

Міністерство освіти і науки України

Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

Запорізький національний університет

Міжрегіональна академія управління персоналом

Одеський інститут міжрегіональної академії
управління персоналом

Національна академія національної гвардії України

Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ

Національний авіаційний університет

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Бердянський державний педагогічний університет

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ІННОВАЦІЇ В ГАЛУЗІ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК

Збірник матеріалів

I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції

(24 листопада 2021 р.)

Мелітополь, 2021

УДК: 001.895 : 303.01

Т 13

Наукові дослідження та інновації в галузі суспільно-гуманітарних наук : збірник матеріалів І Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Мелітополь, 24 листопада 2021 р.) / ТДАТУ: ред. кол. Ломейко О. П., Єременко О.А., Михайлов В. В [та ін.]. Частина 1. Мелітополь : ТДАТУ, 2021. 581 с.

У збірнику представлені матеріали учасників І Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції: «Наукові дослідження та інновації в галузі суспільно-гуманітарних наук», яка відбулася 24 листопада 2021 року. У збірнику висвітлені результати наукових досліджень здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних працівників, дослідників та практиків закладів вищої освіти.

Матеріали видані в авторській редакції. Відповідальність за зміст наданих матеріалів, точність наведених даних та відповідність принципам академічної доброчесності несуть автори.

Редакційна колегія: *Ломейко О. П.*, к. т. н., доцент, проректор з науково-педагогічної роботи, виконуючий обов'язки ректора Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного; *Єременко О. А.*, д. с.-г. н., професор, проректор з наукової роботи Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного; *Тараненко Г. Г.*, к. пед. н., доцент, голова метод. комісії ННІ ЗУП, доцент кафедри суспільно-гуманітарних наук; *Михайлов В. В.*, к. і. н., зав. кафедри суспільно-гуманітарних наук; *Адамович А. Є.*, к. філол. н., доцент, доцент кафедри суспільно-гуманітарних наук; *Поправко О. В.*, к. ф. н., доцент, доцент кафедри суспільно-гуманітарних наук.

Адреси для листування:

72310, Україна, Запорізька обл., м. Мелітополь, пр. Б. Хмельницького, 18

E-mail: konferenssgn@ukr.net

Сайт конференції: <http://www.tsatu.edu.ua/shn/mizhnarodna-konferencija/>

ЗМІСТ
СЕКЦІЯ 1
ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

<i>Абдуллаєв А. К., Нестеров О. С., Ребар І. В.</i> РУХЛИВІ ІГРИ ЯК ЕМОЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ НА ЗАНЯТТЯХ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	19
<i>Адамович А. Є.</i> РОЛЬ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІН СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ	23
<i>Антоненко В. А., Сапога Л. М.</i> ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ	26
<i>Ашихміна Н. В.</i> ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ В МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВИХ ДИСЦИПЛІН ПІД ЧАС ПРОХОДЖЕННЯ АСИСТЕНТСЬКОЇ ПРАКТИКИ	30
<i>Баєва О. І.</i> ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ОСВІТІ	32
<i>Балухта Є.</i> СТАНОВЛЕННЯ СПОРТИВНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ФУТБОЛІСТІВ- ВОРОТАРІВ	35
<i>Банера О. В.</i> ФОРМУВАННЯ ПРАВИЛЬНОЇ ПОСТАВИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	38
<i>Богодист М. І.</i> ГЛОСАРІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНИХ ПРОЄКТІВ МЕНЕДЖЕРАМИ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ	40
<i>Богун В. В.</i> ПРОБЛЕМА МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ ТРАВМАТИЗМУ У НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	44
<i>Бородіна О. С.</i> ЕКОЛОГО-ВАЛЕОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	46
<i>Буга М.</i> ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	49

<i>Бусенкова А. О.</i> СУТНІСТЬ ІНДИВІДУАЛЬНО-ДИФЕРЕНЦІЙНОГО ПІДХОДУ В НАВЧАННІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	51
<i>Васильюк Л. А.</i> ЕКСКУРСІЯ ЯК ФОРМА ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ В ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ГЕОГРАФІЇ	55
<i>Волошина О., Ткачук Г.</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ КОМПЕТЕНЦІЙ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ	58
<i>Воровка М., Шлєіна Л.</i> ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ	61
<i>Гавриленко Д. П.</i> ПІДВИЩЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	64
<i>Гайдаш Д.</i> СУТНІСТЬ АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКУРСНИКІВ ЯК СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНОГО ЯВИЩА	67
<i>Ганжа Т. Р.</i> НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ІННОВАЦІЇ В ГАЛУЗІ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК	71
<i>Ганчева А.</i> ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА МОДУ	73
<i>Глоба С. А.</i> ВХОДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ У СОЦІАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ	75
<i>Гончарова О. А.</i> ІНТЕГРАЦІЯ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	78
<i>Горобець К.</i> МЕТОДИЧНА СИСТЕМА ВИВЧЕННЯ ТАБЛИЧНИХ ВИПАДКІВ АРИФМЕТИЧНИХ ДІЙ	80
<i>Гришко С. В., Непша О. В., Іванова В. М.</i> МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ ДО ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	82
<i>Дегтерьова В. А.</i> ЗМІСТ І ЗНАЧЕННЯ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В РЕТРОСПЕКТИВІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)	86

<i>Дем'яненко К. В.</i> ГЕНДЕРНЕ ВИХОВАННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	90
<i>Деда В. М.</i> ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ЕКОЛОГО-ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ ДОШКІЛЬНИКІВ У КОНТЕКСТІ ОНОВЛЕННЯ СТАНДАРТІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ	92
<i>Дімітров А.</i> ШКІЛЬНИЙ КУРС З ІСТОРІЇ 10 КЛАСУ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ	96
<i>Дмитрів Ю. М.</i> МОДЕЛІ ДОМАШНЬОГО НАВЧАННЯ В АМЕРИКАНСЬКІЙ ОСВІТНІЙ СИСТЕМІ	99
<i>Жеребцова Т. А.</i> СЕНСОРНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНО-ДИДАКТИЧНИХ ІГОР	101
<i>Журенко О.</i> ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ ТА СКЛАДОВА НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	104
<i>Зав'ялова Т. В., Непша О. В., Арапан А. П.</i> ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	107
<i>Загорулько М. О.</i> ПРИНЦИПИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	110
<i>Загребельна А.</i> МЕТОДИ ТА ЗАСОБИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ЮНИХ ВОЛЕЙБОЛІСТОК	113
<i>Заремба М. П.</i> ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО УРОКІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	115
<i>Зарішняк І. М., Ворона А.</i> ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ	117
<i>Зеленський Д. О.</i> ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФІЗИЧНОГО СТАНУ СІЛЬСЬКИХ ТА МІСЬКИХ ШКОЛЯРІВ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ	121
<i>Іваненко В., Кирієнко О., Купреєнко М.</i> ВІДНОШЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО ЗАНЯТЬ З «ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ» В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	124

<i>Льчук І. Ю.</i> ТРУДНОЩІ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	127
<i>Kalahurka Kh., Klontsak O., Kryva M.</i> ON THE QUESTION OF MAKARENKO STUDIES RESEARCH OF HALYNA PAPERNA	131
<i>Кас'ян В.</i> АНАЛІЗ ЗАСТОСУВАННЯ ФІЗКУЛЬТУРНО - ОЗДОРОВЧОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	133
<i>Кицюк Ю.</i> РОЗУМОВИЙ РОЗВИТОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ СЮЖЕТНИХ ЗАДАЧ	136
<i>Козаков О.</i> ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОЦЕСУ ЗАНЯТЬ ФІТНЕСОМ ЖІНОК 20-35 РОКІВ	138
<i>Козинець О. В., Градусова М. О.</i> ПИСАНКАРСТВО ЯК МЕТОД РОЗВИТКУ ПЕРЕДУМОВ ОПАНУВАННЯ НАВИЧКОЮ ПИСЬМА У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	140
<i>Козолуп С.</i> ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОЦІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ ФУТБОЛОМ	144
<i>Колчинцева К. О.</i> ФОРМУВАННЯ ПОЧУТТЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	147
<i>Колядич Я. О.</i> МОТИВАЦІЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	151
<i>Коробович Л. П.</i> СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗВО	153
<i>Корчова Г. Л.</i> ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	155
<i>Котова О. В., Проценко А. А., Суханова Г. П.</i> ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	159
<i>Кремена О.</i> DISTANCE LEARNING REQUIREMENTS	161

<i>Кузьменко І. І., Макаренко О. М.</i> ЗДОРОВ'Я ТА ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ХАРКІВСЬКОМУ ОБЛАСНОМУ МЕДИЧНОМУ ФАХОВОМУ КОЛЕДЖІ	163
<i>Кусовнік М.</i> ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	165
<i>Кучеренко В.</i> ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ФУТБОЛУ	168
<i>Кучеренко М. Ю.</i> ВАЖЛИВІСТЬ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	171
<i>Лебідь Д.</i> ДОСВІД ТА ШЛЯХИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВИПУСКНИКІВ ЗВО	174
<i>Левада О. М., Прохорова Л. А., Зав'ялова Т. В.</i> ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ПЕДАГОГА ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК ОДНА З ГРАНЕЙ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ	177
<i>Лисак Г. О.</i> ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНЦІЇ У ЧИТАННІ СТУДЕНТІВ ЗВО	181
<i>Литвин В. О.</i> ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ УЧНІВ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНИМ ВИХОВАННЯМ	183
<i>Ліпчевська І.</i> ЦИФРОВА ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	185
<i>Лоза Т. О.</i> ВАЖЛИВІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ СТУДЕНТІВ	187
<i>Лупаренко С. Є.</i> ПИТАННЯ ДИТИНСТВА У ЗАРУБІЖНІЙ НАУКОВІЙ ДУМЦІ XX СТ.	191
<i>Максимець І. М.</i> ВИМОГИ ДО СУЧАСНОГО УРОКУ ІСТОРІЇ В СПЕЦІАЛЬНІЙ ШКОЛІ	195

<i>Мартиненко О.</i> МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ШВИДКІСНО - СИЛОВИХ ЯКОСТЕЙ БОРЦІВ ВІЛЬНОГО СТИЛЮ	199
<i>Мацюкіна Ю. І.</i> ВИКОРИСТАННЯ МЕНТАЛЬНИХ КАРТ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ	201
<i>Мигаль В.</i> МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ШВИДКІСНО - СИЛОВИХ ЯКОСТЕЙ БОРЦІВ ВІЛЬНОГО СТИЛЮ	204
<i>Микитишин Н. О.</i> РОЗВИТОК ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ ШКОЛЯРА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ВСЕБІЧНО РОЗВИНЕНОЇ ОСОБИСТОСТІ	207
<i>Михайлова Я. О.</i> ОРГАНІЗАЦІЯ ТВОРЧОЇ РОБОТИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРОГО МИСТЕЦТВА	209
<i>Мицишин І. Я.</i> ГЕНЕЗА ПОНЯТТЯ «ЗОВНІШНЄ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ» В НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТАХ ПОЛЬЩІ	211
<i>Мороз Ю. М., Скрипченко І. Т.</i> ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ФІЗИЧНОЇ РЕКРЕАЦІЇ	213
<i>Науменко Ю. О.</i> ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ	216
<i>Невідома С.</i> ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ АЛГОРИТМІЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ	219
<i>Нетша О. В.</i> ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ В КОНТЕКСТІ ОСВІТИ ДЛЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ	221
<i>Нетша О. М., Вінніченко Д.</i> ПОХОДИ І ЕКСПЕДИЦІЇ ЯК ФОРМИ ПРОВЕДЕННЯ ГЕОГРАФІЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА В ПОЗАУРОЧНІЙ РОБОТІ КУРСУ ГЕОГРАФІЇ	224
<i>Німців К. П.</i> ДО ПИТАНЬ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я ШКОЛЯРІВ	228
<i>Новицька Є. О., Новицька С. М.</i> ЗМІШАНЕ НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ СТОРОНИ	230

<i>Новікова Ю. М., Твердохліб Т. С.</i> ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕСТЕТИЧНОГО ТА ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ СУЧАСНИХ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	232
<i>Олефір О. І.</i> КОРЕКЦІЯ ДИСЛЕКСІЇ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ	236
<i>Павлович І. В.</i> БЕЗПЕКА НА РОБОЧОМУ МІСЦІ ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ КАРАНТИНУ	239
<i>Павлович І. В.</i> ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ШКОЛІ	241
<i>Падун В. С.</i> ОСОБЛИВОСТІ МІЖСОБИСТІСНОГО СПІЛКУВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ (НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ)	243
<i>Паладич М.</i> ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ГНУЧКОСТІ В ДІВЧАТ У ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ	246
<i>Пеньківська А. Ю.</i> РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ З ДОПОМОГОЮ ТВОРЧИХ ВПРАВ	250
<i>Пилипенко О.</i> КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ХІМІЇ СТУДЕНТАМ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ	252
<i>Підлозний І. В., Костенко Ю. М., Сугоняк Я. В.</i> ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ	254
<i>Плодистий Є., Яковенко В.</i> МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СИЛОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ПАУЕРЛІФТИНГУ	257
<i>Прокопенко А. О.</i> ФРЕЙМОВИЙ ТА ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ЕДУКАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ОСВІТИ	260
<i>Прокопенко Д. О.</i> ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СИЛОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ АГРАРНОГО ЛІЦЕЮ	262

<i>Резниченко А.</i> ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	266
<i>Рекуненко Є.</i> ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	269
<i>Рибалко Л. М., Йона Т. В., Пермяков О. А.</i> НЕФОРМАЛЬНА ТА ІНФОРМАЛЬНА ОСВІТА СТУДЕНТІВ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ	271
<i>Романець А. В., Дорожко Г. І.</i> ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	275
<i>Романів І. Б.</i> ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	278
<i>Рубчева А. В.</i> НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ІННОВАЦІЇ В ГАЛУЗІ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК	281
<i>Ругаль Є.</i> КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ СФОРМОВАНОСТІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	284
<i>Савицька А. Ю.</i> ЗМІСТ ПОНЯТЬ «ГОТОВНІСТЬ» І «КОМПЕТЕНТНІСТЬ» МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	287
<i>Самодумська О. Л.</i> АДАПТИВНІСТЬ ВИДІВ КОУЧИНГУ В ОСВІТІ ДОРΟΣЛИХ	290
<i>Симоненко І. Л.</i> ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	294
<i>Склярєнко А.</i> ЗНАЧЕННЯ МОРАЛЬНО-ВОЛЬОВОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ В ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ	297
<i>Скуратовська Д. В.</i> ЕРИСТИЧНІ ВМІННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЯК РИТОРИЧНІ: ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКУВАННЯ	301
<i>Смоляр С. В.</i> ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	304

<i>Солошенко-Задніпровська Н. К.</i> ПРО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ЗДОБУВАЧІВ ПРИРОДНИЧОГО ПРОФІЛЮ	307
<i>Сороката Я. І.</i> ПРОФІЛАКТИКА ШКІЛЬНОГО ТРАВМАТИЗМУ	310
<i>Сороката Я. І.</i> СУЧАСНІ УРОКИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗГІДНО НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	312
<i>Співак Я. О.</i> СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ	314
<i>Стечкевич С. О.</i> ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ	318
<i>Стечкевич С.</i> РУХЛИВІ ІГРИ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВІДПОВІДНО ДО КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	320
<i>Супрун Д. М.</i> КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНА ЯКІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTI	323
<i>Тараненко Г. Г., Савельєва Н.</i> ДИВЕРГЕНТНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ЗАСАДНИЧИЙ ПРИНЦИП КРЕАТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ	327
<i>Титаренко С. А.</i> ПОГЛЯДИ НАУКОВЦІВ НА ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ПОВЕДІНКИ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ	329
<i>Топоркова М. М.</i> ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНЦІЯ ЯК ОСНОВНИЙ КОМПОНЕНТ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ	332
<i>Ужвій Б.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ФІТНЕС ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЦЕСІ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	336
<i>Ускова С. О.</i> ФОРМУВАННЯ НАВИКУ СМИСЛОВОГО ЧИТАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ	339
<i>Фітьо В. І.</i> ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ`ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	342

<i>Харківська А. А.</i> КВІНТЕСЕНЦІЯ РОЗВИТКУ ЄДИНОГО ОСВІТНОГО ПРОСТОРУ БАГАТОРІВНЕВНИХ ІННОВАЦІЙНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ	344
<i>Харківська А. І.</i> АКТУАЛЬНІСТЬ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ	347
<i>Харківський В. С.</i> PECULIARITIES OF USING THE MOODLE PLATFORM IN THE SYSTEM OF POSTGRADUATE MEDICAL EDUCATION	349
<i>Хоменко Д. Ю.</i> ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІД ЧАС ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ АКАДЕМІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ	351
<i>Цупак В. С.</i> ВИПРАВЛЕННЯ ПОРУШЕНЬ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПРОЯВАМИ ДИЗАРТРИЇ	354
<i>Чен Чже</i> ГРОМАДЯНСЬКА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЯКІСТЬ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ	356
<i>Черних А.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ВУЗІВ ЗАСОБАМИ ФІТНЕСУ	359
<i>Чупрінова Н. Ю.</i> ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЯК ВАЖЛИВИХ СКЛАДОВИХ БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ	361
<i>Шалашна Н. М., Швидкий С.</i> ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ ЗМІСТОВОГО НАПОВНЕННЯ КУРСУ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	363
<i>Шевченко М.</i> СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА	366
<i>Шикоряк Х. О.</i> РОЗВИТОК КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ШКОЛЯРІВ 7-9 РОКІВ	368
<i>Шило М. А.</i> ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА В. СУХОМЛИНСЬКОГО В СИСТЕМІ РЕФОРМ НУШ	370

<i>Щелинський В.</i> КОМПЛЕКСНА ПРОГРАМА ЗАНЯТЬ З ОЗДОРОВЧИХ ВИДІВ ГІМНАСТИКИ	373
<i>Ядловська О. С.</i> ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ҐЕНДЕРНОГО ПИТАННЯ ЯК СКЛАДОВОЇ ДИСЦИПЛІН СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ В ЗВО УКРАЇНИ	376
<i>Якимовська К. М.</i> ВИКОРИСТАННЯ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНИХ ІГОР НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	378
<i>Яремій М. І.</i> ВИХОВАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	380
<i>Ястребова К. Д.</i> ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ЛЕГКОАТЛЕТІВ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ШКІЛЬНОЇ СПОРТИВНОЇ СЕКЦІЇ	383

СЕКЦІЯ 2. ІСТОРИЧНІ НАУКИ

<i>Багнюк Н. А.</i> ГЕНЕРАЛ-ЧОТАР МИРОН ТАРНАВСЬКИЙ – ЖИТТЯ ТА ВІЙНА	386
<i>Баклажкова Я. О.</i> РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОСТІ В НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПОСЕЛЕННЯХ ПІВДНЯ УКРАЇНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	389
<i>Берегова Д. А.</i> РОЗВИТОК ВЕНЕЦІАНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ Х – ХІІІ СТОЛІТЬ	392
<i>Бондаренко А. О.</i> ФОРМУВАННЯ ПРАВА ПІВДЕННОЇ ФРАНЦІЇ В ПЕРІОД СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ	395
<i>Буцький П. Е.</i> ЗЕМЛЕВОЛОДІННЯ В ТАВРІЙСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ: ОГЛЯД МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ	398
<i>Дмуховська А. В.</i> УЧАСТЬ ЖІНОК У НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНІЙ РЕВОЛЮЦІЇ 1917– 1921 РР.	401
<i>Доморослий В.</i> МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ ТА УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ У І ДЕРЖАВНІЙ ДУМІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ	404

<i>Дорош Н. В.</i> ЯПОНСЬКА ДИПЛОМАТІЯ ЩОДО КИТАЮ НА ПОЧАТКУ ТА ПІСЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ ЯПОНО-КИТАЙСЬКОЇ ВІЙНИ 1894–1895 РР.	406
<i>Єрбоменко М. С.</i> ЕВОЛЮЦІЯ ІДЕОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ОУН (Б) ТА УПА У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД	409
<i>Замуруйцев О. В.</i> ІСТОРІЯ НИЖНЬОГО ПОДНІПРОВ'Я В ПИСЬМОВИХ ДЖЕРЕЛАХ X – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIII СТ.	412
<i>Іванцова М. Д.</i> ШКІЛЬНІ ПІДРУЧНИКИ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ДЛЯ 8 КЛАСУ ТА ПІДГОТОВКА ДО ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ (на прикладі однієї теми)	415
<i>Кольченко А. В.</i> ІМПЕРСЬКІ ІСТОРИЧНІ МІФИ ЯК ЗАСІБ ІНФОРМАЦІОННОГО ВПЛИВУ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ	419
<i>Лапченко А. С.</i> СЕРЕДНЬОВІЧНА ДЕРЖАВА КРАЇН ЄВРОПИ В РАННЬОФЕОДАЛЬНИЙ ПЕРІОД	422
<i>Левін О. Л.</i> РОЗВИТОК ХРИСТИЯНСЬКОЇ САКРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ КИЇВСЬКОЇ РУСИ – СКЛАДОВА ЧАСТИНА ОСВІТНЬОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ	425
<i>Любомирська Є. М.</i> УЧНІВСЬКИЙ І ВИКЛАДАЦЬКИЙ СКЛАД КОЛЕГУМІВ В УКРАЇНІ XVII – XVIII ст.	428
<i>Мельник О. О.</i> ІСТОРИЧНА РОЛЬ ЗЕМЕЛЬНОГО БАНКУ У ПРОВЕДЕННІ АГРАРНОЇ РЕФОРМИ (кінець XIX – початок XX ст.)	431
<i>Михайлов В. В.</i> ДІЯЛЬНІСТЬ АСОЦІАЦІЇ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ «УКРАЇНСЬКА КЛІМАТИЧНА МЕРЕЖА»	434
<i>Олійник А.</i> УКРАЇНСЬКИЙ ПАРЛАМЕНТАРИЗМ ГАЛИЧИНИ У СКЛАДІ АВСТРО-УГОРЩИНИ	437
<i>Ониськів О. А.</i> ЕПОХА «ЗОЛОТОГО ВІКУ». ЗДОБУТКИ ТА НЕВДАЧІ СУЛЕЙМАНА І ПИШНОГО	440

<i>Присяжнюк А. О.</i> НІМЕЦЬКА КОЛОНІЗАЦІЯ ПІВДЕННОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ ХVІІІ – У СЕРЕДИНІ ХІХ СТ.	443
<i>Савчина Л. В.</i> ШКІЛЬНИЙ КУРС З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ДЛЯ 9 КЛАСУ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ	447
<i>Солодченко О. С.</i> ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА РИМСЬКИХ ЛЕГІОНІВ ДОБИ РАННЬОЇ ІМПЕРІЇ	450
<i>Тоцька С. І.</i> РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ НА ТЕРИТОРІЇ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ (листопад 2013 – квітень 2014 рр.)	453
<i>Фесенко Г. Г.</i> ХПКБ У 1960–1970 РОКАХ: НАРИС ІСТОРІЇ КОМУНАЛЬНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ	456
<i>Філь Х.</i> АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ЕЛІТА» В ІСТОРИЧНІЙ ТА ПОЛІТИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ	459

СЕКЦІЯ 4. ЮРИДИЧНІ НАУКИ

<i>Апанасевич Т. С.</i> К ВОПРОСУ О СИСТЕМЕ БАНКОВСКОГО ПРАВА	463
<i>Апанасевич Т. С.</i> О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ СТРАНЫ ПРОИСХОЖДЕНИЯ ТОВАРА	465
<i>Апанасевич Т. С.</i> О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ, КАСАЮЩИХСЯ ПРИНЦИПОВ МЕЖДУНАРОДНОГО ЧАСТНОГО ПРАВА	467
<i>Апанасевич Т. С.</i> О НЕКОТОРЫХ ПРОБЛЕМАХ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ	469
<i>Бахарева А. О.</i> ПРОБЛЕМЫ УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ КВАЛИФИКАЦИИ ПРЕСТУПЛЕНИЯ «РАЗБОЙ» И АСПЕКТЫ ОТГРАНИЧЕНИЯ ЕГО ОТ СМЕЖНЫХ СОСТАВОВ ПРЕСТУПЛЕНИЙ	471
<i>Беседіна І.</i> МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОГО КОМПОНЕНТУ «СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ УКРАЇНИ»: ВИМОГИ СЬОГОДЕННЯ	474

<i>Біличенко П. О.</i> ВІКОВИЙ КРИТЕРІЙ ВИЗНАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НЕДІЄЗДАТНОЮ	478
<i>Біличенко П. О.</i> ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ	481
<i>Войтович Е. А.</i> К ВОПРОСУ ОБ ИММУНИТЕТЕ ГОСУДАРСТВА В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ	483
<i>Войтович Е. А.</i> ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЫНКА ЭЛЕКТРОННЫХ ДЕНЕГ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ. СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ С ЗАРУБЕЖНЫМИ СТРАНАМИ	486
<i>Войтович Е. А.</i> СРАВНИТЕЛЬНЫЙ УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ПРЕСТУПЛЕНИЯ «ХИЩЕНИЕ ИНФОРМАЦИИ ПУТЕМ КОМПЬЮТЕРНОЙ МОДИФИКАЦИИ» ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ И РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ	490
<i>Ганотій В. Д.</i> СУЧАСНІ ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ І ЗМІСТІ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА	492
<i>Гаріфуллін М. В.</i> ЕВОЛЮЦІЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОГО УРЯДУВАННЯ	495
<i>Гончаренко І.</i> РОЛЬ ТА МІСЦЕ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ	498
<i>Іванова М. А.</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ	501
<i>Капітаненко Н. П.</i> ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ ПРАВ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ	504
<i>Карцева Ю. О.</i> ЗАГАЛЬНІ НАПРЯМКИ РЕФОРМУВАННЯ ОСНОВ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ	507
<i>Кінах Б. І.</i> ВЗАЄМОВПЛИВ ПРАВОВИХ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ ВІДНОСИН	510

<i>Козар Ю. Ю.</i> ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОГО УРЯДУВАННЯ У КРАЇНАХ ЄВРОПИ	512
<i>Костюченко Н. Д.</i> СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК ПРАВООХОРОННИЙ ОРГАН	515
<i>Леонов О.</i> КОНТРОЛЬ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ, ЙОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ВИДИ	517
<i>Мішина А.</i> СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА	520
<i>Моторін В.</i> ЗАХИСТ ПАТЕНТНИХ ПРАВ В УКРАЇНІ	522
<i>Пекур Д. Л.</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ В КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	525
<i>Петренко Е. И.</i> ПРОМЕЖУТОЧНИЙ ЛИКВИДАЦИОННИЙ БАЛАНС И ПРОБЛЕМЫ ЗАЩИТЫ ПРАВ КРЕДИТОРОВ	528
<i>Петренко Е. И.</i> СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИНСТИТУТА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НЕСОСТОЯТЕЛЬНОСТИ (БАНКРОТСТВА) В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ	531
<i>Попенко Я. В.</i> ПАРИЗЬКИЙ ПРОТОКОЛ 1920 р. – ДОГОВІР, ЯКИЙ МАВ ЮРИДИЧНО ОФОРМИТИ ВХОДЖЕННЯ БЕССАРАБІЇ ДО СКЛАДУ КОРОЛІВСТВА РУМУНІЯ	534
<i>Присяжний В. В.</i> МАТЕРІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ РОБОТОДАВЦЯ	537
<i>Проценко А. М.</i> МУНІЦИПАЛЬНА ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	541
<i>Проценко А. М.</i> ПОПЕРЕДНІЙ ДОГОВІР В ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОМУ АСПЕКТІ	543
<i>Резник Е. А.</i> ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ДОЛГ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ	545
<i>Резник Е. А.</i> К ВОПРОСУ О НАЛОГОВОМ КОНТРОЛЕ И ОРГАНАХ, ОСУЩЕСТВЛЯЮЩИХ ЭКОНОМИЧЕСКУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ	547

<i>Рожкова С. О.</i> ПРОБЛЕМИ САМОЗАХИСТУ У ТРУДОВОМУ ПРАВІ	550
<i>Староконь Ю. М.</i> THE PERSONALITY MODEL OF A MODERN LAWYER: COMPETENCIES, VALUES, QUALITIES	553
<i>Топоркова М. М.</i> ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ	556
<i>Труба В. М.</i> СТРУКТУРА І ФУНКЦІЇ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ	559
<i>Хойна Д. С.</i> ГРОМАДЯНСЬКО-ПРАВОВІ СПОСОБИ ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ У ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	562
<i>Хойна Д. С.</i> ПРАВОВА ПРИРОДА ПРИНЦИПУ КОНТРАКТНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ У ПРОФЕСІЙНОМУ ФУТБОЛІ	566
<i>Шевченко А. В., Авраменко А. О.</i> ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ ТА ГЕНДЕРНЕ ПИТАННЯ В УКРАЇНІ	569
<i>Шкіль А. С.</i> ГРОМАДЯНСЬКО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ОХОРОНИ ПРАВА ТА ІНТЕРЕСІВ ЗАПОВІДАЧА	572
<i>Шкіль А. С.</i> МІСЦЕ ПРАВОНАСТУПНИЦТВА У СИСТЕМІ ГРОМАДЯНСЬКОГО ПРАВА	575
<i>Шкіль А. С.</i> УЧАСТЬ ЖІНОК У ПОЛІТИЦІ	577
<i>Романець В.</i> ФОРМУВАННЯ ВАЛЕОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ ЯК ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАВДАННЯ ЛІКАРЯ	580

СЕКЦІЯ 1 ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Алтай Абдуллаєв,
старший викладач кафедри фізичного виховання і спорту
Олексій Нестеров,
старший викладач кафедри фізичного виховання і спорту,
Таврійський державний агротехнологічний
університет імені Дмитра Моторного
Інесса Ребар,
старший викладач кафедри теорії та методики
фізичного виховання і спортивних дисциплін,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
(м. Мелітополь)

РУХЛИВІ ІГРИ ЯК ЕМОЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ НА ЗАНЯТТЯХ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Кожен народ, в залежності від соціально-економічних умов свого розвитку, географічного місцезнаходження, історично удосконалив і передав від покоління до покоління самобутні види фізичних вправ. Народні ігри тісно пов'язувалися з віковичними обрядами та календарними святами, що супроводжувалися піснями, танцями та рухливими іграми й забавами. Гра – суспільне явище, що історично склалося в самостійний вид діяльності. Ігри, що використовуються для фізичного виховання, дуже різноманітні. Їх можна розділити на 2 групи: рухливі і спортивні [6].

Рухливі ігри як засіб і метод фізичного виховання широко застосовується на заняттях у поєднанні з гімнастикою, легкою атлетикою, спортивними іграми, боротьбою і використовуються для вирішення освітніх, наукових та оздоровчих завдань. Рухливі ігри досить важливі для всебічного розвитку студентів. Цінність їх не лише в тому, що вони розвивають рухи, а й в тому, що спонукають студентів бути активними, діяльними, міркувати, досягати успіху. Лєсгафт підкреслював, що гра, на відміну від строго регламентованих рухів (наприклад гімнастики), завжди пов'язана з ініціативними моментами рішення фізичних задач, відновлення як фізичних, так і духовних сил [1].

Рухливі ігри являють собою один із засобів підвищення ефективності навчального процесу з фізичного виховання, а також прояву стійкого інтересу до

регулярних занять фізичною культурою та спортом у студентів. У практиці фізичного виховання ігровий метод застосовується при вирішенні задач загальної фізичної підготовки, а також має місце допоміжне значення в спортивному тренуванні.

Рухлива гра специфічний вид рухової діяльності. Вона є свідомою діяльністю, спрямованою на досягнення поставленої мети. Рухливі ігри займають провідне місце як в фізичному вихованні здорової людини, так і в процесі фізичної реабілітації хворих та інвалідів, дозволяючи на високому емоційному рівні ефективно вирішувати лікувальні та виховні завдання. Перевага рухливих ігор перед строго дозованими вправами в тому, що гра завжди пов'язана з ініціативою, фантазією, творчістю, протікає емоційно, стимулює рухову активність [5].

Ні для кого не секрет, що в наш час практично немає здорових людей. Однією з причин цього неприємного факту є те, що спосіб життя сучасної людини малорухомий. Однією з таких форм є рухливі ігри, які спрямовані на зміцнення здоров'я, підвищення розумової і фізичної працездатності студентів. Вони усувають недоліки в підготовленості студентів, сприяють раціональному оволодіння технікою великої кількості фізичних вправ.

Рухливі ігри є засобом формування, вдосконалення і розвитку різних рухових якостей, перш за все спритності і швидкості (швидкості реакції на сигнали, на мінливу обстановку), а також умінь і навичок різнопланової і багаторівневої рухової діяльності, особливо в ситуативній обстановці (що є освітньою функцією ігор), що, в свою чергу, сприятливо впливає на оволодіння багатьма вправами, що входять в навчальний процес. Їх ефективність і доцільність застосування в процесі фізичного виховання студентів підтверджується практикою.

Багаторазове повторення рухових дій під час гри допомагає формувати у котрі займаються вміння економно виконувати їх. Гравці намагаються використовувати набуті навички та вміння в нестандартних ситуаціях. Рухливі ігри розвивають здатність адекватно оцінювати просторові і тимчасові параметри рухів, одночасно сприймати різноманітну інформацію і реагувати на мінливу ситуацію.

Застосування рухливих ігор дозволяє створити рухову основу для перспективного вдосконалення координаційних здібностей, необхідних для формування спортивної техніки. Крім того, рухлива гра виступає як комплексна вправа, що сприяє активній роботі думки, що, безумовно, має безпосередній вплив на оволодіння технікою будь-якого руху [1,2].

Рухливі ігри допомагають оживити і урізноманітнити заняття. Емоційне переключення несе в собі ефект активного відпочинку. Це допомагає відновлювати сили безпосередньо в ході занять та полегшує оволодіння матеріалом. Відомо, що багаторазове повторення вправ в будь-якій діяльності є запорукою створення міцних навичок. Але навіть у самих свідомих і працьовитих це нерідко викликає стомлення, втрату інтересу, що пояснюється проявом природної реакції організму на одноманітність занять. Однак варто викладачеві змінити їх форму, провести гру

або естафету, організувати змагання на швидкість, точність і спритність, тобто включити емоційний важіль, як студенти забувають про втому [3]. Виникаючі при цьому позитивні емоції сприяють підвищенню готовності студентів до майбутньої діяльності. Таким чином, з використанням рухливих ігор можна зацікавити займаються і підвищити якість навчального процесу з фізичної культури студентів, а висока емоційність ігрової діяльності дозволить виховувати вміння контролювати свою поведінку, сприяти появі таких рис характеру, як активність, наполегливість, рішучість, колективізм. Змагальний характер ігор призводить до значного емоційним напруженням, мобілізації всіх сил і підвищенню працездатності. А активні рухові дії при емоційному підйомі сприяють значному посиленню діяльності кістково-м'язової системи, серцево-судинної і дихальної систем, завдяки чому відбувається поліпшення обміну речовин в організмі і відповідна тренування функцій різних систем і органів, що просто необхідно студентам займаються перш за все аудиторно.

Неоціненне гідність ігор полягає і в тому, що їх можна використовувати на будь-яких етапах навчальних занять і в будь-яких умовах. Вони роблять доступним вивчення технічно складних вправ. Одночасно використання гри забезпечує комплексне вдосконалення рухової діяльності, де разом з руховими навичками розвиваються фізичні якості. Особлива цінність рухливих ігор полягає в можливості одночасного впливу на моторну і психічну сферу особистості студента. Відповідний характер рухових реакцій і вибору правильної поведінки в постійно мінливих умовах гри зумовлює широке включення механізмів свідомості в процеси контролю і регулювання. В результаті вдосконалюється процес протікання нервових процесів, збільшується їх сила і рухливість, зростає тонкість диференціювань і пластичність регуляцій функціональної діяльності, а також сприятливо впливає на вдосконалення діяльності систем кровообігу і дихання [1; 7].

У роботі зі студентами, на заняттях з фізичного виховання рухливі ігри та естафети можуть бути використані і в вигляді контрольних тестів. Вони дозволяють судити про рівень розвитку необхідних якостей. Гра може бути використана не тільки як засіб фізичного, але також розумового і морального виховання, що особливо важливо для студентів [6; 7]. Гра – це не тільки змагання в будь-яких якостях, а й в прояві розумових здібностей, холонокровності і обережності, тобто термін «рухливі ігри» передбачає не тільки фізичну активність граючих, але і рухливість цих ігор в плані використання різних модифікацій правил для їх проведення.

Ігрова діяльність відрізняється складністю і різноманітністю рухів. У неї, зазвичай, можуть бути залучені всі м'язові групи, що сприяє гармонійному розвитку опорно-рухового апарату. Також необхідно відзначити, що ігри сприяють і моральному вихованню: повага до суперника, почуття товарищескості, чесність у спортивній боротьбі, прагнення до вдосконалення. Вони мають і неоціненне гігієнічне значення, яке посилюється можливістю їх широкого використання в

природних умовах, що сприяє загартовуванню, зміцнення здоров'я та підвищення опірності організму до різних захворювань.

Таким чином, в сучасних умовах студентам просто необхідні заняття фізичними вправами і рухливими іграми, які заспокоюють і зміцнюють нервову систему, знімають напругу, створюють бадьорий, життєрадісний настрій, в умовах, коли йде, з одного боку, різке зниження м'язової активності, а з іншого – підвищуються нервово-психічні навантаження. А це, в свою чергу, сприяє підвищенню працездатності, успішності студентів, зміцненню здоров'я [4, с. 30].

Глибина і різнобічність впливу роблять гру незамінним засобом фізичного виховання студентської молоді. Використання ігор у певній системі і в поєднанні з іншими засобами забезпечує високу ефективність виховання необхідних рис характеру сучасної людини.

Список використаних джерел

1. Газаєв В.Н., Нестеров О.С., Верховська М.В., Артеменко В.В., Магула О.С. Ігрові форми як засіб фізичного виховання в освітньому процесі студентів у закладах вищої освіти: навчально-методичний посібник. Мелітополь: ФОП Белень В.В., 2021. 84 с.
2. Донченко В. І., Петришин О.В. Спортивно-ігрова діяльність, як засіб підвищення фізичної підготовленості та емоційного стану студентів на заняттях з фізичного виховання. *Актуальні проблеми фізичної культури, спорту та фізичного виховання* : зб. матеріалів I Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. з міжнар. участю, м. Полтава, 2 грудня 2020 р. Полтава, 2020. С. 82–65.
3. Котова О. В., Суханова Г. П., Ушаков В. С. Спортивні ігри як оптимальне середовище розвитку професійно-важливих якостей студентів ВНЗ в процесі фізичного виховання. *Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи*: зб. матеріалів VII Міжнарод. наук. практ. Інтернет-конф. Переяслав-Хмельницький, 2018. Вип. 7. С. 123-127.
4. Непша О.В., Суханова Г.П. Формування мотиваційно-ціннісного ставлення студентської молоді до занять фізичною культурою. *Фізичне та спортивне виховання у вищих навчальних закладах*. Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, Запоріжжя, 13-15 жовтня 2017 року. Запоріжжя: ЗНТУ, 2017. С.30-33.
5. Непша О.В., Суханова Г.П., Ушаков В.С. Українські народні рухливі ігри як засіб національно-патріотичного виховання учнів на уроках фізичної культури та позаурочний час. *Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи*: зб. Матеріалів V Міжнарод. наук. практ. інтернет-конф., 20 вересня 2016 р. Переяслав-Хмельницький, 2016. Вип. 5. С.123-127.
6. Тимошенко О. В., Мішаровський Р.М. Основи теорії та методики викладання спортивних і рухливих ігор (модульний варіант): навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2008. 257 с.
7. Щирба Г.Т., Лібович Н.П., Щирба Р.І. Методика проведення рухливих ігор на заняттях з фізичного виховання в навчальних закладах I-II, III-IV рівнів акредитації : навч. посіб. Львів : ЛДАУ, 2004. 67 с.

*Анастасія Адамович,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри суспільно-гуманітарних наук
Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра
Моторного
(м. Мелітополь)*

РОЛЬ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІН СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ

Сучасний розвиток суспільства, переведення його в якісно новий стан та інтенсивний розвиток сучасних технологій ставлять перед системою підготовки фахівця аграрного сектору завдання, що вимагають вдосконалення існуючих традиційних методик навчання суспільно-гуманітарних дисциплін, розроблення нових методик на основі сучасних інформаційних технологій та їх гармонійного поєднання у підготовці майбутнього фахівця.

Проблемам професійної підготовки фахівців у вищій школі завжди приділялася належна увага (В. Кремень, О. Савченко, С. Сисоєва, О. Сухомлинська та ін.).

Актуальність даної теми полягає у необхідності розробки нових більш ефективних аспектів викладання дисциплін гуманітарного циклу в умовах інформатизації навчального процесу. Метою є набуття знань мовного циклу та вмій здобувачів вищої освіти працювати з дипломатичними, політичними та міжнародно-правовими джерелами щодо їх тлумачення і аналізу у професійній діяльності, а також формування і критичного осмислення культурних та соціальних факторів навколишнього середовища [2; 5]. Але «сьогодні вже недостатньо лише поєднувати педагогічну спрямованість діяльності тільки з науково-пошуковою активністю, важливо й те, на якому ментально-духовному тлі це відбувається, наскільки майбутній фахівець здатний проявляти моральний професіоналізм і творчість. Гуманістична парадигма передбачає концентрування навчального процесу не на навчальній дисципліні, а на особистості студента, його професійному ставленні й особистісному зростанні» [4, с. 22].

Процес же інформатизації освіти, з одного боку, має підтримувати розвиток предметних галузей, з іншого – активізувати розроблення підходів до використання потенціалу ІКТ. Впровадження в діяльність навчального закладу інформаційних технологій на сьогодні є пріоритетним напрямком реалізації державної освітньої політики. У рамках виконання Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» освітня галузь почала активно модернізувати процес професійної підготовки фахівців різних спеціальностей, впроваджуючи інформаційні і комунікаційні технології та засоби навчання [1]. Обов'язковою ж умовою є відповідність якості навчання та загальноосвітнього стандарту. Особливо важливою вимогою є постійний контроль засвоєння навчальної інформації й уміння її застосування у практичній

діяльності. Використання тестових програм стає більш актуальним при збільшенні кількості студентів у групах і підвищенні навчального навантаження на викладача.

Як відомо, існують контролюючі (вхідні, поточні, підсумкові) та навчальні тестові програми. Сучасні засоби інформаційного забезпечення дозволяють формувати такі програми в мультимедійному форматі з максимальним використанням усіх засобів наочності, включаючи малюнки, цифрові фотографії та відеоролики [6].

Зараз до завдань у тестовій формі висуваються такі вимоги, що уможливають використання тестів під час вивчення дисциплін гуманітарного циклу: стислість; технологічність; правильність форми; коректність змісту; логічна форма висловлення; подібність правил оцінки відповідей; наявність певного місця для відповідей; правильність розташування елементів завдання; подібність інструкції для усіх студентів; адекватність інструкції формі та змісту завдання.

Технологічна перевага завдань тестової форми проявляється у їх відповідності вимогам автоматизації компонентів навчання і контролю знань. Семантична перевага завдань полягає в кращому розумінні їх змісту і значення Цілеспрямованому та ефективному застосуванню тестових форм сприяє встановлення відповідності між видами знань і формами тестових завдань [3, с. 76-80]. Наприклад, на початку кожного заняття студенту пропонується тестове завдання з метою контролю виконання позааудиторної самостійної роботи – вихідного рівня знань. Замість завдань з вибором однієї правильної відповіді з 3-5 відповідей треба переходити, де потрібно, до фасетних завдань, з вибором кількох правильних відповідей з більшого числа відповідей. Для організації самостійної роботи дуже корисні так звані текстові завдання.

У реалізації мовної особистості у навчальному процесі комп'ютерні тестові завдання мають ряд переваг: доступні студенту (якщо тільки тест не призначений для підсумкового контролю); виключається суб'єктивний підхід викладача; метод не віднімає індивідуальний внесок педагога в організацію та контроль навчального процесу, а допомагає його вдосконалити, автоматизувати систему оцінювання та контроль знань та підвищити її якість.

Інформатизація навчального процесу передбачає декілька етапів: підготовка викладачів та студентів до застосування інформаційних технологій в навчанні, обґрунтування доцільності застосування певного засобу ІКТ. Впровадження сучасних інформаційних технологій в процес навчання гуманітарних дисциплін здійснюється поетапно і відтворюється за певних умов, як підготовка професійних кадрів, матеріальної технічної бази та творчих методів та підходів. Так, часто викладачі недооцінюють значимість інформаційно-комунікаційних технологій для ефективної професійної діяльності в сучасних умовах як викладача, так і фахівця, якого готують [7, с. 27–31]. По-справжньому потреба в завданнях у тестовій формі є тоді, коли викладач з особи, що викладає матеріал, перетворюється на розробника

нових програмно-педагогічних засобів, на організатора технологічного процесу самостійного навчання [4, с. 21–33].

Аудиторне комп'ютерне тестування є високоефективним методом контролю успішності, але вимагає серйозних матеріальних витрат на організацію комп'ютерного класу. В цьому випадку розумною альтернативою стає дистанційне тестування. Але такий варіант буде ефективним, якщо студент регулярно заходить на інформаційний навчальний портал і здатний самостійно повторно звертатися до підручника та інших освітніх матеріалів після тестування, що дозволяє виявити прогалини у підготовці до заняття. Вважаємо, що тестування мотивує до підвищення рівня знань.

Отже, проблема системного дослідження психолого-педагогічних аспектів комунікативної компетенції особистості та застосування інформаційних технологій при оволодінні студентами вищих аграрних навчальних закладів гуманітарними дисциплінами потребує подальшого вивчення, оскільки реалізація мовної особистості залежить і від умов контролю якості знань. Комп'ютерні тестові завдання тут мають ряд переваг, але у свою чергу не відмінюють індивідуальний внесок педагога в організацію та контроль навчального процесу, а допомагають його вдосконалити, автоматизувати систему оцінювання та підвищити її якість.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» від 09.01.2007 № 537-V. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2007. № 12. С.102.
2. Адамович А.Є., Зімонова О.В. Вплив місцевих говорів на культуру фахового мовлення майбутнього інженера. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. Вип.47. Т.3. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет. 2021. С.91-94.
3. Андрусенко Т.Б., Зарицкая С.И., Литвиненко Н.И. Интеграция знаний на базе компьютерных учебных средств. *Телематика и непрерывное образование : сб. мат. междунар. совещ.* К., 2001. С. 76 – 80.
4. Грона Н.В. Развитие научно-творческого потенциала студента ВНЗ в контексті літературної спадщини Т.Г.Шевченка. *Філологічні науки*. 2014. Кн. 4. С.21-25.
5. Максимець О.М., Адамович А.Є. Переговори як складова частина ділової комунікації. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Вип. 36. Т. 2. 2021. С. 124-128.
6. Тітова О.А. Методика навчання технічних дисциплін студентів аграрних університетів засобами інформаційно-комунікаційних технологій: дис канд. пед. наук: 13.00.02. К., 2011. 241 с.
7. Тітова О.А. Організація лабораторних занять з технічних дисциплін на базі ІКТ в аграрному університеті. *Инновационная научная деятельность: матер. XIV междунар. науч.-практ. конф. по философским, филологическим, юридическим, педагогическим, экономическим, психологическим, социологическим и политическим наукам*, Горловка, 27-28 октября 2011. г. Горловка: ООО «НВП «Интерсервис»», 2011. С. 27-31.

Віталій Антоненко,
вчитель географії

Сиваський ліцей №1 Новотроїцької селищної ради Херсонської області,

Лариса Сапога

*Херсонський НВК №51 імені Григорія Потьомкіна
(м. Херсон)*

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

Необхідність невідкладних заходів із впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у сферу освіти зумовлена сучасною світовою тенденцією створення глобальних відкритих освітніх та наукових систем, які дозволяють, з одного боку, розвивати систему накопичення і поширення наукових знань науковій та педагогічній спільноті, а з другого боку – надавати доступ до різноманітних інформаційних ресурсів широким верствам населенням [6, с. 56].

Одним з напрямів безпосереднього використання інформаційних технологій є освіта. Використання ІКТ в освітньому процесі регулюється переліком державних документів [3, 4].

Будь-яка педагогічна технологія – це інформаційна технологія, оскільки основу технологічного процесу навчання складає отримання і перетворення інформації [8, с. 686].

Більш вдалим терміном для технологій навчання, що використовують комп'ютер, є комп'ютерна технологія. Комп'ютерні (нові інформаційні) технології навчання – це процес підготовки і передачі інформації, кого навчають, засобом здійснення яких є комп'ютер [5, с. 10].

До сучасних інформаційно-комунікаційних технологій навчання відносяться Інтернет-технології, мультимедійні програмні засоби, офісне та спеціалізоване програмне забезпечення, електронні посібники та підручники, системи дистанційного навчання (системи комп'ютерного супроводу навчання).

1. Інтернет – це джерело інформації, корисної з точки зору навчальної діяльності, її аналізу та оцінювання. Інформаційні ресурси Інтернет за використовуються за наступними напрямками:

- самоосвіта, тобто вивчення досвіду колег в інших містах України й інших країн.

- підготовка конспектів і дидактичних матеріалів. Підготовка атестаційних матеріалів.

- позакласна робота учнів при підготовці рефератів, доповідей, повідомлень, індивідуальних творчих завдань.

- використання безпосередньо на уроках при самостійній роботі з документами, що вивчаються, довідковими матеріалами, навчальними інтерактивними моделями тощо.

- тестування знань учнів з певних розділів курсу.

У будь-якому варіанті доступ в Інтернет для вчителя підвищує і рівень підготовки самого вчителя, і рівень проведення занять, і якість знань учнів. При цьому інтерес більшості учнів до комп'ютера й Інтернету підвищує мотивацію навчання.

2. Мультимедійні програмні засоби дозволяють учителю поєднувати текстову, графічну, анімаційну, відео- і звукову інформацію. Одночасне використання кількох каналів сприйняття навчальної інформації дозволяє підвищити рівень засвоєння навчального матеріалу. Мультимедійні програмні засоби використовуються для імітації складних реальних процесів, ситуацій, візуалізації абстрактної інформації за рахунок динамічного представлення процесів, демонструє фрагменти передач, фільмів, віртуальних екскурсій тощо. Використовує готові мультимедійні засоби, а також створює власні додатки до уроків трудового навчання [2, с. 10-11].

3. Офісні програмні продукти (текстові та графічні редактори, програми підготовки презентацій електронні таблиці тощо (тобто те, що входить в пакет програм комп'ютера) використовуються для підготовки навчально-методичного матеріалу (шаблонів, діаграм, таблиць, презентацій, публікацій) та для подання учнями результатів виконання завдань в електронній формі.

4. Електронні підручники та посібники, системи дистанційного навчання є корисними для організації дистанційної форми навчання та електронної методичної підтримки навчання у класі [1].

Використання комп'ютерної техніки та комп'ютерних технологій розширює можливості навчально-виховного процесу, забезпечує нові шляхи подання інформації, дає можливість для випробування власних ідей та проектів [7, с. 85-86].

При підготовці до уроку з використанням ІКТ вчитель не повинен забувати, що це урок, а значить складає план уроку виходячи з його цілей, при відборі навчального матеріалу він повинен дотримуватися основні дидактичні принципи: систематичності та послідовності, доступності, диференційованого підходу, науковості та ін. При цьому комп'ютер не замінює вчителя, а тільки доповнює його.

Такому уроку властиве наступне:

- принцип адаптивності: пристосування комп'ютера до індивідуальних особливостей дитини;
- керованість: у будь-який момент можлива корекція вчителем процесу навчання;
- інтерактивність і діалоговий характер навчання;
- ІКТ мають здатність «відгукуватися» на дії учня і вчителя; «вступати» з ними в діалог, що і становить головну особливість методик комп'ютерного навчання.
- оптимальне поєднання індивідуальної та групової роботи;
- підтримання в учня стану психологічного комфорту при спілкуванні з

комп'ютером;

- необмежене навчання: зміст, його інтерпретації і додаток скільки завгодно великі.

Основні напрямки використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках географії представлені на рис. 1.

До того ж, одною з найголовніших переваг використання цих новітніх педагогічних технологій у процесах навчання та викладання є можливість задовольнити індивідуальні потреби учнів, а не середні потреби класу. Інші переваги в тому, що ІКТ значно поліпшують доступ до інформації, збільшують можливості спілкування для учнів зі спеціальними навчальними потребами та фізичними вадами (дистанційне навчання), підвищують ефективність та мотивацію навчання, забезпечують нові шляхи подання інформації, які полегшують її розуміння, дають можливість для випробування власних ідей та проектів, роблять учнів більш впевненими та здатними вирішувати проблеми самотужки [5].

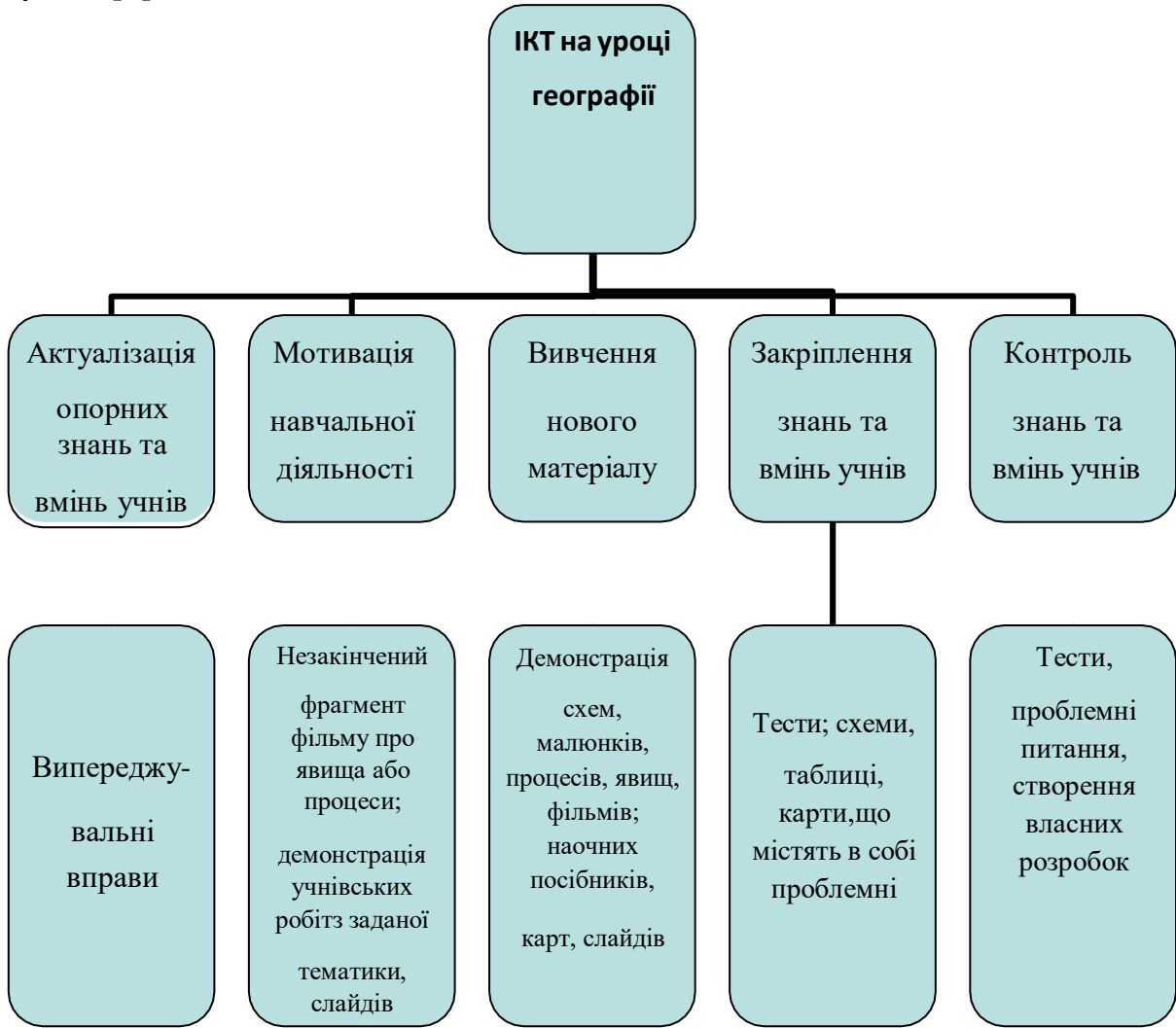

Рис. 1. Використання ІКТ на уроках географії

Форми роботи учнів під час використання комп'ютера в якості засобу навчання є різні: це і робота всім класом, і групами, а також індивідуальна робота. Перелічені способи обумовлені не тільки наявністю або недостатньою кількістю комп'ютерів, але і дидактичними цілями.

Проте варто зазначити, що методика вивчення шкільних предметів, зокрема і географії, з використанням ІКТ знаходиться на етапі становлення: ще технології використання комп'ютерів у навчальному процесі лише розробляються.

Наявні комп'ютерні програми з географії можуть використовуватися як інформаційно-пізнавальний засіб навчання, виконувати різноманітні дидактичні функції у певних навчальних ситуаціях. Вони різноманітні за змістом, структурною побудовою, обсягом подання навчальної інформації.

Значна частина мультимедійних програм з географії містить документально достовірну навчальну інформацію. Зміст і побудова існуючих мультимедійних програм з географії відповідають принципам науковості, систематичності, доступності, послідовності викладення навчального матеріалу, вони складені з урахуванням рівня підготовленості учнів і в цілому відповідають дидактичним вимогам навчання.

Список використаних джерел

1. Булгаков В. П. Практика методів і засобів ІКТ та комп'ютерно-орієнтованих технологій при вивченні курсу географії в загальноосвітній школі. *Проблеми сучасного підручника*. 2018. Вип. 21. С. 57–64.
2. Бундзник Т. П. Використання мультимедійного проектора та інтерактивної дошки на уроках географії. *Географія*. 2009. № 4. С. 6-9.
3. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38. С. 5, ст. 380.
4. Закон України «Про загальну середню освіту». *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 28. Ст. 230.
5. Корнєєв В. Комп'ютер і географія. *Освіта*. 2003. №12. С.10-11.
6. Непша О. В., Передерій Д. М., Блищик М. В. Новітні технології в освіті у сучасному інформаційному суспільстві. *Актуальные научные исследования в современном мире*. Журнал. 2020. Вып. 9(65), ч. 4. С. 56-61.
7. Непша О. В., Гришко С. В., Опашко Г. І., Рішко А. Р. Мотивація до використання сучасних інформаційних технологій на уроках географії. *Актуальные научные исследования в современном мире*. Журнал. 2020. Вып. 10 (66), ч. 5. С. 85-89.
8. Prokhorova L., Hryshko S., Nepsha O. The use of modern innovative educational technologies in the school course of geography. *Innovative Approaches to Ensuring the Quality of Education, Scientific Research and Technological Processes / Edited by Magdalena Gawron-Łapuszek Yana Suchukova Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts Katowice School of Technology*. Monograph 43. Katowice: Publishing House of University of Technology, 2021. P.686-694.

Наталія Ашихміна
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри диригентсько-хорової підготовки
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
(м. Одеса)

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ В МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВИХ ДИСЦИПЛІН ПІД ЧАС ПРОХОДЖЕННЯ АСИСТЕНТСЬКОЇ ПРАКТИКИ

У сучасному суспільстві важливою умовою успішного соціального та професійного функціонування фахівців у галузі музичного мистецтва, зокрема викладачів диригентсько-хорових дисциплін, є їх професійна мобільність. Система вищої мистецької освіти повинна враховувати та оперативно пристосовуватися до змін ринку праці, забезпечувати такий рівень фахової підготовки, який дозволяв би випускникам адаптуватися до змін умов їх професійної діяльності.

Поняття «професійна мобільність» сьогодні перетнуло межі соціології (термін соціальної мобільності ввели в науковий обіг соціологи: М. Вебер, К. Дейвіс, П. Сорокін, Т. Заславська та ін.). Даний термін зараз широко застосовується в педагогіці. Як зазначає Н. Брижак, мобільність у педагогічній сфері – це особлива якість особистості, що формується в процесі навчання і виховання та має найважливіший вплив на професіоналізм майбутнього фахівця [1, с. 68]. Є. Іванченко наголошує, що мобільність віддзеркалює здатність суб'єкта оперативно змінювати профіль своєї професійної діяльності, рід занять [2]. Так, випускники мистецького вишу, зокрема викладачі диригентсько-хорових дисциплін, можуть розширити сферу своєї діяльності всередині однієї спеціальності, залишаючись при цьому в рамках початкового статусу викладачів хорового диригування. Йдеться про зміну видів діяльності суб'єктів, про освоєння нових знань і вмінь з урахуванням здобутої освіти, тобто про розвиток фахівців у галузі музичного мистецтва.

Важливим аспектом розгляду професійної мобільності майбутнього викладача диригентсько-хорових дисциплін у мистецькій педагогіці є встановлення зв'язку цього поняття з терміном «компетентний фахівець». Компетентність найчастіше визначається як здатність вирішувати весь комплекс професійних завдань, що віддзеркалюють діяльність конкретного фахівця. Розглядаючи це вельми загальне визначення, можна сказати, що поняття «компетентність викладача диригентсько-хорових дисциплін» характеризує міру відповідності фахових знань, умінь, досвіду реальному рівню складності професійних завдань і вирішуваних проблем. Даний термін, крім суто професійних знань і вмінь, що характеризують кваліфікацію, містить такі якості особистості, як ініціатива, співпраця, здатність до роботи в групі,

комунікативні навички, вміння логічно мислити, шукати, відбирати й обробляти інформацію.

Вища мистецько-педагогічна школа покликана забезпечити випуск компетентних фахівців у галузі музичного мистецтва з високою культурою художнього мислення, здатних творчо вирішувати серйозні проблеми з викладання диригентсько-хорових дисциплін. Подальша діяльність фахівців може складатися по-різному. Одні працюють над однотипними професійними завданнями тривалий час, глибоко розуміючи проблематику, будучи компетентними в диригентсько-хоровій галузі. Інші розширюють чи змінюють сферу своєї професійної діяльності, займаються різноплановими проблемами. В кожному з цих випадків професійна мобільність суб'єктів буде різною. Тут віддзеркалюються розбіжності в розвиненості здібностей фахівців освоювати нове та сформованості дослідницьких умінь, різниця в типах мислення, мотивації, психологічної готовності до розширення та зміни професійної сфери тощо.

Розширення або зміна професійної сфери, освоєння принципово нових знань і вмінь часто є для особистості складнішим завданням, ніж кваліфікована робота у своїй професійній галузі. З цих позицій можна наголошувати, що одним із завдань мистецько-педагогічного вишу є випуск професійно мобільних компетентних кадрів.

Компетенція як об'єктивна характеристика майбутніх викладачів диригентсько-хорових дисциплін повинна «пройти» через їх професійну діяльність, щоб стати компетентністю як особистісною характеристикою. З цих позицій формування професійної мобільності як однієї з ключових компетенцій у процесі фахової підготовки під час проходження виробничої (асистентської) практики передбачає оволодіння здобувачами вищої мистецької освіти відповідної діяльності. При цьому відбувається формування:

- готовності до прояву цієї компетенції (мотиваційний аспект);
- знань, що складають основу цієї компетенції (когнітивний аспект);
- досвіду прояву цієї компетенції в різноманітних стандартних і нестандартних ситуаціях (поведінковий аспект);
- ставлення до змісту компетенції та об'єкта її застосування (ціннісно-смысловий аспект).

Традиційна модель асистентської практики майбутніх викладачів диригентсько-хорових дисциплін не забезпечує повною мірою розв'язання таких завдань. Обмеження знімаються, якщо подивитися на проблему з позиції психологічної теорії діяльності (Л. Виготський, П. Гальперін, О. Леонтьєв, Н. Талізін та ін.).

Із позицій психологічної теорії діяльності розробку методики формування професійної мобільності майбутніх викладачів диригентсько-хорових дисциплін під час проходження асистентської практики слід розпочинати з виділення орієнтовної основи цього виду діяльності – системи умов, на яку реально

орієнтуються здобувачі під час виконання професійної діяльності. Необхідно також проаналізувати взаємозв'язки інших компетенцій майбутніх фахівців із виділеним змістом орієнтовної основи професійної мобільності, встановити обсяг професійних знань, умінь, здібностей, що формуються, визначити умови засвоєння змісту асистентської практики.

Теорія діяльності стверджує, що здібності, мислення та інші якості особистості формуються, вдосконалюються та проявляються через діяльність. З огляду на це, професійну мобільність майбутніх викладачів диригентсько-хорових дисциплін можна розглядати як діяльність здобувачів, спрямовану на опанування нових навичок у професійній сфері, нової професії. В такому контексті коректно говорити про формування в мистецько-педагогічному виші професійної мобільності як певного виду фахової діяльності майбутніх випускників. Прогнозованим результатом освіти тоді стає формування вмінь самостійно опановувати нові знання, засвоювати нові види професійної діяльності, зокрема не тільки в диригентсько-хоровій галузі, а й у виконавсько-інструментальній, вокальній або музично-теоретичній сферах. Сформована таким чином під час проходження асистентської практики в майбутніх викладачів диригентсько-хорових дисциплін здатність бути професійно мобільними згодом зможе реалізуватися в їх професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Брижак Н. Професійна мобільність як фахова якість майбутнього вчителя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота.* 2016. Вип. 1. С. 67-70.
2. Іванченко Є. А. Професійна мобільність майбутніх фахівців : навчально-методичний посібник. Одеса, 2004. 120 с

Ольга Баєва,
кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри управління, економіки
та забезпечення якості у фармації,
Національний фармацевтичний університету
(м. Харків)

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

Освіта є стратегічною основою розвитку особистості, суспільства, нації і держави, запорука майбутнього.

Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави.

Освіта стає одним із головних механізмів еволюції цивілізації. Розвиток освіти мислиться як процес, спрямований на становлення культуро-, соціо- та особистісно-орієнтованої освіти, що забезпечує формування особистості, здатної і готової до відповідальної життєтворчості. Освітні системи в усьому світі знаходяться у стані змін, зміни спонтанно і цілеспрямовано відбуваються і в нашій освіті [1, 2].

У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті визначено мету, пріоритетні напрямки державної політики щодо розвитку освіти. Це особистісна орієнтація освіти; формування національних і загальнолюдських цінностей; постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу; запровадження освітніх інноваційних технологій.

Вища школа сьогодні є соціокультурним простором, який характеризується підвищеною інтенсивністю інноваційних процесів. Для України інноваційний потенціал вищої школи може і повинен стати ресурсом для модернізаційного прориву. В умовах перманентної науково-технологічної революції життєвий цикл сучасних технологій стає меншим, ніж термін професійної діяльності фахівця. За цих умов домінуючим в освіті стає формування здатності фахівця на основі відповідної фундаментальної освіти перебудовувати систему власної професійної діяльності з урахуванням соціально значущих цілей та нормативних обмежень – тобто формування особистісних характеристик майбутнього фахівця. Якщо визначити за головну мету діяльності системи вищої освіти підготовку такого фахівця, то процес навчання доцільно організовувати таким чином, щоб забезпечувався всебічний розвиток особистості майбутнього фахівця [3].

Закон України «Про вищу освіту» серед основних завдань вищих навчальних закладів передбачає «забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності» [4].

Інноваційне навчання – це постійне прагнення до переоцінки цінностей, збереження тих із них, які мають незаперечне значення і відкидання тих, що вже застаріли.

Сучасна трансформація підходів до організації навчання у вищій школі складається із інформаційно-репродуктивного навчання та системи професійно-діяльнісного навчання [5].

Інформаційно-репродуктивне навчання має такі кінцеві цілі: формування та закріплення знань, умінь і навичок стосовно майбутнього робочого місця. Для системи професійно-діяльнісного навчання це: формування комплексу характеристик професійної свідомості стосовно змісту освітньої програми.

Організаційними формами і методами аудиторного навчання для інформаційно - репродуктивного навчання є лекція, практичні, семінарські та лабораторні заняття; для системи професійно-діяльнісного навчання це – проблемні та міні-лекції, робота в малих групах, ділові та рольові ігри, кейс-метод, тренінг, модерації та презентації.

Проблемні лекції направлені на розвиток логічного мислення здобувачів вищої освіти і характеризуються тим, що коло питань теми обмежується двома-трьома ключовими моментами; увага здобувачів вищої освіти концентрується на матеріалі, який не знайшов відображення в підручниках, використовується досвід закордонних навчальних закладів з роздачою здобувачам вищої освіти під час лекцій друкованого матеріалу та виділенням головних висновків з питань, що розглядаються. При читанні лекцій здобувачам вищої освіти даються питання для самостійного розмірковування, на які лектор відповідає сам, не чекаючи відповідей студентів. Система питань у ході лекції відіграє активізуючу роль, змушує здобувачів вищої освіти сконцентруватися і почати активно мислити в пошуках вірної відповіді.

Міні-лекції передбачають виклад навчального матеріалу за короткий проміжок часу і характеризуються заочною ємністю, складністю логічних побудов, образів, доказів та узагальнень. Міні-лекції, як правило, проводяться як частина заняття - дослідження.

Робота в малих групах використовується з метою активізації роботи студентів при проведенні семінарських та практичних занять. Використання цієї технології дає змогу структурувати заняття за формою і змістом, створює можливості для участі кожного здобувача вищої освіти в роботі за темою заняття, забезпечує формування особистих якостей та досвіду соціального спілкування.

Кейс-метод – метод аналізу конкретних ситуацій, який дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності фахівців і передбачає розгляд виробничих, управлінських та інших ситуацій, складних конфліктних випадків, проблемних ситуацій, інцидентів у процесі вивчення навчального матеріалу.

Презентації - виступи перед аудиторією, використовуються для представлення певних досягнень, результатів роботи групи, звіту про виконання індивідуальних завдань, інструктажу, демонстрації нових товарів та послуг.

Ділові ігри – метод імітації (наслідування, відображення) прийняття управлінських рішень у різноманітних ситуаціях шляхом гри (програвання, розігрування) за правилами, що вже існують або розробляються самими учасниками. Він реалізуються через самостійне вирішення здобувачем вищої освіти поставленої проблеми за умови недостатності необхідних знань, коли студент змушений самостійно опанувати новий зміст або шукати нові зв'язки у вже засвоєному матеріалі.

Рольові ігри – форма активізації студентів, за якою вони задіяні в процесі інсценізації певної виробничої ситуації у ролі безпосередніх учасників подій. Рольові ігри проводяться за різними цілями і підрозділяються на педагогічні та психологічні.

В освітній практиці різноманіття інноваційних технологій дозволяє активно і продуктивно їх поєднувати. Такий підхід допомагає здобувачам вищої освіти

оволодіти новим досвідом творчого мислення та імітаційного моделювання пошуку вирішення необхідних завдань.

Таким чином, використання та активне впровадження інноваційних технологій у практику організації освітнього процесу здобувачів вищої освіти є доцільним. Вища школа характеризується підвищеною інтенсивністю інноваційних процесів. Інноваційні технології навчання допомагають здобувачам вищої освіти стати компетентними при вирішенні будь-яких завдань в професійній сфері.

Список використаних джерел

1. Баєва О. І. Освіта України в системі формування людського капіталу. *Фармакоекономіка в Україні: стан та перспективи розвитку*: матеріали XII наук.-практ. INTERNET-конф., м. Харків, 22 травня 2020 р. Харків, 2020. С. 113- 114.
2. Ісакова О. І., Баєва О. І. Проблеми розвитку вищої освіти в Україні: соціально-філософський аспект. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузівській зб. наук. пр. 2020. Вип. 31. Том 3. С. 218-224.
3. Стеблюк С. Інноваційні технології навчання у вищій школі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*.2011. Вип. 20. С.141-142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2011_20_55.
4. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 02.11.2021).
5. Козлова Г. М. Методика викладання у вищій школі : навч. посіб. Одеса : ОНЕУ, 2014. 200с.

Євген Балухта,
магістрант кафедри фізичної культури
Інституту фізичної культури СДПУ ім. А.С.Макаренка,
Науковий керівник: Рибалко П.Ф. ,
доктор педагогічних наук, професор кафедри ТМФК
Інституту фізичної культури СДПУ ім. А.С.Макаренка

СТАНОВЛЕННЯ СПОРТИВНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ФУТБОЛІСТІВ-ВОРОТАРІВ

На думку багатьох фахівців (Годик, 2006; Костюкевич, 2006; Лисенчук, 2003; Тюленьков, 2007), підготовка футболістів-воротарів повинна базуватися на спадкоємній методиці тренування, що забезпечує становлення спортивної майстерності, ріст функціональних можливостей і їх максимальну реалізацію. Деякими спеціалістами відзначається, що в системі підготовки юних футболістів-воротарів ключовими є етапи попередньої та спеціалізованої базової підготовки. Крім того, останнім часом все більшого значення набуває розв'язання проблеми індивідуалізації й диференціювання процесу фізичної підготовки футболістів-воротарів.

Так, аналіз доступної літератури (Анохин, 1975; Бернштейн, 1966; Ермолаев, 1985; Уилмор, Костилл, 1997) дозволив встановити, що розвиток всіх органів і систем організму відбувається неодноразово і нерівномірно. На кожному етапі онтогенезу функціональні можливості організму дітей і підлітків відповідають вимогам, що пред'являються до них з боку навколишнього середовища. Встановлено, що для підлітків характерне ще більше вдосконалення діяльності всього організму. Інтенсивно збільшуються всі розміри тіла, розвивається сила, швидкість, спритності, зростають темпи рухів, швидко розвивається здібність до запам'ятовування рухів (В. В. Дубилей, 1988; Ермолаев, 1985). Аналіз основних напрямків дослідницької діяльності у футболі свідчить про те, що на сучасному етапі його розвитку однією з найважливіших проблем підготовки спортсменів є організація контролю рівня їх фізичної підготовленості. Як відзначається в деяких роботах, головними передумовами, які характеризують готовність до освоєння навчального матеріалу, є фізична, рухова (у тому числі координаційна) і психічна готовність. Крім того, відзначається, що кінцевий результат виконання дій з м'ячем в іграх визначається комплексом здібностей, які проявляються в комбінації, головним чином технічними і фізичними можливостями футболістів-воротарів. У зв'язку з цим метою досліджень, представлених в даній роботі, було визначити рівень розвитку рухових здібностей юних футболістів-воротарів.

Дослідження проведено з дотриманням основних біоетичних положень Конвенції Ради Європи про права людини та біомедицину (від 04.04.1997 р.), Гельсінкської декларації Всесвітньої медичної асоціації про етичні принципи проведення наукових медичних досліджень за участю людини (1964-2008 рр.), а також наказу МОЗ України № 690 від 23.09.2009 р.

У результаті проведеного дослідження було встановлено, що у футболістів-воротарів даної групи результати стрибка у довжину з місця варіювались в межах від 179 см до 207 см, при середньому значенні по групі $190,29 \pm 1,58$ см.

При цьому оцінки стрибка у довжину з місця у даних футболістів-воротарів варіювались від 3 до 5 балів, при середньому значенні $3,60 \pm 0,12$ балів. Розглядаючи показники швидкісно-силових можливостей юних футболістів-воротарів видно, що результати стрибка у висоту з місця у футболістів-воротарів даної групи варіювались від 33,3 см до 45,3 см, при середньому значенні $39,23 \pm 0,69$ см.

Аналіз оцінок стрибка у висоту свідчить, що вони знаходились в межах 3-4 бали, при середньому значенні по групі $3,20 \pm 0,08$ балів. У свою чергу, у результаті порівняльного аналізу середніх оцінок швидкісно-силових можливостей футболістів-воротарів 13-14 років, було встановлено, що оцінки варіювались в діапазоні від 3 балів до 4,5 балів, при середньому значенні по групі $3,40 \pm 0,09$ балів.

Аналізуючи оцінки загальної витривалості футболістів-воротарів даної групи, видно, що оцінки варіювались від 3 до 4 балів, при середньому значенні по групі $3,88 \pm 0,07$ бала.

У результаті проведеного тестування було встановлено, що результати бігу на 500 м у футболістів-воротарів варіювались в межах від 1,42 до 1,63 хв, при середньому значенні $1,52 \pm 0,01$ хв.

Аналізуючи оцінки швидкісної витривалості футболістів-воротарів даної групи, видно, що оцінки варіювались в межах від 3 до 5 балів, при середньому значенні по групі $3,84 \pm 0,12$ бала.

Висновки:

1. У результаті проведених досліджень було встановлено, що у футболістів-воротарів результати бігу на 30 м знаходились в діапазоні від 5,07 с до 5,31 с, при середньому результаті по групі $5,19 \pm 0,01$ с.

2. Встановлено, що у футболістів-воротарів результати стрибка у довжину з місця варіювались в межах від 179 см до 207 см, при середньому значенні по групі $190,29 \pm 1,58$ см. Результати стрибка у висоту з місця у футболістів-воротарів варіювались від 33,3 см до 45,3 см, при середньому значенні $39,23 \pm 0,69$ см.

3. У футболістів-воротарів результати 6-ти хвилинного бігу знаходились в межах від 1250 м до 1390 м, при середньому значенні $1314,60 \pm 9,92$ м.

4. Результати бігу на 500 м у футболістів-воротарів варіювались в межах від 1,42 до 1,63 хв, при середньому значенні $1,52 \pm 0,01$ хв.

5. У футболістів-воротарів даної групи середня оцінка швидкісних можливостей становила $3,56 \pm 0,10$ балів, швидкісно-силових можливостей – $3,40 \pm 0,09$ балів, загальної витривалості – $3,88 \pm 0,07$ балів, швидкісної витривалості – $3,84 \pm 0,12$ балів.

6. Результати проведеного дослідження свідчать, що рівень фізичної підготовленості футболістів-воротарів даної групи знаходиться на середньому рівні.

7. Дослідження фізичної підготовленості свідчить про недостатній рівень розвитку швидкісних та швидкісно-силових здібностей футболістів-воротарів даної групи. У свою чергу, оцінка загальної та спеціальної витривалості вказує на задовільний рівень підготовленості даної групи футболістів-воротарів.

Список використанх джерел

1. Дулібський А., Хоркавий Б., Колобич О. Напрямки удосконалення техніко-тактичної підготовки юних футболістів-воротарів. *Спортивна наука України*. 2016. № 2 (72). С. 15–23. URL: <http://sportscience.ldufk.edu.ua/index./snu/article/view/411/395>

2. Виноградський Б., Дулібський А., Хоркавий Б., Колобич О. Ефективність виконання стандартних положень у футболі [Електронний ресурс]. *Спортивна наука України*. 2016. № 3 (73). С. 9–14. URL: <http://sportscience.ldufk.edu.ua/index.php/snu/article/view/421/405>

3. Вплив проявів швидкісних якостей футболістів-воротарів на ефективність виконання стандартних положень [Електронний ресурс] / Виноградський Б., Дулібський А., Хоркавий Б., Колобич О.. *Спортивна наука України*. 2016. № 5 (75). С. 28–39. URL: <http://sportscience.ldufk.edu.ua/index.php/snu/article/view/451>

4. Карпа І. Я. Структура фізичної підготовленості кваліфікованих футболістів-воротарів на етапі підготовки до вищих досягнень. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2019. № 9. С. 53–56

5. Колобич О., Хоркавий Б., Фалес Й. Особливості техніко-тактичної підготовки юних футболістів-воротарів на полях зменшених розмірів. *Актуальні проблеми здоров'язберігаючих технологій у навчальних закладах*: матеріали III Міжнар. наук.-пр. конф. Чернівці, 2018. С. 460–464.
6. Рибалко П.Ф., Харченко С. М., Матлаш В. А. Професійно - прикладна фізична підготовка студенток аграрного вузу що займаються в секції з футболу. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Вип. 149. Чернівці : ЧНПУ. 2017. С. 212–215.
7. Шамардин В., Тянь Т. Функциональная подготовленность футболистов различных игровых амплуа. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2017. № 2/3. С. 132–135.
8. Шамардин В. М. Характеристика рухової та ігрової діяльності футболістів-воротарів. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2018. № 1. С. 87–89.
9. Шамардин В, Хоркавий Б. Структура техніко-тактичної підготовленості кваліфікованих воротарів у футболі. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2015. № 2. С. 75–79.
10. Methods Of Introducing Information Technologies Into The Educational Process Of Higher Education Institutions Of Ukraine / Romanchenko I. and another. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, VOL.21 No.5/ May 2021 (Web of Science)
11. Future Physical Education Teachers' Preparation to Use the Innovative Types of Motor Activity: Ukrainian Experience / Balashov D. and another. *TEM Journal*. 2019. 8(4), Pp. 1508-1516 (Scopus, Web of Science).

Олена Банера,
*студентка IV курсу педагогічного факультету,
Науковий керівник: Шукатка Оксана Василівна,
доктор педагогічних наук, професор,
Львівський національний університет імені Івана Франка
(м.Львів)*

ФОРМУВАННЯ ПРАВИЛЬНОЇ ПОСТАВИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Одним із показників стану опорно-рухового апарату дитини є правильна постава, незначні функціональні порушення якої можуть призвести до значних деформацій скелету в майбутньому і мати негативні наслідки для здоров'я. Порушення постави є однією з ортопедичних патологій, що найчастіше спостерігаються в дітей та підлітків. Вони становлять 90% усіх відхилень від норми з боку опорно-рухової системи молодших школярів. Крім цього, кожна четверта дитина в Україні має порушення постави [2, с. 133]. Це пов'язано з тим, що сучасні діти рухаються достатньо мало, адже багато часу проводять сидячи на уроках у школі чи виконуючи домашнє завдання. Крім цього, вони надають перевагу гаджетам, а не прогулянкам на свіжому повітрі та рухливим іграм.

З кожним роком життя дитини проблеми з опорно-руховим апаратом стають все помітнішими. Процес формування постави триває до 25 років, але дуже важливим етапом є ранній шкільний вік, коли відбувається активний ріст хребта.

Своєчасно нескореговані проблеми стають причиною розвитку сколіотичної хвороби, що негативно впливає на здоров'я в дорослому віці. Актуальною проблемою є своєчасна профілактика та ефективна корекція порушень у молодшому шкільному віці. Саме тому формування правильної постави дітей шкільного віку неможливе без правильно організованого, керованого процесу фізичного виховання [3, с. 57].

Однією з ключових компетентностей вчителя сучасної школи є здоров'язбережувальна, яка чітко окреслена у Державному стандарті Нової української школи. Це здатність учня застосовувати в умовах конкретної ситуації сукупність здоров'язбережувальних компетенцій, дбайливо ставитися до власного здоров'я та здоров'я інших людей [1].

З метою формування здорового типу постави у 2019 році у 30-ти школах міста Львова запровадили інноваційну програму «Здорова постава», тобто один урок на тиждень замість класичного уроку фізкультури присвячений профілактиці захворювань хребта. Щороку такі заняття впроваджують все більше закладів освіти міста.

Необхідність такого кроку була викликана дослідженням Управління охорони здоров'я Львівської міської ради, результати якого засвідчили, що внаслідок профілактичного огляду школярів порушення постави виявили у 327 дітей перших класів (6 – 7 років), у 1326 дітей 2 – 4 класів, 197 підлітків 5 – 8 класів і 758 учнів 9 – 11 класів. Тобто, понад дві з половиною тисячі дітей зі 123 тисяч оглянутих мають порушення постави [4].

Уроки правильної постави мають право викладати лише сертифіковані вчителі. Для них проводять спеціальні тренінги, які складаються із теоретичної та практичної частин. Після закінчення курсу до навчального закладу, де викладає вчитель, приходить представник Центру фізичної терапії, щоб переконатись у коректному викладанні предмету.

Для шкіл закуплено спеціальне обладнання, зокрема: балансувальні платформи, килимки, гантелі, гімнастичні палиці, обтяжувачі на руки й ноги тощо. Виконання фізичних вправ із цим інвентарем допомагає поліпшити координацію та поставу, зміцнює м'язи спини, а також запобігає розвитку плоскостопості та розвиває гнучкість.

Використання методики спеціальних рухливих ігор на уроках «Здорова постава» у молодшій школі допомагає працювати над проблемами сутулості та плоскостопості, формувати у школярів правильну поставу та захищати їх від розвитку хвороб хребта, і загалом, сприяти гармонійному фізичному розвитку та мотивувати учнів до виконання оздоровчих вправ.

Таким чином, процес формування правильної постави набуває особливого значення в молодшому шкільному віці. Програма з фізичної культури для учнів 1–4 класів містить лише загальні вказівки методичного характеру щодо формування постави, але в ній відсутні конкретні комплекси вправ, спрямованих на формування

постави. Враховуючи це, розробки методики «Здорова постава», що містить конкретні комплекси вправ, спрямованих на формування постави, а також профілактику й корекцію її порушень, яка запроваджена у школах міста Львова є надзвичайно актуальною, тому виникає необхідність її запровадження в навчальний процес усіх шкільних закладів освіти України.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт Нової української школи: від 21.02.2018 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення: 30.10.2021).
2. Михно Л. Дослідження проблеми поширеності порушень постави в дітей молодшого шкільного віку. *Молода спортивна наука України*. 2014. № 3. С. 133-138.
3. Ткаченко Т. Профілактика та корекція порушень постави учнів 1–4 класів на уроках фізичної культури. *Педагогічний процес: теорія і практика (Серія: Педагогіка)*. 2018. № 1-2 (60-61). С. 57-65.
4. Рівна постава: як зберегти здоров'я школяра? URL: <http://www.lvivpost.net/zdorovya/n/45612> (дата звернення: 31.10.2021).

*Мирослава Богодист,
аспірант кафедри освіти та управління
навчальними закладами,
Класичний приватний університет
(м. Запоріжжя)*

ГЛОСАРІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНИХ ПРОЄКТІВ МЕНЕДЖЕРАМИ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Інноваційний розвиток сучасних закладів освіти України забезпечується використанням принципово нових прогресивних технологій, прогресивними організаційними й управлінськими рішеннями менеджерів закладів освіти. Потреба в оволодінні проєктним типом мислення останніми підтверджується й конкретними статистичними даними. Вдале застосування відповідних технологій проєктного менеджменту визначає результативність діяльності – 74 % організацій в цілому, 37 % виконуваних робочих процесів у них.

Прогресивний розвиток освітнім організаціям забезпечує їх трансформація на проєктно-орієнтовані заклади освіти, які динамічно розвиватимуться соціально за рахунок переорієнтації мети освітньої діяльності на внутрішньошкільну, інтегровану і децентралізовану організацію освітніх проєктів як учасниками навчального процесу, так і закладу в цілому.

Метою цих тез є презентувати список визначень основних понять щодо організації навчальних проєктів менеджерами закладів освіти задля уніфікації їхніх розумінь у процесі впровадження менеджерами проєктно-орієнтованих закладів освіти.

В основу інноваційного розвитку проєктно-орієнтованих закладів освіти покладено певну цільову діяльність усіх суб'єктів освітнього процесу, особливо менеджерів закладів. Від усталеної практики вона відрізняється чіткою

спрямованістю на створення та впровадження навчальних проєктів на всіх рівнях для забезпечення кращої якості надання освітніх послуг і конкурентоспроможності закладів у цілому. За своїм змістом, методами та формами здійснення ці дії відрізняються обґрунтованістю, системністю та такими, що забезпечують запланований результат [7].

Аналіз системи управління різними типами сучасних закладів освіти України в дослідженнях В.І. Бондаря, Л.М. Кащук, Н.Л. Коломийського, Н.Г. Комаренко, В.В. Крижка, О.І. Мармизи, В.І. Маслова, Є.М. Павлютенкова, Н.П. Шапошнікової, В.В. Шаркунової та ін. дозволив нам визначити базові поняття щодо організації навчальних проєктів, які впливають на якісні зміни щодо складу, структури, діяльності суб'єктів закладів освіти, забезпечують високу якість керування педагогічними колективами та педагогічними системами в цілому.

Зокрема, аналіз теоретичних джерел з педагогічного менеджменту [3; 4; 6] показав, що пріоритетними науковці вважають такі педагогічні системи: мікро педагогічну систему «педагог – учень» як вихідну «клітинку» навчально-виховного процесу і цілісну педагогічну систему «навчально-виховний заклад». Через це розрізняють поняття «менеджер освіти», «менеджер навчально-пізнавального процесу» і «менеджер навчально-виховного процесу».

Отже, глосарій, який ми презентуємо у межах цих тез, розпочато із визначення провідних суб'єктів, які організовують навчальні проєкти в закладах освіти.

«Менеджер освіти» – це особа, яка професійно здійснює функції освітнього менеджменту на рівні будь-якої системи освіти (від міністра освіти, його заступників, інспекторів відділів освіти і до конкретного викладача). «Менеджер навчально-пізнавального процесу» – це вчитель, вихователь, викладач, педагог, який виступає в професійній ролі суб'єкта системи управління навчально-пізнавальною діяльністю тих, кого він навчає і виховує. «Менеджер навчально-виховного процесу» – це керівник закладу освіти (директор (ректор), його заступники), який виступає в професійній ролі суб'єкта системи управління навчально-виховною (педагогічною) діяльністю працівників освіти.

Центральне місце глосарію займають визначення основних понять організації навчальних проєктів, яке нами здійснено: по-перше, задля їх ідентифікації з іншими національними середовищами, такими, як політика, бізнес, мистецтво, спорт тощо; по-друге, дає змогу інтегрувати теоретичний досвід з теорії менеджменту освіти в Україні; по-третє, задля збереження універсальності наукових підходів і технологій, розроблених з теорії організації навчальних проєктів, у практику управління закладом освіти, у тому числі й у сфері керування педагогічними системами.

У побудові термінів ми керувалися базовими визначеннями, запропонованими науковцями. Так, у розумінні сутності навчального проєкту ми посилаємося на його фундаментальне обґрунтування вченими: О.В. Алейнікова, Л.Б. Лук'янова,

З.В. Рябова, І.Ю. Малкова, Л.М. Оліфіра, М.Л. Разу, Л.В. Ноздріна, Л.П. Батенко, Л.М. Оліфіра, Т.Г. Фесенко, Дж. Шелдрейк, Дж. Пеїн, Н. Smyth та ін.

Розбіжність у розумінні проекту у різних сферах соціуму достатньо значна. Так, проектом (від англ. project) вважають будь-що, що планується чи замислюється, велике підприємство; обмежена за часом і витратами система операцій (робіт), спрямована на досягнення низки обумовлених результатів / продуктів на рівні вимог і стандартів якості, певне підприємство із заздалегідь встановленими цілями, досягнення яких означає завершення проекту; окреме підприємство з конкретними цілями, які часто включають вимоги до часу, вартості та якості результатів, що досягаються [1] певне завдання з визначеними вихідними даними й встановленими результатами (цілями), що обумовлюють спосіб його вирішення. Проект – це комплекс взаємопов'язаних заходів, розроблених для досягнення певних цілей протягом заданого часу при встановлених ресурсних обмеженнях [4; 7].

У глосарії пропонуємо таке визначення: *проект* – це сукупність управлінських завдань та організаційних дій, методів та засобів, що спрямовані на досягнення визначеної мети проектної діяльності.

Акцентуємо, що *навчальний проект* характеризується неповторністю умов закладу освіти, в яких виконується навчальна проектна діяльність, таких як: унікальність визначеної мети; тимчасові, фінансові, людські та інші обмеження; відмежування від інших намірів; специфічна для навчального проекту організація його здійснення.

Навчальний проект виконується та завершується відповідно до певних обмежень. Традиційно такими обмеженнями вважають «зміст», «час» та «вартість» – сукупність складових, яка отримала назву «трикутник управління проектами» [5].

Стисло, у зв'язку з обмеженістю обсягів презентованої статті, наводимо також деякі інші визначення зазначених понять.

Управління навчальним проектом – комплекс методів організації, планування, управління, координації людських і матеріальних ресурсів, який протягом життєвого циклу проекту спрямований на ефективне досягнення його цілей.

Організація навчального проекту – процес розподілу прав, відповідальності та обов'язків між учасниками проекту, який складається з підготовки, планування, реалізації і завершення проекту.

Проектні матеріали – сукупність документів, що містять опис і обґрунтування проекту.

Контент навчального проекту – сукупність ключових змістовних позицій, що розуміються кожним учаснику команди проекту: назва, замовник, команда (керівництво проекту або секретар, інші члени команди), доцільність організації проекту та очікувані результати, терміни, бюджет, ризики.

Команда навчального проєкту – тимчасова група професійно підготовлених менеджерів з унікальними вміннями й особистісними характеристиками, які працюють разом над проєктом до його завершення з метою досягнення цілей проєкту та місії закладу освіти, який його здійснює [2; 8].

Лідером команди навчального проєкту виступає – менеджер проєкту. *Менеджер навчального проєкту* – один з керівників закладу освіти, який обіймає постійну посаду в команді проєкту, наділений повноваженнями щодо ухвалення рішень, що стосуються конкретних видів діяльності [6; 9].

Команда навчального проєкту впливає на створення певного організаційного середовища, формує цінності, принципи і норми поведінки. Також, діє, підкоряючись єдиній меті та філософії управління навчальним проєктом.

Мета проєкту – бажаний результат навчальної діяльності, якого намагаються досягти за певний проміжок часу при заданих умовах реалізації навчального проєкту.

До інших основних понять організації навчального проєкту нами включені такі: *планування навчального проєкту, структура, життєвий цикл, ризики, забезпечення якості, контроль і моніторинг якості, «фідбек» навчальної проєктної діяльності, ефективність проєкту, портфоліо* тощо.

Отже, здійснений нами теоретичний ґрунтовний аналіз дозволив виокремити і презентувати список визначень основних понять щодо організації навчальних проєктів менеджерами закладів освіти задля уніфікації їхніх розумінь у процесі впровадження менеджерами проєктно-орієнтованих закладів освіти.

Список використаних джерел

1. Верба В. А., Загородніх О. А. Проєктний аналіз: підручник. Київ: КНЕУ, 2000. 322 с. URL: <https://studfile.net/preview/1852703/>
2. Ганза І. В. Специфіка формування проєктної команди: управлінський аспект. URL: www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4212
3. Курлянд З. Н., Хмельюк Р. І., Семенова А.В. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп., Київ: Знання, 2005. 399 с.
4. Михайловська О.В. Операційний менеджмент: навч. пос. Київ: Кондор, 2008. 600 с.
5. Михеев В. Проєктний Менеджмент для проєктно-орієнтованих компаній, 2003. URL: www.pmpofy.ru/content/rus/65/659-article.asp
6. Оліфіра Л.М. Управління проєктами в закладі освіти: навч. програма спецкурсу для слухачів курсів підвищення кваліфік. (керів. навч. закладів) очно-дистанційної форми навч. НАПН України; ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти». Київ, 2015. 36 с.
7. Рябова З. В. Кравченко Г. Ю. Метод проєктів у розвитку якості початкової освіти. Харків: Вид-во «Ранок», 2013. 145 с.
8. Скрипко Т.О. Інноваційний менеджмент: підручник. Київ: Знання, 2011. 423 с.
9. Управление проєктом. Основы проєктного управления: учеб. Москва: КНОРУС, 2010. 760 с.

Вікторія Богун,

курсантка 441 навчальної групи факультету забезпечення оперативної-службової діяльності, спеціальності «Філологія».

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук

Пантелєєв Кирило В'ячеславович,

Національна академія Державної прикордонної служби України

імені Богдана Хмельницького

(м. Хмельницький)

ПРОБЛЕМА МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ ТРАВМАТИЗМУ У НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Фізичне виховання та спорт є сферою діяльності людини, для якої характерні підвищений травматизм, різноманітні професійні захворювання тощо. Загалом, це види діяльності, які містять загрозу для здоров'я, зумовлюють зменшення ефективності їх тренувань та змагальної діяльності. Фактори ризику та причини травматизму фахівці умовно поділяють на дві категорії: внутрішні – пов'язані з спортсменом, та зовнішні – з довкіллям. Визначимо найбільш поширені причини, які зумовлюють підвищення рівня травматизму. Насамперед, це недостатній рівень теоретичної та практичної підготовки тренера (кваліфікація тренера); неправильно складений графік кількості змагань без урахування переїзду, змін часу й кліматичних поясів); відсутність комплексних цільових програм на завершальному етапі підготовки; недотримання правил змагань і низька якість суддівства; незадовільні гігієнічні умови проведення навчально-тренувальних занять та змагань; незадовільні метеорологічні умови; відсутність відповідного матеріально-технічного забезпечення тощо[2].

До причин підвищення травматизму варто віднести й помилки та прорахунки у плануванні й реалізації навчально-тренувального процесу. Йдеться про залучення одночасно великої кількості спортсменів до тренувань; проведення тренування без тренера; відсутність страхування або погано організоване страхування під час тренувань спортсменів у деяких видах спорту, неправильне комплектування спортсменів (в одній і тій самій групі перебуває молодь із різною фізичною та технічною підготовкою, а плани занять складаються без урахування особливості), методичні прорахунки у побудові тренувань (відсутній принцип поступовості, послідовності в оволодінні руховими навичками, а також відсутній індивідуальний підхід до спортсмена), недостатня або відсутня розминка перед тренуванням і змаганням чи застосована надмірна інтенсивна розминка, що може стати причиною виникнення травми тощо. Суттєва частина травм виникає у зв'язку з порушенням установлених правил лікарського контролю. Йдеться, про допуск спортсменів до тренувань без попереднього лікарського огляду; неправильний розподіл спортсменів на групи без урахування статі, віку й фізичної підготовленості;

передчасне проведення тренувальних занять після довгої перерви, наприклад після хвороби, травми. Трапляються випадки, коли час початку занять визначає не лікар, а тренер.

Основами профілактики спортивних травм, що виникають є строге виконання всіх вимог загальної методики занять фізичними вправами, складання планів і вибір методики занять у відповідності не тільки з програмами, але і зі станом здоров'я, з рівнем фізичного розвитку й тренуваності котрі займаються, вміння швидко перебудувати методику занять відповідно до зміни стану тих, хто займаються їх поведінкою, гігієнічними, кліматичними та іншими умовами, забезпечення повноцінної розминки, збереження оптимальної перерви між вправами, розробка раціональної системи підвідних вправ і вправ самострахування (у боротьбі, спортивній гімнастиці, стрибках на лижах та інших технічних видах спорту). Заходи із профілактики травматизму у навчально-тренувальній діяльності мають ґрунтуватися на дотриманні спортивних принципів, які дають змогу спортсменам приступати до тренувань у найкоротші строки без негативного впливу на здоров'я, а саме: терміновість, етапність, комплексність і систематичність, строга індивідуалізація, дозованість.

Очевидно, що обов'язкове проведення попереднього лікарського контролю й повторних (раз упродовж року) медичних оглядів спортсменів для внесення відповідних коректив у план тренувальних занять, особливо під час виявлення будь-яких відхилень у стані їх здоров'я, а також необхідна перевірка щодо виконання рекомендацій, які надав лікар під час первинних оглядів, а також неухильне виконання тренерами, педагогами й самими спортсменами, фізкультурниками правил медичного контролю вплине на зменшення ризиків отримання травм.

Важливе значення у профілактиці травматизму є дотримання гігієнічних вимог, які у першу чергу спрямовані на створення умов безпеки. Вхід до спортивної зали лише у спортивному або змінному взутті. Вологе прибирання виконується двічі на день із застосуванням водного розчину хлорного вапна (0.4-0.5 мг/л) для дезінфекції усіх приміщень спортивної споруди (покриття килима, спортзалу, туалетів, гардеробів, тренерських, роздягалень, коридорів, душових). Коефіцієнт природнього освітлення спортивного залу, тобто відношення природнього освітлення приміщення світлом денного неба, повністю відкритого, до площі підлоги спортзалу / відношення світлових поверхонь до площі підлоги / 1:5, 1:6; 600-700 люкс при освітлені зверху освітлювачами які повинні бути закриті захисними сітками. Температура повітря не нижче +15. Вентиляція повинна забезпечувати 3-х кратний обмін повітря за 1 год. Якщо в спортивному залі не вистачає за робочою площею килима смуги - безпеки (2.5 м від килима до стіни), стіни залу повинні мати м'яку обкладинку висотою не менше 1 м 70 см [1;3].

Попередження спортивних травм не є суто лікарською проблемою. Воно стосується всіх, хто залучений до підготовки спортсмена та забезпечує нормальні умови для навчально-тренувальних занять. Для наставника і спортсмена травма це

не лише біль, неприємні медичні процедури, дискомфорт у побуті, а й перекреслення великої частини тренувального плану, великої частини виконаної тренувальної праці. Але й при травмі не треба падати духом - необхідно виконувати те, що можливо у цей період та виконувати всі лікувальні процедури.

Список використаних джерел

1. Мухін В.М. Фізична реабілітація. Київ, Олімпійська л-ра, 2000. 472 с.
2. Порада А.М. Основи фізичної реабілітації. Київ, Либідь, 2006. 248 с.
3. Аналіз травматизму в спорті та шляхи його попередження / Степаненко О.С., Томин Л.В., Ольховик А.В., Мордвінова І.В. *Український журнал медицини, біології та спорту*. 2019. Т.4. №1(17). С.320-324.

Оксана Бородіна,
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціально-реабілітаційних технологій,
Відокремлений структурний підрозділ закладу вищої освіти
«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»,
Житомирський економіко-гуманітарний інститут
(м. Житомир)*

ЕКОЛОГО-ВАЛЕОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сучасному світу характерні екологічні кризи та низький рівень здоров'я, тому і особлива увага належить формуванню здорового способу життя. Важлива роль у формуванні здорового способу життя належить еколого-валеологічній компетентності, адже саме вона здатна об'єднати такі важливі складові для людського організму як здоров'я та екологія.

Сучасний стан суспільства, швидкі темпи його розвитку висувають все нові, більш високі вимоги як до людини так і її здоров'я. Здоров'я як умова свободи життя є основним фактором в системі найважливіших людських цінностей. Прагнення людини до здорового способу життя в природному і соціальному середовищі впливає з потреб, які виробилися в процесі історичного розвитку. Здоров'я є найважливішою умовою досконалості людини, воно має великий вплив на духовний розвиток людини, є необхідною умовою для її культурного розвитку.

Здоров'я це капітал як особистий, даний нам природою, так і суспільний, створений умовами в яких ми живемо. Природа заклала в наш організм достатній запас міцності і витривалості, зробила його здатним протистояти різним негативним впливам, головне завдання людей мудро цим розпорядитись. Головний критерій здоров'я – здатність організму швидко і адекватно реагувати на зміни навколишнього середовища.

Свої корективи щодо здоров'я людства вносить і стан сучасної екології. Повітря яким ми дихаємо, вода яку ми п'ємо, ґрунт дари якого ми щоденно споживаємо – далеко не найкращої якості, а це в свою чергу відображається і на стані людського організму і рівні здоров'я людства. Розумне використання можливостей і резервів людського організму, природи і навколишнього середовища дозволить зберегти якість життя на кращому рівні.

Для успішної роботи в будь-якій сфері діяльності людині необхідно здійснювати пошук потрібної інформації, використовуючи для цього різні методи пізнання: передбачити вплив своєї роботи на навколишнє середовище і на саму людину, в цьому і полягає еколого-валеологічна компетентність [1; 5].

Формування еколого-валеологічної компетентності здобувачів необхідно розпочати з мотивування, адже саме мотивація бути здоровим, дбати про навколишнє середовище і здоров'я людського організму є невід'ємною складовою якісного буття людини, що формують, регулюють і контролюють спосіб життя. Бути вмотивованим це розуміти, що цінність життя і здоров'я повинні бути першочерговими у житті кожного, незалежно від віку, статті, соціального статусу, фінансового забезпечення.

Формування еколого-валеологічної компетентності зводиться до формування екологічного світогляду особистості, готової до життя в умовах соціального ризику, яка вміє створювати ефективні моделі управління природними процесами, з метою усунення або обмеження дії конкретних факторів, що завдають шкоди природі і здоров'ю людини. Головним засобом досягнення цієї мети виступає розвиток у здобувачів вищої освіти навичок самоосвіти, допитливості, потреби в постійному поповненні еколого-валеологічних знань, формування екологічної свідомості, мислення, світогляду, культури. Формування еколого-валеологічної компетентності передбачає оволодіння знаннями не тільки з екології та медицини, а й інших сфер життєдіяльності людини, це ще й уміння та навички отримані в результаті впровадження еколого-валеологічної освіти.

Словосполучення «еколого-валеологічні знання», відображає взаємозв'язок об'єднаних екологічних і валеологічних знань та взаємозумовленість цих видів знань [2; 3]. Здоров'я інтегрує в собі екологічну і валеологічну єдність організму, особистості і навколишнього середовища. Під еколого-валеологічною компетентністю розуміють – рівень освіченості, який характеризується знаннями про валеологічну і екологічну культури та основи безпечної життєдіяльності, а також здатністю вирішувати різні життєві завдання на основі цих знань і способах практичної діяльності.

Отже, еколого-валеологічна компетентність охоплює знання про: людину як живий організм, її місце в природі і суспільстві; елементи здорового способу життя; взаємини організмів, в тому числі і людини, з навколишнім середовищем, пристосування до нього; правила збереження і зміцнення здоров'я; правила поведінки в навколишньому середовищі; знання про об'єкти і заходи охорони

природи і навколишнього середовища; знання про цінності життя і здоров'я людини, навколишнього середовища тощо [4].

Засвоєння теоретичних знань на практиці знаходить своє відображення у вміннях еколого-валеологічної компетентності, які в свою чергу полягають в наступному: оцінювати стан свого здоров'я; вивчати, оцінювати і покращувати стан навколишнього середовища; бачити прямий і непрямий вплив навколишнього середовища на здоров'я людини; прогнозувати наслідки впливу людини на навколишнє середовище; прогнозувати і попереджати можливі негативні ситуації вдома, на вулиці, на природі; моделювати заходи оздоровчої діяльності; застосовувати знання правил здорового способу життя; вести себе відповідно до правил культурного поведінки; застосовувати знання про охорони природи тощо [4].

Доведені до автоматизму еколого-валеологічні вміння стають навичками, для яких характерне не поодиноке використання, а регулярне відтворення на підсвідомому рівні в повсякденному житті.

Підсумовуючи, варто зазначити, що еколого-валеологічна компетентність включає в себе: знання основних параметрів навколишнього середовища і їх впливу на людину, біологічних характеристик і можливостей людського організму, методів оцінки стану та захисту навколишнього середовища; вміння оцінювати екологічну ситуацію, визначати характеристики свого організму; дбайливе ставлення до свого здоров'я та здоров'я довкілля, прагнення до гармонізації з природою; наявність досвіду діяльності в галузі екології та здоров'язбереження.

Отже, еколого-валеологічна компетентність здобувачів вищої освіти формується не лише при вивченні навчальних дисциплін, а й через організацію позанавчального і виховного процесу, через її зв'язок з іншими значущими сторонами повсякденного життя. Забезпечити формування еколого-валеологічної компетентності здобувачів вищої освіти, в умовах навчально-виховного процесу закладу вищої освіти, можна шляхом предметної екологізації навчальних дисциплін і оздоровчо-просвітницької роботи зі здобувачами вищої освіти, націливши їх на активну підтримку і розвиток свого здоров'я і здоров'я своїх рідних протягом усього життя. Сформована еколого-валеологічна компетентність здобувачів вищої освіти в подальшому є перспективою для формування у здобувачів вищої освіти еколого-валеологічної культури в умовах навчально-виховного процесу закладу вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Кучерук О.С. Валеологічна підготовка майбутнього вчителя у вищому навчальному закладі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2012. № 2. С. 234-238.
2. Пономарева К.А. Эколого-валеологическое образование студентов педагогического вуза. *Теория и практика образования в современном мире* : материалы II Междунар. науч. конф. Санкт-Петербург: Реноме, 2012. С. 179-181. URL: <https://moluch.ru/conf/ped/archive/64/2952/> (дата обращения: 20.10.2021).

3. Тюмасева З.И., Кваша Б.Ф. Валеология и образование. Санкт-Петербург., 2002. 380 с.
4. Тюмасева З.И., Орехова И.Л., Денисенко Р.Н. Теория и практика формирования экологовалеологической культуры младших школьников : монография. Челябинск, 2017. 221 с.
5. Формування еколого-валеологічної компетентності майбутнього вчителя у процесі біологічної підготовки: теоретико-методичні аспекти : метод. реком. для викл. пед. навч. закл. / Бородіна О.С. та ін. ; за заг. ред. д-ра пед. наук, проф. Ю. Д. Бойчука. Харків, 2015. 50 с.

Микола Буга,
студент III курсу спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник: Тимофєєва І.Б.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Маріупольський державний університет
(м. Маріуполь)

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Педагогічні засоби – це матеріальні об'єкти, призначені для організації та здійснення педагогічного процесу. До педагогічних засобів відносяться: навчально-лабораторне обладнання, навчально-виробниче обладнання, дидактична техніка, навчально-наочні посібники, технічні засоби навчання та автоматизовані системи навчання, комп'ютерні класи, організаційно-педагогічні засоби (навчальні плани, екзаменаційні білети, картки-завдання, навчальні посібники та ін.) [1].

Науковці та розробники Нової української школи очікували, що більшість учнів, які прийшли у перші класи реформованої української школи, відвідували заклади дошкільної освіти і звикли до роботи у центрах діяльності – мистецькому центрі, центрі гри з кубиками, центрі гри з піском і водою тощо. Звісно, що у початковій школі більше уваги приділяється власне навчально-дослідницькій діяльності – розвитку базових навичок з читання, математики та ін., утім, логічним і доцільним є продовження організації навчальних матеріалів у так званих навчальних центрах (навчальних осередках). Відмінним в організації навчальних центрів у першому класі буде не обов'язковість їхнього фізичного розмежування, а, радше, організація навчальних матеріалів, які, як і в дитячому садку, мають бути певним чином організовані, позначені і саме головне – доступними для дітей.

Проект Нова українська школа пропонує певні необхідні навчальні матеріали для кожного класу. Крім того, деякі навчальні матеріали можна поступово впроваджувати в практику роботи класу впродовж навчального року, що пов'язано з вивченням нових тем [2, с. 60].

Навчальні центри можуть містити такі необхідні матеріали: книги, карти, глобус, плакати, комп'ютер і навушники – для забезпечення можливості слухати і дивитися історії усім разом або окремим дітям, камінці, мушлі, інші природні

матеріали, магніти, збільшувальне скло, терези, глина (пластилін), старі журнали, папір, приладдя для письма й малювання, матеріали для лічби (пластикові іграшки, кубики різних розмірів, фабричні або саморобні предмети для лічби), та інші.

На початку навчального року важливо познайомити дітей з кожним навчальним центром. Для цього пропонується за «Порадником для вчителя» зібрати дітей біля навчального центру і показати їм, як використовуються різні матеріали. Під час знайомства необхідно записувати дитячі коментарі щодо використання матеріалів на фліп-чарті, який можна поставити біля назви навчального центру [2, с. 61].

Розглянувши педагогічні засоби у початковій школі, акцентуємо, що їх можна застосовувати у будь якій освітній галузі. Для нашого дослідження першочергове є інформатична галузь. Метою інформатичної освітньої галузі є формування інформаційно-комунікаційної компетентності та інших ключових компетентностей, здатності до розв'язання проблем з використанням цифрових пристроїв, інформаційно-комунікаційних технологій та критичного мислення для розвитку, творчого самовираження, власного та суспільного добробуту, навичок безпечної та етичної діяльності в інформаційному суспільстві [https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/59891/].

Уточнимо, що інформатична компетентність – це інтегративне утворення особистості, яке інтегрує знання про основні методи інформатики та інформаційні технології, уміння використовувати наявні знання для розв'язання прикладних задач, навички використання комп'ютера і технологій зв'язку, здатності представляти повідомлення і дані у зрозумілій для всіх формі і проявляється у прагненні, здатності і готовності до ефективного застосування сучасних засобів інформаційних та комп'ютерних технологій для розв'язання завдань у професійній діяльності і повсякденному житті, усвідомлюючи при цьому значущість предмету і результату діяльності [3].

Інформатична компетентність відображає не тільки соціальний досвід людства, але й індивідуальний досвід людини. У зв'язку з цим інформатична компетентність людини у більшій мірі індивідуальна, ніж соціальна, оскільки є не стільки характеристикою розвитку інформаційного середовища певного суспільства, скільки характеристикою самої людини. З одного боку, інформатична компетентність, як суб'єктивне явище, відзначається динамічністю, мінливістю за рахунок тих перетворень, які відбуваються в досвіді людини, в її психіці та особистості. З іншого боку, інформатична компетентність як об'єктивне явище також збагачується, уточнюється, доповнюється у зв'язку з розвитком самого інформаційного середовища та його інфраструктури [3].

Таким чином, спираючись на виділені сутнісні характеристики поняття компетентності та інформаційної компетентності, як складової професійної компетентності і інформаційної культури, сформулюємо поняття інформатичної компетентності. Внутрішня структура інформатичної компетентності містить

мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, ціннісно-рефлексивний, емоційно-вольовий компоненти. Така, на наш погляд, структура інформатичної компетентності. Вона, безперечно, не може бути вичерпною, залишається відкритою, але містить ключові моменти інформатичної компетентності.

Список використаних джерел

1. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Навчальні матеріали онлайн. URL: https://pidru4niki.com/15060913/pedagogika/zadacha_pedagogichniy_zasib_rozvitku_uchnya. (Дата звернення: 05.11.2021).
2. Порадник для вчителя. Нова Українська Школа: веб-сайт. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf>. (Дата звернення: 04.11.2021).
3. Інформаційні компетентності фахівців у сучасному суспільстві. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. URL: <http://vestnikzgia.com.ua/article/view/189263>. (Дата звернення: 06.11.2021).

*Анастасія Бусенкова,
студентка 2 курсу магістратури спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник: Золотарьова О. В.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
(м. Старобільськ)*

СУТНІСТЬ ІНДИВІДУАЛЬНО-ДИФЕРЕНЦІЙНОГО ПІДХОДУ В НАВЧАННІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Перебудова змісту освіти на сьогоднішньому етапі розвитку вітчизняної школи веде до зміни її технологій, надає їй особистісної спрямованості. Впровадження нових технологій навчання пов'язане з урахуванням особливості психічного розвитку підростаючої особистості, її індивідуальних відмінностей.

Реформуванням змісту сучасної початкової освіти передбачається здійснення повороту всього навчально-виховного процесу до дитини, тобто створення такого середовища, де б навчання розглядалось не тільки як підготовка до майбутньої роботи, а все більше ставало повноцінним життям. Повнота, яскравість думок, почуттів, образів, які переживають учні у навчально-виховному процесі, - необхідна умова розквіту їхньої індивідуальності. За нового підходу до організації навчально-виховного процесу школа має пишатися і “сильними”, і “слабкими” учнями, котрі внаслідок спільної праці з вчителем стають інтелектуально і морально розвиненими людьми.

Такий рух можливий лише за умови, якщо вчитель вселяє в кожну дитину впевненість у тому, що вона доб'ється успіху; якщо він створить такі умови, коли кожна дитина переживає почуття успіху, радість і натхнення від нього.

У створенні сприятливих умов для творчого зростання дитини особливо актуальною стає проблема диференціації навчання. Організацією такого навчання передбачається диференціювання змісту навчального матеріалу для учнів з різною підготовкою у межах теми чи окремого уроку, що дає змогу дати сильнішим дітям матеріал, який стимулює їхній розвиток, а слабшим – полегшити засвоєння програмного мінімуму. У доборі змісту одночасно враховуються принципи науковості, доступності, цілеспрямованості, систематичності роботи. Боротьба з відставанням окремих учнів проводиться не шляхом додаткових тренувальних вправ у позаурочний час, а в першу чергу шляхом більш посиленої уваги до цих учнів, визначення тих особливостей розвитку, які є основною причиною відставання, їх наступна корекція.

Успіхи учнів обумовлюються багатьма факторами, серед них – особливості сприйняття, пам'яті, розумової діяльності, фізичний розвиток. Перед вчителем постійно стоїть завдання – створити такі умови, за яких максимально реалізувались би фактичні і потенційні можливості кожної дитини в умовах класно-урочної системи навчання. Розв'язування цього практичного завдання пов'язане з послідовною реалізацією індивідуального та диференційованого підходу до учнів.

Диференційованим підходом у навчанні передбачається досягнення однакової мети, проте різними шляхами (враховуються неоднакові навчально-пізнавальні можливості учнів). Тут є змога допомогти кожному школяреві. Цього можна дійти, спрямувавши навчальний процес так, аби в ході його орієнтуватися не на середнього учня, а на наявність різних за успішністю груп дітей і планувати для них різні за складністю завдання, застосовуючи різноманітні методи навчання.

Проблема індивідуалізації і диференціації у психолого-педагогічній науковій літературі не нова. Початок її теоретичного осмислення пов'язують з іменами давньогрецьких філософів – Левкіппа і Демокріта. Вони вперше обґрунтували індивідуалізацію і диференціацію як принцип, взяли за основу філософського пояснення буття. Зазначена проблема індивідуалізації та диференціації набувала розвитку одночасно з накопиченням наукових знань.

Розробка загальних положень і рекомендацій щодо врахування індивідуальних особливостей учнів та реалізації на практиці належить авторові “Великої дидактики” і “Материнської школи” Я. А. Коменському. У своїх працях педагог розкрив перші усталені залежності між можливостями учнів та умовами навчання, сформулював вимоги і правила навчання з урахуванням віку дітей. Коменський, вболіваючи за загальну освіту, бачив єдиний шлях реалізації такого підходу – класно-урочну систему, що дасть можливість охопити навчанням якомога більше дітей. Водночас він розумів, що саме в класно-урочній системі захована небезпека підвести всіх учнів під один шаблон, позбавивши їх своєрідності та індивідуальності. Тому Я. А. Коменський наполегливо пропонував учителям вивчати і враховувати індивідуальні особливості учнів і писав про це в усіх своїх педагогічних працях.

Засновником теоретичного обґрунтування індивідуального і диференційованого навчання можна вважати К. Д. Ушинського. Він довів теоретично і практично, що головна умова якісного навчання – це врахування вікових та інших особливостей учнів, їхньої індивідуальності. Йому належить ідея інтеграції індивідуального і диференційованого підходу до учнів в умовах колективного навчання класу. Ця думка К. Д. Ушинського є методологічним положенням для дослідників і педагогів-практиків.

У двадцятих роках ХХ сторіччя індивідуальний і диференційований підходи розглядалися як педагогічні принципи на рівні соціального, педагогічного та психологічного експериментів. Ідея індивідуального і диференційованого підходів набувала найширшого розмаху в теорії і практиці. І за кордоном, і у вітчизняній педагогіці йшов бурхливий пошук і розробка проблеми за багатьма напрямками дослідження.

Наукові роботи П. Блонського, Л. Виготського, С. Рубінштейна, Ю. Аркіна та інших видатних учених створили освітні найкращі умови для розвитку теорії і практики індивідуально-диференційованого навчання учнів.

Експериментальні дослідження П. Блонського виявили тісний зв'язок між вмінням працювати та успішністю в навчанні, що підтверджено експериментальними даними.

Виявилось, що всіх учнів можна розподілити на чотири типи за їхньою манерою працювати. Перший тип – “поганий працівник” – зустрічається виключно серед поганих учнів. Манера працювати учнів цього типу характеризується такими особливостями: завдання сприймається не уважно, нерозуміння завдання не усвідомлюється учнем, і тому він не ставить запитання щодо роз'яснення незрозумілого; дитина працює пасивно, весь час потребує стимулів; невдачі і труднощі в роботі ним не помічаються; немає зрозумілого уявлення про послідовність роботи; робота ведеться або у дуже прискореному темпі або, навпаки, дуже в'яло; до результату роботи ставлення байдуже. Другий тип – протилежний: це тип “хорошого працівника”, який зустрічається частіше за все серед кращих учнів. Діти цього типу працюють ініціативно та свідомо; спокійно; ставлять запитання, якщо зустрічаються з незрозумілим; з усвідомленням мети; з попередньою загальною орієнтацією у всьому завданні; перевіряючи себе; дуже цікавляться результатами роботи. Третій тип – тип “звичайного працівника”. Діти цього типу працюють: відповідно із завданням, але без особливої ініціативи; спокійно; впевнено; роблячи нові спроби якщо спіткає невдача і з усвідомленням мети роботи. Четвертий тип можна назвати паталогічним: це дуже емоційні діти, зазвичай (але не завжди) ті, які мали невдачі в навчанні та зустрічали з боку оточуючих часто несхвалення й скептичне ставлення до їхніх здібностей. Для їхньої манери працювати характерне таке: передчасно заявляють “не могу”; у своїй роботі шукають схвалення з боку оточуючих; важко переносять труднощі та невдачі.

В основі пошуків вчених лежало стійке прагнення перейти від життєвого рівня усвідомлення фактів і явищ у педагогіці до їхнього наукового аналізу, виділення логічних зв'язків і залежностей. У виявленні цих інтегральних характеристик педагогіка не може не спиратися на дослідження дотичних до неї наук про людину, “тому що біологічне і психічне у процесі навчання і розвитку дитини тісно пов'язане між собою”.

Під розвитком дитини у широкому розумінні слова вважають психічні та фізичні зміни в її організмі, перехід будь-яких його властивостей від простого до складного, від нижчих форм до більш високих. Якщо цю проблему розглядати з точки зору взаємовпливу навчання і розвитку, під розвитком зазвичай розуміють науковий розвиток.

Сучасна педагогіка до проблеми співвіднесення навчання і розвитку підходить з концепції виробленої у тридцяті роки минулого століття Л. Виготським. Вчений психолог виходив з положення, що навчання випереджує розвиток і здійснюється через навчання дитини. Шкільне навчання має спиратися не стільки на існуючі інтелектуальні властивості дитини, скільки на ті, що ще відсутні, але для виникнення яких вже є передумови. Л. Виготський розрізняє два рівні у розвитку дитини: 1) актуальний, вже сформований рівень, і 2) зону найближчого розвитку. Остання визначається тими видами діяльності, які дитина поки ще не в змозі самостійно виконувати, але справляється за допомогою дорослого. Навчання, що спирається тільки на вже існуючий, актуальний рівень, не є розвивальним. “Навчання виявляється більш плідним тоді, коли воно здійснюється зоною найближчого розвитку”. Однак у кожного суб'єкта учіння своя зона актуального і найближчого розвитку, яка і вимагає адаптованого змісту, тобто його диференціації.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що в сучасній педагогічній науці чітко простежується системно-технологічний підхід до розв'язання проблеми індивідуально-диференційованого навчання на уроці. Сутність психолого-педагогічних умов технології такого навчання на уроці можна визначити так: - суб'єкт навчання, центральна фігура навчального процесу – учень; - діагностика індивідуально-психологічних особливостей учнів, виділення індивідуально-типологічних груп учнів за обраними критеріями; - диференціація змісту навчання матеріалу за рівнем складності та узагальнення; - забезпечення відповідності технології навчання виділеним індивідуально-типологічним особливостям учнів; - стимулювання позитивної мотивації навчально-пізнавальної діяльності учнів. Однак відсутня ще достатня практична реалізація прийнятої системи педагогічного індивідуально-диференційованого навчання на уроці.

*Людмила Василюк,
вчитель географії,*

*Любимівський ЗДПЗСО № 2 Каховського району Херсонської області
(Каховка)*

ЕКСКУРСІЯ ЯК ФОРМА ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ В ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ГЕОГРАФІЇ

Формуванню в учнів системи екологічних знань свідомості та культури сприяє належно організована діяльність вчителя і учнів під час уроків, позакласної та позаурочної роботи. Специфіка екологічного виховання учнів виявляється в їх послідовній та систематичній участі в природоохоронній діяльності, особливому емоційному сприйнятті природи, схильності до антропологізації природних явищ. Найбільш ефективно досягти при ціннісному орієнтуванні, що розуміється як керування послідовними діями учнів: пошук – оцінка – вибір – проекція цінностей. Виховання ціннісного ставлення до природи в учнів – це процес становлення позитивного, суб'єктного, непрагматичного відношення до природи за допомогою художніх образів, аналізу природних явищ, участі кожного в збереженні природи тощо. Це відбувається в процесі вивчення курсу «Географія» як на уроках, так і в позакласній роботі [3,с.235; 9,с.142].

Позакласна виховна робота – організація педагогом різних видів діяльності вихованців у позаурочний час, що забезпечують необхідні умови для соціалізації особистості дитини [4].

Завдання позакласної виховної роботи [4]:

- а) закріплення, збагачення і поглиблення знань;
- б) формування інтересів до різних галузей науки, мистецтва, виявлення і розвиток індивідуальних творчих здібностей і нахилів;
- в) організація дозвілля школярів, культурного відпочинку та розумних розваг;
- г) поширення виховного впливу на учнів у різних напрямках виховання.

Зміст позаурочної та позашкільної роботи: розумове, естетичне, моральне, правове, екологічне, виховання; освітньо-пізнавальна діяльність; ігри та розваги.

Екскурсія – один з видів занять і основна форма організації роботи з екологічного виховання, одна з трудомістких і складних форм навчання. Проводяться екскурсії поза начальним закладом. Це свого роду заняття під відкритим небом [1,2].

Перевага екскурсій в тому, що вони дозволяють у природній обстановці познайомити дітей з об'єктами і явищами природи. Екскурсії сприяють розвитку спостережливості, виникненню інтересу до природи.

Велика роль екскурсій в естетичному вихованні дітей. Краса природи, що оточує їх, викликає глибокі переживання, сприяє розвитку естетичних почуттів. Екскурсії в природу пов'язані з перебуванням дітей на повітрі, з рухом, що сприяє зміцненню здоров'я. Перебуваючи в лісі, на березі річки, діти збирають

різноманітний матеріал для подальших спостережень і робіт в кабінеті, в куточку живої природи.

Як писав В. О. Сухомлинський, у дитини необхідно виховувати любов «до всього, що не може жити без ласкавої людської руки, без чутливого людського серця» [5].

Завдання освітнього компоненту екскурсії полягають в освоєнні дітьми системи екологічних уявлень і елементарних (предметних) понять про природу.

Розвиваючий компонент екскурсій стимулює формування:

- навичок спостереження і спостережливості як такої;
- сенсорних здібностей (уміння бачити різноманітні ознаки об'єктів: колір і його відтінки, просторове розташування, різноманітність форм, фактури тощо);
- розумових процесів (аналізу, порівняння, узагальнення, класифікації, вміння встановлювати зв'язки, різні за характером і ступеня складності);
- уяви та творчих здібностей [7, с.8].

При розробці екскурсії важливо ставити і вирішувати комплекс завдань виховного, освітнього і розвиваючого характеру.

За характером вирішуваних педагогічних завдань можна виділити чотири різновиди екскурсій: природознавча, екологічна, на сільськогосподарський об'єкт, екскурсія естетичного характеру.

Основна частина екскурсії – колективне спостереження. Тут вирішуються основні програмні завдання заняття. Керівник гуртка допомагає дітям підмітити і усвідомити характерні ознаки предметів і явищ. Це досягається різними прийомами. Використання всіх різновидів екскурсій спрямоване на виховання любові до природи і усвідомлене і дбайливе ставлення до неї [10, с.208].

Основна увага у спостереженні приділяється питанням, питанням-завданням, змушує дітей розглядати предмет, порівнювати, знаходити відмінність і схожість, встановлювати зв'язок між явищами природи [8, с.152].

Як зазначають О.В. Непша та Д.В. Яровой, підготовка вчителя полягає, перш за все, у визначенні мети екскурсії і підборі програмного змісту. Намічає педагог екскурсію, виходячи з вимог програми та особливостей навколишньої місцевості [7, с.7].

Підготовка дітей починається з повідомлення вчителем мети екскурсії, завдання та інструктажу по техніці безпеки.

Учні повинні знати, що екскурсія – це заняття, яке проводиться не в кабінеті, а в природі і на сільськогосподарському об'єкті, тому на екскурсії необхідно бути дисциплінованим і уважним, дотримуватись правил техніки безпеки під час проведення екскурсій.

До екскурсії слід підготувати екскурсійне спорядження та обладнання для розміщення зібраного матеріалу в куточку живої природи. Добре залучити до його підготовки вихованців, це викликає у них інтерес до майбутньої екскурсії.

Знання, отримані на екскурсії, розширюються і закріплюються на заняттях, в іграх, під час спостереженнях в кутку живої природи. Відразу ж після повернення з екскурсії зібраний матеріал необхідно розмістити в куточку живої природи та організувати спостереження за ними.

Плануючи бесіду після екскурсії, педагог повинен поставити питання так, щоб у пам'яті дітей відновити весь хід екскурсії, підкреслити найбільш важливі в освітньому і виховному відношенні моменти, підвести їх до встановлення зв'язків між явищами.

Одним з найефективніших методів екологічного виховання учнів було визначено проведення екскурсії. Лише в позакласній роботі можливе проведення тривалих екскурсій, походів до природних угруповань, рекреаційних територій, науково-дослідних установ.

Тому можна зробити висновок, що така форма організації роботи з школярами найбільш ефективно дозволяє розширити шляхи їх залучення до практичної діяльності екологічного характеру.

Список використаних джерел

1. Гришко С.В., Непша Я.Ю. Навчальні екскурсії як форма організації навчально-виховного процесу при вивченні географії. *Володимир-Волинський педагогічний коледж ім. А. Ю. Кримського: минушина, сучасність, майбуття*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. з міжнародною участю, присвяченої 80-річчю освітнього закладу; 28 листоп. 2019 р., м. Володимир-Волинський. Луцьк: Вежа-Друк, 2019. С. 332-334.
2. Місце екскурсій та походів у вивченні корисних копалин в шкільному курсі географії / Даценко Л.М., Зав'ялова Т.В., Непша О.В., Самек Ю.І. *Географія та екологія: наука і освіта*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Географія та екологія: наука і освіта», 17-18 квітня 2008 р. Умань: СПД Сочінський, 2008. С. 44-47.
3. Жакоміна О. В. Екологічне виховання учнів у позакласній роботі. *Таврійський вісник освіти*. 2019. № 2. С. 235-240.
4. Кондрашова Л.В., Лаврентьєва О.О., Зеленкова Н.І. Методика організації виховної роботи в сучасній школі: навчальний посібник. Кривий Ріг: КДПУ, 2008 187 с.
5. Нагорна О. Формування екологічної свідомості учнів на літературній спадщині В. О. Сухомлинського. *Початкова школа*. 2016. № 9. С. 32-36.
6. Непша О.В. Шкільна геологічна екскурсія як засіб екологічного та національно-патріотичного виховання. *Соціальні та екологічні технології: актуальні проблеми теорії і практики*: матеріали XI Міжнародної Інтернет-конференції. Мелітополь: ТОВ «Колор Принт», 2019. С. 122-123.
7. Непша О.В., Яровой Д.В. Особливості організації та проведення географічних екскурсій. *Актуальные научные исследования в современном мире*: сб. научных трудов. Переяслав-Хмельницкий, 2017. Вып. 7(27). С. 6-10.
8. Непша О.В., Гришко С.В., Опанко Г.І., Рішко А.Р. Екскурсії як форма позаурочної роботи з вивчення географії свого краю. *Актуальные научные исследования в современном мире*. Переяслав, 2020. Вып. 11(67). Ч. 8. С.152-157.
9. Сапун Т. О., Непша О. В. Формування екологічної компетентності учнів загальноосвітніх шкіл в процесі вивчення географії. Актуальні питання науки: матеріали I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Бердянськ, 2020. С. 142-144.
10. Тамбовцев Г., Іванова В., Сапун Т.О. Роль і значення екскурсій у природу в екологічному вихованні школярів. *Формування стратегій міжкультурної комунікації*

особистості учня в онтогенезі: від методики до методології: тези Міжнар. наук.-практ. конф. (13-14 вересня 2018 р.). Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2018. С. 208-210.

Оксана Волошина,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, професійної освіти
та управління освітніми закладами,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,

Ганна Ткачук,
здобувач освітнього ступеня магістр
Навчально-наукового інституту педагогіки, психології
підготовки фахівців вищої кваліфікації,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
(м. Вінниця)

ТРАНСФОРМАЦІЯ КОМПЕТЕНЦІЙ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Сучасні тренди розвитку освіти та виклики сьогодення ставлять високі вимоги до професійної компетентності освітян, у тому числі й освітян дошкільної освіти. Трансформація компетенцій вихователя пов'язана з розумінням категорій «майбутнє освіти», «навички майбутнього». Майбутнє освіти безпосередньо пов'язане зі зміною технологій навчання та розвитку. На зміну традиційних форм та методів навчання приходять інтерактивні, проектні, дослідницькі методи, спрямовані на розвиток самостійних способів пізнання навколишнього світу. З'являються технології доповненої та віртуальної реальності, що впливають на процес пізнання навколишнього світу дітьми дошкільного віку.

Аналіз навичок майбутнього у контексті розвитку дитини дошкільного віку засвідчив, що у дошкільному віці закладаються передумови до формування базових компетенцій, формується позитивне ставлення до світу однолітків і потреба активно взаємодіяти з ними у різних видах діяльності. Розвинена уява є основою розвитку креативності, а здатність активно відстоювати власну позицію веде до розвитку критичного мислення та якостей лідерства. [1, с. 88].

Навички майбутнього необхідно також розглядати через призму трансформації цифрового світу та цифрової трансформації усієї системи освіти. Аналіз особливостей розвитку сучасних дітей дошкільного віку свідчить про появу нових феноменів розвитку. До них необхідно віднести: цифрову перцептивність, розвиток навичок самоорганізації ігрової діяльності в цифровому середовищі, потребу в ігровій комунікації як онлайн, так і в офлайн форматі. Занурення світової освіти в масове онлайн навчання розкрило як переваги, так і недоліки цього явища. Вихователі дошкільних груп почали активно використовувати цифрові освітні ресурси для організації онлайн діяльності здобувачів дошкільної освіти [2, С.68].

Відповідно з'явилися нові виклики щодо організації діяльності дітей дошкільного віку в онлайн-просторі. Виникає необхідність пошуку ефективних методів роботи з дітьми, прийомів активізації самостійної діяльності дошкільників, залучення батьків до процесу онлайн комунікації.

Аналіз цільових орієнтирів на етапі завершення дошкільного дитинства та моделі навичок XXI століття дозволив нам виокремити навички, які є визначальними у розвитку дошкільника. До них ми віднесли: ініціативність, самостійність, допитливість, креативність та рефлексивність. Ці показники стають основою формування soft skills у здобувачів дошкільної освіти і створюють основу їх дитячої самоорганізації.

Сьогодні можемо говорити про протиріччя, що склалися у дошкільній освіті, у контексті впровадження технологій минулого та майбутнього. З одного боку, процес пізнання світу неможливий без традиційних способів педагогічної взаємодії з дітьми дошкільного віку, орієнтованих на розкриття сутності пізнання явищ, з іншого боку, сьогодення вимагає від людини навичок, за допомогою яких можливо вирішувати завдання в умовах багатопроблемності та невизначеності, орієнтуватися в інформації та активно її застосовувати в самостійно створених готових продуктах діяльності тощо. Креативність, дивергентне мислення, винахідливість, самостійність та ініціативність не формуються у процесі «передачі» знань. Для їх розвитку необхідно створити розвиваючий освітній простір, насичений проблемно-пошуковими, дослідницькими та ігровими форматами діяльності. Вихователь, який використовує тільки технології минулого, не спроможний розвинути навички майбутнього у дитини дошкільного віку.

До найбільш типових проблем формування професійних компетенцій сучасного педагога, на наш погляд, можна віднести: неготовність до застосування цифрових інструментів; нерозуміння значущості цифрових технологій у розвитку дітей дошкільного віку; консерватизм освітян щодо нових технологій, самостійного комбінування існуючих технологій та створення формувального освітнього середовища; орієнтація педагогів на «знанієвий» підхід, причому більшість освітян орієнтовані на готові конспекти освітньої діяльності та на «інструкції». Ці проблеми шаблонізують професійну діяльність педагогів.

Аналіз сучасних тенденцій розвитку освіти дозволив стверджувати, що трансформація професії вчителя, вихователя неминуха. У найближчому майбутньому з'являться нові професії, пов'язані з освітньою діяльністю, як: ігропедагог, розробник освітніх траєкторій, тренер з майнд-фітнесу, організатор проєктного навчання, ментор стартапів, координатор освітньої онлайн-платформи тощо. Деякі з цих професій уже сьогодні необхідні в освітніх організаціях, наприклад, координатор освітньої платформи. У ситуації пандемії розвиток таких професійних компетенцій став особливо актуальним.

Цифровізація освіти веде до трансформації компетенцій педагога у сфері цифрової грамотності. На жаль, сьогодні можемо спостерігати, що досить велика

кількість освітян має труднощі у ефективній інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій в організації освітнього процесу у закладах дошкільної освіти. У вихователів недостатньо сформовані навички застосування цифрових інтерактивних ресурсів, наприклад, їм складно створювати віртуальні екскурсії та відео контент.

Більшість педагогів наголошують на необхідності ефективного використання соціальних мереж, інструментів онлайн-комунікації в освітньому процесі. Існує потреба у вивченні технології просування у соціальних мережах освітніх продуктів, результатів спільної з дітьми та батьками діяльності. Одним з чинників, що впливає на сформованість цифрової грамотності педагогів є технічна оснащеність закладів дошкільної освіти: проблемними аспектами є швидкість роботи інтернету, оснащення робочого місця комп'ютерною та інтерактивною технікою, можливість використання WI-FI на робочому місці, застосування ліцензійних програм. Більшість вихователів відчують потребу у підвищенні власної цифрової грамотності, проте вони готові до застосування цифрових інструментів у роботі з дітьми дошкільного віку. Цей факт свідчить про готовність педагогів трансформувати аналогові професійні компетенції у цифрові компетенції.

Отже, підсумовуючи вище сказане, ми визначили такі компоненти трансформації професійних компетенцій у галузі цифрової грамотності: підвищення рівня комп'ютерної грамотності; розвиток умінь інтегрувати інформаційні ресурси в освітньому процесі, що підвищує рівень інформаційно-комунікаційної грамотності педагога; розвиток професійних навичок у галузі візуалізації освітнього контенту та створення освітніх медіа продуктів.

Розглядаючи проблему трансформації компетенцій вихователів дошкільної освіти, важливо відзначити, що основу професійної діяльності педагога складають так звані педагогічні *hard skills* навички, які є основою змін. До них можна віднести: володіння алгоритмами педагогічної роботи, формами та методами організації діяльності дітей відповідно до їхніх вікових особливостей; володіння педагогічною культурою спілкування та формами взаємодії з батьками та іншими учасниками освітніх відносин. Разом з *hard skills* навичками важливі надпрофесійні навички, які характеризують готовність педагога до змін. До них слід віднести: креативність, винахідливість, системне мислення, критичне мислення, комунікацію. Тільки у результаті комбінування різних навичок формується потреба вихователів до активних професійних змін та зростання, що, безперечно, позитивно вплине на формування компетенцій здобувачів дошкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Волошина О.В. Педагогіка інновацій у вищій школі. Навчально-методичний посібник. Вінниця: Твори, 2015. 161 с.
2. Волошина О.В. Роль моральних відносин між учителем і учнями в навчально-виховному процесі. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія.* 2014. Випуск 41. С.66-70.

Маргарита Воровка,
доктор педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки і педагогічної майстерності,
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Людмила Шлєіна
доктор філософії з педагогічних наук,
старший викладач, кафедри суспільно-гуманітарних наук,
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного
(м.Мелітополь)

ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ

Методологічним інструментом аналізу й проектування соціальних змін, що ґрунтується на врахуванні «чинника статі», постає гендерний підхід, який у різних країнах науковці трактують по-різному: «гендерний аналіз», «гендерний вимір», «гендерна інтеграція» тощо.

В конкретизації парадигми гендерного підходу, науковці та практики, спираючись на положення гендерної теорії, актуалізовані вітчизняною гендерною психологією та педагогікою, як вихідні методологічні установки для його реалізації: уявлення про те, що майже всі відмінності, що традиційно вважаються «природними» між статями, мають не біологічні, а соціальні підстави; ті відмінності між статями, що вважаються «природними», конструюються в суспільстві під впливом соціальних інститутів, що репрезентують традиційні уявлення про ролі чоловіків і жінок в ньому; поняття про «маскулінність» і «фемінність» є базовими категоріями гендерних досліджень, за допомогою яких не лише визначається різниця в статусах, ролях та інших аспектах життя чоловіків і жінок, а здійснюється аналіз влади та домінування, які утверджуються в суспільстві засобами гендерної диференціації.

В. Янчук зауважує, що важливим аспектом гендерного підходу є його міждисциплінарність, яка пов'язана з характерною для нього альтернативною епістемологією [7]. У цілому, за наявності окремої теоретичної різниці, він передбачає, що відмінність у поведінці, мисленні та сприйнятті чоловіків і жінок визначаються не тільки психофізіологічними особливостями, але й такими соціальними факторами, як виховання в аспекті поширення в кожній культурі уявлень про чоловіче та жіноче призначення. Безумовно, підґрунтям категорії «гендерний підхід» слугує поняття «гендер», що часто заміщується словом «стать», яке є своєрідною основою, оскільки містить фізіологічний (тобто сексуальний), і соціально-психологічний (тобто гендерний) аспекти. Особливе значення проблеми

статі зумовлене сучасними вимогами до індивідуального підходу у вихованні та навчанні особистості.

Варто зазначити, що у західних дослідженнях ХХ ст. гендерний підхід використовується для подолання суджень про те, що біологічні відмінності є визначними для поведінки та соціальних ролей чоловіків і жінок. Гендерні дослідження сприяють урахуванню гендерної складової при розгляді будь-якої соціальної проблеми і поширенню переконання, що відмінності в поведінці та вихованні чоловіків і жінок визначаються не стільки їх фізіологічними, біологічними, анатомічними особливостями, скільки соціально-культурними факторами. У зв'язку з вказаним, основними положеннями гендерного підходу постають наступні:

- розгляд системи взаємовідносин жінок і чоловіків, що складаються у суспільстві та змінюються, з урахуванням культурних традицій, соціальних норм, національних, релігійних, соціально-економічних та політичних особливостей (Л. Кобелянська, Т. Мельник);

- досягнення гендерної рівності, що передбачає не нівелювання статі, а враховує в освітньому процесі специфіку психологічних відмінностей дівчат і хлопців;

- відхід від концепції «вроджених статевих відмінностей між чоловіками і жінками в освіті» та ідеї «вроджених статевих ролей», що переносить акцент на інституціональний контекст середовища і контекст взаємодії суб'єктів гендерних відносин (Л. Штильова);

- створення сприятливих умов для успішної соціалізації особистості дівчат і хлопців (Т. Дороніна).

Реалізація гендерного підходу передбачає оволодіння теоретичними знаннями та практичними вміннями, навичками, способами діяльності, необхідними для викорінення стереотипів щодо обох статей. Гендерний підхід має утверджуватися як «нова система поглядів на соціалізуючу функцію освіти і виховання, яка, на відміну від статево-рольового підходу, що базувався на біологізаторській парадигмі, передбачає конструктивістське розуміння соціокультурної природи статей та необхідність корекції впливу гендерних стереотипів у навчальному процесі для розкриття й розвитку особистісних інтересів та здібностей людини, незалежно від статі» [6, с. 116]. Важливо також додати, що гендерний підхід до організації навчально-виховного процесу вимагає такої його організації, яка уможлиблює самореалізацію тих, хто навчається, з притаманними для них індивідуальними особливостями, та засвоєння соціального досвіду, який забезпечує їх успішну соціалізацію в суспільстві й соціальну ідентифікацію за ознакою статі [3; 5].

На думку О. Ільченко, провідними завданнями гендерного підходу в умовах сучасного навчально-виховного процесу є: гармонізація статево-рольових відносин на основі егалітаризму та гендерної рівності; розкриття та осмислення

наявних відмінностей у вихованні хлопців та дівчат, упередженості у змісті навчальних програм, пояснення гендерного дисбалансу в освіті загалом; регулювання гендерної асиметрії навчально-виховного процесу, гальмування проявів сексизму й дискримінації, подолання найбільш жорстких гендерних стереотипів у освітній практиці; коригування впливу середовища, розширення життєвого простору для розкриття та розвитку індивідуальних здібностей і задатків кожної особистості, можливостей її самореалізації; створення умов для гендерної ідентифікації та ефективної соціалізації особистості; формування внутрішньої культури індивіда, толерантного ставлення до партнерів протилежної статі, виховання гармонійних морально-етичних гендерних відносин; реконструкцію гендерних стереотипів у навчанні, вивільнення мислення педагогів, батьків учнів від традиційних статоворольових стандартів і гендерних упереджень; створення моделі гендерного виховання і здійснення педагогічного процесу на основі особистісно-орієнтованих стратегій гендерного виховання [4, с. 28].

Гендерний підхід уможливорює виховання людини культури, громадянина, моральної особистості, здатної до максимальної самореалізації та розкриття своїх здібностей, сприяє реконструкції традиційних культурних обмежень розвитку потенціалу особистості, залежно від статі, осмислення та створення умов для максимальної самореалізації та розкриття здібностей студентів і студенток у процесі педагогічної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Воровка М. І. Розвиток гендерної культури студентства у фокусі історико-педагогічного дослідження: монографія. Мелітополь, 2019. 410 с.
2. Воровка М. І. Теорія і практика розвитку гендерної культури студентів вищих навчальних закладів України: (60-ті роки ХХ – початок ХХІ століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.01. Кропивницький, 2019. 40 с.
3. Гендерний підхід в управлінні загальноосвітніми закладами: навч.-метод. комплекс та програми / авт. кол.: В. В. Олійник та ін. Київ : Логос, 2003. 72 с.
4. Ільченко О. Ю. Гендерний підхід як нова методологія наукових досліджень в галузі педагогіки: генеза розвитку. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. 2011. № 3. С. 22–30.
5. Каменская Е. Н. Гендерный подход в педагогике : монография. Ростов на Дону, 2006. 385 с.
6. Мунтян І. С. Гендерний підхід у професійній підготовці студентів вищих педагогічних закладів : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 : Одеса, 2004. 183 с.
7. Янчук В. А. Введение в современную социальную психологию. Минск : АСАР, 2005. 768 с.
8. Шлеїна Л. І. Гендерна культура особистості в умовах закладів вищої освіти. «Сучасні педагогіка та психологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень» : зб. тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції, (м. Київ, 13–14 липня 2018). Київ, 2018. С. 2–85. URL: <http://www.tsatu.edu.ua/shn/people/shljeina-ljudmyla-ivanivna/?lang=uk>
9. Шлеїна Л. І. Психолого-педагогічні особливості формування гендерної культури студентської молоді. II International scientific conference: *Modern educational space: the*

transformation of national models in terms of integration : Conference Proceedings, October 26, 2018. Leipzig : Baitija Publishing, 2018. С. 184–187. URL: <http://www.tsatu.edu.ua/shn/naukova-dijalnist/konferenciji/>

*Д. П. Гавриленко,
магістрант ННІФК Сумського
державного педагогічного університету
імені А.С. Макаренка
Науковий керівник: С. В Гвоздецька,
кандидат наук з фізичного виховання
і спорту, доцент, доцент кафедри теорії
та методики фізичної культури ННІФК
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка*

ПІДВИЩЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Пошук оптимальних шляхів залучення молодого покоління до систематичних занять фізичними вправами впливає з основ перебудови національної школи, де великого значення надається зміцненню здоров'я, підвищенню рухової активності, фізичного розвитку і фізичної підготовленості дітей.

Останнім часом введено в дію різноманітні нормативні документи, які спрямовані на розвиток фізичної культури і спорту. Проте вжиті на державному рівні заходи суттєво не змінили на краще фізичний стан школярів. Спостерігається зниження рівня фізичного здоров'я населення України, особливо дітей.

Молодший шкільний вік – найбільш відповідальний період у процесі формування фізичної культури дитини. Саме у цьому віці закладаються основи культури рухів, розвиток рухових вмінь та навичок, надаються фізкультурні знання, зміцнюється фундамент здоров'я та розвиваються фізичні якості, необхідні для ефективної участі у різних формах рухової активності [3]. Тому не випадково різні аспекти розв'язання проблеми підвищення ефективності фізичного виховання дітей та підлітків розглядаються в роботах багатьох авторів. Удосконаленню системи фізичного виховання школярів присвятили свої дослідження О. Д. Дубогай, Т. Ю. Круцевич, А. В. Цьось, Б. М. та інші; диференційованому фізичному вихованню – Т. В. Гнітецька, Т. В. Петровська, Н. В. Москаленко та інші; самостійним заняттям учнів – Р.М. Харченко, Т.Г. Клименченко, П.Ф. Рибалко, Ю.В. Козерук, С.М. Лисюк, В.В. Гончар та інші.

Дослідження вчених довели, що фізична активність учнів першого і другого класу знижується порівняно з дошкільниками наполовину, а старшокласники сімдесят п'ять відсотків усього часу діяльності малорухливі. Фізична підготовленість дітей 6 – 10 років здійснюється у процесі нерегламентованої рухової активності і загальноприйнятих форм занять фізичної культури у школі.

Обсяг рухової активності школярів протягом дня можна підвищувати за допомогою фізкультхвилинок під час уроків, ігор та фізичних вправ на перервах та в групах продовженого дня. Проте урочні і позаурочні форми роботи в школі не забезпечують необхідну норму рухової активності [1], тому актуальним залишається використання самостійних напрямків роботи з фізичного виховання.

Мета дослідження – розробити методику виконання домашніх завдань в умовах самостійної роботи вдома, спрямовану на підвищення фізичної підготовленості дітей молодшого шкільного віку.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати дані науково-методичної літератури з питань фізичної підготовленості та організації самостійних занять фізичними вправами учнів молодших класів.

2. Дослідити особливості фізичної підготовленості дітей молодшого шкільного віку.

3. Розробити та експериментально перевірити методику виконання домашніх завдань в умовах самостійної роботи вдома, спрямовану на підвищення фізичної підготовленості дітей молодшого шкільного віку.

Для вирішення поставлених завдань були використані такі методи дослідження:

1. Аналіз та узагальнення літературних джерел.
2. Тестування фізичної підготовленості.
3. Педагогічний експеримент.
4. Методи математичної статистики.

Практичне значення полягає у розробці методики виконання домашніх завдань з фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку, яка може використовуватись в процесі позашкільної роботи з фізичного виховання молодших школярів.

Дослідницький матеріал зібрано на базі Сумській загальноосвітній школі I-III ступенів № 24, з учнями, що навчаються у 2-му класі в кількості 24 осіб.

Виклад основного матеріалу дослідження. Залучення школярів до фізичної культури – важливе завдання у напрямку формування здорового способу життя. Поряд із широким розвитком і подальшим удосконалюванням організованих форм занять фізичною культурою, вирішальне значення мають самостійні заняття фізичними вправами.

Систематичне, відповідне статі, віку і стану здоров'я використання фізичних навантажень — один з обов'язкових факторів здорового способу життя. Фізичні навантаження являють собою сполучення різноманітних рухових дій, які виконуються у повсякденному житті, а також організованих чи самостійних занять фізичною культурою і спортом, об'єднаних терміном «рухова активність».

Самостійні заняття учнів фізкультурою проводяться індивідуально (ранкова гімнастика), або колективно (ігри, змагання). Самостійна форма занять пов'язана

з входженням фізичної культури в повсякденний побут учня. Основні вимоги до самостійних занять фізичними вправами: проводити заняття кожного дня і в визначений час; дотримуватись гігієнічних вимог до одягу і взуття; враховувати поєднання виконання вправ з факторами загартування; правильно використовувати рухи, поєднувати дихання з рухами; правильно дозувати фізичне навантаження; використовувати самоконтроль.

Організація самостійних занять учнів передбачає: підвищення рівня теоретичних знань щодо фізичної культури і спорту; підготовку до виконання нормативів програми з фізичної культури, фізичну підготовленість, удосконалення рухових умінь та навичок, що були засвоєні на обов'язкових заняттях.

Експериментальна методика ґрунтувалась на основних положеннях програми з фізичної культури, де зазначається, що головною метою в роботі вчителя фізичної культури в початкових класах є виховання бажання займатися фізичними вправами та навчання дітей самостійно виконувати найпростіші рухові дії та ігрові вправи.

Розроблена нами методика застосування домашніх завдань з фізичного виховання з дітьми молодшого шкільного віку має комплексний підхід до процесу фізичного виховання, раціональну побудову комплексів фізичних вправ; дозволяє використовувати систему самоконтролю під час занять; має тісний зв'язок проведення самостійних занять з програмним матеріалом з фізичної культури.

Дослідження фізичної підготовленості дітей молодшого шкільного віку показало, що процес застосування домашніх завдань з фізичного виховання у формі самостійних занять вдома супроводжується зростанням рівня їх фізичної підготовленості, про що свідчить поліпшення результатів тестування.

Висновки. Отже аналіз результатів дослідження за проведеним тестуванням для визначення рівня фізичної підготовленості молодших школярів дає можливість говорити про ефективність розробленої нами методики.

Список використаної літератури

1. Гвоздецька С. В., Рибалко П. Ф., Прокопова Л. І., Дубинська О. Я., Красілов А. Д. Особливості розвитку спритності у дітей молодшого шкільного віку в групах продовженого дня. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки.* Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». № 2(340), Ч.1. 2021. С.167–176.
2. Методика управління фізкультурно – оздоровчою діяльністю в сучасних закладах середньої освіти / Лянной М., Рибалко П., Ганчева В., Красілов А.. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : наук. Журнал. Суми. 2019. № 4 (88). С. 280–289.
3. Москаленко Н. В. Фізичне виховання молодших школярів: монографія. Дніпропетровськ: Вид-во „Інновація“, 2007. 252 с.
4. Теоретико-методичні основи організації самостійних занять фізичними вправами / Рибалко П.Ф., Козерук Ю.В., Лисюк С.М., Гончар В.В. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка.* Серія : Педагогічні науки. Чернігів: ЧНПУ. 2016. С. 213–216.

5. Рибалко П. Ф., Лоза Т. О. Вивчення інтересів молодших школярів до рухової активності в процесі фізичного виховання. *Conference Proceedings of the 3rd International Scientific Conference Economic and Social-Focused Issues of Modern World* (November 17–18, 2020, Bratislava, Slovak Republic). The School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava, 2020. С. 273–282.
6. Рибалко П. Ф. Проблема підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу середньої освіти. *Science and education a new dimension : Pedagogy and Psychology*. 2020. (Будапешт, Угорщина) С. 38–42 (*Index Copernicus*)
7. Рибалко П. Ф. Професійна підготовка учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти [Текст] : монографія . Суми : Цьома С. П., 2019. С. 203-246
8. Теорія і методика фізичного виховання: підруч. для студентів ВНЗ фіз. виховання і спорту: у 2 т. / за ред. Т. Ю. Круцевич. Київ: Олімпійська література, 2017. Т. 1. Методика фізичного виховання різних груп населення. 382 с.
9. Харченко Р. М., Клименченко Т. Г. Організаційно-педагогічні умови організації фізкультурно-оздоровчої роботи у позаурочний час роботи школи. *Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту різних верств населення* : матеріали XVII Міжнародної науково-практична конференція молодих учених. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2019. С. 152–157.
10. Цьось А. В., Дубогай О.Д. Реалізація здоров'язбережувальних технологій у закладах початкової освіти. *Педагогічний пошук*. 2019. № 2. С. 29-30.

*Данило Гайдаш,
магістрант кафедри теорії та методики фізичної культури
Інституту фізичної культури СДПУ ім. А.С. Макаренка
Науковий керівник: А.Д. Красілов,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики фізичної
культури НН ІФК СумДПУ імені А. С. Макаренка*

СУТНІСТЬ АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКУРСНИКІВ ЯК СОЦІАЛЬНО - ПЕДАГОГІЧНОГО ЯВИЩА

В удосконаленні навчально-виховного процесу ЗВО, що забезпечує глибокі професійні знання та виховання всебічно розвиненої особистості, важливе місце займає вирішення питань керування процесом адаптації студентів до умов ЗВО.

Дані, отримані в ході вивчення літератури вказують на те, що прискоренню процесу адаптації сприяє раціонально організований навчальний процес, що має високу професійну спрямованість. Тому головну увагу дослідно-експериментальної роботи в процесі адаптації ми зосередили на підвищенні професійної спрямованості навчального процесу з фізичного виховання і координацію його з дидактичною напруженістю загального навчального процесу.

Припущення про те, що адаптація першокурсників протікає швидше при програмно-цільовій спрямованості студента на майбутню діяльність, коли на

домінантному тлі з підготовки до професійної діяльності послаблюється дія тривожних факторів нового соціального середовища, виявилось підставою для створення плану експериментальної роботи. Першочерговою задачею, напрямком й основним змістом педагогічного керівництва фізичним вихованням ми вважаємо виховання і розвиток професійної спрямованості навчального процесу. Це обумовлено декількома причинами. По-перше, студент має лише гіпотетичне уявлення про майбутню професійну діяльність, тому що вчорашній школяр, як правило, не мав реального контакту з викладацькою діяльністю. По-друге, у них слабка спрямованість на майбутню професійну діяльність.

Дослідженнями Н.Г. Єршової, М.М. Щептьова, Л.В. Шапкина показано, що в ЗВО лише 16-20 % зарахованих на перший курс мають сформований заздалегідь інтерес до даної спеціальності. Інші студенти не мають стійкої схильності до майбутньої професійної діяльності. Мало хто з абітурієнтів уявляє, що складає сутність його майбутньої професії, яких знань, умінь, навичок і здібностей вона вимагає, яка система підготовки приведе до оволодіння спеціальністю і формування потрібних рис особистості. Професійна спрямованість у першокурсників виявляється на низькій стадії розвитку, тобто на рівні потягу, бажання, інтересів.

Відомо, що найважливішою вимогою до навчального процесу з фізичного виховання у ЗВО є суворе дотримання професійної спрямованості. Під цим розуміється формування певних прикладних знань, фізичних, психічних і спеціальних якостей, умінь і навичок, що сприяють досягненню готовності людини до успішної професійної діяльності [2].

Вивченню впливу фізичних вправ на розумову працездатність студентів присвячена велика кількість робіт [1, 4, 6, 8].

Л.С. Філатовою і Л.П. Ткаченком (2004) з'ясовано, що фізичне навантаження малої інтенсивності (частота серцевих скорочень – 120-140 уд/хв) та моторною щільністю 45- 55% помірно підвищує розумову працездатність студентів у наступні шість годин навчальної праці. Фізичне навантаження середньої інтенсивності (ЧСС 140-160 уд/хв) і моторною щільністю 55-65% викликає найбільший підйом рівня розумової працездатності студентів та зберігають його до кінця навчального дня. Фізичні навантаження малої та середньої інтенсивності доцільно розглядати як засіб скорочення періоду впрацювання, стимулювання та подовження періоду високої працездатності. Для одержання найбільш стійкого ефекту рекомендується застосування навантажень середньої інтенсивності [7].

У студентів молодших курсів однією з причин низької успішності є недостатньо розвинена увага. Заняття фізичною культурою допомагають розвинути в них довільну увагу [4, С. 66]. Після фізичного тренування у студентів-спортсменів присутній найвищий відсоток успішного вирішення задач, пов'язаних з утриманням в оперативній пам'яті результатів попередніх дій. Включення фізкультурних пауз як у першій, так і в другій половині навчального дня, також сприяє активізації розумової працездатності.

Психофізичні функції студентів, що відпочивають між заняттями пасивно, у більшості випадків не змінюються [3, 6].

Багаточисельними дослідженнями показано, що в середньому у студентів, що активно займаються фізичною культурою академічна успішність вище, ніж у тих, що не займаються нею. Заняття фізичною культурою допомогли їм виховати високу працездатність, вміння в потрібний момент максимально сконцентрувати свої сили, оптимально організувати свій робочий день, бути зібраними, цілеспрямованими [2, 5, 8].

Серед відмінників навчання більше тих, хто використовує засоби загартовування та ранкової гімнастики. Серед студентів, що регулярно займаються спортом більший відсоток встигаючих на «добре» та «відмінно».

Різке скорочення рухової активності в період екзаменаційної сесії викликає несприятливі зрушення функціонального стану до її кінця. У студентів, які продовжували заняття фізичними вправами в період екзаменаційної сесії середній бал склав $4,16 \pm 0,06$, а кількість оцінок «добре» та «відмінно» $63 \pm 6,2\%$ проти $3,96 \pm 0,05$ балів та $49 \pm 3,07\%$ у тих, що не займалися [9].

Під час екзаменів у студентів, що не займаються фізичною культурою напруження серцевої діяльності було значно вище, ніж у спортсменів. Причому у слабо встигаючих воно було більш вираженим, ніж у добре встигаючих.

Це виявилось у збільшенні частоти серцевих скорочень, систолічного та діастолічного тиску. У тих, хто активно користувався засобами фізичної культури в процесі екзамену не спостерігалось послаблення серцевої діяльності.

В сучасних умовах фізична культура тісно пов'язана з різними видами діяльності людини. Науково-технічна революція повністю змінила характер праці. На зміну важкій фізичній праці прийшла праця оператора, яка вимагає мало рухів. Такий вид праці потребує незначних фізичних зусиль, що характеризуються високою координацією, швидкістю та точністю рухів, тривалою та напруженою увагою, швидкими та точними реакціями. Все це можливо тільки при хорошому стані здоров'я, гармонічному фізичному розвитку, достатній тренуваності, «роль якої в зовнішній поведінці людини, її зв'язках з оточуючим світом виключно висока»

Особливе значення має фізична культура в професійній підготовці майбутніх спеціалістів, під час якої формуються прикладні знання, фізичні і спеціальні якості, вміння і навички, що сприяють досягненню об'єктивної готовності майбутнього спеціаліста до успішної професійної діяльності, прискоренню професійного навчання, досягненню високої працездатності та продуктивності в обраній професії. Якісне вирішення цих задач сприятиме й виконанню молодими спеціалістами комплексних заходів системи наукової організації праці.

Фізичне та розумове виховання студентів складає єдиний процес. Його оптимальне співвідношення і визначає тип студента, максимально пристосованого до умов ВНЗ.

Висновки. Таким чином, виконуючи вимогу професійної спрямованості, процес фізичного виховання повинен бути орієнтований на формування особистості фахівця, що поєднує в собі професійно-прикладну фізичну підготовку, розвиток професійно значимих психічних, спеціальних, особистісних і ділових якостей.

Згідно I напрямку, поряд з роботою з формування інтересу до майбутньої професії, визначалися шляхи допомоги першокурснику в подоланні дидактичної напруженості.

Завданням II напрямку було вивчення психоемоційного стану студентів першого курсу. Для реалізації поставленої задачі було проведено анкетування, спостереження, вивчення психоемоційного стану в різні періоди семестру.

Список використаної літератури

1. Байта М.К. Соціально-педагогічні умови морального виховання студентів у пізнавальній діяльності: автореф. дис. канд. пед. наук. К., 2004. 20 с.
2. Берізка С., Бич Г. Валеологічний підхід до пізнавальної діяльності студентів з навчальної дисципліни «Фізичне виховання». *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*: Збірник наукових праць. ХДАДМ (XXII). Харків, 2007. № 08. С. 11–13.
3. Вихляев Ю.М. Рейтингова система оцінки успішності студентів з дисципліни «Фізичне виховання». *Теорія та методика фізичного виховання*: Науково-методичний журнал. Харків, 2007. №01. С. 3–6.
4. Кісельов В. О., Рибалко П. Ф. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації спортивно-масових заходів. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. 2020. Вип. 3 (44). С. 63–70
5. Реформування системи фізичного виховання у закладах вищої освіти України / Ковальов І. М. та ін. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Науковий журнал. Суми: Сум ДПУ ім. А.С.Макаренка. № 2 (106). 2021
6. Проблеми та перспективи професійної підготовки майбутніх бакалаврів з фізичної терапії та ерготерапії / Куртова Г., Пономаренко О., Рибалко П., Жуков В. *Фізико-математична освіта*. 2019. Випуск 2(20). Ч.2. С. 23–28.
7. Рибалко П. Ф. Проблема підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу середньої освіти. *Science and education a new dimension : Pedagogy and Psychology*. 2020. (Будапешт, Угорщина) С. 38–42 (*Index Copernicus*)
8. Особливості методики розвитку фізичних якостей студентів неспортивних спеціальностей на заняттях фізичною культурою. Куртова Г., Пономаренко О., Рибалко П., Жуков В. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : наук. журнал Суми. 2019. № 6 (90). С. 343–352.
9. Methods Of Introducing Information Technologies Into The Educational Process Of Higher Education Institutions Of Ukraine / Romanchenko I. and other. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. VOL.21 No.5. May 2021 (Web of Science)
10. Future Physical Education Teachers' Preparation to Use the Innovative Types of Motor Activity: Ukrainian Experience / Balashov D. and other. *TEM Journal*. 2019. 8(4). Pp. 1508–1516 (*Scopus, Web of Science*).

*Тетяна Ганжа,
студентка III курсу спеціальності «Дошкільна освіта»
Науковий керівник: С. С. Жейнова,
кандидат педагогічних наук,
Мелітопольський державний педагогічний університет
Імені Богдана Хмельницького
(м. Мелітополь)*

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ІННОВАЦІЇ В ГАЛУЗІ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК

XXI століття – епоха технологій. В житті людей все частіше зустрічаються різного виду інновації в галузі техніки, тобто певні нововведення. В своїй роботі активно впроваджують нові техніки та технології представники майже всіх сфер. Не виключенням є і працівники педагогічних закладів. Діти, які народилися в третьому тисячолітті, як ніхто інші розуміються в новітніх обладнаннях, а отже педагоги змушені використовувати їх в роботі з особистостями для кращої освіти, навчання та розвитку.

Сама по собі освіта є дуже складною комплексною діяльністю, яка складається з великої кількості пов'язаних між собою компонентів. У наш час дуже важко запровадити нововведення лише в окремі галузі освіти. Основна суперечність, яка зумовлює інноваційні процеси в розвитку системи освіти – невідповідність старих методів навчання і виховання учнів новим умовам життя. Стрімкий розвиток науки викликає необхідність оновлення змісту, форм, методів та умов освіти. У процесі навчання перед педагогами постають найрізноманітніші проблеми, які стосуються об'єктів інновацій. Зокрема, це питання, які стосуються того, як підвищити мотивацію навчально-виховної діяльності чи як прискорити темпи навчання. Однак упровадження ефективніших методів, використання активних форм навчально-виховного процесу, нових технологій навчання стають стимулом до розробки інноваційних ідей [1, с. 36].

Актуальність проблеми технологізації освіти пояснюється бурхливим розвитком і розповсюдженням різноманітних інновацій, у тому числі і нових педагогічних технологій. Використання їх у навчально-виховному процесі дозволяє викладачам, учителям, вихователям підвищити мотивацію суб'єктів освітнього процесу, реалізувати не лише теоретичну, а й практичну спрямованість заняття, а відповідно відбувається ефективна реалізація запланованих результатів навчально-виховної діяльності [2, с. 1].

Розроблені технології розвитку фахової інноваційної культури сприяють підвищенню рівнів розвитку інноваційної сприйнятливості, особистісної готовності до інноваційної педагогічної діяльності, інноваційної спрямованості педагогічних працівників [3, с. 5].

Завдяки впровадженню моделі мисленнево-діяльнісної педагогіки формується інноваційний потенціал розвитку особистості та трансформації суспільства,

забезпечується інтегрованість особистості до соціокультурного буття та соціальної комунікації, здійснюється вплив на світогляд учня або студента, формується вміння мислити критично, опрацьовувати інформацію, застосовувати набуті знання в усіх сферах буття сучасної людини [4, с. 4-5].

В умовах реалізації нових стратегій розвитку дошкільної освіти в Україні особливого значення набуває підготовка майбутніх вихователів дошкільних закладів (ДЗ) до інноваційної діяльності вже на етапі здобуття професійної освіти у закладах вищої педагогічної освіти. Результат такої підготовки акумулюється в готовності майбутнього вихователя як гуманістично зорієнтованої особистості з розвиненим інноваційним мисленням оперативно реагувати на динаміку соціально-економічних процесів, створювати нові освітні програми, застосовувати сучасні педагогічні технології і проектні методики, забезпечувати варіативність освітньо-виховного процесу, враховуючи зміст і види інновацій, індивідуальність дитини і запити сім'ї, цільове призначення ДЗ і його матеріальні ресурси. Вищезазначене дозволило визнати проблему вивчення теоретико-методичних засад підготовки майбутніх вихователів ДЗ до інноваційної педагогічної діяльності як пріоритетну [5, с. 30-31].

Отже, впровадження інноваційної діяльності в педагогічні науки є досить актуальною темою сьогодення. Освітняни часто включають інновації в процеси навчання та освіти в педагогічних закладах. За їх допомоги можна вирішити значну кількість завдань: підвищення мотивації освітньої діяльності, прискорення темпу навчання, реалізація практичної спрямованості заняття, підвищення рівню розвитку інноваційної сприйнятливості, інтегрованість особистості до соціальної комунікації, вплив на світогляд особистості, формування критичного мислення, створення нових освітніх програм, забезпечення варіативності освітнього процесу з урахуванням індивідуальностей дитини та його оточення.

Список використаних джерел

1. Наука та освіта: ключові питання сучасності [текст]: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 18 травня 2018 року у м. Чернігів: зб. наук. праць «ЛОГОС» / відп. за випуск Голденблат М.А. ГО «Європейська наукова платформа». Обухів: Друкарня «Друкарник» (ФОП Гуляєва В.М.), 2018. Т.10. 128 с.
2. Столяренко О. В., Столяренко О. В. Гуманістичні аспекти використання інноваційних педагогічних технологій у загальнодержавній стратегії сталого розвитку. *Психолого-педагогічні основи впровадження сучасних інформаційних технологій та інноваційних методик навчання і виховання студентів вищих навчальних закладів* // зб. наук. пр. Вінниця, 2015. С. 7.
3. Ігнатович О. М. Психологічні основи розвитку фахової інноваційної культури педагогічних працівників: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук: 19.00.07. Київ, 2019. 46 с.
4. Куцепал С. В. Діалектика інноваційних процесів в освітянській галузі України: Науковий вісник. Серія «Філософія». Харків: ХНПУ, 2019. Вип.52 (II). С. 8.
5. Дичківська І. М. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів до інноваційної педагогічної діяльності: кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису: 13.00.04. Харків, 2018 р. 194 с.

*Ганчева Анастасія,
студентка III курсу спеціальності «Готельно-ресторанна справа»
Науковий керівник: Шлєіна Л.І,
доктор філософії з педагогічних наук, старший викладач,
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного
(м. Мелітополь)*

ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА МОДУ

Зазвичай під жіночністю мають на увазі комплекс біологічних ознак, пов'язаних з жіночою статтю або характерні форми поведінки, що очікуються від жінки в суспільстві. З цим поняттям пов'язують такі риси як слабкість, пасивність, чуйність, турботливість, м'якість, емоційність та ін. Якщо розглядати жіночність як філософську категорію, можна виявити безліч спроб дати їй різні визначення, починаючи від побутових та соціально-символічних до релігійних .

Біологічна обумовленість жіночності вплинула на закріплення у суспільстві безлічі стереотипів, пов'язаних з тим, як має виглядати та поводитися жінка. І незважаючи на те, що дослідники фемінізму третьої хвилі спростували обумовленість соціально-культурних характеристик і процесів біологічними відмінностями, що жіночність є не так природним фактором, як соціально сконструйованим і присвоєним з самого дитинства, суспільство досі не може повністю відмовитися від закріплених стереотипів, піддаючи дівчину осуду з раннього віку, якщо вона недостатньо відповідає існуючим уявленням про те, якою має бути жінка. Такий підхід лише підтримує придушення жінок у традиційній парадигмі, заснованій на почутті сорому, страху і, зрештою, на сексуальній об'єктивації.

У даному випадку стереотипи виступають як гендерні схеми, здатні впливати на процес прийому-передачі інформації в соціумі, а також є своєрідною системою кодування для обробки інформації. При цьому одним із найважливіших елементів гендерного кодування є одяг, оскільки він настільки сильно акцентує увагу на гендерній приналежності, що ми з першого погляду розуміємо чоловіка чи жінка перед нами.

Стереотипи, привласнені жіночності, як і сам образ перебувають у діаметральній протилежності, як із становищем жінки у суспільстві, так і привабливими образами у культурі. Дослідження політики конфронтації що між статями демонструють тенденції переходу до політики толерантності у ХХ столітті та трансформації традиційних образів. Це, своєю чергою, призвело до кризи традиційного розуміння жіночності та мужності.

Людство перебуває у постійному русі, все змінюється набагато швидше, ніж раніше, і якщо ХХ ст. став кризовим для традиційного розуміння маскуліності та фемінності, то ХХІ ст. прагне об'єднання цих понять. Поступово традиційні образи

жіночності "мати", "коханка", "амазонка", "пацанка" змінюються сучасними "сильна" та "незалежна".

Сучасне покоління розглядає людину в першу чергу як самодостатню особистість, яка може об'єднувати в собі фемінність і маскуліність і не завжди в рівній кількості. Усі ці процеси спрямовані на подолання кризи суспільних відносин, зумовлених глобалізацією та уніфікацією. Велика роль розвитку соціальної толерантності належить категоріям унікальності і ідентичності. Такий підхід все ще стикається з опором, але теоретики фемінізму зазначають, що нове покоління дівчат прагне насамперед гармонії з собою, поступово віддаляючись від асоціації з тілом і річчю. Такий образ жінки набирає популярності й у поп-культурі. Стає більше жінок – головних героїнь в іграх та фільмах, причому не лише романтичної спрямованості. У музичній промисловості на перше місце також виходить самодостатність. Постійні балади про кохання змінилися треками про жінок, від імені жінок. Традиційні гендерні образи сьогодні сприймаються як застарілі та дискредитуючи закони толерантності, а отже, асоціальні. Однак наростаюча популярність і затребуваність репрезентації традиційного гендерного типу визначає особливості сучасної толерантності, як кризові. Реабілітація традиційних образів мужності та жіночності демонструє розвиток політики толерантності від принципів «рівнозначності» та уніфікації до принципів унікальності та раціональності. Мода також не залишається осторонь – відбувається черговий виток демократизації стилю та перемога індивідуальності. Жіночність з обов'язкового трансформується в гру, що дозволяє час від часу, за бажанням, уникати андрогінності. У гендерних експериментах модних будинків більше немає показних жестів та провокації.

Завдяки орієнтації у часі радикальні молодіжні напрями мода стимулює орієнтацію на індивідуальність і незалежність. Перестали існувати загальноприйняті постаті для наслідування. Люди більше почали орієнтуватись на власні почуття. Це розщеплює визначення жіночності, вирішуючи його конкретики. Таким чином, в даний час не можна точно сказати, що включає в себе поняття жіночності, оскільки уявлення різняться залежно від соціальних груп та особистих уявлень. Ці зміни відбилися й у індустрії моди. Сучасні дизайнери багато експериментують із гендером. Одні з сезону в сезон демонструють як адаптувати виключно чоловічі речі в жіночий гардероб, інші, навпаки, не втомлюються повторювати, що дівчинка повинна залишатися дівчинкою в новій романтичній сукні, треті поєднують маскуліність і фемінність в одному образі. Все це дає можливість вибору, демонструючи, що всі люди належать тільки самі собі і більше не повинні відповідати жодному образу, який їм нав'язало суспільство. Це поступово стає новим світовим стандартом, що ілюструє мода.

Список використаних джерел

1. Батлер Дж. Гендерные проблемы: феминизм и подрыв идентичности. Лондон: Роутледж, 1990. 150 с.

2. Воровка М. І. Розвиток гендерної культури студентства у фокусі історико-педагогічного дослідження : монографія. Мелітополь : 2019. 410 с.
3. Воровка М. І. Теорія і практика розвитку гендерної культури студентів вищих навчальних закладів України: (60-ті роки ХХ – початок ХХІ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.01. Кропивницький, 2019. 40 с.
4. Shlieina L. I. Formation of gender culture of students of institutions of higher agricultural education: the essence and organizational and pedagogical conditions. *Humanitarian Balkan Research*. Plovdiv. 2020. Т. 4. № 3(9). Р. 35–39. URL: <http://www.tsatu.edu.ua/shn/statti-za-2016-rik/>
5. Шлієна Л. І. Теоретичні засади формування гендерної компетентності студентів непедагогічних спеціальностей. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб.наук. праць. Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». Вип.21. Кн.3. Том I (75). Київ: Гнозис. 2017. 506 с. URL: <http://www.tsatu.edu.ua/shn/statti-za-2017-rik/>

*Світлана Глоба,
здобувач вищої освіти другого рівня (магістерського),
спеціальність Дошкільна освіта
Науковий керівник: Олена Федорова
кандидат педагогічних наук, професор,
директор Навчально-наукового інституту
соціально-педагогічної та мистецької освіти,
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
(м. Мелітополь)*

ВХОДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ У СОЦІАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Соціалізація особистості здійснюється у процесі її взаємодії з численними факторами, групами, організаціями за допомогою різних механізмів, що не тільки доповнюють один одного, але тією чи іншою мірою за певних обставин можуть бути неузгодженими та суперечити один одному. Завдання педагогіки – з огляду на тенденції соціалізації на кожному етапі розвитку суспільства, полягає у використанні позитивних рис для компенсації негативних проявів у процесі виховання.

Тематику розвитку і становлення дитини як члена соціуму досліджували Л. Виготський, Л. Божович, Л. Венгер, Д. Ельконін, О. Запорожець, В. Зінченко, М. Лісіна та ін. Окремі питання в контексті педагогіки дошкільної освіти щодо соціалізації дітей розкрито у працях Ж. Баб'як, Ю. Богінської, Л. Варяниці, О. Вишневської, В. Іванова, С. Курінної, О. Малахова, Д. Малкова, П. Плотникова, Р. Пріма, Н. Сайко, В. Скрипки, І. Шоробури та ін.

Відповідно основних питань теми, зазначимо, що поняття «дитинство» у працях А. Богуш та ін. визначається як динамічне соціальне утворення в межах вікового періоду від народження до повноліття, що характеризується специфічними

ознаками, має власну субкультуру та будується на особливих соціальних зв'язках і відносинах [2, с. 27].

З приводу розуміння поняття «соціалізація особистості» – та ж група вчених розглядають його як двосторонній процес взаємодії людини й соціального середовища, тобто включення її в систему суспільних відносин через засвоєння соціального досвіду, а також самостійного відтворення цих відносин, у ході яких і відбувається формування неповторної, унікальної особистості [2, с. 224-225].

У дослідженні Л. Овдієнка вказується, що усі проблеми соціалізації базуються на вихідному положенні про індивідуальну активність особистості. Сутність поняття «соціалізації» вчений розглядає як процес становлення індивіда в соціумі під впливом різних суспільних факторів [3]. При цьому важливим є те, що соціалізація людини здійснюється широким набором універсальних засобів, зміст яких є специфічним для того чи іншого суспільства. До них можна віднести:

- способи вигодовування дітей та догляд за ним;
- формування побутових та гігієнічних вмінь;
- оточуючення людини елементами духовної культури;
- стиль та зміст спілкування, а також методи заохочення та покарання у сім'ї, у групах однолітків, у закладах освіти різного рівня;
- послідовне залучення людини до численних видів та типів відносин в основних сферах її життєдіяльності (спілкування, гра, пізнання у різних видах діяльності).

Т. Грицишина зазначає, що специфіка соціалізації дітей дошкільного віку полягає в тому, що цей процес відбувається опосередковано, і розглядається крізь призму сприйняття та оцінювання людей, які взаємодіють з дитиною. Під впливом цього соціального оточення, а не соціуму загалом, відбувається розвиток дитячих поглядів і переконань, формується також ставлення до навколишньої дійсності [1, с.15].

Вирішення проблеми успішної соціалізації пов'язано значною мірою з розвитком навичок поведінки та установок на самостійне вирішення соціальних проблемних ситуацій. Виховуючи дитину, не адаптовану до життєвої ситуації, ми ризикуємо ускладнити її життя. Дитина має бути не тільки адаптована до соціуму, в якому вона перебуває, але й проявляти активність та самостійність у своїй діяльності.

Сучасна освітня стратегія орієнтує педагогів дошкільної освіти на цілеспрямоване конструювання процесу навчання дітей на основі єдності процесів соціалізації та індивідуалізації особистості, яка розвивається. Діяльність педагогів закладів дошкільної освіти в умовах сьогодення полягає не лише у нагляді за дитиною, а й у виконанні функцій інституту соціалізації особистості, головним завданням якого є формування основи особистісної культури дошкільника.

Процес соціалізації, як і інші процеси, має низку індивідуальних особливостей. Важливо відзначити, що мається на увазі процес, за допомогою якого дитина

засвоює поведінку, навички, мотиви, цінності, переконання та норми, властиві її культурі. Сімейне виховання передбачає виділення особливостей, що формуються під впливом батьківського навчання. Заклад дошкільної освіти визначає особливості соціалізації дітей з точки зору загальноосвітнього виховання та навчання. Однак для виховання повноцінної особистості необхідно сприяти соціалізації дитини в її перших соціумах – у сім'ї та у колективі однолітків в умовах закладу дошкільної освіти, що завдяки ефективності – сприяють соціально-психологічній адаптації дівчат та хлопців до подальшого життя у суспільстві та успішній взаємодії з навколишнім світом. Як параметри, якими вчені визначають ступінь соціалізації дитини, зазначимо наступні:

- 1) те, яким способом відбувається адаптація дитини до соціуму та особливості цього процесу;
- 2) яким чином відбувається засвоєння соціальних ролей і правил поведінки;
- 3) чи має розвиток емоційно-вольової сфери будь-які відхилення;
- 4) як сформовано загальну готовність дитини до майбутнього шкільного навчання.

Середовище закладу дошкільної освіти спрямоване на те, щоб виховати соціально-адаптовану особу. Для цього застосовується комплекс відповідних навчальних заходів та виховних засобів.

Відвідування дитиною закладу дошкільної освіти передбачає розвиток комунікативних навичок завдяки спілкуванню з вихователями та у колективі однолітків, взаємодію, взаємодопомогу та підтримку.

Виховна програма будь-якого дошкільного навчального закладу передбачає обов'язковий розвиток таких психічних процесів, як: мислення, уваги, емоцій, уяви, пам'яті тощо. Спілкування дітей у групі неможливе без емоційної сфери, що контролюється почуттями. У колективі діти навчаються ділитися враженнями, відкрито взаємодіяти та допомагати один одному. Засвоєнню адаптивного образу поведінки сприяє тісний контакт, постійна взаємодія поруч із регулюванням своєї поведінки, пізнанням цінностей навколишнього соціуму, і правил.

Особистість сучасної дитини формується та розвивається у нових соціокультурних умовах: цифротизація життя, маркетизація та технологізація дитячої субкультури, ізолюваність дитини у сім'ї. Це створює загрозу для соціокультурного розвитку дитини, адже у соціально-комунікативному просторі спостерігаємо підвищену агресивність, відчуженість, дефіцит гуманних форм поведінки, а також і те, що пріоритетності набуває віртуальне спілкування замість реального. Це визначає основну проблему соціалізації сучасної дитини – недостатність соціальної активності, порушення засвоєння соціальних ролей, брак адекватних ситуацій для накопичення життєвого досвіду та самовизначення.

Результатом ефективної соціалізації сучасної дитини дошкільного віку вважають як засвоєння загальних соціокультурних цінностей, так й уміння співвідносити свою поведінку з очікуваннями інших, відповідно до вимог ситуації.

Таким чином, соціалізованість проявляється через актуалізацію психолого-педагогічних резервів особистості у міжособистісній взаємодії з дорослими та однолітками у різних життєвих ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Грицишина Т. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку як соціально-педагогічна проблема. Освіта та розвиток обдарованої особистості. Наука – практиці. № 12 (55) /12/2016. С. 15.
2. Діти і соціум / А. Богуш та ін., Київ. 2003. 403 с.
3. Овдієнко Л. Освіта як простір соціалізації особистості. Міленіум. Київ. 2014. С. 14

*Ольга Гончарова,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і практики англійської мови
Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди
(м. Харків)*

ІНТЕГРАЦІЯ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Проблема взаємодії мовної і літературної освіти в українській школі на сьогоднішній день є майже вирішеною, оскільки загальнодержавне реформування сучасної початкової і середньої освіти базується у тому числі і на інтеграції навчання, встановленні і зміцненні міжпредметних зв'язків із залученням двох або більше навчальних дисциплін [2]. Вчителями англійської мови і зарубіжної літератури розроблено методичні рекомендації щодо об'єднання двох дисциплін, які успішно впроваджуються на всіх ступенях шкільної освіти. Крім того, включення творів англійської літератури в навчальні програми зарубіжної літератури усіх років навчання і наявність уривків з автентичних художніх текстів у підручниках англійської мови сприяють тому, що процес інтеграції відбувається органічно і послідовно [1; 3].

Утім при переході на наступний освітній рівень – професійно-технічний та (або) вищий – ця (англо)мовно-літературна гармонія порушується. Серед загальних причин виключення літературного компонента з процесу навчання іноземних мов, характерних майже для всіх немовних спеціальностей, найбільш вагомими вважаю наступні:

- обмежена кількість навчальних годин з іноземної мови;
- зосередження на вивченні професійної лексики і читанні текстів за фахом;
- відсутність навчальних матеріалів та методичних розробок.

Нагадаю загальновідому істину про те, що читання художньої літератури (у тому числі англійської) сприяє культурному і духовному зростанню студентів, розвиває їх естетичний смак, удосконалює критичне і творче мислення, покращує аналітичні здібності, розширює світогляд і безпосередньо впливає на набуття комунікативної компетентності. Неможливо уявити сучасного випускника з

університетським дипломом, який за чотири-п'ять років не прочитав жодного художнього твору, втім реальність є занадто загрозливою: опитування студентів-першокурсників показало, що тільки 10 відсотків читають художню літературу регулярно, ще 10 відсотків читають час від часу, інші 80 відсотків читають тільки пости в соціальних мережах (регулярно) і літературу за фахом (за потреби). Немає жодного сумніву, що саме викладачі-філологи мають перейняти естафету від шкільних вчителів-філологів у питанні заохочення студентів до читання, зокрема і іноземною мовою.

Проблеми – це, як відомо, нерозпізнані можливості. Досвід кафедри теорії і практики англійської мови Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди доводить наступне:

1. Нестачу аудиторних годин для літературного читання можливо компенсувати самостійною роботою студентів у формі домашнього читання, а також позааудиторною роботою, наприклад:

- Щороку ми святкуємо Міжнародний день англійської мови, який відзначається 23 квітня – у день народження Шекспіра. До «Шекспірівського дня» студенти читають (перечитують) твори англійського письменника (у перекладі і англійською мовою, адаптовані) з метою обрати уривки для драматизацій. Під час свята студенти також декламують улюблені шекспірівські сонети, мовою оригіналу і в перекладі.

- Більше десяти років на фізико-математичному факультеті нашого університету функціонує англійськомовний дискусійний клуб, темами зустрічей якого стають зокрема і літературні твори, наприклад, «Пригоди та загадки Шерлока Холмса» (2016) (<https://kafinfo.org.ua/nedeliainformat/tyzhden-informatyky-2016/671-englishclub42016>) та інші.

- З 2021 року започатковано конкурс художніх перекладів пам'яті нашого колеги В.В. Юхта (1956-2021) – філолога, літературознавця, перекладача.

2. Оволодіння професійною лексикою може успішно відбуватися у тому числі і на матеріалі уривків з художньої літератури, яка не просто віддзеркалює навколишній світ, але й конструює його. Чого варте оповідання Айзека Азімова «The Fun They Had» (1951) у світлі теперішньої дистанційної освіти або його ж повість «Profession» (1957), у якій автор провіщує залежність людства від штучного інтелекту і нейромережових технологій! Художня література – це невичерпне джерело текстів, здатне задовольнити будь-які професійні інтереси.

3. Ми використовуємо здобутки іноземних методистів, якими було досліджено теоретичні та практичні засади застосування літературних творів різних жанрів та стилів під час навчання англійської мови, підготовлено різноманітні книги для читання в паперовому та е-форматі, створено багаточисленні ресурси для викладачів англійської мови. Також, користуючись безкоштовним ресурсом Gutenberg Project (<https://www.gutenberg.org/>) ми добираємо тексти (уривки) за професійним спрямуванням студентів, за потреби скорочуємо та адаптуємо їх – у

перспективі маємо на меті видати напрацювання окремими методичними рекомендаціями для аудиторної і самостійної роботи студентів.

Отже, інтегроване навчання англійської мови і літератури для студентів немовних спеціальностей є вирішуваним, доцільним і, безумовно, стратегічним питанням, якщо в майбутньому бажаємо жити у суспільстві, в якому панують найвищі людські цінності.

Список використаних джерел

1. Гончарова О.А. Роль і місце англійської літератури в сучасних підручниках з англійської мови. Педагогіка і психологія: Зб. наук. праць. Вип. 59. Харків: ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2018. С. 51–58. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.1226850>
2. Державний стандарт повної загальної середньої освіти. URL: [http://mon.gov.ua/content/post-derzh-stan-\(1\).pdf](http://mon.gov.ua/content/post-derzh-stan-(1).pdf)
3. Навчальні програми. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/navchalni-programy.html>

*Карина Горобець,
студентка СВО «магістр» 2 курсу спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник: В.І. Імбер,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
(м. Вінниця)*

МЕТОДИЧНА СИСТЕМА ВИВЧЕННЯ ТАБЛИЧНИХ ВИПАДКІВ АРИФМЕТИЧНИХ ДІЙ

Державний стандарт початкової загальної освіти України визначає мету і завдання вивчення математики, зокрема формування обчислювальних навичок з натуральними числами, розвиток пізнавальних здібностей молодших школярів.

Аналіз науково- методичної літератури з даної проблеми вивчення вказує, що проблема не є новою, нерозробленою, а навпаки, цікавила науковців уже давно.

У дисертаційних дослідженнях Ф.В. Варегіної, Б.Г. Кононенка, О.Я. Котова, В.С. Кравченко, М.М. Макляка, Л.А. Сухіної, Т.О. Фадєєвої та інших розглядаються умови формування навчальних і, зокрема, обчислювальних навичок на уроках математики в початковій школі [1, с. 150].

Варто зазначити, що ми вважаємо, що нестандартні підходи до вивчення табличних випадків арифметичних дій вдало сприяють розвитку soft skills (гнучких навичок), що включають у себе вміння працювати в команді, лідерську позицію, знання тайм-менеджменту, особистісні якості, комунікативні якості та здатність до публічного виступу.

Під час аналізу програми з математики для II класу, ми дійшли висновку, що однією з основних тем є множення і ділення в межах 100. Головне завдання в роботі над цією темою полягає в тому, щоб, з одного боку, сформувати у учнів повноцінні обчислювальні навички, а з іншого – розпочати добре продуману перспективну

підготовку до введення та подальшого засвоєння ними прийомів поза табличного та письмового множення та поділу.

Складання таблиць та його засвоєння – це складний і тривалий процес, у якому можна виділити два етапи. Перший етап пов'язаний зі складанням таблиць, другий – із засвоєнням, міцним запам'ятовуванням [4, с.37]. Так як у сучасній початковій школі йдеться про формування свідомих обчислювальних навичок, то складання таблиці множення передуює вивчення теоретичних питань, які є основою тих обчислювальних прийомів, якими учні користуватимуться при складанні цих таблиць.

Табличне множення включає випадки множення одноцифрових натуральних чисел на одноцифрові натуральні числа, результати яких визначають на основі змісту дії множення, наприклад: $5*3$, $6*4$, $7*5$ тощо.

Ділення, яке відповідає підходить для цих прикладів, також називають табличним, наприклад: $14 : 2$, $18 : 3$.

Молодші школярі успішно засвоюють табличні випадки арифметичних дій за таких умов:

- процес засвоєння арифметичних дій несе мотиваційний характер;
- школярі осмислюють способи знаходження результатів табличного додавання, віднімання, множення та ділення, тому таблиці спочатку складають у розгорнутому вигляді, а потім – скорочено;
- вчитель має пояснити зміст обчислювального прийому, проілюструвати його, маніпулюючи моделями одиниць;

- школярам дається інструкція на тривале і міцне запам'ятовування таблиць;

Для успішного засвоєння табличних випадків арифметичних дій пропонуємо на уроках застосовувати такі прийоми:

1. *Асоціації*. Наприклад, пропонуємо на кожен цифру – асоціацію. (1-схожа на стовбур від дерева чи Буратіно, 2 – на лебедя чи гуску тощо).

Для кращого запам'ятовування табличних випадків арифметичних дій можемо скласти розповідь або вірш: 1. жираф захотів дружити з лебедем, але дружби не вийшло, бо лебідь живе на воді, а жираф у теплі. ($1*2=2$).

2. *Театралізація*. А тут можна описати табличні випадки додавання та віднімання. Можна складати пісні, п'єси, що будуть вдалим інструментом для кращого запам'ятовування, а потім протягом певного періоду можна театралізувати, «оживити» нашу пісню.

Таким чином, зі сказаного вище, ми можемо підсумувати, що проблема вивчення нестандартних підходів до вивчення табличних випадків арифметичних дій з молодшими школярами не є новою, вона цікавить науковців доволі давно. Для успішного засвоєння табличних випадків арифметичних дій учитель повинен застосовувати різноманітні прийоми у роботі, цікаві справи та головне уміння чітко і зрозуміло донести інформацію до школярів.

Список використаних джерел

1. Богданович М.В. Методика вивчення нумерації і арифметичних дій в початковій школі. К.: Вища школа, 1991, 208 с.
2. Імбер В.І. Привчаємо розмірковувати змалку. *Дошкільне виховання*. №7. 2015. С.16-19.
3. Приймак О.П. Методика вивчення табличного додавання і віднімання в чотирирічній початковій школі. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: наук. записки РДГУ*. Вип. 14. Рівне: РДГУ, 2001. С. 108-111.
4. Сарапулова Є. Деякі прийоми навчання табличного множення на 9. *Початкова школа*. 1997. №4. С. 37–38.

Світлана Гришко,

кандидат географічних наук, доцент,

доцент, завідувач кафедри фізичної географії і геології,

Олександр Ненша,

старший викладач кафедри фізичної географії і геології,

Валентина Іванова,

старший викладач кафедри фізичної географії і геології

Мелітопольський державний педагогічний

університет імені Богдана Хмельницького

(м. Мелітополь)

МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ ДО ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Структура підготовки майбутніх вчителів географії до розвитку природоохоронних знань в учнів включає такі обов'язкові якості: відповідну спрямованість особистості вчителя, характеризується рівнем мотиваційної готовності; професійної придатності вчителя, яка визначається рівнем розвитку професійно важливих для реалізації розвитку природоохоронних знань; професійно-екологічну готовність, яка проявляється через рівень розвитку відповідних знань, умінь і навичок [2, 4, 8].

На цій основі аналізу науково-педагогічної літератури [2, 5–7, 9], виділено такі механізми формування готовності майбутніх учителів географії до розвитку природоохоронних знань в учнів: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-інформаційний і діяльно-операційний.

Найбільш важливим механізмом підготовки майбутніх вчителів географії до розвитку природоохоронних знань в учнів стає мотиваційно-ціннісний механізм. Саме цей компонент є важливим для формування у молоді ціннісних орієнтацій на збереження природи, гармонійний взаємозв'язок з природою, вміння екологічно виваженої взаємодії з навколишнім середовищем, що співвідноситься з співвідноситься з Державним стандартом базової середньої освіти 5-9 класів Нової української школи, який до одних із ціннісних орієнтирів базової середньої освіти відносить – «любов до рідного краю та відповідальність до довкілля» [1].

Мотиваційно-ціннісний механізм формування готовності майбутніх учителів географії до розвитку природоохоронних знань в учнів, передбачає глибоке розуміння педагогом цінності природи для людини і суспільства: господарської, економічної, політичної, гігієнічної, пізнавальної, естетичної, моральної, розвиваючої та ін.; усвідомлення самоцінності природи, ціннісні екологічні орієнтації; ціннісні педагогічні, освітні та виховні орієнтації педагога; і, звичайно ж, особисту установку на отримання та реалізацію природоохоронних знань, умінь і навичок, також виражається в активній життєвій позиції, інтерес студента до екологічної проблематики, його схильності займатися природоохоронною діяльністю, небайдужість до неї, бажання домогтися в ній успіху і залучити до неї інших [2]. З цінностями тісно пов'язані мотиви, які є стимуляторами тієї чи іншої діяльності.

Отже, мотиваційно-ціннісний механізм формування готовності майбутніх учителів географії до розвитку природоохоронних знань в учнів, утворений сукупністю соціальних, екосоціальних, психологічних і педагогічних цінностей, створених людством і включених в цілісний процес енвайронментальної освіти на сучасному етапі розвитку суспільства і тісно пов'язаний з мотивацією, що не тільки визначає актуальність здійснюваної діяльності, а й перспективу її розвитку в бажаному напрямку або перенесення на інші галузі.

Мотиваційно-ціннісний механізм формування готовності формується більш успішно, якщо у студента розвинена позитивна мотивація засвоєння еколого-педагогічних знань і умінь, розвитку відповідної діяльності. Розвиток мотиваційно-ціннісного механізму формування готовності майбутніх учителів географії до розвитку природоохоронних знань в учнів обумовлюється змістом екологічних знань, умінь і навичок, які отримав студент під час вивчення географічних дисциплін, тобто за допомогою когнітивно-інформаційного механізму досліджуваного процесу.

Основою підготовки майбутніх вчителів географії до розвитку природоохоронних знань в учнів є система теоретичних знань досить високого рівня узагальненості, що забезпечує науково-обґрунтоване їх застосування та широкий перенесення до відповідних педагогічних ситуацій. Тобто знання повинні бути не прагматичними і вузькоспеціалізованими, а методологічно важливими, довготривалими і інваріативними [10, с. 291].

Важливою групою еколого-педагогічних знань є знання наукових основ екології, екологічних проблем сучасності (глобальних, національних, регіональних, місцевих), охорони природи. Вони дають педагогу всебічне уявлення про взаємодію людини, суспільства і навколишнього середовища.

Домінуючим фактором процесу підготовки майбутніх вчителів географії до розвитку природоохоронних знань в учнів є інтеграція природничо-наукового і гуманітарного знання. Оскільки саме вона дозволяє поєднати дискурсивне знання про

світ з його чуттєвим чином. Чим глибше їх взаємодія, тим більше можливостей сформувати свідоме особистісно-ціннісне ставлення до світу [8].

Крім того синтез природничо-наукових і гуманітарних знань дозволяє сформувати уявлення про єдину картину світу, про єдину систему «природа-суспільство-людина». У руслі проблеми нашого дослідження, одним з напрямів підготовки майбутніх вчителів географії є формування у них інтегрованої системи знань і міждисциплінарного мислення.

Діяльно-операційний механізм формування готовності є сукупністю різноманітних видів і способів діяльності, спрямованих на формування у студентів пізнавальних і практичних умінь і навичок природоохоронного характеру, розвиток вольових якостей, а також потреб і вмінь проявляти активність у вирішенні екологічних проблем. Провідне місце серед них займають вміння приймати екологічно виважені рішення, передбачати можливі для навколишнього середовища наслідки діяльності, поєднувати власні життєві інтереси з сучасним перспективним станом навколишнього середовища [6].

Результатом сформованого діяльно-операційного механізму виділяють наступні вміння та навички: організаційні, проектні, моделювання, прогнозування, системного аналізу, планування, творчого і критичного мислення; прогностичні – передбачення екологічних ризиків, посилену завчасне їх попередження на основі принципу обережності; рефлексія і оцінка результатів варіантів діяльності, пропонується педагогом; пошук варіантів вирішення екологічних проблем [6].

Результатом формування готовності майбутніх учителів географії до розвитку природоохоронних знань в учнів є сформованість умінь з організації виховної діяльності учнів в міжпредметній системі екологічних знань, які повинні опановувати в процесі формування педагогічних умінь учителя: організаційних, орієнтаційних, розвиваючих, інформаційних, комунікативних, конструктивних, мобілізаційних, дослідницьких. При формуванні природоохоронних знань ці вміння набувають специфічну спрямованість.

Такі екологічні вміння важливі у майбутніх вчителів географії, які в майбутньому стають натхненниками дітей на добрі справи і збереження навколишнього середовища, стимулюючи мотиваційну основу для практичних дій.

У нашому дослідженні виходимо з того, що діяльно-операційний механізм включає вміння творчо застосовувати на практиці способи і прийоми природоохоронної діяльності, реалізовувати природоохоронні знання, давати об'єктивну оцінку власним професійним можливостям, застосовувати різні технології, форми і методи енвайронментальної освіти і оперативно реагувати на інноваційні процеси .

Діяльнісно-операційний механізм майбутніх вчителів географії, передбачає сформованість у студентів професійних умінь, спрямованих на використання коштів краєзнавства у формуванні природоохоронних знань в учнів і передбачає оволодіння студентами комплексом професійно-педагогічних умінь і практичних дій, такими як

інтелектуальні, організаційні, інформаційні, конструктивні, комунікативні, контрольо-гностичні [5].

Виділені, механізми підготовки знаходяться в тісній взаємодії, утворюючи цілісну динамічну систему, яка відповідає основним проявам професійно-педагогічної діяльності педагога в напрямку формування природоохоронних знань в учнів. Отже, в процесі формування, визначених механізмів, розвивається активність особистості майбутнього педагога, відбувається накопичення досвіду творчої еколого-педагогічної, природоохоронної діяльності, по підвищується рівень його самостійності в діяльності, особистість мобілізується на виконання поставлених цілей і завдань у студентів, розширюється науковий, екологічний світогляд, підвищується відповідальність майбутнього педагога за результати.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти 5-9 класи Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/10/08/derzhstandartbazovoiosvityprezentatsiya.pdf> (дата звернення: 03.10.2021).
2. Владимиров Н. М. Формирование готовности будущих учителей к экологическому воспитанию школьников : дис..... канд. пед. наук : 13.00.08. Сургут, 2004. 240 с.
3. Донченко Л. М., Зав'ялова Т. В. Формування педагогічних умінь студентів природничо-географічних факультетів з екологічного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах. *Наукове сьогодні: теоретико-прикладні дослідження та перспективи* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Мелітополь, 17 травня 2019 року). Мелітополь, 2019. С. 8–14.
4. Іванова В., Сугоняк Я. Шляхи формування екологічного світогляду та екологічної культури майбутніх вчителів географії. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Інтердисциплінарні виміри. Конін-Ужгород-Херсон-Кривий Ріг* : Посвіт, 2019. С. 223–225.
5. Константинова Т. В. Подготовка будущего учителя географии к формированию экологической культуры школьников средствами краеведения : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.08. Калуга, 2004. 21 с.
6. Кугай М. Структура підготовки майбутніх учителів географії до екологічного виховання учнів. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2014. Вип. 50. С. 168–176.
7. Кугай М. С. Інтеграція географічних та екологічних знань у процесі підготовки майбутніх учителів географії до екологічного виховання учнів. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2015. №1(48). С. 184–189.
8. Прохорова Л. А., Зав'ялова Т. В., Непша О. В. Готовність майбутніх вчителів географії до екологічного виховання учнівської молоді у сучасній загальноосвітній школі. *Екологія – філософія існування людства* : зб. наук. праць. Мелітополь : ТОВ «Колор Принт», 2018. С. 96–100.
9. Тімець О. Професійна підготовка майбутнього вчителя географії: взаємозв'язок когнітивного, операційного і особистісного компонентів його фахової компетентності. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2010. № 2. С. 46–52.
10. Nepsha O. V, Hryshko S. V., Prokhorova L. A. Modern aspects of science. Environmental skills as a component of the ecological culture of the future teacher of geography. *Moderní aspekty vědy: X. Díl mezinárodní kolektivní monografie. Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2021. S. 291–299.*

*В. А. Дегтерьова,
аспірант кафедри педагогіки, психології та інклюзивної освіти
Миколаївського національного
університету імені В. О. Сухомлинського
Науковий керівник: Н. В. Султанова,
доктор педагогічних наук, професор кафедри*

ЗМІСТ І ЗНАЧЕННЯ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В РЕТРОСПЕКТИВІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)

В Законі України «Про освіту» (2021 р.) говориться, що «Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави». А метою освіти являється «всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [11].

В Законі України «Про позашкільну освіту» (2000 р.) в статті 4 зазначається, що «позашкільна освіта є складовою системи безперервної освіти, визначеної Конституцією України, Законом України «Про освіту» (2021 р.), цим Законом, і спрямована на розвиток здібностей та обдарувань вихованців, учнів і слухачів, задоволення їх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні» [12].

«Проект Концепції розвитку позашкільної освіти» (2019 р.) обумовлений освітньою реформою та змінами, які відбулися в Україні в політичній, економічній та соціальній царинах суспільства [14].

Вищезазначені закони показують, що освіта й позашкільна освіта не залишаються осторонь уваги держави і являються важливою ланкою її піднесення, а питання пов'язані з тенденцією розвитку та діяльністю закладів даної сфери мають неабияку актуальність та необхідність подальшого дослідження, вивчення та розгляду для вирішення проблем сьогодення.

Позашкільна освіта приваблювала і цікавила багатьох науковців, які розглядали різні аспекти розвитку та функціонування позашкільних закладів освіти: Балахтар В. В. («Педагогічні засади організації дозвілля дітей та підлітків у системі позашкільної освіти в Україні (1960 – 1991 рр.)»), Берека В. Є. («Соціально-педагогічні основи розвитку позашкільної освіти в Україні 1957–2000 рр.»), Биковська О. В. («Система позашкільної освіти в Україні та її роль у вихованні

підростаючого покоління»), Вербицький В. В., Ковбасенко Л. І., Литовченко О. В. («Оптимізація виховного потенціалу позашкільного навчального закладу»), Клімчук В. А. («Історична періодизація процесу соціального виховання дітей у позашкільних закладах освіти в Україні (20-ті – 50-ті рр. ХХ ст.)»), Цвірова Т. Д. («Розвиток позашкільних закладів різних типів в Україні (1920 – 1941 рр.)») та ін.

Якщо проаналізувати історіографічну літературу та архівні документи, можна побачити тісний зв'язок розвитку системи позашкільної освіти в Україні, з розвитком країни в цілому: історичним, суспільно-політичним, соціально-економічним та культурним. Відповідно, кожен з історичних періодів пов'язаний із змінами в житті суспільства визначав і тенденції розвитку системи позашкільної освіти, напрямки та форми діяльності.

Позашкільна освіта має величезний період історичного розвитку та чималий досвід, які сягають ще до Х століття. Досвід пов'язаний з передачею дітям знань та умінь необхідних для життя та діяльності. Неоціненний внесок в розвиток позашкільної освіти доклали за часів Київської Русі князі Володимир Святославович, Володимир Мономах, Ярослав Мудрий. В цей період до навчання в закладах позашкільної освіти залучалися широкі верстви населення [5, с. 53].

Відродженню української позашкільної освіти сприяло виникнення Запорізької Січі (XVI століття). У цей історичний період позашкільна освіта була спрямована на виховання любові до рідної землі, поваги до свого народу, вивчення традицій, звичаїв, отримання знань, вмінь та навичок, на фізичному розвитку, готовності захищати Батьківщину тощо.

Суттєвим ударом для розвитку української національної позашкільної освіти були знищення козацької республіки (1775 рік) та долучення України до складу Російської держави. Хоча зміна політичного устрою українського суспільства підірвала національну спрямованість розвитку позашкільної освіти, але в цей період розвиваються різні форми організації діяльності в закладах позашкільної освіти.

Варто зауважити, що істотні зміни в організації діяльності дітей та учнівської молоді в позашкільних закладах освіти відбулися в Україні після жовтневих подій 1917 р. (в цей період створювалися перші центри позашкільної освіти: дитячі клуби, комуни, секції тощо).

Доцільно згадати видатну людину цього історичного періоду, яка була активною громадською діячкою та доклала багато зусиль щодо розвитку української національної освіти, дошкільної та позашкільної освіти – Софію Федорівну Русову, яка очолила Департамент дошкільної та позашкільної освіти, була головою Всеукраїнської учительської спілки, сприяла дерусифікації освітніх закладів, проведенню курсів з українознавства, підготовці підручників українською мовою і багато ін. Софія Федорівна відзначала, що позашкільна освіта являється важливою ланкою у вихованні та формуванні підростаючого покоління [15].

У 1918 році було створено Департамент дошкільної та позашкільної освіти, тому цей рік вважається офіційним роком народження позашкільної освіти.

З 1936 року українська освітня політика почала вважатися шкідливою й в освіті червоною смугою почав простежуватися класово-партійний вплив.

Під час Другої світової війни позашкільна освіта України зазнала значних збитків, але вихованці позашкільних закладів освіти докладали неймовірних зусиль, щоб допомогти державі та військовослужбовцям.

У післявоєнний період відбувається відродження не лише держави, а й відновлення освіти та позашкільної освіти, приймаються закони (Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР» (1958 р.) [10], проводяться освітні реформи, затверджуються постанови (постанова «Про поліпшення роботи позашкільних установ», 1959 р.) і т. д. Діяльність позашкільних закладів спрямовується на трудове виховання, гуманізацію, розвиток творчої особистості, задоволення потреб вихованців і т. д.

Сьогодні вимагає підвищення якості позашкільної освіти, формування соціально компетентної особистості, здатної до активної творчої діяльності, яка відповідає запитам суспільства та потребам ринку праці, володіє знаннями та практичними вміннями застосування різноманітних форм, методів та технологій діяльності.

Відповідно до Концепції Нової української школи сучасна людина має бути цілісною особистістю, обізнаною, спроможною навчатися впродовж життя, яка вміє критично мислити, приймати відповідальні конструктивні рішення, має активну життєву та громадську позиції тощо [13].

Розвиток особистості, її становлення, реалізація творчого потенціалу багато в чому залежить від впливу середовища, в якому знаходиться дитина: сім'ї, школи, позашкільного закладу тощо.

У системі позашкільних закладів, навчання й виховання дітей ґрунтуються на традиціях, які були обумовлені історичним розвитком суспільства, родинних цінностях та спрямовані на прогресивні здобутки, інноваційність, модернізацію освітнього процесу. Фахівці позашкільних освітніх закладів мають можливість самостійно вибирати і використовувати загальнодоступні для сприйняття форми і методи роботи, враховуючи вік гуртківців, їхні здібності, нахили, інтереси, інтелектуальні, індивідуальні та психофізичні особливості, стан здоров'я. Вчителі закладів позашкільної освіти усвідомлюють, що в центрі їхньої уваги має бути дитина з її потребами, питаннями та проблемами, здібностями та можливостями.

В позашкільних закладах освіти діти можуть самостійно вибрати напрямок діяльності відповідно до своїх вподобань, отримати теоретичні знання, навички та уміння практичного застосування цих знань, втілити свої ідеї в життя та отримати схвалення своєї діяльності й всебічну підтримку, розвивають додаткові здібності, необхідні для подальшої життєдіяльності, професійного самовизначення, засвоюють ідеали, норми, правила тощо.

Діяльність позашкільних закладів освіти спрямована на організацію вільного часу, на формування особистості дитини як громадянина держави, активного члена суспільства, сприяє вихованню у дітей та підлітків панівних моральних, етичних, духовних якостей, ціннісних орієнтацій, гуманних позицій, являється ефективною та має належні соціально-педагогічні та емоційно-психологічні умови для всебічного, гармонійного розвитку вихованців.

Значну роль відіграє співпраця та зв'язки працівників позашкільних закладів з батьками вихованців, що допомагає подолати відстань, суперечності та непорозуміння між дорослими та дітьми, покращенню психологічного та емоційного мікроклімату в родині тощо.

Отже, вивчення історії розвитку та аналіз функціонування закладів позашкільної освіти, є важливим напрямком у розвитку української національної освіти, надає можливості вирішення проблем сучасності на основі історичного досвіду та являється актуальним для сьогодення.

Список використаних джерел

1. Вербицький В. В. Позашкільна освіта: історична спадщина та перспективи (100-річний досвід позашкілля). URL: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/zb-tez100.pdf> (дата звернення 22. 10. 2021)
2. Гуцол А. Нормативно-правове забезпечення позашкільної освіти у 1946 – 1979 рр. Історико-педагогічний альманах 2008 Випуск 2. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-4703.html> (дата звернення 19. 10. 2021)
3. Клімчук В. А. Історична періодизація процесу соціального виховання дітей у позашкільних закладах в Україні (20–50-ті рр. XX ст.). URL: <http://oaji.net/articles/2017/690-1522423925.pdf> (дата звернення 22. 10. 2021)
4. Клімчук В. А. Стан розробки проблеми соціального виховання дітей у закладах позашкільної освіти в Україні у 20–50-ті рр. XX ст. УДК 374.015.31:316.42(477)“1920/1950”(045). URL: <http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2017/54/5.pdf> (дата звернення 22. 10. 2021)
5. Савченко Н. С. Початок створення системи позашкільної освіти в Україні (X –початок XX ст.). Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Випуск 185. 2020. 228 с.
6. Філатьєва Т. В. Позашкільна освіта як історико-педагогічна проблема. Науковий вісник Донбасу 2014. № 4. УДК.015: 78 Т. В. Філатьєва, ДЗ. Луганський ... URL: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN28/20.pdf> (дата звернення 22. 10. 2021)
7. Цвірова Т. Д. Розвиток дитячої творчості в умовах позашкільного закладу: сторінки історії та сучасність. УДК 374.015.31-053.5. Київський ... URL: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN9/10tttdits.pdf> (дата звернення 10. 10. 2021)
8. Цвірова Т. Д. Розвиток позашкільних закладів різних типів в Україні (1920 – 1941 рр.) URL: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/36417.html> (дата звернення 22. 10. 2021)
9. Всеукраїнський Конгрес «Позашкілля України: сьогодення і перспективи» (збірник статей) К. 2018. Р. URL: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/zb-tez100.pdf> (дата звернення 22. 10. 2021)
10. Закон «Про зміцнення зв'язку школи і життям і про дальший розвиток системи народної освіти в УРСР» (1959р., квітень) URL: <https://studfile.net/preview/8209452/page:23/> (дата звернення 11. 10. 2021)
11. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 26. 10. 2021)

12. Закон України «Про позашкільну освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text> (дата звернення 21. 10. 2021)

13. Нова Українська школа – Міністерство освіти і науки ... URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 26. 10. 2021)

14. Проєкт Концепції розвитку позашкільної освіти. URL: [kontsepsiya-rozvitku-pozashkilnoi-osviti.docx](#) (дата звернення 21. 10. 2021)

15. Русова С. Ф. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%A1%D0%BE%D1%84%D1%96%D1%8F_%D0%A4%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0 (дата звернення 26. 10. 2021)

*Катерина Дем'яненко,
студентка II курсу магістратури
спеціальність «Початкова освіта»
Науковий керівник: І.С. Турчина,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової
освіти Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка
(м. Чернігів)*

ГЕНДЕРНЕ ВИХОВАННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Гендерне виховання (gender education) – це цілеспрямований і систематичний вплив на свідомість, почуття, поведінку вихованців з метою формування в них егалітарних цінностей, поваги до особистості, незалежно від статі, розвитку індивідуальних якостей і здібностей задля їх самореалізації, оволодіння навичками толерантної поведінки та з метою побудови громадянського суспільства (С. Вихор).

Такі дослідниці як О. Цокур та І. Іванова вважають, що гендерне виховання – це «цілеспрямований, організований і керований процес формування соціокультурних механізмів конструювання чоловічих і жіночих ролей, поводження, діяльності та психологічних характеристик особистості, запропонованих суспільством своїм громадянам залежно від їхньої біологічної статі». [4].

Наприклад у дослідженнях В. Кравця гендерним вихованням названо «процес, спрямований на формування якостей, рис, властивостей, що визначають необхідне суспільству ставлення людини до представників іншої статі» [5].

Л. Кобелянська та Т. Мельник трактують гендерне виховання як «процес цілеспрямованого систематичного вироблення в осіб обох статей способів і форм паритетності у відносинах, моральних норм рівності, рівноправності, взаємоповаги, врахування як спільного, так і відмінного, що властиво жінці й чоловікові, а також формування вільної особистості з гендерним світоглядом і навичками гендерно орієнтованої поведінки».

Дороніна Т. зазначає, що «гендерне виховання – цілеспрямований, чітко організований процес формування у школярів та студентів андрогінних якостей особистості, рис характеру, навичок і звичок гендерно-збалансованої соціальної поведінки, егалітарних поглядів і переконань, потреб і мотивів соціокультурної діяльності та соціальної активності, побудованих на принципах гендерної рівності та толерантності» [6].

У низці досліджень (А. Бандура, В. Каган, І. Кон, Л. Кольберг, Е. Маккобі, Т. Ріпина та ін.) гендерне виховання дітей молодшого шкільного віку розглядається як засвоєння й активне відтворення індивідом громадського досвіду тобто таких як системи знань, норм, цінностей, у результаті якого дитина опановує соціальну роль людини в суспільстві. Метою його є формування ідентичності та оволодіння гендерною роллю. Вплив гендерних стереотипів на процес становлення особистості в дитинстві обумовлюють два механізми: диференційне посилення і диференційне наслідування. На момент вступу до школи у дітей вже майже сформувалися гендерні стереотипи. У молодшому шкільному віці діти досягають гендерної константності. Діти розуміють, що належність до чоловічої чи жіночої статі не зміниться в залежності від ситуації чи власних бажань.

Отже, можна зробити такі висновки, що дослідники даної теми об'єднанні в тому, що гендерне виховання передбачає розвиток індивідуальних задатків, здібностей дівчат і хлопців, включаючи ті, котрі традиційно приписуються протилежній тобто іншій статі. Але при цьому основна увага звертається саме на нейтралізацію і пом'якшення соціально обумовлених відмінностей між хлопчиком та дівчинкою, взаємозамінність соціальних ролей; стимулювання хлопців і дівчат до самостійного вибору соціально схвалюваних моделей поведінки, їхнє заохочення індивідуальних інтересів. Тому можна сказати, що метою гендерного виховання дітей молодшого шкільного віку є створення умов для формування егалітарної свідомості, вільної від гендерних стереотипів і відповідальної за свої міжособистісні взаємини в соціумі.

Гендерне виховання являє собою процес, спрямований на вироблення рис та установок особистості, які визначають корисне для суспільства ставлення до людини протилежної статі. Для гендерного виховання доцільно використовувати арсенал різноманітних методів, здатних зацікавити учнів, серед яких як інформаційно-рецептивні, так і ті, що активізують думку, спонукають до роздумів, що поліпшує розуміння і засвоєння інформації.

Вивчення різноманітних питань, пов'язаних із гендерними аспектами, мають у педагогіці не лише теоретичне, але й велике практичне значення для людини, сім'ї, різних освітніх установ й вважаємо за необхідне продовжити наукові розвідки в дослідженні проблеми гендерного виховання.

Список використаних джерел

1. Цокур О., Іванова І. Гендерне виховання – нагальна потреба сучасної освітньої системи. *Директор школи*. 2006. № 6. С. 6–13.

2. Цокур О. Основи гендерного виховання. Гендерний розвиток у суспільстві: конспекти лекцій. К.: ПЦ «Фоліант», 2005. С. 183–223.
3. Кравець В.П. Гендерна педагогіка: навчальний посібник. Тернопіль:Джура, 2003. 416 с.
4. Дороніна Т.О. Теоретико-методологічні засади гендерної освіти та виховання учнівської молоді: монографія. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2011. 331 с.

Вікторія Деда,
*викладач-методист кафедри дошкільної освіти,
КЗ «Прилуцький гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
імені Івана Франка» Чернігівської обласної ради
(м. Прилуки)*

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ЕКОЛОГО-ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ ДОШКІЛЬНИКІВ У КОНТЕКСТІ ООНОВЛЕННЯ СТАНДАРТИВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Актуалізується проблема визначення компетентностей майбутніх вихователів щодо реалізації закладених у Базовому компоненті дошкільної освіти завдань еколого-природничої освіти дітей та окреслення шляхів їх ефективного формування. Проблема компетентнісного підходу в системі професійної підготовки вихователя актуалізується в дослідженнях Г. Беленької, А. Богущ, Н. Гавриш, І. Луценко, Н. Лисенко, М. Машовець, Т. Поніманської та ін. Фахові компетентності педагога щодо реалізації ним завдань еколого-природничої освіти дітей стали предметом досліджень Г. Беленької, Н.Лисенко, І. Трубник, Г. Тарасенко та ін.

Зміна орієнтирів в еколого-природничій освіті дітей дошкільного віку актуалізує потребу в підготовці педагогів, здатних будувати освітній процес відповідно до сучасних завдань й оновлених підходів. Потребує з'ясування перелік спеціальних компетентностей, які мають бути сформовані у майбутнього вихователя для успішної реалізації завдань еколого-природничої освіти дошкільників. До таких компетентностей віднесено:

-здатність до формування у дітей первинних уявлень про природне довкілля, властивості і відношення предметів; розвитку самосвідомості;

- здатність до формування у дошкільників ціннісного ставлення до природи, що має вияв в екологічно доцільній поведінці й діяльності у довкіллі. Конкретизовано також результати навчання студентів.. Згідно із Законом України “Про вищу освіту” зміст та результати освітньої діяльності закладів вищої освіти і наукових установ підлягають стандартизації. Утім нова редакція документу суттєво змінює підходи до розробки стандартів, які, згідно з рекомендаціями Болонської декларації, мають містити переліки компетентностей та результатів навчання, однак не визначають конкретних дисциплін, їхніх обсягів та форм контролю.

Співвідносно до підготовки майбутніх вихователів ЗДО проблема компетентнісного підходу актуалізується в дослідженнях Г. Беленької, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Голоти, О. Кучерявого, І. Луценко, Н. Лисенко, М. Машовець, Т. Поніманської та ін., в яких науковці окреслюють зміст поняття “професійна компетентність майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти”, визначають структурні компоненти досліджуваної якості, з’ясовують механізми її формування. Поряд з цим науковий і практичний інтерес становлять праці, автори яких досліджують певний набір компетентностей випускника ЗВО – майбутнього вихователя ЗДО, що є необхідним і достатнім для успішного виконання ним професійних функцій. Проблема еколого-природничої освіти дошкільників та підготовки педагогів до її здійснення в наш час набуває особливої гостроти. Це пов’язано, передусім, із тими викликами, що постали перед суспільством у відповідь на існуючі глобальні екологічні проблеми. Цілком очевидно, що їх осмислення з боку освітянської спільноти спричинило появу цілої низки наукових праць, присвячених пошуку шляхів виходу із ситуації, що склалася, здійснюється розробка теоретичних і методичних засад екологічної освіти педагога-дошкільника (Н. Лисенко), досліджується взаємозв’язок естетичної та екологічної підготовки педагога в системі професійної освіти (Г. Тарасенко), проектується система підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки старших дошкільників (І. Трубник) та ін.

Таким чином, у процесі аналізу літератури з проблеми дослідження з’ясовано, що, у світлі прийняття нових освітянських документів, увага дослідників сфокусована на професійній підготовці майбутнього вихователя, її змістовому, процесуальному оновленні та виході на компетентісний рівень оцінки її результатів. Сучасна еколого-природнича освіта дітей дошкільного віку характеризується відходом від традиційних знанневих доміант, які орієнтували, здебільшого, на ознайомлення дітей з природним довкіллям, накопичення уявлень про об’єкти і явища природи. Згідно із Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні актуальності набуває завдання не стільки формування у дітей системи природничих знань (хоча це залишається, безперечно, важливим аспектом освітньої роботи), скільки розвитку емоційно-ціннісного та відповідального екологічного ставлення до природного довкілля, яке виявляється у їхній природодоцільній поведінці: виваженому ставленні до рослин і тварин; готовності включатись у практичну діяльність, що пов’язана з природою; дотриманні правил природокористування. Така зміна орієнтирів в еколого-природничій освіті дітей дошкільного віку неодмінно актуалізує потребу в підготовці педагогів, здатних будувати освітній процес відповідно до окреслених завдань і заявлених підходів. Утім, практика професійної підготовки вихователів ще недостатньою мірою зорієнтована на стиль продуктивно-творчої взаємодії з дітьми, їх активної самостійної діяльності. Як і в минулому, пріоритетними залишаються вузькопрофесійні стереотипи, спрямовані на опанування дітьми обсягу чітко

означених знань, умінь і навичок, розвиток репродуктивної пам'яті. У зв'язку з цим існує необхідність в удосконаленні існуючої нині системи професійної освіти майбутніх вихователів щодо набуття ними компетентностей, які визначатимуть їхню готовність до реалізації завдань еколого-природничої освіти дошкільників у світлі сучасних вимог. Цілком очевидно, що розв'язання поставленої проблеми має розпочинатися із уточнення результатів професійної підготовки майбутнього вихователя в означеному контексті. У Національній рамці кваліфікацій результати навчання визначаються як компетентності (знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості), які набуває та/або здатна продемонструвати особа після завершення навчання; компетентність же тлумачиться як здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості [4]. Подібний підхід спостерігається і в інших нормативних документах. Зокрема, згідно із Законом України “Про освіту” результати навчання – це знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів; компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей. Таким чином, результати навчання певною мірою ототожнюються з компетентностями, яких набуває особа у процесі цілеспрямованого навчання. Тобто перелік компетентностей, якими має оволодіти фахівець, є вимогою замовника, результати ж навчання – ті характеристики, за допомогою яких оцінюється готовий продукт. Вважаємо, що зазначені спеціальні компетентності, в цілому, співвідносяться зі змістом еколого-природничої складової дошкільної освіти, й обумовлюють успішну його реалізацію. Утім вважаємо, що основою для еколого-доцільної поведінки в природі має стати сформоване у дошкільника відповідальне ставлення до природного довкілля. компетентності, як-от: здатність до формування у дітей раннього і дошкільного віку ціннісного ставлення до природи, що має вияв в екологічно доцільній поведінці й діяльності у довкіллі. Зокрема, майбутній вихователь повинен бути здатний:

- формулювати мету та завдань еколого-природничої освіти дітей дошкільного віку, виявляючи розуміння сучасних тенденцій її розвитку;
- характеризувати зміст еколого-природничої освіти дошкільників, спираючись на знання нормативних документів (Базового компонента дошкільної освіти в Україні, освітніх програм) та з урахуванням принципів відбору знань про природу;
- виявляти розуміння закономірностей формування у дітей раннього і дошкільного віку уявлень про природу на основі знань їхніх вікових та індивідуальних психологічних особливостей;
- демонструвати вміння послідовно й методично грамотно формувати у дітей уявлення про живі організми і природне довкілля, багатоманітність явищ природи,

причинно-наслідкові зв'язки у природному довкіллі та взаємозв'язок природних умов, рослинного і тваринного світу, позитивний і негативний вплив людської діяльності на стан природи, ґрунтуючись на знаннях психологопедагогічних і методичних основ формування уявлень;

- проектувати еколого-розвивальне середовище, використовуючи об'єкти матеріальної бази закладу дошкільної освіти (куточок живої природи, дослідницьку лабораторію, город, плодовий сад, квітники ділянки дитячого садка та ін.), забезпечувати спілкування дітей з природою засобами такого середовища;

- конструювати й організовувати цілісний освітній процес, здійснюючи адекватний поставленим цілям та віковим особливостям дітей добір методів, прийомів, технологій, форм організації навчальної взаємодії, використовуючи знання методики їх застосування;

- формувати емоційно-ціннісне, відповідальне ставлення дітей до природного довкілля, використовуючи різноманітні прийоми роботи, виявляти розуміння механізмів його становлення;

- здійснювати педагогічний супровід дошкільників в освітньому процесі, стимулюючи пізнавальну активність дітей, мотивуючи їх до екологодоцільної діяльності у природі, формуючи моральні засади доброчинної поведінки.

Спеціальні компетентності майбутнього вихователя щодо реалізації цілей еколого-природничої освіти дошкільників передбачають наявність у нього відповідної системи мотивів, сформованої еколого-моральної позиції, особистісного змісту у спілкуванні з природним довкіллям. Цілком очевидно, що у процесі еколого-педагогічної підготовки майбутнього вихователя слід забезпечити створення умов для становлення його потребово-мотиваційної сфери, усвідомлення необхідності формувати в собі мотиви еколого-доцільного спілкування з природним довкіллям. Уточнення спеціальних компетентностей і результатів підготовки майбутніх вихователів до реалізації завдань екологоприродничої освіти дошкільників дозволяє спроектувати її зміст та визначити механізми його засвоєння. В межах застосування цього підходу дієвими є активні методи навчання, серед яких: моделювання професійних ситуацій, рольові ігри, обговорення занять, екскурсій у природу, цільових прогулянок, різних форм організації життєдіяльності дитини тощо. Формуванню професійного мислення, здатності до аналізу педагогічних ситуацій сприяє використання технології розвитку критичного мислення студентів. Ця технологія спонукає майбутніх фахівців до самостійної оцінки педагогічних явищ, вміння бачити їхні позитивні й негативні сторони, а також прагнення до оптимального вирішення професійних проблем, перегляду існуючих догм, стереотипів, традицій. Вона охоплює унікальний набір стратегій і прийомів, які стимулюють критичне мислення тих, хто навчається. В процесі професійної підготовки майбутніх вихователів до реалізації завдань еколого-природничої освіти дошкільників доцільним є використання стратегій “Асоціативний куш”, “Дошка запитань”, “Знаємо – Хочемо дізнатися – Дізналися”;

“Що? – Отже, що? – Що тепер?”, “Читання з позначками”, “П’ятихвилинні (десятихвилинні) есе”, та ін. “Занурення” студентів у професійні ситуації еколого-природничого спрямування повинно супроводжуватися діалогізацією освітнього середовища. Дослідники переконують, що діалогізація навчання стимулює творчу активність і самостійність студентів, змінює позицію учасників, перетворюючи їх у партнерів по взаємодії, суб’єктів усвідомленої діяльності. Серед форм діалогової взаємодії варто назвати дискусії, дебати, інтерактивні технології навчання.

Таким чином, оновлення стандартів фахової передвищої освіти зі спеціальності 012 Дошкільна освіта, орієнтація на компетентнісний вимір освітнього процесу має корелювати із прогнозованими освітніми результатами, бути таким, що гарантовано забезпечить формування визначених спеціальних компетентностей.

Список використаних джерел

1. Бахрушин, В. Компетентності і результати навчання у нових стандартах вищої освіти. *Освітня політика*: портал громадських експертів. 2016. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/19285/1/Vt893%20%281%29.pdf>. (Дата звернення 25 Грудня 2018).

*Дімітров Андрій,
студент IV курсу спеціальності «Середня освіта (історія)»
Науковий керівник: Г.Ф.Турченко,
доктор історичних наук, професор,
Запорізький національний університет
(м. Запоріжжя)*

ШКІЛЬНИЙ КУРС З ІСТОРІЇ 10 КЛАСУ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

Проведення реформи освіти призвело до зміни підходів до викладання та вивчення історії у загальноосвітніх закладах України. Ці зміни торкнулися структури та змісту підручників. На сьогодні день важливими завданнями які стоять перед шкільним курсом історії виховання патріота та інноватора, формування в учнів предметних компетентностей.

Не менш важливим при складанні підручника надавати увагу віковим особливостям учнів 10 класу. Діти досліджуваного класу відносяться до юнацького шкільного віку – 15-16 років. Даний період є важливим, тому що відбуваються не лише утвердження своєї думки та позиції, які впливають на поведінку та стосунки з оточенням, а появ та формування самосвідомості, зміни попередніх принципів, інтересів та пріоритетів, що викликає внутрішні суперечності в підлітків. Для учнів 10 класу важливою стає потреба у самоствердженні та рівноправного спілкування з однолітками та дорослими, що призводить до частих конфліктів.

Це торкається і фізичних, і психологічних змін в організмі юнака, а й змін поведінки, моралі та стосунків і комунікацій в суспільстві. Збільшується обсяг пам’яті, збільшується кількість об’єктів, можливих для запам’ятовування. Розвиток

уваги проявляється у довготривалому зосередженні учнів на одному об'єкті. Розвивається мислення, що призводить до розвитку розумових здібностей. Встановлюється курс на самостійне життя, вибір професії. Для вчителя бажано давати учням право вибору, надавати дітям самостійності тощо.

Стає потреба у самоствердженні та рівноправного спілкування з однолітками та дорослими, що призводить до частих конфліктів. Розв'язання цієї проблеми можливе, якщо вчитель буде з розумінням ставитись до юнаків, пропонувати на вибір різні форми навчальної діяльності, самостійні або, навпаки, групові завдання[1].

Перед кожним учнем стоїть завдання – по закінченню школи успішно скласти Зовнішнє незалежне оцінювання. Тому шкільний курс історії України має підготувати майбутніх абітурієнтів до складання ЗНО та сформуванню в дітей необхідні навички та вміння.

Головним джерелом інформації під час заняття, окрім самого вчителя, є підручник. Саме тому необхідно знати, що обраний підручник повністю відповідає вимогам навчальної програми для 10 класу, а його завдання розвивають не лише знання з історії, а й основні компетентності.

Навчальна програма інтегрованого та навчального курсу з історії 10 класу не має визначених годин на кожний предмет, тому вчитель може визначати об'єм та кількість занять з теми [2] [3].

Для аналізу було обрано чотири підручники, рекомендовані Міністерством освіти і науки України:

- Мудрий М. М., Аркуша О. Г. «Історія: Україна і світ» інтегрований курс. Київ : Генеза, 2018. 288 с. [4].

- Гісем О. В. «Історія: Україна і світ» інтегрований курс. Харків : Ранок, 2017. 190 с. [5].

- Власов В. С., Кульчицький С. В. «Історія України». Київ : Літера ЛТД, 2018. 256 с. [6].

- Струкевич О. К. «Історія України». Київ: Грамота, 2018. 240 с. [7].

Підручники В. С. Власова, С. В. Кульчицького та О. Гісема є найкращими. Загалом всі розглянуті підручники, відповідають вимогам програми 10 класу та розглядають визначені територіальні та хронологічні межі, але не всі вони складені вдало для учнів.

Підручник О. Гісема має дуже хороші характеристики. Вдале співвідношення ілюстрацій та тексту, але ілюстрації занадто малі для їх нормального вивчення. Не має практичних робіт, але багато виділеної інформації та короткі параграфи, що дозволяє легко засвоювати інформацію. Присутні QR-коди з додатковими навчальними матеріалами та тестами [5].

Підручник В. С. Власова, С. В. Кульчицького містить багато ілюстрацій та схем, що скорочує обсяг деяких пунктів параграфу їх велика кількість зацікавлює учнів. З переваг цього підручника, слід виокремити наявність практичних робіт,

узагальнюючих параграфів, цікавих завдань та QR-кодів для інтерактивного навчання та збільшення кількості цікавого навчального матеріалу, як для учнів так і для вчителя. За посиланнями QR-кодів можна знайти різноманітні додаткові навчальні матеріали – відео, фото, реконструкції, тести тощо. Виклад навчального матеріалу в них є простим та цікавим. Він відповідає розвитку учнів 10 класу [6].

Підручник О. К. Струкевича має посередні характеристики. Він складається з великих параграфів, порівняно з іншими підручниками, та містить невелику кількість схем та ілюстрацій, що робить матеріал не цікавим для учнів та важким для засвоєння. Також підручники не містять жодних додатків, узагальнюючих параграфів або завдань, що обмежує його лише викладом матеріалу без його засвоєння. В підручнику 70% тексту та 30% зображень. Це негативно проявляється на продуктивній діяльності. «Мінусом» є і відсутність узагальнюючих параграфів у кінці кожної теми та у кінці підручника [7].

Найменш вдалим є підручник М. М. Мудрого. Матеріал подано не дуже зрозуміло та не цікаво, дивлячись на недостатню кількість ілюстрацій, підручник має сайт інтернет-підтримки, в якому містяться необхідні матеріали, що є перевагою. Не має винесених понять та термінів, відсутні карти та схеми, текст займає велику кількість сторінки, а завдань занадто багато. Також до недоліків можна віднести відсутність біографії персоналій, що ускладнює сприйняття тексту [4].

Програма ЗНО повністю співпадає з навчальною програмами курсів з історії за 10-11 класи[8]. Використовуючи підручники можливо підготуватись до ЗНО, але через відсутність деяких термінів та ілюстрацій, фото, карт та документів краще користуватися додатковою літературою.

Отже, проведення дослідження шкільного курсу з історії для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів України є дуже важливим, тому що звертає увагу на недоліки в створенні підручників. Це дозволяє створювати підручники, програми, посібники, які надаватимуть повніше знання історії і розвиватимуть ключові та предметні компетентності.

Список використаних джерел

1. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія: Навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури. 2010. 88 с
2. Історія України. Всесвітня історія. 10-11 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів Міністерство освіти і науки України. URL:<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-10-11klas>.
3. Україна і світ 10-11 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів Міністерство освіти і науки України. URL:<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-10-11klas>.
4. Мудрий М. М., Аркуша О. Г. «Історія: Україна і світ» інтегрований курс. Київ : Генеза, 2018. 288 с.
5. Гісем О. В. «Історія: Україна і світ» інтегрований курс. Харків : Ранок, 2017. 190 с.
6. Власов В. С., Кульчицький С. В. «Історія України». Київ : Літера ЛТД, 2018. 256 с.

7. Струкевич О. К. «Історія України». Київ: Грамота, 2018. 240 с.

8. Про затвердження програм зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти : від 26 червня 2018 р. № 696. 2018. 37 с.
URL: <https://testportal.gov.ua/istoriya-ukrayiny-2020/>.

*Юлія Дмитрів,
аспірантка кафедри загальної педагогіки та
педагогіки вищої школи,
Львівський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник: І.Я. Мицишин,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Львівський державний університет імені Івана Франка
(м. Львів)*

МОДЕЛІ ДОМАШНЬОГО НАВЧАННЯ В АМЕРИКАНСЬКІЙ ОСВІТНІЙ СИСТЕМІ

Постійна зміна середовища проживання, релігійні переконання, низька якість державної освіти, бажання якісно проводити час із дітьми сприяє тому, що батьки все частіше замислюються про раціональність і доцільність інституційної форми освіти. Внаслідок таких причин, в сучасному світі утверджуються тенденції збільшення попиту на домашню форму навчання [2, с. 332].

Домашнє навчання або «homeshooling» – це навчання дітей шкільного віку вдома або в інших місцях, окрім школи. Зазвичай, діти, які навчаються у домашній формі, не лише мають можливість здобути освіту, але й більшою мірою залучені в процес пізнання світу. Окрім традиційних навчальних годин вдома, вони спілкуються із дітьми різного віку, взаємодіють з дорослими, беруть участь в екскурсіях та є членами церковних, релігійних організацій [3].

Навчання вдома може здійснюватись відповідно до різних моделей, кожна з яких має свої особливості. Традиційна модель домашнього навчання значною мірою імітує типовий шкільний клас, де існує чітка система з використанням підручників та звичних предметів. Таку модель навчання іноді називають «школою вдома». Часто для своїх дітей її обирають ті батьки, які прийняли тимчасове рішення відносно навчання вдома і планують, щоб їхні діти через рік або два повернулися до традиційної шкільної системи [1, с. 12].

Класичний стиль домашнього навчання робить акцент на вивченні літератури, історії, граматики та логіки. Зокрема, діти початкової школи зосереджуються на запам'ятовуванні основної інформації. Вже у середній школі вони переходять до розвитку логічного мислення, а згодом, у старших класах, зосереджуються на здатності чітко та лаконічно висловлювати власні ідеї.

Засновницею ще однієї моделі домашнього навчання стала Шарлотта Мейсон – британський педагог XIX ст. Її метод «живої книги», замість

використання підручників, користується популярністю і до сьогодні. «Живі книги» написані авторкою, можуть бути як художніми, так і науковими. Після їх прочитання дітям пропонується розповісти, що вони дізналися, переказати, а не відповідати на конкретні запитання до параграфів. Цей стиль робить найбільшою мірою придатний для вивчення історії, літературі, природі та мистецтві [4, с. 15].

На відміну від традиційної моделі – дискретного вивчення кожного предмета зокрема, інтегроване навчання дає можливість поєднати кілька предметів в межах однієї теми. Такий стиль навчання, і можливість його застосування під час досліджень, допомагають дітям побачити реальні зв'язки між різними предметами, побудувати міжпредметну систему знань.

Ще одна навчальна модель – «не навчання» або «анскулінг», яка полягає в тому, що діти дізнаються, про те, що важливо, коли це є дійсно є важливим для них. Роль батьків у цьому методі полягає в тому, щоб наповнити середовище своїх дітей прикладними інструментами навчання та допомогти їм здійснити пізнавальну діяльність. За своїм змістом ця модель навчання, орієнтована на учня, у ній відсутні план та послідовність, натомість присутня зосередженість на інтересах дитини та свобода у власних діях [3].

Дещо схожою моделлю до анскулінгу є невимушене домашнє навчання, зосереджене на тому, щоб враховувати інтереси учня, з подальшим використанням моментів, які несуть навчальний характер.

Однією з останніх інновацій у моделях домашнього навчання є онлайн або кібер-школа. Варіанти проведення вибіркового або всіх шкільних навчальних занять у школі-онлайн різко зросли за останні роки, і в домашніх умовах здобуття освіти активно користуються інтернет ресурсами. Через онлайн-школи учні можуть пройти курс, щоб доповнити знання із навчальних програм та предметів, або ж вони можуть використовувати ресурси кібер-школи впродовж всього навчального періоду. Багато сімей забезпечують процес домашнього навчання, придбавши стандартний навчальний план з книгами та додатковими матеріалами. Інші – забезпечують домашнє навчання, дозволяючи дитині навчатися шляхом задоволення інтересів, що розвиваються у повсякденному житті. Однак навчання у кібер-школі, може стати доповненням до традиційних методів та прийомів, які використовують батьки [1, с. 333].

Гібридне домашнє навчання – це модель домашнього навчання, в якій діти розподіляють свій час між домашньою школою і традиційним інституційним навчальним середовищем школи. Це порівняно непопулярна модель освіти, яку в основному практикують в Сполучених Штатах. Цей стиль навчання найбільше здобув популярність під час пандемії COVID-19. Часто батьки обирають навчання у такий спосіб, бо не до кінця впевнені, чи зможуть вони надати своїм дітям всеосяжну та ґрунтовну освіту вдома, або не можуть присвятити повний робочий день домашньому навчанню через обмеженість у часі або надмірний стрес. Деякі сім'ї також хочуть, щоб їхні діти спілкувалися з іншими дітьми, і вважають, що

школи найкраще підходять для цієї мети, оскільки соціальні контакти повинні формуватись у щоденному ритмі життя [3].

Отож, палітра моделей домашнього навчання збагачується відповідно до соціо-культурних умов, актуальних суспільних умов, запитів батьків, потреб та особливостей дітей. Тому можна впевнено прогнозувати й подальшу диверсифікацію форм та моделей здобуття освіти, що найбільшою мірою буде спрямована на запровадження інноваційних підходів в організації навчання та створенні умов для максимального задоволення запитів користувачів освітніх послуг.

Список використаних джерел

1. Beginner's Guide to Homeschooling. URL: demmelearning.com
2. Gaither, M. Theory and homeschooling in the USA: Past, present and future Research in Education, 7 (3). 2009. P. 331-346
3. Homeschooling. URL: wikipedia.org/Homeschooling
4. Joseph Murphy, Homeschooling in America: Capturing and Assessing the Movement, 2012.

*Тетяна Жеребцова,
студентка магістратури спеціальності 012 Дошкільна освіта
Науковий керівник: Л. С. Журавльова,
доктор педагогічних наук, доцент,
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
(м. Мелітополь)*

СЕНСОРНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНО-ДИДАКТИЧНИХ ІГОР

На сьогоднішній день важливість сенсорного розвитку не можна недооцінювати. Сенсорний розвиток є фундаментом загального розумового розвитку дитини. Без необхідного повноцінного сприймання не може йти мова про успішне навчання дитини у закладі дошкільної освіти та у школі.

Чуттєве пізнання має особливо важливе значення у дошкільному дитинстві, оскільки цей період найсприятливіший для формування і вдосконалення діяльності органів чуття, нагромадження уявлень про світ. Чим вищий сенсорний розвиток дитини, тим більше фактів і явищ потрапляє у сферу її сприймання. Це налаштовує на серйозну увагу до сенсорного розвитку дитини у дошкільний період.

Сенсорний розвиток дитини – розвиток її відчуттів і сприймання, формування уявлень про властивості предметів (форму, колір, розмір, положення у просторі). За твердженням І. Барташнікова, сенсорний розвиток – це процес засвоєння соціального досвіду, оволодіння системою відповідних еталонів, тобто певних зразків якостей предметів, створених людством у ході суспільно-історичного розвитку [2, с. 63].

На важливості сенсорного розвитку наголошували видатні представники дошкільної педагогіки: Ф. Фребель, М. Монтессорі, О. Декролі, Є. Тихеева, С. Русова, Є. Водовозова, М. Манасєїна, А. Запорожець, А. Усова, Н. Сакуліна, Л. Венгер, Н. Ветлугіна та багато інших.

Сенсорне виховання дітей 5-6 років передбачає формування в них перцептивних дій, спрямованих на розв'язання складних пізнавальних завдань, а саме: аналіз форми предметів за допомогою кількох різних зразків; визначення можливості переміщення предметів у просторі; оцінка їх пропорцій; виконання узагальнення, класифікація, порівняння та зіставлення [8, с. 231].

Вихователь має включати завдання сенсорного виховання у різні види діяльності дітей. Адже неодмінною умовою успішного розумового та логіко-математичного розвитку дошкільників є застосування діяльнісного підходу, за якого дитина активно пізнає світ у різних видах своєї діяльності – грі, праці, спілкуванні, самостійній художній діяльності, навчання тощо [7, с. 33].

За твердженням Н. Ветлугіної, рішення сенсорних завдань можливо майже у всіх видах дитячої музичної практики. Але кожен з них, володіючи специфікою, є більш сприятливим середовищем для розвитку певних сенсорних здібностей. Сенсорні здібності – це функціональні можливості організму, що забезпечують відчуття і сприйняття людиною навколишнього світу і самого себе [3, с. 5].

Відомо, що пізнавальна діяльність дошкільнят активізується через гру, а музичний слух, слухова уява, ритмічність розвиваються через активну гру [4, с. 25]. Саме з цією метою застосовують музично-дидактичні ігри, які, впливаючи на дитину комплексно, викликають у неї зорову, слухову і рухову активність, тим самим, розширюючи музичне сприйняття в цілому [6, с. 4].

Різноманітні сенсорні завдання, які доводиться виконувати дітям у музично-дидактичних іграх, вимагають від них не лише розумових, а й вольових зусиль – організованості, витримки, уміння дотримуватися правил гри. Музично-дидактичні ігри дозволяють в ігровій формі розвивати музичний слух, загальну та дрібну моторику, активізувати розумові процеси, виховувати моральні якості особистості. Цікавий сюжет, ігровий момент завжди захоплюють дитину, активізують слухову увагу, покращують якість співу [5, с. 219].

В групах старшого дошкільного віку основним матеріалом дидактичних ігор стають музичні іграшки і інструменти, настільно-друковані ігри, а також використовуються технічні засоби навчання.

Спираючись на вимоги, що визначені оновленим Базовим компонентом дошкільної освіти [1], в якому виділено освітню лінію «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» нами були сформовані критерії та показники сенсорного розвитку дітей старшого дошкільного віку (знає назву кольорів та їх відтінків, може їх розрізнити та користуватися словами що їх характеризують; визначає форму предметів за допомогою геометричної фігури як еталону; здійснює

серіацію предметів за величиною; визначає емоційне забарвлення музики, виразні акценти, характер мелодії).

Критерії та показники склали основу змістових характеристик рівнів сенсорного розвитку дітей старшого дошкільного віку: високого, середнього, низького. З високим рівнем сенсорного розвитку ми виділяємо дітей, які у сумі набрали 16-20 балів. Середній рівень діагностовано у дітей, які отримали 10-15 балів та низький рівень визначено у дітей, які загалом набрали 0-9 балів.

Високий рівень – дитина добре розрізняє кольори, швидко справляється з поставленою задачею, правильно визначає форму предметів, без помилок складає предмети від найменшого до великого і навпаки, з цікавістю слухає музику, майже безпомилково може визначити характер та емоційне забарвлення музики.

Середній рівень – дитина розрізняє та може назвати майже всі кольори, справляється з поставленою задачею, правильно визначає форму предметів, майже без помилок складає предмети від найменшого до великого і навпаки, з цікавістю слухає музику, може визначити емоційне забарвлення музики.

Низький рівень – дитина погано розрізняє кольори, дуже повільно справляється або зовсім не справляється з поставленою задачею, визначає форму тільки 1-2 предметів, плутається при складанні предметів від найменшого до великого і навпаки, майже не може визначити характер та емоційне забарвлення музики, допускає багато помилок.

Описуючи рівні сенсорного розвитку дітей старшого дошкільного віку, ми бачимо, що перехід від одного рівня до іншого відображає процес якісних змін. Розроблені критерії та показники дозволяють здійснити проведення діагностичної роботи та оцінити рівні сенсорного розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0615736-12>.
2. Барташнікова І.А. Учись играя: Тренінг інтелекту. Ігри для дітей 5-7 років. Харків : Фолио, 1997. 412 с.
3. Ветлугіна Н.А. Развитие музыкальных способностей дошкольников в процессе музыкальных игр. Москва : Просвещение, 1988. 255 с.
4. Гончарова В. Музичний салон Снігової королеви. *Дошкільне виховання*. 2010. №12. С. 25-28.
5. Журавльова Л.С. Роль музично-дидактичних ігор у мовленнєвому розвитку дошкільників. *Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка*. Прикарп. Нац. ун-т імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ. 2008. Вип. XVII–XVIII. С. 218 - 225.
6. Комиссарова Л.Н. Наглядные средства в музыкальном воспитании дошкольников: пособие для воспитателей и муз. руководителей дет. Садов. Москва : Просвещение, 1986. 144 с.
7. Піроженко Т., Машовець М., Коваленко О. Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі: поради до освітньої лінії. *Дошкільне. Виховання*. 2012. №9. С. 32-35.
8. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка. Київ: ВЦ «Академія», 2018. 408 с.

*Олександр Журенко,
магістрант кафедри теорії та методики фізичної культури
Інституту фізичної культури СДПУ ім. А.С. Макаренка
Науковий керівник: П.Ф. Рибалко,
доктор педагогічних наук, професор кафедри ТМФК
Інституту фізичної культури СумДПУ імені А.С. Макаренка*

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ ТА СКЛАДОВА НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Перш за все, розглянемо основні дефініції, які використовуються для опису фізичної культури та споріднених з нею явищ.

За визначенням, що надано у "Педагогічному словнику" Миколою. Зубалієм, "Фізична культура – частина загальної культури суспільства, одна з сфер суспільної діяльності, спрямованої на зміцнення здоров'я і розвиток фізичних здібностей людини. Фізична культура органічно включає в себе фізичне виховання і спорт, сукупність спеціальних наук, знань і матеріальних благ, створених для використання фізичних вправ з метою вдосконалення біологічного і духовного потенціалу людини. Вона також охоплює особисту і громадську гігієну, гігієну праці і побуту, широко використовує сили природи, виховує правильний режим праці і відпочинку. Найсуттєвішими показниками розвитку фізичної культури в суспільстві є фізичні досягнення в оздоровленні людей і всебічному розвитку їх фізичних здібностей, ступінь використання фізичної культури в сфері освіти й виховання, у виробництві й побуті та спортивні досягнення. Виховання фізичної культури починається з раннього дитинства в сім'ї і дитячих закладах, де дітям прищеплюють гігієнічні навички й залучають їх до рухливих ігор. Великого значення надається фізичній культурі в школах, де проводять уроки кваліфіковані вчителі" [4].

Отже, термін "фізична культура" використовується і у найбільш широкому плані, інтегруючи такі складові, як спорт, наука, система знань, матеріальні предмети, що використовуються, і т.інш.

Одночасно він функціонує як вузьке поняття, що співпадає з назвою відповідного навчального предмету у школі.

Показово, що аналогічний навчальний курс, що викладається у вищих навчальних закладах, отримав іншу назву: "Фізичне виховання".

Таким чином, можна стверджувати, що вже на термінологічному рівні існує певна суперечливість. Навчальний предмет, що викладається у школі, тобто в період, коли виховний вплив на дитину є визначальним, отримав назву "Фізична культура", тоді як у процесі навчання у вищому навчальному закладі, де зовнішні виховні впливи вже втрачають свій провідний статус, а відповідальність за своє життя приймає на себе сам суб'єкт навчання, відповідний предмет отримав назву

"Фізичне виховання".

Розглянемо тепер, як інтегруються завдання напряму, який у цілому можна умовно назвати фізичною підготовкою осіб, що навчаються (цей термін об'єднує у собі і формування фізичної культури, і фізичне виховання), у змісті освіти.

Таким чином, намічаються два підходи до визнання фізичної культури як складової змісту освіти. Перший вводить фізичну складову як рівнозначний розумовому розвиткові компонент у зміст освіти, другий фактично вилучає його зі змісту освіти, вважаючи той більш орієнтованим на наукові основи, пізнання [6, 9, 10]. При цьому, як видно з наведених визначень, ці тенденції не є ознакою сьогодення, а були присутніми у різні роки.

Внаслідок цього в освітніх системах існує позитивне ставлення до фізичної культури як складової загальної культури особистості і разом тим віднесення відповідного навчального предмету до числа "другорядних".

Як відкреслюється рядом авторів [2, 3, 5, 8], сучасні уявлення про фізичну культуру особистості вже не обмежуються поняттям здоров'я, розвитку фізичних якостей, функціональними можливостями організму і руховими навичками.

Найважливішими складовими формування і розвитку фізичної культури у персоніфікованій формі стають світогляд, система цінностей, потребово-мотиваційна сфера особистості, широта, глибина знань, здатність реалізовувати у професійній і особистій діяльності цінності фізичної культури [6].

На нашу думку, основна причина такого обмеженого підходу до фізичної культури як складової життєдіяльності і змісту освіти криється у її подвійному статусі. З одного боку, фізичну культуру вводять безпосередньо до навчального процесу як навчальний предмет, а з іншого - розглядають фізичне виховання як важливу складову особистісного розвитку, формування гармонійно і всебічно розвинутої особистості.

У другому випадку виховання виходить за межі предмету і, крім уроків фізичної культури, містить "оздоровчо-гігієнічну роботу в режимі навчального дня, самостійні заняття учнів, позакласну роботу та позашкільну роботу з фізичного виховання" [1, 6].

Важливим шляхом підвищення результативності навчального курсу "Фізичне виховання" є формування у студентів ціннісного ставлення до фізичної культури і спорту. А це може бути можливим лише за умов врахування у навчальному процесі і відповідного методичного забезпечення основних напрямів впливу цього предмету на людину: особистісного (формування адекватної самооцінки, позитивної Я-концепції, розвиток гуманістичної спрямованості студента), професійного (оволодіння елементами професійної техніки), профілактичного (оволодіння прийомами і засобами попередження професійних захворювань), активізуючого (підвищення тону організму, працездатності), релаксуючого (засвоєння прийомів релаксації, подолання м'язових бар'єрів), соціального (засвоєння навичок міжособистісної взаємодії, вмінь роботи в командах), тощо.

Вирішення цього завдання в свою чергу вимагає дослідження тих чинників, які визначають ставлення майбутніх педагогів до навчального предмету "Фізичне виховання", виявлення системи детермінант, що обумовлюють ставлення студентів до фізичної культури і спорту в їх особистісному, соціальному і професійному ракурсах.

Список використаних джерел

1. Актуальні проблеми теорії і методики фізичного виховання : колективна монографія / упоряд. О. М. Вацеба, Ю. В. Петришин, Є. Н. Приступа, І. Р. Боднар. Львів : Українські технології, 2005. 296 с
2. Дерєка Т. Професійна підготовка фахівців фізичного виховання у США. *Continuing Professional Education : Theory And Practice (Series: Pedagogical Sciences)*. Issue № 1-2 (46-47), 2016. P. 71-76.
3. Ліфінцев І. Д., Харченко Р. М., Рибалко П.Ф. Подолання причин індиферентного ставлення студентів до фізкультурно-спортивної діяльності. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Чернігів : ЧНПУ, 2017. Вип. 149. С. 46-50.
4. Педагогічний словник/ За ред. М.Д.Ярмаченка. К.: Педагогічна думка, 2001. 516 с.
5. Рибалко П.Ф., Гриб Т. О., Клименченко Т. Г. Проблеми і шляхи підвищення ефективності фізичного виховання у вищому навчальному закладі не фізкультурного профілю. *Наукове видання. Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського; Житомирський державний університет імені Івана Франка. / гол. ред. В.М. Костюкевич. 2017. Випуск 1. С 217-221.
6. Рибалко П. Ф. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти: дис.. ... доктора пед. наук: 13.00.04 / ДВНЗ Донбаський державний педагогічний університет. Слов'янськ, 2020. 593 с.
7. Особливості методики розвитку фізичних якостей студентів неспортивних спеціальностей на заняттях фізичною культурою / Хоменко С.В., Рибалко П.Ф., Гудим М.П., Гудим С.В. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал* Суми. 2019. № 6 (90), С. 343 - 352.
8. Future Physical Education Teachers' Preparation to Use the Innovative Types of Motor Activity: Ukrainian Experience / Balashov D. and other. *TEM Journal*. 2019. 8(4), Pp. 1508-1516 (*Scopus, Web of Science*).
9. Dynamics of Indicators of Cadets' Physical Development and Functional Status during Pentathlon / Okhrimenko I. and other. *International Journal of Human Movement and Sports Sciences*. 2021. 9(4), 814 823. DOI: 10.13189/saj.2021.090428 (SCOPUS)
10. Methods Of Introducing Information Technologies Into The Educational Process Of Higher Education Institutions Of Ukraine / Romanchenko I. and other. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. 2021. VOL.21. No.5. May (Web of Science).

*Тетяна Зав'ялова,
старший викладач кафедри фізичної географії і геології
Олександр Непша,
старший викладач кафедри фізичної географії і геології
Анастасія Арапан,
студентка II курсу спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
(м. Мелітополь)*

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Проблема формування екологічної свідомості студентів педагогічного університету – це соціально-педагогічна проблема. Її рішення виводить людину на цілісне сприйняття екологічних проблем, яка повинна стати невід'ємною складовою частиною мислення і свідомості вчителя, перетворитися в необхідний компонент культури [1, с.190].

Новий багатополісний світ перебуває в пошуках вирішення глобальних проблем сучасності, що виникли в результаті стрімкого ходу науково-технічного прогресу, зміни технологій і відповідних перетворень в природі. Реальні передумови вирішення екологічних проблем приховані в «світогляді співтворчості», яке передбачає поєднання цілей діяльності людини з тенденціями розвитку світу, «діалог» між людиною і природою [10].

Розвиток науки і техніки призвело до того, що проблема взаємини людини і природи вже не є суто біологічними, а набувають методологічного значення як в теоретичному осмисленні людиною перспективи своєї взаємодії з природою, так і в практичних висновках цього осмислення: від повного самознищення до процвітання, досягнення добробуту, перетворення планети в сприятливе місце для життя.

Позитивне вирішення проблеми людина і природа багато в чому залежить від учителя, що формує в учнів екологічну свідомість на основі морально-етичних норм, без яких неможливо пізнавально-творча взаємодія людини з природою: перехід до відносин екопартнерства між природою і соціумом, формування здатності людини протистояти екологічній кризі і впливати на розв'язання суперечностей розвитку культури в цілому [10].

Ідея формування екологічної свідомості учнів є не просто відображенням вимоги вирішувати екологічні проблеми. З'явилось розуміння того, що сутність протиріч між навколишнім середовищем, яке прагне до самозбереження і реалізацією особистих тенденцій до розвитку, між необхідністю збереження природи і її руйнуванням в результаті перетворювальної діяльності людини, які вирішує людина, полягає в сумісності науково-пізнавального і ціннісно-цільового

в екологічній свідомості, яке в свою чергу звернено до практики вирішення екологічних проблем [11, с.26].

Формування екологічної свідомості учнів – це актуальна наукова проблема, що виникла разом з кризою культури, щодо якого екологічні проблеми постають як його вираз. Поняття «екологічна свідомість» набуло статусу міждисциплінарної категорії високого рівня узагальненості в різних наукових дисциплінах. В контексті етики проблема екологічної свідомості розглядається в єдності і у взаємозв'язку з моральністю: одним із способів регулювання взаємодії людини з природою є моральність, яка в поєднанні з екологічною свідомістю як галуззю науки і може, і повинна бути ціннісно-орієнтованим механізмом взаємин людини з природою» [5, с.143].

Взаємодія людини з нерівнозначний в тому сенсі, що його регулювання здійснюється людською діяльністю. У розвитку діяльнісних відносин створюється і постійно відтворюється конкретна ситуація: діяльність розвивається як іманентна залежність людини від об'єктивного світу, в самій своїй залежності людина стверджується як центр активності.

Утвердження людиною себе в якості центру активності з природою вимагає, щоб настанови екологічної свідомості свідчили не тільки про справжнє, але і ціннісному відношенні до природи.

Природа містить в собі культурно-значущі ціннісні якості, завдяки чому у людини з'являється реальна можливість діалогу з природою.

Джерелом цих проблем в педагогічній практиці є протиріччя між існуючим «горизонтом» антропоцентризму, що приводить до втрати перспективи і орієнтації на виживання цивілізації, і необхідністю формувати в учнів екоцентричної установки екологічної свідомості [12, с.6].

Як показує аналіз досвіду освітніх установ з екологічної освіти і виховання учнів, навіть ті вчителі, які цілеспрямовано формують у дітей етичні норми взаємодії людей з природою, не в повній мірі усвідомлюють, що екоцентризм як духовна орієнтація екологічної свідомості не дозволяє обійти навіть найпростіші моменти негативних впливів людської діяльності на природу [3, с.106; 9, с.69].

Природа містить в собі культурно-значущі ціннісні якості. В цьому закладена можливість і здатність «спілкування» студентів з природою, зміст якого розкриває характер взаємозалежності між студентами і природою. Взаємозалежність похідна від діяльності людини, яка в свою чергу виступає підставою його соціальності, що відтворюється і в екологічній свідомості в формі етичних норм як цінностей [8, с.128]

Процес формування екологічної свідомості студентів передбачає розвиток наукового, нормативно-оціночного і практичного його компонентів, усвідомлення ними ролі світоглядної позиції співтворчості у вирішенні екологічних проблем, стає ефективним, коли дотримуються такі педагогічні умови:

- зміст формування екологічної свідомості студентів, що базується на міждисциплінарній інтеграції різного типу наукового знання, реалізується на рівні наукових дисциплін, на рівні наукового матеріалу і на рівні педагогічної практики [2, с.59];

- оволодіння студентами екологічними знаннями доповнюється формуванням етичних норм, які окреслюють можливі межі взаємодії людини з природою [8, с.128];

- зняття проблемності реальних еколого-педагогічних ситуацій «підпорядковується» вимозі розвитку у студентів оціночного і ціннісного ставлення до екологічних знань, до способів орієнтації учнів на охорону довкілля і т.ін. [7, с.147];

- процес пізнання екологічних проблем стає подією, осмислення якого виводить студентів на світоглядний рівень сприйняття екологічних проблем [4, с.223];

- оволодіння студентами досвідом формування екологічної свідомості учнів здійснюється під знаком установок екоцентричної свідомості, що знімає протиріччя між споживацько-гедоністичним підходом до природи і діалогом з природою, взаємним сприйняттям людиною природи і природою людини [6, с.96].

Формування екологічної свідомості студентів педагогічних закладів вищої освіти включає засвоєння екологічних знань, розвиток екологічної культури і навичок екологічно правильного поведіння з застосуванням активних методів навчання і етичних принципів.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні особливостей формування екологічної компетентності учнів на уроках географії у загальноосвітніх навчальних закладах.

Список використаних джерел

1. Гришко С.В., Непша О.В. Проблеми формування екологічної культури студентської молоді в сучасному суспільстві. *Екологія: зб. наук. пр. VII-го Всеукр. з'їзду екологів з міжнародною участю (25-27 вересня, 2019)*. Вінниця: ВНТУ, 2019. С. 190.

2. Донченко Л.М., Зав'ялова Т.В., Іванова В.М., Непша О.В. Формування екологічних знань і вмінь майбутніх вчителів географії під час вивчення курсу «Загальне землезнавство». *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. Вип. 63. Т. 2. С. 59–64*.

3. Донченко Л. М., Зав'ялова Т.В. Формування екологічних знань в курсі географії загальноосвітньої школи. *Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку: матеріали III Міжнар. наук.-прак. інтернет- конф. Бердянськ : БДПУ, 2019. С. 106–107*.

4. Іванова В., Скугоняк Я. Шляхи формування екологічного світогляду та екологічної культури майбутніх вчителів географії. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Інтердисциплінарні виміри*. Конін-Ужгород-Херсон-Кривий Ріг: Посвіт, 2019. С. 223–225.

5. Прохорова Л.А., Зав'ялова Т.В., Непша О.В. Екологічна освіта та виховання молоді як основа екологічної культури суспільства. *Дискурс в умовах мінливості соціокультурного простору*. Мелітополь: Видавництво МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2018. С.143-146.

6. Прохорова Л.А., Зав'ялова Т.В., Непша О.В. Готовність майбутніх вчителів географії до екологічного виховання учнівської молоді у сучасній загальноосвітній школі. *Екологія – філософія існування людства*: зб. наук. праць. Мелітополь: ТОВ «Колор Принт», 2018. С.96-100.
7. Прохорова Л.А., Зав'ялова Т.В., Непша О.В. Формування екологічного світогляду молоді в системі загальноосвітня школа-заклад вищої освіти. *Екологія–філософія існування людства*: зб. наук. пр. Мелітополь: ТОВ «Колор Принт», 2019. С. 147-151.
8. Прохорова Л.А. Етичний аспект формування екологічної свідомості. *Соціальні та екологічні технології: актуальні проблеми теорії і практики*: матеріали XI Міжнар. Інтернет-конф. (Мелітополь, 22-24 січня, 2019 року). Мелітополь: ТОВ «Колор Принт», 2019. С. 128-130.
9. Прохорова Л.А. Екологічна освіта в шкільному курсі географії. *Наукове сьогодні: теоретико-прикладні дослідження та перспективи*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.(17 травня 2019 року, Мелітополь). Мелітополь: Видавництво МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2019. С.69–73.
10. Троїцька Т. С. Філософсько-освітні пошуки відтворення втраченої парадигми «природа-людина»: Монографія. Етнокультурний ландшафт Північного Приазов'я. Сімферополь: Таврія, 2004. 276 с.
11. Троїцька Т.С., Тараненко Г.Г. Дидактичний аспект формування екологічної свідомості у професійній компетенції педагога. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія*. Зб. статей. Вип.8. Ч.2. Ялта: РВВ КГУ. 2005. С.26–29.
12. Троїцька Т.С., Тараненко Г.Г. Коеволюційна парадигма як одна з визначальних детермінант антропоєкологічної освіти. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. Вип. 7. 2011. С.6–12.

Марина Загорулько,
*науковий співробітник відділу міжнародних
зв'язків та наукової співпраці
Інститут педагогіки НАПН України
(м. Київ)*

ПРИНЦИПИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Останнім часом активно та логічно розглядаються питання реалізації індивідуального підходу до суб'єктів навчання з точки зору покращення пізнавальної активності та самостійності (Є. Рабунський, С. Смирнов та ін.); індивідуального стилю навчальної діяльності (І. Дорохіна, Л. Князьков, Г. Неустроев та ін.). Відзнаючи позитивний поступовий характер ідеї індивідуалізації навчання, вчені-педагоги звертають увагу також на наявних недоліках цієї системи, котрі не ще вирішені практикою та теорією професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти. По-перше, зменшується особиста провідна роль педагога; по-друге, навчання все частіше зорієнтовують на репродуктивне відтворення змісту навчального матеріалу; по-третє, найбільшу складність становить саме організація індивідуалізації навчання.

За рахунок задоволення потреб студентів надання їм можливостей вибору змісту та форм організації процесу навчання індивідуальне навчання отримує величезні можливості, що відображається у виборі власного профілю навчання,

навчальних дисциплін, навчальних модулів, предметів або спецкурсів, а також у можливості організації способів та форм навчання, власних індивідуальних темпів просування в освітньому процесі. Таким чином, розвиток індивідуальності студентів в умовах сучасного розвитку педагогічної науки є одним з найбільш вагомих результатів індивідуалізації освітнього процесу у закладі вищої освіти.

Індивідуалізацію можна витлумачити як організацію освітнього процесу, при якому беруть до уваги особливості студентів, завдяки чому студенти виконуючи самостійну навчальну діяльність вирішують проблеми, що постають перед ними в аудиторний та позааудиторний час.

Індивідуалізація в цілому є закономірним фактом, зазначає О. Пехота, який є результатом розвитку людської історії, основоположним для аналізу індивідуалізації є те, що вона являє собою комплексну цілісність елементів, процесів, тенденцій, які створюють особливу форму існування елементів об'єктивної дійсності [3, с. 18].

Результативність процесу індивідуалізації навчальної діяльності задовольняється рівнем реалізації сполучення принципів, які виступають основою якісного використання всією сукупності дидактичних впливів, спрямованих на перебудову функціонування освітніх механізмів у напрямі індивідуалізації.

Розглянемо найбільш важливі з них. По-перше, це *принцип динамічності та варіативності*. Він прогнозує, що зміст і методика освітнього процесу в системі вищої школи забезпечать студентам можливість розширеного обґрунтованого вибору професійного та життєвого шляху (В. Бордовський, В. Сластьонін та ін.), що буде забезпечено динамічну участь кожного студента в навчально-професійній діяльності, що навіть у ході реалізації створювані індивідуальні програми та плани будуть вдосконалюватися.

Важливим також вважаємо *принцип стимулювання самостійності студента та мотиваційного забезпечення його індивідуальної діяльності*. Втілення в життя зазначеного принципу передбачає формування позитивного, зацікавленого ставлення майбутнього фахівця до самостійної навчальної діяльності та відповідального здійснення цілей, здатності обмірковано та самостійно робити вибір і приймати рішення, що проявляється в добровільній та завзятій участі в процесі здійснення індивідуальної освітньої діяльності на всіх етапах професійної підготовки.

Наступним є *принцип підтримки індивідуальності студента та розвитку його автономності*. Саме цим принципом встановлюється перевага розвитку індивідуальності студента та здобуття ним автономності в якості спеціально проєктованої цілі. Автономного студента виокремлюють низький рівень внутрішніх конфліктів, свобода вибору способів дії, уміння слідувати обраній стратегії поведінки в навчальних та професійно значущих ситуаціях, осмислення особистої відповідальності за прийняті рішення та результати навчання. Задля

втілення принципу підтримки індивідуальності передбачене врахування наступних вимог:

- 1) створення у студентів мотивації до вивчення та дослідження своїх здібностей і здійснення педагогічної діяльності;
- 2) здійснення всебічної та глибокої діагностики сфер індивідуальності студента;
- 3) встановлення взаємозв'язку між етапами розвитку індивідуальності студента та задоволення потреби переходу від одного етапу до іншого;
- 4) розвиток у студентів здатностей до цілепокладання, дидактичного проектування, педагогічної рефлексії;
- 5) створення індивідуальних освітніх програм і планів враховуючи індивідуальність студента;
- 6) створення в навчальній та педагогічній діяльності ситуацій, в яких студент може виявити свою індивідуальність;
- 7) розвиток у студентів здатності до професійного самовизначення і саморозвитку;
- 8) надання студентам певної свободи для саморозвитку та самореалізації.

З особливостями формування життєвої перспективи студента на засадах управління його уявленнями про себе в теперішньому та майбутньому, формування системи привабливих цілей співвідноситься *принцип позитивної перспективи та самоактуалізації*. Студенти, зазвичай, виділяють частіше за все чотири умови: бажання приймати себе в навколишньому просторі, перебуваючи у ньому; позитивне осягнення символіки та образів навколишнього середовища; відкритість різноманіттю навколишнього простору; позитивність перспектив. Розуміння перспектив діяльності формує позитивну мотивацію для подальшого навчання, сприяє самоактуалізації студента.

Принцип *саморозвитку та самореалізації* співвідноситься з гуманістичним змістом індивідуалізації й полягає у сприянні вияву ініціативи студента у процесі професійної підготовки й у створенні умов, що слугує набуттю майбутнім фахівцем досвіду трансформації себе в навчальній та професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Волкова П. Педагогіка : Посібник. Київ : Вид. Центр «Академія», 2001. 403 с.
2. Малоіван М. В. Дидактичні умови індивідуалізації самостійної навчальної діяльності студентів філологічних спеціальностей засобами інформаційних технологій: дис.....канд. пед. наук: 13.00.09. Кривий Ріг, 2016. 222 с.
3. Пехота О. М. Індивідуалізація професійно-педагогічної підготовки вчителя: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04. Київ, 1997. 430 с.
4. Рабунский Е. С. Индивидуальный поход в процессе обучения школьников. Москва : Педагогика, 1975. 184 с.
5. Унт И. Э. Индивидуализация и дифференциация обучения. Москва : Педагогика, 1990. 188 с.

*Ангеліна Загребельна,
магістрантка кафедри теорії та методики фізичної культури
Інституту фізичної культури СДПУ ім. А.С. Макаренка
Науковий керівник: А.Д. Красілов,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та
методики фізичної культури
НН ІФК СумДПУ імені А. С. Макаренка
(м. Суми)*

МЕТОДИ ТА ЗАСОБИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ЮНИХ ВОЛЕЙБОЛІСТОК

Складний механізм здійснення вибору методів психологічного впливу в спорті вимагає враховувати особливості спортивної діяльності, специфіку виду спорту, психологічні та індивідуально-типологічні характеристики спортсмена [3].

Для обґрунтування вибору психологічних засобів і методів у забезпеченні підготовки юних спортсменок ми проаналізували взаємозв'язок між типом темпераменту і ступенем сприйнятливості до певних методів психологічного впливу у починаючих спортсменок різних типів рухової активності [7, 9].

Залежно від специфіки змагальної діяльності висувуються характерні вимоги до вибору методів психологічного впливу на особистість спортсмена. Як-от, в ігрових видах спорту необхідно поєднувати елементи індивідуальної психотерапії з груповою.

Оскільки більшість ігрових видів спорту є командними, переважна увага приділяється груповій роботі, наприклад, використовуючи тренінг асертивності [2].

Окремо слід звернути увагу на методи психологічного впливу, які успішно використовуються представниками усіх видів спорту і є універсальними: арт-терапія, психоаналіз, гештальт-терапія (у спорті застосовується як ідеомоторне тренування), технології нейролінгвістичного програмування та спортивний коучинг (прогресивна психотехнологія досягнення успіху та розвитку системи цілепокладання).

Специфіка психології спортсмена полягає в наявності у нього винятково високого рівня мотивації, що дозволяє піддавати себе щоденним фізичним і психічним навантаженням з метою досягнення перемоги на змаганнях. Завдяки такій психічній особливості спортивна діяльність дозволяє найкращим чином відстежувати динаміку людських можливостей. Високий рівень мотивації виникає під впливом ряду факторів, до яких відносяться: зіставлення власних результатів із досягненнями інших спортсменів, потреба у самоствердженні та забезпеченні успішних життєвих перспектив, можливість реалізації своїх здібностей [1, 8].

Крім того, важливе місце у психологічній підготовці юних спортсменів посідає ставлення до себе і своїх результатів, що зумовлює потребу враховувати

особливості формування і прояву самооцінки в яких вона зазвичай занижена. Корекцію самооцінки в спорті здійснюють за допомогою тренінгу асертивності (підвищення впевненості).

Якщо під час змагань юний спортсмен відчуває скутість, то він може використовувати як засіб для розслаблення дихальні практики, оскільки глибоке і повільне дихання може бути ефективним засобом зняття стресу. Разом з тим короткочасне прискорене дихання призводить до зворотного ефекту – мобілізації нервової системи.

Розгляд основних напрямів психологічного забезпечення підготовки юних спортсменів вказує на те, що підбір методів психокорекції доцільно здійснювати з урахуванням віку, статі, психологічних і психофізіологічних особливостей, а також характеру рухової активності, що є передумовою для індивідуалізації процесу психологічної підготовки [4, 6].

За результатами проведеного дослідження, використання комплексу сучасних психологічних методів у підготовці юного спортсмена в ігрових видах спорту (волейбол), позитивно впливає на динаміку параметрів соціальної адаптованості, мотиваційно-ціннісної структури особистості, психічного та психофізіологічного стану, а також підвищення мобілізаційних показників нервової системи. Дослідження доводить професійну ефективність і доцільність взаємовигідного співробітництва спортивних команд і фахівців з психотерапії.

Враховуючи вищенаведене, можна зауважити, що у використанні сучасних модифікованих для спортивної діяльності методів і технологій психотерапії вбачається великий потенціал як для розвитку психології спорту, так і для практичної діяльності спортивних психологів і тренерів, які виводять спортсменів до вершин спортивних досягнень.

Ще одним важливим критерієм вибору психологічних засобів та методів підготовки є вікові особливості спортсмена. У зв'язку зі стрімким зростанням рівня навантажень в сучасному спорті та необхідністю удосконалення психологічного забезпечення в системі спортивної підготовки більш затребуваним стає застосування засобів психологічного впливу з урахуванням не тільки специфіки змагальної діяльності, а й вікових особливостей спортсменів.

Як фізична, так і психологічна підготовка спортсменів починається з молодшого шкільного віку, тому що цей вік є періодом формування спритності, гнучкості та координації рухових навичок. Вікові характеристики психіки юного спортсмена сприяють найкращому сприйняттю інформації та її закріпленню в його пам'яті, крім того, найповніше реалізуються його задатки і здібності. Внаслідок цього засвоєння необхідних ігрових навичок здійснюється швидкими темпами. Тому в період початкової та базової підготовки юних спортсменок необхідно включати в систему спортивної підготовки програму психологічного забезпечення, що дозволить оптимально використовувати їхній потенціал.

Список використаної джерел

1. Артеменко Т. Інтелектуальний розвиток, мислення й особистісна тривожність юних баскетболістів. *Молода спортивна наука України* : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури і спорту. – Л., 2005. Вип. 9, т. 1. С. 250–253.
2. Формування здоров'я дітей , підлітків та молоді в умовах навчально виховного закладу / Єжова О.А. та ін. *Матеріали Всеукраїнської наукової практичної конференції*. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2006. С. 67-70.
3. Ковцун В.І., Ковцун В.В. Оцінка термінованого тренувального ефекту деяких вправ у юних волейболістів 15-18 років. *Молода спортивна наука України*. Львів. Т. 1. 2004. Вип. 8., № 5. С. 175-178.
4. Методика управління фізкультурно – оздоровчою діяльністю в сучасних закладах середньої освіти / Лянной М. О, Рибалко П. Ф. Ганчева В., Красілов А. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал*. Суми. 2019. № 4 (88). С. 280–289.
5. Рибалко П. Ф. Трансформація освітнього простору в Україні в напрямку організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладів загальної середньої освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2019. № 19. С. 67–71.
6. Рибалко П. Ф. Професійна підготовка учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти [Текст] : монографія. Суми : Цьома С. П., 2019. 380 с.
7. Рибалко П.Ф., Матлаш В.А., Андрєєва І.А. Особливості проведення секційних занять з юнаками-волейболістами 18-20 років. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка* [Текст]. Вип. 140. Чернігів : ЧНПУ, 2016.
8. Особливості методики розвитку фізичних якостей студентів неспортивних спеціальностей на заняттях фізичною культурою / Хоменко С.В., Рибалко П.Ф., Гудим М.П., Гудим С.В. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал*. Суми: 2019., № 6 (90). С. 343–352.
9. Methods Of Introducing Information Technologies Into The Educational Process Of Higher Education Institutions Of Ukraine / Romanchenko I. and other. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. VOL.21. No.5. May 2021.
10. Future Physical Education Teachers' Preparation to Use the Innovative Types of Motor Activity: Ukrainian Experience / Balashov D. and other. *TEM Journal*. 2019. 8(4). Pp. 1508–1516.

Марія Заремба,
студентка IV курсу педагогічного факультету
Науковий керівник: Оксана Василівна Шукатка,
доктор педагогічних наук, професор,
Львівський національний університет імені Івана Франка
(м. Львів)

ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО УРОКІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Нова концепція розвитку фізичної культури в Україні зумовлює необхідність відповідних змін у підготовці майбутніх вчителів фізичної культури в системі вищої педагогічної освіти. Важливим завданням вчителя є турбота про здоров'я

дітей, прищеплення стійкого інтересу до занять фізичною культурою. Це обумовлює необхідність використання різноманітних форм фізичного виховання в школі, а також самостійних занять вдома з метою підвищення рухової активності, зміцнення здоров'я поліпшення фізичної підготовленості учнів. Водночас, необхідність підвищення рівня рухової активності школярів в умовах швидко зростаючого потоку інформації, інтенсифікації навчальної діяльності вимагає пошуку нових шляхів організації цілеспрямованої професійно-прикладної фізичної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, що мають певні вміння і навички в організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладів загальної середньої освіти [4].

Готовність майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності базується на ряді основних компонентів: створення комфортних умов для самореалізації й самовдосконалення особистості; створення ситуацій успіху, свободи вибору, діалогу, рефлексії, змагальності, творчого пошуку; створення освітньо-розвиваючого середовища для самовияву й розкриття особистісного потенціалу тих, що навчаються.

У процесі професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури, використовуються різні засоби навчання, а саме: комп'ютерні технології, мультимедійні пристрої, технічні засоби навчання, Інтернет, специфічні засоби, які притаманні галузі фізичної культури і спорту. До специфічних засобів належать: фізичні вправи, оздоровчі сили природи та гігієнічні фактори.

Підготовка майбутнього вчителя фізичної культури базується на таких принципах:

- безперервності освіти (формування зацікавленості та потреби в постійному розвитку, поповненні знань, удосконаленні умінь та навичок);
- інтегрованості (планування безперервного процесу підготовки);
- фундаменталізації (масштабність та ґрунтовність навчальних основних предметів, які забезпечують професійну мобільність фахівця, розширюють його професійну компетентність);
- гуманізації (зосередження уваги на суб'єкті професійної підготовки, врахування особливостей кожного з студентів, застосування активних методів та форм навчання через пошук, розвиток самоконтролю та самооцінки);
- самостійності (можливість студентів самостійно обирати напрямок у здобутті нових знань для опанування майбутньою професією; творче вирішення пізнавальних задач без втручання викладачів).

Для того, щоб уроки фізичної культури були ефективними та приносили результати майбутнім вчителям потрібно використовувати всі можливості, які має школа. Наприклад, відсутність спортзалів можна замінити наявністю спортивних пришкольніх майданчиків або спеціально обладнаного місця для занять фізичними вправами. Проведення уроків фізичної культури на свіжому повітрі особливо цінні, тому що відбувається загартовування організму, підвищується імунітет до застуд.

Різноманітні умови (туристичні походи, спортивний майданчик, пришкільна ділянка) значно розширюють коло рухових навичок [3]. Тобто у майбутніх вчителів фізичної культури потрібно розвивати креативне та нестандартне мислення.

На думку П. Петрова для розвитку професійних якостей та розвитку рівня підготовки фахівців, необхідно: розробити педагогічну концепцію підготовки майбутніх вчителів фізичної культури та спорту в умовах використання комунікаційних технологій; розробити основні вимоги до інформаційної підготовки фахівців фізичного виховання та спорту для подання у кваліфікаційні характеристики і у державні освітні стандарти нового покоління; проводити наукові дослідження з метою вивчення сучасних інформаційних та комунікаційних каналів у підготовці вчителів до викладання фізичної культури; цілеспрямовано вирішувати питання, які пов'язані з оснащенням закладів освіти відповідним обладнанням [1].

Отже, одним із сучасних засобів оптимізації процесу професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у закладах вищої освіти України є впровадження нових педагогічних технологій, у тому числі й інформаційних [2].

Список використаних джерел

1. Сущенко Л.П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту: (теоретико-методол. аспект): Монографія. Запоріжжя: Запоріз. держ. ун-т, 2003. 442 с.
2. Франків Є.Є. Позашкільна діяльність учнів середнього шкільного віку та її вплив на здоров'я. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова*. Серія №15 «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури» / За ред. Г.М.Артюзова. К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова. 2013. Том 2. Випуск 7. С. 363–368.
3. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Частина 2. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2002. 230 с.
4. Шукатка О. В. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя. 2020. № 70, Т. 4. С. 223–226.

Інна Зарішняк,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри біофізичної хімії, фізики і педагогіки

Анна Ворона,

здобувач СО «Доктор філософії»

кафедри політології та державного управління

Донецький національний університет імені Василя Стуса

(м. Вінниця)

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

У контексті подальшого реформування вищої освіти України, зумовленого переходом на компетентнісну парадигму та європейські освітні стандарти,

пріоритетного значення набувають настанови щодо підвищення якості підготовки фахівців з вищою освітою відповідно до сучасних вимог, якісного кадрового забезпечення, формування об'єктивних і прозорих кадрових рішень у всіх суспільно-економічних сферах України. Таким чином зростає інтерес до проблеми системної сформованості професійної компетентності майбутніх викладачів вищої школи, що засвідчує її актуальність для сучасної педагогічної науки та практики.

У всіх без виключення закладах вищої освіти справа навчання і виховання цілком визначається викладачем. І хоча це положення у сучасних умовах набуває певної трансформації, воно залишається актуальним і в повній мірі стосується постаті викладача закладу вищої освіти. Якими ж мають бути ділові та особистісні характеристики викладача, які в сукупності забезпечують вирішення професійних завдань в межах зони відповідальності. Мова йде про компетентність – поведінкову модель, яка визначається професіоналізмом (фахові знання, особистісні риси, уміння, навички) та мотивацією (цінності, установки, очікування, прагнення). На думку І. Зязюна, успіх педагогічної діяльності визначається передусім рівнем професійної підготовленості викладача. Реалізація основної мети вищої освіти і завдань освітнього процесу вимагає від викладача творчості, активності, високої психолого-педагогічної культури і наполегливої праці.

Тому кожен, хто вибирає професію викладача, бере на себе соціальну відповідальність за тих, кого він буде навчати і виховувати, разом з тим відповідає за самого себе, свою професійну підготовку, своє право бути Педагогом, Громадянином, Професіоналом. Загальна стратегія викладача – його надзавдання – полягає у тому, щоб залучити студентів до активної і самостійної діяльності.

Першочергове завдання педагога полягає у тому, щоб відкрити у кожній людині творця, поставити його на шлях самостійної, творчої, інтелектуальної праці. Саме тому педагог має опиратися на можливості студента, його потенціал, але не на авторитет своєї влади і примусу. Його головне завдання – виявити, розкрити та розвинути все цінне в тих, кого він навчає, а не сформував звичку до слухняності.

Викладач, на думку І. Зязюна, – уособлює в самому собі і сценариста заняття, і організатора, і режисера. Таким чином, важливими критеріями оцінювання результативності професійної педагогічної діяльності викладача є показники сформованості відповідної регуляторної діяльності студента. Ці показники визначають його здатність до самостійного керування власною діяльністю, собою як її суб'єктом. Важливу роль у досягненні цих результатів відіграє особистість педагога, рівень його інтелектуальної розвиненості, компетентність, індивідуально-типологічні особливості, професійно-важливі якості.

Дуже часто студентів захоплюють не тільки і не стільки наукові ідеї, нехай і дуже сучасні, скільки те, якими шляхами, через кого і в яких формах ці ідеї до них приходять. Чим цікавіша і привабливіша особистість педагога, тим сильніша повага до нього і до його навчальної дисципліни. Якщо педагог фігура яскрава, талановита, яка володіє високою педагогічною культурою, запасом творчих сил і ідей, студент

має досить великі можливості для власного розвитку. Ідеться про діяльність педагога в системі взаємодії зі студентами. Її суть полягає в тому, щоб організовувати, коригувати діяльність студента, який є суб'єктом, здатним до керування власною діяльністю. Педагог не просто джерело інформації, а науково-підготовлений організатор активної навчально-пізнавальної праці тих, хто вчиться, їх самовиховання, самонавчання, саморозвитку.

У ролі викладача вищої школи є ще один аспект. Викладач виступає перед студентами, насамперед, як представник певного фаху. По ньому у тих, хто вчиться, складається перша уява щодо інтелектуального і морального рівня фахівця і на цій основі в значній мірі формується ставлення до власної професії.

Своєю поведінкою викладач постійно впливає на формування у майбутніх фахівців моральних і професійно-важливих якостей. Тому не виникає сумніву, що в умовах гуманізації та демократизації освіти викладач стає ключовою постаттю педагогічної діяльності.

Одним з важливих чинників успішності педагогічної діяльності, критерієм професійної компетентності є особистісні якості викладача. Вважається необхідною обов'язковість таких якостей, як цілеспрямованість, наполегливість, працелюбність. Навмисно наголошується необхідність такої якості розуму, як дотепність, а також ораторські здібності, артистичність натури. Особливо важливим є готовність до емпатії. Велике значення приділяється дослідниками і «педагогічному такту», в прояві якого виявляється загальна культура педагога та високий професіоналізм його педагогічної діяльності.

Узагальнення матеріалів багаточисельних сучасних науково-педагогічних джерел [3; 4; 5; 6; 7] дозволило виокремити якості викладача, які можна поділити на моральні, професійні та педагогічні.

Моральні: патріотизм, доброта, гуманність, порядність, чуйність, любов до тих, хто вчиться, чемність, доброзичливість, скромність, правдивість, щирість, товарицькість, вдумливість, вимогливість, вразливість, щирість, принциповість, справедливість.

Професійні: діловитість, цілеспрямованість, дисциплінованість, активність, ініціативність, наполегливість, відповідальність, організованість, гнучкість поведінки, самостійність, самокритичність, кмітливість, сміливість, почуття нового.

Педагогічні: спостережливість, критичність, логічність, педагогічна ерудиція, передбачливість, відповідальність, педагогічний такт, творчість, оптимізм, кмітливість, почуття нового, емоційна стійкість, почуття власної гідності, красномовство.

Цей загальний перелік якостей складає психологічний портрет ідеального педагога, який може розглядатися кожним з викладачів як внутрішній стимул самовдосконалення та саморозвитку.

Однією з основних якостей викладача у професійній діяльності є також його особистісна спрямованість. В психологічному розумінні спрямованість особистості визначається як сукупність стійких мотивів, які орієнтують її на професійну діяльність. Особистісна спрямованість характеризується інтересами, схильностями, переконаннями, ідеалами, в яких виявляється світогляд людини. Розглядаючи це визначення стосовно педагогічної діяльності, в нього додатково включається інтерес до вихованців, до творчості, до педагогічної діяльності, схильність займатися нею, усвідомлення своїх здібностей.

Значну роль в особистій характеристиці викладача відіграє педагогічна самосвідомість, в структуру якої входить: усвідомлення викладачем норм, правил, моделі педагогічної діяльності, формування професійного кредо, концепції викладацької діяльності; співвідношення себе з деяким професійним еталоном, ідентифікація; оцінка себе іншими, професійно-референтними людьми; самооцінка.

Крім того, педагогічні якості педагога повинні співвідноситись з наступними гуманістичними засадами: поважати в студентові Людину, Особистість; постійно шукати можливість саморозвитку та самовдосконалення; надавати студентам знання так, щоб вони бажали і могли їх засвоїти; відкривати перед вихованцями перспективи їх розвитку та зростання, допомагати досягти успіху; вірити у безмежні можливості студентів, бути оптимістом.

Відтак, перебудова психології педагогічного мислення та стилю діяльності викладача в сучасних умовах потрібна не сама по собі, а для підвищення ефективності його діяльності в інтересах удосконалення всього педагогічного процесу у ЗВО. Важливо, щоб у кожного викладача було бажання, прагнення змінитися (мотиви перебудови) і щоб кожен викладач уявляв, яким чином можна досягти бажаного результату.

Отже, сучасний педагог з позицій компетентнісного підходу повинен відзначатись сформованістю таких взаємопов'язаних особистісно-професійних якостей, як гуманістичне мислення, культура педагогічного спілкування, постійна внутрішня потреба в оновленні педагогічної дійсності, її постійному вдосконаленні; прагнення досягти індивідуального і спільного успіху в реалізації освітньо-професійних завдань; усвідомлення високого призначення педагогічної праці, її неперервного і перетворювального характеру.

Список використаних джерел

1. Зязюн І. А. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монографія* / за ред. І. А. Зязюна. К.: Віпол, 2000. С. 17, 56.
2. Ушинский К. Д. Собрание сочинений: В 11 т. Т.2. М. : Изд во АПН РСФСР, 1952. С. 500.
3. Андрущенко В., Табачук І. Формування особистості вчителя в сучасних умовах. *Політичний менеджмент*. 2005. № 1. С. 58-59.
4. Лозова В. І. Формування педагогічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів. *Педагогічна підготовка викладачів вищих навчальних закладів: матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. X.* : ОВС, 2002. С. 60.

5. Макаренко А. С. Вибрані твори : [у 3 т.]. К.: Рад. школа, 1984. Т.3. С. 56
6. Педагогічна майстерність: підручник / за ред. І. А. Зязюна. К. : Вища шк., 1997. 349 с.
7. Розвиток педагогічної майстерності викладача вищого навчального закладу непедагогічного профілю в умовах інформаційно-технологічного суспільства: колективна монографія / за ред. І. А. Зязюна. К. : Педагогічна думка, 2012. 390 с.

*Д. О. Зеленський,
магістрант кафедри фізичної культури,
Інституту фізичної культури СДПУ ім. А.С. Макаренка
Науковий керівник: С. В. Чередніченко,
доцент кафедри теорії та методики фізичної культури,
ННІФК СумДПУ імені А. С. Макаренка*

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФІЗИЧНОГО СТАНУ СІЛЬСЬКИХ ТА МІСЬКИХ ШКОЛЯРІВ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Одним з найважливіших соціальних індикаторів суспільного прогресу, потенціалом економічного зростання та безпеки держави є стан здоров'я населення, який відображає добробут нації, її соціально-економічне, екологічне, демографічне становище. Міжнародний досвід свідчить, що найперспективнішим шляхом для забезпечення здоров'я та добробуту населення є злагоджена робота усіх секторів держави, які спрямовані на соціальні та індивідуальні детермінанти здоров'я. Та, на жаль, останніми роками у нашій країні склалася негативна ситуація зі станом здоров'я дітей усіх вікових груп.

Зміст навчального матеріалу, який пропонується старшокласникам для вивчення, значний за обсягом і вимагає тривалого перебування у сидячому положенні, що призводить до накопичення втоми, яка негативно відображається на загальному стані здоров'я.

В науковій літературі представлено різні підходи до вдосконалення процесу фізичного виховання учнів різних вікових груп. Ряд вчених приділили свої дослідження аналізу мотивації та формуванню інтересу до занять фізичною культурою та спортом школярів С. І. Бобровник [2], Т. Ю. Круцевич, Н. Є. Пангелова, О. А. Біліченко [4], В. А. Щирба, О. С. Бербенець, В. П. Семененко, С. В. Трачук [1]; пошуку засобів для формування мотивації до занять оздоровчо-рекреаційною руховою активністю учнів старших класів Є. О. Федоренко [8].

Організація процесу фізичного виховання старшокласників здійснюється згідно державної програми з фізичної культури для 10–11 класів та рекомендацій Міністерства освіти і науки України. Але варіативно-модульну складову програми та умови організації навчального процесу в закладах середньої освіти різного типу (сільської та міської місцевості Сумської області) використовують залежно від

матеріально-технічного та кадрового забезпечення закладу. Тому навчальний процес в них здійснюється по різному. Отже, реалізація програми з фізичного виховання в закладах середньої освіти матиме свої відмінності та по різному впливатиме на стан здоров'я і фізичну підготовленість учнів. Дані положення зумовлюють актуальність теми дослідження, яка пов'язана з необхідністю вирішення проблеми, що має істотне теоретичне і практичне значення для вдосконалення системи фізичного виховання школярів[5].

Мета роботи: дослідити особливості впливу програми фізичного виховання старшокласників залежно від умов організації освітнього процесу в закладах освіти сільської та міської місцевості Сумської області.

Аналіз літературних джерел з питань нормативно-правового забезпечення організації процесу фізичного виховання школярів в Україні; здійснено аналіз наявних підходів до вдосконалення процесу фізичного виховання; охарактеризовано вікові та морфофункціональні особливості розвитку та здоров'я старшокласників; здійснено аналіз програм з фізичного виховання, які існують у світі.

Аналіз літературних джерел свідчить, що освітній процес має високий рівень інтенсивності та значний обсяг навчального матеріалу. Уроки фізичної культури, які регламентовані двома академічними годинами протягом тижня, не в змозі компенсувати недостатній обсяг рухової активності. А позаурочні та позашкільні заходи часто мають епізодичний характер і низьку якість організації. Багато вчених присвятило свої дослідження пошуку засобів підвищення ефективності фізичного виховання школярів, що свідчить про наявність різних підходів до вдосконалення процесу фізичного виховання учнів різних вікових груп.

Низка вчених рекомендує здоров'язберігальні технології, які відрізняються змістовим наповненням, спрямованістю та рівнем впливу на організм школярів (Л. С. Михно, 2014; А. А. Дяченко, 2018; Н. М. Гончарова, 2018); здійснювати планування освітнього процесу з фізичного виховання з урахуванням пріоритетних мотиваційних факторів пропонують Г. В. Безверхня (2004), Є. О. Федоренко (2012), М. М. Саїнчук (2012), С. І. Бобровник (2014), О. С. Іщенко (2015), І. І. Головач, Л. В. Ясько, С. М. Салоїд (2018). Питанням розробки та впровадження інноваційних технологій в систему фізичного виховання присвячені дослідження В. І. Шаповаленко (2013), В. Л. Маринич (2014), Н. В. Москаленко (2009–2015), Д. С. Єлісеєвої (2016), А. В. Леоненка і А. Д. Красілова (2017), І. О. Сковчеляс (2018).

Організаційно-педагогічне й методологічне підґрунтя вдосконалення системи фізичного виховання викладено у дослідженнях провідних вчених (Л. В. Волкова, 2002; Т. Ю. Круцевич, 2004; Н. В. Москаленко, (2009); Б. М. Шияна, (2010). Диференційованому фізичному вихованню присвячені дослідження В. Г. Ареф'єва, (2015), Н. В. Москаленко (2014), В. В. Веселової (2015).

У літературних джерелах наявна інформація, що стосується досвіду багатьох країн, в яких за норму вважають уроки фізичної культури, які відбуваються більше ніж тричі на тиждень з обов'язковими додатковими позашкільними заняттями і навіть складанням іспиту з фізичної культури. Також варто наголосити на моменті тіснішої співпраці між навчальними закладами та спортивними школами і центрами.

Проте основною є позиція керівництва навчального закладу та вчителя фізичної культури, адже саме вони здатні організувати потужний освітній процес, який сприятиме мотивації школярів займатися фізичною культурою [6, 7, 9].

Низький рівень здоров'я старшокласників в Україні залишається одним з основних викликів освітньому процесу. Пошук оптимальних засобів і методів для покращення ситуації визначає актуальність дослідження.

Висновки. Незважаючи на чималу кількість досліджень, які спрямовані на вивчення й підвищення мотивації школярів до занять руховою активністю, вдосконалення навчального процесу з фізичної культури, усе ж існує певна неузгодженість між теорією та практикою. Проте основною є позиція керівництва закладу освіти та вчителя фізичної культури, адже саме вони здатні організувати потужний освітній процес, який сприятиме мотивації школярів займатися фізичною культурою.

Список використаних джерел

1. Бербенець О.С., Семененко В.П., Трачук С.В. Формування відношення учнів 6-7 класів до предмету «фізична культура» в закладах середньої освіти. *Молодий вчений*. 2018
2. Бобровник С.І. Формування мотивації старшокласників до занять фізичною культурою та спортом. *Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова: зб. наук. пр.* Вип. 2. Київ; 2014. С. 4-9.
3. Психологічна підготовка легкоатлетів-спринтерів в умовах шкільної спортивної секції / Гвоздецька С.В., Рибалко П.Ф., Прокопова Л.І., Дубинська О.Я. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. 2017. Вип. 143. С. 149-153.
4. Физическая привлекательность как стимул к мотивации занятиям физическими упражнениями студентов / Круцевич Т. Ю., Пангелова Н. Е, Биличенко Н. А. Краснодар, 2015
5. Особливості управління фізкультурно-оздоровчою діяльністю в закладах загальної середньої освіти сільської місцевості / Рибалко П. Ф., Рашевська Ю., Кас'ян В. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. журнал*. Суми: 2019. № 8 (92). С. 123-133.
6. Рибалко П. Ф. Професійна підготовка учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти [Текст] : монографія. Суми : Цьома С. П., 2019. 380 с.
7. Рибалко П. Ф. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти [Текст] : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Держ. ВНЗ "Донбас. держ. пед. ун-т". Слов'янськ, 2020. 40 с.
8. Федоренко Є.О. Рухова активність старшокласників, які навчаються в школах різних типів. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2013
9. Шиян Б. М., Гуменюк С. В. Гуманізація процесу фізичного виховання школярів. *Фізичне виховання в школі*. 2009. № 3. С. 40–46.

*Володимир Іваненко,
асистент кафедри теорії та методики
фізичного виховання і спортивних дисциплін
Олександр Кирієнко,
старший викладач кафедри теорії та методики
фізичного виховання і спортивних дисциплін
Максим Купрєєнко,
асистент кафедри теорії та методики
фізичного виховання і спортивних дисциплін,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
(м. Мелітополь)*

ВІДНОШЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО ЗАНЯТЬ З «ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ» В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У сучасному світі наукового, технічного і технологічного розвитку дуже важливо не забувати приділяти належну увагу своєму здоров'ю. Розглядаючи вплив фізичної культури на організм людини, важливо відзначити, що даний вид діяльності необхідно розвивати в нашій країні і формувати у членів суспільства відповідальне ставлення до стану свого здоров'я. Особливо це відноситься до студентської молоді, як окремо взятої категорії суспільства, за якою стоїть майбутнє країни. Фізична культура – широка область, що включає велику кількість різних видів спорту, серед яких кожна людина знайде саме той, що йому до душі [3, 6].

Увага до розвитку фізичної культури з боку держави та суспільства, відповідальне ставлення до свого здоров'я самої людини – шлях до здорового суспільства в цілому та кожного його члена окремо. Згідно з дослідженнями фахівців, 75% хвороб дорослих закладено у дитинстві, тому фізичне виховання є інструментом держави щодо створення здорового суспільства. Але якщо заняття з фізкультури у дитячих садках та школі не викликає жодних питань та суперечок, то ставлення до викладання фізичної культури у закладах вищої освіти не так однозначне. Причому воно спірне як у студентському середовищі, так і серед керівників вишів. Зауважимо, що наша стаття стосується лише позиції студентів та безпосередньо викладачів фізичного виховання.

З метою виявлення ставлення студентів до дисципліни «Фізичне виховання» у закладах вищої освіти було проведено опитування на тему: «Мій погляд на сучасний процес фізичного виховання у закладі вищої освіти». Дослідження проводилось в рамках виконання наукової теми кафедри теорії і методики фізичного виховання і спортивних дисциплін «Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури в умовах трансформації освіти» (Державний реєстраційний номер: 0121U108574). Опитування проводилось зі студентами I-II курсів усіх факультетів та інституту МДПУ імені Богдана Хмельницького. Всього

опитано 250 студентів основної групи з фізичного виховання.

Проведене опитування виявило, що у студентському середовищі є розуміння необхідності стежити за своїм здоров'ям, приділяти увагу своєму фізичному вдосконаленню, займаючись спортом чи фізичною культурою, але навчатися з дисципліни «Фізичне виховання» на спеціальності, не пов'язаній з нею, виглядає для частини студентів, особливо тих, хто навчається на комерційній основі, необов'язковим. Наведемо як приклад такий вислів студента: «шкільна освіта носить більше виховний характер, вона є обов'язковою та безкоштовною. Вища освіта має добровільний характер, є частково платною». Студенти в рамках ринкових відносин є споживачами послуг та хочуть знати, за що вони платять. Вищі заклади освіти, що надають освітні послуги, намагаються розробити найбільш конкурентоспроможні навчальні плани. Виникає питання: чи хоче студент переплачувати за предмет, який не має відношення до його фаху? Це питання може бути цікавим, але не є актуальним, тому що за Стандартами вищої освіти «Фізичне виховання» відноситься до обов'язкових дисциплін і має бути представлена в освітній програмі кожної спеціальності [1]. Оскільки закони просто так не змінюються, у цьому напрямі змінити щось не дає можливості.

Проведене опитування показало, що чимала частина студентів відвідують заняття з фізичного виховання виключно для того, щоб отримати залік. «Примушувати займатися фізкультурою студентів – це безглуздо і неефективно, як би ці заняття не були корисні для нас», «кожна людина повинна сама вибрати свої пріоритети і, якщо до вісімнадцяти років здоров'я не стало одним із них, – тут уже нічого не змінити» – така їхня думка. Тут слід зазначити, що є й прямо протилежні думки: «для мене заняття – це емоційне розвантаження після навчального тижня» (судячи з усього, влаштовує розклад, в якому «фізичне виховання» завершує тиждень), «завдяки заняттям наше здоров'я покращало, і з'явився потяг до занять фізичною культурою, спортом та здорового способу життя», «дізналися багато нових вправ для самостійних занять».

Частина студентів, небайдужих до фізичної культури, відзначають необхідність систематичних занять один-два рази на тиждень, але з умовою відсутності контролю у вигляді нормативів з фізичної підготовленості. Не рідкісні в їхньому середовищі такі висловлювання: «Часто фізкультура здавалася нав'язаною та абсолютно зайвою, але зараз ми розуміємо, що це була можливість рухатися, отримати позитивний емоційний заряд, фізично зміцнити».

У частини опитаних, на жаль, ще з часів навчання в школі сформувалося негативне ставлення до фізкультурних занять. Вони сприймають обов'язкові заняття як акт примусу.

Ставлення молодих людей до фізичної культури – важлива тема. У сучасних реаліях інтелектуальна праця є набагато більш високооплачуваною та поширеною, ніж фізична. Але тут є і зворотний бік: інтелектуальна праця, зазвичай, пов'язана з низькою руховою активністю, яка є причиною багатьох захворювань. Більшість

студентів, визнаючи необхідність підтримувати фізичну форму, виступає за добровільну фізкультуру, як занять у секціях.

Лікарям та викладачам відомо, що нині спостерігається зростання захворюваності серед молодих людей студентського віку. Знижується рівень фізичної підготовленості, збільшується чисельність повністю звільнених від практичних занять за станом здоров'я та кількість студентів, віднесених за станом здоров'я до спеціальної та підготовчої медичних груп. Ймовірно, що на сучасному етапі розвитку нашого суспільства надання можливості винятково на добровільних засадах відвідувати заняття з фізичної культури у вищі передчасно. Отже, сьогодні ще більш гостро постає завдання пропаганди на рівні держави здорового способу життя, немислимого без оптимальної рухової активності, формування фізичної культури у кожного учня, виховання усвідомленої потреби у фізкультурних заняттях, щоб у майбутньому саме ігнорування своєї фізичної форми викликало осуд у молодіжному середовищі [6, 7].

Насамперед важливо зрозуміти, що заважає систематично відвідувати навчальні заняття з фізичного виховання та брати участь у спортивному житті вишу?

Самі студенти називають такі найпоширеніші причини:

- незручний навчальний розклад, для фізичного виховання немає сприятливого часу;
- відсутність комфортних спортивних залів та гарного інвентарю;
- неможливість займатися видом спорту;
- нестача уваги та емоційної підтримки з боку викладача;
- невпевненість у своїх силах та здібностях;
- одноманітність діяльності у фізичному вихованні.

Тут є над чим задуматися. Ні для кого не секрет, що люди вважають за краще займатися тим, що їм більше подобається і в зручний час. Так, студенти вважають можливість вибору, що найбільш підходить для себе виду фізичних вправ важливим позитивним моментом, що сприяє зростанню інтересу та задоволеності від занять [5, с.30].

Безперечно, не завжди є можливість у вишах оптимізувати навчальний розклад. І покращення матеріально-технічної оснащеності спортивної бази вишів викликає багато запитань, та мало відповідей. Тому важливо сформулювати у студентів, розумне ставлення до занять, передати найістотніші фізкультурні знання, володіння якими не дозволить молодій людині ігнорувати цінності фізичної культури [2, с.211].

Результати опитування виявили необхідність перетворення занять фізичною культурою з примусових студентів у незамінні. Сьогодні для вирішення цього завдання істотним є активізація та заохочення пізнавальної діяльності студентів у галузі фізичної культури та спорту. Справжніми підставами та рушійною силою підвищення пізнавальної активності студентів безумовно виступає спільна

діяльність та спілкування із захопленим та знаючим свою справу викладачем. Внаслідок такого спілкування здійснюється залучення молодих людей до культури. Важливо залучати студентів, особливо з низьким рівнем рухової активності, до створення методичних матеріалів, до участі у конференціях, круглих столах з питань фізичної культури та спорту у виші, у фізкультурних святах [4, с.51].

Список використаних джерел

1. Затверджені стандарти вищої освіти URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti> (дата звернення: 11.11.2021)
2. Особливості формування здоров'язбережувального освітнього середовища на заняттях з фізичного виховання в закладі вищої освіти / Іваненко В.В., Непша О.В., Суханова Г.П., Ущаків В.С.. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 21. Т. 2. С. 210–214.
3. Фізична культура як складова здорового способу життя. / Карабанов Є., Єфремов А., Керімов А., Лічний Є. *Формування стратегій міжкультурної комунікації особистості учня в онтогенезі: від методики до методології*: тези Міжнар. наук.-практ. конф.(13-14 вересня 2018 р.). Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2018. С.109-112.
4. Котова О.В., Непша О.В., Попазов О.О. Ставлення студентів до фізичної культури і спорту як способу формування здорового способу життя. *Актуальні наукові дослідження в сучасній науці*. Переяслав-Хмельницький, 2019. Вип. 1 (45). Ч. 5. С. 51–56.
5. Непша О.В., Суханова Г.П. Формування мотиваційно-ціннісного ставлення студентської молоді до занять фізичною культурою. *Фізичне та спортивне виховання у вищих навчальних закладах*. Запоріжжя: ЗНТУ, 2017. С.30-33.
6. Непша О.В., Суханова Г.П., Іваненко В.В. Здоров'я як потреба і цінність людини в сучасному суспільстві. *Роль освіти у формуванні життєвих цінностей молоді*. Мелітополь: Видавництво МДПУ ім. Б. Хмельницького. 2016. С.180-182.
7. Kupreenko M., Sukhanova H., Ushakov V. Features of the use of physical culture in the formation of a healthy lifestyle of students. *Здоров'я та суспільство*: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, Кропивницький, 5 листопада 2020 року. Кропивницький, 2020. С. 108–113.

Ірина Ільчук,
науковий співробітник,
аспірантка спеціальності «Освітні, педагогічні науки»
Науковий керівник: Пометун О. І.,
член-кореспондент НАПН України,
доктор педагогічних наук, професор,
Інститут педагогіки
Національної академії педагогічних наук України
(м. Київ)

ТРУДНОЩІ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Критичне мислення як здатність до всебічного аналізу інформації та побудови логічних умовиводів вважається наразі передумовою усвідомленого способу життя та успішної самореалізації особистості в умовах інформатизації. У відповідь на

такий суспільний виклик основними нормативними документами в галузі освіти передбачено розвиток критичного мислення під час навчання. Зокрема у концепції «Нова Українська школа» [4], Законі України «Про освіту» [6] та «Державному стандарті базової середньої освіти» [1] критичне мислення міститься у переліку наскрізних, спільних для всіх компетентностей, умінь. Це означає, що розвивати критичне мислення необхідно під час формування кожної з компетентностей в межах кожного навчального предмета.

Відповідно, розвиток критичного мислення має відбуватися й під час вивчення іноземної мови. Як показав здійснений нами раніше аналіз програмних вимог [2], у типовій навчальній програмі з іноземних мов для 5-9 класів [5] закладені для цього достатньо широкі можливості, зокрема у формулюванні безпосередньо завдання навчання іноземної мови, окресленні компетентнісного потенціалу галузі «Іноземні мови», а також у межах реалізації інтегрованих змістових ліній. Втім на практиці вчителі іноземної мови стикаються з низкою труднощів, що перешкоджають ефективному застосуванню технології розвитку критичного мислення.

Один із таких факторів – неналежну професійну готовність вчителів до розвитку критичного мислення учнів – вдалося виявити шляхом емпіричного дослідження [3], результати якого засвідчили недостатній рівень обізнаності вчителів із сутністю критичного мислення та методами його розвитку на уроці іноземної мови. Для подолання цієї проблеми важливим є прагнення вчителя до самоосвіти та наявність у нього відповідних умінь та навичок. Водночас, варто зазначити, що на теренах української науки недостатньо науково-методичних напрацювань з теми розвитку критичного мислення саме на уроці іноземної мови. Ця площина наразі є відкритою для досліджень та налічує здебільшого методичні розробки інших вчителів-практиків, що описують окремий досвід застосування методики розвитку критичного мислення під час навчання іноземної мови.

Низку інших перепон для розвитку критичного мислення під час опанування іноземної мови ми пов'язуємо зі специфікою іноземної мови як навчального предмета. Так, застосування цілої низки вмінь, що входять до складу критичного мислення, такі як, наприклад, вміння аналізувати й оцінювати інформацію, ставити запитання, формулювати власну позицію, будувати аргументи тощо, на стадії вивчення мови видається непідсильним завданням як для учнів, так і для вчителів. Втім ми не поділяємо думку М. Еріхані про те, що спроби навчання учнів мислити критично на початковому етапі опанування мови можуть бути марними, тому варто зосередитися на формуванні мовленнєвих умінь допоки учні не опанують їх на достатньо високому рівні [7, с. 15]. Вважаємо, що систематичне поетапне опанування вміннями критичного мислення під час вивчення іноземної мови є доцільним та необхідним завданням у процесі навчання іноземної мови, оскільки, зважаючи на тісний зв'язок мислення та мовлення, ці вміння дозволяють учням ефективніше вивчати мову, з одного боку, та «приносити» ці вміння на уроки з інших навчальних предметів, підвищуючи результативність навчального процесу в

цілому, з іншого боку. Слід зауважити, що учні базової школи вже мають достатньо мовленнєвих знань та вмінь для побудови щонайменше простих речень, володіють певним лексичним запасом. Тому вчитель, правильно використовуючи методи технології розвитку критичного мислення, може допомогти учням сформувати окремі вміння критичного мислення. Так, наприклад, деякі методи, зокрема кошик ідей, кластер, діаграма Вена, порівняльна таблиця, виключення зайвого, 6W, сенкан тощо, можна використовувати починаючи ще з початкової школи. Інші відомі методи технології вчителю варто структурувати від простого до складного залежно від рівня опанування іноземною мовою та загальнонавчальними вміннями учнями конкретного класу та групи. Обрані вчителем для певного класу/групи методи варто застосовувати регулярно, щораз збільшуючи обсяг самостійності учнів. До прикладу, розпочавши роботу з порівняльною таблицею, учні формулюють критерії порівняння та порівнюють предмети, події, явища з допомогою вчителя, а відточивши свої вміння згодом можуть працювати з цим методом самостійно, без участі вчителя.

Іншою перепоною для застосування технології розвитку критичного мислення може стати наявність в учнів мовного бар'єру. Брак лексичного запасу та граматичних навичок для висловлення своєї позиції у бажаному формулюванні часто викликає в учнів відчуття безпорадності, страх помилитися, бути незрозумілим чи осміяним. Велику роль у подоланні цієї проблеми відіграє вміння вчителя налаштувати доброзичливий мікроклімат у класі, навчити себе та учнів сприймати будь-які ідеї одне одного, виховати в собі та учнях правильне ставлення до помилки як до етапу пізнання. Значну вагу має розвиток емоційного інтелекту суб'єктів навчання. Водночас вчителю важливо озброїти учнів вміннями добирати синоніми та антоніми, здійснювати перифраз, а також користуватися словниками та довідниками, інтернет-ресурсами та мобільними додатками для вивчення мови. Це сприятиме зростанню впевненості учнів у своїй комунікативній компетентності та вмотивує до самостійної пізнавальної діяльності. Вдало налаштована інтерактивна взаємодія на уроці, що є важливою умовою розвитку соціального за своєю природою критичного мислення, підсилить активність учнів на уроці, сприятиме реалізації комунікативного підходу до вивчення мови. При цьому слід пам'ятати, що вчитель виконує роль фасилітатора на уроці. Його функції пролягають у площині заохочення та координування діяльності учнів, основна частка активності та ініціативності на уроці належить учням.

Ще однією перепоною до залучення вмінь критичного мислення на уроці іноземної мови може стати нестача обізнаності учнів з теми, що обговорюється. Як влучно зазначив Д. Вілінгем, мисленнєвий процес тісно пов'язаний зі змістом мислення [8, с. 21]. Іншими словами, учень не в змозі розглядати проблему з різних точок зору, аналізувати, оцінювати, формулювати висновки, якщо не володіє достатньою інформацією щодо неї. Програмою з іноземних мов передбачено вивчення широкого кола тем, що стосуються різноманітних проблем, подій та

ситуацій. Змісту підручника, життєвого досвіду учнів та знань з інших предметних областей часто бракує для ґрунтовного дослідження окремої проблеми. У цьому випадку вчителю варто спрямувати учнів на пошук додаткової інформації в інших джерелах, в т.ч. у мережі Інтернет. Водночас важливо навчити учнів порівнювати інформацію з різних джерел та оцінювати її, правильно використовувати для відповідей на запитання, побудови аргументів тощо. Ці навички важливі для життя у сучасному інформатизованому суспільстві та є особливо цінними для учнів, зважаючи на сильний вплив соціальних мереж та інтернету на свідомість підлітків.

З огляду на вищезазначене, можемо підсумувати, що розвиток критичного мислення на уроці іноземної мови пов'язаний з низкою труднощів, з якими стикаються як учні, так і вчителі. Втім за правильної організації навчального процесу на засадах технології критичного мислення з урахуванням специфіки предмета іноземної мови вплив означених факторів можна зменшити або нівелювати. Так, у застосуванні методів технології вчителю варто пам'ятати про поступовість та систематичність; для усунення мовного бар'єру важливо налаштувати позитивну психологічну атмосферу, вільну від шаблонів, та навчити учнів здобувати необхідні знання самостійно; з метою підвищення рівня обізнаності учнів з теми, що обговорюється, слід навчити учнів користуватися додатковими джерелами інформації. Погоджуємося, що налаштування процесу розвитку критичного мислення під час навчання іноземної мови потребує значних зусиль як з боку вчителя, так і з боку учнів. Втім лише за цієї умови можливо забезпечити усвідомленість у навчанні, і далі, в житті учнів.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти. [Чинний від 2020-09-30]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 08.11.2021).
2. Ільчук І. Ю. Потенціал застосування технології розвитку критичного мислення учнів основної школи під час навчання іноземних мов. *Проблеми сучасного підручника*. 2018. №21. С. 178-191.
3. Ільчук І. Ю. Професійна готовність учителя іноземної мови до розвитку критичного мислення учнів на уроці. *Progressive Science Journal*. 2018. No. 1. P. 19-22.
4. Концепція нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 08.11.2021).
5. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов 5 – 9 класи: програми затверджені Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017. № 804. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/programi-inozemni-movi-5-9-12.06.2017.pdf> (дата звернення: 08.11.2021).
6. Про освіту: Закон України від 5 вер. 2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 08.11.2021).
7. Errihani M. Critical thinking and the language factor: The case for English language learners. *Arab World English Journal*. 2012. Vol. 3, No. 3. P. 4-17.

8. Willingham D. T. (2008) Critical thinking: Why is it so hard to teach?. *Arts Education Policy Review*, Vol. 109, No. 4. P. 21-32.

Khrystyna Kalahurka,

*PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of General Pedagogy
and Pedagogy of High School,
Ivan Franko National University of Lviv*

Oresta Klontsak,

*PhD in Pedagogical Sciences,
Assistant Professor of the Department of Social and Humanities Disciplines ,
Andrei Krupynskyi Lviv Medical Academy
Pedagogical Sciences*

Mariia Kryva,

*PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of General Pedagogy
and Pedagogy of High School
Ivan Franko National University of Lviv
(Lviv)*

ON THE QUESTION OF MAKARENKO STUDIES RESEARCH OF HALYNA PAPERNA

One of the areas of research interests of Halyna Paperna, who was Ukrainian researcher and teacher, was Makarenko studies. She believed that one could find answers to the most topical questions of upbringing in the legacy of the famous teacher of the last century. In her scientific publications “Innovator of Soviet Pedagogy”, “A Great Educator of Modernity” (these two works were co-authored with F. Naumenko), “A. S. Makarenko on the Power of Soviet Upbringing”, “Outstanding Teacher and Writer” and others, the researcher revealed a number of important issues dedicated to the life path and creative activity of A. Makarenko.

Researching Makarenko’s methods of upbringing, she agreed with the innovator’s opinion that children are not born prone to delinquency. The consequence of their negative actions is a difficult situation. The success of A. Makarenko’s educational system, according to the researcher, was a great optimism and humanism, a combination of demand and respect. H. Paperna wrote, “Makarenko urged teachers to approach each of his pupils with an “optimistic hypothesis”, to design in him/her the best, the strongest, the most interesting [...] while it is especially important to combine deep respect with high demands” [2, p. 14.].

H. Paperna considered A. Makarenko’s team as one of the powerful factors of upbringing. To the advantages of upbringing in a team she attributed:

- the team opens wide pedagogical opportunities for social formation of a personality in childhood and adolescence;
- in the team an individual receives all the opportunities for his/her creative development;
- the experience of a group life provides upbringing of the individual's moral qualities [2, p.12].

H. Paperna's scientific interests focused on the problem of children's self-government in A. Makarenko's pedagogical system. In her opinion, the great merit of the innovator was that he completely subordinated the structure of children's self-government bodies to educational goals, to upbringing of active organizers [1].

In addition to the fact that the researcher conducted a thorough analysis of the structure of children's self-government on the example of the community named after Dzerzhynskiy, she identified conditions that ensure the effectiveness of children's self-government bodies in a modern school. Here she included:

- the school administration should not independently solve the tasks assigned to children's self-government bodies;
- each decision of self-governing bodies must be implemented in time;
- the main methods of work of the administration should be the influence in the self-governing bodies itself;
- the work in self-government bodies should not take too much time for pupils;
- self-government bodies must keep records of their activities [3, p. 99].

At the same time, the researcher emphasized that for the effective organization of children's self-government, each school should also take into account the individual experience and stages of development of its staff.

It is valuable that H. Paperna also studied the practical experience of implementing of Makarenko's innovations in the activities of self-governing bodies in Lviv schools (these were schools № 9, 50, 55, 62). Here she noted the great work of the school administration and class teachers, which they carried out with the school assets. In particular, they taught children to perform their responsibilities well and were supporting the development of each activist's initiative.

In summary, it should be noted that the works of H. Paperna were distinguished by new facts and assessments of the scientific and pedagogical activities of the innovator, and at the same time expanded the range of Makarenko studies.

List of References

1. Калагурка Х. Макаренкознавча спадщина Галини Паперної. *Матеріали звітних наукових конференцій факультету педагогічної освіти*. Львів, 2018. Вип. 3. С. 217–219.
2. Паперная Г. А. С. Макаренко о силе советского воспитания. *А. С. Макаренко*. Львов, 1956. Кн. 3. С. 5–19.
3. Паперная Г. А. Детское самоуправление в педагогической системе А. С. Макаренко и в современной школе. *А. С. Макаренко*. Львов, 1969. Кн. 7. С. 93–107.

*Кас'ян Вадим,
магістрант кафедри теорії та методики фізичної культури
Інституту фізичної культури СДПУ ім. А.С. Макаренка
Науковий керівник: П.Ф. Рибалко,
доктор педагогічних наук, професор кафедри ТМФК
Інституту фізичної культури СумДПУ імені А.С. Макаренка*

АНАЛІЗ ЗАСТОСУВАННЯ ФІЗКУЛЬТУРНО - ОЗДОРОВЧОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У сучасному суспільстві відбувається негативна динаміка зростання серцево-судинних, онкологічних, психічних та інших захворювань, різке зменшення рухової активності і збільшення захворювань, які пов'язані зі способом життя. Як наслідок, простежується зниження середньої тривалості життя населення. У Національній стратегії з оздоровчої рухової активності на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» (2017) висвітлено аналіз сучасного стану вітчизняної системи оздоровчої рухової активності. Наголошено, що «на початку XXI століття достатній рівень оздоровчої рухової активності (не менше 4–5 занять на тиждень тривалістю одного заняття не менше 30 хвилин) мали лише 3 % населення віком від 16 до 74 років, середній рівень (2–3 заняття на тиждень) – 6 %, низький рівень (1–2 заняття на тиждень) – 33 % населення. Для більшої частини дорослого населення характерною є гіпокінезія. Серед дітей зростає популярність малорухомого способу проведення дозвілля» (Р. П) Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2019, № 6 (90) 242 (Указ Президента України «Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» № 42/2016). Не виключенням є погіршення здоров'я учнівської молоді. Тому сьогодні проблеми фізичного здоров'я дітей та молоді знаходяться в епіцентрі уваги освітян. [9].

За результатами науково-пошукової діяльності в ході педагогічної практики майбутніми вчителями фізичної культури визначено, що більшість учнів молодших, середніх та старших класів мають позитивне ставлення до використання музичного супроводу на заняттях фізичної культури і бажають оволодіти не тільки базовими руховими вміннями та навичками, а й фізичними вправами з використанням музичного супроводу. Результати дослідження щодо з'ясування ставлення учнів закладів загальної середньої освіти до засобів фізичного виховання з використанням музичного супроводу були підставою для вивчення питання щодо застосування означених засобів учителями фізичної культури у процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності. Анкетування показало, що 67,2 % учителів м. Суми і Сумської області вважають за доцільне впровадження засобів фізичної культури з використанням музичного супроводу в процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності. 85,2 % усіх анкетованих учителів зазначають раціональність використання вправ з використанням музичного супроводу в позакласних формах

організації фізичної культури школярів. На запитання «Чи впроваджуєте Ви засоби фізичної культури з використанням музичного супроводу до освітнього процесу учнів 1–11 класів?» позитивно відповіли лише 36 % учителів м. Суми і Сумської області, але відмітили, що більшість учнів позитивно й зацікавлено ставляться до застосування означених засобів на урочних і позаурочних заняттях фізичної культури. Учителі зазначають, що опанування руховими діями з використанням музичного супроводу обирають учні як молодших (73 %) так і середніх та старших класів (59 %).

Бажання займатися фізкультурно-оздоровчою діяльністю із застосуванням засобів фізичної культури з музичним супроводом учні пояснюють позитивним настроєм на заняттях, різноманіттям методів і засобів, які впроваджуються, їх сучасністю. Це також підтверджується науковопошуковою діяльністю студентів щодо з'ясування ставлення учнів закладів загальної середньої освіти до уроків фізичної культури з використанням музичного супроводу. 38 % учителів фізичної культури Сумської області і 26,5 % учителів фізичної культури м. Суми не застосовують музичний супровід в освітньому процесі, указуючи на такі причини: – відсутність матеріально-технічного забезпечення для проведення уроку з використанням засобів фізичної культури з музичним супроводом – 38,5 %; – відсутність можливості використовувати музичний супровід при організації фізкультурно-оздоровчої діяльності – 19,6 %; – відсутність знань і вмінь у педагогічного складу щодо володіння методикою проведення фізкультурно-оздоровчих занять з використанням музичного супроводу – 40,4 %; – відсутність інтересу учнів до проведення фізкультурнооздоровчих занять з використанням музичного супроводу – 4,9 %. На підставі аналізу результатів анкетування нами встановлено, що як учителі м. Суми (31,2 %), так і вчителі Сумської області (15,5 %) намагаються застосовувати засоби фізичної культури з використанням музичного супроводу в підготовчій і заключній частинах фізкультурно-оздоровчих занять (у середньому впродовж 5–8 хвилин) при впровадженні вправ, що спрямовані на розвиток силових здібностей – 17,2 %, на розвиток координаційних здібностей (наприклад: танцювальна аеробіка, ритмаеробіка та ін.) – 18 % і на розвиток гнучкості (наприклад: стретчинг, йога, пілатес) – 20,4 % протягом навчального року. Зазначимо, що вправи аеробного характеру, наприклад, вправи танцювальної аеробіки, які сприяють розвиткові загальної витривалості, використовують лише 9 % всіх анкетованих учителів.

Таким чином, результати проведеного анкетування показали, що застосування вчителями фізичної культури засобів фізичної культури з використанням музичного супроводу в процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності потребує пошуку нових форм, методів і засобів організації навчальної діяльності, спрямованих на якісну підготовку майбутніх учителів фізичної культури в закладах вищої освіти. Непідготовленість до застосування вчителями фізичної культури засобів фізичної культури з використанням музичного супроводу в процесі

фізкультурно-оздоровчої діяльності в закладах загальної середньої освіти безпосередньо пов'язана з недостатністю необхідних спеціалізованих видань, а також недостатньою увагою до опанування засобами фізичної культури з використанням музичного супроводу під час професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в закладах вищої освіти. Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. На основі аналізу та узагальнення наукових джерел і нормативно-правових документів.

Висновки. Визначено, що фізкультурно-оздоровча діяльність є одним із основних напрямів упровадження фізичної культури в освітнє середовище. Установлено, що метою фізкультурно-оздоровчої діяльності в закладах загальної середньої освіти є формування фізичної культури особистості і мотивації до цілеспрямованого використання різних засобів фізичної культури, спорту та туризму для збереження здоров'я, гармонійного розвитку природних здібностей і психічних якостей, використання засобів фізичного виховання в організації здорового способу життя. Зазначено, що в умовах загострення проблеми збереження здоров'я учнівської молоді особливо актуальною стає проблема модернізації фізкультурно-оздоровчої діяльності в закладах загальної середньої освіти з урахуванням вподобань та інтересів учнів. Проведене анкетування показало, що застосування вчителями фізичної культури засобів фізичної культури з використанням музичного супроводу в процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності потребує пошуку нових форм, методів і засобів організації навчальної діяльності, спрямованих на якісну підготовку майбутніх учителів фізичної культури в закладах вищої освіти. Непідготовленість до застосування вчителями фізичної культури засобів фізичної культури з використанням музичного супроводу в процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності в закладах загальної середньої освіти безпосередньо пов'язана з недостатністю необхідних спеціалізованих видань, а також браком уваги до опанування засобами фізичної культури з використанням музичного супроводу під час професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в закладах вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Волков Л. В. Физическое воспитание учащихся: учеб.-метод. пособ. К.: Школа, 2018. 184 с.
2. Жабокрицька О. В. Педагогічні умови виховання основ здорового способу життя підлітків у позакласній діяльності: дис канд. пед. наук: 13.00.07. К., 2015. 289.
3. Лещенко Г. А. Формування позитивної мотивації школярів до систематичних занять фізичними вправами: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.09 / Геннадій Анатолійович Лещенко. Кривий Ріг, 2018. 22 с.
4. Москаленко Н. Рухова активність дітей молодшого шкільного віку / Н. Москаленко, О. Власюк. Збірник наук. праць. - Ч. II. - Рівне, 2017. - С. 65-66.
5. Рибалко П.Ф. Аналіз стану професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти. Фізико-математична освіта. 2019. Випуск 4 (22). Частина 2. С. 39-45. URL: <https://fmo-journal.fizmatsspu.sumy.ua/publ/4-1-0-635>

6. Рибалко П. Ф. Особливості управління фізкультурно-оздоровчою діяльністю в закладах загальної середньої освіти сільської місцевості / П. Рибалко, Ю. Рашевська, В. Кас'ян // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал. Суми: 2019.. № 8 (92), С. 123-133.

7. Рибалко П. Ф. Професійна підготовка учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти [Текст] : монографія. Суми : Цьома С. П., 2019. 380 с. : рис., табл. - Бібліогр.: с. 203-246. - 300 прим. - ISBN 978-617-7487-65-3

8. Рибалко П. Ф. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти [Текст] : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Рибалко Петро Федорович ; Держ. ВНЗ "Донбас. держ. пед. ун-т". - Слов'янськ, 2020. - 40 с.

9. Солопчук Д. М. Формування здорового способу життя молодших підлітків у позаурочній фізкультурно- спортивній роботі: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.07 / Дмитро Миколайович Солопчук. - Київ, 2017 - 20 с.

10. Methods Of Introducing Information Technologies Into The Educational Process Of Higher Education Institutions Of Ukraine Inna Romanchenko , Alona Prokopenko, Iryna Zaichko, Iudmyla Prokopenko, Petro Rybalko, Svitlana Bobrovytska, Ol'ga Kyselyova. IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security, VOL.21 No.5, May 2021 (Web of Science)

11. Future Physical Education Teachers' Preparation to Use the Innovative Types of Motor Activity: Ukrainian Experience / Dmytro Balashov, Diana Bermudes, Petro Rybalko, Oksana Shukatka, Yuliia Kozeluk, Alla Kolyshkina. *TEM Journal*, 2019; 8(4), Pp. 1508-1516 (*Scopus, Web of Science*).

Юлія Кицюк,

студентка СВО «магістр» 2 курсу спеціальності «Початкова освіта»

Науковий керівник: Імбер В.І.,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

(м. Вінниця)

РОЗУМОВИЙ РОЗВИТОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ СЮЖЕТНИХ ЗАДАЧ

Творча особистість, творче мислення, розвиток творчих здібностей були і залишаються актуальними питаннями сьогодення. Ця проблема є цікавою для багатьох педагогів та психологів. Творча особистість- це такий тип особистості, для якої характерна стійка, високого рівня спрямованість на творчість, мотиваційно-творча активність, що проявляється в органічній єдності з високим рівнем творчих здібностей, які дозволяють їй досягти прогресивних, соціально і особисто значущих творчих результатів у одній або декількох видах діяльності.

Виготський Л.С., Менчинська Н.О., Давидов В.В. не послаблювали своєї уваги до цієї проблеми у своїх дослідженнях. Психологічна структура творчих проблем та психологічні закономірності пошуку були відображенні у дослідженнях Брушлинського В.А., Пономарьова Я.А.

Ми зосередили свою увагу на розвитку творчого мислення у процесі розв'язання сюжетних задач. Так, у своїх дослідженнях Лук'янова С.М., Істоміна Н.Б., Фрідман Л.М. зауважують, що найпершим за все є функція формування вмінь розв'язування будь-яких сюжетних задач.

При цьому процес навчання розв'язування сюжетних задач має бути організований так, щоб він здійснював ефективний вплив на розвиток мислення учнів та формування їх особистості.

Все частіше такі дослідники як Барінова О., Абашкіна О., Гайдученко Є., Давидова В., Коваль К., Татаурщікова Д., Портланд Ю., звертають увагу на розвиток гнучких навичок (soft skills), переконуючи, що саме це наше величне та творче майбутнє.

«М'які навички» або їх ще називають «гнучкими навички» (англ. Soft skills) – комплекс неспеціалізованих, надпрофесійних навичок, які відповідають за успішну участь у робочому процесі, високу продуктивність і, на відміну від спеціалізованих навичок, не пов'язані з конкретною сферою.

Таким чином, творче мислення та «soft skills» тісно пов'язані між собою, а для успішного їх розвитку пропонуємо на уроках математики використовувати сюжетні задачі.

Державний стандарт початкової освіти, зміст галузі «Математика» включає в себе і змістову лінію «сюжетні задачі». Особлива роль відведена саме змістовій лінії «Сюжетні задачі», адже одним із завдань математики є формування в молодших школярів вміння розпізнати практичні проблеми, що можна розв'язати із застосуванням різних математичних методів [3].

Сюжетна задача - математична задача, що описує певний життєвий досвід, тобто, кількісний бік реальних подій та ситуацій, а також, має вимогу знайти шукану величину за даними в задачі величинами та зв'язками між ними.

Для ефективного розвитку творчого мислення дітей молодшого шкільного віку в процесі розв'язування сюжетних задач, необхідно використовувати різні форми роботи над задачею:

- аналіз задачі за допомогою синтетичних (від числових даних до запитання) та аналітичних (від запитання до числових даних) міркувань;
- розв'язання задач двома або більше способами;
- складання оберненої задачі та аналогічної задачі зі зміненими даними;
- моделювання ситуації за допомогою креслень та малюнків;
- порівняння задач та їх розв'язків;
- визначення із двох розв'язків, який правильний, а який - ні.

Для забезпечення ефективної роботи над сюжетною задачею, учні мають усвідомити, що вона є відображенням реальної життєвої ситуації. Саме тому, дитина має вміти «бачити» те, що описано в умові задачі, акцентуючи свою увагу на зазначених величинах, зв'язках та залежностях між ними. Зазначимо, що для успішного розв'язку задачі, діти мають бути ознайомлені з усіма умовними

записами щоб легко і правильно розуміти і використовувати їх у навчальній діяльності.

Отож, розвиток творчого мислення молодших школярів на уроках математики безпосередньо залежить від активізації їх здібностей, пізнавального інтересу до навчання, що можна забезпечити за допомогою використання різних форм роботи з сюжетною задачею.

Список використаних джерел

1. Имбер В. Нестандартные математические задания как средство развития эвристического мышления дошкольников. *Современные образовательные технологии в сфере дошкольного образования* (Белорусский государственный педагогический университет имени Максима Танка). Беларусь, 2020. С. 67-71.
2. Савченко О. Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики* / під заг.ред. О. В. Овчарук. К.: К.І.С., 2004. С. 34-46.
3. Скворцова С.О. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до навчання молодших школярів розв'язувати сюжетні математичні задачі: [монографія]. Харків: «Ранок-НТ», 2013. 31 с.

Олександр Козаков

магістрант кафедри фізичної культури

Інституту фізичної культури СДПУ ім. А.С. Макаренка

Науковий керівник: Дубинська О.Я.

Інституту фізичної культури СДПУ ім. А.С. Макаренка

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОЦЕСУ ЗАНЯТЬ ФІТНЕСОМ ЖІНОК 20 – 35 РОКІВ

Велика різноманітність видів рухової діяльності дає можливість творчого підходу до формування змісту фітнес-програм. З іншого боку, широкий арсенал фітнес-програм може викликати труднощі при виборі такої їх спрямованості, що найбільше задовольняє персональні інтереси жінок. Тому дослідження ефективності різних варіантів фітнес-програм залишається актуальною науковою проблемою.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та розробити диференційований підхід до процесу занять фітнесом жінок 20 – 35 років на підставі урахування особливостей просторової організації їх тіла.

Аналіз науково-методичної літератури дозволив встановити, що сучасні умови соціального, економічного, політичного життя суспільства, екологічні проблеми створюють кожного дня для населення України низку випробувань, які потребують психологічної, емоціональної стабільності від особистості та високого рівня здоров'я. За висновками численних досліджень найбільш чутливою до несприятливого впливу ендогенних та екзогенних факторів є контингент жінок 20 – 35 років, а результатом такого впливу є неможливість в повному обсязі реалізувати жінками свою репродуктивну функцію. Вирішення проблемних питань стосовно

низького рівня здоров'я жінок 20 – 35 років науковці вбачають у активному залученні даного контингенту до систематичної оздоровчо-рекреаційної рухової активності з використанням широкого спектру інноваційних засобів оздоровчого фітнесу на основі наукового обґрунтованої системи занять фізичними вправами. Вчені стверджують, що процес занять оздоровчим фітнесом можна оптимізувати через диференціацію змісту занять у відповідності до різних критеріїв диференціації, серед яких окремі показники фізичного розвитку, фізичної підготовленості, фізичної роботоздатності та фізичного стану. На жаль, поза увагою дослідників у якості критерію диференціації занять оздоровчим фітнесом залишаються показники просторової організації тіла жінок, що в найбільшій мірі відображають тілесне сприйняття людини під час її соціальної ідентифікації та особливо важливі для контингенту жінок 20 – 35 років. Наявність даної проблемної ситуації стало основою актуальності наукового дослідження та визначило його напрямом, пов'язаний з обґрунтуванням та розробкою диференційованого підходу до занять оздоровчим фітнесом жінок першого періоду зрілого віку з урахуванням просторової організації їх тіла.

Висновки. За аналізом науково-методичної літератури встановлено, що нині розроблено і обґрунтовано зміст і методику занять різними видами комбінованих та односпрямованих фітнес-програм для реалізації фізкультурно-оздоровчих, рекреаційних і соціально-психологічних потреб жінок зрілого віку. Проте, даних про вплив різних методик фітнес-програм на організм жінок 20-35 років недостатньо.

В статті подано варіанти та експериментальна перевірка фітнес-програм, які можуть пропонуватися для покращення резервних можливостей серцево-судинної системи та підтримання соматометричних параметрів тіла жінок першого зрілого віку.

Список використаних джерел

1. Арефьев В. Г. Современные фитнес-технологии повышения уровня физического состояния женщин первого зрелого возраста [Текст]. *Физическое воспитание студентов творческих специальностей XXIII*. Харьков, 2015. Т. 1. С. 73-75.
2. Баламутова Н. М., Шейко Л. В., Олейников И. П. Исследование мотивации и эффективности оздоровительной тренировки для женщин, занимающихся в физкультурно-оздоровительных группах по плаванию [Текст]. *Физическое воспитание студентов творческих специальностей XXIII*. Х., 2015. Т. 1. С. 79-85.
3. Ивчатова Т. В. Коррекция телосложения женщин первого зрелого возраста с учетом индивидуальных особенностей геометрии масс их тела [Текст]: автореф. дисс. канд. наук с физ. восп. и спорта: 24. 00. 02. К., 2015. 20 с.
4. Ковальчук Н. Фізична активність жінок як засіб профілактики інволюційних процесів [Текст]. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації: зб. наук. пр.* К. Вінниця: ДОВ „Вінниця”, 2019. С. 20 -22.
5. Крапівіна К. Оздоровлення жінок молодого віку засобами фізичної культури [Текст]. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту.* 2018. № 2-3. С. 83-85.
6. Круцевич Т. Ю., М. И. Воробьев Контроль в физическом воспитании детей, подростков и юношей [Текст]. К. : Поліграф-експрес, 2015. 195 с.

*Олександр Козинець,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри логопедії та логопсихології
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова,
Марія Градусова,
магістр кафедри логопедії та логопсихології
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)*

ПИСАНКАРСТВО ЯК МЕТОД РОЗВИТКУ ПЕРЕДУМОВ ОПАНУВАННЯ НАВИЧКОЮ ПИСЬМА У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Основою сучасного погляду на розвиток грамотності є теоретичні уявлення Л. С. Виготського про можливість навчання дітей читанню та письму виключно в релевантній соціальній ситуації. Тому писемне мовлення є результатом спеціально організованої роботи педагогів. [2, 4, 7].

Писемне мовлення, як зорова форма існування усного мовлення, формується на основі останнього та від початку є усвідомленим актом для суб'єкта. Складні умовно-рефлекторні зв'язки писемного мовлення приєднуються до вже існуючих зв'язків другої сигнальної системи (усного мовлення) і розвивають її. В свою чергу, успішне оволодіння писемним мовленням є передумовою успішного засвоєння шкільнорії програми [8, 9, 10]. Від рівня розвитку зорового сприймання, уваги, пам'яті, контролю залежить швидкість і якість опанування нової для дитини складної графічної інформації [4].

Наразі актуальним є пошук шляхів комплексного розвитку немовленнєвих передумов формування писемного мовлення. Перевага методик, де в одній діяльності можливо одночасно впливати з розвитковою або корегувальною метою на значну кількість загальнофункціональних та специфічних механізмів мовленнєвої діяльності, а також на розвиток когнітивних функцій, сенсо-моторних процесів, емоційно-вольову сторону особистості очевидна. Беручи до уваги вищесказане звернемо увагу на українське народне ремесло – писанкарство та розглянемо, які психофізіологічні механізми є спільними для процесу письма та написання писанки.

Зорове сприймання та рівень його розвитку безумовно визначає успішність засвоєння базових навичок письма [3]. Системний характер зорового сприймання вміщує ряд операцій: прийом та виділення окремих ознак сигналу, порівняння їх між собою та з внутрішнім еталоном, створення відповідних гіпотез про характер стимулу та віднесення його до певної категорії, тобто, власне, впізнавання [10]. Механізми впізнавання простих ознак є вродженими, симультанними і локалізованими в зоровій корі. Для впізнавання складних фігур (в тому числі

символів) залучаються асоціативні ділянки кори. Збільшення темпу росту провідних третинних полів в період між 4 і 7 роками, згідно з вченням О. Р. Лурія, розглядається як сенситивний у розвитку системної організації процесу сприймання. Саме тому важливо вчасно розвивати зорове сприймання, за можливості, до початку опанування писемним мовленням або паралельно навчанню [3; 9]. На матеріалі писанки дитина сприймає та засвоює велику кількість елементів, з яких складаються друковані та писані букви, що збагачує досвід оперування зорово-просторовими образами, зокрема просторовою комбінаторикою та стимулює розвиток асоціативних областей кори головного мозку [1; 8]. Також, під час розпису писанки чудово можна відпрацювати таку властивість сприймання, як транспозиція, тобто здатність *до переносу певних просторових конфігурацій на комплекси стимулів іншої інтенсивності* [3; 5].

Так, під час заняття дитина на аркуші паперу, тобто на площині, відтворює взірець. Після цього, безпосередньо пишучи писанку, дитина переносить той же орнамент на об'ємну поверхню яйця, що вимагає високого рівня просторового сприймання [5; 10]. Авторка тез неодноразово спостерігала, як така задача призводила до характерних помилок у нормотипових дітей навіть після детального пояснення чому зображення має різний вигляд на аркуші і на поверхні яйця.

Успішність засвоєння інформації залежить і від розвитку уваги, зокрема, стійкості, концентрації, переключуваності, розподілу та обсягу. На початкових етапах навчання писемному мовленню дитина змушена одночасно виконувати велику кількість різних дій, що вимагає від неї високого рівня розвитку уваги. Незрілість уваги пояснюється недорозвитком емоційно-вольової сфери, що може впливати і на розвиток самоконтролю. Заняття писанкарством (за умови, якщо воно цікаве дитині) може поступово покращувати показники розвитку уваги [8].

Наприклад, для покращення стійкості уваги на початкових етапах даємо завдання дитині виготовити просту писанку з однорідними елементами, без геометричного поділу яйця але з максимальною кількістю кольорів (пам'ятаємо, що в традиційному писанкарстві колір носить пасивний характер). Написання такої писанки займає небагато часу, а динамічність процесу утримує об'єкт уваги [11; 9].

Схожим шляхом проходить розвиток концентрації уваги. Особливості написання писанки передбачають високий рівень зосередженості, адже помилка на готовому творі очевидна і, як правило, зрозуміла відразу самій дитині (на відміну від помилки в зошиті). Тому, під час написання писанки дитина, що усвідомила залежність результату від процесу досягає максимальної концентрації уваги на яку здатна [5].

Розвиток переключуваності уваги передбачена самою технікою написання традиційної писанки. Етапи підготовки, відтворення зразка на аркуші паперу, робота писачком та процес фарбування і вмивання писанки слідує один за одним спонукаючи переключати увагу дитини. В процесі написання писанки такі властивості уваги, як розподіл та обсяг, ідуть пліч о пліч. Відтворюючи патерни

орнаменту та слідкуючи за правильністю співвідношення частин зображених символів з цілим образом писанки потрібно одночасно слідкувати за температурою воску в писачку для отримання рівномірної лінії. Якщо не розподіляти увагу і вчасно не підігріти писачок, він охолоне і перестане писати [11]. Поки писачок гріється над свічкою дитині потрібно осягати де закінчилась лінія орнаменту, і де знову починати відтворювати наступний елемент. Тобто, увага дитини має більш-менш успішно розподілятися, а її обсяг розширюватись до оптимальних значень для успішного написання не лише писанки але й письма в зошиті. Адже, відомо, що під час опанування навичкою письма здобувач освіти змушений одночасно виконувати велику кількість різних дій, що неможливо здійснити без достатнього розвитку здібності концентрувати, розподіляти і переключати увагу [8].

Одним з важливих загальнофункціональних механізмів мовленнєвої діяльності є достатній рівень розвитку функції зорового контролю. Прийняття помилкових рішень вимагає їх корекції під час виконання завдань, що потребує високого рівня розвитку зорового контролю [3]. Виготовляючи писанку, навіть з нескладним орнаментом, діти часто припускаються помилок, які видно одразу після занурення писанки в чергову барву [5]. Така особливість змушує дитину самостійно звертати увагу на допущену помилку, провести її аналіз і зрозуміти, часто з допомогою педагога, як уникнути такої прикраси в майбутньому. Тобто, дитина зацікавлена в результаті, свідомо починає контролювати написання елементів орнаменту, розвиваючи означену функцію та виявляючи нові для неї метакогнітивні здібності. В результаті високий рівень зорового контролю переноситься дитиною в площину робочого зошита [7]. Таким чином, написання писанки формує внутрішньоаналізаторні зв'язки зорового аналізатора, у яких відображаються просторове розташування і взаємовідношення різних графічних елементів. Просторова і кількісна близькість великої кількості символів (як і літер в тексті) ускладнює внутрішньоаналізаторні зв'язки, вимагаючи тонких просторово-кількісних диференціювань, без яких складна аналітико-синтетична робота, що необхідна для формування зорових уявлень букв, стає неможливою [8].

Кінцевою ланкою операцій, що складають письмо є графомоторні навички. Ця операція здійснює перетворення оптичних образів букв (графем) у відповідні графічні накреслення (кінеми) за допомогою рухів руки. Розвиток графомоторних навичок тісно пов'язаний зі станом зорово-моторної координації, тому вони можуть впливати на процес письма в цілому. Відомо, що деякі діти настільки утруднюються під час процесу зображення букв, що з уваги дитини випадають дві попередні операції письма – аналіз звукового складу слова та переведення фонем в графему. Оскільки формування графомоторних навичок в онтогенезі відбувається синхронно з розвитком образотворчої діяльності, наріжною функцією від якої залежить даний процес, є складні форми зорово-моторної координації [6; 8].

Відмінність писанкарства від образотворчого мистецтва полягає в репродуктивному (відтворювальному) характері цього виду традиційного

мистецтва. В процесі нанесення символів на поверхню яйця відбувається поступовий перехід від переважно кінестетичного (з опорою на «пам'ять руки») контролю за виконанням рухів до більш складного та ієрархічно організованого зорово-кінестетичного, тобто з опорою на довільні форми зорово-моторної координації. Адже овоїдна форма має значно обмеженішу поверхню в порівнянні з аркушем паперу, що спонукає дитину застосовувати прийом намацувальних рухів [5; 6]. Досконалість форми яйця, сформована система символів, що відтворюються слідуючи певним закономірностям в досить жорсткому порядку в поєднанні з кольорами, утворюють орнамент писанки. Багато елементів друкованих та письмових літер є ідентичними символам у писанкарстві, як за способом відтворення так і за розміром. Таким чином, за умови регулярних занять писанкарством можливо розвинути навички зорово-моторної координації та сприяти автоматизації графо-моторних навичок [1; 5].

Наведений поверхневий аналіз традиційного писанкарства з точки зору впливу його на формування таких когнітивних процесів як зорове сприймання, увага, розвиток зорово-кінестетичної організації рухів та метакогнітивних здібностей дозволяє зробити припущення про вдосконалення деяких передумов формування навичок письма у процесі розпису писанок.

Список використаних джерел

1. Білоус О., Сташук З. Школа писанкарства: навч.-метод. рекомендації. Київ: РВЦ КПДЮ, 2005. 44 с.
2. Выготский Л. С. Собр. соч. в т. Т. 3 Проблемы развития психики / под ред. А. М. Матюшина. Москва: Педагогика, 1983. 368 с.
3. Данілавичюте Е. А. Визначення рівня розвитку зорового сприймання дошкільників у зв'язку з підготовкою їх до опанування писемного мовлення. *Теорія і практика сучасної логопедії : Збірник наукових праць*. Київ: Актуальна освіта, 2005. Вип.2. С. 126 -131.
4. Данілавичюте Е. А. Сучасні підходи до вивчення порушень писемного мовлення та їх корекції у вітчизняній логопедії. *Актуальні проблеми сучасної логопедії : матеріали конференції*. Київ: РВЦ КПДЮ. 2007. С. 18-21.
5. Коновал Т. О. Писанкова абетка: навчально-методичні нотатки. Київ: ТОВ „Світ успіху”, 2007. 207 с.
6. Корнев А. Н. Нарушения чтения и письма у детей: Учебно-методическое пособие. СПб: ИД «МиМ», 1997. 286 с.
7. Крайг Г. Психология развития. СПб.: Питер, 2000. 992 с.
8. Логопедія: підручник. За ред. М. К. Шеремет, вид. 5-те. Київ: Видавничий Дім „Слово”, 2018. 856 с.
9. Лурия А. Р. Письмо и речь: Нейролингвистические исследования: Учеб. пособие для студ. психол. фак. высш. учеб. заведений. Москва: Издательский центр «Академия», 2002. 352 с.
10. Марченко І. С., Кобилякова Т. В. Профілактика оптичної дисграфії: навч.-метод. посіб. Київ: Вид-но НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. 101 с.
11. Ткачова К., Гудима В. Писанкарство. Тернопіль-Харків: Видаництво «Ранок», 2009. 112 с.

С. О. Козолуп,
студент магістрант 014 Середня освіта (Фізична культура)
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
Науковий керівник: Д. І. Балашов
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики фізичної культури
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОЦІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ ФУТБОЛОМ

Запровадження Концепції Нової української школи (2017) передбачає оновлення навчальних програм з фізичної культури, що характеризується спрямованістю на реалізацію принципу варіативності [4]. Навчальною програмою з фізичної культури для учнів старших класів в закладах загальної середньої освіти передбачено впровадження уроків за варіативним модулем «Футбол». Впровадження футболу у шкільне навчання пов'язане зі значним позитивним впливом цієї гри на організм учнів. Засоби футболу сприяють різнобічному фізичному розвитку, формуванню основних рухових якостей, покращують процес оволодіння новими і одночасно вдосконалення наявними руховими навичками. При цьому футбол як популярний і улюблений серед школярів вид занять фізичною культурою може стати одним з ефективних інструментів формування позитивного ставлення учнів до цінностей фізичної культури і відповідно одними із головних чинників їх фізичного виховання. Отже, футбол набуває сьогодні особливого значення для виховання та оздоровлення учнівської молоді.

Сьогодні освітяни надають пріоритет не лише освіті та вихованню, а й здоров'ю молодих учнів. Дослідження І. Калініченко встановило, що 24% учнів початкових класів складають групу здорових дітей, 32% страждають дисфункцією, 44% страждають хронічними захворюваннями. Поширеність дитячих захворювань в основному складається із захворювань дихальної системи (48,6%), органів травлення (7,9%), очей та їх придатків (5,4%), захворювань ендокринної системи, розладів харчування та метаболізму (5,3%), шкіри та кори головного мозку (4,6%), захворювання опорно-рухового апарату та сполучної тканини (4,5%), інфекційні та паразитарні захворювання (3,5%), неврологічні захворювання (3%, 3%) [3].

Тому стан здоров'я молоді, низький рівень фізичної активності та смертність у спорті призвели до поштовху спортивної реформи. Одним із його ключових етапів є розробка та впровадження нових концептуальних програм загальної середньої освіти.

Аналіз публікацій різних авторів показує, що протягом 2008-2013 рр. матеріали навчальної програми, що використовувались для впровадження елементів футболу у фізичне виховання та дослідження футбольних груп середньої школи, швидко розвивалися.

Беручи до уваги важливість футболу в освіті, суспільстві та охороні здоров'я, в Україні створена безперервна система футбольної освіти: уроки фізичної культури у варіативному модулі «Футбол» [2].

Дослідники О. Томенко та Д. Деменков зазначали, що протягом багатьох років заклади загальної середньої освіти розробили та впровадили багато методів.[7] Але існує потреба вдосконалення методики фізичного виховання на уроках фізичної культури з використанням засобів футболу у школі.

Мета дослідження. Аналіз та узагальнення законодавчих та нормативно-правових основ, наукової та методичної літератури з проблеми дослідження.

Уроки фізичної культури у варіативному модулі «Футбол» мають певну послідовність та структуру. Цей урок є основною формою організації фізичної культури закладів загальної середньої освіти з метою формування в них регулярних вправ, зміцнення здоров'я та підтримки належних рівнів фізичних вправ. Заняття футболом має свою структуру та зміст [1].

Структура уроку фізичної культури згідно варіативного модуля «Футбол» полягає у послідовному розташуванні всіх взаємопов'язаних частин змісту програми в часі та просторі.

Підготовча частина цього уроку використовує вправи, які передбачають наступне:

- ЧСС поступово наростає; - підвищена температура тіла; - підготувати кістково-м'язову систему до подальшого збільшення та посилення кровопостачання м'язів; - збільшення діапазону рухів суглобів.

Основна частина заняття спрямована на вирішення навчальної проблеми уроку фізичної культури за допомогою варіативного модуля «футбол».

В заключній частині уроку фізичної культури вирішуються завдання з варіативного модуля «Футбол», які дозволяють:

- поступово зменшувати обмінні процеси в організмі;
- зменшують частоту серцевих скорочень до базового рівня.

Ефект фізичного виховання у варіативному модулі «Футбол» залежить від фізичної активності, навантаження: кількості та інтенсивності вправ.

Організація діяльності учнів на уроці фізичної культури у варіативному модулі «Футбол» передбачає використання таких методів організації учнів: фронтальний, груповий, потоковий, варіативний, індивідуальний та спосіб колового тренування [6].

У процесі виконання простих рухових дій (загальнорозвиваючих вправ, проходження) на підготовчому та заключному етапах заняття зазвичай використовується *фронтальний спосіб* організації учнів на уроці фізичного виховання варіативного модуля «футбол». Коли необхідно забезпечити контроль поведінки кожного учня, можна використовувати *спосіб потокової* організації учнів на уроках. Суть *варіативного* методу полягає в тому, що групи учнів по черзі виконують одне і те ж завдання (зміна). *Групові методи* широко застосовуються для

вирішення фізичних, технічних і тактичних навчальних завдань. Розділення учнів на декілька підгруп, цим самим вчителі можуть встановлювати завдання (загальні для всіх або індивідуальні для кожного). Це дозволяє краще контролювати процес і створювати різні умови для вдосконалення дій. *Індивідуальний спосіб* організації учнів на уроках фізичної культури у процесі занять футболом використовується для реалізації освітніх завдань щодо закріплення і вдосконалення окремих ігрових прийомів і розвитку фізичних якостей.

У практиці фізичного виховання за варіативним модулем «футбол» існують деякі специфічні методи: командний метод, цілісний метод, метод аналітичний.

Цілісний метод застосовується на перших уроках з початківцями під час вивчення усього руху, після оволодіння нескладними елементами техніки і тактики гри.

Методи розділення використовуються для вивчення складних технічних елементів та колективної тактики (командної) тактики. Цей метод передбачає розбиття вправ на окремі етапи дії під час процесу розробки техніки та їх поєднання у всю техніку на завершальному етапі.

Змішаний підхід поєднує два вище вказані методи. На практиці це означає, що учням потрібно послідовно освоювати елементи всієї вправи, усувати помилки, передбачені методом аналізу, а потім повертатися до найкращих результатів всієї вправи. Змішані методи в основному застосовуються для тренування ігрової тактики та вдосконалення складних технічних елементів [5].

Висновки. Варіативний модуль «Футбол» є важливою частиною закладів загальної середньої освіти у навчальній програмі фізичного виховання. Основний зміст цього модуля відповідає основним цілям програми: завдяки навчанню футболу юнаки та дівчата стабільно цікавляться фізичним вихованням та загальним здоровим способом життя.

Важливо, що навчальні матеріали цього модуля є придатними для уроків з учнями різного рівня підготовленості, забезпечує загальну освіту, а не лише спортивний напрямок, а також містить наступальні та захисні прийоми, теоретичну інформацію та найпростіші технічні та дійові елементи у футбольній практиці.

Ефективність фізичного виховання у варіативному модулі «Футбол» залежить від фізичної активності: обсягу та інтенсивності вправи. Урок фізичної культури у процесі заняття футболом має визначену структуру. Організація діяльності учнів забезпечується за допомогою використання позитивних, потокових, варіативних, групових та індивідуальних колових методів навчання. Впровадити на практиці різні типи уроків: вступні уроки, контрольні уроки, загальні фізичні вправи, ігри, комплексні. Вивчаючи та вдосконалюючи футбольні навички вагомим є використання цілісних, аналітичних та варіативних методів.

Список використаних джерел

1. Бермудес Д., Шафорост М. Теоретико-методичні особливості проведення уроку фізичної культури з використанням засобів футболу. *Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту*

різних груп населення: матеріали XIX Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених, 2019. 26-29.

2. Бермудес Д., Якущенко О. Технологія опанування сукупністю елементів техніки гри на уроках фізичної культури за варіативним модулем «Футбол». *Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту різних груп населення: матеріали XIX Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених*, 2019. 29- 33.

3. Калиниченко, І. О. (2013). Медико-педагогічний контроль за фізичним вихованням дітей у загальноосвітніх навчальних закладах : навч. посіб. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка.

4. Кісельов В. О., Рибалко П. Ф. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації спортивно-масових заходів. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. 2020. Вип. 3 (44) С. 63 -70.

5. Концепція Нова українська школа. 2017. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.

6. Рибалко П. Ф. Професійна підготовка учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти [Текст] : монографія. Суми : Цьома С. П., 2019. С. 203-246.

7. Рибалко П. Ф. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти [Текст] : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Держ. ВНЗ "Донбас. держ. пед. ун-т". Слов'янськ, 2020. 40 с.

8. Столітенко, Є. А. (2003). Урок фізкультури з елементами футболу в 2 класі. *Фізичне виховання в школі*. 1. С. 22-24.

9. Столітенко Є. В. Фізичне виховання учнів 1–11 класів у процесі занять футболом. Київ: Баланс-Клуб. 2016.

10. Томенко О. А., Деменков Д. В. Сучасний стан організаційно-методичного забезпечення гурткових занять із футболу зі школярами. *Слобожанський науково-спортивний вісник*, 2014. 3. С. 101-104.

Катерина Колчинцева

Студентка 2 курсу магістратури спеціальності «Початкова освіта»

Науковий керівник: Золотарьова О. В.,

кандидат педагогічних наук, доцент

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

(м. Старобільськ)

ФОРМУВАННЯ ПОЧУТТЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Сучасне суспільство потребує свідомих зусиль, спрямованих на формування людей активних, соціально відповідальних, гідних слави предків і свідомих своєї відповідальності за долю української держави, людства в цілому. Головною проблемою майбутнього постає розуміння того, що означає бути людиною, яке її місце у світі. Цим зумовлено зміну пріоритетів: від нівелювання індивіда у державі до зростання його самодостатньої цінності, зростання його духовного багатства,

культури, моральної відповідальності. Саме відповідальність здатна вберегти народ від негараздів і успішно зреалізувати кожною конкретною людиною ту частину громадського обов'язку, який стане визначальним чинником виходу української спільноти із загальної кризи.

Як засвідчує педагогічна практика, у виховній діяльності сучасної загальноосвітньої школи та поведінці учнів виявляється чимало негараздів. Серед значної частини школярів часто виявляються девіації у поведінці, тяжіння до бездуховності й жорстокості, що, природно, позбавляє їх можливості виявлення почуття відповідальності. Позбутися цієї тенденції у вихованні можна за умови, якщо вже з молодшого шкільного віку формувати у дітей основні поняття про добро, істину, обов'язок, відповідальність шляхом розкриття азбуки загальнолюдської моралі. Такий підхід є вирішальним у вихованні молодших школярів, оскільки саме дітям цієї вікової групи притаманна особлива чутливість до морально-етичних впливів, підвищений інтерес до норм культури поведінки та взаємин, до спілкування.

Проблема відповідальності на загальнонауковому рівні знайшла своє відображення у філософії (А. Бен, Л. Буєва, Н. Головка, О. Дробницький, Є. Ільєнков, Дж. Міллер, О. Плахотний, Н. Смеллер, Л. Сохань). У роботах філософів розкриваються теоретико-методологічні засади відповідальності, співвідношення між свободою і відповідальністю особистості. Вихідним пунктом визначення ступеня відповідальності є співвідношення свободи і об'єктивної необхідності. У загальнофілософському аспекті свобода розглядається як оптимальна форма зв'язку індивіда з іншими людьми. Передумовою свободи є вибір, який передбачає самообмеження, відмову від певних можливостей з метою виділення головного у відповідній ситуації. Всі дії, які пов'язані з вибором, передбачають активність особистості, незалежно від того, нав'язана їй відповідальність ззовні чи взята нею добровільно.

Поняття “відповідальність” особистості в етиці включає не тільки суспільний зміст обов'язків, але і внутрішнє, суб'єктивне ставлення до них самої особистості. Тим самим відповідальність розуміється як здатність людини свідомо, добровільно виконувати певні вимоги і адекватно здійснювати поставлені перед собою завдання (С. Архангельський, В. Гусейнов, В. Дрогобицький, Н. Мінкіна, А. Титаренко).

У психології (К. Абульханова-Славська, І. Бех, Л. Божович, М. Боришевський, Г. Костюк, О. Леонт'єв, А. Маслоу, К. Муздибаєв, Ж. Піаже, К. Роджерс, А. Роттер, Л. Колберг, М. Савчин та ін.) відповідальність визначається як одна з найбільш загальних якостей, як результат інтеграції всіх психічних функцій особистості, оцінки власних чуттєвих ресурсів, емоційного ставлення до обов'язку, волі. Дослідники розглядають розвиток відповідальності від колективної до індивідуальної; від зовнішньої до внутрішньої (в онтогенезі), а також від відповідальності за минуле до відповідальності за майбутнє. Зокрема Ж. Піаже розробив концепцію відповідальної поведінки особистості, в якій на першій стадії

виявляється “об’єктивна відповідальність”, а на вищій – “суб’єктивна”. На основі отриманих даних вчений довів, що в індивідуальному розвитку дитина проходить шлях від морального реалізму до автономної моралі.

Л. Колберг встановив зв’язок між розвитком когнітивних структур, моральних почуттів і діями дітей (когнітивно-еволюційна теорія морального розвитку особистості).

На основі його теорії К. Хелкома більш детально дослідив й описав стадії розвитку відповідальності, починаючи з більш ранніх і закінчуючи стадіями відповідальності, де визначним критерієм виступає система засвоєних особистістю норм і правил суспільної моралі.

Інстанцією, котра регулює відповідальність особистості, за В. Франклом, є совість, яка ніби узгоджує всезагальний моральний закон за конкретною ситуацією конкретної людини. Головним завданням виховання вчений вважає не лише передачу знань, а насамперед „шліфування” совісті. Відповідальність як поняття, що характеризує моральну діяльність людини, тісно пов’язана з категорією обов’язку. У зв’язку з цим В. Франкл вважав, що різниця між обов’язком і відповідальністю відповідає відмінності між авторитарною і гуманістичною совістю (сутність першої полягає в готовності людини виконувати переважно вказівки та підкорятися, що за своєю сутністю є покірністю як людською якістю; особливість другої виявляється у здатності прислухатись до голосу власної людяності, незалежно від чиїх би то не було розпоряджень).

На думку І. Беха, відповідальність – це якість, яка концентрує усвідомлений особистістю суспільно значущий обов’язок, повинність у здійсненні морального вчинку, передбачає визнання людиною єдиної активної причетності до соціального і природного буття і є своєрідним підсумком самоусвідомлення. Відповідальність виступає своєрідною внутрішньою визначальною формою активності суб’єкта, яка спричиняє його поведінку і діяльність. Ключовою особливістю відповідальності є її постійність, яка виявляється всупереч змістовним відмінностям моральної вимоги, зумовлених специфікою ситуації її пред’явлення. Якраз ця особливість перетворює відповідальність в усвідомлену установку як готовність діяти відповідальним чином.

М. Савчин визначає відповідальність як смислове утворення особистості, своєрідний загальний принцип співвіднесення (саморегулювання) в межах цілісної мотиваційно-смислової сфери (мотивів, цілей та засобів життєдіяльності).

Одним із перших у педагогіці ХХ століття відповідальність як соціальну якість особистості розкрив А. Макаренко, за яким включення вихованців у систему відповідальної залежності є визначальною умовою формування відповідальності. Відповідальність, за вченим, формується у колективі на основі чіткого фіксування обов’язків, колегіальності, залучення кожного вихованця до виконання різноманітних видів діяльності.

Основою виховної системи французького педагога С. Френе є положення про те, що важливих моральних якостей особистість набуває лише в діяльності. Розроблені ним форми навчально-виховної роботи (“техніка Френе”) задовольняли потреби, зокрема молодших школярів, у дії та спілкуванні, сприяючи вибору видів діяльності для кожного учня, розвитку самопрояву, самоствердження, відповідальності.

В. Сухомлинський розглядав відповідальність як похідну від обов’язку, совісті, вини і свободи. На його думку, процес формування почуття відповідальності у дітей базується на внутрішніх властивостях людини, її свідомих добровільних діях у межах внутрішньої свободи, коли вчинки оцінюються особистою совістю, усвідомленням обов’язку. Тобто відповідальність формується особистісно-індивідуальною сферою. За цим вченим, головним, починаючи з раннього віку, є розвиток у дітей здатності до співпереживання, чутливості до чужого болю, милосердя і доброти щодо однолітків, молодших, старших.

Питання виховання у школярів відповідального ставлення до навчання досліджувались О. Алферовим, К. Гаджиевою, Н. Ємісаєвою, О. Розенберг та ін. У дослідженнях З. Артеменко, А. Жаворонко, Л. Ітельсона, В. Вихрущ розкрито зміст виховання відповідальності в процесі суспільно корисної діяльності. У дослідницьких роботах Т. Веретенко, С. Гагаріної, Ю. Тамбовкіна, Н. Тен, К. Чорної вивчалися питання виховання відповідальності школярів у суспільно корисній праці, різноплановій діяльності шкільного колективу.

У ряді дисертаційних досліджень (В. Горовенко, А. Іващенко, Л. Ленчукової, Н. Шевченко) показані шляхи виховання відповідальності у старшокласників.

Проблеми формування даної якості в учнів середнього шкільного віку досліджувалися в роботах Г. Земченкової, Н. Шевченко, В. Хворостовського.

В останні роки активізувалась увага до проблеми становлення відповідальності у дітей молодшого шкільного віку – періоду, коли створюються передумови для подальшого розвитку особистості.

Вихованню у молодших школярів відповідального ставлення до суспільних обов’язків, праці присвячені роботи С. Гагаріної, Л. Краєвої; вихованню виконавчості і добросовісності – робота Р. Жумаканової; вихованню відповідальності в навчальній діяльності – робота З. Васильєвої; розвитку гуманних почуттів у молодших школярів – робота М. Юр’євої.

Проте доводиться констатувати, що поза увагою дослідників залишився цілісний підхід щодо вивчення почуття відповідальності молодших школярів, можливості педагогічного впливу на розвиток цього почуття, механізм його формування у 1-4 класах загальноосвітньої школи, оскільки саме цей вік є періодом сензитивного розвитку щодо моральних якостей.

Яна Колядич,

студентка IV курсу педагогічного факультету

Науковий керівник: Оксана Василівна Шукатка,

доктор педагогічних наук, професор,

Львівський національний університет імені Івана Франка

МОТИВАЦІЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

В сучасних умовах стрімкого розвитку цифрових технологій, опанування електронними засобами (комп'ютерами, ноутбуками, смартфонами, планшетами, тощо) у дітей розвивається залежність від гаджетів, що в подальшому призводить до малорухливого способу життя.

Ситуація погіршилася з введенням дистанційного навчання, адже тепер школярі проводять більшу частину часу сидячи вдома. В такій ситуації мотивація молодших школярів до занять фізичною культурою набуває великої значущості, особливо для молодших школярів. Це пов'язане з тим, що саме у віці 6-9 років відбувається активне зростання, розвиток і зміцнення м'язової тканини, кісток скелета, серцево-судинної системи, органів дихання, нервової системи. Цей вік сприятливий для розвитку координації та витривалості. Саме у цьому віці повинна формуватися орієнтація на здоровий спосіб життя.

Мотивація – це рушійна сила, у тлумачному словнику трактується як сукупність мотивів, доказів для обґрунтування чогось; мотивування.

Ми повинні розуміти, що навчання з вмотивованим учнем проходить більш якісно та ефективно. Та мотивація не повинна розповсюджуватися лише на уроки, важливо формувати в дитині потребу самостійно та систематично виконувати фізичні вправи і поза навчальним процесом. У дослідженнях Л.Кожевникової [2] доведено, що мотивація до занять фізичною культурою залежить від умов в школі та родині, організації пропагандистської та практичної роботи в цьому напрямку.

В школі відповідальність за цей процес покладений на вчителя. Саме вчитель повинен прививати дітям любов до фізичної культури та спорту, мотивувати їх до самовдосконалення, проте в умовах дистанційного навчання педагог повинен розділити свої обов'язки з батьками учнів. Це пов'язано з тим, що вчитель не в змозі контролювати правильне виконання вправ у молодших школярів, тим більше, мотивуючі бесіди не мають сильного впливу через онлайн спілкування, вчителю важко створити атмосферу для ефективного проведення уроку.

В такому випадку вчителі та батьки мають злагоджено працювати. Для цього необхідно: налагодити контакт з батьками; пояснити яке значення має їх допомога на уроках; певним чином мотивувати їх також, описуючи вагомість правильного виконання фізичних вправ їхніми дітьми; ознайомити батьків з фізичними і психологічними особливостями молодших школярів, способами мотивації дітей займатися фізичною культурою.

Головним завданням батьків буде слідкувати за правильним виконанням вправ, щоб діти не травмувалися і отримали максимальну користь від уроку. Підсилити зацікавленість та мотивацію до занять можливо, якщо виконувати їх разом з дитиною. Для дитини це буде гарним прикладом та сприятиме згуртованості родини.

В умовах дистанційного навчання виникають труднощі пов'язані з потребою молодших школярів в ігровій діяльності, яка забезпечувалася під час очного навчання в школі, де головними видами діяльності на уроках фізичної культури були рухливі ігри та естафети. Зрозуміло, що в онлайн режимі їх проведення стало неможливим. У цьому питанні вчитель розраховує на допомогу та підтримку батьків, щоб ті в свою чергу спонукали та проводили ігрову діяльність під час прогулянки.

Спочатку необхідно сформувати в учнів позитивне ставлення до фізичної культури. За даними досліджень Л. Прокопової [3], ставлення учня до фізкультурно-оздоровчої діяльності значно впливає на його мотивацію та на навчально-виховний процес в цілому. Це можна зробити шляхом мотиваційної бесіди про користь фізичних вправ, яких результатів вони можуть досягнути, переглянути мотиваційне відео. Пріоритетними мотивами заняття фізичною культурою і спортом школярів є зміцнення здоров'я, удосконалення форми тіла, досягнення високого спортивного результату, спілкування з друзями й активний відпочинок [1].

Також цікавим завданням було б дати дітям самостійно знайти інформацію, написати невеличку пам'ятку про користь занять фізичними вправами. Це б додатково мотивувало дітей до самостійних занять фізичною культурою, адже у школярів були б особисті причини для цього.

Для того, щоб діти перейшли від теорії до практики, необхідно створити план виконання фізичних вправ, який би враховував їхні вікові особливості. Хорошим мотиваційним поштовхом було б створити змагальну атмосферу, адже в такому віці школярі хочуть проявити себе серед однокласників, щоб вчитель їх помітив та похвалив. Але змагання мають бути не між дітьми, а у вигляді індивідуального завдання. Наприклад, вчитель може дати дитині ціль: якщо на даний момент вона робить 10 присідань, то через тиждень їй необхідно робити 13 присідань. Учень зможе побачити результат своєї праці, що ще більше вмотивує його.

Отже, в умовах дистанційного навчання ми зіштовхнулися з проблемами мотивації дітей на уроках фізичної культури, але злагоджена робота вчителів, батьків та дітей, спрямованість на розвиток в учнів потреби в фізичному вихованні, створення позитивного уявлення про здоровий спосіб життя допомагає вирішити ці проблеми та підвищити якість організації навчально-виховного процесу.

Список використаних джерел

1. Винник В.Д. Особливості формування інтересу та мотивації до занять фізичним вихованням. ТМФВ. 2010. №12. С. 39–42.

2. Кожевнікова Л. Мотиваційні фактори до фізкультурно-оздоровчих занять учнів молодших класів. *Молода спортивна наука України*. 2016. Вип. 10. Т 4. С. 109-113.

3. Прокопова Л. І. Формування мотивації дітей шкільного віку до занять фізкультурно-спортивною діяльністю. Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту школярів та студентів України: [VI всеукр. наук.-практ. конф.]. Суми: СДПУ. 2006. С. 108-113.

Л. П. Коробович

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри менеджменту, доцент
ПВНЗ Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука*

СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗВО

Управління закладом вищої освіти як складною, цілісною, відкритою, динамічною соціально-педагогічною системою підпорядковується загальній теорії управління соціально-педагогічними системами, яка розкривається через закономірності, принципи, зміст управління (загальні та часткові функції). Моніторинг є складовою управління. У зв'язку з цим, зазначені вище методологічні засади створюють підґрунтя концептуальних положень та системи моніторингу результативності освітнього процесу.

Теоретичну основу моніторингу в освітніх системах складають головні положення провідних наукових підходів, зокрема: антропосоціальний підхід, що ґрунтується на положеннях соціального та педагогічного управління, де центром уваги в управлінні є людина; системний підхід, який дозволяє дослідити елементи системи з метою утримання її функціонування у визначеному стані; синергетичний підхід, основою якого є процеси самоорганізації та взаємодії в умовах нестабільності; особистісно орієнтований підхід, який спрямовує процеси навчання відповідно до індивідуальних особливостей та здібностей студентів; кваліметричний підхід, який надає можливість кількісного визначення якісних змін у навчальному процесі.

За визначенням В. Маслова, під принципами в освітніх системах розуміють фундаментальні вихідні положення, які впливають із стійких тенденцій існування і розвитку конкретної системи [3, с. 32]. У зв'язку з цим ми виділяємо такі принципи організації системи моніторингу, як: об'єктивність вимірів, порівнянність, адекватність та прогностичність отриманих даних.

Реалізація системи моніторингу відбувається через здійснення моніторингових процедур – послідовних етапів спостереження, які реалізують суб'єкти управління.

Метою моніторингу результативності освітнього процесу в системі педагогічного менеджменту ЗВО є інформаційно-аналітичне забезпечення прийняття управлінських рішень учасниками освітнього процесу, спрямованих на узгодження дій та відносин між ними для досягнення запланованих результатів освітнього процесу ЗВО [2, с. 111]

При створенні системи моніторингу результативності освітнього процесу

необхідно враховувати, що його оцінювання, по-перше, не зводиться тільки до тестування знань студентів (хоча це і залишається одним із показників якості освіти); по-друге, воно має здійснюватися комплексно, розглядаючи всі аспекти освітнього процесу.

Дотримуючись вищезазначених положень, можна гарантувати отримання об'єктивних даних про стан освітнього процесу та забезпечити його результативність шляхом поетапного відстеження та поточного регулювання.

Об'єктами моніторингу результативності освітнього процесу у ЗВО виступають, як вже зазначалося, умови, процес і результат. Умови освітнього процесу – наявність якісних стандартів підготовки фахівців; матеріально-технічне та науково-методичне забезпечення освітнього процесу; його організація; забезпечення науково-педагогічними кадрами, робота з ними; соціальний захист, адаптація, збереження та зміцнення здоров'я учасників освітнього процесу. Здійснення освітнього процесу – зміст навчання (відповідність стандарту освітньої галузі та програмам навчального курсу); якість навчання та викладання (рівень навчальних досягнень студентів та рівень педагогічної й наукової діяльності викладача); розвиток професійної компетентності випускників. Результат освітнього процесу – якість підготовки випускників та їх конкурентоздатність на ринку праці; рівень професійної та соціальної адаптації випускників; рівень професійної діяльності науково-педагогічних працівників; результати акредитації спеціальності; рівень задоволення освітніх та професійних потреб учасників освітнього процесу. Для забезпечення успішності моніторингу освітньої діяльності в системі педагогічного менеджменту закладу вищої освіти необхідно створити спеціальні умови. Серед них ми виділяємо такі:

Результативність освітнього процесу розглядається як результуюча оцінка ступеня забезпечення умов здійснення та ступеня досягнення мети освітнього процесу ЗВО відповідно до сучасних державних та ринкових вимог.

Зміст моніторингу співвідноситься з умовами та метою здійснення освітнього процесу, які, з одного боку, відповідають державним вимогам щодо ліцензування та акредитації конкретних спеціальностей майбутніх фахівців. З іншого боку, умови й мета обов'язково узгоджуються з вимогами ринку праці та освітніх послуг й оновлюються та коригуються в міру зміни попиту на цих ринках.

Визначена й науково обґрунтована технологія здійснення моніторингу результативності освітнього процесу та його регулярне проведення спирається на самостійність, рефлексію і саморегуляцію тих, чия діяльність відстежується. Забезпечується відкритість моніторингових процедур та вільний доступ до результатів тих, чия діяльність відстежується.

Регуляція за результатами моніторингу здійснюється шляхом поєднання зовнішнього цілеорієнтованого впливу з боку адміністрації та внутрішнього рефлексивного самовпливу на власну поведінку тих, чия діяльність відстежується. Постійно визначається й доводиться до колективу перспектива подальшого

розвитку освітнього процесу на основі маркетингових досліджень.

Цілеспрямована підготовка науково-педагогічних працівників до використання технології моніторингу результативності освітнього процесу.

Рутинні обчислювальні операції здійснюються за допомогою спеціально створеної інформаційної технології з використанням комп'ютерної техніки. Освітній моніторинг має свою специфіку: його функцією є не тільки надання інформації про стан освітньої системи, але й включення механізмів поточного регулювання, в т.ч. саморегулювання. При цьому не тільки відстежується динаміка змін в освітніх процесах, але й підтримується розвиток цих процесів у межах заданих параметрів, враховуються можливості виникнення ситуацій випадковості та ймовірності і не допускаються регресивні перетворення. Таким чином, освітній моніторинг спрямований на виявлення та регуляцію деструктивних впливів зовнішніх і внутрішніх факторів освітньої системи і націлений на досягнення бажаних результатів її розвитку [1, с. 64].

Список використаних джерел

1. Єльнікова Г.В. Основи адаптивного управління: курс лекцій. К. : ЦППО АПН України, 2003. 133 с.
2. Коробович Л.П. Моніторинг результативності начального процесу вищого навчального закладу недержавної форми власності. *Адаптивне управління в освіті: збірник наукових праць*: Луганський державний інститут мистецтв і культури. Харків: Стиль-іздат. 2007. С.110-119
3. Маслов В. І., Драгун В. П., Шаркунова В. В. Теоретичні основи педагогічного менеджменту : навч. посібник. К. : УПКСКО, 1996. 88 с.

*Галина Корчова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри професійної освіти,
Київський національний університету
будівництва і архітектури*

ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Актуальність даної теми обумовлена тим, що нові соціальні вимоги, висунуті державою до системи вищої освіти, покликані забезпечити вихованню моральних, ініціативних, комунікативних, відповідальних, соціально активних громадян своєї держави. Так, у статті 26 Закону України «Про вищу освіту» одним із основних завдань закладу вищої освіти є формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання. Утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, вміння вільно мислити та само організовуватися в сучасних умовах [1]. У статті 1 Закону України «Про освіту» зазначається, що освітній процес – система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей [2].

Отже, реформування вищої освіти передбачає використання в освітній діяльності різноманітних форм соціалізації, що сприяють самовизначенню здобувачів і набуття ними соціальних компетентностей.

Однією з основних умов, що сприяє самовизначенню здобувачів вищої освіти і набуття ними соціальних компетентностей є соціальна практика. Так, С. М. Азаркін, Г. М. Беспалова, Н. М. Виноградова визначають соціальну практику як процес освоєння, відпрацювання соціальних навичок, а також пізнання внутрішньої, сутнісної сторони соціальної дійсності [3].

Н.Ф. Логінова і С.Х. Самсонова розуміють під соціальною практикою вид діяльності учня, спрямований на придбання позитивного соціального досвіду, у якому він отримує навички соціальної компетентності та реальної дії в суспільстві [3].

Г. В. Осипова вважає, що соціальні практики спрямовані на створення умов для формування активної громадянської позиції учнів, здатних до перетворення соціуму і підтримки соціально-значущих інновацій. Це передбачає, по-перше, включення молодих людей у реальні соціальні відносини, самореалізацію дітей у процесі соціальної взаємодії; по-друге, домінування у школі і соціальному оточенні творчого початку при організації навчальної та позаурочної діяльності [3]. Підсумовуючи висловлювання вчених, соціальна практика – це така освітня діяльність, що спрямована на розвиток соціальної компетентності і навичок, на придбання позитивного соціального досвіду та індивідуальної моделі соціальної поведінки.

Аналіз наукової та навчально-методичної літератури показав, що в освітній діяльності закладів освіти найбільш активно використовуються такі види соціальних практик:

- 1) пасивна (навчальні соціально-практичні ситуації на уроках і заняттях, оціночна діяльність, ділові та рольові ігри);
- 2) активна (профорієнтаційна робота, участь у соціальних і дослідницьких проектах);
- 3) перетворювальна (допомога соціально незахищеним верствам населення, суспільно-корисні справи, культурно-масова діяльність та ін.).

Завданнями соціальної практики на сучасному етапі є:

формування соціальних компетенцій за допомогою залучення здобувачів освіти до суспільно значущої діяльності;

набуття вмінь комунікативної культури в ході здійснення різних соціальних взаємодій;

знайомство з умовами і змістом соціальних процесів, що відбуваються в сучасному суспільстві;

формування індивідуальних моделей поведінки, рішення і подолання проблем, які супроводжують діяльність молоді під час проходження соціальної практики, вміння застосовувати теоретичні знання у конкретній життєвій ситуації;

формування уявлень студентів про можливості сучасних соціальних технологій.

У ході дослідження виявила особливості соціальних практик [3]:

1) зміст соціальних практик виходить за рамки вишівських навчальних програм, тому що пов'язаний з реальним життям;

2) практика – це діяльність, тому у здобувачів освіти повинні бути цілі і мотиви діяльності, самостійні дії, спрямовані на досягнення результату, а також рефлексія діяльності;

3) соціальні практики – це педагогічно керована діяльність студентами, тобто при організації практик ми повинні точно розуміти, на отримання яких результатів вони спрямовані;

4) результативність соціальних практик виявляється (перевіряється) або в якості засвоєних дій, або у якості продукту. Дії або продукт є об'єктами оцінювання і для студентів, і для педагогів;

5) для визначення об'єктів оцінювання (дії або продукту) необхідно розробляти систему критеріїв і показників.

Таким чином, соціальна практика є таким видом діяльності, що спрямований на формування позитивних соціальних змін, а значить, заклад вищої освіти стає реальним майданчиком соціальної практики.

У багатьох закладах вищої освіти соціальна практика студентів має, наприклад, такі напрями:

студентське самоврядування – участь в організації студентського самоврядування на рівні факультету і вишу;

самоорганізація та особистісний успіх – змагання: співвіднесення власних результатів з результатами інших, конкурентна поведінка, коригування своєї рейтингової позиції;

волонтерська діяльність – наприклад, участь в акціях для осіб з обмеженими можливостями, для дітей-сиріт;

науково-дослідницька діяльність – участь в інтелектуальних конкурсах і олімпіадах, створення і захист власного інтелектуального продукту;

професійно-рольова діяльність – наприклад, участь у якості члена журі конкурсу навчально-дослідних робіт закладу професійно-технічної освіти; організація і проведення масових загальноуніверситетських заходів;

здоров'єзберігаюча – участь у заходах, спрямованих на збереження і зміцнення здоров'я .

На прикладі Київського національного університету архітектури і будівництва (КНУБА) маю можливість показати, які створені умови для здобувачів вищої освіти з впровадження соціальної практики.

Освітнє середовище, створене у КНУБА, дозволяє задовольнити потреби та інтереси здобувачів вищої освіти завдяки збалансованості матеріальних ресурсів та сприйняття студентів як рівноправних партнерів у побудові їх освітньої траєкторії,

відповідності критеріям студентоцентрованого навчання. Для виявлення та належного врахування потреб та інтересів студентів більшість питань вирішується за безпосередньою участю відповідних органів студентського самоврядування – студентської ради (http://www.knuba.edu.ua/?page_id=8167). Студентська рада також активно бере участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення навчального процесу, науково-дослідної роботи, організації дозвілля, побуту, оздоровленні; виконанні виробничих функцій згідно із законодавством. Також відповідні питання регулярно обговорюються на відповідних зустрічах зі здобувачами та періодичних опитуваннях.

Здобувачі вищої освіти в КНУБА мають можливість безоплатно користуватись бібліотеками, спортивною та іншими базами Університету у порядку, передбаченому статутом та правилами внутрішнього розпорядку КНУБА; брати участь у виставках, конкурсах, представленні своїх робіт для публікацій, у заходах з освітньої діяльності Університету. Для цього в Університеті діють Молодіжна наукова рада КНУБА (http://www.knuba.edu.ua/?page_id=32752), Наукова спілка студентів (http://www.knuba.edu.ua/?page_id=53075). На відповідних сайтах розміщені результати наукової та освітньої діяльності здобувачів вищої освіти.

Проводяться регулярні та різноманітні заходи щодо пропаганди та розвитку здорового способу життя, як серед студентів, так і серед співробітників КНУБА кафедрою фізичного виховання та спорту. В Університеті створена група у соціальних мережах Вайбер, Телеграм де регулярно інформується про проведення заходів розвитку здорового способу життя.

Висновки. Соціальна практика – це, по-перше, процес засвоєння і відпрацювання соціальних навичок; по-друге, пізнання не зовнішньої соціальної дійсності, а внутрішньої, часто скритої і не очевидної.

Базовим у соціальній практиці виступає процес соціальних і професійних проб, процес набуття соціального досвіду молоддю. Іншими словами, необхідно надавати можливість молодій людині здійснювати реальні самостійні соціальні дії: сформулювати мету, досягти її через конкретні дії, при цьому чітко усвідомлювати мотиви своєї діяльності. Важлива також емоційна сторона цієї діяльності: вміти переживати почуття образи, невдачі, радості, задоволення, дружньої участі, відповідальності, співчуття до іншої людини та ще багато-багато інших почуттів та емоційних станів. Саме з переживаннями в різних життєвих ситуаціях пов'язано виховання людини. Також важливо враховувати самостійність дій молодшої людини і тоді вона стає громадянином і вільною людиною. Можливо, сьогодні можна говорити про виникнення такої нової технології виховання як соціальна практика.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
3. Формирование социальной зрелости учащихся средствами профессиональных проб и социальных практик. Учебно-методическое пособие. СПб, 2014. 130 с.

4. Герасимчук А.А., Палеха Ю.І., Шиян О.М. Соціологія. Навчальний посібник. К, 2004. 246 с.

5. Корчова Г.Л., Корчовий М.М. Причини виникнення статевих девіацій молоді та шляхи профілактики. Навчальний посібник. К, 2007. 128 с.

Олена Котова,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики фізичного
виховання і спортивних дисциплін*

Андрій Проценко,

*кандидат педагогічних наук,
завідувач кафедри теорії та методики фізичного
виховання і спортивних дисциплін*

Ганна Суханова,

*старший викладач кафедри теорії та методики
фізичного виховання і спортивних дисциплін,*

*Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького*

(м. Мелітополь)

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Результати дослідження в галузі фізичного виховання свідчать про те, що якісно нові досягнення підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до професійної діяльності залежать не тільки від модернізації практики, але й від процесу навчання в цілому. Сучасний підготовлений вчитель має відповідати таким основним вимогам: володіти ґрунтовними і різнобічними знаннями, широкою ерудицією, які дозволяють адаптуватися до швидко змінюваних суспільних потреб; відрізнитися гнучкістю розуму, бути ініціативним, творчо відноситися до справи [1]. Важливе місце в системі підготовки вчителя фізичної культури посідає визначення змісту й структури його професійної діяльності, обсяг виконуваних ним педагогічних функцій, до знань, умінь і навичок, необхідних для повноцінного виконання професійних обов'язків. Роль у навчально-виховному процесі сучасної школи належить діяльності вчителя фізичної культури, який має досконало володіти професійним мисленням, фундаментальними і спеціальними знаннями й уміннями, практичними навичками, активно здійснювати пропаганду здорового способу життя [4].

Професія вчителя фізичної культури належить до професій, в яких людина не маючи покликання до цієї діяльності не може працювати творчо, продуктивно, стати майстром своєї справи. Нажаль, питання ефективної психолого-педагогічної підготовки не привертала належної уваги науковців і практиків. Ефективність

роботи вчителя безпосередньо залежить від якості та сукупності його педагогічних умінь. Серед провідних для вчителя фізичної культури виокремлюють: спортивні, дидактичні та педагогічні вміння, організаційні, методичні, конструктивні, комунікативні та пізнавальні (гностичні) вміння [2]. До випускників висуваються вимоги до рівня підготовленості:

- знати дидактичні закономірності у фізичному вихованні;
- володіти методикою занять з різними групами населення;
- знати анатоμο-фізіологічні, гігієнічні та психолого-педагогічні основи фізичної культури;
- уміти формулювати конкретні завдання фізичного виховання різних груп населення,
- володіти технологією навчання руховим діям і розвитку фізичних якостей;
- уміти планувати і проводити основні види фізкультурних занять з дітьми шкільного віку;
- уміти планувати і проводити заходи з профілактики травматизму та надавати першу медичну допомогу;
- уміти у процесі самоосвіти і самовдосконалення оволодівати новими одержаною у закладах освіти видами фізкультурно-спортивної діяльності;
- володіти засобами і методами формування здорового способу життя на основі потреби у фізичній активності, регулярного виконання фізичних вправ;
- уміти надавати першу медичну допомогу у випадку травмування учнів під час занять.

Освітній процес професійної підготовки вчителів фізичної культури є складним і багатогранним, про що свідчать різні чинники впливу, що діють на вищу освіту та професійний розвиток. Визначивши сукупність її завдання структурних компонентів освітньої системи, що забезпечує підготовку компетентних учителів фізичної культури, ми розглядаємо педагогічні вміння професійної підготовки вчителів фізичної культури. Вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури вважаємо заходи щодо організації та забезпечення освітнього середовища у закладах освіти що підвищує ефективність процесів мотивації, навчання, виховання та розвитку молоді, і покращення якості освіти. В цілому, ефективність професійної діяльності вчителя фізичної культури визначають доцільність застосованих ним педагогічних дій і використання оптимальних способів організації педагогічного впливу на учнів у навчально-виховному процесі з фізичної культури в школі. Важливим є також стиль взаємодії вчителя з учнями, що впливає на результати навчання. Якісна підготовка майбутніх учителів фізичної культури неможлива без усвідомлення студентами основ педагогічної діяльності, що включає не лише здобуття знань, умінь і навичок, а й виховання належного ставлення до майбутньої практичної діяльності, тому формування професійно-педагогічної компетентності має відбуватися на основі глибокого розуміння сутності діяльності вчителя фізичної культури [3].

Список використаних джерел:

1. Голенкова Ю. В. Психологічний аналіз специфіки праці вчителя фізичної культури *.Теорія та методика фізичного виховання*. 2012. №. 3 С. 6-9.
2. Котова О.В., Непша О.В. Структурні компоненти підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах. Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Херсон: ХДУ. 2018. Вип. 81. Том 1. С. 164-168.
3. Матвійчук Т. Ф. Основи педагогічної майстерності вчителів фізичної культури: навч.-метод. посібник для ВНЗ. Львів, СПОЛОМ, 2014. С.82.
4. Проценко А.А. Функциональное содержание профессиональной деятельности учителя физической культуры. *Вестник адукацыі (Вестник образования)*. № 10 (октябрь). Минск. 2017. С. 18-25.

Olena Kremena,
applicant for higher education,
Faculty of Social and Psychological Education and Management
Scientific supervisor: Nikitina I.P.,
Senior Lecturer
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs
(Dnipro)

DISTANCE LEARNING REQUIREMENTS

The idea of creating distance learning did not appear yesterday. The number of schoolchildren and students in educational institutions was constantly growing, but at the same time, schools and universities often had limited capacity - all this required the development of learning platforms for distance learning. And the COVID-19 pandemic gave a powerful impetus to the transition to a new format of education.

The global rapid process of transition to distance learning, caused by the global pandemic COVID-19, has become a great challenge for all participants in the educational process - to adapt to a relatively new form of education for national education. Today, distance education is becoming an equivalent form of learning along with full-time, part-time, distance learning. This process of transition requires significant transformations of the educational environment.

Distance learning is a special type of education, the main feature of which is the interactivity of the interaction of all participants in the educational process. In this case, the presence of a teacher is not necessary, since distance learning is a process of independent study of the material. With distance learning, a personality-oriented approach to learning is implemented, and the maximum individualization of learning occurs. Distance learning is characteristic of both general pedagogical didactic teaching principles and specific principles. The use of new information and telecommunication technologies allows for the interaction of distance learning participants regardless of their location using e-mail, chat, forum, videoconference, webinar, online seminar.

The form of distance education is legally enshrined in such normative legal documents as: Law of Ukraine "On Education", Concept of distance education

development in Ukraine, Letter of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 02.11.2020 №1 / 9-609 "On the organization of distance learning". These and other legal documents define the principles of distance learning, regulate social relations that arise in the implementation of the constitutional human right to education.

We are convinced that distance learning is a modern format of education that can become an effective tool not only during quarantine, but also in the ordinary educational process. But for its dissemination and use on a par with other forms of education, it is necessary to form and constantly improve the structure of the educational process in the distance format. In our opinion, the basic structure of distance learning can be represented as a set of such elements: «educational platform - courses - resources - tasks - collective creative work - аnpapa final testing».

Educational platforms as a basis for distance education should contain training courses that will be filled with educational content (resources).

According to a study from Finances Online, which prepares training reviews, the number of learning platform providers (LMSs) in 2019 exceeded 1000. A company deciding to organize online training for the first time faces a difficult question: how to choose the right platform? Currently, the market for distance learning systems is developing rapidly: there are more and more new distance learning platforms with various functionalities. There is no single solution that would cover all business tasks.

Resources as learning materials include lectures, manuals, video lectures, online meetings with experts, and more. That is, resources are the basic materials needed to complete the course, which form the basis of the study of topics. The tasks contained in the course are necessary for the consolidation of educational material (both in test form and practical tasks).

Particular attention should be paid to collective creative work. This type of learning content should become a defining feature of distance education and break the stereotype that distance learning is monotonous and stereotyped. Group, and even more so, creative work will help to unite the participants of the course, to help them qualitatively and interacting (developing soft skills) to acquire competencies within the course. This can be a gamified format, using the method of brainstorming. For example, course participants are asked to practically solve a situation related to the relevant topic of the course by brainstorming, in which all participants reflect on one problem and "attack it." Participants develop creative thinking, freely express their thoughts.

A mandatory element of each educational course should be a final test to assess the results of the course. Thus, the teacher will be able to come to a conclusion and analyze the success of students during distance learning.

Thus, high-quality distance learning is possible through the correct organization and structure of the educational process in distance form with the use of innovative interactive teaching methods in the digitized space. Modern distance education can become one of the leading forms of learning in a modernized information society, which requires significant changes in many areas of activity, especially in edu(іncation at all levels.

References

1. Law of Ukraine "On Education". Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2019. №2657-VIII. 2661 VIII. [Electronic resource]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. The concept of development of distance education in Ukraine (approved by the Resolution of the Ministry of Education and Science of Ukraine VG Kremen on December 20, 2000). [Electronic resource]. URL: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>.
3. Letter from the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv. from November 2, 2020 № 1 / 9-609. Regarding the organization of distance learning. [Electronic resource]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-organizaciyi-distancijnogo-navchannya>.

*Ірина Кузьменко,
викладач фізичного виховання
Олена Макаренко,
викладач фізичного виховання,
Харківський обласний медичний фаховий коледж
(м. Харків)*

ЗДОРОВ'Я ТА ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ХАРКІВСЬКОМУ ОБЛАСНОМУ МЕДИЧНОМУ ФАХОВОМУ КОЛЕДЖІ

Останнім часом дослідження більшості вчених присвячені проблемі стану здоров'я студентської молоді у закладах вищої освіти та виявлення ставлення студентів до фізичного виховання та здорового способу життя.

Багато авторів у своїх наукових дослідженнях відзначають, що кількість студентів віднесених до спеціальної медичної групи (далі СМГ) з року в рік зростає та коливається в межах 25-35% до загальної кількості здобувачів вищої освіти. Перший медичний огляд студентів та перші практичні заняття з фізичного виховання виявляють реальну й далеко не оптимістичну картину стану здоров'я студентів. Вже у віці 15-19 років більша частина молоді страждає такими захворюваннями, як серцево-судинної системи, шлунково-кишкового тракту, хворобами органів зору та опорно-рухового апарату та тощо. На заняттях з фізичного виховання стає, очевидно, що юнаки та дівчата, що поступили до закладу фахової передвищої освіти, мають в цілому низький рівень фізичного розвитку, фізичної та спортивної підготовленості.

Завданням нашого дослідження стало вивчення результатів медичних оглядів та аналіз соціологічних досліджень, спрямованих на вивчення інтересів, потреб, мотивів та ставлення до фізичного виховання й здорового способу життя студентів Харківського обласного медичного фахового коледжу (далі ХОМФК), з метою вдосконалення фізичного виховання у закладах вищої освіти.

Проведені лікарсько-педагогічні спостереження за станом здоров'я студентів-першокурсників ХОМФК за останні 4 роки, показали наступне: 2015-2016 н.р. – в спеціальну медичну групу було віднесено за станом здоров'я 15% від усього контингенту студентів які поступили на перший курс з них – 4% було зовсім

звільнено від занять фізичною культурою; 2016-2017 н.р. – 12% визначені в СМГ, 6% – звільнених; 2017-2018 н.р. – 20% визначені в СМГ, звільнених – 8%; 2018-2019 н.р. – 30% в СМГ, звільнених – 8%; 2019-2020 н.р. – 32% в СМГ, 10% – звільнених студентів від занять з фізичного виховання.

Аналізуючи, наведені вище дані медичних оглядів студентів-першкурсників, в період з 2016-2020 н. рр., ми спостерігаємо, що число студентів віднесених до СМГ збільшилася більше, ніж у 2 рази, також збільшився відсоток звільнених студентів від занять з фізичного виховання через серйозні порушення в стані здоров'я (в тому числі інвалідність).

Таким чином, головним завданням фізичного виховання у закладах вищої освіти, є збереження та зміцнення здоров'я студентської молоді, залучення до здорового способу життя.

Однак, на сьогодні в системі цінностей у більшості студентів, фізичне виховання не займає престижного місця, що негативно позначається на рівні їх фізичної підготовленості, психічного розвитку, психологічного стану та розумової працездатності.

З метою виявлення ставлення до фізичного виховання та здорового способу життя студентів ХОМФК, а так само вивчення їх інтересів та потребнісно-мотиваційної сфери, нами було проведено соціологічне дослідження (анкетне опитування), в якому взяло 800 осіб. Опитування проводилося на 1, 2 та 3-му курсах, на чотирьох спеціальностях (сестринська справа, стоматологія ортопедична, лабораторна діагностика, лікувальна справа), у віці 15-19 років, де 75% – жіноча стать, 25% – чоловіча стать.

Аналіз проведеного дослідження констатує наступне: серед студентів які закінчили коледж та пішли вчитися до Університетів практично немає спортсменів розрядників (що, склало 98% від числа опитаних), причому – 25% студентів, що проживають в сільській місцевості, відзначили, що в старших класах у них практично не було уроків з фізичної культури ; 7% – виявляють великий інтерес до занять з фізичної культури; 56% – вважають такі заняття, марною тратою часу, відвідують заняття тільки для отримання заліку з предмету; 72% – ставляться до занять з фізичної культури, як до корисної справи, при цьому не стежать за своїм здоров'ям – 84%; здоровий спосіб життя ведуть, лише 7% – студентів; 42% – досить часто вживають спиртні напої; 25% – респондентів не палять взагалі.

Турбота про свій фізичний стан не стала постійною потребою для більшості студентів, про що свідчить аналіз мотиву фізичного вдосконалення: підтримка рівня фізичної підготовленості – 20%; оптимізація ваги – 7%; поліпшення постави – 2%; корекція фігури – 15%; 35% – студентів вказують на недостатність сучасного спортивного інвентарю та відсутність секцій по улюбленому виду спорту, решті все одно.

Узагальнюючи результати нашого дослідження, ми зробили наступні висновки: здоров'я студентів ХОМФК з року в рік має тенденцію до погіршення;

результати вивчення інтересів, потреб, мотивів та ставлення до фізичної культури та здорового способу життя студентів залишає бажати кращого. Все це говорить про необхідність корекції навчальних програм з дисципліни «фізичне виховання» для студентів відповідно до їхніх вимог в цій сфері, а також в залежності від віку та статі, з метою вдосконалення фізичного виховання студентів в Харківського обласного медичного фахового коледжу.

*Максим Кусовнік,
магістрант кафедри теорії та методики фізичної культури
Інституту фізичної культури СДПУ ім. А.С.Макаренка
Науковий керівник: А.Д.Красілов,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та
методики фізичної культури
НН ІФК СумДПУ імені А. С. Макаренка*

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Якість виконання вчителями фізичної культури професійних функцій залежить від їхньої здатності якомога повніше реалізовувати особистісний потенціал у мінливому соціальному середовищі, невід'ємним атрибутом якого є конфлікти, частота виникнення та напруженість яких підвищуються під час соціальної трансформації, у стані якої перебуває наша країна[2, 9].

Це дає підстави вважати, що професійна підготовка здобувачів освіти за спеціальністю 014 Середня освіта (Фізична культура) стане більш ефективною в разі визначення готовності до виконання професійних обов'язків як одного з її цільових орієнтирів.

Однак, доводиться констатувати, що сьогодні у зв'язку з оптимізацією, інтенсифікацією й економізацією навчання в закладах вищої освіти, ефективній підготовці майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності заважає низка суперечностей, зокрема, між:

- постійною потребою закладів повної загальної середньої освіти у висококваліфікованих учителях фізичної культури, здатних адаптуватися до умов професійної діяльності, і низькою компетентністю випускників вишів з відповідної спеціальності;

- об'єктивною необхідністю приділення уваги при підготовці майбутніх учителів фізичної культури формуванню готовності до професійної діяльності і недостатньою спрямованістю теоретичного змісту наявних навчальних дисциплін на формування відповідних компетентностей;

- необхідністю формування готовності вчителів фізичної культури до виконання власних професійних обов'язків, попередження складних конфліктних

ситуацій, притаманних педагогічній діяльності, та неможливістю формування відповідних критеріїв поведінки традиційними засобами фахової підготовки.

Проблемі якісної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури приділяється велика увага у Законі України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Національній стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» (2016) та ін.

Певні аспекти формування в майбутніх учителів фізичної культури соціально-професійних якостей, висвітлено в працях В. Бицюк, Є. Захаріної, В. Мазіна, В. Пристинського, П. Рабалка, Н. Степанченко, Л. Сущенко, І. Шаповалової. Зокрема, науковцями обґрунтовано теоретичні й методичні засади формування деяких професійно важливих компетентностей, що забезпечують здатність учителя фізичної культури бути суб'єктом професійної діяльності, стверджуючи при цьому свою особистість у широкому соціальному контексті [5, 6, 11].

У публікаціях авторів також висвітлено результати експериментальної перевірки ефективності відповідних інноваційних освітньо-професійних програм підготовки студентів [7, 10].

Відзначимо, що у педагогічній літературі найчастіше розглядається готовність до професійної діяльності в контексті підвищення професійної компетентності. Так, науковці О. Андрєєва та О. Благій (2015) вказують на те, що «домінуючими ознаками фахівця нового статусу залишаються висока кваліфікація, професійна компетентність, вміння моделювати різні види рекреаційної діяльності й розв'язувати принципово нові рекреаційно-оздоровчі завдання» [1, с. 7]. Ми цілком підтримуємо думку авторів.

Суттєвою в аспекті дисертаційного пошуку вважаємо думку Л. Сущенко (2003), яка звертає увагу на те, що «ефективність особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту забезпечується реалізацією трьох взаємопов'язаних напрямів: перший – формуються професійні знання майбутніх фахівців; другий – утворюються професійні функції майбутніх фахівців, які, з одного боку, інтегрують набуті ними професійні знання, а з іншого – зумовлюють якість їхньої професійної діяльності; третій – формується професіоналізм майбутніх фахівців з урахуванням основних аспектів розвитку соціального партнерства» [8, с. 28].

Важливе місце при формуванні готовності має професійна компетентність майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту в закладах вищої освіти, яку науковець М. Данилевич (2018) розглядає як «процес оволодіння студентами професійно орієнтованими знаннями, вміннями та навичками, практичним досвідом, а також професійно значущими якостями, достатніми для здійснення ними індивідуального творчого внеску у професію, стимулювання в суспільстві інтересу до результатів своєї роботи, пов'язаної із застосуванням фізичних вправ,

природних і гігієнічних чинників у вільний час людини для відновлення, зміцнення та збереження її здоров'я» [3, с. 80].

Установлено, що упровадження педагогічних умов готовності майбутніх бакалаврів фізичної культури і спорту – це суттєвий, спеціально спроектований вплив на перебіг освітнього процесу професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти, що передбачає досягнення запланованого результату цього процесу – підвищення якості освіти. Взаємозв'язок педагогічних умов і компонентів методики їх реалізації відображає цілісність освітнього процесу та запропонованих нами методологічних підходів, що обумовлюють використання в освітньому процесі сучасних методів та засобів навчання, що забезпечують підготовку конкурентоспроможного фахівця, який володіє професійними компетентностями, спрямований на самовдосконалення.

Цінним для нашого дослідження є визначення професійної підготовки майбутнього фахівця фізичної культури в умовах модернізації інформаційно-освітнього простору закладів вищої освіти (О. Отравенко, 2018), як «складної багатогранної системи, яка спрямована на отримання і розвиток достатнього для продуктивної креативної професійної діяльності рівня компетентності в процесі навчання в університеті та практичній діяльності». Ми згодні, що «сучасний випускник закладу вищої освіти повинен бути творчою особистістю, конкурентоздатною, професійно мобільною, володіти міцною фізичною і відмінною психологічною підготовленістю до подальшої життєдіяльності, досвідом суб'єктності, професійно-особистісною компетентністю; здатний розробляти і упроваджувати нові технології в процес навчання і виховання та працювати в умовах інноваційного освітньо-інформаційного простору» [4].

Список використаної літератури

1. Андрєєва О. В., Благій О. Л. Система підготовки та підвищення кваліфікації фахівців із фізичної рекреації. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*: збірник наукових праць. 2015. № 3 (31). С. 5-10.
2. Ажиппо О. Ю. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах (теоретичний і методичний аспекти). Харків : Цифрова друкарня № 1. 2012. 423 с.
3. Данилевич М. В. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту до рекреаційно-оздоровчої діяльності: дис. ... докт. пед. наук. 13.00.04./ Національний пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, Київ, 2018. 533 с.
4. Отравенко О. В., Шинкарьова О. Д. Застосування інтерактивних методів навчання у підготовці майбутніх бакалаврів фізичної культури і спорту. *Psychology and pedagogy as sciences of formation and development of modern personality: materials International Scientific and Practical Conference (December, 27-28, 2019)*. Cuiavian University in Wloclawek. Wloclawek, Republic of Poland. Pp. 154-158.
5. Рибалко П. Ф. Професійна підготовка учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти [Текст] : монографія. Суми : Цьома С. П., 2019. - 380 с.
6. Рибалко П. Ф. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти

[Текст] : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Держ. ВНЗ "Донбас. держ. пед. ун-т". Слов'янськ, 2020. 40 с.

7. Рибалко П. Ф. Проблема підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу середньої освіти. *Science and education a new dimension : Pedagogy and Psychology*. 2020. (Будапешт, Угорщина) С. 38-42 (*Index Copernicus*)

8. Сущенко Л. П. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах: автореф. дис д-ра пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, Київ. 2003. 45 с.

9. Шинкарьова О. Д. Особливості організації та проведення позааудиторної роботи з фізичного виховання студентів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». №4 (318). Ч. 1. 2018. С. 111-118.

10. Methods Of Introducing Information Technologies Into The Educational Process Of Higher Education Institutions Of Ukraine / Romanchenko I. and other. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. VOL.21 No.5. May 2021 (Web of Science)

11. Future Physical Education Teachers' Preparation to Use the Innovative Types of Motor Activity: Ukrainian Experience / Balashov D. *TEM Journal*. 2019. 8(4) Pp. 1508-1516 (*Scopus, Web of Science*).

Віталій Кучеренко,
магістрант кафедри теорії та методики фізичної культури
Інституту фізичної культури СДПУ ім. А.С. Макаренка
Науковий керівник: П.Ф. Рибалко,
доктор педагогічних наук, професор кафедри ТМФК
Інституту фізичної культури СумДПУ імені А.С. Макаренка

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ФУТБОЛУ

За останні роки в Україні багатьма фахівцями спостерігається зниження обсягу рухової активності студентів. Така тенденція негативно позначається на фізичному розвитку, фізичній підготовленості та функціональному стані молоді, що обумовлює особливу соціальну значущість збереження і зміцнення здоров'я студентської молоді (О. Фанигіна, 2008, Н. Турчина, 2009; М. Колос, 2010). Дослідники підкреслюють, що студентська молодь байдуже ставиться до змісту обов'язкових фізкультурних занять (О. Благій, 2004, С. Канішевський, 2005; О. Малімон, 2009; Ю. Фурман, 2010, Т. Круцевич, 2010). Це свідчить про нагальну потребу розробки нових науково обґрунтованих шляхів удосконалення організації фізичного виховання у вищих навчальних закладах. У сучасних умовах реформування системи освіти в Україні фізична культура є важливим складовим елементом, що формує у студентської молоді основи здорового способу життя, а також сприяє їх успішній професійній адаптації. У цьому контексті актуальним

питанням є вдосконалювання змісту, форм і методів фізичного виховання у ВНЗ (С. Миколаєнко, 2006). Популярним видом фізичної активності як серед студентів, так і загалом серед молоді є футбол. Засоби футболу широко застосовуються для розвитку різних фізичних якостей (А. Дулібський, 2001; В. Шамардін, 2002; В. Костюкевич, 2006). Він є важливим елементом навчальних програм з фізичного виховання в освітніх закладах (К. Віхров, 2002; Й. Фалес, 2003; В. Соломонко, 2005). Проблемі застосування засобів футболу на заняттях фізичним вихованням присвячено багато досліджень. Зокрема, досліджували питання, пов'язані з використанням футболу у фізичному вихованні школярів і студентів (К. Віхров, 2002; А. Васильчук, 2006; Є. Маляр, 2007; Р. Сіренко, 2008), вивчали формування психофізіологічних можливостей на заняттях футболом (Р. Сіренко, 2006), розглядали питання підготовки збірних команд ВНЗ з футболу (І. Максименко, 2002; П. Перепелиця, 2006). У дослідженнях, проведених за кордоном, вивчали різні аспекти занять футболом зі студентами: оцінювали вплив різних видів рухової активності студентів, у тому числі і футболу, на інтенсивність занять, розглядали проблему організації поза навчальних занять футболом із студентами, доведено зацікавленість студентів у регулярній руховій діяльності, характерній для футболу.

У вищих навчальних закладах систематичність рухової активності студентів забезпечується обов'язковими заняттями з фізичного виховання, що згідно з відповідними нормативними актами відбуваються двічі на тиждень. Проте така кількість занять навіть при оптимальних параметрах не дозволяє досягати необхідного оздоровчого ефекту, що зумовлює потребу в додатковій руховій активності у поза навчальний час (М. Булатова, 2007; В. Кашуба, 2010). Зважаючи на пріоритет виконання домашніх завдань, інших різноманітних інтересів, не пов'язаних з означеною активністю, реальність її систематичної реалізації визначається виключно відповідною мотивацією студентів (Т. Браун, Л. Декерс, 2007; Г. Єдинак, 2011). Сучасна система підготовки фахівців високого рівня вимагає всебічного вдосконалення системи професійної орієнтації та підготовки, адже не завжди випускники вищих навчальних закладів виявляються готовими до професійної діяльності (Є. Маляр, 2010, Л. Пилипей, 2011,). Доведено доцільність використання засобів і методів фізичного виховання у підвищенні фізичного стану студентів (С. Халайджі, 2006; А. Кривенко, 2007; О. Фанигіна, 2008).

Розробляються нові підходи до організації проведення занять з фізичного виховання. Так, на підставі розроблених модельних характеристик різних рівнів фізичного здоров'я студентів (Л. Долженко, 2009) запропоновано диференційований підхід до розподілу їх на групи для занять фізичним вихованням; обґрунтовано концепція клубної форми організації фізичного виховання у вищому навчальному закладі (С. Королінська, 2007), що враховує фізкультурно-оздоровчі та спортивні інтереси студентів, а також наявну матеріально-технічну базу. Аналізуючи стан фізичного здоров'я студентів, українські фахівці (В. Романенко, 2005; С. Канішевський, 2007; Є. Захаріна, 2008, В. Гуменний, 2010, Т. Круцевич,

2010) стверджують, що серед більшої частини молоді не сформовано потребу піклуватися про власне здоров'я.

Заняття футболом розширюють можливості естетичного впливу на студентів, розвиваючи у них прагнення до фізичної краси, до творчих проявів, до естетично виправданої поведінки [4, с. 9]. Сьогодні краса футболу уособлюється не тільки в демонстрації техніки, у виконавській майстерності окремих гравців, в ефективному завершенні ігрових епізодів. Почуття прекрасного викликають і сам процес гри, його композиція, колективізм і взаємодії гравців. Ігрова та тренувальна діяльність надають комплексний і різнобічний вплив на організм студентів, розвивають основні фізичні якості – швидкість, спритність, витривалість, силу, підвищують функціональні можливості, формують різні рухові навички [5, с. 156]. Цілорічні заняття футболом в самих різних кліматичних і метеорологічних умовах сприяють фізичному загартуванню, підвищують опірність до захворювань і підсилюють адаптаційні можливості організму. При цьому виховуються важливі звички до постійного дотримання побутового, трудового, навчального та спортивного режимів. Це багато в чому сприяє формуванню здорового способу життя, досягненню творчого довголіття. Змагальний характер, висока емоційність, самостійність дій роблять футбол ефективним засобом активного відпочинку. Завдяки різноманітній руховій діяльності, широким координаційним і атлетичним можливостям займаються футболом швидше і успішніше освоюють життєво важливі рухові вміння та навички, в тому числі і трудові [7, с. 54]. У тренуванні по іншим видам спорту футбол часто використовується в якості додаткового засобу. Гра в футбол (або його елементи) служить хорошим засобом не тільки загальної фізичної підготовки. Прояв максимальних швидкісно-силових можливостей і вольових зусиль, широкого тактичного мислення дозволяє удосконалювати багато спеціальні якості, необхідні в різних видах спорту. Футбол набуває сьогодні особливого значення для виховання та оздоровлення молоді [4, с. 7; 7, с. 55]. Футбол формує здоровий спосіб життя молоді, залучає її до занять фізичною культурою і спортом. Враховуючи виховну, соціальну та оздоровчу значущість футболу, в Україні створено систему безперервної футбольної освіти. Саме у цьому й полягають основи перспектив і потенціалу суспільно значущого змісту програми розвитку футболу та її подальшого вдосконалення і втілення в життя [1, с. 3] Педагогічну оцінку малому футболу дає С.М. Андрєєв (1989), що один з перших оцінив заслуги цієї гри. Техніка футболу являє собою сукупність спеціальних прийомів, використовуваних в грі в різних поєднаннях для досягнення поставленої мети [7, с. 55]. Технічні прийоми – це засіб ведення гри. Вони дуже різноманітні. В процесі гри футболісту доводиться виконувати як складно-координаційні (удари по м'ячу головою в падінні, удари через себе в падінні, удари з літа і т.д.), так і найпростіші прийоми з м'ячем (зупинка м'яча ногами і тулубом, удари по м'ячу ногами, ведення м'яча, вкидання і т.д.). Тому заняття футболом сприяють як фізичному, так і моральному розвитку студентів, дають можливість постійно

розвивати і вдосконалювати роботу м'язового апарату, серцево-судинної системи, нервової системи, підвищувати загальну тренуваність юного спортсмена. Командний характер гри і високий технічно-тактичний рівень сучасного футболу висуває підвищені вимоги до всіх сторін психіки вихованців секції. Футбол виховує не тільки силу, швидкість, спритність, але і мужність, волю до перемоги, почуття колективізму [7, с. 56].

Висновки. Отже, особливо важливо, що великий об'єм рухів у футболі обумовлений високим емоційним фоном, який «являється важливим фактором, що підтримує інтерес до занять з фізичного виховання. Ось чому детальний аналіз використання засобів футболу в якості базового виду спорту, характеристика його засобів і сполучень з іншими видами спорту, з врахуванням їх «енергоємності» і оздоровчої ефективності, суттєво могла сприяти оптимізації навчального процесу з фізичного виховання студентів вищого педагогічного навчального закладу.

Список використаних джерел

1. Гусева Н.Л. Оптимизация двигательной активности студентов с использованием различных форм физкультурно-спортивной деятельности. *Теория и практика физической культуры*. 2017. № 3. С. 7-9.
2. Іващенко В.П., Безкопильний О.П. Теорія і методика фізичного виховання: підручник: у 2 ч. Черкаси, 2016. Ч. 1. 420 с.
3. Линець М.М. Основи методики розвитку рухових якостей: навч. посібник. Львів: Штабар, 2017. 207 с.
4. Методика управління фізкультурно – оздоровчою діяльністю в сучасних закладах середньої освіти / Ляной М. О., Рибалко П., Ганчева В., Красілов А.. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал*. Суми: 2019. № 4 (88). С. 280-289.
5. Рибалко П. Ф. Трансформація освітнього простору в Україні в напрямку організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладів загальної середньої освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2019. № 19.
6. Рибалко П. Ф. Професійна підготовка учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти [Текст] : монографія. Суми : Цьома С. П., 2019. 380 с.
7. Рибалко П. Ф. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти [Текст] : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Держ. ВНЗ "Донбас. держ. пед. ун-т". Слов'янськ, 2020. 40 с.
8. Соломонко В.В., Лисенчук Г.А., Соломонко О.В. Футбол: посібник для футболістів і тренерів аматорського футболу. К.: Олімпійська література, 2005. 193 с.
9. Юрчишин Ю.В. Стан та особливості мотивації студентів до рухової активності оздоровчої спрямованості на сучасному етапі реалізації фізичного виховання у ВНЗ. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: збірник наукових праць*. Х.: ХДАДМ (ХХІІІ). 2016. № 4. С. 118-123.
10. Методика викладання навчальної дисципліни «фізичне виховання» у вищому навчальному закладі / Харченко Р., Хоменко С., Красілов А., Рибалко П. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал*. Суми: 2019., № 5 (89), С. 183-195.

*Марія Кучеренко,
студентка III курсу, спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник: Тимофєєва І.Б.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Маріупольський державний університет
(м. Маріуполь)*

ВАЖЛИВІСТЬ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Здатність виражати емоції та контролювати їх дуже важлива, але також важлива здатність розуміти, інтерпретувати та реагувати на емоції інших. Уявіть собі світ, у якому ви не можете зрозуміти, коли друг сумує чи коли колега злиться. Саме для цього нам потрібен емоційний інтелект. Багато хто чув цей термін, але мало хто знає, що це і наскільки це важливо для людини.

Термін «емоційний інтелект», який використовується в науково-методичних публікаціях, вперше введений психологами Джоном Д. Майером і Питером Салові (1990), відноситься до здатності людини точно та ефективно сприймати, обробляти та регулювати емоційну інформацію як у собі, так і в інших, а також використовувати цю інформацію для спрямування свого мислення та дії та впливати на дії інших. Деніел Гоулман (1995) виділив п'ять різних категорій навичок, які формують ключові характеристики емоційного інтелекту, і припустив, що на відміну від коефіцієнта інтелекту (IQ), цим категоріальним навичкам можна навчитися там, де їх немає, і поліпшити там, де вони є.

Таким чином, емоційний інтелект, на відміну від свого відносно фіксованого двоюрідного брата, IQ, є динамічним аспектом психіки і включає поведінкові риси, які при роботі над ними можуть принести значну користь, від особистого щастя і благополуччя до підвищеного успіху в професійному контексті [3].

Одним з найважливіших етапів розвитку емоційного інтелекту є дитинство, оскільки він безпосередньо впливає на формування людської самооцінки та особисту самореалізацію. Діти розвивають свій потенціал у зустрічах та взаємодії з іншими дітьми та з оточуючими їх дорослими. У цьому процесі важливо розвинути навички, які дозволяють їм керувати своїми емоціями та розуміти емоції інших. Стимулювання емоційного інтелекту в дітей з раннього віку дозволить їм взаємодіяти один з одним більш шанобливо, чуйно і терпимо і сприятиме побудові освіченого і збалансованого суспільства щодо емоцій [2].

Р. Бар-Он, в свою чергу, давав дуже широке трактування поняття емоційний інтелект. Він визначає емоційний інтелект як усі не когнітивні здібності, знання і компетентність, що дають людині можливість успішно справлятися з різними життєвими ситуаціями. Р. Бар-Он виділив п'ять сфер компетентності, які можна ототожнити з п'ятьма компонентами емоційного інтелекту, кожен з цих компонентів складається з декількох субкомпонентів:

1. Пізнання себе: усвідомлення своїх емоцій, упевненість в собі, самоповага, самоактуалізація, незалежність.
2. Навички міжособистісного спілкування: емпатія, міжособистісні взаємини, соціальна відповідальність.
3. Здатність до адаптації: рішення проблем, зв'язок з реальністю, гнучкість.
4. Управління стресовими ситуаціями: стійкість до стресу, контроль за імпульсивністю.
5. Переважаючий настрій: щастя, оптимізм [1].

В свою структуру емоційного інтелекту, що виступає як сукупність емоційно-когнітивних і соціальних здатностей, І. Андреева включає чотири основних компонента, враховуючи емоційне сприйняття, здатність міркувати з допомогою емоцій, здатність розуміти емоції та керувати ними:

Сприйняття емоцій: перший крок до розуміння емоцій – їхнє точне сприйняття. У багатьох випадках це може включати розуміння невербальних сигналів, таких як мова тіла та вираз обличчя.

Міркування за допомогою емоцій – наступний крок, який включає використання емоцій для розвитку мислення та пізнавальної діяльності. Емоції допомагають розставити пріоритети на те, на що ми звертаємо увагу та на що реагуємо; ми емоційно реагуємо на те, що привертає нашу увагу. Розуміння емоцій: емоції, які ми сприймаємо, можуть мати різні значення. Наприклад, якщо хтось висловлює гнівні емоції, спостерігач повинен інтерпретувати причину гніву людини і те, що це може означати.

Управління емоціями: здатність ефективно управляти емоціями є важливою частиною емоційного інтелекту. Регулювання емоцій і відповідна реакція, і навіть реакція на емоції інших – це важливі аспекти управління емоціями. Ці чотири гілки цієї моделі впорядковані за складністю, при цьому основні процеси знаходяться на нижніх рівнях – сприйняття і вираження емоцій, а складніші процеси, на більш високих рівнях – це розуміння емоцій та управління ними [4].

Серед навичок, які прагнуть розвивати з раннього дитинства, є навички, пов'язані із спілкуванням. Емоційний інтелект виходить із передумови, що дитина, яка здатна розуміти свої почуття та емоції, зможе висловити їх краще, ніж інша дитина, яка не може розпізнати їх у собі чи в інших. Зв'язок між емоційним інтелектом та успішністю у школі та житті очевидний; тому для того, щоб дитина могла посилити свої навички, ми повинні створити в школі емоційно здорове середовище, і для досягнення цього необхідно вибрати освітні методики, які бачать учня в усіх її аспектах, допоможуть розкрити її. Для досягнення цієї мети вчитель повинен враховувати емоції при плануванні проектів та розробці стратегій, які спонукають його учнів шукати баланс між розумом та емоціями. Дітям потрібен простір, щоб говорити про свої почуття з упевненістю, свободою та без осуду [2].

Саме тому вміння володіти емоційним інтелектом має закладатися ще у дитинстві, щоб у дорослому житті людина була вже повністю сформована та готова

до вирішення будь-якої ситуації. Бо впевнена в собі людина буде емоційно більш здатна справлятися з життєвими труднощами зі стійкістю і позитивом, такими як критика або негативні коментарі, та поважати думки, відмінні від його власних. Людина, яка працювала над своєю напористістю ще у дитинстві, матиме здорову емоційність, зможе висловити свою думку та відстояти її, зможе сказати «ні», не відчуваючи себе винною. Вона зможе ділитися своїми почуттями та вислухувати, розуміти, співпереживати почуттям інших, не засуджуючи їх, зможе вирішувати свої проблеми самостійно та не опускати руки, якщо щось не вийшло. Емоційний інтелект важливий для хорошого міжособистісного спілкування. Деякі експерти вважають, що ця здатність більш важлива для визначення життєвого успіху, ніж тільки один IQ [4].

Таким чином, можемо зазначити, що емоційний інтелект допомагає вирішувати проблеми, досягати поставленої мети, успіху в житті, що відображено в завданнях нової української школи.

Отже, розвиток емоційного інтелекту молодших школярів – завдання першочергової важливості. Воно є актуальним у світлі психолого-педагогічного підходу до вирішення проблеми соціальної адаптації дітей у суспільстві шляхом підвищення рівня сприйняття і розуміння іншої людини як особистості.

Список використаних джерел

1. Bar-On R. Emotional Quotient Inventory (EQ-i): Technical Manual. Toronto: Multi-Health Systems, 1997. P. 232.
2. The importance of developing emotional intelligence from Early Years. *villa per se*: веб-сайт. URL: <https://www.villaperse.edu.pe/the-importance-of-developing-emotional-intelligence-from-early-years/> (дата звернення: 07.11.2021).
3. The Importance of Emotional Intelligence. *PositivePsychology.com*: веб-сайт. URL: <https://positivepsychology.com/importance-of-emotional-intelligence/> (дата звернення: 07.11.2021).
4. What Is Emotional Intelligence? *verywell mind*: веб-сайт. URL: <https://www.verywellmind.com/what-is-emotional-intelligence-2795423> (дата звернення: 07.11.2021).

*Лебідь Дмитро,
магістрант кафедри теорії та методики фізичної культури
Інституту фізичної культури СДПУ ім. А.С. Макаренка
Науковий керівник: А.Д. Красілов,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та
методики фізичної культури
НН ІФК СумДПУ імені А. С. Макаренка*

ДОСВІД ТА ШЛЯХИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВИПУСКНИКІВ ЗВО

Складна економічна ситуація в Україні, пов'язана з переходом держави до ринкових відносин, негативно позначається на галузі фізичної культури та спорту. Незадовільний стан матеріальної бази, незбалансовані кількісний та якісний показники підготовки кадрів призвели до того, що сьогодні у галузі фізичної

культури та спорту склалася досить напружена ситуація з працевлаштуванням молодих спеціалістів.

На сьогоднішній день шанси на реальний успіх мають ті компанії та організації, які складаються із людей, націлених на досягнення високих результатів праці і прагнення до їх удосконалення. Як правило, це люди, перш за усе, задоволені своїм професійним вибором, зацікавлені в подальшому продовженні обраного шляху і самостійні у своєму професійному пошуку. Однак молодь, як особлива категорія населення, не завжди може вирішити проблеми пов'язані з вибором професії та працевлаштуванням і тому потребує допомоги і підтримки.

Галузевий ринок праці в Україні сьогодні та зокрема в Сумському регіоні – це ринок з розбалансованою структурою попиту і пропозиції робочої сили, негарантованою зайнятістю та зростанням безробіття.

Спостерігається тенденція до збільшення кількості навчальних закладів (Лебединське педагогічне училище, Путівльський педагогічний коледж, Глухівський державний педагогічний університет, СумДПУ ім. А.С. Макаренка), у яких ведеться підготовка фахівців для галузі фізичного виховання та спорту для потреб Сумського регіону. Практично не існує розрахунків цих потреб у фахівцях різного освітньо-кваліфікаційного рівнів (молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр) на регіональному рівні.

Посилюється відтік спеціалістів в інші галузі та за кордон. Важливими факторами, які сприятимуть поверненню фахівців у галузь є наявність робочих місць, підвищення заробітної платні та підвищення престижу професії. Працевлаштуванню молодих спеціалістів сприяє введення до державного реєстру посад фахівців фізичної реабілітації та інших спеціальностей оздоровчо-рекреаційного напрямку.

На початку свого входження у професійну діяльність випускники стикаються з проблемою безробіття. Молоді спеціалісти є найменш конкурентоздатними на галузевому ринку праці. Незважаючи на високий рівень теоретичних знань та рівень спортивної кваліфікації – характерним для цієї категорії осіб є недостатня компетентність в економіко-правових питаннях, низький рівень соціально-психологічної захищеності та невміння вести себе в ринкових умовах.

Соціальне самопочуття випускників спортивних спеціальностей СумДПУ ім. А.С. Макаренка характеризується такими особливостями:

- соціально-психологічна напруженість у студентському колективі на випускному курсі;
- занепокоєння майбутнім працевлаштуванням за фахом, песимістичні перспективи пошуку роботи;
- незадоволеність ймовірним рівнем матеріальної забезпеченості в разі працевлаштування за фахом.

За таких обставин, соціальна політика в галузі має бути спрямована передовсім на створення умов, які б дозволили молодим спеціалістам мати вибір на перше

робоче місце. Йдеться про надання організаційної та правової допомоги при пошуку робочих місць і працевлаштуванні.

Підвищення конкурентоспроможності молодого спеціаліста на ринку праці багато в чому залежить від діяльності університету (підвищення якості підготовки фахівців, розширення номенклатури спеціальностей, сприяння працевлаштуванню старшокурсників тощо). Важливим чинником розв'язання проблем молодіжної зайнятості є створення в університеті принципово нового структурного підрозділу – центру працевлаштування.

Висновки. З урахуванням нинішньої реальності – становлення ринку праці як інформаційно-забезпечуючої системи – виникає необхідність в організації подібних інформаційно-навчальних заходів для випускників усіх навчальних закладів, що дасть можливість молодим людям успішно працевлаштуватись і будувати професійну кар'єру.

Недосконалість діючої системи підготовки спеціалістів з вищою освітою, неврахування системою потреб економіки і попиту на ринку праці, динаміки попиту та пропозиції на ринку освітніх послуг призводить до ускладнення працевлаштування випускників навчальних закладів, потребує комплексного, послідовного державного підходу до вирішення цієї проблеми. Реформування системи вищої освіти відповідно до ринкових умов передбачає необхідність: поточного моніторингу стану ринку освітніх послуг; прогнозування обсягів підготовки фахівців за напрямками і спеціальностями відповідно до потреб економіки та розвитку ринку праці; розробки механізму заохочення і стимулювання роботодавців до працевлаштування випускників шляхом проведення гнучкої податкової, фінансової і кредитної політики; забезпечення збалансованості між необхідністю підвищення освітнього потенціалу, конкурентними потребами економіки у фахівцях з вищою освітою і бюджетними можливостями держави; сприяння підвищенню якості підготовки фахівців до світового рівня.

Список використаної джерел

1. Закон України “Про зайнятість населення” від 05.07.2012 р. № 5067-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 7. С. 35.
2. Закон України “Про вищу освіту” від 17.01.2002 р. № 2984-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 20. С. 134.
3. Закон України “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” від 05.02.1993 р. № 2998-XII [Електронний ресурс]. *Законодавство України*. URL: <http://zakon2.ada.gov.ua/laws/show/2998-12>.
4. Кодекс Законів про працю України : станом на 24.02.11 р. [Електронний ресурс]. *Законодавство України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=322-08>.
5. Конституція України: станом на 04.02.11 р. [Електронний ресурс]. *Законодавство України*. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96%2D%E2%F0>.
6. Постанова Кабінету Міністрів України “Про порядок працевлаштування випускників ВНЗ, підготовка яких здійснювалась за державним замовленням” від 22.08.2006 р. № 992 [Електронний ресурс]. *Законодавство України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/992-96-%D0%BF>.

7. Прес-служба міністерства юстиції [Електронний ресурс] *Урядовий портал*. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=22211612.

8. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку працевлаштування випускників професійнотехнічних навчальних закладів, підготовка яких проводилася за державним замовленням” від 27.08.2010 р. № 784 [Електронний ресурс]. *Законодавство України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/784-2010-%D0%BF>.

Ольга Левада,

*кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри фізичної географії і геології*

Лариса Прохорова,

*кандидат геологічних наук, доцент,
доцент кафедри фізичної географії і геології*

Тетяна Зав'ялова,

*старший викладач кафедри фізичної географії і геології,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького*

(м. Мелітополь)

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ПЕДАГОГА ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК ОДНА З ГРАНЕЙ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Відомо, що система ціннісних орієнтацій виражає змістовне відношення людини до соціальної дійсності і в цій якості визначає мотивацію її поведінки, робить істотний вплив на всі сторони її діяльності. Це складний соціально-психологічний феномен, що характеризує спрямованість і зміст активності особи, визначає загальний підхід людини до світу, до себе, надаючи сенс і напрям особистим позиціям, поведінці, вчинкам. Система ціннісних орієнтацій має багаторівневу структуру. Як елемент структури особи, ціннісні орієнтації характеризують внутрішню готовність до здійснення певної діяльності із задоволення потреб і інтересів, вказують на спрямованість її поведінки. Оскільки набір цінностей, які засвоює індивід у процесі соціалізації йому «транслює» саме суспільство, дослідження системи ціннісних орієнтацій особистості виявляється особливо актуальною проблемою [5, с. 27].

Світ цінностей – це насамперед світ культури, сфера духовної діяльності людини, її моральної свідомості.

Особистісні цінності виступають як своєрідні відношення зі світом, котрі узагальнені й перероблені досвідом соціальної групи. Тому вони фактично не залежать від ситуативних факторів і, можливо, тому не завжди чітко усвідомлюються, зокрема до того часу, поки не стають об'єктом рефлексії

Схематично місце ціннісних орієнтацій у структурі особистості подає

Л.Романюк (рис.1).

На схемі виділено місце цінностей, ціннісних орієнтацій, особистісних орієнтацій як окремих шаблонів особистості людини, тому що синонімічне тлумачення цінностей та ціннісних орієнтацій і розуміння останніх як особистісних не виключає думки деяких дослідників, що поряд з позитивними можуть існувати негативні цінності, своєрідні цінності-вади. Але, якщо в цінності головне – спрямованість на соціальний прогрес і розвиток людини відповідно до її призначення (покликання), то вона не може бути негативною за своїм призначенням, а відповідно й ціннісні орієнтації є виключно позитивними утвореннями [6].

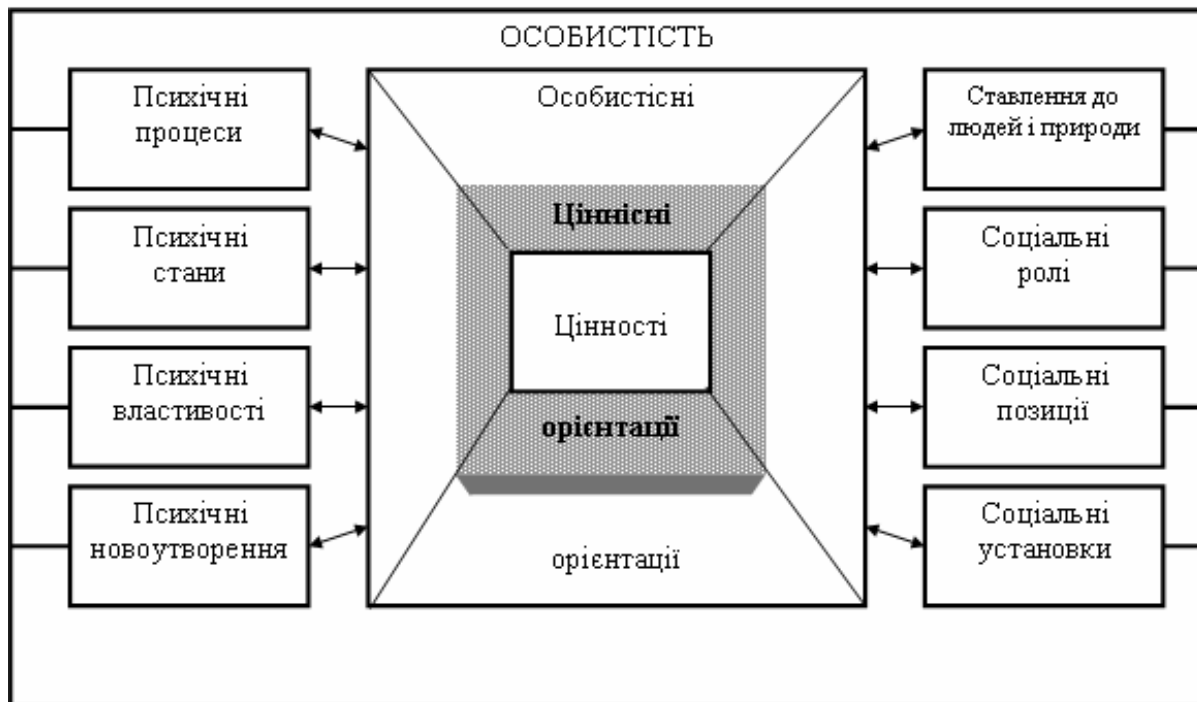

Рисунок 1 – Місце ціннісних орієнтацій у психологічній структурі особистості, за [6]

Інша справа – особистісні орієнтації. Вони можуть бути і позитивними, і негативними. Особистісні орієнтації включають у себе спрямованість як на цінності, так і на вади, які виправдовуються об'єктивною реальністю або громадською думкою. Проблема співвідношення ціннісних і особистісних орієнтацій – це своєрідна межа психологічного та етичного, межа власне особистісного і призначення людини в світі. Якщо до особистісних орієнтацій людини відносяться як до цілісної системи з етичної точки зору, то ця система включає орієнтації як на чесноти, так і на вади [6].

Отже, основними механізмами становлення ціннісних орієнтацій особистості є:

- соціальні (інтеріоризація та екстеріоризація культурного досвіду суспільства як системи соціальних цінностей, яка опрем'ячена у різних формах матеріального втілення);
- психологічні (ставлення як єдність пізнавально-оцінних утворень у процесі розвитку свідомості і самосвідомості людини);
- взаємодія соціально-психологічних компонентів особистості (установка, інтереси, мотиви, цілі, переконання) із суспільними умовами) в процесі утворення ціннісних орієнтацій);
- педагогічні (учіння, виховання та діяльність особистості у нерозривному зв'язку) [4, с. 32].

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства особливо гостро постає питання про професійно-ціннісні якості педагога вищої школи. Якщо розглядати професійну діяльність фахівця як безперервне рішення комплексу навчально-виховних завдань, тоді необхідно відзначити, що її ефективність багато в чому визначається ступенем сформованості ціннісних орієнтацій фахівця.

Професія викладача вищого навчального закладу – одна з найбільш творчих і складних професій, в яких поєднано науку та мистецтво. Ця професія споріднена з працею письменника (творчість у підготовці матеріалу), режисера і постановника (створення замислу і його реалізація), актора (в педагогічній діяльності інструментом є особистість викладача), педагога, психолога та науковця [2, с.95-96]

Сьогодні ми говоримо про серйозну переоцінку сформованих цінностей, які, звичайно ж, знаходяться в безпосередньому зв'язку з ціннісними орієнтаціями. Необхідно зауважити, що виявлення ціннісних орієнтацій особистості пов'язане з безліччю труднощів.

Поняття ціннісної орієнтації відображає визначеність і спрямованість таких видів діяльності, як духовної, так і практичної, крім того, значимість культурних цінностей. Розглянемо структуру ціннісних орієнтацій, яка включає в себе наступні компоненти. Перший – це смисловий, або когнітивний, в якому відображений соціальний досвід особистості, виражений в знаннях описового характеру. Другий компонент – емоційний, що характеризує ступінь залученості або пережите особистістю своє ставлення до цінностей, а також зміст, особистісний смисл цих відносин. Третій компонент – поведінковий, який містить конкретні дії в даній ситуації [3,с.90-92]. Ціннісні орієнтації безпосередньо пов'язані з мотивацією навчальної діяльності фахівця.

Отже, структура ціннісних орієнтацій є складне духовне утворення, що включає в себе мотиви, почуття, елементи ідеології, світогляду і вольові переконання і відбивається в елементах педагогічної майстерності. Система ціннісних орієнтацій є найважливішим елементом процесу формування людини як

особистості. Для формування індивідуального стилю педагогічної діяльності велике значення мають ціннісні орієнтації, особистісний сенс професії.

Якщо розглядати ціннісні орієнтації стосовно професійно-педагогічної діяльності, то вони виявляють себе через ставлення педагога в психолого-педагогічній теорії, через його готовність і реальну здатність оцінювати свою власну діяльність з позицій, санкціонованих громадською думкою і свідомістю. Як зазначає В.І. Гинецинський, існує залежність між системою ціннісних орієнтацій, що сформувалася у педагога, і іншими парціальними і інтегративними характеристиками діяльності, хоча навряд чи можна очікувати наявності тут якихось прямолінійних зв'язків. У будь-якому випадку необхідні конкретні дані, засновані на емпіричних дослідженнях. Необхідно відзначити, що рівень ціннісного ставлення до психолого-педагогічної теорії прямо пов'язаний з рівнем задоволеності діяльністю. Існує слабкий кореляційний зв'язок між вимогливістю і результативністю в діяльності педагога: педагогів з неоптимально високим рівнем вимогливості відрізняє неврівноваженість, самовпевненість, що провокує конфліктні ситуації; а педагогів з низьким, також непродуктивним рівнем вимогливості – зайва комфортність, що виявляється в непослідовності вимог [1, с. 92-93]. Впливає також і моральна культура фахівця. Шляхом розмежування в структурі професійної самосвідомості фахівця можна виділити чотири компоненти: я – актуального, я – ретроспективного, я – ідеального і я – рефлексивного. Психолого-педагогічні дослідження та практика показує, що неадекватність самооцінки фахівця обумовлена, перш за все, його я – «ідеальним». Тим самим мова йде про адекватну самооцінку.

Необхідно зауважити, система ціннісних орієнтацій особистості, що склалася не залишається незмінною. Зі зміною умов життя, з ростом освітнього рівня, з накопиченням життєвого досвіду не тільки з'являються нові ціннісні орієнтації в особистості, але відбувається і зміна наявних ціннісних орієнтацій. Впровадження прогресивних ідей в умовах сучасної системи освіти неможливо без зміни у фахівця ціннісних орієнтацій і його професійної діяльності, без формування педагогічного мислення як цінності.

Список використаних джерел

1. Гинецинский В.И. Основы теоретической педагогики: учеб. пособие. Спб., 1992. 154 с.
2. Іванова В.М., Тамбовцев Г.В. Особливості професійної майстерності викладача закладу вищої освіти. *Актуальні наукові дослідження в сучасному світі*. 2019. Вип. 9(53). Ч. 4. С. 95–99.
3. Казьмірик С. М. Цінності та їх класифікація в аксіосфері людини. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Педагогіка*. 2012. Т. 209. Вип. 197. С. 90–92.
4. Коберник Л.О. Роль та місце ціннісних орієнтацій у формуванні особистості. *Наука і освіта. Науково-практичний журнал південного наукового центру АПН України*. Одеса. 2008. № 4-5. С.28- 33.
5. Матяж С. В., Березянська А. О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*

комплексу «КМА». Серія: Соціологія. 2013. Вип. 213. Т. 225. С.27-30.

6. Романюк Л.В. Ціннісні орієнтації: сутність, структура і психологічні механізми розвитку. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2004. 188 с.

*Галина Лисак,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іншомовної освіти та міжкультурної комунікації
Хмельницького національного університету
(м. Хмельницький)*

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНЦІЙ У ЧИТАННІ СТУДЕНТІВ ЗВО

У сучасному світі за умови зростання потоку інформації та прогресу у науково-технічній сфері великого значення набуває можливість читання іноземною мовою. Як комунікативне вміння та засіб спілкування воно є одним із найважливіших видів мовленнєвої діяльності та найрозповсюдженішим способом іншомовної комунікації. Питання підвищення ефективності навчання читання залишається актуальним упродовж десятиліть. Бурхливий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) дозволяє здійснювати пошук та випробування нових шляхів навчання студентів ЗВО, зокрема з використанням електронних навчальних середовищ.

Як показує аналіз наукової літератури, питанню впровадження ІКТ у процес навчання присвячено низку досліджень вітчизняних і зарубіжних учених, а саме: В. Бухбіндера й Г. Китайгородської, Р. Гуревича, М. Кадемії Ю., В. Уманець, В. Кухаренко, С. Ніколаєвої, Н. Муліної, І. Підласого та інших. Дидактичні та психологічні аспекти застосування електронних середовищ у навчанні знайшли відображення у працях В. Демешкевича, А. Драч, Л. Колток, П. Сисоєва, Г. Ткачука, Ф. Мартіна, М. Паркера (F. Martin, M. Parker), Дж. Рейха (J. Reich), Т. Даккор (T. Daccord), А. Новембера (A. November) та інших.

Поняття «навчальне середовище» тлумачиться як штучно побудована система, структура, складові якої сприяють досягненню цілей навчально-виховного процесу [1]. Особливо популярним навчальним середовищем наразі є Google Classroom – це безкоштовний веб-сервіс, розроблений компанією Google для загальноосвітніх закладів, метою якого є створення, спрощення, поширення та оцінка завдань безпаперовим способом [5]. Даний веб-сервіс дозволяє активно поєднувати онлайн медіа засоби з традиційними методами навчання [4].

Аналіз науково-педагогічної літератури [1; 4-5] дав можливість виділити головні особливості Google Classroom, а саме: простота налаштування; економія часу та паперу; зручність; доступність і безпека. Можливості платформи Google Classroom в наповненні курсу для вивчення іноземної мови досить різноманітні. Це й аутентичні лекції в паперовому або відео-форматі, і відповідні розділи підручників, практичні завдання, а також оригінальні записи з YouTube. У Google Classroom можуть міститися не тільки різного формату завдання, а й посилання на

корисні інтернет-ресурси, які студент може використовувати під час самостійної роботи. Крім того, сервіс надає можливість спільного викладання.

Крім того, існує велика кількість програм, які можуть інтегруватися в Google Classroom, зокрема Flipgrid (вебсайт, який дозволяє викладачам створювати «сітки» коротких запитань у стилі дискусії, на які студенти відповідають на записаних відео); Quizizz (дозволяє розробляти ігрити тести); Quizlet (сервіс організації навчальних вікторин); Soundtrap (платформа для роботи з музикою та підкастами); Writable (програма з керованою практикою письма) тощо.

Серед переваг використання сервісу Google Classroom у навчальному процесі є те, що вся інформація курсу зберігається на віртуальному диску (Google drive), доступ до якого не обмежений. Це дає можливість спільного доступу для одночасної роботи над одним документом кільком користувачам. У процесі роботи студенти взаємодіють між собою та корегують роботу один-одного у групі [4].

Розглянемо можливості використання навчального середовища Google Classroom у навчанні студентів ЗВО читанню іншомовних текстів. Наприклад, на дотекстовому етапі викладач обговорює з студентами ситуацію чи тему, якій присвячено текст для читання, задає запитання, дає можливість пригадати тематичну лексику, країнознавчі реалії, пропонує передбачити зміст, мовний і країнознавчий матеріал тексту за його частинами [2]. З цією метою викладач може прикріпити посилання на відео, колаж, комікс тощо, присвячені темі читання, з запитаннями до них, щоб підготувати студентів до сприймання тексту. Також він може розмістити завдання на перевірку фонових знань студентів за темою тексту (вірно / невірно, згоден / не згоден, заповнити пропуски тощо), використовуючи різні сервіси Google.

На етапі читання здійснюється читання розміщених в електронному середовищі матеріалів.

Післятекстовий етап передбачає виконання студентами завдань на перевірку розуміння прочитаного або завдань, пов'язаних з використанням одержаних у читанні знань у комунікативній діяльності [2]. На цьому етапі відбувається оцінювання з боку викладача і самих студентів. Це можливо здійснювати усно або за допомогою інших сервісів, таких як Google Form.

Коли навчального читання відбувається в аудиторії, то викладач проводить усну бесіду, ставить комунікативні завдання до початку роботи над текстом, здійснює його аналіз у процесі читання, перевіряє розуміння прочитаного, а потім організує продуктивну комунікативну діяльність (усно-мовленнєву чи писемно-мовленнєву). Зрозуміло, що не всі ці види діяльності традиційного навчання доступні в електронному навчальному середовищі. Проте, вони можуть бути компенсовані іншими завданнями для самостійної роботи.

Отже, можемо зробити висновок, що електронне навчальне середовище Google Classroom доцільно використовувати на всіх етапах навчання читання іншомовних текстів.

Список використаних джерел

1. Кухаренко В. М., Рибалко О. В., Сиротенко Н. Г. Дистанційне навчання: Умови застосування. Дистанційний курс : навчальний посібник. 3-є вид. Харків : НТУ «ХПІ», «Торсінг», 2002. 346 с.
2. Пахомова Т.О. Читання художньої літератури в контексті формування іншомовної компетенції. *Studia Germanica et Romanica: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання*: [науковий журнал / голов. ред. В.Д. Каліущенко]. Донецьк: ДонНУ, 2004. № 1. С. 118-126.
3. Ткачук Г. Хмарні технології: аналіз, перспективи, реалізації. Комп'ютер у школі та сім'ї. 2015. № 2. С. 40–43
4. Martin F., Parker, M. A Use of Synchronous Virtual Classrooms : Why, Who, and How? *MERLOT Journal of Online Learning and Teaching*. 2014. Vol. 10, No. 2. P. 192-210.
5. Miller M. *Cloud Computing : Web-Based Applications That Change the Way You Work and Collaborate Online*. Que Publishing, 2009. 245 p.

Вікторія Литвин,

*студентка IV курсу педагогічного факультету
Науковий керівник: Шукатка Оксана Василівна,
доктор педагогічних наук, професор,*

Львівський національний університет імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ УЧНІВ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНИМ ВИХОВАННЯМ

Вивчення мотивів, що забезпечують прагнення учнів до занять фізичною культурою, є одним із важливих завдань педагогіки. Успішність процесу навчання залежить не тільки від ефективності методик, а й від інтересів школярів до навчання, чи до певних навчальних предметів. Що стосується уроку фізичної культури, останнім часом спостерігається зниження інтересу, а відтак і мотивації до занять, особливо у старшокласників.

Дослідження проблеми мотивації учнів до занять фізичною культурою та спортом стало предметом цілеспрямованих наукових пошуків вчених та практиків А. Айзиковича, Б. Ананьєва, В. Асєєва, Г. Безверхньої, І. Беха, Л.Божовича, В. Винник, Л. Кожевнікова, А. Маркової, Л. Прокопова та ін.

Інтерес до занять фізичною культурою - це ставлення учня до уроку фізичного виховання, що має пізнавальну спрямованість і визначається як психічне утворення потребнісно-мотиваційної сфери індивіда. Основою є усвідомлення значущості цієї діяльності як для себе, так і для суспільства, та виконання відповідних вимог, для чого потрібні знання, вміння та навички з навчального предмету [2].

Важливими утвореннями, необхідними для формування інтересу в школярів, є:

- інтелектуальний компонент (система знань);
- емоційний компонент (задоволеність);
- мотиваційний компонент (мотиви);
- вольовий компонент (активність).

Розглянемо детальніше емоційний компонент. У психолого-педагогічній науці мотив - це внутрішня рушійна сила, що спонукає людину до активної діяльності. О. Шукатка [4] розглядає мотиви, як логічні судження, за допомогою яких потреби та настанови поєднуються у програму здоров'язбережувальної діяльності. Мотиви залежать від того, що спонукає учня. Такими спонуками можуть бути: матеріальні, культурні та духовні потреби [1]. Наприклад, в молодших класах потрібно задовольнити потребу в іграх, емоціях; в середніх класах - потребу в русі; в старших класах - потребу в фізичному розвитку, гарній статурі тіла, здоров'ї.

Мотиви людини бувають:

- за предметним змістом: мотиви, що виникли на матеріальній основі (бажання заробляти гроші тощо); мотиви, що виникли на духовній основі (потреба відчувати себе частиною команди, суспільства, потреба в самовдосконаленні, самовираженні);

- за тривалістю в часі: близькими (досягнення чого-небудь найближчим часом) та віддаленими (досягнення чого-небудь за тривалий час);

- за характером усвідомлення: чітко усвідомлювані та неусвідомлені;

- загальні (бажання займатись будь-яким видом спорту), та конкретні (бажання займатись тільки улюбленим видом спорту);

- за спрямованістю: спрямовані на процес діяльності (потреба в руховій активності), та спрямовані на результат (досягнення високих спортивних результатів) [1].

Інтерес до уроків фізичної культури знижується в середніх та старших класах і залежить від задоволеності заняттями.

Зниження рівня інтересу до занять фізичною культурою спричинене тим, що не враховуються індивідуальні особливості учнів, не враховуються можливості занять поза класом та самостійно, безсистемною роботою вчителів, більшим інтересом до гаджетів.

Метод міжпредметних зв'язків біології людини і фізичної культури дає змогу сформуванню у школярів переконання у необхідності виконувати фізичні вправи. Позитивний вплив на розвиток інтересу мають самотренування.

Велике емоційне задоволення, прагнення до духовного і фізичного самовдосконалення, максимальна реалізація своїх можливостей, колективний характер діяльності, конкуренція і змагання можуть бути чинниками, що підвищують інтерес до фізичної культури [1].

Допоміжною в заохоченні учнів до рухової активності може стати фінська програма фізичної активності "Muovii". Завдання учнів - проявляти фізичну активність на уроках, перервах та у вільний час. Кожна рухова активність оцінюється однаково, а дитячі бали перетворюються на віртуальні милі. Ці милі учні використовують для віртуальних мандрівок, де дізнаються про нові міста і виконують цікаві завдання [3].

Надзвичайно важливо формувати в учнів вмотивоване, усвідомлене прагнення до занять фізичною культурою, проте, основною мотивацією для учнів є і буде приклад батьків і їхнє прагнення вести здоровий спосіб життя.

Список використаних джерел

1. Свтушевська Н. Мотивація школярів до занять фізичною культурою і спортом. *Рідна школа*. 2005. №11. С. 8-10.
2. Остапенко О. Інтерес школярів до фізичної культури і спорту та особливості його виховання в старших підлітків в загальноосвітніх школах. *Рідна школа*. 2004. №2. С.50-53.
3. Солодовник О. Комп'ютер зажене ... до спортзалу: Як зацікавити дітей тренуваннями. *Освіта України*. 2012. № 22. С. 11.
4. Шукатка О. В. Формування здоров'язберігаючої компетентності майбутніх економістів на засадах аксіології: монографія. Львів: ПростірМ, 2014. 219 с.

*Інна Ліпчевська,
науковий співробітник відділу
навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
аспірант III курсу спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник: Н. І. Богданець-Білоskalенко,
доктор педагогічних наук, професор
завідувач відділу
навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України
(м. Київ)*

ЦИФРОВА ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

На сьогоднішній день, в умовах пандемії Covid, стрижневим є питання побудови ефективної системи дистанційної освіти, зокрема у початковій школі. А отже, актуалізується проблематика використання цифрової візуалізації як засобу унаочнення в навчальному процесі. Традиційно, на уроках читання цьому питанню приділяється менше уваги порівняно з уроками математичної, природничої, інформаційної галузей чи, наприклад, уроками іноземної мови. Проте, відповідно до моніторингу PIRLS – міжнародного дослідження якості читання та розуміння тексту серед учнів початкової школи – однією з пріоритетних складових читацької компетентності є вміння знаходити та опрацьовувати інформацію в Інтернеті, читати, аналізувати, критично оцінювати та інтерпретувати гіпертексти та тексти перерваного формату. Їх елементами можуть бути такі види цифрової візуалізації, як таблиці, діаграми, карти, інфографіка, часові шкали, блок-схеми, mind maps та spider maps, ілюстрації, інтерактивні зображення, відео та аудіо контент, цифрові моделі тощо [1].

Виходячи з цього, було розроблено та, починаючи з 2016 року, впроваджено міжнародне дослідження e-PIRLS [2], у якому ставиться за мету оцінити, наскільки вільно сучасні випускники 4 класу можуть користуватися мережею Інтернет і, в

тому числі, у контексті виконання навчальних завдань. При проходженні тестування учні працюють у симуляторі мережі Інтернет, який відтворює інтерфейс пошукової системи Google та 2-3 сайти, що загалом включають 5-10 електронних сторінок (об'єм тексту для вивчення становить близько 1000 слів, тематика текстів – соціальна або наукова). Навігація у тестуванні реалізована у формі чат-боту. У симуляторі застосовані варіанти цифрової візуалізації із наведеного вище переліку, а також динамічні елементи (анімація) та виноска.

Така значна увага до впровадження цифрового візуального контенту в освітній процес визначається декількома ключовими факторами:

- візуальне представлення інформації має значно більшу ємність порівняно з вербальним, що є вкрай вагомим у контексті доступності та перенасиченості сучасного цифрового інформаційного простору;
- сучасні ІК технології дозволяють упроваджувати широкий спектр різноманітних візуальних матеріалів: від звичайних ілюстрацій до 3-D (та навіть VR) моделей з можливістю інтерактивної взаємодії;
- візуалізація – це універсальний метод та засіб аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення та систематизації інформації. А розвиток критичного, системного та логічного мислення визначено пріоритетом сучасної освітньої системи;
- більшість дітей молодшого шкільного віку «налаштовані» на візуальне сприйняття, так як цифрові технології є невід'ємною складовою їх життєвого простору.

Незважаючи на активне розроблення та впровадження в освітній процес цифрових технологій, які сприяють підвищенню ефективності навчання, урізноманітнюють шкільні уроки сучасним візуальним контентом, а також є засобами реалізації активних та інтерактивних методів навчання, *є значно ширші можливості застосування ІК технологій.*

Наприклад, електронний підручник може бути побудовано у форматі гіпертексту [3]. Така реалізація має низку переваг: дозволяє швидко зорієнтуватися щодо місця теми, яка розглядається, у загальній структурі навчального предмету, та сприяє цілісному усвідомленню внутрішніх зв'язків між його складовими; забезпечує зв'язок між темою, яка вивчається, та попереднім матеріалом, який є основою для її розуміння та засвоєння; реалізує поєднання теоретичного матеріалу та відповідних практичних вправ без перевантаження розділів підручника; спрощує опрацювання термінології; структурує основний текст підручника та додатковий ІКТ-контент курсу. А також в електронному підручнику можуть бути реалізовані системи формуального оцінювання та самостійного інтерактивного навчання учнів за допомогою автоматичної навігації індивідуальної освітньої траєкторії учня, яка будується та корегується відповідно до результатів тестових завдань за темами чи розділами.

Отже, візуальна грамотність, як і цифрова та читацька компетентності, відносяться до надпредметних складових сучасної освіти. Їх інтеграція є логічним

наслідком поступального розвитку освітньої системи, а наявна ситуація у світі, викликана пандемією Covid, послугувала їй каталізатором. Наразі перед науково-педагогічною спільнотою постає питання забезпечення методологічного супроводу цього процесу, розроблення відповідних принципів, методик, методів, засобів та форм навчання.

Список використаних джерел

1. TIMS & PIRLS International Study Center. URL: <https://timssandpirls.bc.edu/index.html> (Accessed 01 April 2021).
2. PIRLS 2016 International Results In Reading: E- PIRLS. URL: <http://timssandpirls.bc.edu/pirls2016/international-results/epirls/about-epirls-2016/> (Accessed 01 April 2021).
3. Ліпчевська І. Л. Потенціал електронного підручника у сучасній системі початкової освіти *Проблеми сучасного підручника: ключові компетентності та предметні навички*: зб. матеріалів Міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 20-21 травня 2021 р.), Київ, 2021. С. 129-131

*Тетяна Лоза,
кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії та методики фізичної культури,
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка
(м. Суми)*

ВАЖЛИВІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ СТУДЕНТІВ

Останнім часом зростає увага до здорового способу життя студентів. Насамперед це пов'язано з стурбованістю суспільства здоров'ям спеціалістів, яких готує вища школа і зростанням захворюваності у процесі професійної підготовки, оскільки в наслідок цього знижується працездатність. Вирішити цю важливу соціальну проблему можливо, досягнувши стратегічної мети фізичного виховання, тобто сформувавши фізичну культуру студента як системну та інтегровану рису особистості, яка є невід'ємним компонентом загальної культури майбутнього спеціаліста [5].

Ряд авторів [2; 5] відзначають, що діюча в теперішній час організація фізичного виховання в вузах недостатньо ефективна для підвищення рівня фізичного стану студентів. У практичній діяльності акцент надається виконанню нормативно-базової частини навчальної програми без врахування мотивів і потреб студентів у різних видах рухової активності.

Основними причинами необхідності створення інноваційних технологій фізичного виховання у педагогічних вищих навчальних закладах є незадовільний стан фізичного здоров'я та рухової активності студентської молоді; поява нового програмного забезпечення, яке дає змогу поліпшити розвиток фізичних якостей студентів; інтегрування наукових досягнень та обмін інформацією щодо фізичного виховання; переосмислення історичної спадщини з питань фізичного виховання молоді в Україні та інших країнах [2]. *Мета дослідження.* Теоретичний аналіз

науково-методичної літератури з ефективності впровадження інноваційних підходів у фізичному вихованні студентської молоді.

Модерна система освіти і фізичного виховання має спрямовуватись на особистість студента, орієнтуватися на його здібності, бажання та можливості, але стан фізичного здоров'я та рухової активності студентської молоді залишається незадовільним [1].

Здійснений аналіз організації фізичного виховання студентів, який свідчить про фактичну відсутність чітких уявлень про те, яким має бути фізичне виховання у закладі освіти в умовах трансформації вищої освіти. Негативним наслідком цього є наповнення навчальної програми з фізичного виховання невластивим для неї змістом з інших форм виховання, недооцінка ролі освітнього змісту навчальної роботи (навіть до повного ігнорування). Все це, в цілому, обумовлює низький рівень ефективності рішення задач фізичного виховання, як освітніх, так і задач з розвитку фізичних якостей і зміцнення здоров'я студентів [10].

Важливість упровадження інноваційних підходів у фізичне виховання підкреслюється багатьма науковцями, зокрема В.О. Гружевський [2], Т.О. Лоза [3], М. Б.Мусакаєв [4], Р.А.Самоха [8], А.О. Твеліна[9] та іншими. Дослідники наголошують на особливій необхідності застосування різних інноваційних підходів у навчально – виховний процес. У той же час керівники повинні усвідомити важливість фізичного виховання як обов'язкової дисципліни, здатної гармонізувати навчальний процес, створити передумови для фізичного вдосконалення молоді. Однак, ця дисципліна згідно навчальних планів вже не є обов'язковою.

Інновація (відновлення, новинка, зміна) – система або елемент педагогічної системи, що дає змогу ефективно вирішувати поставлені завдання, які відповідають прогресивним тенденціям розвитку суспільства. Інноваційна діяльність викладача спрямована на перетворення існуючих форм і методів виховання, створення нових цілей і засобів її реалізації, тому вона є одним із видів продуктивної, творчої діяльності людей [2].

А. О. Твеліна у результаті дослідження процесів виникнення оздоровчих технологій і розвитку фізичної культури та фізкультурної освіти молоді виділили ознаки інновацій у цій сфері:

- циклічність розвитку-інновації у розвитку проходять однакові стадії;
- зв'язок з часом - відповідність інновацій сучасним вимогам суспільства;
- новизна якості - революційні зміни у підходах до оздоровлення;
- системність перетворення – інновації виникають на всіх рівнях організації оздоровчої діяльності [9].

У дослідженнях Р.А.Самоха [8], зазначає, що інноваційні технології корелюють із зацікавленістю студентів самовдосконаленням, зростанням інтелектуальності та духовності, що неможливе без підвищення рівня фізичної культури. І. Г. Петренко [5], досліджуючи нові форми проведення різноманітних

спортивних заходів, стверджує, що вони всебічно розвивають особистість молоді, а отже, і її психологічні властивості, які характеризуються виваженістю у діях, розвитком інтуїції.

Більшість дослідників [3;6-9] інноваційних технологій фізичного виховання сходяться на тому, що використовуючи в них елементи різних видів спорт та різних видів рухової активності, є невичерпні можливості як для зміцнення здоров'я, розвитку фізичних якостей, так і для розвитку розумової та психічної сфери, що допомагає студентам набути відповідного статусу в соціальному середовищі. Сьогодні значна увага фахівців з фізичного виховання більш широко розглядають відповідні функції і завдання фізичної культури. Підкреслюється, що фізична культура є органічним видом загально гуманітарної освіти, яка в свою чергу виступає важливим інтегративним компонентом, що надає професійним знанням і умінням «людську значущість».

Фізичне виховання вважається інноваційним тоді, коли: елементи, які їх складають, тільки починають науково осмислюватися й не отримали достатнього поширення в сучасній практиці; існуючі й загальнозживані засоби фізичного виховання застосовуються з інших позицій і в трансформованому контексті; створюється нова концепція навчально-виховного процесу з фізичного виховання, яка ґрунтується на попередніх дослідженнях; переглядаються принципи соціального життя особистості, визначаються напрями її розвитку й індивідуально підбираються відповідні засоби фізичного виховання [2].

Фізичне виховання студентів має низьку ефективність із-за низки об'єктивних причин: недостатня кількість занять за планом; низький рівень використання технічних засобів навчання під час занять фізичними вправами; недостатнє фінансування; недостатній рівень мотивації до системи занять фізичними вправами; низький рівень управління фізичним вихованням [4].

У фізичному вихованні студентів існують дві основні проблеми:

1. Як забезпечити об'єм рухової активності, необхідний їм для збереження здоров'я, розумової й фізичної працездатності.

2. Як підвищити ефективність навчально-виховного процесу.

Якщо перша проблема передбачає, в основному вирішення питань організації фізичного виховання протягом дня, то друга пов'язана з пошуком шляхів диференційного підходу до студентів, розробкою технологій навчання, використання інноваційних засобів навчання тощо.

На запитання: «Якими б Ви бажали займатися інноваційними видами спортивних ігор на заняттях з фізичного виховання?» студенти - юнаки відповіли: сидячий волейбол, міні-волейбол, мікс-волейбол, а також міні-баскетбол, корфбол, стрітбол, максі-баскетбол, а тож крос фіт. Відповіді дівчат на запитання: «Якими інноваційними формами рухової активності Ви хотіли б займатися?» відповіді були наступні: пілатес, хатха-йога, стретчинг, аеробіка, аквааеробіка, фітбол-аеробіка, футбол-гімнастика, степ-аеробіка.

Впровадження інноваційних технологій на заняттях фізичної культури позитивно впливають на фізичний стан та мотивацію до занять. Різноманітні нові програми можуть допомагати підвищенню загальної фізичної активності і поступовому росту інтересу та бажання до підтримки фізичної форми. Впровадження експериментальної програми (з новими видами спорту) в заняття фізичного виховання буде стимулювати студентів до занять фізичними вправами та спортом, сприятиме розвитку основних фізичних якостей та покращенню здоров'я молоді [5]. Необхідно впроваджувати та розробляти новітні педагогічні технології, коли найвищою цінністю у фізичному вихованні студентів стає не виконання контрольних нормативів, а виховання фізичної культури особистості, яка здатна до реалізації рухового компоненту своєї діяльності у навичках та вміннях здорового способу і стилю життя.

Аналіз літературних джерел та практичний досвід показало, що інноваційні технології у фізичній культурі сприятиме розвитку в першу чергу самої галузі, її елементів, а також залучення різних верст населення, а головне молоді до занять.

Висновки. Впровадження інноваційних підходів у заняттях з фізичного виховання дає великі можливості урізноманітнити побудову, структуру, та організацію заняття, удосконалити вирішення поставлених завдань викладачем більш якісно.

Застосування інноваційних технологій у фізичному вихованні молоді сприяють зацікавленості до систематичних занять фізичною культурою, формують самостійність, творчу активність, ініціативу, тому, задовольняється потреба в руховій активності, підвищується рівень загальний та спеціальний підготовленості, дієздатності функціональних систем організму, збільшується рівень здоров'я та розвиток фізичних якостей студентів. Вирішити цю важливу соціальну проблему можливо, досягнувши стратегічну мету фізичного виховання, тобто сформувавши фізичну культуру студента як системну та інтегровану рису особистості, яка є невід'ємним компонентом загальної культури майбутнього спеціаліста.

Перспективним напрямом подальших досліджень визначено обґрунтування інноваційних технологій секційних занять студентів.

Список використаних джерел

1. Васьков Ю. В. Педагогічні теорії, технології, досвід (Дидактичний аспект). Харків : Скорпіон, 2000. 120 с.
2. Грушевський В. О. Доцільність використання інноваційних технологій у формуванні особистісно-орієнтованої мотивації студентів до фізичного виховання *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. № 3. 2014. С. 19-24.
3. Лоза Т.О. Хатха - йоги в процесі фізичного виховання різних груп населення *Сучасні тенденції та перспективи розвитку якісної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту умовах ступеневої освіти*: зб. Матеріалів доп.учасн. III Міжнар.наук.-практ.конф.21-22 квітня, 2021р.,м. Креміна, Луганська обл., 2021. С.137-148.
4. Мусакаев М. Б. Инновационные процессы в управлении развитием образовательного учреждения физической культуры *Физическая культура: воспитание, образование, тренировка*, 2008. № 5. С. 8–12.

5. Петренко І. Г. Аналіз напрямів модернізації фізичного виховання студентів ВНЗ. *Молодий вчений*, 2015. №2. С. 497-500.
6. Петренко Н.В., Лоза Т.О. Модель оздоровчо-тренувальних занять на основі використання средств аквафитнеса в професійно-прикладній підготовці студентів економічних спеціальностей *Физическое воспитание студентов*. Харків, 2014. №4. С.32-36.
7. Петренко О.П., Петренко Н.В., Лоза Т.О. Оздоровчі технології пілатесу у професійно-прикладній фізичній підготовці студентів закладів вищої освіти: монографія. Суми : СДУ, 2020. 180с.
8. Самоха Р. А. Інноваційні технології фізичного виховання студентів педагогічних університетів із застосуванням народних традицій: автореф. дис....канд. пед. наук: спец. 13.00.07. К., 2007. 20 с.
9. Твеліна А.О. Соціально - педагогічні передумови використання засобів оздоровчого фітнесу в системі підготовки майбутніх вчителів фізичної культури *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Шевченка*. Серія: Педагогічні науки: фізичне виховання та спорт, 2014. №2. С. 232-236.

Світлана Лупаренко,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
(м. Харків)

ПИТАННЯ ДИТИНСТВА У ЗАРУБІЖНІЙ НАУКОВІЙ ДУМЦІ ХХ СТ.

Характерною особливістю розвитку світової педагогічної думки ХХ ст. є поширення ідей гуманізму, визнання людини найвищою цінністю в житті, що зумовило започаткування різновекторних, детальних і масштабних досліджень різних проблем дитинства і дитячого розвитку, а також упровадження реальних заходів із соціокультурного забезпечення дітей.

Так, у зарубіжній науковій думці ХХ ст. осмислювалися певні проблеми дитинства і розвитку дитини, а саме:

– історія дитинства. Так, Ф. Ар'єс у книзі «Дитина і сімейне життя при Старому порядку» (1960) [2] розкрив історію дитинства і розвиток ставлення суспільства до дитини, акцентуючи увагу на тому, що дитинство не повинно розглядатися з точки зору біологічного стану недозрілості; його необхідно пов'язувати, перш за все, з певною соціальною позицією, з набором доступних форм і видів діяльності, із колом прав і обов'язків, які властиві конкретному періоду життя. Учений досліджував формування поняття дитинства в літературі, образотворчому мистецтві, вивчав методи виховання дітей у різні епохи тощо. П. Гревен у дослідженні «Пожалійте дитину. Релігійні коріння покарання і психологічний вплив фізичного насильства» (1991) [29] описав ставлення до дитини та її виховання в давні часи. Л. Демоз у праці «Психоісторія» (1975) [8] розкрив психологічні принципи, на які спирається історія дитинства, і наводить періодизацію типів стосунків дітей і батьків протягом історії. У книзі В. Френч «Історія батьківства: давній середземноморський світ» (1995) [27] розкрито

еволюцію сім'ї, батьківських обов'язків і стосунків між батьками та дітьми. У низці досліджень (В. Безрогов «Пам'ять дитинства: західноєвропейські згадки про дитинство від пізньої античності до Нового часу (III–XVI ст.)» (2000) [18], В. Безрогов, О. Кошелева, О. Мещеркіна, В. Нуркова та інші «Педагогічна антропологія: Феномен дитинства у згадках» (2001) [19]) проаналізовані автобіографічні описи дитинства в історико-культурному і психологічному ключі, що дозволяє глибше зрозуміти еволюцію соціальних уявлень про дитинство;

– етнографія дитинства. Першим західним етнографом, для якого світ дитинства став головним об'єктом дослідження, була М. Мід, котра в роботі «Культура і світ дитинства» [16] розкрила питання етнографії дитинства. Подружжя А. Опі та П. Опі у книгах «Фольклор і мовлення школярів» (1959) [32], «Дитячі ігри на вулиці і майданчику» (1969) [31], описало фольклорні сюжети й ігри дітей Англії, Шотландії, Уельсу, що сприяло своєрідній «революції у вивченні дитячого фольклору» і зумовило появу подібних досліджень (Л. Віртанен, М. Кнапп, Г. Кнапп);

– соціалізація дітей і соціологія дитинства. Так, У. Бронфенбреннер спільно з радянськими вченими вивчав подібні й відмінні риси в соціалізації дітей у США та СРСР, а результати дослідження представлені у книзі «Два світи дитинства. Діти у США і СРСР» (1976) [5]. Окрім того, у зарубіжній науці протягом останніх десятиліть ХХ ст. виокремився новий напрям дослідження дитинства – соціологія дитинства (А. Джеймс, К. Дженкс, А. Праут) [30; 34], яка вивчає дитинство як соціальну конструкцію, соціальний інститут, який залежить від класу, статі й етносу. Питання соціології дитинства розкрито більш детально в низці досліджень учених, зокрема: проблеми субкультури дитинства (В. Абраменкова «Генеза ставлень дитини в соціальній психології дитинства» (2000) [1], Є. Васильєва «Дитяче філософствування: онто-гносеологічний аналіз» (2009) [7], О. Копейкіна «Субкультура дитинства» (2000) [12], М. Осоріна «Таємничий світ дітей у просторі світу дорослих» (1999) [17]); питання дитячого руху і соціокінематики дитинства (Л. Алічева «Дитячий рух – суб'єкт виховання: Теорія, історія, практика» (2002) [2], І. Іванов «Соціокінетика. Дитячий рух: стратегія і тактика нового століття» (2002) [10]); соціалізація дитини (Н. Ганошенко, Л. Галігузова, С. Мещерякова, А. Ружська, О. Смирнова «Міжособистісні стосунки дитини від народження до семи років» (2001) [15], О. Краснослободцева «Соціокультурні основи дитинства: традиції та інновації» (2010) [13], С. Розум «Психологія соціалізація і соціальної адаптації людини» (2006) [21]); соціальний захист дитинства (М. Астоянц «Політичний дискурс про сирітство в радянській і пострадянській період: соціальна інтеграція або соціальне виключення» (2006) [4], В. Варивдін та І. Клемантович «Управління системою соціального захисту дитинства» (2004) [6];

– культура дитинства. Зокрема, американським ученим М. Гудмен у роботі

«Культура дитинства. Дитячий погляд на дитинство і культуру» (1970) [28] розкрито феномен «культури дитинства» з його трьома головними підсистемами: 1) дитяча гра; 2) дитячий фольклор і взагалі дитяча творчість; 3) спілкування, комунікативна поведінка дітей. Це сприяло підвищенню інтересу дослідників до вивчення більш інтимних, прихованих від дорослих аспектів дитячого життя. Питання культури дитинства розкрито і в низці інших досліджень, зокрема: аналіз особливостей дитячої літератури і читання (В. Чудінова «Діти і бібліотеки в медіасередовищі, що змінюється» (2004) [25], В. Яганова і А. Димов «Дитяча література у дзеркалі статистики» (2001) [26]); дослідження впливу культури на розвиток дітей (В. Кудрявцев «Дослідження дитячого розвитку на межі століть» (2001) [14], В. Савицька «Феномен культури дитинства в ХХ столітті» (2003) [22], О. Сапогова «Культурний соціогенез і світ дитинства: Лекції з історіографії та культурної історії дитинства» (2004) [23], Д. Фельдштейн «Дитина, яка змінюється, у світі, що змінюється» (2010) [24]);

– вплив сучасного світу на дитинство. Так, Н. Постман у книзі «Зникнення дитинства» (1988) [20] і В. Полаков у праці «Руйнування дитинства» (1992) [33] розкрили деструктивні тенденції розвитку суспільства у їх впливі на дитинство. К. Керделлан і Г. Грезийон у книзі «Діти процесора: як Інтернет і відеоігри формують завтрашніх дорослих» (2006) [11] розкрили вплив екранних засобів на дитину. Л. Зайцева у роботі «Людина в системі цінностей інформаційного суспільства» (1999) [9] охарактеризувала вплив інформаційного суспільства на дитину. Слід відзначити, що в цих дослідженнях постала проблема зникнення дитинства. Цей факт учені підтверджували об'єктивними демографічними тенденціями розвитку дитинства в багатьох країнах світу (особливо в розвинених країнах), зокрема зниженням народжуваності, формуванням моделі бездітної або малодітної сім'ї, численними психологічними дослідженнями поведінки і діяльності дітей, наявністю проблем дитинства (криза сімейних цінностей, малоефективна соціальна сімейна політика, формування споживацької поведінки, індустрії дитинства, процеси інформатизації та віртуалізації тощо).

Отже, у зарубіжній науковій думці ХХ ст. осмислювалися такі проблеми дитинства, як: історія дитинства; культура дитинства; етнографія дитинства; соціалізація дітей; специфіка зникнення дитинства під впливом сучасного світу.

Список використаних джерел

1. Абраменкова В. Генезис отношений ребенка в социальной психологии детства : автореф. дисс. на соискание учен. степени доктора псих. наук : спец. 19.00.13. М., 2000. 57 с.
2. Аличева Л. Детское движение – субъект воспитания: Теория, история, практика. М. : МАКС Пресс, 2002. 224 с.
3. Арьес Ф. Ребёнок и семейная жизнь при Старом порядке. Екатеринбург : Издательство Уральского университета, 1999. 416 с.
4. Астойянц М. Политический дискурс о сиротстве в советский и постсоветский период: социальная интеграция или социальное исключение. *Журнал исследований социальной политики*. 2006. Т. 4, № 4. С. 475-501.
5. Бронфенбреннер У. Два мира детства. Дети в США и СССР. М. : Прогресс, 1976. 167 с.

6. Варывдин В., Клемантович И. Управление системой социальной защиты детства. М. : Педагогическое общество России, 2004. 192 с.
7. Васильева Е. Детское философствование: онто-гносеологический анализ : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филос. наук : спец. 09.00.01. М. , 2009. 17 с.
8. Демоз Л. Психоистория. URL : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/Lloid/01.php (дата звернення: 01.09.2021).
9. Зайцева Л. Человек в системе ценностей информационного общества : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филос. наук : спец. 09.00.11. Москва, 1999. 16 с.
10. Иванов И. Социокинетика. Детское движение: стратегия и тактика нового века. М. : Комитет общественных связей, 2002. 512 с.
11. Керделлан К., Грезийон Г. Дети процессора: Как Интернет и видеоигры формируют завтрашних взрослых. Екатеринбург : У-Фактория, 2006. 272 с.
12. Копейкина Е. Субкультура детства : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. культурологии : спец. 24.00.01. Нижний Новгород, 2000. 31 с.
13. Краснослободцева А. Социокультурные основы детства: традиции и инновации : автореф. дисс. на соискание научн. степени канд. социол. наук : спец. 22.00.06. Тамбов, 2010. 22 с.
14. Кудрявцев В. Культурно-исторический статус детства: эскиз нового понимания. URL : http://virtkafedra.ucoz.ua/eI_gurnal/pages/vyp1/Kudrjavcev.pdf (дата звернення: 11.10.2021).
15. Межличностные отношения ребенка от рождения до семи лет / [Н. Ганошенко, Л. Галигузова, С. Мещерякова, А. Рузская, Е. Смирнова] ; под ред. Е. Смирновой. М. : Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2001. 240 с.
16. Мид М. Культура и мир детства / сост. И. Кон. М. : Наука, 1988. 429 с.
17. Осорина М. Секретный мир детей в пространстве мира взрослых. Санкт-Петербург : Питер, 1999. 288 с.
18. Память детства: Западноевропейские воспоминания о детстве от поздней античности до раннего Нового времени (III-XVI вв.) : учебное пособие по педагогической антропологии / сост. В. Безрогов. М. : Издательство УРАО, 2001. 164 с.
19. Педагогическая антропология: Феномен детства в воспоминаниях: учебно-методическое пособие / В. Безрогов, О. Кошелева, М. Мещеркина, В. Нуркова. М.: Издательство УРАО, 2001. 192 с.
20. Постман Н. Исчезновение детства. URL : <https://strana-oz.ru/2004/3/ischeznovenie-detstva> (дата звернення: 09.11.2021).
21. Розум С. Психология социализации и социальной адаптации человека. Санкт-Петербург : Речь, 2006. 365 с.
22. Савицкая В. Феномен культуры детства в XX веке : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. культурологии : спец. 24.00.01. Нижневартовск, 2003. 23 с.
23. Сапогова Е. Культурный социогенез и мир детства: Лекции по историографии и культурной истории детства. М. : Академический Проект, 2004. 496 с.
24. Фельдштейн Д. Изменяющийся ребенок в изменяющемся мире: психолого-педагогические проблемы новой школы. *Образовательная политика*. 2010. № 5-6. С. 82-90.
25. Чудинова В. Дети и библиотеки в меняющейся медиасреде. М. : Школьная библиотека, 2004. 336 с.
26. Яганова В., Дымов А. Детская литература в зеркале статистики. *Библиография*. 2001. № 6. С. 24-29.
27. French V. History of Parenting: the Ancient Mediterranean World. *Handbook of Parenting*. 1995. Vol. 2. Biology and Ecology of Parenting. p. 345-376.

28. Goodman M. The Culture of Childhood. Child's Eye Views of Society and Culture. New York : Teachers College Press, 1970. 167 p.
29. Greven P. Spare the Child. The Religious Roots of Punishment and the Psychological Impact of Physical Abuse . New York: Alfred A. Knopf, 1991. 263 p.
30. Jenks C. The Sociology of Childhood: Essential Readings. London : Batsford Academic and Educational Ltd, 1982. 299 p.
31. Opie I., Opie P. Children's Games in Street and Playground. Oxford : Oxford University Press, 1969. 371 p.
32. Opie I. The Lore and Language of Schoolchildren. Oxford : Oxford University Press, 1959. 417 p.
33. Polakow V. The Erosion of Childhood. Chicago; London : The University of Chicago Press, 1992. 246 p.
34. Prout A., James A. A New Paradigm for the Sociology of Childhood. *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. London, Washington : Falmer press, 1997. p. 7-33.

*Ірина Максимець,
вчитель історії,*

*Сиваська спеціальна школа Херсонської обласної ради
(Сиваське, Україна)*

ВИМОГИ ДО СУЧАСНОГО УРОКУ ІСТОРІЇ В СПЕЦІАЛЬНІЙ ШКОЛІ

У спеціальній школі використовуються різні форми організації навчання: уроки, навчальні екскурсії, додаткові заняття, консультації, домашня робота учнів. Ефективність навчання учнів з порушенням інтелекту досягається лише при вмілому використанні всіх форм його організації. Урок, будучи провідною формою організації навчальної діяльності у допоміжній школі, є і основною формою навчання історії. Він дає можливість найбільш повно реалізувати освітньо-виховні та корекційно-розвиваючі завдання курсу історії, використовувати різні засоби і методи навчання, вибрати їх оптимальне поєднання при вивченні тих чи інших тем програми. Також необхідно здійснювати індивідуальний та диференційований підхід до учнів, реалізовувати такі дидактичні принципи як науковість, систематичність, доступність знань, свідомість і міцність їх засвоєння, наочність у навчанні [2].

Вчитель історії допоміжної школи завжди стоїть перед проблемою: як донести складний, насичений поняттями, фактами, біографіями історичних осіб, причинно-наслідковими зв'язками історичний матеріал до свідомості учнів з порушенням інтелекту, показати розвиток людського суспільства в просторовому та часовому аспекті. Особлива складність у тому, що необхідно показати учням історичний процес, а не окремі випадково і довільно підібрані епізоди [4].

Аналіз науково-педагогічної літератури [1-6] дозволив виділити низку важливих вимог до проведення сучасного уроку історії в спеціальній школі:

1. *Науковість змісту* – достовірність історичних фактів і їх правильне

пояснення, їхній зв'язок з життям. Вивчаючи на уроках матеріал з історії Батьківщини з найдавніших часів до сучасності, учні отримують уявлення про історичні події та явища упродовж різних епох. Епізодичний характер курсу не означає спрощеності у висвітленні подій, оціночні судження даються з позицій загальнолюдських цінностей та історизму. Науковий підхід вимагає використання історичних джерел, історичної термінології, але без перевищення складності матеріалу для учнів з порушенням інтелекту.

2. *Чітке планування мети, освітніх, виховних та корекційно-розвиваючих завдань уроку та їх комплексне рішення з урахуванням особливостей класу.*

Поставка завдань залежить, перш за все, від теми та змісту уроку, вся методика його проведення має бути підпорядкованою реалізації завдань. Наприклад, до уроку за темою «Вірування східних слов'ян» можуть бути поставлені такі цілі та завдання:

Освітня мета: розповісти про вірування древніх слов'ян, дати поняття про велику кількість релігій, показати переваги християнства, встановити причинно-наслідкові зв'язки.

Виховна мета: виховувати почуття патріотизму до своєї землі, захоплення мужністю свого народу, поваги до вірування, показати роль особи в історичному процесі, виховання почуття поваги до діяльності особи.

Корекційно-розвиваюча мета: розвивати фактичні, часові та просторові історичні уявлення; розвивати розумові операції (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння), причинно-наслідкове мислення; розвивати пам'ять, розвивати усне мовлення, словниковий запас.

3. *Зв'язок кожного уроку з попередніми і наступними.* Кожний урок історії є певною ланкою в загальній системі уроків по темі і в цілому курсі предмету. На уроці виявляються з раніше пройденого матеріалу передумови, причини, що викликали ті явища, про які йде мова, і здійснюється підготовка до сприйняття наслідків, які сталися через події, з якими учні знайомляться на даному уроці. Від реалізації цієї вимоги залежить правильне визначення завдань уроку, система формування історичних знань, умінь і навичок, вибір типу уроку, а також здійснення внутрішньопредметних і міжпредметних зв'язків у процесі навчання історії.

4. *Довільний вибір методичних прийомів, засобів і методів навчання.* Різноманітність завдань, що вирішуються на уроці визначає і різноманітність методів, прийомів та засобів навчання, що підбираються вчителем з урахуванням пізнавальних можливостей учнів допоміжної школи, сформованих знань, умінь і навичок, наявної матеріальної бази тощо. Наприклад, на уроці з теми «Життя і праця древніх слов'ян» провідним методом викладу нового матеріалу буде яскрава, емоційна описова розповідь учителя, що спирається на картину «Слов'янське селище», а на уроці на тему «Причини розпаду Київської Русі» доцільно використовувати пояснення вчителя з опорою на карту «Київська Русь у XIII ст.».

в ході якого розкриваються причинно-наслідкові зв'язки в досліджуваному процесі.

5. *Проведення колективної, групової та індивідуальної роботи учнів.* Від вдалого поєднання цих форм роботи залежить успіх уроку. Вчитель історії має враховувати як загальні закономірності психічного розвитку школярів з порушенням інтелекту, так і специфічні їх індивідуально-типологічні особливості.

Індивідуальний підхід допомагає розвивати ті сторони діяльності кожного учня, які дозволяють йому більш активно брати участь в загальній фронтальній роботі на уроці. Здійснюється він на всіх етапах уроку. Під час перевірки домашнього завдання, актуалізації раніше пройденого матеріалу опитування слабших учнів може проводитися за аналогією із середньовстигаючими або сильнішими учнями, а може здійснюватися за картками із завданнями різного ступеня складності і різних за обсягом. При вивченні нового матеріалу сильнішим учням може бути запропоновано проблемне питання, а той час як всі інші просто будуть слухати пояснення вчителя. При закріпленні нового матеріалу питання і завдання підбираються вчителем з урахуванням здатності до навчання учнів з історії. Домашні завдання також можуть варіюватися (наприклад, крім загального завдання за підручником для всіх учнів, окремі школярі можуть підготувати додаткові завдання: невеликі усні повідомлення, доповіді, твори, відгуки про прочитані за темою книги тощо).

6. *Організаційна чіткість уроку* – єдність всіх його елементів, правильний вибір вчителем типу, структури та методики проведення уроку. При всій різноманітності завдань урок історії являє собою внутрішню єдність і завершеність. Кожен урок має свою тему, яка розкривається за планом (поділяється на питання). Тема і план повідомляються учням та записуються на дошці. Це допомагає підтримувати увагу учнів протягом викладу нового матеріалу, стежити за послідовністю подій. Урок історії являє собою закінчене ціле не тільки за змістом, але й за характером роботи: всі вміння і навички учнів повинні бути відпрацьовані безпосередньо на уроці. Незалежно від типу уроку історії, кожен з них складається з трьох частин: підготовчої, основної та заключної, безпосередньо пов'язаних між собою. Організаційна чіткість залежить також від готовності до уроку як самого вчителя, так і класу в цілому.

7. *Створення емоційної, творчої атмосфери на уроці, розвиток пізнавальних інтересів учнів.* Про ряд історичних фактів учні допоміжної школи мають уявлення, накопичені в пропедевтичний період. Тому після повідомлення вчителем теми уроку вони показують, що знають про це і хочуть розповісти. Вчитель повинен заохочувати висловлювання учнів і сам повинен цікаво викладати новий матеріал, створюючи конкретні і барвисті образи замість вживання безликих слів; підтримувати позитивний настрій класу і зацікавлене ставлення школярів до нової теми, бажання більше дізнатися і додатково почитати про події, що вивчаються, та історичних героїв.

8. *Зв'язок матеріалу з краєзнавством.* Історичні події, що вивчаються на

уроці, часто тісно пов'язані з подіями місцевої історії як частиною спільної історії країни. На конкретних прикладах рідної історії учням допоміжної школи легше осмислити і засвоювати загальноісторичний матеріал, який часто уявляється їм порожньою абстракцією. Шляхи введення краєзнавчого матеріалу в уроки історії можуть бути наступними:

– краєзнавчий матеріал може ілюструвати, конкретизувати, доповнювати загальноісторичний на будь-якому уроці з різних програмних тем (наприклад, на уроці «Напад фашистської Німеччини на Україну» вчитель розповідає учням про перші воєнні дні в своєму місті, краї);

– можуть бути проведені і самостійні уроки краєзнавства (в класі чи уроки-екскурсії) в рамках тієї чи іншої теми, що вивчається (наприклад, за темою «II Світова війна», можливий краєзнавчий урок «Наші земляки – герої війни»);

– краєзнавчий матеріал може вводиться в повторювально-узагальнюючий урок при завершенні вивчення кожної програмної теми (наприклад, в повторювально-узагальнюючий урок за темою «Історія нашої країни стародавнього періоду» можна ввести краєзнавчий матеріал про життя, працю і культуру предків, які жили в давнину на території краю). Цей матеріал порівнюється з тим, що проходили на уроках з теми, робляться загальні висновки і порівняння;

– поєднання уроків історії з позакласною краєзнавчою роботою поглиблює і розширює знання учнів. Результати позакласної роботи обов'язково мають використовуватися у навчальному процесі (наприклад, після екскурсії учні виконують малюнки, оформляють фотоальбом, пишуть твори. Усі ці матеріали можуть бути використані на наступних уроках при закріпленні знань по темі).

9. *Результативність уроку* – успішне здійснення його основних завдань: формування історичних знань, умінь і навичок, виховання та розвиток учнів допоміжної школи. Результативність – це і ефективність уроку, методики його проведення і перспективи подальшої її вдосконалення. Результативність також реалізується в тому, що новий матеріал учні в основному повинні засвоїти на уроці, а це можливо при відповідності уроку всіх необхідним вимогам.

Список використаних джерел

1. Баханов К.О. Професійний довідник вчителя історії. Х.: Вид. група «Основа», 2012. 239 с.
2. Вимоги до уроку в спеціальній школі для дітей з вадами інтелекту. Методичні рекомендації / Укл. Миронова С.П. Подільський, 1998. 24 с.
3. Косенко Ю. М. Дидактична гра як метод самостійної роботи розумово відсталих учнів на уроках історії. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2013. Вип. 24. С. 141-144.
4. Методика викладання історії в допоміжній школі: методичні рекомендації/ упор.: Гіренко Н.А., доц. каф. методики корекційної освіти, Гришин Ю.І., вчитель допоміжної школи 4, м.Донецьк, Липа В.О., доцент кафедри корекційної педагогіки та спеціальної психології. Слов'янськ: СДПУ, 2010. 157 с.
5. Петрова Л. В. Методика преподавания истории в специальной (коррекционной) школе VIII вида. М.: Владос, 2003. 208 с.

Олександр Мартиненко,
магістрант кафедри теорії та методики фізичної культури
Інституту фізичної культури СДПУ ім. А.С. Макаренка
Науковий керівник: П.Ф. Рибалко,
доктор педагогічних наук, професор кафедри ТМФК
Інституту фізичної культури СумДПУ імені А.С. Макаренка

**СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО СПОРТИВНОГО ВІДБОРУ
В СПОРТИВНІЙ ГІМНАСТИЦІ**

Виявлення перспективних спортсменів, здатних досягнути високих результатів, набуває особливу актуальність тому, що для їх досягнення спортсмен повинен мати необхідні морфологічні дані, унікальне співвідношення комплексу фізичних і психічних здібностей.

Аналіз літературних джерел та узагальнення практичного досвіду тренерської діяльності свідчать про гостру необхідність удосконалення системи відбору та підготовки дітей 6-8 років до занять спортивною гімнастикою в Україні. Використання наявних класичних методів, заснованих на абсолютних значеннях вимірюваних характеристик, спрямованих на пошук критеріїв відбору дітей для занять спортивною гімнастикою, на першому етапі системи багаторічної підготовки спортсменів не дозволяє вирішити це завдання.

Відомо, що один хронологічний вік об'єднує в собі цілий різновид варіантів біологічного віку, який обмежує можливість вирішення завдань пошуку фізіологічних ознак оцінки індивідуальних особливостей фізичного розвитку, рухової і психосоматичної обдарованості дітей 6-8 років для заняття спортивною гімнастикою. На сьогодні вирішене питання щодо встановлення довгострокових показників придатності до занять спортивною гімнастикою, які мають філогенетичне обґрунтування. Використання інтегральної методики оцінки біологічного віку дозволяє виокремити необхідні філогенетичні показники, які дають можливість оцінювати рухову та психосоматичну обдарованість дітей 6-8 років для заняття спортивною гімнастикою в Україні.

Ергографічний аналіз спортивної гімнастики, як специфічної рухової діяльності дозволив виділити найбільш характерні ознаки, до яких відносяться: постійна присутність статичної напруги протягом усього часу виконання рухів на гімнастичних снарядах і вільних вправах; високий ступінь диференціації і швидкості розрізнення сприйнять володінням тілом під час збереження статичної і динамічної рівноваги; рухливість у суглобах (гнучкість); висока точність відтворюваності виконуваних рухів. Для кожного біологічного віку міра прояву зазначених ознак придатності до засвоєння арсеналу рухової діяльності в спортивній гімнастиці має свої межі прояву, що визначає вікову доступність засвоєння складності окремих гімнастичних вправ.

Визначено, що критеріями, які забезпечують ефективний відбір і прогнозування перспективності успіху занять спортивною гімнастикою є індивідуальні особливості фізичного розвитку відповідного біологічного віку, особливості протікання трофічного процесу, що забезпечують працездатність і життєдіяльність організму і психосоматичні особливості, які визначають змагальну надійність в екстремальних і особливих умовах її протікання. Кінцевим результатом прояву максимальної успішності в засвоєнні елементів спортивної гімнастики є критерій подібності еквіфінального результату, що представляє добуток зазначених ознак трьох категорій, які мають філогенетичний характер свого прояву і відповідають рівнянню, що є $K = OPR$, який не може бути більшим за одиницю.

Визначений рівень критерію подібності може бути досягнутий за різних варіацій складових його компонентів, кожен з яких також не може перевищувати значення одиниці. В проведених дослідженнях вони мали значення від 0,95 до 0,97, а максимальне значення (K) не перевищувало 0,9.

Висновки:

1. У спортивну гімнастику рекомендовано набирати дітей в 5–6 річному віці. При роботі з ними не надавати суворої спортивної вузько спеціалізованої направленості.

2. Проводити відбір комплексно, спираючись на:

а) медико-біологічні аспекти (набирати дітей м'язового або м'язово-торокального типу без відхилень в стані здоров'я);

б) педагогічні (використовувати тести: згинання-розгинання рук у висі, згинання-розгинання рук в упорі, піднімання ніг у висі, біг на 20 м, стрибок у довжину з місця).

в) психологічні (враховувати здатність до надійного виконання вправ).

3. На другому та третьому етапах відбору рекомендовано приділяти увагу особисто-психічним якостям спортсменів: надійності, мотивації, стійкості до стресових ситуацій.

Список використаних джерел

1. Ашмарин Б. А. Теория и методика физического воспитания: Учебник для студентов физ. Культуры педагогических институтов по спец. 03. 03. «Физ.культура». М.: Просвещение, 1990. С. 270–271.

2. Лянной М., Рибалко П., Ганчева В., Красілов А. Методика управління фізкультурно-оздоровчою діяльністю в сучасних закладах середньої освіти / // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. Журнал. Суми: 2019., № 4 (88), С. 280 –289.

3. Рибалко П.Ф. Організація фізкультурно - оздоровчого середовища дитячої освітньої установи // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. Журнал. Суми: 2019. № 10 (94). С. 176–186.

4. Рибалко П. Ф. Професійна підготовка учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти [Текст] : монографія. Суми : Цьома С. П., 2019. - 380 с.

5. Сергиенко Л.П., Лышевская В.М. Технология раннего прогноза спортивной одаренности детей. *IX міжнародний науковий конгрес «Олімпійський спорт і спорт для всіх»* (20-23 вересня 2005 року) . НУФВСУ. Київ, 2005. С. 486.

6. Особливості методики розвитку фізичних якостей студентів неспортивних спеціальностей на заняттях фізичною культурою / Хоменко С. В., Рибалко П. Ф., Гудим М. П., Гудим С. В. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. Журнал*. Суми: 2019. № 6 (90), С. 343 - 352.

7. Шинкарук О. Узагальнення досвіду організації відбору в олімпійському спорті / Теорія і методика фізичного виховання і спорту. Київ: НУФВСУ, 2001. № 2-3. С. 35–40.

8. Шрамченко О., Рибалко П. Фізкультурно - оздоровча робота в закладах дошкільної освіти: практичні засади. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 7. С. 216-231.

9. Methods Of Introducing Information Technologies Into The Educational Process Of Higher Education Institutions Of Ukraine Inna Romanchenko , Alona Prokopenko, Iryna Zaichko, liudmyla Prokopenko, Petro Rybalko, Svitlana Bobrovytska, Ol'ga Kyselyova. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, VOL.21 No.5, May 2021 (Web of Science)

10. Future Physical Education Teachers' Preparation to Use the Innovative Types of Motor Activity: Ukrainian Experience / Balashov D. and other. *TEM Journal*, 2019; 8(4), Pp. 1508-1516 (Scopus, Web of Science).

Юлія Мацокіна,
студентка II(VI) курсу, спеціальності
014 Середня освіта (Українська мова і література)
Науковий керівник: О.М. Сипченко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Державний вищий навчальний заклад
Донбаський державний педагогічний університет
(м. Слов'янськ)

ВИКОРИСТАННЯ МЕНТАЛЬНИХ КАРТ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Спалах пандемії COVID-19 суттєво вплинув на освітній процес у всьому світі. Уведення карантинних обмежень змусило заклади вищої освіти (ЗВО) перейти на дистанційне навчання та інтернет-платформи. З метою забезпечення високоякісної освіти, у вищій школі активно почали використовувати різноманітні цифрові та інноваційні ресурси, інформаційно-комунікаційні технології тощо [4]. Популярності набули технологій Web 2.0, які сприяли ефективному залученню здобувачів до навчальної діяльності, підвищенню рівня цифрової компетентності, а також їхнім академічним досягненням.

Щоденне навчальне навантаження, отримання великого об'єму текстового контенту, вимагають від здобувачів швидкого запам'ятовування та засвоєння наданої інформації. На нашу думку, одним із ефективних засобів її засвоєння є використання в освітньому процесі ментальних карт. Зауважимо, що поняття «ментальна карта» має багато синонімів, як-от: «карта розуму», «інтелект-карта», «карта думок», «карта пам'яті» тощо. Сучасна дослідниця Т. Позднякова

схарактеризувала наступне визначення ментальних карт: «Інтелект-карта – це незамінна маршрутна карта-пам'ятка, яка дозволяє від початку організовувати інформацію так, щоб мозку було легко працювати з нею. За допомогою такої карти кожен зможе швидше і легше запам'ятовувати та згадувати потрібні факти (порівняно з традиційними записами)» [2]. Отже, ментальна карта допомагає відтворити, узагальнити та систематизувати великий обсяг інформації.

Для того щоб створити карту розуму, потрібно обговорити тему мапи і визначити об'єкт уваги, що стане центром усієї системи. Основні теми будуть розходитися від ядра у вигляді гілок. На кожній гілці потрібно позначити головні ідеї, слова, образи. Кількість вторинних ідей є необмеженою. Вони теж мають форму гілок і відокремлюються від головних. Ментальна карта – це певне відображення асоціативних зв'язків у розумі людини, тому вона не має містити довгих речень. Варто якомога частіше використовувати малюнки й символи. У деяких випадках карта думок може повністю складатися з малюнків. Таким чином створюється цілісна система.

Загальновідомо, що здоровим людям притаманні різні канали сприйняття. В інформаційному суспільстві, майже вся інформація подається візуальним способом, бо завдяки візуалізації можна презентувати матеріал якомога доступніше, унаочнити його. З цього приводу слушним є зауваження В.Щербатюк, яка зазначила, що «візуально укомплектований матеріал полегшує сприйняття нової інформації (складні поняття можуть бути пояснені й представлені системно, майже нівелюється ризик неправильної інтерпретації важливих теоретичних понять), допомагає закріпити формування нових понять чи стає підсумком вивченої теми (перевіряємо, який матеріал був засвоєний студентами неправильно або потребує уточнення)» [5].

У процесі підготовки майбутніх фахівців можна використовувати вже готові ментальні карти, або запропонувати студентам розробити її самостійно, чи всією групою, працювати при цьому доцільно як у синхронному, так і в асинхронному режимах. При застосуванні ментальних карт у здобувачів розвивається логічне та творче мислення, тренується пам'ять і увага, формується вміння виділяти головне, узагальнювати, порівнювати та аналізувати інформацію.

Під час вивчення лекційного матеріалу доречно створювати карту розуму в режимі реального часу, тобто колективно працювати над розробкою інтелект-карти, щоб кожен здобувач мав змогу долучитися до процесу систематизації знань, або створювати інтелект-карту на своєму пристрої і за допомогою сервісів для проведення відеоконференцій, демонструвати цей процес, при цьому, складові ментальної карти обов'язково обговорювати зі здобувачами. Варто зазначити, що на жаль, навіть у XXI столітті, в умовах інформатизації освіти, не у кожної людини є змога долучитися до процесу створення карти розуму і працювати синхронно, тож створену ментальну карту доцільно використовувати і як наочність, до якої можна буде неодноразово звертатися.

На практичних та семінарських заняттях можна перевіряти рівень засвоєних знань засобами інтелект-карт. Так, користуючись ментальною картою доречно запропонувати здобувачам розкрити тему, поняття тощо, або в якості домашнього завдання запропонувати створити карту розуму за темою і протягом пари обговорити виконану роботу. Заслужують на увагу інтелект-карти з помилками (неправильно зазначена інформація), які передбачають пошук та їх виправлення, або надати «скелет» ментальної карти, щоб здобувачі заповнили пропуски своїми ідеями, думками тощо.

Ми суголосні з твердженням, що інтелект-карти є активним засобом створення презентацій до виступів, оскільки мозок людини сприймає як вербальну (мову), так і невербальну (образи, символи) інформацію, а інтеграція представлення інформації зазначеними способами дозволяє зберігати активну увагу слухачів доволі довго [3]. Отже, ментальні карти добре інтегруються з будь-якою системою навчання і з будь-якої дисципліни, де потрібно систематизувати великий обсяг інформації за короткий проміжок часу [1].

Зауважимо, що змістовну та цікаву роботу можна намалювати самостійно або створити за допомогою інтернет-ресурсів та додатків. Охарактеризуємо найпоширеніші інструменти.

Coggle – це онлайн-сервіс для створення ментальних карт, де є чат і коментарі. У цьому ресурсі потрібно зареєструватися, перш ніж почати працювати. У галереї можна подивитися колекцію ментальних карт, які були створені іншими користувачами. Перевагою сервісу є те, що можна писати не тільки у ромбах та прямокутниках, а й на самих гілках.

Mindomo – ресурс, що доступний у вигляді Web-додатку, а також існують розроблені версії для Windows, Linux, Mac, Android та IOS. Щоб користуватися Web-сервісом, потрібно зареєструватися. У цьому ресурсі є багато шаблонів, можна також додавати символи, гіперпосилання та фотографії чи картинки.

XMind – цей ресурс має дуже багато можливостей і стильний дизайн. У Xmind можна створювати не тільки карти-розуму, а й fishbone, бізнес-план, різноманітні діаграми та таблиці. Функція додавання картинок та фотографій – не безкоштовна, але можна використовувати стікери та маркери, які є в додатку, а також зазначати гіперпосилання.

MindMeister – інструмент, що доступний у вигляді Web-додатку, а також існують розроблені версії для Android та IOS. Цей інструмент має зручний інтерфейс і є простим у використанні. Навіть у безкоштовному тарифі додаток володіє великим функціоналом (різні кольори тексту та стилі блоків, Емої тощо).

Bubbl.us – онлайн-сервіс для створення інтелект-карт. У цьому ресурсі можна одразу починати працювати над створенням ментальної карти, але все ж таки краще зареєструватися, щоб можна було завантажити ментальні карти або поділитися з іншими користувачами мережі. Bubbl.us надає можливість змінювати колір, текст, додавати посилання тощо.

Отже, ґрунтовне вивчення проблеми дозволило дійти висновків, що ментальна карта є ефективним засобом як для вивчення навчальних дисциплін, так і для підвищення мотивації та пізнавальної діяльності здобувачів. У ході дослідження встановлено, що активне використання ментальних карт у професійній підготовці майбутніх фахівців сприяє формуванню цифрової, інформаційно-комунікаційної компетентностей, набуттю необхідних теоретичних знань, професійних умінь і навичок, які потрібні майбутньому фахівцеві, щоб бути конкурентоспроможним на сучасному ринку праці.

Список використаних джерел

1. Колтунович Т.А., Поліщук О.М. Використання ментальних карт як засобу візуалізації у процесі викладання соціальної психології. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2019 № 7.1 (71.1). С. 19-26. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/7.1/5.pdf>
2. Позднякова Т. Є. Візуалізація та структурування інформації за допомогою ментальних карт на уроках біології: [науково-методичний посібник]. Рівне: РОППО, 2018. 50 с. URL: http://umo.edu.ua/images/content/depozitar/posibnyky/navchalnyi/4_%D0%9F%D0%BE%D0%B7%D0%B4%D0%BD%D1%8F%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0___%D0%92%D0%B7%D1%83%D0%B0%D0%BB%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%8F.pdf
3. Романовський О.Г., Гриньова В.М., Резван О.О. Ментальні карти як інноваційний спосіб організації інформації в навчальному процесі вищої школи. *Інформаційні технології і засоби навчання*: електрон. наук. фахове вид. 2018. Т. 64. № 2. С. 185-196. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/36405/1/2018_Romanovskiy_Mentalni_karty.pdf
4. Сипченко О. Формування цифрової компетентності магістрів освіти в умовах дистанційного навчання. *Modern education, training and upbringing: collective monograph / Abdullayev A., Rebar I., etc International Science Group*. Boston: Primedia eLaunch. 2021. Р. 292-298
5. Щербатюк В. Особливості продукування і використання ментальних карт на заняттях із літературознавчих дисциплін студентами-філологами. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2020. Вип. 30, Том 4. С.284-292 URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/30_2020/part_4/45.pdf

Владислав Мигаль,

магістрант кафедри фізичної культури

Інституту фізичної культури СДПУ ім. А.С.Макаренка

Науковий керівник: О.Я.Дубинська,

Інститут фізичної культури СДПУ ім. А.С.Макаренка

МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ШВИДКІСНО-СИЛОВИХ ЯКОСТЕЙ БОРЦІВ ВІЛЬНОГО СТИЛЮ

Підготовка борців вільного стилю вимагає раннього початку занять спортом, багаторічного наполегливого тренування, відсутності в ній серйозних методичних вад. У зв'язку з постійним підвищенням спортивних результатів, борцям висуваються все більш серйозні вимоги у підготовці до змагань, збільшенні фізичних і психологічних навантажень, більш інтенсивних тренувань, однією з основних складових яких є прояв силових якостей [1]. Загальновідомо, що вік статевого дозрівання є найбільш оптимальним для розвитку швидкісно-силових

здібностей у дітей 12-13 років, що займаються вільною боротьбою. Швидкісно-силова підготовка є складовою частиною сучасного тренувального процесу, вона спрямована на зростання функціонального потенціалу спортсменів і, як наслідок, досягнення більш високого рівня результативності в спорті. На даному етапі розвитку єдиноборств велика увага приділяється віковій наступності засобів і методів швидкісно-силової підготовки і їх частці в загальному обсязі тренувальних навантажень [2; 3]. У педагогічному експерименті брали участь 20 спортсменів 12-13 років з групи початкової підготовки борців вільного стилю ДЮСШ «Спартак». Методом випадкового вибору з 20 чоловік були сформовані контрольна і експериментальна групи по 10 осіб у кожній. Заздалегідь були обрані засоби, необхідні для проведення тестування. Тренування спортсменів проводилися в ДЮСШ «Спартак». Дослідження проводилося (з вересня 2020 р. по січень 2021 р.) в три етапи. Був розроблений комплекс вправ для педагогічного експерименту, проводилося педагогічне тестування і педагогічний експеримент, здійснювалася статистична обробка результатів педагогічного експерименту і тестування.

Дотримувалися однакові умови тестування, тестування проводилося після розминки одноразово. Контрольна група займалася за загальноприйнятим планом тренувань, експериментальна – за розробленим комплексом вправ розвитку швидкісно-силових здібностей борців 12-13 років. Заняття проводилися 4 рази на тиждень (3 дні вихідних) по 90 хвилин. Після експерименту було проведено повторне тестування. Результати тестування в контрольній та експериментальній групах до і після проведення експерименту представлені в таблиці 1. У тренувальному процесі був застосований метод динамічних зусиль. Загальнофізичні вправи на різні групи м'язів виконувалися з обтяженням 2 кг (гантелями, обтяження поясами, манжетами, набивними м'ячами). Експериментально встановлено, що наведена методика достовірно позитивно впливає на вдосконалення швидкісно-силових якостей борців 12-13 років. В експериментальній групі час бігу на дистанцію 100 м знизився на 2,76% (0,42% в контрольній групі); кількість вистрибування з низького присіду за 20 секунд зросла на 14,8% (8,1% в контрольній групі). Оскільки тестові показники в експериментальній групі виявилися кращими, ніж у контрольній, можна зробити висновок, що експериментальна методика ефективно впливає на швидкісно-силові можливості юних борців 12-13 років.

Таблиця 1

Результати тестування в контрольній та експериментальній групах до і після проведення експерименту

Тестові вправи	Середні результати по групах $M \pm \sigma$	
	Контрольна група	Експериментальна група
	До проведення експерименту	
Біг 100 м, с	$16,65 \pm 0,55$	$16,51 \pm 0,3$

Вистрибування з присяду за 20 с	17,7 ± 1,49	18,1 ± 1,85
Після проведення експерименту		
Біг 100 м, с	16,55 ± 0,48	16,06 ± 0,25
Вистрибування з присяду за 20 с	19,2 ± 1,32	21,0 ± 1,15

Висновки. В результаті проведеного дослідження встановлено, що розроблена методика розвитку швидкісно-силових якостей у юних борців 12-13 років, позитивно впливає на функціональний стан і спортивні результати. Рівень розвитку швидкісно-силових якостей у юних борців 12-13 років, які займаються вільною боротьбою, після занять за розробленою методикою в середньому перевищує аналогічні показники у спортсменів, які займаються за звичайною програмою.

Список використаних джерел

1. Бугрій С.В., О.М. Бурла Характеристика фізичної підготовки борців на етапі поглибленої спеціалізації. *Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту школярів і студентів України: у 2 т.* Суми: СДПУ ім. А.С.Макаренка, 2009. С.279-284.
2. Методика управління фізкультурно-оздоровчою діяльністю в сучасних закладах середньої освіти / Лянной М. О., Рибалко П., Ганчева В., Красілов А. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. Журнал.* Суми: 2019.. № 4 (88), С. 280-289.
3. Корж - Усенко Л. В., Рибалко П. Ф. Нормативно-правові засади розвитку вищої освіти в Україні в умовах євроінтеграції. *Фізико-математична освіта.*2021.№3(29)
4. Рибалко П. Ф. Професійна підготовка учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти [Текст] : монографія. Суми : Цьома С. П., 2019. 380 с.
5. Рибалко П. Ф. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти [Текст] : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Держ. ВНЗ "Донбас. держ. пед. ун-т". Слов'янськ, 2020. -40 с.
6. Семенів Б. С. Вплив різних тренувальних режимів на спеціальну фізичну працездатність борців вільного стилю. *Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С. З. Гжицького.* Т.17.№4(64), 2015. - С.407 -412.
7. Future Physical Education Teachers' Preparation to Use the Innovative Types of Motor Activity: Ukrainian Experience / Balashov D. and other. *TEM Journal*, 2019/ 8(4)/ Pp. 1508-1516 (*Scopus, Web of Science*).
8. Dynamics of Indicators of Cadets' Physical Development and Functional Status during Pentathlon / Okhrimenko I. and other. *International Journal of Human Movement and Sports Sciences*, 9(4), 814-823. DOI: 10.13189/saj.2021.090428 (SCOPUS)
9. Methods Of Introducing Information Technologies Into The Educational Process Of Higher Education Institutions Of Ukraine / Romanchenko I. and other. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security.* VOL.21. No.5. May 2021 (Web of Science)
10. Mma Exercises in Physical Education of 17-18-Year-Old Students / Todorova V. and other. Propósitos y Representaciones *Revista de psicología educativa. Journal of Educational Psychology* ISSN 2310-4635 (En línea), 2307-7999 (Impreso) Sitio web: <http://dx.doi.org/10.20511/pyr> (Web of Science).

*Наталія Микитишин,
студентка IV курсу педагогічного факультету
Науковий керівник: Оксана Василівна Шукатка,
доктор педагогічних наук, професор,
Львівський національний університет імені Івана Франка*

РОЗВИТОК ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ ШКОЛЯРА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ВСЕБІЧНО РОЗВИНЕНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Формування всебічно розвиненої особистості, як ніколи є актуальним у наш час. Адже гармонійний розвиток людини, дозволяє бути їй активною у всіх напрямках діяльності. Фізична культура відіграє значну роль у формуванні особистості. У сучасному світі фізична культура, на жаль, частково втрачає своє ціннісне значення для людей. Діти, підлітки, молоді люди віддають свою перевагу та весь вільний час комп'ютерним іграм, телебаченню, спілкуванню у соціальних мережах та різноманітним гаджетам. Всі ці речі переносять бажання та можливості до занять спортом на задній план. Великою проблемою є також нераціональне харчування дітей, що призводить до ожиріння. Школярі з надмірною вагою, як правило, малорухливі. Це ще більше посилює їх відставання у фізичному розвитку. Відповідно це і стає причиною погіршення стану здоров'я підростаючого покоління.

Тому життєво необхідно прищеплювати дітям знання про здоровий спосіб життя ще з раннього віку. Це все повинно формуватись в сім'ї. Батькам, а пізніше працівникам навчальних закладів, потрібно розповідати про важливість корисних звичок і застерігати їх від згубного впливу поганих звичок.

Формування емоційно-позитивного ставлення учнів до занять фізичною культурою і спортом залежить великою мірою від педагога, який повинен допомогти кожній дитині повірити у власні сили, навчити прогнозувати свій рух уперед та демонструвати шляхи до вдосконалення [1]. В цьому процесі є важливим власний приклад педагога – рівень його професійної майстерності, ерудованості, чуйності та володіння високими моральними цінностями. Тому вчитель повинен з перших уроків зацікавити учнів предметом і кожним наступним, підтримувати інтерес до занять фізичними вправами, щоб діти із задоволенням приходили на урок і отримані вміння застосовували у своєму житті.

Дослідники наголошують, що систематичні заняття фізичними вправами сприяють розкриттю потенційних можливостей людини, формуванню таких якостей, як упевненості в собі, рішучості, сміливості, бажання й реальної можливості переборювати труднощі, досягати нових звершень, а також розвитку фізичних якостей [2].

Правильно організовані заняття фізичною культурою в школі сприяють як розвитку фізичних якостей, вмінь та навичок, так і формуванню інтересу й бажань

до занять фізичними вправами, розумінню значення фізичної культури для здоров'я. Тому від вчителя, в деякій мірі, залежить також і особистісний розвиток учня та формування ціннісних орієнтацій, які є підґрунтям індивідуальної системи цінностей, які учень бере у своє життя. На думку О.Шукатки, формування здорового способу життя розглядається як складова процесу освіти, а формування ціннісного ставлення до здоров'я є важливою педагогічною проблемою [5].

Заняття фізичною культурою повинні приносити учням задоволення та насолоду, стати потребою особистості. З цією метою на заняттях фізичною культурою під час виконання різноманітних фізичних вправ, змагань велика увага має приділятися естетичній досконалості, виразності та граціозності рухів. Вважаємо, неприпустимими такі змагання, де єдиним критерієм успіху є швидкість виконання вправ, а отже, відсутні естетичні смаки, масовість, урахування індивідуальних особливостей школярів.

Видатний педагог Василь Олександрович Сухомлинський розглядав фізичне виховання та збереження здоров'я підрастаючого покоління як невід'ємну складову частину всебічного гармонійного розвитку особистості. Він стверджував, що добре здоров'я, відчуття повноти, невичерпності, фізичних сил найважливіше джерело життєрадісного світосприймання, оптимізму, готовності подолати будь-які труднощі. Натомість хвора, квола, схильна до захворювань дитина – джерело багатьох негод» [4].

Педагогіка розглядає фізичну культуру як одну із важливих складових частин всебічного розвитку особистості. Тому, на думку В. Сухомлинського, виховання фізичної культури повинно бути спрямоване на турботу про здоров'я та збереження життя як найвищої цінності й забезпечення гармонії фізичного розвитку та духовного життя, багатогранної діяльності людини [3].

Отже, першоосновою всієї навчально-виховної роботи, предметом особливої уваги педагогічного колективу школи завжди повинно бути здоров'я учнів. Водночас подолання труднощів і досягнення певних успіхів є добрим тренуванням вольових якостей школяра.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Виховання особистості: Наукове видання. К.: Либідь, 2003. 280 с.
2. Прокопова Л.І. Формування мотивації дітей шкільного віку до занять фізкультурно-спортивною діяльністю. 2006. С. 108–113.
3. Сухомлинський В.О. Інтерес до учіння – важливий стимул навчальної діяльності учнів. Вибр. твори : в 5 т. Т. 5. К.: Рад. шк., 1977. С. 7–16.
4. Сухомлинський В.О. Павлицька середня школа. Вибрані твори: у 5 т. К.: Рад. шк., 1976. Т. 4. С. 7–390.
5. Шукатка О. В. Формування здоров'язберігаючої компетентності майбутніх економістів на засадах аксіології: монографія. Львів: Простір М, 2014. 219 с.

Яна Михайлова,

студентка 2 курсу магістратури спеціальності «Початкова освіта»

Науковий керівник: О. В. Золотарьова,

кандидат педагогічних наук, доцент,

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

(м. Старобільськ)

ОРГАНІЗАЦІЯ ТВОРЧОЇ РОБОТИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ОБРАЗОВОГО МИСТЕЦТВА

На сучасному етапі становлення національної системи освіти в Україні головним є розвиток особистості, здатної до сприймання, розуміння і творення матеріальних і духовних цінностей. Головною метою української системи освіти є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України, формування поколінь, здатних навчатися впродовж життя, створювати і розвивати цінності громадянського суспільства. Система освіти має забезпечувати розвиток у дітей і молоді творчих здібностей, їх підтримку і формування навичок самоосвіти і самореалізації.

В Україні взято курс на ствердження стратегії прискореного, випереджувального розвитку шкільної освіти, фізичних, інтелектуальних, моральних та інших сутнісних сил особистості, які забезпечують її самоствердження й самореалізацію.

У світлі цих вимог величезної ваги набуває початкова школа, в якій закладаються основи для майбутнього розвитку інтелектуального, морального та духовного потенціалу особистості. Від розв'язання завдань творчої роботи на уроках образотворчого мистецтва залежатиме те, як буде здійснюватися розвиток молодших школярів, їх здатність до глибоких переживань, розуміння естетичних цінностей.

Сучасна школа потребує ефективного вирішення проблеми організації творчої роботи молодших школярів, адже важливо, щоб навчальний процес став для дітей не тільки оволодінням знаннями, без яких вони не зможуть обійтися у повсякденному житті, але й викликав естетичне задоволення, палке бажання йти шляхом свого розвитку, долаючи складні ділянки у навчанні.

Про необхідність стимулювання й розвитку творчих сил і можливостей учнів у навчальному процесі писали відомі українські педагоги А.Макаренко, В.Сухомлинський, К.Ушинський. У своїх науково-педагогічних пошуках вони прагнули визначити найважливіші шляхи залучення дітей до наукової, технічної, художньої творчості, вивчали можливості окремих навчальних дисциплін в організації творчої діяльності. Проблема творчості дітей та молоді є предметом цілеспрямованого наукового пошуку вчених у галузі філософії, культурології, естетики, психології та педагогіки. Так, філософські, культурологічні та естетичні аспекти зазначеної проблеми знайшли відображення в працях Є.Громова, В.Кутирьова, П.Лаврова, Б.Мейлаха та ін.; психологічні особливості творчого

розвитку дітей різних вікових груп вивчали З.Богуславська, Л.Виготський, О.Запорожець, О.Леонтьєв, О.Лук, С.Рубінштейн; дидактичні умови розвитку творчих сил і можливостей дітей висвітлювали у своїх працях Ю.Бабанський, В.Буряк, Л.Кондрашова, І.Підласий, О.Савченко та ін.

Суттєвого значення у вирішенні проблеми розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва у школі набули праці, що стосуються художньо-естетичного виховання учнів різних вікових груп (Є.Антонович, В.Бехтерев, Г.Беда, Н.Ветлугіна, Є.Ігнат'єв, І.Кабиш, В.Кіреєнко, Т.Комарова, Н.Сакуліна та ін.) та організації їх творчої роботи (І.Волков, Є.Ігнат'єв, Б.Неменський та ін.).

Водночас слід зазначити, що проблема організації творчої роботи учнів молодших класів на уроках образотворчого мистецтва залишається ще недостатньо висвітленою у науково-педагогічній літературі. В умовах шкільної практики спостерігаються протиріччя між метою і змістом навчання образотворчому мистецтву, між завданнями, які намагаються вирішувати вчителі на уроках образотворчого мистецтва, і методами розв'язання зазначеної проблеми. Дослідження стану шкільної практики засвідчило вагомі суперечності, які існують, за словами Б.Неменського, у викривленні уявлення багатьох учителів образотворчого мистецтва про зв'язок завдань класної та позакласної роботи.

Досвід педагогів-новаторів засвідчує, що на уроках образотворчого мистецтва у загальноосвітній школі потрібно формувати не професійні знання й навички, а забезпечувати загальний художній розвиток, пробуджувати в дітях внутрішню потребу малювати, спостерігати за оточуючим їх життям, осмислювати образи не тільки окремих предметів, але й свого внутрішнього світу. Незважаючи на це, творча робота молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва здійснюється переважно за допомогою традиційних методів навчання.

Нагальна потреба у вихованні творчих особистостей не може бути задоволена через відсутність теоретичних і практичних настанов з боку дидактичної науки. За цих обставин ми вважаємо доцільним розвиток цілісної творчої особистості в процесі занять образотворчим мистецтвом у початкових класах, що потребує визначення дидактичних умов, які б дозволяли послідовно і ефективно організувати творчу роботу молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва.

Ефективна організація творчої роботи молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва буде забезпечена за таких дидактичних умов: готовності вчителів до організації творчої роботи учнів молодшого шкільного віку як навчальної діяльності; забезпечення необхідного змісту творчої роботи молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва; поетапного залучення молодших школярів до творчої роботи на уроках образотворчого мистецтва; системного використання на уроках образотворчого мистецтва засобів естетичного впливу на творчу роботу молодших школярів.

*Ірина Мицишин,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи,
Львівський національний університет імені Івана Франка
(м. Львів)*

ГЕНЕЗА ПОНЯТТЯ «ЗОВНІШНЄ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ» В НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТАХ ПОЛЬЩІ

У сучасних умовах активного розвитку ринку послуг, збагачення мережі пропозицій, зростання конкуренції проблема забезпечення якості набуває нового сенсу й особливого значення. Ринок освітніх послуг також повинен відповідати стандартам якості, а тому формування процедур й розробка механізмів контролю, оцінювання та вдосконалення якості освітніх послуг завжди входить у перелік першочергових завдань діяльності педагогів та керівників освітніх установ. Відповідно до зростання запиту на якісні освітні послуги, ускладнюються вимоги, яким повинні відповідати стандарти якості. Якщо донедавна вимоги якості освітніх послуг асоціювалися лише з успішним засвоєнням учнями навчальної програми тобто дидактичною площиною то на сьогодні показники якості охоплюють значно ширші межі.

З метою контролю та аналізу якості освітніх послуг, а також визначення шляхів і пошук ресурсів задля їх вдосконалення в сучасній освітній практиці запроваджені різноманітні процедури оцінювання, інспектування та аудиту. Форми та засоби проведення оціночних процедур також вимагають покращення, як на методологічному, так і на світоглядно-теоретичному рівні. Адже процедури, зорієнтовані лише на моніторингові дослідження, базовані на вимірюванні і тестуванні, не задовільняють сучасних вимог й не створюють належного підґрунтя для змін та інновацій.

В освітній практиці Польщі нагромаджений значний досвід оцінювання якості освітніх послуг в системі середньої освіти. Зasadничим документом у цій сфері стало розпорядження Міністра від 9 жовтня 2009 року у справі педагогічного нагляду. У цьому нормативно-правовому акті було закладено підстави для модернізації педагогічного нагляду шляхом запровадження його нової форми – зовнішнього оцінювання, яке у польській педагогічній теорії і практиці прийнято називати евалюацією. Поняття евалюації в освіті трактували як процес, спрямований на визначення рівня досягнення поставлених освітніх цілей. При цьому сутність освітніх цілей передбачала бажані зміни в поведінці учнів. Основними завданнями цієї процедури було визначено: розвиток системи та вдосконалення закладів освіти. Розвиток системи освіти мали б забезпечити: «стандартизація діяльності у сфері зовнішнього педагогічного нагляду в країні, встановлення загальноприйнятих вимог держави до закладів освіти, стандартизація інструментів оцінювання та контролю, навчання осіб, які здійснюють зовнішній

педагогічний нагляд» [1, с. 104]. Запровадження зовнішнього оцінювання у такому вигляді створює можливості для достовірного та порівняльного оцінювання роботи закладів освіти й відповідно на проведення аналізу і формулювання висновків, на підставі яких можна будувати коротко- і довгострокові стратегії розвитку освіти на рівні держави та місцевого самоврядування, а також вдосконалювати роботу шкіл із врахуванням потреб учнів і локальної спільноти.

Розуміння сутності процедури евалюації пройшло певну еволюцію відповідно до певних світоглядних трансформацій. У Положенні про педагогічний нагляд від 2015 року було сформульовано нове визначення евалюації як процесу збору, аналізу та передачі інформації про цінність діяльності, яку здійснює заклад освіти. Отож, оновлений зміст сутності цього процесу відображає його діалогічну та демократичну основу. Згідно цього підходу діяльність експерта з якості найбільшою мірою зорієнтована у руслі співробітництва і допомоги, які спрямовані на вдосконалення роботи закладу освіти. Такий фахівець не є контролером чи суддею, а радше посередником. У його завдання не входить лише пошук помилок, а навпаки підсилення позитивно діючих елементів досліджуваної дійсності. Збір інформації проводиться за допомогою багатьох джерел, при цьому до співпраці можна залучати різні групи зацікавлених сторін, серед яких не тільки особи, які беруть участь у створенні та здійсненні освітньої діяльності, а й користувачі – особи, які отримують вигоду від цієї діяльності, чи особи, що дотичні до роботи освітньої установи (батьки, громадськість). Під час процесу оцінювання важливо визначити всі групи, вивчити їх думки, інтереси та проблеми, забезпечити пошук спільних рішень з полагодженням розбіжностей, проведенням переговорів та підготовки підсумкового звіту з пропозиціями щодо подальших форм оцінки та вдосконалення роботи [2, с. 46]. Водночас, переосмислення сутності процесу зовнішнього оцінювання якості освітніх послуг знайшло відображення не лише у зміні трактування, а й у процесуальних вимірах. Розпорядження від 2009 року передбачало здійснення оцінювання із визначенням показників реалізації вимог якості освіти на п'яти рівнях від А до Е. Натомість у розпорядженні від 2015 року кількість рівнів зменшилася лише до двох: базового і високого рівня виконання вимог.

Еволюція підходів щодо розуміння поняття зовнішнє оцінювання відбувалася разом із докорінною зміною суспільної думки щодо доцільності цього процесу в освітній практиці. Якщо на початках педагогічна громадськість висловлювалась доволі прихильно то в останні роки з'явилося дуже багато критики та нарікань. Отже, проблема розробки досконалих процедур щодо оцінювання якості освітніх послуг в системі середньої освіти зберігає свою актуальність не лише на рівні теоретичного осмислення, а й у сфері розробки ефективних процедур та виборі діагностичного інструментарію дослідження.

Список використаних джерел

1. Piotrowski, P. i Zajączkowski, K. Jakość w edukacji, nadzór pedagogiczny i ewaluacja – doskonalenie systemu, czy propaganda sukcesu? Kwartalnik Pedagogiczny, 2016. 1, S.102-119.

2. Sury Z. Ewaluacja w szkole – w kierunku controli czy wspomagania? Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce Vol. 11, 2016. No. 2 (40). S.41-56.

Ю.М. Мороз,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри фізичного виховання та тактико-спеціальної підготовки,*

І.Т. Скрипченко,

*кандидат наук з фізичного виховання, доцент,
доцент кафедри фізичного виховання та тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ФІЗИЧНОЇ РЕКРЕАЦІЇ

Соціально-економічні зміни, які проходять в Україні, вплинули на стан здоров'я населення. Окрім позитивних зрушень, спостерігаються і негативні явища в життєдіяльності людей: зниженням тривалості життя (за тривалістю життя Україна посідає передостаннє місце серед країн Європи [7]; дитяча смертність в країні в 2 рази вища, ніж в Швеції, у 1,5 рази збільшилось скорочення рухової активності, що призвело до підвищенням рівня неінфекційних хронічних захворювань; істотним зменшенням фінансової забезпеченості; втратою орієнтирів на здоровий спосіб життя; відмовою від фізичної культури дітей, молоді та дорослих [1]). З кожним роком збільшується кількість студентів, які займаються у спеціальних медичних групах. Їхня чисельність знаходиться у межах 30–40 %. Біля 90 % молоді мають певні відхилення у стані здоров'я, а більш ніж 50 % – незадовільну фізичну підготовку [6]. Серед чинників, які негативно впливають на здоров'я слід розглядати погіршення соціально-економічних показників, санітарно-епідеміологічної та екологічної ситуації в нашій країні, психоемоційні перевантаження, тощо. Напевно однією із головних причин погіршення ситуації зі здоров'ям населення є недостатня з боку держави фінансово-матеріальна підтримка рекреаційно-оздоровчої сфери, що і призводить до певної фізичної пасивності. У більшості молоді низький рівень рухової активності та низький інтерес до участі в рекреаційних заходах та фізкультурно-оздоровчих програмах. Основними причинами, які заважають молоді займатися фізичною активністю є: дефіцит часу, відсутність цікавих форм, фінансові проблеми, немає друзів для спільних занять фізичними вправами, немає знань для самостійних занять, відсутність бажання, немає спортивного одягу, відсутність аргументації для заняття фізичними вправами. Більшість з молоді мають виражену гіпокінезію, незважаючи на повсякденну рухову активність [4]. Отже, можна стверджувати, що в Україні рекреаційно-оздоровча діяльність не набула широкого розповсюдження та популярності. Активізація роботи в напрямку рекреаційно-оздоровчої діяльності молоді є вкрай актуальною, адже здоров'я українців стає дедалі гіршим, а кількість

залучених до систематичних занять фізичними вправами та руховою активністю з кожним роком стає все менше і менше [1].

Зважаючи на зниження рівня життя населення, погіршення екологічних умов, скорочення медичних і соціальних програм, перш за все постає проблема фізичного здоров'я сучасної молоді. На сьогодні успішне оволодіння освітою можливе лише за умови достатньо високого рівня здоров'я, і тому врахування особливостей способу життя, а саме фізичної активності і позитивного відношення до фізкультурно-спортивної діяльності, є важливим елементом організації фізичного виховання молоді. Останнім часом спостерігається стійке погіршення стану здоров'я населення, зокрема молоді. Встановлено, що у закладах вищої освіти кількість підготовчих та спеціальних медичних груп постійно зростає від першого курсу четвертого. Відповідно спостерігається зменшення кількості студентів основної групи [5]. Зниження рівня здоров'я і фізичної працездатності у молоді є наслідком значного психоемоційного навантаження, порушень режиму дня і харчування. Критичний стан здоров'я молоді, пов'язаний із несприятливими факторами, низьким рівнем рухової активності, потребує невідкладних заходів із подолання кризи у фізичному вихованні сучасної молоді. Постійна фізична активність є одним із головних, і найкращих природних заходів попередження захворювання і продовження активного способу життя. Одним з перспективних шляхів вирішення цієї проблеми є вдосконалення складу засобів, що використовуються в процесі фізичного виховання молоді. Зокрема, для підвищення інтересу молоді до занять фізичною культурою пропонується до традиційних засобів в більшому обсязі включати найбільш популярні серед молоді групи фізичних вправ і види спорту. Одним із визначальних засобів для збільшення зацікавленості молоді до власного здоров'я є фізична рекреація, адже вона є самостійною формою функціонування фізичної культури, і може задовольнити потреби сучасної молоді в активному відпочинку, і отримати задоволення від рухової активності та приємного спілкування. Під час несприятливих економічних умов життя, втрати або зміни соціальних орієнтирів фізична рекреація набуває особливої значущості.

Визначення "рекреація" використовується давно, і в залежності від сфери свого використання, може мати різне значення. Різні точки зору на значення вагомості рекреації, що можна зустріти у багатьох джерелах, мають разом з тим багато спільного. Українська енциклопедія тлумачить поняття "рекреація" в такому значенні: рекреація являє собою сукупність етимологічних значень: розвага, відпочинок, відсутність трудової діяльності, включає простір, що призначений для зазначених дій [3]. На думку В.Н.Видріна, рекреація це процес використання фізичних вправ, ігор, розваг, а також природних факторів з метою активного відпочинку, переключення на інші види діяльності, відволікання від процесів, що спричиняють фізичну, психічну та інтелектуально втому, отримання задоволення, насолоди від занять фізичними вправами [2].

Функції рекреації поділяються на три умовних групи: медико-біологічні, соціально-культурні та економічні. Рекреаційна діяльність – це діяльність у вільний час, спрямована на відновлення та розвиток фізичних, психічних і духовних сил людини за умови отримання від даної діяльності задоволення [5]. Отже, враховуючи вище перераховане, ми можемо стверджувати, що фізична рекреація є таким видом діяльності, яка задовольняє потреби людей, у тому числі і молоді, у зміні виду діяльності, в активному виді відпочинку, у неформальному спілкуванні у вільний час, та під час занять фізичними вправами [2; 7]. Істотною характеристикою фізичної рекреації є отримання задоволення, радості від активної рухової діяльності, і це можуть бути не тільки фізичні вправи, розваги, а й легка, приємна, та, яка приносить задоволення праця. Вчені стверджують, що для підтримки фізичного і психічного здоров'я потрібно здійснювати активну рухову діяльність в природних умовах щонайменше 200 годин в рік. Це не багато, всього три дні на місяць. За даними Інституту вікової фізіології, навіть у дні проведення занять з фізичного виховання, за відсутності інших видів рухової активності, молодь недоотримує до 40 % від необхідного рухового навантаження, а без занять фізичними вихованням – до 80 % даного навантаження [6]. В сучасних умовах розроблено безліч оздоровчих програм, систем оздоровлення (йога, шейпінг, аеробіка, та ін.). Виділяють наступні види рекреації – активну (фізичну) і пасивну (споживчу), тобто рекреацію з фізичною чи розумовою перевагою. Фізична рекреація – це процес використання засобів, форм та методів фізичного виховання, спрямований на задоволення потреб в активному відпочинку, відновленні сил, розвиток особистості у вільний і спеціально відведений час. Зміст фізичної рекреації становлять вправи аеробного характеру в поєднанні з анаеробними, які виконуються з малою інтенсивністю у формі різноманітних ігор та розваг, а також зміна одних видів діяльності на інші, що в кінцевому результаті призводить до зміцнення здоров'я, покращення працездатності. Всі види рухової активності, які сприяють задоволенню потреб в активному відпочинку, реалізуються в процесі фізичної рекреації. До даних видів рухової активності можна віднести фізичні вправи, різноманітні рухові режими, природні фактори, різні види масажу, а також працетерапію, та роботу на тренажерах. Серед різноманітних форм занять можна виділити ранкову та вечірню гігієнічну гімнастику, різні види лікувальної гімнастики, дозовану лікувальну ходьбу, оздоровчий біг, дозоване плавання, ходьбу на лижах, оздорочий туризм, найпростіші спортивні змагання, рухливі ігри, тощо [6].

Отже, виходячи з вище сказаного, ми можемо стверджувати, що одним із самих дієвих засобів збереження та покращення здоров'я молоді в сучасних умовах є фізична рекреація. Збільшення уваги в закладах освіти до фізичної рекреації, є передумовою до вирішення надзвичайно важливої проблеми, проблеми гармонійного розвитку та становлення молоді в сучасних, надзвичайно складних умовах.

Список використаних джерел

1. Анікеев Д. М. Рухова активність у способі життя студентської молоді : автореф. дис. канд. наук з фіз. вих. і спорту: спец. 24.00.02. К., 2012. 20 с.
2. Зайцев В. П., Крамской С. И., Манучарян С. В. Рекреация: проблема, понятийная методология, воспитание и образование студентов. *Культура физическая и здоровье*. 2007. № 2 (12). С. 22-25.
3. Кий-Кокарева В. Г. Здоров'я працездатного населення як об'єкт державної політики. *Менеджер*. 2011. № 2 (56). С. 171-175.
4. Курамшин Ю. Ф. Засоби фізичного виховання. *Теорія і методика фізичного виховання*. К.: Олімпійська л-ра, 2008. 463 с.
5. Круцевич Т. Сучасні тенденції щодо організації фізичного виховання у вищих навчальних закладах. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2016. № 3. С. 109-114.
6. Лібанова Е.М. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу. К.: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2012. 404 с.
7. Марченко О. Ю. Фактори, які впливають на формування цінностей студентів у фізичній культурі. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*: Зб. наук. пр. Харків. 2009. №9. С. 85-88.

Юлія Науменко,
студентка магістратури спеціальності 012 Дошкільна освіта
Науковий керівник: Журавльова Л.С.,
доктор педагогічних наук, доцент,
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
(м. Мелітополь)

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Формування патріотизму, національної свідомості, успадкування молодим поколінням культурного досвіду українського народу є одним із провідних завдань виховання дітей та молоді, оскільки забезпечує плекання громадян-патріотів своєї країни, здатних захищати її незалежність та цілісність.

Низка законодавчих актів і постанов у галузі освіти щодо дошкільного дитинства, а саме Закони України «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства» та ін. на законодавчому рівні акцентують увагу на важливості дошкільної освіти, спрямовані на гармонійний розвиток особистості дитини.

Так, одним з принципів дошкільної освіти Закон України «Про дошкільну освіту» визначає: єдність виховних впливів сім'ї і закладу дошкільної освіти, а одним з завдань – виховання у дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної мови, регіональних мов або мов меншин та рідної мови, національних цінностей українського народу, а

також цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля [1].

На важливості виховання патріотизму молодого покоління наголошувалося ще в працях класиків педагогічної науки Г. Ващенко, Б. Грінченка, А. Дістервега, О. Духновича, Я. Коменського, І. Огієнка, Й. Песталоцці, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін.

Так, Я. Коменський зазначав, що патріотичне виховання має ґрунтуватися на ідеї народності (навчання рідною мовою, бажання виховати гуманну людину, яка прагне до благополуччя своєї держави. Й. Песталоцці вважав, що патріотичне виховання має бути спрямоване на розвиток моральних почуттів на основі чуттєвого споглядання, воно має бути гуманістичним і дієвим, формувати здатність дітей пізнавати і творити добро. А. Дістервег наголошував, що патріотичне виховання має ґрунтуватися на принципах гуманізму та природовідповідності. Педагог зазначав, що необхідно виховувати у дитини почуття справедливості, добра; прищеплювати у дітей любов до всього людства, до свого народу у середовищі сім'ї і закладу освіти [5, с. 35].

Важливими є погляди сучасних вчених В. Вугрич, Т. Ільїної, Н. Мойсеюк, М. Прохорова, О. Сидорова, Б. Синюхіна щодо сутності поняття «патріотизм». Вони розкривають його як інтегровану єдність почуттів, переконань і діяльності. І саме в патріотичних почуттях відбивається ставлення особистості до себе, людей, Батьківщини, її минулого, майбутнього та сьогодення.

Важливість проблеми виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку, розглядали Н. Базидевич, О. Денисюк, М. Качур, Л. Никонова та ін.

Патріотичні почуття дітей дошкільного віку засновуються на їх інтересі до найближчого оточення (сім'ї, батьківського дому, рідного міста, села), яке вони бачать щодня, вважають своїм, рідним, нерозривно пов'язаним з ними [6, с. 4]. Важливе значення для виховання патріотичних почуттів у дошкільників має приклад дорослих, оскільки вони значно раніше переймають певне емоційно-позитивне ставлення, ніж починають засвоювати знання [4, с. 253].

У роботі Л. Шкрєбтієнко патріотичні почуття визначаються «як системний цілеспрямований процес розвитку змістового і сутнісного наповнення емоційно-почуттєвого складника патріотизму особистості дитини, що забезпечується діяльнісним механізмом гідної взаємодії особистості із собою як представником свого народу, із власним народом та його надбаннями, з іншими народами». А вихованість патріотичних почуттів вона визначає, як «результат цілісного виховного впливу, спрямованого на збагачення уявлень у дітей про Батьківщину, її історичні і культурні надбання, які через емоційно-ціннісне ставлення до рідної країни, мотивацію на власну участь у практичних справах реалізуються у поведінці дітей» [7, с. 56].

Художнє слово є дієвим засобом виховання почуттів дитини. Тому важлива роль у процесі вихованні патріотичних почуттів дітей дошкільного віку відновиться художнім творам. На важливості використання художньої літератури як засобу виховання патріотичних почуттів дітей дошкільного віку наголошували А. Богуш, Н. Богданець-Білокаленко, Н. Гавриш, О. Кисельова, Т. Котик, В. Плахтій, А. Просенюк, Г. Ткаченко та ін.

На важливості художньої літератури як засобу патріотичного виховання наголошувала Л. Шкрєбтїєнко, адже «в літературі відображається прагнення, ідеали, героїчні вчинки народу, змальовуються картини народного побуту, праці – усе, що потрібно для наслідування та перенесення у практичне життя» [7, с. 88].

До переваг художньої літератури як засобу патріотичного виховання дослідники (О. Запорожець, Н. Карпінська) відносять здатність дітей виявляти своє ставлення до літературних персонажів. Н. Карпінська наголошувала, що вчинки героїв діти зіставляють із власним досвідом і переносять на себе, рідних, друзів. Їхня оцінка дій та моральних вчинків набуває вже більш свідомого характеру. О. Запорожець зазначав, що діти дошкільного віку вже здатні співпереживати з героями літературного твору, проявляти свої почуття та власне ставлення, вони з розумінням ставляться до позиції того чи того героя, радіють та засуджують, переживають події, подумки допомагають позитивному герою і навпаки, засуджують вчинки негативних персонажів, що є свідченням того, що діти старшого дошкільного віку не егоцентричні у сприйманні твору, на його основі у них формується суб'єктивне ставлення до конкретних подій. У цьому контексті цінною є думка О. Запорожця, що «сприймання твору художньої літератури є особливою творчою діяльністю і, що кінцевим результатом від реакції на вчинки героїв у дошкільників є формування нового суб'єктивного ставлення до оточуючого» [2, 3]. Особливо це важливо під час читання художніх творів патріотичної тематики в контексті формування патріотичних почуттів.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про дошкільну освіту» від 11 липня 2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>
2. Запорожець А.А., Неверович Л.З. К вопросу о генезисе, функции и структуре эмоциональных процессов у ребенка. Вопросы психологии. 1974, №6. С. 59-73
3. Карпинская Н.С. Воспитание детьми литературных произведений. Москва: Педагогика, 1972. 275 с.
4. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка. Київ: ВЦ «Академія», 2018. 408 с.
5. Солонська А.А. Батьківсько-вихователська взаємодія як чинник патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2021. 236 с.
6. Частнікова А. Г. Живи, Україно, живи для краси! Національно-патріотичне виховання в ДНЗ. Старший вік. Харків: Вид. група «Основа», 2016. 102 с.
7. Шкрєбтїєнко Л.П. Виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Одеса, 2019. 298 с.

Світлана Невідома,
студентка СВО «магістр» 2 курсу спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник: *Імбер В.І.,*
кандидат педагогічних наук, доцент,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
(м. Вінниця)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ АЛГОРИТМІЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ

Інноваційним засобом при вивченні інформатики є впровадження вивчення блоку «Алгоритмізація» з 2-го по 11-ий класи з використанням програмних засобів, на яку відводиться значна кількість годин. А також впровадження проектної методики згідно з програмою «Intel. Навчання для майбутнього».

З поняттям алгоритмів діти зустрічаються в початковій школі, за алгоритмами створюють малюнки в графічних редакторах, розуміють що таке виконавець алгоритму, що таке досягнення мети виконавця алгоритмів; знають основні засоби організації дій; уміють знаходити помилки в алгоритмі.

Використання інформаційних технологій на уроці дозволяє зробити процес навчання мобільним, строго диференційованим і індивідуальним. Враховуючи, що основним видом діяльності дітей 6-9 років є гра, можна уявити, що звісно комп'ютер з його широкими можливостями інтерактивної взаємодії допоможе розв'язати проблему. Сучасні комп'ютерні системи навчання ставлять перед дитиною реальну та зрозумілу мету: розв'яжеш правильно приклади – відкриєш малюнок, вставиш літеру правильно – дізнаєшся назву головного героя тощо. Таким чином, під час гри у дитини виникає позитивна мотивація засвоєння знань.

Учитель повинен розвивати всі сторони мислення дитини, в тому числі і особливий алгоритмічний стиль, як самостійну цінність. Якщо у якійсь галузі вдається виділити характерний для неї стиль мислення людини (вміння міркувати), розвиток повинен бути самометою та впроваджуватися в загальне навчання як необхідний елемент загальної культури. Тобто треба розвивати алгоритмічний стиль мислення, вміння думати алгоритмічно, тим самим навчати думати взагалі.

У процесі нашого дослідження, шляхом аналізу психолого-педагогічної і методичної літератури, ми виокремили такі шляхи розвитку алгоритмічного мислення на уроках у початковій школі:

- 1) використання спеціальних комп'ютерних завдань, спрямованих на розвиток алгоритмічного мислення молодших школярів;
- 2) використання математичних завдань алгоритмічного змісту на уроках у початковій школі;
- 3) використання інтерактивних методів навчання для формування алгоритмічного стилю мислення учнів: метод вирішення творчих завдань; метод «мозкового штурму»; метод зразків (алгоритмічний аналіз); метод проєктів.

Розглянемо приклад, реалізація третього шляху «Використання інтерактивних методів навчання для формування алгоритмічного стилю мислення учнів».

Ми виокремили найбільш дієві, на нашу думку, інтерактивні методи для розвитку алгоритмічного стилю мислення:

- метод вирішення творчих завдань;
- метод «мозкового штурму».
- метод зразків (алгоритмічний аналіз).
- метод проєктів.

Метод вирішення творчих завдань. Реалізацію даного методу ми розглядали у виконанні учнями завдань із підручника «Сходинки до інформатики» (авт. Коршунова О.В.) та робочого зошита «Сходинки до інформатики» 2 клас. За новою програмою (авт. Коршунова О.В.).

У робочому зошиті передбачений цілий блок завдань спрямованих на творчу роботу дітей та розвиток алгоритмічного мислення. Нижче наведені лише деякі приклади цих завдань.

Завдання. Склади алгоритм «Помста мишей котові».

Миші, дізнавшись, що кіт Леопольд намірився зловити найхоробрішу з них, вирішили йому помститися. Але як це зробити, не знають. Допоможіть їм скласти алгоритм «Велика мишача помста».

Можливий варіант алгоритму:

1. Підкрастися до кота, поки він спатиме.
2. Зав'язати його вуса вузликом.
3. Розбудити кота.
4. Швидко сховатися.

Метод «мозкового штурму». Це ефективний метод колективного обговорення, пошук рішень, який спонукає учнів виявляти свою уяву та творчість. Він передбачає вільне висловлення думок усіх учасників і допомагає знаходити багато ідей та рішень. Наприклад, вчитель ставить запитання учням: «Назвіть виконавців алгоритмів у нашому повсякденному житті». Діти відповідають і обґрунтовують свої відповіді.

Для прикладу, даний метод ми використовували у такому завданні: «Як витягти ріпку із землі? Запропонуйте алгоритм дій героїв у казці». Діти разом висловлюють свої пропозиції, щодо включення того чи іншого етапу дії до загального алгоритму, спілкуються, висловлюють припущення.

Отже, шляхів розвитку алгоритмічного мислення на уроках у початковій школі існує чимало. Проте вчитель повинен розумно поєднувати різні методи і прийоми навчання, але не використовувати їх у великій кількості на уроках, оскільки це може знизити інтерес учнів до навчання.

Список використаних джерел

1. Андрусич О., Стеценко І. Алгоритми і виконавці: планування та реалізація змістової лінії у 2-му класі. *Учитель початкової школи*. 2013. №5. С. 15-19.

Олександр Непша,
*старший викладач кафедри фізичної географії і геології,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
(м. Мелітополь)*

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ В КОНТЕКСТІ ОСВІТИ ДЛЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ

На початку ХХІ ст. стало очевидно, що суперечності між постійно зростаючими суспільними потребами і обмеженими можливостями біосфери щодо їх задоволення ставлять під загрозу подальше існування людини як біологічного виду. Сучасний етап цивілізаційного розвитку характеризується намаганням перейти на нову форму розвитку системи «суспільство – природа» у межах концепції сталого розвитку. Базуючись на основних ідеях і принципах, декларованих на конференції ООН з питань навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992), Україна вважає доцільним перехід до сталого розвитку, за якого забезпечується збалансоване вирішення соціально-економічних завдань, збереження сприятливого стану навколишнього середовища і природно-ресурсного потенціалу з метою задоволення життєвих потреб нинішнього і майбутніх поколінь. Основна мета сталого розвитку України – забезпечення динамічного соціально-економічного зростання, збереження якості навколишнього середовища і раціональне використання природно-ресурсного потенціалу, задоволення потреб сучасних і майбутніх поколінь через побудову високоефективної економічної системи, що стимулює екологічну сталість, продуктивну працю, науково-технічний прогрес, а також має соціальну спрямованість.[4, с. 70].

Освіта є передумовою та водночас пріоритетним засобом досягнення сталого розвитку. Згідно з Порядком денним на ХХІ століття освіта має вирішальне значення для забезпечення інформованості з питань екології та етики, формування цінностей і підходів, прищеплення навичок і заохочення поведінки, сумісної зі сталим розвитком. На 57-й сесії Генеральної Асамблеї ООН період 2005-2015 рр. проголошено Десятиліттям освіти в інтересах сталого розвитку, який слід розуміти як безперервний навчальний процес, включаючи розширення знань, формування спеціальних навичок, життєвих позицій і цінностей щодо здорового способу життя в гармонії з природою. [3, с. 69]

Освіта у постіндустріальному суспільстві перебуває у стадії безперервного розвитку на діалозі з еволюцією соціального життя. Стара цивілізаційна модель, заснована на споживчому ставленні до природної основи задля забезпечення економічного прогресу за умов міждержавної конкуренції, призвела до низки глобальних катастрофічних змін світового простору. Перехід до нової стратегії філогенезу людини пов'язаний з реалізацією концепції сталого розвитку, що

передбачає задоволення інтересів сучасного покоління без шкоди можливостям майбутніх. Одну з найважливіших ролей у цьому переході виконує інноваційна освіта – освіта стійкого розвитку, спрямована на формування глобальної свідомості людини та мислення людей і раціоналізацію своєї діяльності для гармонізації відносин із природою [1; 5].

У зв'язку з сучасними трендами особливого значення набуває професійна підготовка кадрів – вчителів географії – здатних організувати освітнє середовище, яке забезпечить досягнення цілей освіти стійкого розвитку. Ключовим фактором у становленні майбутнього педагога є індивідуалізація його навчання – двосторонній процес взаємодії суб'єктів дидактичної системи, в якому викладач організує діяльність кожного студента з урахуванням його індивідуальних особливостей, надає йому можливості для вільного проектування власної траєкторії освоєння навчальної програми, а студент, ефективно використовує потенціал освітнього простору для самовизначення та самореалізації [2].

Внутрішніми умовами для реалізації індивідуалізованого навчання є особистісні установки суб'єктів навчального процесу: наявність мотивації, адекватна оцінка власних здібностей, потреба у самовдосконаленні, готовність до проектування своєї діяльності, бажання застосовувати отримані знання на практиці, схильність до рефлексії та прагнення до подальшого зростання.

Зовнішні умови створюються викладачем у межах педагогічного простору. Вони спрямовані на стимулювання внутрішньої активності студентів та пов'язані з організацією персонального освітнього середовища для кожного студента. Це середовище являє собою адаптивну систему, що забезпечує урахування індивідуальних психологічних процесів та властивостей особистості через варіативність форм, технологій, методів та засобів навчання.

Реалізація освітньої програми професійної підготовки майбутніх вчителів географії в контексті індивідуалізації передбачає організацію змішаного навчання: очного (безпосередньо в аудиторіях) та електронного (на базі електронного інформаційно-освітнього середовища вишу). Дана форма взаємодії суб'єктів педагогічного процесу дозволяє найповніше враховувати персональні особливості, якості та інтереси студентів [6].

Індивідуалізація забезпечується через формування кожним студентом за підтримки викладача власної траєкторії освоєння навчальної дисципліни, стратегії, яка може коригуватись на основі моніторингу динаміки успішності студентів. Проектування персонального освітнього маршруту із застосуванням змішаного навчання ґрунтується на:

– на модульній побудові навчального матеріалу та визначенні способів його подання;

– на виборі форм та часу взаємодії між суб'єктами педагогічного процесу (очно: індивідуальна, групова, колективна; дистанційно: синхронна чи асинхронна через чати, аудіо- чи відеоконференції);

- на затвердження програмного забезпечення та набору засобів навчання (у тому числі електронних освітніх ресурсів);
- на встановленні порядку вирішення практичних завдань;
- на визначенні темпу роботи студента з урахуванням обсягів навчального матеріалу.

Персональне освітнє середовище має забезпечити реалізацію міжгалузевих зв'язків географії з іншими науковими областями (біологія, хімія, фізика, історія та ін.), різноманітність та чергування форм подання та видів сприйняття інформації на основі особистих уподобань та здібностей студентів [7].

Індивідуалізоване навчання носить комплексний та практико-орієнтований характер. Студенти докладно та з різних сторін (екологічної, соціальної, економічної) вивчають об'єкти, процеси та явища географічного простору на основі сукупності засобів навчання: навчальних та методичних посібників; ілюстративний матеріал; евристичних, фізичних та математичних моделей тощо. Дидактичний процес спрямований на розгляд та вирішення конкретних практичних завдань, пов'язаних із перетворенням навколишньої дійсності [8].

Таким чином, в індивідуалізованому навчанні формується екологічна культура особистості, у сфері інтересів якої знаходиться соціальний та економічний прогрес держави та світу в цілому, що базується на ідеях коеволюції, раціонального природокористування та відповідальності за стан довкілля. І лише педагог, ля якого дані ідеї набули форму внутрішніх поглядів і переконань, здатний діяти в інноваційній системі освіти для сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Боголюбова В.М. Формування змісту освіти в інтересах сталого розвитку суспільства. *Науковий вісник НУБіП України : зб. наук. праць*. Київ : Вид-во НУБіП України, 2011. С. 159-164, 265-266
2. Гончаренко С.У., Володько В.М. Проблеми індивідуалізації процесу навчання. *Педагогіка і психологія*. 1995. № 1. С. 63-71.
3. Доповідь України до Конференції ООН зі сталого (збалансованого) розвитку Ріо + 20 (проект) / За ред. Л.Г. Руденка. Київ: Інститут географії НАН України, 2012. С. 69.
4. Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2019. № 16. С.70.
5. Краснянська Н.Д., Слободянюк О.Р. Сталий розвиток та екологічна освіта.. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр.* / редкол.: А.В. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя : КПУ, 2021. Вип. 74. Т. 3. С. 31-34.
6. Осадча К.П., Осадчий В.В., Спирін О.М., Круглик В.С. Концептуальні засади розробки адаптивної системи індивідуалізації та персоналізації професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах змішаного навчання. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр.* / редкол.: А.В. Сущенко (голов. ред.) та ін.. Запоріжжя : КПУ, 2021. Вип. 74. Т. 3. С.65-70.
7. Тімець О.В. Формування фахової компетентності майбутнього вчителя географії у процесі професійної підготовки. Монографія. Умань: ВПЦ «Візаві», 2010. 328 с.
8. Nepsha O.V., Hryshko S.V., Prokhorova LA. Environmental skills as a component of the ecological culture of the future teacher of geography. *Moderní aspekty vědy: X. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní*

Ольга Непша,

студентка I курсу магістратури спеціальності
014.07 Середня освіта (Географія)

Дмитро Вінніченко,

студент I курсу магістратури спеціальності
014.07 Середня освіта (Географія)

Науковий керівник: О.В.Непша,

старший викладач кафедри фізичної географії і геології,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
(м. Мелітополь)

ПОХОДИ І ЕКСПЕДИЦІЇ ЯК ФОРМИ ПРОВЕДЕННЯ ГЕОГРАФІЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА В ПОЗАУРОЧНІЙ РОБОТІ КУРСУ ГЕОГРАФІЇ

На сьогоднішній день географічні знання розглядаються і подаються учням у школі в різних аспектах. А вимога забезпечення різнобічного та гармонійного розвитку школярів – відповідає основній ідеї виховання, що поєднує в собі духовне багатство, моральну чистоту і фізичну досконалість [2, с. 42] . Важливість позакласної роботи з географії в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи безупинно зростає, оскільки успіх навчання багато в чому залежить не тільки від вибору ефективних методів і форм навчання в класі на уроці, а й від організації позакласної роботи з предмета. Сьогоднішньому поколінню дітей потрібно наголошувати на краєзнавчій складовій географії.

Найважливішим видом позаурочної роботи з географії є шкільне краєзнавство. Краєзнавча робота виховує любов до свого краю, прищеплює інтерес до пізнання нового, формує практичні уміння і навички, сприяє фундаментальному вивченню природи, населення, господарства своєї місцевості, осмисленню складних закономірностей розвитку природи і суспільства на місцевому матеріалі [4, с. 143].

У процесі краєзнавчої роботи — природне, соціальне, виробниче середовище і рідний край; це об'єкти пізнання і джерела морального збагачення, інтелектуального і фізичного розвитку учнів, цілеспрямованого залучення учнів у різні сфери пошуково-дослідницької, суспільно корисної роботи (рис. 1).

Сутністю шкільного позаурочного краєзнавства є усебічне вивчення учнями в навчально-виховних цілях визначеної території свого краю під керівництвом учителя. Краєзнавчий принцип закладений у шкільній програмі географії. Він же є ведучим в організації позаурочної роботи. Навчальне і позаурочне краєзнавство тісно пов'язані між собою.

Позапрограмне краєзнавство в школі може здійснюватися в двох напрямках. Перше – організація загально шкільної краєзнавчої роботи. Друге – створення краєзнавчого, географічного гуртка. Звичайно робота краєзнавчого гуртка тісно

пов'язана з експедиціями. Деякі дослідники вважають, що в географічному краєзнавстві можна виділити наступні компоненти [7, с. 144]:

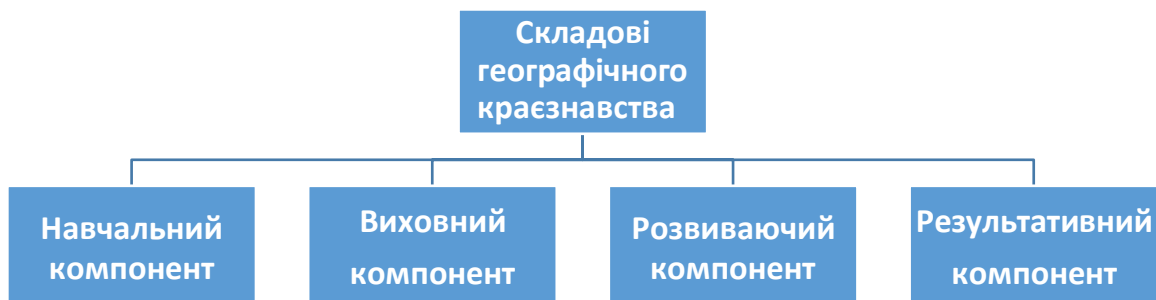

Рис. 1. Складові компоненти географічного краєзнавства

Ці компоненти необхідно враховувати при організації позаурочної краєзнавчої роботи з географії, при плануванні мети і задач майбутньої роботи; при забезпеченні сполучення пошукової і суспільно корисної діяльності; для підтримки інтересу в учнів.

Значне місце в позаурочній роботі з географії займають екскурсії, експедиції, походи, що дозволяють об'єднати моральну, пізнавальну діяльність зі здоровим відпочинком учнів. Завдяки цим видам діяльності учні можуть освоїти інформацію і переконуються в досягненнях економіки, науки, культури свого краю. Важлива особливість позаурочної краєзнавчої роботи – тісний зв'язок з музеями, господарськими організаціями, науково-дослідними установами [5, 6, 8, 9].

Походи – це більш тривалі за часом і відстанню піші переходи. Часто походами називають пішохідні екскурсії. Походи є улюбленим видом відпочинку учнів, вони знайомлять школярів з життям і національною культурою людей, багатствами природи рідного краю, історичними і природними пам'ятками. Походи виховують любов до рідного краю, витривалість, почуття відповідальності [3,с.44].

Краєзнавчі походи по тривалості поділяються на одноденні і багатоденні. Одноденні походи вчитель географії проводять протягом усього навчального року, найчастіше в неділю. Ці походи розширюють географічні знання учнів, сприяють нагромадженню краєзнавчих знань для використання їх у навчальному процесі. Одноденні походи присвячені звичайно визначеній тематиці.

Багатоденні походи організують на канікулах. Підготовка до них повинна бути більш ретельною.

Також як при проведенні екскурсії, в організації одноденних і багатоденних походів виділяють три етапи: підготовку, проведення походу й оформлення зібраного матеріалу.

Мета походу: пізнавальна, суспільно-корисна й оздоровча. Пізнавальна мета включає знайомство з визначними пам'ятками по маршруту проходження і комплексні фізико-географічні спостереження. Суспільно-корисна – збір краєзнавчого матеріалу чи виконання завдань інших організацій. Оздоровча мета важлива, тому що похід проводиться в канікулярний час, тому учні повинні повернутися відпочилими.

Готуючись до походу, учитель складає списки бажаючих прийняти в ньому участь. Учасників походу не повинне бути більш 15 чоловік на один керівника. Необхідно звернути увага і на фізичну підготовку учнів. Ослаблені, недавно хворівші школярі повинні мати медичний дозвіл.

Учитель складає план походу, продумує тему, мету, розробляє маршрут. Вибираючи маршрут, необхідно впевнитись, щоб він був доступним для вивчення, цікавим.

При проведенні пішого багатоденного походу необхідно дотримуватися визначеного режиму дня. Знаходитися в дорозі не можна більш 4-5 годин. Через кожні 45 хв. шляху варто зупинитися для відпочинку на 15 хв. За день варто проходити не більш 12-15 км.

Для того щоб похід пройшов успішно, необхідно підтримувати дисципліну, режим дня, забезпечити зайнятість кожного учасника походу.

Досвід багатьох учителів показує, що всю групу учасників походу доцільно розділити на бригади. Одна бригада протягом дня займається побутовими справами (заготівля дров, готування їжі), інша в цей час веде краєзнавчі спостереження [3, с. 46].

Багато учителів вважають, що в походи варто брати тільки встигаючих у навчанні і самих дисциплінованих школярах. Однак, як показує досвід, перспектива походу, підготовка до нього, похід позитивно впливають на недисциплінованих учнів, змушують їх підтягтися в навчанні. Вже в процесі підготовки до екскурсії і походу необхідно створити атмосферу довіри, товариства, взаємодопомоги, правильних ділових відносин. У цьому запорука успіху екскурсії, походу, у цьому велика сила подібних заходів, що виховує.

Шкільні експедиції отримали широке поширення в позаурочній роботі. Від походів вони відрізняються більш комплексними освітньо-виховними задачами, а також тривалістю. У залежності від мети експедиції можуть проводитися в такий спосіб: збір первинних матеріалів в одному пункті (стаціонарному); відвідування декількох населених пунктів (чи природних об'єктів).

У ряді випадків тематику експедиції визначає сам учитель, наприклад вибирають такі напрямки: «До таємниць природи», «Найвизначніші пам'ятки природи свого краю» та ін., що складають головний зміст краєзнавчого гуртка.

Члени експедиційних загонів, що йдуть по маршруті, збирають документи про історію побудови визначних пам'яток чи роблять опис пам'яток природи. На основі зібраних матеріалів оформлені спеціальні стенди й альбоми.

Виконання краєзнавчих завдань передбачає вивчення фондів і експозицій місцевих музеїв, установлення тісних контактів з ними, зустрічі зі старожилами, місцевими краєзнавцями, проведення спостережень за явищами природи, знайомство з природними ресурсами свого краю і т.ін. У результаті цієї діяльності створюються краєзнавчі виставки, куточки, музеї [1, с. 334].

Список використаних джерел

1. Гришко С.В., Непша Я.Ю. Навчальні екскурсії як форма організації навчально-виховного процесу при вивченні географії. *Володимир-Волинський педагогічний коледж ім. А. Ю. Кримського: минушина, сучасність, майбуття*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. з міжнародною участю, присвяченої 80-річчю освітнього закладу; 28 листоп. 2019 р., м. Володимир-Волинський. Луцьк: Вежа-Друк, 2019. С. 332-334.

2. Гришко С.В., Непша Я.Ю. Освітньо-виховне значення шкільного курсу географії у розвитку всебічно розвиненої особистості. *Географія та туризм: Матеріали III Всеукраїнської науковопрактичної Інтернетконференції Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди (26 лютого 2020 р., м. Харків) / за заг. ред. Муромцевої Ю.І. Харків:ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2020. С.41-45.*

3. Даценко Л.М., Зав'ялова Т.В., Непша О.В., Самек Ю.І. Місце екскурсій та походів у вивченні корисних копалин в шкільному курсі географії. *Географія та екологія: наука і освіта. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Географія та екологія: наука і освіта», 17-18 квітня 2008 р. Умань: СПД Сочінський, 2008. С. 44-47.*

4. Іванова В.М., Кілімова О.А., Ярошенко Я.С. Краєзнавчий принцип навчання в шкільному курсі географії. *Актуальні проблеми, пріоритетні напрямки та стратегії розвитку України: тези доповідей III Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції, м. Київ, 13 жовтня 2021 року/ редкол. О.С. Волошкіна та ін. – К.: ІТТА, 2021. С.143-147.*

5. Непша О.В. Шкільна геологічна екскурсія як засіб екологічного та національно-патріотичного виховання. *Соціальні та екологічні технології: актуальні проблеми теорії і практики: матеріали XI Міжнародної Інтернет-конференції. Мелітополь: ТОВ «Колор Принт», 2019. С. 122-123.*

6. Непша О.В., Яровой Д.В. Особливості організації та проведення географічних екскурсій. *Актуальные научные исследования в современном мире: сб. научных трудов. Переяслав-Хмельницький, 2017. Вып. 7(27). С. 6-10.*

7. Непша О.В., Сапун Т.О., Тамбовцев Г.В. Мета та завдання шкільного краєзнавства. *Мелітопольські краєзнавчі читання: зб. матеріалів IV відкритої регіональної наук.-практ. конф.(21 грудня 2018 р.). Мелітополь, 2018. С.114-117.*

8. Непша О.В., Гришко С.В., Опанко Г.І., Рішко А.Р. Екскурсії як форма позаурочної роботи з вивчення географії свого краю. *Актуальные научные исследования в современном мире // Журнал. Переяслав, 2020. Вып. 11(67). Ч. 8 .С.152-157.*

9. Тамбовцев Г., Іванова В., Сапун Т.О. Роль і значення екскурсій у природу в екологічному вихованні школярів. *Формування стратегій міжкультурної комунікації особистості учня в онтогенезі: від методики до методології: тези Міжнар. наук.-практ. конф. (13-14 вересня 2018 р.). Мелітополь: ФОП Однорог Т.В. 2018. С. 208-210.*

*Ксенія Німців,
студентка IV курсу педагогічного факультету
Науковий керівник: Оксана Василівна Шукатка,
доктор педагогічних наук, професор,
Львівський національний університет імені Івана Франка
(м. Львів)*

ДО ПИТАНЬ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я ШКОЛЯРІВ

На сьогоднішній день в країні виникає низка соціальних питань пов'язаних зі збереженням здоров'я молоді, зокрема школярів. Швидке зростання захворювань, погіршення фізичного стану школярів вимагають пошуку шляхів вирішення вказаних проблем. Навчальні години передбаченні на проведення уроків фізичної культури, заняття окремими видами спорту, відновлення позакласної роботи з метою оздоровлення дітей мають позитивно впливати на стан здоров'я та фізичний розвиток школярів різних вікових груп. Але збільшення темпів навчання та обсягу інформації, яку має засвоїти дитина у школі вимагають особливої уваги до проведення саме уроків фізичної культури як традиційної форми фізичного виховання молоді [1, с. 40].

Ця тема є надзвичайно актуальною, адже кожна сфера людської діяльності, пов'язана з фізичною культурою, оскільки фізична культура і спорт загально визнані матеріальні та духовні цінності суспільства в цілому і окремо кожної людини. Не випадково останніми роками все частіше йде мова про фізичну культуру не тільки як про самостійний соціальний феномен, але і як про сталий феномен особистості. Тим не менш, феномен фізичної культури особистості потребує глибшого дослідження, хоча проблеми культури духу і тіла знайшли своє відображення ще в епоху стародавніх цивілізацій.

За оцінками фахівців близько 75% хвороб у дорослих є наслідком умов життя в дитячі та молоді роки, відтак здоров'я дітей і молоді набуває особливого значення. Нині успішним може бути лише фізично, духовно і морально здорова особистість. Тому однією з основних проблем загальноосвітньої школи є збереження і зміцнення здоров'я учнів, формування основ здорового способу життя [4]. Ефективність навчання, складність навчальних програм, норми навчального навантаження в значній мірі залежать від стану здоров'я учнів. Однак, протягом останніх років навчання і виховання проходить за дуже складних соціально-економічних, соціально-психологічних та екологічних умов. Стан здоров'я населення, зокрема дітей та підлітків, продовжує погіршуватись і потребує негайного вирішення.

Збереження фізичного і психічного здоров'я молодого покоління – одне з найважливіших завдань нашого суспільства і, насамперед, системи освіти. Утім здоров'я як фізичне, так і психічне залежить від багатьох чинників: соціальних та економічних умов, медичного забезпечення, стосунків у сім'ї та школі.

Рухова активність дітей обумовлена соціальними, біологічними і природними факторами: станом здоров'я, розвитком рухових функцій та їх зв'язків з вегетативними системами, кліматичними умовами. Потреба в руховій активності є однією з загально біологічних особливостей організму, що відіграє важливу роль у його життєдіяльності. Формування людини на всіх етапах еволюційного процесу відбувалося в нерозривному зв'язку з активною м'язовою діяльністю, що стала одним з основних чинників, що забезпечують сталість внутрішнього середовища організму, його гомеостаз. Зв'язок рухової активності зі станом здоров'я людини незаперечний. Рухова активність належить до ряду основних чинників, що визначають рівень обмінних процесів організму і стан його кісткової, м'язової і серцево-судинної систем [2, с. 8-9].

Нажаль після 45 хвилин енергійних занять фізичними вправами або різними видами спорту школярі приходять на наступні уроки емоційно збудженими в стані несприятливому для оволодіння навчальним матеріалом. З метою уникнення цього недоліку доцільним є уведення наприкінці уроків фізичної культури вправ на саморегуляцію психічного і фізичного стану школярів, зокрема елементів автогенного тренування [2, с. 48]. Засоби, методи та умови фізичного виховання мають значні можливості ефективного впливу на фізичний розвиток, зміцнення здоров'я та рухову підготовленість людини, морально-вольові якості, розумовий розвиток та естетичні смаки [3, с. 56-57].

В основі занять фізичними вправами школярів, зарахованих за станом здоров'я до спеціального навчального відділення, лежить такі принципи:

- оздоровчий, лікувально-профілактичного спрямування з використанням засобів фізичної культури і спорту.

- диференційований підхід до використання засобів фізичної культури залежно від характеру і прояву структурних і функціональних змін в організмі, викликаних патологічними процесами.

- професійно-прикладна спрямованість занять.

Проблема фізичного розвитку школярів має велике державне, наукове і практичне значення. Фізична культура в цьому випадку є не тільки засобом виховання і поліпшення фізичної підготовки, а й основним фактором відновлення та зміцнення здоров'я в період становлення і кінцевого формування організму, засобом ліквідації недоліків у фізичному розвитку, могутнім джерелом підвищення загальної і розумової працездатності. Характеристика сучасного стану фізичної культури і спорту в нашій країні і визначає основну мету держави в галузі фізичної культури і спорту – оздоровлення нації, формування здорового способу життя населення, гармонійне виховання здорового та фізично міцного покоління.

Список використаних джерел

1. Науково-методичний журнал «Теорія та методика фізичного виховання» 2009. № 7. 45 с.
2. Москаленко М.В. Фізичне виховання молодших школярів. Дніпропетровськ, «Інновація». 2007. 252 с.
3. Присяжнюк С.І. Фізичне виховання. Навчальний посібник. К., 2008. 504 с.

4. Шукатка О. В. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя. 2020. № 70, Т. 4. С. 223–226.

Єлизавета Новицька,
студентка IV курсу спеціальності «Початкова освіта»
Світлана Новицька,
вчитель початкових класів,
Комунальний заклад "Маріупольська ЗОШ I-III ступенів № 15
Маріупольської міської ради Донецької області".
Науковий керівник: І. Б. Тимофєєва,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та освіти,
Маріупольський державний університет
(м. Маріуполь)

ЗМІШАНЕ НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ СТОРОНИ

Тенденції розвитку освіти останніх років засвідчують, що у її центрі постає активне впровадження новітніх педагогічних технологій серед яких чинне місце посідає змішане навчання (blended learning), яке дозволяє значно підвищити якість підготовки сучасних вчителів до майбутньої професійної діяльності, поліпшити рівень їхньої професійної компетентності. Крім того, важливою рисою сучасної освіти є процес її інформатизації, що передбачає використання інноваційних інформаційних технологій, методів та засобів з метою реалізації ідеї інтенсифікації навчального процесу, підвищення його ефективності та якості, підготовку підростаючого покоління до повноцінного опанування знаннями, уміннями і навичками, що необхідні у життєдіяльності сучасного інформаційного суспільства [1].

Толочик О. В. та Васютіна Т. М. відзначає, що запровадження ІКТ в освітній процес початкової школи суттєво розширює можливості педагога, а також формує в учнів важливу для сучасного світу технологічну компетентність. Зважаючи на потреби сучасності, у закладах освіти України все частіше використовують форму змішаного навчання. Поєднуючи традиційну систему навчання, сучасні інформаційні технології й забезпечуючи змішане навчання в закладах освіти, треба враховувати індивідуальні особливості учнів, можливості самого закладу та методика організації змішаного навчання для різновікової групи дітей [2].

Змішане навчання – цілеспрямований процес для здобування знань, набуття вмій та навичок в умовах інтеграції аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності суб'єктів освітнього процесу на основі впровадження і взаємного доповнення технологій традиційного, електронного, дистанційного та мобільного навчання за наявності самоконтролю студента за часом, місцем, маршрутами та темпом навчання [3].

Серед переваг змішаного навчання дослідники називають можливість аналізувати зібрану інформацію, пристосувати процес навчання та оцінювання відповідно до індивідуальних особливостей кожного. Відмічають також можливість отримання позитивного навчального досвіду як при індивідуальній роботі, так і під час спільного навчання у віртуальному класі, що призводить до відчуття успіху [4].

Барановська О. В. [3] виокремлює наступні переваги змішаного формату навчання: зміна можливостей індивідуалізації навчання в дистанційному форматі; можливість швидкої діагностики та обробки інформації в цифровому форматі; різноманітність наочних об'єктів, моделей в електронному форматі. Недоліками відзначаються: труднощі обробки неформалізованої інформації; формалізація дидактичних ситуацій; відсутність живого спілкування.

Кухаренко В. М. [3] виділяє шість причин використання змішаного навчання:

1. високий педагогічний рівень;
2. доступ до знань; 3. соціальна взаємодія;
4. персональна дія та мотивація;
5. економічна ефективність;
6. простота перегляду.

Більшість здобувачів освіти обирає змішане навчання з трьох причин: високий педагогічний рівень, розширення доступу і гнучкість, економічна ефективність.

Змішане навчання надає такі переваги: студент вчиться готуватися до уроку; підвищується мотивація студентів; робиться акцент на глибокому навчанні; ефективне використання часу; гнучкість; легше контролювати прогрес студентів; розширені засоби діагностики; інтерактивність; викладання в командах (змішане навчання – це командний вид діяльності, котрий робить процес навчання соціальним і прозорим); робота вдома (у деяких випадках викладачі зможуть працювати віддалено); розширює навчання за межі однієї «події»; дозволяє студентам отримувати в класі навички діяльності; економить гроші за рахунок скорочення поїздок; краще для досягнення суттєвих результатів; чималенькі можливості вчитися; різні вимоги навчання.

Аналізуючи позитивні та негативні сторони використання змішаного навчання у навчально-виховному процесі, О. Чугай [4] вважає, що найбільшим його недоліком є залежність від технічних засобів навчання – вони повинні бути надійними, легкими у користуванні, а також сучасними, інакше бажаного впливу не буде. Також автор наголошує на нерегулярності перегляду відеоматеріалів і, як наслідок, відставання учнів. Ще одним негативним моментом є комп'ютерна неграмотність, яка може стати на заваді тим, хто хоче отримати доступ до матеріалів курсу. З іншого боку, необхідність отримати кращу підготовку роботи з комп'ютером може призвести до підвищення мотивації, спонукаючи людину опанувати комп'ютерну науку.

Проблеми змішаного навчання Кухаренко В. М. [3] поділяє на:

- технічні: забезпечення учасників технологіями - покрокове впровадження технологій у навчальний процес; опір бажанням використовувати технології просто тому, що це доступно.

- організаційні: подолання переконання в тому, що змішане навчання не таке ефективне, як традиційне навчання в класі; управління та моніторинг прогресу.

Отже, змішане навчання через комбінації найкращих сучасних педагогічних підходів та технологій, методів може забезпечити синергетичний ефект та високу ефективність навчання, формувати нову особистість 21 століття. Але для цього, враховуючи велику варіативність, до змішаного навчання треба відноситись як до системи. Таким чином, для ефективно організації змішаного навчання в початковій школі вимагає від учителя врахування вікових особливостей учнів, специфіки змісту освітньої галузі та методики її реалізації з урахуванням характерних для такого навчання методів та прийомів. Лише за умови правильно організації освітнього процесу можна досягти найкращих результатів та переваг змішаного навчання.

Список використаних джерел

1. Пучков І.Р. Методологічні підходи до застосування змішаного навчання при підготовці майбутніх вчителів початкової школи. *Молодий вчений*. 2017. № 9.2. С. 76-80.
2. Толочик О. В. Васютина Т. М. Особливості організації змішаного навчання в початковій школі в контексті природничої освітньої галузі. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика*: зб. мат. V Міжнародної науково-практичної конференції: Харків, 2021. С.141-143.
3. Теорія та практика змішаного навчання. / Кухаренко В. М., Березенська С. М., Бугайчук К. Л. та ін. Харків : Міськдрук, НТУ ХП, 2016. 284 с.
4. Чугай О. Змішане або гібридне навчання як трансформація традиційної освітньої моделі. *Новітні освітні технології*: зб. мат. науково-практичної конференції, НТУУ КП. Київ, 2015. С. 154-158.

Юлія Новікова,

студентка I курсу спеціальності

«Середня освіта (Образотворче мистецтво)»

Т. С. Твердохліб,

доктор педагогічних наук, доцент,

Харківський національний педагогічний університет

імені Г. С. Сковороди

(м. Харків)

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕСТЕТИЧНОГО ТА ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ СУЧАСНИХ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Здійснення естетичного виховання є надзвичайно важливим напрямом роботи сучасних учителів. Воно забезпечує розвиток почуття прекрасного в дітей, надає можливість здобувачам загальної середньої освіти відрізнити потворність від краси,

випрацювати відчуття стилю та ближче познайомитися з світовою культурною спадщиною.

Естетична культура особистості полягає в здатності відчувати, змінювати, вдосконалювати суспільне життя, природу та самого себе, відповідно до ідеалів свого часу, що забезпечує постійний рух в перед. При цьому мистецьке виховання школярів має відбуватися в поєднанні з трудовою діяльністю, тільки таким чином можна повністю розкрити ці два аспекти й розвинути дитячий інтерес. Адже ще з давнини, люди, будуючи свої міста і оселі намагалися зробити їх не тільки практичними а й естетично гарними, те ж саме стосується й одягу, посуду та інших речей.

Питання взаємозв'язку естетичного і трудового виховання не є новим, над цією проблемою працювали протягом довгого часу, розкриваючи різноманітність її граней у різних напрямках. Найбільш відомими є такі дослідники Н. Кушаєва, С. Брус, О. Куделін (педагогічний напрям); Ю. Гільбух, Є. Іванов, О. Клітов (психологічний напрям); В. Махнариков, Г. Дворецька (соціальний напрям); Л. Українка, А. Макаренко, І. Франко, В. Сухомлинський, Г. Сковорода, К. Ушинський (історично-педагогічний напрям); К. Замфір (філософський напрям). Це лише частина учених, які в своїх працях розглядали єдність естетичного виховання з трудовим. Та, не зважаючи на велику кількість наукових досліджень, присвячених цій темі, вона і на сьогодні не втрачає своєї актуальності, зокрема і на теренах нашої держави.

Вже не один десяток років в Україні спостерігається тенденція негативного ставлення школярів до фізичної праці. Суспільство нав'язує думку, що це не престижно або навіть ганебно. Ця вже загально прийнята думка призвела до зростання рівня безробіття та до гострої нестачі кваліфікованих кадрів, тому в сучасній українській школі та родині потрібно з малечку прищеплювати дітям працелюбність. Починаючи з раннього віку малюк може і повинен залучатись до найпростішої праці – прибирання іграшок, кімнати, догляду за домашніми тваринами чи квітами. На цьому етапі в дитини починають формуватися перші естетичні враження, а за допомогою трудового виховання вони будуть зміцнюватись і розвиватись. Скільки б не розповідали батьки, лише власний досвід та приклад рідних може сприяти формуванню естетичного ставлення до праці [8, с. 64].

В умовах шкільного виховання, варто враховувати, що працелюбність школярів характеризується, як загальними так і специфічними для них особливостями: добровільністю, готовністю працювати за відсутності зовнішніх стимулів (тиск з боку вчителів, батьків, тощо), виконуючи при цьому не привабливі, але необхідні завдання. Не варто забувати вікові та психологічні особливості дітей, а також враховувати те, що проміжок між стартом (початком) та фінішем (завершенням) має бути максимально коротким, щоб школярі мали змогу побачити результати своєї діяльності та зрозуміти її користь [2, с. 103].

Також важливо створювати спеціальні ситуації, у яких вимагається виявлення учнем таланту, працелюбності, наполегливості, витривалості, концентрації уваги та смаку. Подібні ситуації можуть бути влаштовані, як батьками вдома, так і вчителем під час уроку чи позакласного заходу. Не менш важливою є навколишня атмосфера, адже здобувач освіти буде більш схильним до роботи, якщо створити необхідні умови, забезпечити його комфортним робочим місцем та всіма необхідними матеріалами. Варто пам'ятати і про заохочення, але мотивацію потрібно обирати правильно. Якщо за кожне виконане завдання давати матеріальну винагороду, в кінцевому результаті дитина не буде нічого робити задарма і за кожен гарний вчинок чекати платню. Отож заохочення має бути словесним та виражатися в словах вдячності чи похвали, а от подарунки варто робити як приємний бонус за найліпший результат та старанність.

Важливу роль у забезпеченні зв'язку естетичного та трудового виховання в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти мають відігравати навчальні предмети «Мистецтво» і «Трудове навчання». Нами було проаналізовано підручники з цих дисциплін і встановлено, наскільки вони сприяють єдності естетичного та трудового виховання в закладах загальної середньої освіти.

Ми переглянули три підручники з навчальної дисципліни «Мистецтво» для 9 класу різних авторів. Наша прискіплива увага була звернена на навчальні праці Л. Масол [3], О. Гайдамаки [1] та спільну роботу таких авторів, як Н. Назаренко, Н. Чен, Д. Севастьянова та М. Мерзлікіна [5]. Варто відмітити, що всі ці підручники затверджені Міністерством освіти і науки України та використовуються в сучасних школах нашої країни. На превеликий жаль тема трудового виховання розкрита дуже бідно, а найчастіше – не висвітлена взагалі, що є значним недоліком, адже саме забезпечення взаємозв'язку естетичного та трудового виховання дає найкращий результат у вихованні дітей. Лише в одному підручнику, написаному Л. Масол, за допомогою мистецтва учні залучаються до праці. Окрім цього, завдяки творчим завданням з різних професій мистецької сфери здійснюється профорієнтація здобувачів загальної середньої освіти. В інших же випадках учитель повинен або самостійно розробляти комплекси завдань з тем, або так і залишати матеріал не доопрацьованим, що в подальшому сприяє відсутності у школярів практичних знань та вмінь з цього предмету.

З метою з'ясування потенціалу сучасних підручників із трудового навчання (обслуговуючих видів праці) в аспекті забезпечення взаємозв'язку трудового і естетичного виховання в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти, було проаналізовано підручники для дев'ятого класу за авторством М. Пелагейченко і О. Біленко [6], Т. Мачачи і Т. Стрижової [4]. Встановлено, що порівняно з аналогічною навчальною літературою з мистецтва, у змісті цих підручників значно більше прослідковується взаємозв'язок естетичного і трудового виховання. У підручнику, авторами якого є М. Пелагейченко і О. Біленко, найяскравіше представлено означений взаємозв'язок. Показовим вважаємо уже той

факт, що в умовних позначеннях є значок «арт-терапія», який позначає ілюстрації з репродукціями картин, зокрема такими, де зображується процес трудової діяльності. Наприклад, у підручнику представлено картини Ж. Бретона «Відпочинок», А. Харченко «Пряля», В. Тропініна «Пряля», Р. Йордана «В'язальник», Г. Нісколет «Портрет медсестри Червоного Хреста», А. Стівенса «В'язальниця». Ці зображення розкривають історію в'язання в живописі. Значна частина практичних робіт орієнтована на виготовлення конкретних виробів (намист, в'язаних речей тощо). До цих результатів праці учнів у підручнику висувається низка вимог, з-поміж яких пріоритетною є забезпечення естетичної привабливості. Визначальним є зв'язок трудового навчання з образотворчим мистецтвом при висвітленні тем, пов'язаних зі стилями одягу, інтер'єру, макіяжем.

Таким чином, необхідність забезпечення взаємозв'язку трудового і естетичного виховання в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти не викликає сумнівів. Основне навантаження з реалізації такої єдності покладається на класних керівників та педагогів-предметників, які викладають дисципліни «Мистецтво» і «Трудове навчання». Встановлено, що підручники «Трудове навчання (обслуговуючі види праці)» можуть надати значну допомогу учителям відповідного предмету в забезпеченні взаємозв'язку трудового й естетичного виховання.

Список використаних джерел

1. Гайдамака О.В. Мистецтво : підруч. для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Генеза, 2017. 168 с.
2. Казьмірчук Н.С. Трудове навчання у контексті гуманітарно-освітнього процесу. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Вип. 33. 2012. С. 102-108.
3. Масол Л.М. Мистецтво : підруч. для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Освіта, 2017. 224 с.
4. Мачача Т.С., Стрижова Т.В. Трудове навчання (обслуговуючі види праці) : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Х.: ТОВ «СИЦІЯ», 2017. 240 с.
5. Назаренко Н.В., Чен Н.В., Севастьянова Д.О., Мерзлікіна М.М. Мистецтво : підруч. для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Харків : Оберіг, 2017. 256 с.
6. Пелагейченко М.Л., Біленко О.Б. Трудове навчання (обслуговуючі види праці) : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Тернопіль : Астон, 2017. 256 с.
7. Хайдарова Д.М. Роль интеграції в школьному освітньому процесі. *Педагогіка и современность*. 2013. № 4. С. 33-36 .
8. Хайдарова М.Д. Единство трудового и эстетического воспитания школьников. *Вестник науки и образования*. № 23 (101). 2020. С. 63-65

О.І. Олефір,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи
Полтавського національного педагогічного
університету імені В.Г.Короленка
(м. Полтава)

КОРЕКЦІЯ ДИСЛЕКСІЇ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Формування мовленнєвих умінь і навичок, набуття мовної та мовленнєвої компетенції – головні завдання навчання української мови дітей. Розв’язання цих завдань в умовах мовленнєвої патології надзвичайно ускладнюється. Одна з вагомих причин ускладнення досягнення оптимальної ефективності навчального процесу в школах полягає в недостатньому рівні оволодіння учнями писемним мовленням, яке є основою для засвоєння шкільних знань (Т. А. Алтухова, Р. М. Боскіс, Е. А. Данілавічюте, Р. І. Лалаєва, Р. Є. Левіна, В. В. Тарасун, О. А. Токарева, Н. В. Чередніченко).

Читання, як відомо, є одним із важливіших компонентів писемного мовлення, а відхилення в його формуванні перешкоджають успішному опануванню предметів мовного циклу. Розлади читання (дислексії) є достатньо поширеним порушенням мовлення у дітей молодшого шкільного віку (М. К. Бурлакова, С. Ф. Іваненко, О. Б. Іншакова, О. М. Корнєв, Т. Є. Косаревська, Ю. В. Новікова, Р. І. Лалаєва, Л. Г. Милостивенко, В. І. Насонова, М. Н. Русецкая, Л. Ф. Спірова, Г. Г. Сумченко, В. В. Тарасун, А. В. Ястребова, P. Gardner, G. Kaluger, C. J. Kolson, C. E. Naylor, F. V. Wood, D. L. Flowers, G. Th. Pavlidis, та ін.). Для правильної організації процесу навчання надзвичайно важливо своєчасно виявити ці порушення, точно визначити їх диференційні ознаки, а також поглиблено вивчити механізми їх утворення та прояви.

Особливого значення набуває розкриття зв’язків між порушеннями мовлення та іншими складовими психічної діяльності дитини, що спонукає до пошуку ефективних шляхів впливу на порушення психофізичного розвитку, які негативно безпосередньо або опосередковано впливають на нормальне функціонування мовленнєвої діяльності (Б. Г. Ананьєв, П. К. Анохін, Т. В. Ахутіна, М. О. Бернштейн, Л. С. Виготський, В. Д. Глезер, Т. Г. Єгоров, Г. А. Каше та ін.) [2; 3]. Сучасні дослідження в галузі психолінгвістики, нейропсихології, фізіології вищої нервової діяльності дають змогу інтерпретувати отримані дані з урахуванням складної структури мовленнєвої діяльності та її багаторівневої церебральної організації в межах медико-біологічних та психолого-педагогічних дисциплін. Це уможливорює більш чітко визначення структури дефекту, зокрема, виявлення первинного порушення, встановлення характеру вторинних відхилень, вивчення походження симптомів та їх правильну класифікацію з урахуванням провідних факторів (Л. С. Виготський).

Порушення читання в практиці прийнято розглядати в кожному конкретному випадку з позицій однієї з вже відомих форм дислексій, як самостійних розладів писемного мовлення. При цьому значна увага приділяється співвідношенню помилок під час читання та вимови дитини, що може відповідати моделі будь-якого з первинних тяжких порушень мовлення. Відповідну спрямованість має і методична робота з корекції таких порушень. Спостереження практиків дають підстави стверджувати, що своєрідний перебіг процесу читання у дітей складно співвіднести з певною формою дислексії. Особливості прояву, характеру й динаміки прямого та зворотного розвитку таких порушень, а також питання їх корекції у науковій літературі висвітлені побіжно.

Ураховуючи останні наукові погляди та підходи до корекції стійких специфічних помилок та беручи до уваги психологічну структуру читання, можна виокремити алгоритм визначення механізму дислексичних помилок:

1. Фіксація помилок, визначення кількості та особливостей їхнього прояву в різних умовах читацької діяльності.
2. Аналіз помилок з опорою на наявні класифікації.
3. Визначення типів помилок і тенденцій їхнього прямого та зворотного розвитку.
4. Визначення стану розвитку усного мовлення на основі врахування структури дефекту в умовах порушень мовлення, що мають різну базову патологію (первинне порушення).
5. Вивчення своєрідності функціонування всіх аналізаторних систем, що беруть участь у протіканні процесу читання, шляхом детермінування стану сформованості функцій та операцій, через які вона й проявляється.
6. Вивчення стану мисленнєвої діяльності.
7. Встановлення ступеня кореляції дисграфічних помилок з особливостями розвитку усного мовлення шляхом співставлення специфіки прояву цих помилок під час читання та усного мовлення.
8. Встановлення ступеня кореляції дисграфічних помилок з особливостями здійснення функцій та операцій, які відбивають своєрідність функціонування аналізаторних систем, що обслуговують процес читання, шляхом аналізу особливостей відбиття зазначених помилок на різних етапах психологічної структури діагностичних завдань та зіставлення відповідних результатів.
9. Послідовне визначення цілісної структури відхилень, які можна вважати певним механізмом порушень читання в учнів [1, 2, 3].

Враховуючи виявлені типи дислексичних помилок, можна виокремити три корекційні етапи (для кожного класу), зміст роботи на кожному з яких має варіюватися поступовим навантаженням (ускладненням) та тим, які аналізатори використовуються в якості провідної опори. Необхідно враховувати індивідуальний рівень сформованості навички читання (відповідно до класу) та специфічний механізм дислексії, притаманний окремим групам учнів (кожному

учневі). У разі виникнення труднощів вчитель-логопед повинен повторити завдання на подальших уроках або індивідуальних заняттях з учнем, використовуючи інший матеріал, спрямований на розвиток тих функцій та операцій, які не досягли необхідного рівня. Зміст корекційної методики складають завдання, що поділялися за двома напрямками: розвиток слухових функцій та операцій і зорових функцій та операцій. Матеріал необхідно добирати з урахуванням тематичного плану та нових програм з частковим використанням текстів підручника «Читанка».

На першому корекційному етапі основною умовою виконання завдань з розвитку слухових функцій та операцій (загальних слухових функцій та фонематичних процесів) є їх виконання без опори на власне вимовляння. Для завдань з розвитку зорових функцій та операцій, як найбільш складний для цього рівня, використовується матеріал букв та їх елементів.

Корекційна робота на заняттях спрямовується на:

- розвиток слухових функцій та операцій – сприймання, уваги, пам'яті та контролю (на індивідуальних заняттях, за можливості, логопед виключав із завдань слова, які містять звуки, що вимовляються дитиною неправильно);
- розвиток фонематичних процесів на основі еталонного вимовляння логопеда (фонематичне сприймання, аналіз і синтез);
- розвиток зорових функцій та операцій на простому абстрактно-логічному картинному матеріалі (сприймання, увага, пам'ять, контроль);
- розвиток зорових функцій та операцій (сприймання, увага, пам'ять, контроль) на матеріалі літер та їх елементів.

На другому корекційному етапі (середній рівень складності) робота спрямовується на:

- розвиток слухових функцій та операцій – сприймання, уваги, пам'яті, контролю (матеріал містив звуки, які вимовляються учнем неправильно);
- розвиток фонематичних процесів – сприймання (з опорою на еталонну вимову педагога), аналіз і синтез (з опорою на власну вимову дитини) та уявлення;
- розвиток ієрархічно вищого рівня зорових функцій та операцій (сприймання, уваги, пам'яті, контролю) на матеріалі елементів слів (складів) та окремих словах із підключенням читання вголос.

На третьому корекційному етапі (найвищий рівень складності) проводиться робота, спрямована на:

- вдосконалення слухових функцій та операцій (логопед вводив до завдань слова, фонетично насичені акустико-артикуляційно близькими звуками, а також складними за вимовлянням);
- удосконалення фонематичних процесів – уявлення, аналізу та синтезу лише за уявленням (із виключенням слухової та артикуляційної аналізаторних систем)
- розвиток зорових функцій та операцій (сприймання, увага, пам'ять, контроль) на матеріалі словосполучень, речень та уривків з тексту.

Завдання до кожного блоку (з розвитку слухових функцій та операцій, фонематичних процесів, зорових функцій та операцій) добираються за принципом поступового ускладнення, що, на нашу думку, забезпечує високу гнучкість корекційної методики та відповідно мало сприяти її ефективності (за умов правильно визначеного механізму порушення).

Список використаних джерел

1. Корнев А. Н. Нарушения чтения и письма у детей (диагностика, коррекция, предупреждение): [уч.- метод. пособие]. СПб. : МиМ, 1997. 286с.
2. Меліченко В. М. Стан сформованості навички читання в учнів молодших класів шкіл для дітей з ТПМ. *Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі* : наук.-метод. зб. К., 2006. Вип. 8, т. 2. С. 229–232.
3. Меліченко В. М. До питання вивчення механізмів читання молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення. *Теорія і практика сучасної логопедії* : зб. наук. праць. К. : Актуальна освіта, 2007. Вип. 4. С. 88–91.

*Ірина Павлович,
студентка IV курсу спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник: Н. В. Наливайко,
кандидат біологічних наук,
доцент кафедри безпеки життєдіяльності,
Львівський національний університет імені Івана Франка
(м. Львів)*

БЕЗПЕКА НА РОБОЧОМУ МІСЦІ ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

Педагогічні, науково-педагогічні і наукові працівники, інші особи, які залучені до освітнього процесу, мають право на безпечні і нешкідливі умови праці. Забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці покладається на власника або уповноважений ним орган [2]. Умови праці на робочому місці, безпека технологічних процесів, стан засобів колективного та індивідуального захисту, що використовуються працівниками, а також санітарно-побутові умови повинні відповідати вимогам нормативних актів про охорону праці [4].

Охорона праці - це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності [3].

Здорові, безпечні й комфортні умови – одна з вимог до організації освітнього процесу. Зважаючи на сучасну ситуацію, щоб запобігти зростанню захворюваності

в закладах освіти, уряд вніс ряд змін до постанов, які встановлюють карантинні обмеження у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби COVID-19. *Коронавіруси* – це велика родина респіраторних вірусів, які можуть спричинити захворювання різного ступеню тяжкості: від звичайної застуди до важкого гострого респіраторного синдрому. Захворювання, яке викликав новий коронавірус – це COVID-19. У людини, інфікованої цим вірусом, розвивається респіраторне захворювання різної тяжкості із такими основними симптомами: гарячка, кашель, задишка (ускладнене дихання). Вірус не циркулює у повітрі, а передається від людини до людини повітряно-крапельним, повітряно-пиловим, фекально-оральним шляхом. Вірус не здатний переміщатись на далекі відстані, саме тому: відстань – це фактор переривання епідемічного ланцюга. Заразитись неможливо навіть від інфікованої людини, якщо ви знаходитесь на відстані понад 1,5 м [8]. Зважаючи на вище зазначене, можна зрозуміти, що педагогічні працівники є однією з найменш захищених ланок суспільства перед цією хворобою. На території України встановлено карантин з 19 грудня 2020 р. до 1 жовтня 2021 р. з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 [6]. Зазначимо, що карантин – це адміністративні та медико-санітарні заходи, що застосовують для запобігання поширенню особливо небезпечної інфекційної хвороби. Карантин встановлюють на період, необхідний для ліквідації інфекційної хвороби. На цей період можуть змінюватися режими та умови роботи. Основними принципами профілактики інфекційних хвороб є дотримання громадянами санітарно-гігієнічних та санітарно-протиепідемічних правил і норм [7].

Організація роботи навчальних закладів під час карантину покладається на адміністрацію навчальних закладів. Адміністрація повинна забезпечити гнучкий графік під час карантину для усього персоналу. Тому абсолютно всі працівники школи мають право вимагати дистанційного формату роботи, якщо від цього не залежить функціонування школи. Адміністрація не має права відправляти працівників у відпустки за власний рахунок та скасовувати виплати. Міністерство освіти і науки України наголошує: школи під час карантину мають виплачувати вчителям платню не менше середньої зарплати. Адміністрації навчальних закладів необхідно здійснити розрахунки перерозподілу видатків для забезпечення необхідними індивідуальними засобами захисту персоналу під час освітнього процесу. Керівництво освітнього закладу має забезпечити технічними засобами педагогів для здійснення дистанційного навчання шляхом запровадження нової бюджетної програми «Безпека педагогічних працівників закладів загальної середньої та професійної (професійно-технічної) освіти під час пандемії коронавірусної хвороби (COVID-19)» [5].

Отож, підсумовуючи усе вище зазначене, робимо висновок, що на адміністрацію шкіл покладається організація заходів, щодо убезпечення вчителів та учнів від коронавірусного захворювання, а також, забезпечення безпечного та

комфортного освітнього процесу. Працівники навчальних закладів мають бути ознайомлені зі своїми правами та обов'язками під час карантину та дотримуватись рекомендацій Міністерства охорони здоров'я України для того, щоб уберегти себе, своїх колег та учнів від хвороби.

Список використаної літератури

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Закон України «Про охорону праці». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>
4. Кодекс законів про працю України. URL: https://kodeksy.com.ua/kodeks_zakoniv_pro_pratsyu_ukraini/statja-153.htm
5. Постанова Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-20#Text>
6. Постанова Кабінету Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1236-2020-%D0%BF#Text>
7. Правове регулювання відносин у сфері захисту населення від інфекційних хвороб. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_24798
8. Що треба знати про коронавірус COVID-19, щоб захистити себе і свою сім'ю. URL: <https://tomakivka.otg.dp.gov.ua/ua/novini-ta-podiyi/novini/shcho-treba-znati-pro-koronavirus-covid-19-shchob-zahistiti-sebe-i-svoyu-simyu>

Ірина Павлович,

студентка IV курсу педагогічного факультету

Науковий керівник: Оксана Василівна Шукатка,

доктор педагогічних наук, професор,

Львівський національний університет імені Івана Франка

(м. Львів)

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ШКОЛІ

Інноваційні технології навчання – це організація навчально-виховного процесу, при якій вибір педагогічних засобів та темпу навчання враховує індивідуальні особливості учнів, рівень розвитку їх здібностей та сформованого досвіду [3]. Впровадження та використання інноваційних технологій дає змогу вчителю встановити в своїй роботі різні форми взаємодії «учитель-учень» та спрогнозувати позитивне ставлення учнів до уроку фізичної культури.

Вживання ігрових технологій з урахуванням вікових особливостей не втрачає своєї актуальності. Усім віковим групам відповідає набір ігор, який буде відповідати потребам учнів та задовольняти його інтереси саме у тому віці, у якому він вивчає предмет – фізичну культуру. Застосування ігрової діяльності в освітньому процесі: підвищує в учнів інтерес до навчання, розвиває вміння засвоювати велику кількість інформації, заснованої на прикладах конкретної діяльності, що моделюється в грі. Гра формує в учнів типові навички поведінки у

соціумі, системи цінностей, вміння швидко приймати відповідальні рішення, розуміння коли варто спиратися на групові дії, а коли на власні.

Теоретичні знання займають важливе місце на уроках фізичної культури, проте позбавляючи учнів необхідної рухової активності на користь вивчення теорії вчителі тим самим знижують інтерес учня до навчання. Найбільш дієвим методом для викладання теорії на уроках фізичної культури є метод проєктів. Використання методу проєктів допомагає вирішити основні завдання з якими стикається учитель: розвиток особових компетентностей учнів; інтегрованість процесу навчання; заощадження часу на самому уроці. Технологія проєктів підходить для учнів усіх вікових груп. Зважаючи на це, головним завданням вчителя є саме правильний підбір теми, яка буде цікавою для учнів тієї чи іншої вікової групи. Проєктна технологія на уроці фізичної культури дозволяє будувати навчання через цілеспрямовану діяльність учня, погодившись з його особистим інтересом. Проєктна діяльність – це створення проблемних ситуацій, активізація пізнавальної діяльності учнів в пошуку і вирішенні складних питань, що вимагають актуалізації знань, побудови гіпотез. Метод проєктів завжди орієнтований на самостійну діяльність учнів (індивідуальну, парну, групову), яку виконують у відведений для цієї роботи час (від декількох хвилин уроку до декількох тижнів, а інколи і місяців) [2].

Інформаційні комп'ютерні технології (ІКТ) ще один з раціональних методів вивчення теорії на уроці фізкультури. Складовими частинами ІКТ є електронний, програмний та інформаційний компоненти. Застосування ІКТ дозволяє організувати освітній процес на новому, вищому рівні, покращити засвоєння навчального матеріалу. Інформаційно-комунікативні технології дозволяють вирішити проблему пошуку і зберігання інформації, планування, контролю і управління заняттями фізичною культурою [1].

Технологія особово-орієнтованого навчання розвиває особові якості учнів за допомогою навчальних предметів. Підвищення ефективності сучасного уроку фізичної культури неможливо без використання технології особово-орієнтованого навчання. Рівень фізичної підготовленості учня, на початку навчального року, можливо виявити застосовуючи тести, а стан здоров'я учнів визначають за даними медичних карт. Визначення та урахування даних показників учителем допоможе йому підібрати вправи, які допоможуть зміцнити здоров'я та розвивати рухову активність кожного.

Використовуючи вище наведені інноваційні технології вчитель формує в учнів сучасний погляд на такий предмет, як фізична культура. У порівнянні зі стандартними програмами й підходами, використання інноваційних технологій має деякі переваги, а саме:

- підвищує інтерес до уроків фізичної культури, рейтинг занять фізичними вправами з боку учнів та їх батьків;

- зменшується кількість учнів, які мають спеціальну групу здоров'я, або зовсім звільнені від занять;

- підвищує емоційність та насиченість та мотивація учнів, щодо фізичного виховання в школі, відповідно зростає відвідування учнів уроків з фізичної культури [2]. Водночас використання інноваційних форм навчання спонукає учнів до свідомої активності та індивідуалізації процесу навчання.

Підсумовуючи вище наведені факти, можна стверджувати, що використання інноваційних технологій які впроваджуються на уроках фізичної культури формує стійку мотивацію щодо збереження здоров'я, фізичного розвитку та фізичної підготовки, розширює руховий досвід, вдосконалює навички життєво-необхідних рухових дій, використання їх у повсякденній та ігровій діяльності. Сприяє формуванню практичних навичок для самостійних занять фізичними вправами та активного відпочинку. Допомогає розвитку творчої особистості, удосконаленню та підвищенню особистого результату. Інноваційна система фізичного виховання з використанням нетрадиційних форм, методів, технологій фізичного виховання забезпечує ефективне формування у школярів позитивної мотивації до здорового способу життя.

Список використаних джерел

1. Використання інноваційних технологій на уроках фізичної культури. URL: https://urok.osvita.ua/materials/edu_technology/48360/ (дата звернення: 28.10.2021).
2. Використання інноваційних технологій на уроках фізичної культури в школі. URL: <https://naurok.com.ua/kursova-robota-vikoristannya-innovaciynih-tehnologiy-na-urokah-fizichno-kulturi-v-shkoli-23906.html> (дата звернення: 31.10.2021).
3. Інноваційні технології навчання в сучасній школі. URL: <http://pml.if.ua/kolektyv/metoduchna-robota/991-innovation.html> (дата звернення: 30.10.2021).

В. С. Падун,

*асистент кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи
Полтавського національного педагогічного університету*

імені В. Г. Короленка

Науковий керівник: Н. Г. Пахомова

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи

Полтавського національного педагогічного університету імені

В. Г. Короленка

(м. Полтава)

ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНОГО СПІЛКУВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ (НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ)

Спілкування вважається одним із найважливіших чинників становлення і розвитку особистості й провідною діяльністю людини, яка задовольняє її особливу потребу в контакті з іншими людьми. Процес спілкування в науковому просторі

прийнято називати терміном «комунікація», а його значення полягає в тому, що взаємодіючі суб'єкти обмінюються інформацією про навколишню дійсність, формують переконання, погляди, характер, а також отримують уміння і навички, необхідні для успішного виконання предметної діяльності. Основною метою комунікації є задоволення людиною своїх біологічних, соціальних і духовних потреб.

Аналізуючи погляди вітчизняних психологів (Л. С. Виготського, А. В. Запорожця, О. М. Леонт'єва, М. І. Лісіної, С. Л. Рубінштейна, Д. Б. Ельконіна та ін.) можна сказати, що спілкування являється однією з основних умов розвитку дитини, найважливішим чинником формування її особистості, провідним видом людської діяльності, спрямованої на пізнання і оцінку самого себе.

Слід зазначити, що існує тісний взаємозв'язок між ефективною комуникативною діяльністю й достатньою сформованістю пізнавальної сфери людини, рівнем її інтелектуального розвитку, характером емоційно-вольових процесів психіки. З огляду на це, діти з особливими освітніми потребами, через різні порушення психофізичного розвитку часто відчують труднощі з встановлення соціальної взаємодії та оволодіння комуникативними навичками, що, в свою чергу, впливає на їхнє навчання на всіх рівнях. Особливо помітними порушення комунікації стають із початком шкільного навчання, коли відбувається активне засвоєння нової інформації, формування наукових понять і усвідомлення закономірностей існування навколишнього світу, в час, коли досвід дітей розширюється за рахунок посиленого обміну інформацією між вчителем і учнем, між ровесниками в класі.

Поняття «комунікація» походить від лат. *communication* – повідомлення, передача, бесіда, розмова [5], нині воно є предметом вивчення педагогіки, психології, психолінгвістики, мовознавства, лінгводидактики, логопедії та ін. галузей науки.

Різноманітні аспекти комунікації досліджували такі вчені: І. Р. Гальперін, Л. С. Виготський, О. М. Леонт'єв, М. І. Лісіна, С. Р. Рубінштейн, Г. Г. Почепцев, О. Ситник, Т. М. Ушакова, Ф. І. Шарковта ін.

Існують різні підходи до тлумачення змісту цього поняття: соціологи часто розуміли під комунікацією взаємодію, тобто передачу соціальної інформації (П. А. Сорокін); психологи спілкування вважали процесом обміну продуктами психологічної діяльності (О. М. Леонт'єв); кібернетики (А. Д. Урсул) розуміють комунікацію як обмін інформацією між складними динамічними системами та їхніми частинами сприймати, накопичувати та переробляти інформацію; у мовознавстві комунікацію сприймають як мовленнєве повідомлення, використання мови для спілкування й обміну інформацією, що забезпечує життя соціуму і психологічні потреби людини в контакті з іншими людьми; дослідники семіотики визначають комунікацію як процес передавання інформації між людьми за допомогою знакових систем (сигналів) (Р. Якобсон); інші науковці визначають під

комунікацією «процеси перекодування вербальної в невербальну і невербальної у вербальну сфери»(Г. Г. Почепцов, книга «Теорія комунікації») [2, с. 72];

На сучасному етапі наукового розвитку комунікацію характеризують як:

- передачу і масовий обмін інформацією в суспільстві з метою впливу на нього і його складові частини;

- мовленнєве спілкування, використання мови для спілкування та обміну інформацією, що забезпечує унормоване життя соціуму, задоволення психофізіологічної потреби людини в контакті з іншими особистостями; смисловий та ідеально-змістовний аспект соціальної взаємодії, спілкування; передавання від однієї особи іншій якогось повідомлення з певною метою [2, с. 72];

- засіб зв'язку об'єктів матеріального і духовного світу;

- взаємодію суб'єктів, під час якої відбувається обмін інформацією, знаннями, навичками, вміннями, досвідом та результатами діяльності за допомогою комунікативних актів (спільний код – мова, тобто словник і граматики, а також правила синтезу й аналізу граматично оформлених і осмислених речень, правила кодування і декодування мовленнєвих намірів)

Наукові розвідки дозволили О. М. Беляєвій встановити кілька важливих положень: структурним елементом комунікації є комунікативний акт, якому передують комунікативний намір у формі комунікативного завдання – зумовленої суспільною необхідністю вимоги здійснення комунікативної дії з метою досягнення комунікативної мети; характеристиками комунікативних завдань є комунікативний час і комунікативний простір; результативна комунікація можлива за умови адекватного сприйняття повідомлення і подолання різноманітних комунікативних бар'єрів, які перешкоджають ефективності комунікативних процесів; - основна одиниця комунікації – текст [1].

Концептуальні основи розробки проблеми розвитку спілкування в дітей пов'язані з працями В. М. Бехтерева, Л. С. Виготського, С. Л. Рубінштейна, О. М. Леонтьєва, Б. Г. Ананьєва, М. М. Бахтіна, В. Н. Мясіщева й інших психологів, які розглядали цей процес як важливу умову психологічного розвитку людини, її соціалізації та індивідуалізації, формування особистості [4, с. 10]. За дослідженнями О. М. Корніяки, комунікативна культура молодших школярів з однолітками якісно відрізняється від спілкування з дорослими за такими ознаками:

– велика різноманітність і широкий діапазон комунікативних дій: безліч дій і звернень, які практично не зустрічаються в контактах з дорослими; сперечання з однолітком, нав'язування своєї волі, заспокоювання, вимагання, наказ, обман, шкодування, вдавання чогось, висловлювання образи, кокетство, фантазування;

– надзвичайно яскрава, емоційна насиченість, розкутість контактів з однолітками (велика кількість експресивно-мімічних проявів, що виражають емоційні стани від обурення до радості, від ніжності і співчуття до гніву);

– нестандартність і нерегламентованість дій молодших школярів (стрибають, роблять химерні пози, кривляються, дражнять один одного, складають небилинці

тощо), на відміну від дотримування певних загальноприйнятих норм поведінки при взаємодії з дорослими [3, с. 58].

Молодші школярі спілкуються з ровесниками в основному в іграх, а також в умовах спільної діяльності. З дорослими учні початкових класів спілкуються в основному в сім'ї (з батьками, рідними) і зміст цього спілкування значно впливає на те, як складається спілкування з ровесниками.

Таким чином, в період молодшого шкільного віку учні значно розширюють свій попередній досвід міжособистісного спілкування як з ровесниками, так і з дорослими. Формування навичок комунікації відбувається на фоні активного розвитку пізнавально-навчальної діяльності, емоційності, особистісних якостей учнів, становлення їхньої мотиваційної сфери і моральних переконань.

Список використаних джерел

1. Беляєва О. М. Мовленнєва комунікація: структура, види, форми, перешкоди. *Світ медицини та біології*. 2016. № 1 (55). С. 185–191.
2. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. 350 с.
3. Корніяка О. М. Психологія комунікативної культури школяра. Київ: Міленіум, 2006. 336 с.
4. Мартынова К. А., Истомина И. А. Формирование коммуникативных навыков у детей дошкольного возраста с нарушениями зрения. *Материалы VIII Международной студенческой научной конференции «Студенческий научный форум»*. URL: <https://scienceforum.ru/2016/article/2016028466>"><https://scienceforum.ru/2016/article/2016028466> (дата звернення: 18.10.2021).
5. Марченко І. С. Педагогічні заходи з формування комунікативної поведінки дітей із дизартрією при ДЦП. К. : в. д. «Слово», 2013. 96 с.

М. О. Паладич,
*магістрантка ННІФК Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка
Науковий керівник: С. В. Гвоздецька,
кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
доцент кафедри теорії та методики фізичної культури ННІФК
Сумського державного педагогічного університету
імені А.С. Макаренка
(м. Суми)*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ГНУЧКОСТІ В ДІВЧАТ У ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Розвиток рухових якостей школярів в теперішній час знаходиться під пильною увагою спеціалістів, педагогів, тренерів, лікарів. Це пояснюється загальним зниженням рівня здоров'я, фізичної підготовленості дітей різних вікових груп. Іде активний пошук ефективних, оптимальних шляхів, адекватних методик розвитку рухових якостей школярів [1].

Гнучкість, як рухова якість, є одним з основних, базових складових фізичної підготовленості дітей. Технологічні аспекти її розвитку постійно вимагають удосконалення, використання сучасних засобів та методів в залежності від рівня фізичної підготовленості, вікових, статевих, соматичних, індивідуальних та ін. особливостей школярів [2].

Одним з нових напрямків розвитку гнучкості в процесі фізичного виховання є стретчінг (комплекс спеціальних фізичних вправ, які спрямовані на розвиток біомеханічних властивостей м'язів, гнучкості та рухливості в суглобах) [3, 4]. Використання фізичних вправ типу стретчінг в поєднанні з елементами ритмічної гімнастики має, на наш погляд, найбільш ефективний вплив на розвиток гнучкості дітей різного шкільного віку.

Метою нашого дослідження було експериментально обґрунтувати ефективність використання програм фізичних вправ стретчингового характеру в процесі ритмічного виховання дівчат шкільного віку. В тестуванні приймали участь дівчата шкільного віку трьох вікових груп: 1 група – 9-11 років ($n=28$); 2 група – 12-14 років ($n=30$); 3 група – 15-17 років ($n=29$).

Для оцінки динаміки змін показників активної та пасивної гнучкості дівчат шкільного віку використовувались тестові завдання, які характеризували її вихідний (початок навчального року) та етапний стан (кінець навчального року).

Структура оцінювання гнучкості включала такі елементи:

- визначення вихідного (початок навчального року) і підсумкового (кінець навчального року) рівнів стану гнучкості дівчат шкільного віку (метод середніх величин);
- перевірка тестових завдань на інформативність та надійність (кореляційний аналіз);
- визначення структури розподілу окремих показників в стан фізичної підготовленості (факторний аналіз);
- розробка моделей фізичної підготовленості (множинний регресійний аналіз);
- побудова шкал оцінювання показників активної та пасивної гнучкості на основі математичних моделей і результатів гістограмного аналізу.

Результати етапного контролю динаміки змін розвитку гнучкості дівчат трьох вікових груп свідчать про значимі зміни показники таких тестових завдань: 1 група – нахили тулуба вперед з положення стоячи і сидячи, викрут рук в плечових суглобах, утримання положення "міст", повздовжнього шпагату лівою, поперечного шпагату, положення лежачи прогнувшись на стегнах, правої ноги вперед-угору, лівої ноги вперед угору, положення кута у висі ($P=0.021-0.001$); 2 група – викрут рук в плечових суглобах, утримання положення "міст", повздовжній шпагат правою, поперечний шпагат, утримання положення лежачи прогнувшись на стегнах ($P=0.026-0.007$); 3 група – утримання положення "міст", повздовжній шпагат правою, поперечний шпагат,

утримання лівої в сторону-угору, положення кута у висі ($P=0.041-0.006$).

У дівчат 9-11 років найбільший процентний приріст (27.1%) спостерігався в показнику, який характеризує рухливості в кульшових суглобах, еластичність м'язів задньої поверхні ніг – нахил тулуба вперед в положенні стоячи, найменший приріст (1.7%) – утримання лівої ноги в сторону-угору

У дівчат 12-14 років найбільший процентний приріст (16.3%) спостерігався у показника – поперечний шпагат, найменший приріст (0.5%) – утримання лівої ноги в назад-угору.

У дівчат 15-17 років найбільший процентний приріст (40.1%) мав показник, який характеризував рухливості в кульшових суглобах та еластичність м'язів задньої поверхні ніг – нахил тулуба вперед в положенні стоячи, найменший приріст (1.17%) – утримання лівої ноги назад-угору.

Результати кореляційного аналізу показників, які досліджувались, дозволили визначити межі і співвідношення їх процентного внеску в загальний рівень гнучкості дівчат різних вікових груп: у дівчат 9-11 років визначений діапазон знаходився в межах від 0 до 11.9% (вихідний стан), від 2.0 до 11.0% (етапний стан); у дівчат 12-14 років – від 0 до 11.3% (вихідний стан), від 2.8 до 9.8% (етапний стан); 15-17 років – від 1,1 до 10.3% (вихідний стан), від 1.8 до 9.4% (етапний стан). Дані кореляційного аналізу свідчать про те, що в результаті етапного контролю, спостерігалось зниження діапазону досліджуваних показників в загальний стан гнучкості дівчат у всіх вікових групах. Ці дані дають змогу зробити висновок про тенденцію показників, які досліджуються, до більш пропорційного їх внеску в загальну гнучкість в результаті впливу програм фізичних вправ стретчингового характеру в процесі ритмічного виховання дівчат 9-17 років.

Використовуючи гістограмний аналіз експериментальних даних були розроблені шкали нормативних параметрів розвитку гнучкості дівчат середнього і старшого шкільного віку (табл. 1, 2).

Висновки.

1. Результати експериментальних досліджень свідчать про те, що адекватна побудова і використання програм фізичних вправ стретчингової спрямованості в процесі ритмічного виховання дівчат шкільного віку достатньо впливають на показники гнучкості і можуть виконувати роль діагностичних критеріїв оцінки їх стану.

2. Програми фізичних вправ необхідно будувати в залежності від вікових і індивідуальних особливостей школярів. Об'єм і інтенсивність навантажень необхідно варіювати відносно їх рівня фізичної підготовленості.

3. Результати етапного контролю свідчать про значні зміни показників активної і пасивної гнучкості дівчат різних вікових груп. Статистичні параметри кожної з шкал оцінки свідчать про збільшення етапного стану гнучкості по відношенню до вихідного.

4. Результати кореляційного аналізу дозволили визначити процентний внесок кожного досліджуваного показника в загальний стан гнучкості дівчат різних вікових груп. Етапний контроль свідчить про збільшення кореляційних зв'язків між показниками активної і пасивної гнучкості дівчат середнього і старшого шкільного віку.

Список використаної літератури

1. Андрійчук О., Задворний Б. Особливості побудови занять стретчингом. *Спорт та сучасне суспільство*: матеріали XI Міжнародної наукової інтернет-конференції (29 березня 2018 р., Київ). Київ: Олімпійська література, 2018. С. 143-146.
2. Калинич І. І. Сучасні підходи до фізичного виховання дівчат старшого шкільного віку зі сколіозом. Перспективи, проблеми та наявні здобутки розвитку фізичної культури і спорту в Україні: матеріали III Всеукр. електронної конф. «COLOR OF SCIENCE» (30 січня 2020 р., Вінниця). Вінниця, 2020. pp. 146-151.
3. Рибалко П. Ф. Трансформація освітнього простору в Україні в напрямку організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладів загальної середньої освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2019. № 19. С. 67-71.
4. Рибалко П. Ф. Професійна підготовка учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти [Текст] : монографія. Суми : Цьома С. П., 2019. - 380 с.
5. Рибалко П. Ф. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти [Текст] : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Держ. ВНЗ "Донбас. держ. пед. ун-т". Слов'янськ, 2020. 40 с.
6. Сотник Ж.Г., Романова В.І., Винокурова Л.В. Оптимізація фізичного стану дівчат старшого шкільного віку на основі ритмічної гімнастики. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2013. № 1. С. 247-251.
7. Теорія і методика фізичного виховання: підруч. для студентів ВНЗ фіз. виховання і спорту: у 2 т. / за ред. Т. Ю. Круцевич. Київ: Олімпійська література, 2017. Т. 2. Методика фізичного виховання різних груп населення. 448 с.
8. Хильчук, Ю. Ю., Деделюк Н. А. Корекція фізичного стану дівчат старшого шкільного віку. *Молодіжний науковий вісник*. Серія: Фізичне виховання і спорт: зб. наук. пр. Луцьк. 2011. Вип. 5. С. 37–41.
9. Особливості методики розвитку фізичних якостей студентів неспортивних спеціальностей на заняттях фізичною культурою / Хоменко С. В., Рибалко П. Ф., Гудим М. П., Гудим С. В. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал. Суми: 2019. № 6 (90). С. 343–352.
10. Future Physical Education Teachers' Preparation to Use the Innovative Types of Motor Activity: Ukrainian Experience / Balashov D. and other. *TEM Journal*. 2019. 8(4). Pp. 1508-1516.
11. Dynamics of Indicators of Cadets' Physical Development and Functional Status during Pentathlon / Okhrimenko I. and other. *International Journal of Human Movement and Sports Sciences*, 9(4). 814–823. DOI: 10.13189/saj.2021.090428

*Альвіна Пеньківська,
студентка СВО «магістр» 2 курсу спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник: В.І. Імбер,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
(м. Вінниця)*

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ З ДОПОМОГОЮ ТВОРЧИХ ВПРАВ

Творче мислення часто протиставляється репродуктивному. Ряд вітчизняних дослідників, однак, указують на відсутність чітких розходжень між продуктивним і репродуктивним, особливо репродуктивне і творче мислення неправомірно розглядати як два різні види на тій підставі, що в мисленні завжди наявне динамічне співвідношення евристичних і неевристичних компонентів [1].

З психологічної точки зору немає принципових розходжень між продуктивним мисленням ученого, що відкриває об'єктивно нові закономірності навколишнього світу, і продуктивним мисленням учня, що робить відкриття лише для самого себе. Однак зрозуміло, що міра новизни буде відрізнятися. Позначаючи ці розбіжності, З.І.Калмикова виокремлює такі види мислення:

- *репродуктивне мислення* (міра новизни одержуваних знань надзвичайно малий);
- *продуктивне мислення* (у школярів, що відкривають щось нове для себе);
- *творче мислення* (у вчених, що відкривають принципово нові знання) [2].

Як *основні критерії творчого мислення* виділяються такі показники: оригінальність думки, можливість одержання відповідей, що значно відрізняються від звичних; легкість створення нових образів; швидкість думки - кількість асоціацій та ідей, що виникають за одиницю часу.

Творчість за своєю природою вимагає оригінальності, вміння відмовитися від стереотипів діяльності, переборювати психічну інерцію мислення.

Таким чином, творче мислення являє собою процес, у ході якого людина має можливість переносити знання, вміння в нову ситуацію, зауважувати нові проблеми у знайомих умовах, відзначати нові функції знайомого об'єкта, бачити альтернативні розв'язання, комбінувати раніше відомі способи в нові, створювати оригінальні способи розв'язання.

Вивчення математики в початкових класах здійснюється через систему задач і практичних робіт. Оволодіння математикою – означає навчитися розв'язувати задачі, причому не лише стандартні, а й такі, що вимагають певної незалежності мислення, творчих пошуків, оригінальності, винахідливості.

Визначаємо такі групи творчих вправ:

1. Завдання, пов'язані з важливими поняттями і методами математики (*вправи на використання елементів теорії множин та поняття відношення, задачі комбінованого та ймовірнісного характеру, вправи на формування найпростіших топологічних уявлень, логічні задачі, цікаві вправи*).

2. Завдання з елементами дослідження. Це зокрема вправи зі словами: порівняйте, виділіть головне, покажіть, доведіть, обґрунтуйте та ін.

3. Завдання, виконуючи які учні «відкривають» нові для себе зв'язки, залежності, закономірності й переконуються в їх справедливості (*вправи на здійснення простих висновків, класифікацій та групувань предметів*).

4. Практичні завдання і вправи на використання різних тверджень (*оптимізаційні задачі: вправи технічного спрямування; графічні вправи-діаграми; таблиці, шкали, схеми, графіки; вправи геометричного змісту; вправи на маніпулювання з предметами*).

5. Самостійно складені учнями вправи (спочатку за аналогією, потім за даною умовою).

6. Вправи на кмітливість, у яких вимагається розв'язувати приклади різними способами, записувати числа кількома даними цифрами, знаходити помилку в розв'язанні.

7. Цікаві вправи та ігри (вправи, які вражають швидкістю і легкістю обчислень, оригінальними і часовими несподіваними результатами, логічні ігри, задачі-вірші, задачі-казки, задачі-загадки, задачі жарти, математичні веселики) [4].

Активна модель навчання передбачає застосування методів, що стимулюють пізнавальну активність і самостійність учнів. Учень є суб'єктом навчання, він виконує творчі завдання, вступає в діалог з учителем. Основні методи: самостійна робота, проблемні та творчі завдання, запитання від учнів до вчителя і навпаки, що розвивають творче мислення [3; 1].

Підсумовуючи різні підходи науковців і вчителів-практиків до розвитку творчого мислення учнів на уроках математики, ми хочемо виокремити такі шляхи вирішення цієї проблеми: виконувати на уроках з дітьми різні види творчих вправ; використовувати проблемно-пошукові завдання; стимулювати учнів до прояву творчої уяви; використовувати методи творчого фантазування на уроках математики; застосовувати інтерактивні методи; активізувати творчу активність учнів за допомогою дидактичних ігор; працювати над нестандартними задачами та задачами з логічним навантаженням.

На нашу думку, саме завдання такого типу допоможуть учням не лише краще засвоювати навчальний матеріал, а й в процесі навчання розвивати мисленнєві процеси, встановлювати логічно-наслідкові зв'язки, подолати інертність мислення, навчитися відходити від шаблону, бути творчими у вирішенні завдань.

Список використаних джерел

1. Губенко О.В. Розвиваємо математичні здібності дитини, готуючи її до школи. *Обдарована дитина*. 1999. № 4. С. 41–47.

2. Калмыкова З.И. Продуктивное мышление как основа обучаемости. М.: Педагогика, 1981. 200 с.
3. Монько О. Плекаємо творчого учня. Математика. 2008. Квітень (№4). С. 1–7.
4. Яйчук. Т. В. Творчі завдання з математики в початкових класах. *Б-чка вчителя початкових класів*. №8. 2008. С. 25–34.

*Олена Пилипенко,
аспірант Дніпровського національного університету ім. О. Гончара,
асистент кафедри фундаментальних дисциплін
Донецького національного медичного університету
(м. Кропивницький)*

*Науковий керівник: С. І. Оковитий,
кандидат хімічних наук, професор, ректор,
Дніпровський національний університет ім. О. Гончара*

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ХІМІЇ СТУДЕНТАМ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Хімія – це наука, яка широко розповсюдилась в сучасному світі. Різні хімічні спрямування мають свої особливості викладання та ряд міжпредметних зв'язків та компетентностей. Медична хімія – це предмет, який з 2006 року є обов'язковим у вищих медичних навчальних закладах [1, с. 7].

Вивчення медичної хімії на першому курсі викликає багато протиріч у майбутніх лікарів, оскільки різко ламається їх уявлення структуру хімії в цілому. Перелаштування з шкільної програми до програми університету є досить складним процесом. Якщо не звернути вчасно увагу на студентів з такою проблемою, можна цілком втратити шкільного відмінника і мати лише посереднього трієчника-студента. Тому вчасно виявити або ж ще краще попередити такі суттєві метаморфози у студентів-першокурсників на заняттях з медичної хімії – основне завдання викладача.

Основними моментами у викладанні медичної хімії є зацікавлення предметом, чітке визначення медичного спрямування, розгляд ситуативних задач, виокремлення суттєвих зв'язків з медициною, висвітлення основних процесів в організмі з хімічної точки зору [2, с. 21].

Наступним моментом у співпраці викладач-студент є налагодження міжособистісних зв'язків. Викладач повинен вміти налаштувати студентів на спільну співпрацю, вибудувати процес спілкування на повазі та довірі з боку студентів, бути щирим та привітним. Надмірна суворість та недоступність відлякують кожну людину, а молодь тим більше. Викладач, який іде на зустріч студентам, може гарно пояснити матеріал, пов'язуючи складні питання з життєвими ситуаціями, має більш успішних студентів.

Сучасна молодь є більш прогресивною, але водночас і менш стійкою до труднощів. Тому навантаження на першокурсників повинно бути поступовим, оскільки великий об'єм інформації може просто викликати зворотній процес –

відштовхування бажання навчатися. Саме тому комплексний підхід у викладанні медичної хімії є найбільш прийнятним. Корегування методів викладання повинно здійснюватися в залежності від групи, яка навчається [3, с. 4]. Оскільки шаблонний підхід не дасть гарного результату. Кожна група студентів має свої певні особливості та базовий набір знань. Тому і лекційні заняття є теж особливою складовою навчального процесу, що потребують корекції матеріалу по ходу пізнання особливостей вмінь та навичок кожної групи.

Для полегшення такої задачі можна використати метод під назвою «перевернутий клас», який передбачає самостійне опрацювання нового матеріалу студентами перед лекцією [4]. Студент потім розуміє на які питання слід концентрувати більше уваги та може поставити запитання під час лекції. Але впровадження такого методу потребує певних навичок організації колективу, оскільки пояснити студентам важливість читання нового матеріалу перед лекцією є досить складним завданням.

Особливістю викладання лекційного матеріалу для студентів медичного спрямування є обов'язковим висвітлення користі вивченої теми для медицини та людини в цілому.

Розуміючи, що знання з певної теми є важливими та потрібними, студенту буде легше налаштуватися на вивчення складного нового матеріалу. Питання «Аде це мені знадобиться в житті?» відпадає саме собою.

На допомогу сучасному викладачеві приходять інтернет-ресурси з відеороликами наукового характеру. До кожної теми можна підібрати цікаві відео огляди, які за декілька хвилин наочного демонстрування зможуть прояснити важливі моменти.

Моделювання ситуативних задач є також гарним способом залучити студентів до більш детального, поглибленого вивчення матеріалу. Якщо студентів зацікавить питання, вони розумітимуть важливість його вирішення, то вони прикладуть максимум зусиль для пошуку правильної відповіді, зможуть зробити відповідні логічні висновки.

Всі ці тонкощі викладання медичної хімії враховуються під час роботи зі студентами. Корекція матеріалу відбувається в процесі кращого пізнання студентів. Теми та основні питання курсу медичної хімії видаються студентам перед першим заняттям. Лабораторні дослідження чітко описуються та спрямовані на закріплення вивченого матеріалу.

Ще одним важливим аспектом в успішному навчання студентів є комплексний підхід до перевірки знань. Поєднання різних форм роботи та перевірки дає кращі результати, ніж монотонне одноманітне опитування чи письмова робота. Студент може заробити за заняття декілька оцінок і краще показати свій рівень засвоєння знань. Тести – це та складова перевірки знань, яка є необхідною для вдосконалення навичок орієнтування в завданнях подібного типу на ліцензійному іспиті КРОК. Тому не слід ігнорувати даний тип перевірки. Вдале поєднання декількох різних

перевірочних завдань не лише більш точно розкриє рівень знань студентів, а й позбавить від нудьги та пасивності зі сторони студентів.

Тому використання даних методів викладання є доцільним на заняттях з медичної хімії та використовуються викладачами кафедри фундаментальних дисциплін.

Список використаних джерел

1. Медична хімія: Підр для вузів / Калібабчук В.О. та ін.; за ред. Калібабчук В.О. Київ: «Медицина», 2019. 336с.
2. Кайдалова Л. Г. Телешкіна О. О., Полуян С. М. Методика проведення занять у вищому навчальному закладі: метод. реком. для викладачів: Харків: НфаУ, 2004. 60 с.
3. Огородник В.Е., Аршанський Є.Я. Методика викладання хімії. Практикум: навч. посіб. Мінськ: Аверсев, 2014, 317с.
4. Перевернутий клас: покрокова інструкція для вчителя. URL: <http://www.airo.com.ua/perevernutiy-klas-pokroкова-instruktsiya-dlya-vchitelya/>

*Ілля Підлозний,
студент IV курсу спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)
Юлія Костенко,
студентка IV курсу спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)
Яна Сугоняк,
студентка IV курсу спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)
Науковий керівник: О.В. Непша,
старший викладач кафедри фізичної географії і геології
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
(м. Мелітополь)*

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

Сучасний учитель має вміти зацікавити дитину у вивченні свого предмету, він має прищепити учням бажання дізнаватися щось нове, поглиблювати свої знання, удосконалювати навички роботи з інформацією. Для того, щоб виконати ці досить складні завдання, педагог повинен вміти використовувати різні технології навчання дітей свого предмету. Дуже ефективними для міцного закріплення навчального матеріалу є ігрові технології.

Ігрові технології – це сучасні освітні (педагогічні) технології, засновані на активізації та інтенсифікації діяльності учнів. Іншими словами, дані технології «включають» учнів до навчального процесу, спонукають їх до активної розумової діяльності.

Ігрових технологій, які можуть застосовуватись у навчальному процесі досить багато. Існують загальноприйняті класифікації, що поєднують ігрові технології за різними ознаками. За характером діяльності ігрові технології поділяються на

фізичні, інтелектуальні, соціальні, психологічні; за характером педагогічного процесу на дидактичні, пізнавальні, виховні, розвиваючі, творчі та ін; за характером ігрових процесів на сюжетні, рольові, ділові тощо; за характером середовища на аудиторні, вуличні, комп'ютерні, телевізійні; за кількістю учасників на масові, групові та індивідуальні [1; 2].

Велика кількість видів ігрових технологій пояснюється тим, що гра може застосовуватися для вивчення практично будь-якої теми, причому різними способами та методами. «Гнучкість» ігрових технологій забезпечує можливість їх широкого застосування в навчальному процесі. Важливо тільки підібрати потрібний вид ігрової технології, який зміг би по максимуму задовольнити цілі та завдання навчального процесу.

Також важливою перевагою ігрових технологій є те, що дитину простіше зацікавити темою уроку за допомогою гри. Особливо це актуально для молодших класів, для яких зовсім недавно навчання, а саме гра була основним видом діяльності. Однак, якщо правильно організувати ігровий процес, то і для старших класів гра буде цікавою та пізнавальною. Важливо тільки підібрати завдання для їхнього рівня і вміти цікаво вести ігровий процес.

Іншою перевагою ігрових технологій є також те, що матеріал, отриманий під час гри, краще засвоюється дитиною. Оскільки дитині цікаво, вона отримує як знання, а й емоції, під час вивчення нового матеріалу. А це сприяє міцному закріпленню отриманої інформації.

У ході гри дитина розвиває творче мислення. Інтелектуальні ігри ставлять дитину в таку ситуацію, в якій необхідно за короткий термін знайти вирішення будь-якої проблеми. І часто дитина знаходить такі шляхи вирішення, про які раніше навіть не замислювалася. Отже, діти набувають нового досвіду вирішення навчальних завдань.

Перевагою ігрових технологій є також те, що дітям під час гри простіше встановлювати комунікативні зв'язки один з одним, вчитися знаходити спільні розв'язання проблеми. Це стане в нагоді дітям у подальшій навчальній та професійній діяльності.

Однак ігрові технології мають і недоліки. Так, наприклад, якщо гра буде організована неправильно, то діти можуть акцентувати увагу виключно на процесі гри, а не на тому досвіді, який вони повинні винести з ігрового процесу. А отже, матеріал не буде засвоєний, і урок може бути змарнований.

Також варто відзначити, що гра вимагає більше часу на підготовку, ніж звичайне заняття. До того ж на уроці якийсь проміжок часу доведеться приділити поясненню правил гри, особливостям оцінювання учнів під час ігрового процесу. В умовах, коли урок триває 45 хвилин, гра може бути не доведена до логічного кінця, і на цьому занятті не буде підведено підсумків виконаної роботи, що негативно позначається на засвоєнні дітьми матеріалу уроку.

При застосуванні ігрових технологій на уроці часто виникає ситуація

суперництва між учнями з різних команд. Це може при неправильному підході призвести до конфліктів у класі. Особливо, якщо в грі ведеться рахунок балів, команда, що програла, може бути незадоволена результатом. Важливо попередити цей конфлікт, зробивши «заохочення» для членів як команди, що перемогла, так і програла [3].

Географія – це предмет, який знаходиться на стику гуманітарних та природничих наук. Тобто, якщо правильно підібрати ігрові технології та організувати гру, можна «вбити відразу двох зайців»: діти краще засвоять матеріал, завчивши його в ході гри, а також у процесі гри діти можуть отримати навички роботи з картою, з різними приладами для вимірювання величин та ін.

Викладачеві необов'язково часто організовувати навчальні ігри на уроці. У більшості випадків досить просто введення ігрових елементів у навчальний процес. Це дозволить дітям «відпочити» від складних пояснень вчителя, від конспектування інформації чи вирішення самостійних та контрольних робіт. Це дозволить дітям «переключитися» від одного виду діяльності до іншого, а значить, дитина поживається, у неї з'явиться більше інтересу до теми, що вивчається.

Дуже важливо після проведення гри на уроці провести рефлексію. Вчитель повинен знати, наскільки добре діти засвоїли отриману інформацію, який настрій після вивчення предмета у такій формі. Це дозволить вчителю зробити висновки щодо ефективності використання ігрових технологій для цього класу [4;5].

Можна зробити висновок про те, що дуже важливо застосовувати на уроках географії ігрові технології, адже це не тільки робить різноманітнішим навчальний процес, а й учить дітей шукати вихід із нестандартної ситуації, застосовувати в ході своєї діяльності різні способи для вирішення поставленого завдання. А це, безперечно, стане в нагоді їм у подальшому життєвому шляху.

Список використаних джерел

1. Гончарук І.О. Використання дидактичних ігор на уроках біології: Навчально-методичний посібник. Вінниця: ММК, 2016. 52 с.
2. Корнєєв В.П. Форми навчання географії в школі: Посібник для вчителя. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2004. 224 с.
3. Римарчук І.В. Застосування ігрових технологій на уроках географії. *Шевченківська весна – 2017. Географія: Збірник наукових праць XV міжнародної науковопрактичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених*. К.: Прінт Сервіс, 2017. Випуск XV. С. 238-241
4. Сокол І. М. Квест: метод чи технологія? *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2014. № 2. С. 28-31.
5. Щербань П. Застосування ігрових технологій в освіті: історія і перспективи. *Витоки педагогічної майстерності. Сер. : Педагогічні науки*. 2014. Вип. 13. С. 286-291.

*Євгеній Плодистий,
магістранти кафедри теорії та методики фізичної культури
Вадим Яковенко
магістранти кафедри теорії та методики фізичної культури
Інституту фізичної культури СДПУ імені А.С.Макаренка
Науковий керівник: С. А. Лазоренко
доктор педагогічних наук, доцент кафедри спортивних дисциплін та
фізичного виховання
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
(м. Суми)*

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СИЛОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ПАУЕРЛІФТИНГУ

Армрестлінг або боротьба на руках – специфічний вид одноборств у якому очікуваний результат повною мірою залежить від швидкості реакції та фізичної міці спортсмена, так як час дужання є досить швидкоплинним і тому рівень розвитку силової підготовки має вагомим значення у підготовці армспортсменів. Тільки необхідний рівень силової підготовленості юних атлетів може забезпечити участь їх у змаганнях без шкоди для власного здоров'я, а також ефективно діяти під час сутички на борцівському столі. Лише за умови сформованості та розвитку силових здібностей, техніка боротьби на руках буде сприяти швидкому формуванню рухових навичок і вмій та їх реалізації в змагальній діяльності. Тому, пошук інноваційних шляхів силової підготовки армспортсменів старшого шкільного віку, на противагу традиційним методикам, є перспективою у теоретичному забезпеченні боротьби на руках актуальною і своєчасною.

Тому мета нашого дослідження: полягала в удосконаленні річного тренувального плану силової підготовки спортсменів-школярів старшого шкільного віку.

Для досягнення поставленої мети ми вирішували наступні завдання:

1. Проаналізувати стан дослідження проблеми розвитку силових здібностей спортсменів-школярів старшого шкільного віку у силових видах спорту.
2. Встановити ефективність використання різних методик силової підготовки у спортсменів борців на руках старшого шкільного віку.
3. Розробити річний план тренувальних занять щодо розвитку силових показників для старших кадетів-армспортсменів.

Виходячи з цього об'єктом дослідження був процес розвитку силових показників спортсменів-школярів старшого шкільного віку засобами армспорту. Предмет дослідження: річний план силової підготовки старших кадетів борців на руках, розроблений на основі засобів армспорту.

Для вирішення поставлених завдань нами були використані наступні методи дослідження: аналіз та узагальнення даних науково-методичної літератури, педагогічні методи дослідження, біомеханічні, методи математичної статистики.

Експериментальна перевірка ефективності річного плану щодо розвитку силових якостей засобами спорту здійснювалась протягом 2020–2021 навчального року на базі спортивного клубу «Фрунзенець» міста Суми. Після впровадження річного тренувального плану, щодо розвитку силових якостей у школярів старшого шкільного віку ми протестували старшокласників в основних вправах направлених на розвиток силових показників у армспорті, в яких задіяні наступні групи м'язів: згиначі та розгиначі передпліччя, згиначі кисті, м'язи що пронують плече і передпліччя. Для тестування були обрані наступні вправи в яких визначався показник разового максимуму. Згинання кисті з гантеллю, передпліччя на лавці паралельно полу. Згинання передпліччя з гантеллю стоячи, кисть у нейтральному положенні. Пронація кисть на 180 градусів з ременем на якому закріплена вага. Динамометрія кисті. Жим штанги лежачи. Результати заносилися в загальний протокол та підлягали наступній статистичній обробці.

Розподіл інтенсивності тренувань у тренувальному мезоциклі по тижням відбувався наступним чином: перші два тижні були охоплені розвиваючим мікроциклом, де перша семиденка мала спрямування на розвиток білих м'язових волокон з фізичними навантаженнями 75% від максимального, другий – мав розвивати білі м'язові волокна з навантаженням 40%. Наступний мікроцикл (реалізаційний) теж був два тижні і мав на меті розвиток високо-порогових м'язових волокон з навантаженням 90% від максимального.

Контрольна група яка займалась за класичним планом тренувань, не показала достовірно-вірогідних змін у силових показниках по завершенню експерименту. Відбулись незначні зміни у кистьовій динамометрії, пронації кисті, згинанні кисті та передпліччя. Кистьова динамометрія покращилася трохи більше, ніж на 1%, згинання кисті – на 4%, згинання передпліччя – на 5,8%, пронація кисті майже на 8%. Найбільші зміни відбулись у вправі «Жим штанги лежачи», де середній показник ваги збільшився майже на 17% у кінці експерименту, порівняно з початком експерименту $p < 0,05$.

Навчально-тренувальні заняття у експериментальній групі юних борців на руках, відбувалися відповідно до розробленого нами тренувального плану. Зміни силової підготовки армспортсменів експериментальної групи були більш якісними у порівнянні з контрольною. Так, наприклад, середній показник сили при виконанні вправи «пронація кисті» у кінці дослідження зріс на 30%. Констатуємо також збільшення сили й в інших вправах: кистьова динамометрія – на 12%, згинання кисті – на 17%, згинання передпліччя – на 15%, жим штанги – на 20%. Покращення силового розвитку атлетів експериментальної групи носили вірогідний характер.

Результати порівняння розвитку силових показників контрольної і експериментальної груп у кінці експерименту демонструють наступні вірогідні зміни збільшення силових показників експериментальної групи в порівнянні з контрольною: кистьова динамометрія на 10,1%, згинання кисті – 13%, передпліччя – майже 10%, пронація кисті – 22,6% та жим штанги – 3,6%. Найменша різниця – у вправі «жим штанги лежачи» – 3,6%, пояснюється тим, що об'єм виконаної роботи у цій вправі майже однаковий в обох групах, але перевага у прирості сили присутня в експериментальній групі, бо в ній додатково проводилися тренування червоних м'язових волокон у цій вправі.

Таким чином дані нашого дослідження підтвердили ефективність розробленого річного тренувального плану підготовки армспортсменів, спрямованого на оптимізацію розвитку силових показників як основи у змагальній і тренувальній діяльності борців на руках.

Список використаних джерел

1. Добринський В. С. Рейтингова оцінка фізичної підготовленості підлітків як засіб підвищення мотивації до систематичних занять фізичною культурою : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. наук з фізич. вихов. і спорту : спец. 24.00.02. Луцьк, 2000. 21 с.
2. Використання методу колового тренування на уроках фізичної культури / А.В. Рибницький та ін. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*. Вип. 129. Том III. Серія : Педагогічні науки. Чернігів : ЧНПУ, 2015. С. 275-277.
3. Поляков М. И. О развитии физических качеств. *Физическая культура в школе : научно-методический журнал*. 2002. № 1. С. 18.
4. Рибалко П. Ф., Красілов, А. Д., Жуков В. Л. Силові види спорту. Навч.-метод. посібник. Суми: Вид-во Сум ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2017. 108 с.
5. Рибалко П. Ф., Красілов, А. Д., Жуков В. Л. Основи теорії атлетизму. Навч.-метод. посібник. Суми: Вид-во Сум ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2017. 112 с.
6. Рибалко П. Ф., Красілов, А. Д., Жуков В. Л. Самостійне оздоровче тренування. Навч.-метод. посібник. Суми: Вид-во Сум ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2017. 106 с.
7. Рибалко П. Ф. Професійна підготовка учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти [Текст] : монографія. Суми : Цьома С. П., 2019.
8. Формування енергозберезувальної компетентності у спортсменів-єдиноборців / Шемчук В. А. та ін. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / [редкол.: А.В. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : КПУ. 2020. Вип. 72. 170 с. Т. 2. с.159-165.
9. Methods Of Introducing Information Technologies Into The Educational Process Of Higher Education Institutions Of Ukraine / Romanchenko I. and other. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. VOL.21. No.5. May 2021.

*Альона Прокопенко,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри інформатики
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
(м. Харків)*

ФРЕЙМОВИЙ ТА ДІЯЛЬНИСНИЙ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ЕДУКАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Модернізаційні процеси, «стрімкий розвиток цифрових технологій у межах чергової хвилі науково-технічної революції перетворило їх в органічну складову практично всіх сфер життя людини і суспільства» [4, с. 99], освітня галузь не є виключенням, тому виникає потреба у розробці нової педагогічної концепції едукації майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти підґрунтям якої є методологічні підходи – фреймовий та діяльнісний.

Доцільності використання фреймового підходу при вирішенні проблем навчання, виховання та розвитку особистості присвячені наукові доробки таких учених, як: Р. Гуріна та Т. Ларіна досліджували фреймовий підхід під час вивчення природничо-математичних освітніх компонентів; А. Латишева, С. Федорова; В. Шляхов та інші вивчали фреймову технологію під час вивчення гуманітарного циклу.

Н. Саєнко у статті «Фреймовий підхід у навчанні іноземних мов для професійного спілкування» доводить, що «підвищення ефективності навчання іноземних мов студентів технічних спеціальностей значною мірою залежить від використання підходів до навчання і технологій, які враховують особливості менталітету майбутніх інженерів, яким здебільшого притаманний так званий математичний інтелект, серед характеристик якого називають здатність кращого засвоєння матеріалу, представленого в структурованому вигляді. У цьому сенсі потужний потенціал має фреймовий підхід до навчання, можливості якого у навчанні різних дисциплін детально досліджувалися науковцями останні десять років» [3].

Відповідно до фреймового підходу едукації особистості «основними структурами знань виступають: фрейми – структури даних, призначених для представлення стереотипної ситуації (М. Мінський), структури знання про певний фрагмент людського досвіду. Таке знання включає лексичне значення, енциклопедичне знання та екстралінгвістичне знання; схеми – структури, що організують попередній досвід; скрипти або сценарії – ментальні репрезентації каузально пов'язаних дій» [3].

Фреймовий підхід у процесі розробки педагогічної концепції едукації майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти сприятиме вивченню, індукції, дедукції, формалізації, адаптації, аналогії, запозиченню, концептуальному абстрагуванню, моделюванню і узагальненню існуючих концепцій, зокрема

педагогічних, задля послідовного логічного їх структурування в єдину цілісну концепцію. Доцільність його використання – забезпечення ефективних шляхів реалізації цієї педагогічної концепції на основі її фреймової візуалізації.

Взаємодія обох підходів забезпечує використання цифрових технологій для розвитку творчих здібностей, полегшення процесу викладання та навчання, співпраці зі здобувачами освіти, їх батьками, колегами, адміністрацією закладу для досягнення поставлених цілей; допомагає здійснювати аналіз та систематизацію програмного забезпечення [4].

Питання застосування діяльнісного підходу представлено у наукових доробках І. Беха, П. Гальперіна, О. Добротвора, Н. Куриленко, Д. Равена, В. Сластьоніна, Е. Юдіна та інших.

Діяльнісний підхід «використовується для визначення організаційних засад підготовки вчителів на основі моделі майбутньої діяльності, спостереження за активізацією залучення студента до різноманітних професійно-педагогічних зв'язків за допомогою засвоєння системи особистісних, регулятивних, пізнавальних і комунікативних універсальних навчальних дій» (за В. Безлюдною) [1, с. 32]; «для реалізації діяльнісного підходу важливо не лише організувати продуктивну освітню діяльність, але зробити її цілеспрямованою у межах культурного контексті життєдіяльності студентів» [2, с. 119–120].

При розробці педагогічної концепції едукативної майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти діяльнісний підхід є одним із основних підходів, адже дозволяє визначити специфічні ознаки та освітньо-професійні характеристики з конкретного напрямку підготовки майбутніх учителів. Через урахування діяльнісного підходу реалізується ефективна взаємодія як науково-педагогічних працівників між собою, так і зі здобувачами вищої освіти. При застосуванні зазначеного підходу використовуються відповідні технології, методики, методи форми, та засоби, призначені, передусім, для самостійної (поза аудиторної) та виховної роботи.

Отже, фреймовий та діяльнісний підхід стануть основою при розробці авторської педагогічної концепції едукативної майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти та сприятимуть підвищенню результативності освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Безлюдна В. А. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах України : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / МОН України ; Уман. держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; Рівнен. держ. гум. ун-т. Рівне, 2018. 514 с.
2. Курнишев Ю. А. Педагогічні умови професійного саморозвитку майбутніх учителів фізичної культури : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / НАПН України ; Ін-т проф.-тех. освіти. Київ, 2017. 249 с. URL : https://ivet.edu.ua/images/spets-rada/diss/dis_Kurnyshev.pdf.
3. Саєнко Н. С. Фреймовий підхід у навчанні іноземних мов для професійного спілкування. *Іношомовна освіта у вищій технічній школі : методи, підходи, технології* : матеріали

II Міжнар. наук. конф., 22.11.2012 р. / Нац. техн. ун-т Укр. «КПІ». 2012. URL : <http://www.kamts1.kpi.ua/ru/node/735>.

4. Харківська А. А. Формування та розвиток цифрової компетентності педагога в системі навчання впродовж життя – вимога часу. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти* : зб. наук. праць. Харків : Вид-во УПА. 2020. № 66. С. 98–105.

Д. О. Прокопенко
*магістрант ННІФК Сумського державного педагогічного
університету імені А.С.Макаренка
Науковий керівник: С. В. Гвоздецька
кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
доцент кафедри теорії та методики фізичної культури
ННІФК Сумського державного педагогічного університету
імені А.С.Макаренка*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СИЛОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ АГРАРНОГО ЛІЦЕЮ

На сьогодні, під впливом факторів соціально-економічного середовища, здоров'я населення України, зокрема дітей, підлітків, та юнаків значно погіршилося і знаходиться у критичному стані. Значний негативний вплив на здоров'я дітей має зменшення рухової активності, гіпокінезія та гіподинамія, обумовлені великою кількістю загальноосвітніх уроків у школі, домашніх завдань, тривалим перебуванням біля телевізора, комп'ютера недостатньою зайнятістю фізичною культурою (Круцевич Т. Ю., 2017).

Тому актуальним залишається питання використання різноманітних форм фізичного виховання, особливо у позаурочний час.

Період юнацтва – час бурхливого розвитку фізичних здібностей людини, формування тілесної краси і рухової досконалості, досягнення близького до максимально можливого рівня розвитку фізичних якостей. Одним із важливих оздоровчих завдань фізичного виховання в юнацькому віці є розвиток силових здібностей, підвищення рівня силової витривалості й удосконалення техніки виконання фізичних вправ поряд з освоєнням нових видів рухів і дій.

За даними багатьох авторів (Балушка Л., 2014; Дикий О., 2015 та ін.) у більшості ліцеїстів спостерігається низький вихідний рівень розвитку фізичних якостей, зокрема і в учнів аграрного ліцею. Недостатній рівень фізичної підготовленості ускладнює успішне оволодіння учнями аграрного ліцею професійних навичок, оскільки від рівня розвитку фізичних якостей, зокрема силових здібностей залежать адаптаційні можливості до фізичних навантажень (Карabanov Є. О., 2015; Прасолов Є. Я., Дудник В. В., Беловол С. А., 2014 та ін.). Тому проблема організації і методики проведення занять з фізичного виховання

учнів аграрного ліцею у позаурочний час, спрямованих на розвиток силових здібностей на сьогоднішній день залишається актуальною.

Мета дослідження – дослідити особливості розвитку силових здібностей учнів аграрного ліцею у позакласній роботі з фізичного виховання.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати науково-методичну літературу з обраного напрямку дослідження.
2. Дослідити ставлення учнів аграрного ліцею до занять фізичною культурою і спортом.
3. Розробити та експериментально обґрунтувати методику проведення позакласних занять з фізичного виховання, спрямовану на розвиток силових здібностей учнів аграрного ліцею.

Методи дослідження: аналіз і узагальнення науково-методичної літератури, педагогічні спостереження, соціологічні методи, тестування силових здібностей, педагогічний експеримент, методи математичної статистики.

Сучасні наукові дослідження доводять, що для оптимального планування занять фізичною культурою з учнями-аграріями необхідно обов'язково враховувати вимоги до їх майбутньої діяльності. Так, природничо-аграрній групі спеціальностей притаманна діяльність, яка супроводжується довгостроковим і короткочасним напруженням м'язів всього тіла у поєднанні зі статичним напруженням. Також їй властиві різноманітні змінні робочі пози – сидячи, стоячи, лежачи, зігнувшись, при яких можливе вимушене тривале перебування в одному і тому самому положенні, вплив м'язових перенапружень. Тому як відзначають науковці, для успішної діяльності майбутні фахівці повинні мати високий рівень розвитку сили, загальної та силової витривалості.

З метою дослідження ставлення учнів аграрного ліцею до занять фізичною культурою і спортом нами було проведено анкетування. У дослідженні взяли участь учні 15-16 років Глинського державного професійного аграрного ліцею у кількості 38 осіб.

Результати анкетування свідчать про низький рівень фізичної активності учнів, про переважно «сидячий» режим, що, водночас, викликає необхідність урізноманітнення вільного часу учнів за рахунок підвищення їх рухової активності у процесі позакласних занять з фізичного виховання та підтверджує дані науковців про недостатній обсяг занять фізичною культурою у вільний від навчання час.

Враховуючи отримані дані нами була розроблена і запропонована методика проведення позакласних занять з фізичного виховання, спрямована на розвиток силових здібностей учнів аграрного ліцею.

З метою усунення односторонньої спрямованості роботи з фізичного виховання учнів-ліцеїстів у позанавчальний час ми акцентували увагу на більш доцільному розподілі бюджету часу на кожному занятті для розучування рухів і для розвитку фізичних якостей, зокрема сили.

Загальноприйнята схема занять, в інтересах підвищення ефективності навчально-виховної роботи нами була дещо змінена. На кожному позакласному занятті з фізичного виховання в другій половині основної частини ми передбачали спеціальний час для розвитку фізичних якостей, зокрема сили. Час для цього був зекономлений за рахунок оперативного проведення підготовчої і заключної частин.

Економія часу в підготовчій частині була досягнута за рахунок більш чіткої організації роботи, в заключній частині - була досягнута за рахунок оцінювання учнів та повідомлення індивідуальних домашніх завдань з технічної підготовки в ході основної частини.

Таким чином, нами була удосконалена загальноприйнята структура заняття. Основну частину ми розділили на дві підчастини і тому в занятті стало чотири відносно самостійних частини:

1) підготовча – 6-7 хв.;

2) основна – 36 хв.:

а) технічна підготовка – до 15 хв. (ознайомлення, повторення, закріплення та удосконалення рухових умінь і навичок);

б) загальна фізична підготовка – 20-22 хв. (розвиток фізичних якостей, зокрема сили);

3) заключна – 2-3 хв. (дихальні вправи, вправи на розслаблення, повідомлення загальних успіхів та недоліків, повідомлення чи нагадування домашніх завдань).

Висока загальна щільність заняття забезпечувалась оптимізацією умов занять та вибором найбільш раціональних методів організації діяльності учнів (фронтальний, потоковий, груповий, а на етапі закріплення та вдосконалення навички - взаємодопомога та взаємонавчання, елементи змагального та ігрового методів, які окрім підвищення щільності занять, ще й сприяли позитивному емоційному фону).

Для підвищення моторної щільності заняття, нами практикувався змінно-груповий метод організації діяльності учнів-ліцеїстів. Всі вихованці, в залежності від кількості запланованих фізичних вправ для розвитку того чи іншого виду прояву сили, поділялися на 3-4 підгрупи по 2-4 учні (юнаки і дівчата окремо) з коловою зміною станцій. Така організація діяльності учнів дозволила реалізувати усі заплановані освітні, оздоровчі та виховні завдання за 20-22 хв.

В учнів контрольних груп заняття проводились за традиційною методикою.

Для експериментальної перевірки розробленої нами методики був проведений педагогічний експеримент у якому прийняли участь 38 учнів ліцейних класів віком 15-16 років, з яких 24 хлопця та 14 дівчат. Дослідження проводилося на базі Глинського державного професійного аграрного ліцею.

На констатуючому етапі педагогічного експерименту для проведення позакласних занять з фізичного виховання ліцеїсти були розподілені по групах: контрольна: 12 хлопців та 7 дівчат та експериментальна: 12 хлопців та 7 дівчат.

Експериментальна група займалася 3 рази на тиждень за розробленою нами методикою проведення позакласних занять з фізичного виховання з учнями аграрного ліцею. Контрольна група займалась 3 рази на тиждень за загальноприйнятою методикою проведення позакласних занять з фізичного виховання.

Дослідивши особливості розвитку силових здібностей ліцеїстів під час позакласних занять з фізичного виховання за розробленою нами методикою ми встановили, що в обох групах відбулися позитивні зрушення у розвитку силових здібностей, але в експериментальній групі вони більш виражені ніж в контрольній. Особливо це стосується власне силових здібностей.

Висновки. Отже, дослідивши особливості розвитку силових здібностей ліцеїстів ми прийшли до висновку, що розроблена нами методика проведення позакласних занять з фізичного виховання позитивно вплинула на показники силових здібностей учнів експериментальної групи на відміну від контрольної.

Список використаної літератури

1. Балущка Л. Рівень фізичної підготовленості учнів ліцею з поглибленою військово-фізичною підготовкою. *Молода спортивна наука України* : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. 2014. Вип.18. т. 2. С. 3–6.
2. Дикий О. Стан фізичної підготовленості учнів старшого шкільного віку. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2015. № 4. С. 79–82.
3. Карабанов Є. О. Професійно-прикладна фізична підготовка майбутніх фахівців агропромислового виробництва. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2015. № 1. С. 34–38.
4. Куртова Г. Ю., Рибалко П., Красілов А. Педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності фахівців аграрного сектору у процесі фізичного виховання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 4. С. 100–111.
5. Рибалко П.Ф. Особливості професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до подальшої фахової діяльності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : наук. журнал. Суми: 2019. № 9 (93). С. 235–245.
6. Рибалко Петро Федорович Професійна підготовка учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти [Текст] : монографія. Суми : Цьома С. П., 2019. 380 с.
7. Мінімальна сила як базовий компонент диференційованого розвитку силових здібностей підлітків Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології / Рибалко П.Ф. та ін. *Науковий журнал*. Суми: Сум ДПУ ім. А.С. Макаренка. 2021. № 1 (105).
8. Теорія і методика фізичного виховання: підруч. для студентів ВНЗ фіз. виховання і спорту: у 2 т. / за ред. Т. Ю. Круцевич. Київ: Олімпійська література, 2017. Т. 1. Методика фізичного виховання різних груп населення. 382 с.
9. Хоменко О. С., Рибалко П. Ф. Ефективність застосування засобів військово-спортивного багатоборства у фізичному вихованні студентів аграрних спеціальностей. *Спортивна наука України*. 2018. № 4. С. 51–58.
10. Рибалко П., Хоменко С. Формування комплексної системи розвитку силових здібностей студентів аграрного вузу на заняттях з тхеквондо. *Фізична культура і спорт: збірник наукових праць*. Вінниця: ТОВ «Планер». 2018. Вип. №5 (24). С. 107–113.

Артур Резниченко

студент I курсу спеціальності «Харчові технології»

Науковий керівник: О. В. Поправко,

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри суспільно-гуманітарних наук,

Таврійський державний агротехнологічний університет

імені Дмитра Моторного

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Філософія – це духовна діяльність, яка спрямована на постановку, аналіз і вирішення найголовніших світоглядних питань, пов'язаних із виробленням загального, цілісного погляду на світ. Філософія як особлива форма людської діяльності надає людині знання та вміння, яка, спираючись на неї, творить процес самого буття, орієнтується та позиціонує себе у розрізі об'єктивної діяльності, розглядається у системі відношень «людина – світ».

З античної доби філософія стала основою буття та існування суспільства, пранаукою, яка зародилась разом із людською свідомістю і дала поштовх для розвитку усіх сучасних наук. Зауважимо, що саме філософія допомагає розвинути у людині здібності критично мислити, вміння аналізувати та робити висновки – якості, які є важливими як у повсякденному житті, так і в процесі навчання. Це актуалізує важливість дослідження ролі філософії і визначення її місця у процесі професійної підготовки здобувачів.

Сьогодні філософія як гуманітарна наука є підґрунтям для підготовки майбутніх фахівців технічного спрямування, висококваліфікованих кадрів, які, закінчивши заклади вищої освіти (ЗВО), стануть не лише фахівцями своєї галузі, а й реалізують себе як особистість.

У технічному ЗВО гуманітарні знання спрямовані на формування фахівця з широким кругозором, ерудицією, розумінням громадянських та соціальних цінностей. Саме філософія формує та розкриває творчий потенціал здобувачів вищої освіти, допомагає їм зрозуміти своє місце у різних системах відносин, таких як: «людина – суспільство», «людина – людина», «людина – світ». Основою цих відносин є світоглядні орієнтації людини. Світогляд становить собою сукупність найбільш загальних уявлень про світ. Він формується під впливом соціокультурного простору. Саме філософії належить роль провідника формування світогляду.

Зазначимо, що філософія у підготовці здобувачів вищої освіти відіграє важливу роль, яка реалізується в таких напрямках:

– *по-перше*, формує розумове та критичне мислення здобувачів під час навчання, адже жодна практична діяльність не існує без теоретичної бази, її аналізу, сприйняття та відтворення під час майбутнього працевлаштування.

– *по-друге*, усвідомлення свого місця у суспільстві дає змогу людині правильно позиціювання та відкривати для себе перспектив подальшого свого розвитку як особистість і професіонала.

– *по-третьє*, філософія сприяє розвитку творчих здібностей, розвиває вміння генерувати нові ідей, які відповідають сучасним вимогам суспільства та задовольняють його потреби.

– *по-четверте*, у процесі вивчення філософії у здобувачів розвиваються здатності до самовдосконалення й самореалізації професійних компетентностей компонентів, що сприяє їх успішній реалізації у майбутній професійній діяльності.

– *по-п'яте*, формуються управлінські навички, навички роботи з людьми і навички прийняття рішень, які дозволяють розширити можливості фахівця у його професії.

Зауважимо, що, попри важливу роль філософії у професійній підготовці, під час її вивчення у здобувачів вищої освіти виникають певні труднощі, які перешкоджають повному розумінню курсу. До них можемо віднести наступні положення:

– знецінення філософії у сучасному освітньому середовищі (окремі ЗВО нівелюють роль філософії у підготовці фахівців технічних спеціальностей);

– недосконалість методики викладання предмету (методи часто є застарілими та не відповідають сучасним потребам здобувача вищої освіти, а знання подаються об'ємними блоками, аби встигнути розкрити всі передбачені навчальним планом дидактичні одиниці);

– відсутність інтересу до вивчення філософії (здобувачам стає нецікавим слухати потокову інформацію, адже навчання має тільки інформативний характер і спрямоване на запам'ятовування, а не на глибоке міркування);

– недостатнє розуміння мети вивчення предмету (на початковому етапі знайомства з предметом здобувачі часто не розуміють істинну мету та вплив філософії на становлення його як професіонала своєї справи);

– знеособленість, коли всі студенти підрівнюються під єдиний стандарт (вважаємо, що викладач повинен мати індивідуальний підхід до кожного здобувача, адже тільки за таких умов розкривається його можливий потенціал).

Треба усвідомлювати, що філософія, узагальнюючи та систематизуючи досвід людства у культурно-історичній сфері, залучає здобувачів вищої освіти до соціокультурних цінностей. При цьому вона не дає конкретних рекомендацій, адже розв'язання філософських проблем не є остаточним, а всі концепції унікальні, як і позиція тих, хто їх вивчає. Особливість філософії полягає ще й у тому, що її неможливо вивчити як твори літератури чи математичні формули, вона завжди знаходиться у русі, ніколи не зупиняється а постійно розвивається. Досвід показує,

що філософія зосереджує сучасні погляди поряд з «вічними» проблемами, вбирає надбання усього людства та розповсюджує свої знання серед усіх, хто прагне її зрозуміти.

Важливим є і місце, яке посідає філософія у підготовці фахівців. Реалізація її ключових функцій відповідає потребам сучасного суспільства. Як ми вже зазначали, без теоретичної бази не існує практики, і саме філософія надає вміння користуватися тими знаннями, які здобуває у процесі навчання майбутній фахівець. Філософія знаходить у глибині душі приховані якості особистості, обрамлює їх та спрямовує на подальший розвиток.

Вивчення гуманітарних дисциплін, а особливо філософії, у ЗВО було і залишається необхідною умовою отримання якісної і повної вищої освіти, яка здатна задовольняти потреби сьогодення. Вони формують новий погляд на проблеми власної професійної сфери, адже сучасні технології дають багатий і цікавий матеріал для філософського осмислення. особливе місце у цьому процесі належить філософії. Завдяки їй формується гуманістичне мислення, коли кожне технічне надбання отримує людський вимір, формує прийняття загальнолюдських цінностей і їх залучення в особистісні життєві позиції.

Підсумовуючи, можемо зазначити, що сучасний стан вищої технічної освіти засвідчує, що основне питання гуманітарної складової підготовки здобувачів полягає не в контексті вирішення питання про доцільність викладання філософії в технічних університетах, а пов'язане з вибором найбільш ефективних форм та способів їх викладання.

Отже, можна зробити висновок, філософія виконує одночасно виховну функцію і розкриває здібності особистості відповідно до сучасних викликів не тільки вищої освіти, а й подальшого працевлаштування.

Список використаних джерел

1. Вороновська Л. Г. Роль філософії в підготовці фахівців спеціалізованої технічної освіти. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*. 2015. № 2 С. 58–72.
2. Руденко О. В. Філософія освіти або чи потрібна освіті філософія. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія*. 2015. № 1(119). С. 41–43.
3. Троїцька Т. С, Троїцька О. М, Поправко О. В. Конструктивізм і діалог у викликах сучасній традиційній освіті. *Особистісно-професійний розвиток учителя Нової української школи: світові освітні практики, український контекст* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (6-8 червня 2019 р., м. Мелітополь, Україна). Мелітополь : ФОП Однорог Т. В, 2019. С. 273–277.
4. Поправко О. В., Лаврентьев І. С. Цінність вищої освіти в системі життєвих стратегій сучасної молоді. *Аграрна галузь сучасної України: проблеми та перспективи розвитку* : зб. матеріалів I Міжнар. наук.-практ. конф. (14 трав. 2021 р., м. Слов'янськ). Слов'янськ, 2021. С. 424–425.

*Євген Рекуненко,
магістрант кафедри фізичної культури
Інституту фізичної культури СДПУ ім. А.С. Макаренка
Науковий керівник: А.Д. Красілов,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та
методики фізичної культури
НН ІФК СумДПУ імені А. С. Макаренка*

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Науково-технічний прогрес спричиняє великі зміни в багатьох галузях людських знань. Це призводить до ускладнення процесу навчання в школі. Обсяг засвоєння інформації, який щороку збільшується, вимагає від учнівської молоді великого психічного напруження й фізичних зусиль. У зв'язку з цим успішне засвоєння теоретичних і практичних дисциплін залежить не тільки від бажання й здібностей учнів, але й від стану їх здоров'я та рівня фізичної працездатності. Не випадково підвищення рівня фізичної підготовленості й стану здоров'я учнів є одним із головних завдань сучасної школи. Це завдання вирішується переважно в процесі фізичного виховання школярів [5].

Не випадково система фізичного виховання тісно пов'язана з системою освіти, охорони здоров'я, оборони. У ній відзеркалюється соціальний та економічний стан життя суспільства. На важливе значення фізичного виховання й спорту для життєдіяльності людини вказують чинні державні документи: Закон України "Про фізичну культуру і спорт", Цільова комплексна програма "Фізичне виховання - здоров'я нації", Державна програма розвитку фізичної культури і спорту, Державні тести і нормативні оцінки фізичної підготовленості населення України.

Технологія вирішення вчителем фізичної культури кожного педагогічного завдання складається з трьох, тісно пов'язаних між собою, етапів: підготовчого, виконавчого й контрольного. Здійснення всіх етапів діяльності забезпечується такими видами робіт: перспективним плануванням фізичного виховання в школі, оперативним плануванням уроку, організацією фізичного виховання в школі; організацією уроку, оперативним управлінням (реалізацією педагогічних завдань та поточним контролем) на уроці фізичної культури; підсумковим (етапним) контролем і обліком фізичного виховання в школі.

У дослідженні виявлено залежність оцінок значимості компонентів професійної діяльності від рівня кваліфікації фахівця. Взаємозв'язок та ідентичність експертних оцінок найвищі у вчителів фізичної культури зі стажем роботи більше 10 років. Саме тому одержані від них відомості про зміст і структуру професійної діяльності потрібно брати за еталон. Молоді фахівці не можуть диференціювати головні ознаки своєї діяльності від другорядних, дають статистично вірогідну більшу кількість невизначених відповідей.

Мотиви ставлення студентів до професійної діяльності досить різноманітні, найбільш характерними є бажання працювати з дітьми, можливість підвищити рівень фізичного розвитку й фізичної підготовленості, бажання здобути вищу освіту. На якість навчальної діяльності студентів істотно впливає рівень довузівської підготовки, відсутність навичок самостійної роботи та відсутність постійного контролю.

Професіограма – це виявлені на основі аналізу всіх сторін педагогічної діяльності провідні властивості й характеристики педагогічної професії, які відображають внутрішню діяльність учителя у відповідності з вимогами суспільства.

Професіограма діяльності вчителя фізичної культури включає: властивості та характеристику особистості вчителя, психолого-педагогічну, спеціальну та методичну підготовки, вимоги до професійної культури. Ці компоненти тісно взаємопов'язані між собою і утворюють цілісну модель діяльності фахівця.

Висновки. Таким чином Мотиви ставлення студентів до професійної діяльності досить різноманітні, найбільш характерними є бажання працювати з дітьми, можливість підвищити рівень фізичного розвитку й фізичної підготовленості, бажання здобути вищу освіту. На якість навчальної діяльності студентів істотно впливає рівень довузівської підготовки, відсутність навичок самостійної роботи та відсутність постійного контролю.

Професіограма – це виявлені на основі аналізу всіх сторін педагогічної діяльності провідні властивості й характеристики педагогічної професії, які відображають внутрішню діяльність учителя у відповідності з вимогами суспільства.

Професіограма діяльності вчителя фізичної культури включає: властивості та характеристику особистості вчителя, психолого-педагогічну, спеціальну та методичну підготовки, вимоги до професійної культури. Ці компоненти тісно взаємопов'язані між собою і утворюють цілісну модель діяльності фахівця.

Список використаних джерел

1. Волкова С.С. Формування професійної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури. URL: www.rusnauka.com/.../27099.doc.htm
2. Методика управління фізкультурно-оздоровчою діяльністю в сучасних закладах середньої освіти / Лянной М. О., Рибалко П., Ганчева В., Красілов А. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми: 2019. № 4 (88), С. 280-289.
3. Зязюн І.А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи. Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи : монографія. Київ : РВВ ГДПУ, 2005. С. 10–18.
4. . Реформування системи фізичного виховання у закладах вищої освіти України / Ковальов І. М. та ін. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми: Сум ДПУ ім. А.С.Макаренка. 2021. № 2 (106).
5. Корж - Усенко Л. В., Рибалко П. Ф. Нормативно-правові засади розвитку вищої освіти в Україні в умовах євроінтеграції. *Фізико-математична освіта*. 2021. №3(29).
6. Концепція педагогічної компетенції. URL: <http://www.kgpa.km.ua/?q=node/233>

7. Рибалко П. Ф. Проблема підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу середньої освіти. *Science and education a new dimension : Pedagogy and Psychology*. 2020. (Будапешт, Угорщина). С. 38-42.
8. Рибалко П. Ф. Професійна підготовка учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти [Текст] : монографія. Суми : Цьома С. П., 2019. - 380 с.
9. Рибалко П. Ф. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти [Текст] : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Держ. ВНЗ "Донбас. держ. пед. ун-т". Слов'янськ, 2020. 40 с.
8. Шиян Б.М. Підготовка вчителя фізичної культури третього тисячоліття. *Зб. наук. праць «Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні»*. Рівне : Принт Хауз, 2001. Вип. 2. С. 371–374.
9. Пререддипломна та магістерська педагогічна практика студентів факультетів фізичного виховання та спорту. Навч.-метод. посіб. Чернівці : Рута, 2006. 144 с.
10. Future Physical Education Teachers' Preparation to Use the Innovative Types of Motor Activity: Ukrainian Experience / Balashov D., Bermudes D., Rybalko P., Shukatka O. *TEM Journal*, 2019; 8(4), Pp. 1508-1516.
11. Dynamics of Indicators of Cadets' Physical Development and Functional Status during Pentathlon / Okhrimenko Ivan and other. *International Journal of Human Movement and Sports Sciences/* 9(4), 814 - 823. DOI: 10.13189/saj.2021.090428/

Л. М. Рибалко,
доктор педагогічних наук, професор,
О. А. Пермяков,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Т. В. Йона,
старший викладач,
Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

НЕФОРМАЛЬНА ТА ІНФОРМАЛЬНА ОСВІТА СТУДЕНТІВ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

У Законі "Про освіту" ст. 8 зазначено, що особа реалізує своє право на освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти. Відповідно, результати навчання, здобути шляхом неформальної та / або інформальної, визнаються в системі формальної освіти в порядку, визначеному законодавством [5]. Поряд із поняттями "формальна", "неформальна" та "інформальна" освіта існують поняття "формальна", "неформальна" та "інформальна" освіта у сфері фізичної культури та спорту.

В літературі існують різні трактування даних понять. На наш погляд, найточнішими визначеннями є наступні. "Неформальна фізкультурна освіта – це освіта, що надає знання, практичні уміння, навички та потребу самостійно

займатися фізичними вправами усе життя, тобто змінює поведінкову парадигму студентів щодо необхідності занять фізичним вихованням з примусової на добровільну. Ця додаткова освіта науково обґрунтована, доцільно організована, проте не завершується наданням кваліфікації того чи іншого рівня [3, с. 8]. "Інформальна фізкультурна освіта – це індивідуальна пізнавальна діяльність, яка супроводжує повсякденне життя і не обов'язково носить цілеспрямований характер. Це спонтанна освіта, що реалізується за рахунок особистої активності людей. [4, с. 181].

На відміну від формальної освіти у сфері фізичної культури та спорту, яку студенти здобувають у державних навчальних закладах, неформальну та інформальну освіту вони здобувають поза стінами цих закладів. Неформальну освіту у сфері фізичної культури та спорту студенти здобувають в освітніх установах чи громадських організаціях, клубах, гуртках, під час індивідуальних занять та ін.; інформальну фізкультурну освіту – у процесі самоосвіти: під час читання літератури, перегляду телепередач про фізичну культуру та спорт, здоровий спосіб життя, збереження та зміцнення здоров'я, методику проведення самостійних занять фізичними вправами; під час виконання практичних фізичних вправ самостійно або разом з друзями та товаришами.

Неформальна фізкультурна освіта дає студентам можливість значно розширити знання, вміння і навички використання форм, методів і засобів фізичного виховання в процесі рухової активності, можливість регулярно самостійно займатися фізичними вправами. До того ж, неформальна фізкультурна освіта орієнтована на сучасні інноваційні процеси, й у такий спосіб відкриває студенту нові можливості розвитку і саморозвитку, зокрема у царині занять фізичною культурою і спортом, збереження і зміцнення здоров'я, ведення здорового способу життя [2, с. 32].

Основними ознаками неформальної освіти у сфері фізичної культури та спорту студентів є: освітня діяльність, організована поза формальною освітою, що доповнює формальну освіту; вільний доступ і добровільність участі в освітній діяльності; адаптованість до потреб особистості; диференціація змісту навчання з орієнтованістю на особистість; наявність сприятливого психологічного середовища для навчання та взаємодії; інтерактивність та інноваційність форм навчання [1, с. 34].

Дослідники по-різному формулюють основні завдання неформальної освіти у сфері фізичної культури та спорту студентів. Однак, незважаючи на різночитання в розумінні головних завдань неформальної освіти, вони повинні бути спрямовані на: активізацію рухової активності студентів для збереження і зміцнення здоров'я; отримання і засвоєння знань про цінності здоров'я, ведення здорового способу життя; формування умінь і навичок самостійних занять фізичними вправами, контролю і оцінки свого здоров'я і фізичного стану.

До принципів неформальної освіти у сфері фізичної культури та спорту відносять: орієнтованість на потреби тих, хто навчається; побудову фізкультурно-оздоровчого середовища ЗВО; спрямованість на формування працездатності та здоров'я фахівців; орієнтацію на самостійні заняття фізичною культурою і спортом; побудову індивідуальної оздоровчої системи; ініціативність, інтерактивність, саморегуляційність; розвиток емоційної сфери і підвищення самооцінки [2, с. 35-36].

Організаційними формами неформальної освіти у сфері фізичної культури та спорту є: науково-практичні конференції, методичні семінари, презентації, тренінги, курси, майстер-класи провідних фахівців і спортсменів, стажування, форуми, фітнес-конференції, заняття в спортивних секціях, групах аеробіки, шейпінгу, фітнесу, відвідування тренажерної зали, басейну, участь в масових фізкультурно-спортивних заходах, туристичних походах, спортивних флешмобах, спортивних святах, фестивалях, спартакіадах, турнірах тощо.

Інформальну освіту у сфері фізичної культури та спорту студенти отримують у процесі самоосвіти, в ході організації та проведення самостійних занять фізичними вправами, фізичним самовдосконаленням тощо. Оскільки інформальна освіта студентів безпосередньо пов'язана із самоосвітою, головна мета даного виду освіти – формування стійкої мотивації у студентів до самостійних занять фізичними вправами. У літературі виділяють такі види мотивів: оздоровчі, рухові й діяльні, змагально-конкурентні, естетичні, психологічно-значущі, виховні, творчі, комунікативні, пізнавально-розвиваючі, професійно-орієнтовані, адміністративні, культурні [7, с. 56].

Одним із сучасних джерел самоосвіти в галузі фізичної культури є Інтернет, який сприяє підвищенню інтересу та мотивації студентів до регулярних занять фізичною культурою. Великою популярністю серед них користуються мобільні додатки для фітнесу та бігу, спрямовані на зміцнення здоров'я, правильне харчування, відмову від шкідливих звичок, ведення здорового способу життя.

Самостійні заняття фізичними вправами вимагають обов'язкового контролю за станом здоров'я студентів, їх фізичну працездатність та підготовленість, реакцію організму на фізичні навантаження і т. д. Іншими словами, контроль необхідний для того, щоб не отримати негативного ефекту від неправильно підібраних фізичних вправ або фізичного навантаження.

Для фізичного виховання характерні два види контролю: педагогічний контроль і самоконтроль. Педагогічний контроль проводиться перед початком занять фізичною культурою та спрямований на виявлення індивідуального фізичного розвитку, рухового досвіду, наявних знань, умінь та навичок у галузі фізичної культури та ін. Самоконтроль спрямований на регулярні спостереження за станом здоров'я, фізичним розвитком, рухової підготовленістю студентів як під час фізичних навантажень, так і в режимі дня.

Перед проведенням самоконтролю студенту необхідно визначитись із показниками стану організму, які він фіксуватиме. Найбільш інформативними показниками є: маса тіла, самопочуття, частота серцевих скорочень, апетит, тренувальні навантаження, сон, бажання займатися, ефект від фізичних навантажень. Для виявлення ефективності від фізичних навантажень доцільно застосовувати методику САН (самопочуття, активність, настрій) [6, с. 153-154].

Нині в Україні освіту у сфері фізичної культури та спорту можна здобути в процесі формальної, неформальної та інформальної освіти. Формальну освіту студенти здобувають у державних навчальних закладах, неформальну та інформальну освіту – поза стінами цих закладів. Головні цілі та завдання неформальної освіти студентської молоді – активізація рухової активності, збереження і зміцнення здоров'я, ведення здорового способу життя. Головна мета інформальної освіти – формування стійкої мотивації у студентів до самостійних занять фізичними вправами, формування умінь і навичок самостійних занять фізичними вправами, контролю і оцінки свого здоров'я і фізичного стану.

Список використаних джерел

1. Бермудес Д. В. Неформальна фізична освіта як форма фізичного виховання студентів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 70, Т. 1. С. 31–35.
2. Борисенко В. В. Модель формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців технічних спеціальностей в умовах неформальної освіти. *Зб. наук. праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія: Педагогіка та психологія*. Харків : ХНПУ, 2019. Вип. 62. С. 30–38.
3. Вихляєв Ю. М. Глосарій термінів та визначень теорії та методики фізичного виховання. *Інноваційні технології фізичного виховання студентів*. Навчальний посібник. За заг. ред. Ю. М. Вихляєва. Київ : КП імені І. Сікорського. 2018. С. 6–13.
4. Дерека Т. Г. Фізкультурна освіта впродовж життя в контексті міжнародних інтеграційних процесів (формальна, неформальна, інформальна освіта). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 2018. Вип. 3 К (97). С. 178–181.
5. Закон України «Про освіту». Документ № 1709-ІХ із змінами, внесеними від 07.09.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
6. Зубов В. О., Євстігнеєва І. В., Воскобойнік Т. А. Самоконтроль студентів за фізичним станом свого організму в процесі занять фізичними вправами. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 75. С. 152–155.
7. Кетова Н. В. Проблема формування мотивації студентської молоді в сфері фізичної культури. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 2021. Вип. 9 (140). С. 54–56.

Алла Романець,

вчитель початкових класів

Галина Дорожко,

вчитель географії і початкових класів,

Новенський ЗЗСО Токмацької міської ради Запорізької області

(Токмак)

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Здоров'я – це ще не все, але все – ніщо без здоров'я.

Сократ

Здоров'я дітей – це політика, в якій закладено майбутнє країни, про основні цілі здоров'язбережувальної діяльності є:

- створення здоров'язбережувальних умов організації навчального процесу;
- збереження і зміцнення здоров'я школярів, формування у них та їхніх батьків, а також учителів відповідального ставлення до здорового способу життя [3, с.134].

Одним з варіантів здоров'язбережувальних технологій є медична профілактична робота, що проводиться в освітніх установах. Ця діяльність також спрямована на збереження здоров'я школярів, профілактику інфекційних та інших захворювань, але вже не за допомогою освітніх технологій.

Формування в учнів відповідальності, в числі і за своє здоров'я, – виховний процес, який слід розглядати як один з найважливіших завдань закладів освіти в умовах Нової української школи. Творчий характер освітнього процесу – обов'язкова умова здоров'язбереження [6, с. 189].

Зазвичай, можливості для реалізації творчих завдань досягається використанням на уроках і в позаурочній роботі активних методів і форм навчання.

«Ціна навчання для здоров'я» – ось той критерій, який при використанні здоров'язбережувальних технологій слугує вчителю мірилом допустимості тих чи інших педагогічних впливів.

Одним з непрямих індикаторів оцінки є ступінь інтересу школяра до навчання, конкретного предмета, часто наділена в бажання або небажання йти в школу. Ймовірно, що ступінь цього інтересу і бажання відображає і рівень позитивного впливу на здоров'я, технологій, що використовує вчитель: дитина, для якого школа – важке і неприємне випробування, щодня залишає в її стінах частинку свого здоров'я.

Один із принципів здоров'язбережувальної педагогічної тактики полягає в тому, що не вчитель повинен «нав'язувати» учневі інформацію, а учень повинен запросити її у вчителя і отримати необхідний відповідь.

Завдання педагога – навчити учня запитувати. А для цього необхідно сформуванню у нього інтерес, мотивацію до пізнання, навчання, усвідомлення того, що саме він хоче дізнатися, готовність і вміння ставити питання.

Схематично модель роботи по вищеназваній технології, що призводить до здоров'язбереження, включає в себе три етапи:

- на першому вчитель повідомляє учням інформацію (розповідає, читає, демонструє у візуальній формі), побудовану з таким розрахунком, щоб стимулювати (спровокувати) питання учнів;
- на другому етапі учні задають питання;
- на третьому – учитель на них відповідає (якщо зможе!) [5].

Заохочується вміння задати питання і спроба відповісти на нього. Порівняння цієї технології з традиційною показало зниження стомлюваності учнів і кращу якість засвоєння навіть великий обсяг матеріалу. Урок проходить на більш високому емоційному тлі, супроводжується додатковим тренуванням комунікативних навичок і більшим задоволенням від заняття як у педагога, так і у дітей.

У сфері діяльності нашого педагогічного колективу знаходяться всі складові освітніх здоров'язбережувальних технологій: організаційно-педагогічна, психолого-педагогічна, інформаційна та фізкультурно-оздоровча. Це виражається через безпосереднє навчання дітей елементарним прийомам здорового способу життя; прищеплення дітям елементарних гігієнічних навичок; правильну організацію навчальної діяльності (суворе дотримання режиму шкільних занять, побудова та аналіз уроку з позиції здоров'язбереження, використання засобів наочності, обов'язкове виконання гігієнічних вимог, сприятливий емоційний настрій і т.ін.); чергування занять з високою і низькою руховою активністю; в процесі проведення масових оздоровчих заходів; через навчання педагогічного колективу; в роботі з сім'ю (батьківський лекторій).

Організаційно-педагогічні умови проведення освітнього процесу, як і технологія роботи вчителя на уроці, складають серцевину здоров'язбережувальних освітніх технологій.

Важлива складова частина здоров'язбережувальної роботи вчителя – це раціональна організація уроку. Від правильної організації уроку, рівня його гігієнічної раціональності багато в чому залежить функціональний стан учнів в процесі навчальної діяльності, можливість тривалий час підтримувати розумову працездатність на високо рівні і попереджати передчасне стомлення [4].

Основні вимоги до якісного уроку в умовах здоров'язбережувальної педагогіки:

1. Побудова уроку на основі закономірностей навчально-виховного процесу з використанням останніх досягнень передової педагогічної практики з урахуванням питань здоров'язбереження.
2. Реалізація на уроці в оптимальному співвідношенні принципів і методів як загально-дидактичних, так і специфічних.

3. Забезпечення необхідних умов для продуктивної пізнавальної діяльності учнів з урахуванням їх стану здоров'я, особливостей розвитку, інтересів, нахилів та потреб.

4. Встановлення міжпредметних зв'язків, усвідомлених учнями, здійснення зв'язку з раніше вивченими знаннями та вміннями.

5. Активізація розвитку всіх сфер особистості учнів.

6. Логічність і емоційність усіх етапів навчально-виховної діяльності.

7. Ефективне використання педагогічних засобів здоров'язбережувальних освітніх технологій (фізкульт-хвилинок, рухливих ігор).

8. Формування практично необхідних знань, умінь, навичок, раціональних прийомів мислення та діяльності.

9. Забезпечення варіативного використання правил здорового способу життя в залежності від конкретних умов проведення уроку.

10. Формування вміння вчитися, піклуючись про своє здоров'я.

11. Ретельна діагностика, прогнозування, проектування і контроль кожного уроку з урахуванням особливостей розвитку учнів [1].

Функціональний стан школярів в процесі навчальної діяльності багато в чому залежить і від дотримання гігієнічних і психолого-педагогічних умов проведення уроку.

Для підвищення розумової працездатності дітей, попередження передчасного настання стомлення і зняття м'язової статичної напруги проводжу фізкультхвилинки (приблизно через 15 хвилин від початку уроку або з розвитком першої фази розумового стомлення у значної частини учнів класу). Крім цього визначаю і фіксую психологічний клімат на уроці, організую при необхідності емоційну розрядку; строго стежу за дотриманням учнями правильної постави, пози за столом, за її відповідність видам роботи і чергуванням протягом уроку.

Фізкульт-хвилинки проводжу, з огляду на специфіку предмету, з елементами самомасажу та іншими засобами, що допомагають відновити оперативну працездатність дітей. До складу вправ для фізкульт-хвилинок включаю, крім загальнорозвиваючих:

- вправи для формування правильної постави;
- вправи для зміцнення зору;
- вправи для зміцнення м'язів кистей рук;
- вправи для зміцнення «м'язового корсету»;
- релаксаційні вправи для міміки обличчя;
- вправи, спрямовані на вироблення раціонального дихання;
- вправи для розвитку міжпівкульної взаємодії.

Обов'язкова умова ефективного проведення фізкульт-хвилинок – позитивний емоційний фон. Виконання вправ знехотя, з нудьгуючим виглядом, як би роблячи послугу вчителю, бажаного результату не дасть, скоріше, навпаки.

Підсумовуючи вищезазначене, зауважимо, що реалізація здоров'язбережувальних ідей сучасного уроку сприяє розвитку особистості школяра, має істотний потенціал для його становлення. Цей потенціал полягає в меті, оновленому та здоров'язбережувальному змісті освіти, її формах та методах, які сприяють:

- формуванню творчої спрямованості особистості, що передбачає усвідомлення нею значення насамперед творчих, гуманістичних потреб, мотивів, цілей як провідних у її розвитку та майбутній життєдіяльності;
- формуванню позитивної мотивації на здоровий спосіб життя учнів;
- розвитку в учнів необхідних життєвих вмінь і спеціальних навичок, які зменшують схильність молоді до ризикованої поведінки [2, с. 26].

Список використаних джерел

1. Ващенко О., Свириденко С. Організація здоров'язберігаючої діяльності початкової школи. *Початкова освіта*. 2005. №46. С.2-4.
2. Дахнюк Г. І. Здоров'язбережувальні аспекти сучасного уроку. *Формування інноваційного здоров'язбережувального освітнього середовища: досвід проектування і реалізації*: матеріали круглого столу / упоряд. Н. А. Поліщук. Луцьк: ВІППО, 2018. С.22-26.
3. Карabanов Є.О., Купреєнко М.В., Непша О.В. Формування культури здоров'я в процесі фізичного виховання школярів. *Північне Приазов'я: проблеми регіонального розвитку у міжнародному контексті*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2017. С. 134-136.
4. Крошка С. А., Борисенко Л.Л. Здоров'язбережувальний напрям роботи в початковій школі як умова удосконалення навчально-виховного процесу. *Питання педагогіки, психології та методики початкового навчання: наукова дискусія*: матеріали Міжнародної наук.-практ. інтернет-конференції. Суми: СумДПУ імені А. С.Макаренка, 2014. С. 178-182.
5. Осадченко Т. Створення здоров'язбережувального середовища початкової школи: практичний порадник Умань : ВПЦ «Візаві», 2016. 234 с.
6. Романець А. Мета здоров'язберігаючих технологій в початковій школі в умовах реалізації концепції Нової української школи. *Формування стратегій міжкультурної комунікації особистості учня в онтогенезі: від методики до методології*: тези міжнародної науково-практичної конференції (13-14 вересня 2018 р.). Мелітополь, 2018. С. 188-192.

Інна Романів,
*студентка IV курсу педагогічного факультету
Науковий керівник: Оксана Василівна Шукатка,
доктор педагогічних наук, професор,
Львівський національний університет імені Івана Франка
(м. Львів)*

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У студентські роки заняття фізичною культурою і спортом дуже важливі. Вони спрямовані на вдосконалення фізичної підготовки, фізичного розвитку і фізичної працездатності, профілактику захворювань.

Здоровий спосіб життя – це сукупність способів і форм життєдіяльності особистості, спрямованих на щоденне збереження та зміцнення свого здоров'я, складниками якого є раціональне харчування, безпечний побут, якісні умови праці й відпочинку, оптимальна здоров'язбережувальна фізична активність, безпечна сексуальна поведінка, гігієна, загартування, відсутність шкідливих звичок, володіння необхідними компетенціями, знаннями, уміннями та навичками зі збереження та зміцнення свого здоров'я й усвідомлення людиною важливості і необхідності активних дій у цьому напрямі [5].

Сьогодні сферою формування здорового способу життя дітей та молоді є система освіти. Згідно з державною програмою «Освіта» (Україна XXI століття) та «Національною доктриною освіти України у XXI столітті» стратегічним завданням освіти є виховання освіченої особистості, всебічний розвиток людини, становлення її духовного, психічного та фізичного здоров'я [1]. Тому обов'язковим компонентом національної системи освіти мають бути знання про формування, збереження та зміцнення здоров'я. Л. Куликов пропонує модель формування здоров'я студентів, реалізація згаданої моделі передбачає:

- наявність здоров'яформуючого середовища стосовно умов життєдіяльності і вимог сучасної освіти: матеріально-технічна база (в тому числі й для фізичного виховання); раціональна організація освітнього процесу (розклад, дотримання гігієнічних вимог, харчування, рекреаційні заходи) в навчальних корпусах, гуртожитках, в сім'ї; кваліфіковане кадрове забезпечення;

- об'єднання різних видів і форм оздоровлення в єдину й стійку функціональну систему, що забезпечує «масований» вплив на основні компоненти здоров'я студентів; формування та реалізацію особистісних ціннісних орієнтацій, перехід від регульованої діяльності до саморегуляції активного здоров'яформування;

- підвищення якості безперервної загальної фізкультурної освіти, спрямованої на формування таких загальнолюдських цінностей, як фізичний, психічний і соціальний добробут, підвищення життєвих ресурсів людини, до числа найважливіших з яких відноситься здоров'я [3].

Для хорошого функціонування організму людини необхідна певна кількість рухової активності, яка втілюється у фізичних вправах. У наш час більшість студентів веде малорухливий спосіб життя і стикається з багатьма труднощами, пов'язаними з високим навчальним навантаженням, щільним графіком робочого дня, в якому немає часу навіть на п'ятихвилинну руханку. Це призводить до втрати мотивації, погіршення самопочуття, швидкої втомлюваності, недосипання, астенії.

Вчені Г. Апанасенко, С. Кирильченко, А. Магльований, Р. Раєвський та ін. вважають, що у студентів не сформовано потребу піклуватися про своє здоров'я. Більшість не виконує навіть елементарні правила збереження здоров'я, що призводить до зростання захворюваності населення та навіть психічних розладів. Тоді людина починає замислюватися про свій спосіб життя, адже турбота про своє здоров'я не має бути проблемою, а повинна стати щоденним обов'язком.

Пріоритетним напрямком у підвищенні мотивації студентів до занять з фізичного виховання може й повинна стати відмова від уніфікації й стандартизації навчальних програм ЗВО і створення альтернативних програм з кожного виду фізичної культури з урахуванням регіональних, національних, культурно-історичних традицій, матеріально-технічної оснащеності спортивних комплексів кожного конкретного ЗВО [4].

Існує безліч класифікацій мотивів до занять фізичною культурою і спортом. Наведемо приклад класифікації А. Миколаєва, в якій він виділив шість груп мотивів, які можна застосувати до спортивної діяльності. Це мотиви, спрямовані на:

1. Високий результат спортивної діяльності.
2. Задоволення від процесу заняття спортом.
3. Самовдосконалення, зміцнення здоров'я, виховання сильного характеру.
4. Спілкування, задоволення від зустрічей з товаришами по команді.
5. Винагорода, пільги, нагороди, різні поїздки і збори і т.д.
6. Обов'язковість, яке супроводжується словами: «Займаюся, тому, що так треба» [2].

Мати знання про здоровий спосіб життя – це одне, а вести його – зовсім інше. Психологи стверджують, що людина здатна повторювати дії, які приносять задоволення, й намагається уникати того, що їй неприємне. Доволі часто наслідки здорової та нездорової поведінки бувають хибними, оскільки хороший результат здорового способу життя настає з часом, а задоволення від неправильної поведінки може наставати одразу. Проте, з кожним днем все більше людей усвідомлює, що рівень життя визначається рівнем здоров'я, а здоровий спосіб життя стає популярним, адже усі бажають жити довго та не хворіти.

Список використаних джерел

1. Андрощук Н., Андрощук М. Основи здоров'я і фізична культура (теоретичні відомості): підручник. Тернопіль: «Навчальна книга Богдан», 2006. 160 с.
2. Белянічева В.В. Формування мотивації занять фізичною культурою у студентів. ФКиС: інтеграція науки і практики. Вип.2. Саратов: Наука, 2009. 6 с.
3. Куликов Л.М. Модернизация педагогической системы активного здоровьесформирования подрастающего поколения. Теория и практика физической культуры. 2010. №1. С. 60-64.
4. Лубишева Л.І. Концепція фізкультурного виховання: методологія розвитку й технологія реалізації. Фізична культура: виховання, утворення, тренування. Київ, 1996. № 21. С. 11–19.
5. Шукатка О. В. Формування здоров'язберігаючої компетентності майбутніх економістів на засадах аксіології: монографія. Львів: ПростірМ, 2014. 219 с.

*Альона Рубчева,
студентка IV курсу спеціальності «Середня освіта (історія)»
Науковий керівник: Г.Ф. Турченко,
доктор історичних наук, професор
Запорізький національний університет
(м. Запоріжжя)*

ШКІЛЬНИЙ ІНТЕГРОВАННИЙ КУРС З ІСТОРІЇ ЗА ПІДРУЧНИКАМИ 6 КЛАСУ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ НУШ

Впровадження реформ Нової української школи призвело до зміни методів та підходів до викладання та вивчення історії у загальноосвітніх закладах України та до структури та змісту підручників. Зараз важливими завданнями перед шкільним курсом історії є урахування вікових особливостей учнів під час викладення матеріалу, виховання патріота та інноватора, формування в учнів не лише ключових, а й історичних компетентностей – хронологічної, просторової, інформаційної, логічної та аксіологічної. Підручник є джерелом інформації для учнів та одним із найважливіших засобів навчання, тому він має не лише містити виклад матеріалу, а й мотивувати та зацікавлювати до вивчення, розвивати пізнавальні та практичні уміння учнів. Тому перед вчителями стоїть завдання – обрати підручник, який враховує вікові особливості учнів та створює умови для формування необхідних компетентностей. Також шкільний курс історії України має підготувати майбутніх абітурієнтів до складання ЗНО та сформувати у дітей необхідні навички та вміння.

6 клас є початковим для ґрунтовного вивчення історії. Для здійснення аналізу підручників, їх змісту та завдань, необхідно розуміти особливості психологічного розвитку учнів 6 класу. Діти досліджуваного класу відносяться до молодшого шкільного віку – 12-13 років. Даний період є важким, тому що відбуваються не лише фізіологічні та гормональні зміни, які впливають на поведінку та стосунки з оточуючими, а й зміни попередніх принципів, інтересів та пріоритетів, що викликає внутрішні суперечності в підлітків. Для учнів 6 класу важливою стає потреба у самоствердженні та рівноправного спілкування з однолітками та дорослими, що призводить до частих конфліктів. Вирішення цієї проблеми можливе, якщо вчитель буде з розумінням ставитись до підлітків, пропонувати на вибір різні форми навчальної діяльності, самостійні або, навпаки, групові завдання. У підлітків цього віку збільшується обсяг пам'яті та тривалість концентрації уваги на одному об'єкті, тому необхідно змінювати види діяльності протягом уроку.

Навчальна програма інтегрованого курсу з історії 6 класу розрахована на 70 годин та складається зі Вступу та чотирьох розділів: «Первісні спільноти. Археологічні культури», «Стародавні цивілізації Азії та Африки», «Антична цивілізація», «Витоки європейської та інших сучасних цивілізацій» [1, с. 18].

Програма ставить за мету сформувані ключові та предметні компетентності – хронологічна, просторова, інформаційна, логічна та аксіологічна. Вивчення історії у 6 класі охоплює хронологічні рамки від появи первісних людей до падіння Західної Римської імперії, що включає в себе вивчення життя, культури та побуту первісних спільнот та археологічних культур, давньоєгипетської цивілізації, цивілізацій Дворіччя, Фінікії, Ізраїльсько-Іудейського царства, Мінойської, Ахейської, грецької античної цивілізацій, а також причин їх виникнення та занепаду. Основними вимогами до підручників є наявність завдань для розвитку особистості учнів та їх здібностей, врахування вікових особливостей учнів, систематизація та достовірність інформації.

Для аналізу було обрано чотири підручники, рекомендовані Міністерством освіти і науки України:

- Щупак І. Я., Піскарьова І. О., Бурлака О. П. «Всесвітня історія. Історія України». Київ : Оріон, 2019. 224 с. [2];

- Бандровський О. Г., Власов В. С. «Всесвітня історія. Історія України». Київ : Генеза, 2019. 224 с. [3];

- Гісем О. В, Гісем О. О. «Всесвітня історія. Історія України». Харків : Ранок, 2019. 192 с. [4];

- Мороз П. В. «Всесвітня історія. Історія України». Київ : Педагогічна думка, 2019. 224 с. [5].

Після дослідження ми прийшли до висновку, що всі підручники відповідають вимогам навчальної програми з інтегрованого курсу історії для 6 класу. Вони містять необхідні терміни та дати, зображення, карти, які рекомендовані для вивчення. Виклад навчального матеріалу зрозумілий та відповідає розвитку учнів 6 класу.

Серед досліджуваних підручників слід виокремити підручники Гісема О. В. [4] та Мороза П. В. [5]. Вони мають доречне співвідношення тексту та ілюстрацій, сучасний та приємний дизайн, інформативні параграфи. Проте у підручнику Гісема О. В. [4] переважають завдання репродуктивного характеру на відтворення прочитаного матеріалу, коли підручник Мороза П. В. [5] містить цікаві завдання на розвиток необхідних умінь та навичок, наприклад, робота з картою та джерелами, робота в групах, лічба часу, творчі проекти. Також важливою рисою цих підручників є наявність QR-кодів для додаткових навчальних матеріалів – відео, фото, реконструкції, тести тощо.

У підручнику Бандровського О. Г. [3] пункти параграфів часто займають півтори сторінки без виділення важливої інформації та ілюстрацій, які б спростили засвоєння матеріалу, відсутні узагальнюючі параграфи у кінці кожної теми та у кінці підручника.

Підручник Щупака І. Я. [2] має велику кількість інформації, виділеної кольором та різними шрифтами, ілюстрацій, схем, що ускладнює зосередження уваги на матеріалі. У цьому підручнику пункти часто займають 1/3 частини

сторінки. Але сильною стороною цього підручника є наявність різноманітних завдань на розвиток творчого та логічного мислення, цікавих ребусів тощо.

За результатами аналізу підручників - історія України у кожному підручнику займає різну частку – підручник Щупака І. Я. – 20,6%, Бандровського О. Г. – 24%, що є найвищим показником, Гісема О. В. – 20,3%, Мороза П. В. – 10,9%, що є найнижчим показником.

Програма ЗНО [6, с. 2-3] повністю співпадає з навчальною програмою інтегрованого курсу для 6 класу. Основні та додаткові сесії ЗНО, містять лише по одному завданню, які відносяться до програми 6 класу. Використовуючи підручники Щупака І. Я., Бандровського О. Г., Гісема О. В. та Мороза П. В. можливо підготуватись до ЗНО 2019, 2020 та 2021 років. Але через відсутність деяких термінів, наприклад, у підручнику Щупака І. Я. [2] відсутні формулювання п'ятох понять: «бронзовий вік», «ранній залізний вік», «колонізація», «кочовики», «курган», та зображень і згадок про деякі історичні пам'ятки, як-от Збруцький ідол та Херсонес-Таврійський, необхідно використовувати додаткові матеріали для підготовки до ЗНО з історії.

Отже, підручники 6 класу відповідають навчальній програмі інтегрованого курсу з історії для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Кожен досліджуваний підручник має свої слабкі сторони, як-от відсутність деяких важливих термінів, узагальнюючих параграфів, перенасиченість або недостатня кількість ілюстрацій, репродуктивні питання, та сильні сторони – цікаві завдання, QR-коди з додатковими навчальними матеріалами, зрозумілий виклад матеріалу, цікаві приклади та додатки.

Список використаних джерел

1. Історія України. Всесвітня історія. 5–9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas> (дата звернення: 26.10.2021).
2. Щупак І. Я., Піскарьова І. О., Бурлака О. В. Всесвітня історія. Історія України (інтегрований курс): підруч. для 6 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. 224 с.
3. Бандровський О.Г., Власов В.С. Всесвітня історія. Історія України : (інтегрований курс) : підруч. для 6-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Генеза, 2019. 224 с.
4. Гісем О. В, Гісем О. О. «Всесвітня історія. Історія України». Харків : Ранок, 2019. 192 с.
5. Мороз П. В. Всесвітня історія. Історія України (інтегрований курс) : підруч. для 6-го кл. закладів загальної середньої освіти. Київ : Педагогічна думка, 2019. 224 с.
6. Про затвердження програм зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти : від 26 червня 2018 р. № 696. 2018. 37 с. URL: <https://testportal.gov.ua/istoriya-ukrayiny-2020/> (дата звернення: 26.10.2021).

*Євген Ругаль,
магістрант кафедри теорії та методики фізичної культури
Інституту фізичної культури СДПУ імені А.С. Макаренка
Науковий керівник: О.Я. Дубинська,
к. фіз. вих., доцент кафедри теорії та методики фізичної культури
Інституту фізичної культури СДПУ імені А.С. Макаренка*

КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У енциклопедичних виданнях критерій трактується як ознака, на основі якої робиться оцінка, визначення чи класифікація; мірило для оцінки предмета чи явища; підстава для оцінювання або класифікації чогось [1].

У педагогіці під критеріями розуміють «...сукупність ознак, на основі яких складається оцінка умов, процесу і результату навчальної діяльності, що відповідають навчальним цілям» [3].

На думку Новикова, основними вимогами до критеріїв є такі: об'єктивність, що дозволяє оцінювати досліджувану ознаку однозначно; адекватність, або валідність, тобто критерій повинен оцінювати саме те, що хоче оцінити дослідник; нейтральність відносно досліджуваних явищ; системність, тобто сукупність критеріїв повинна досить повно охоплювати всі суттєві характеристики досліджуваного явища, процесу [5, с. 142-143].

У дослідженнях [2; 5; 6; 7] наголошується, що сформованість здоров'язбережувальної компетентності фахівця характеризується:

- спрямованістю особистості;
- мотивацією до належного виконання професійних обов'язків;
- професійними вміннями;
- здатністю до подолання стереотипів;
- готовністю здійснювати здоров'язбережувальну діяльність;
- принциповістю, здатністю доводити задуми до завершення;
- самостійністю, цілеспрямованістю, вольовими якостями.

Під час визначення критеріїв ми враховували, що здоров'язбережувальна компетентність є інтегрованою характеристикою якостей фахівця, структурними компонентами якої є аксіологічний, гносеологічний та фізкультурно-оздоровчий. Відповідно до цих компонентів ми виділили такі критерії сформованості здоров'язбережувальної компетентності: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-усвідомлюваний та особистісний. За їх допомогою можна оцінити ступінь сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців економічного профілю і визначити ефективність процесу професійно-прикладної фізичної підготовки [5; 8; 9, 10].

Для кожного критерію здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців економічного профілю ми визначили показники, що характеризують його сформованість [4].

Серед здоров'язбережувальних цінностей Н. Добротіна виділяє самодостатні та інструментальні цінності. Самодостатні цінності знаходять своє вираження в меті здоров'язбережувальної діяльності, що пов'язана з розвитком особистості в процесі самооздоровлення, розвитку здоров'язбережувальної свідомості. Інструментальні цінності передбачають оволодіння теорією (нормами, принципами) і технологією (способами, прийомами) здоров'язбережувальної діяльності, що складають основу професійної підготовки [2].

Цінності здоров'язбережувальної діяльності забезпечують суспільну значущість та престиж здоров'язбережувальної діяльності, зацікавленість нею, визнання та підтримку її колективом, можливість здійснювати збереження здоров'я, створювати здоров'язбережувальне освітнє середовище у закладі вищої освіти, можливість самоствердження та професійного зростання.

Когнітивно-усвідомлюваний критерій характеризує гносеологічний компонент здоров'язбережувальної компетентності. Показниками цього критерію є обсяг і повнота знань про здоров'я та способи його збереження; здатність використовувати знання, уміння і навички, набуті у період навчання для збереження здоров'я під час професійної діяльності і в повсякденному житті. Знання про здоров'я є важливою передумовою формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців економічного профілю, оскільки вони є основою для формування умінь і навичок збереження здоров'я, моральних переконань, естетичних поглядів і здоров'язбережувального світогляду.

Початковий рівень сформованості здоров'язбережувальної компетентності характеризується несформованим ціннісним ставленням до свого здоров'я та здоров'я інших людей; відсутністю стійкої мотивації до оволодіння здоров'язбережувальною компетентністю та засвоєння норм і правил збереження здоров'я; обмеженим запасом знань про здоров'я та способи його збереження, відсутністю їх творчого переосмислення та невмінням перенести у практичну площину, несформованістю знань про методи пізнання та способи діяльності, відтворенням тільки готових знань; несформованістю умінь і навичок збереження здоров'я, пасивністю при використанні здоров'язбережувальних знань, здатністю діяти лише за інструкцією; несформованістю індивідуально-психологічних та фізичних якостей, важливих для майбутнього фахівця економічного профілю, нездатністю до самоконтролю та неадекватною самооцінкою своєї діяльності.

Для активного рівня сформованості здоров'язбережувальної компетентності характерним є усвідомлення важливості збереження здоров'я, ціннісне ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших людей; стійкий інтерес та мотивація до формування здоров'язбережувальної компетентності й подальшого її удосконалення; сформованість системи знань про здоров'я та способи його

збереження, міцність і повнота знань, впевненість в їх істинності, ефективне використання знань; ґрунтовне володіння уміннями і навичками збереження здоров'я під час професійної діяльності і в повсякденному житті, здатність застосовувати відомі способи діяльності у нових умовах; здатність до аналізу та узагальнення досвіду збереження здоров'я, прагнення до оволодіння новими способами й прийомами діяльності, перевага завданням творчого характеру; сформованість таких особистісних якостей, як відповідальність, працездатність, вимогливість, дисциплінованість, усвідомлення їх значення під час професійної діяльності; здатність до самоосвіти та постійне прагнення до самовдосконалення.

Список використаних джерел

1. Бойчук Ю. Д. Еколого-валеологічна культура майбутнього вчителя: теоретико-методичні аспекти : монографія. Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. 357 с.
2. Грибан Г.П. Аналіз причин і наслідків низького стану здоров'я студентської молоді. *Науково-педагогічні проблеми фізичної культури. Фізична культура і спорт: Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія № 15.К.*: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. Вип. 10. С. 207–211.
3. Єдинак Г. А. Деякі теоретико-методичні аспекти посилення мотивації студентів до систематичної фізичної активності оздоровчої спрямованості. *Вісник Чернігівського нац. пед. у-ту імені Т. Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки.* Чернігів : ЧНПУ, 2014. Вип. 118, Т. 3. С. 109–114.
4. Леонов О. З. Основні компоненти позанавчальної фізкультурно-оздоровчої роботи зі студентами. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді.* 2009. Випуск 13. Т. 2. С. 523-531.
5. Новакова Л. В. Формування культури здоров'я студентів як педагогічна проблема. *Всебічний та гармонійний розвиток особистості: актуальні проблеми сучасності* : матеріали Всеукр. наук-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих науковців, м. Горлівка, 27 квітня 2012 р. Горлівка, 2012. С. 177–180.
6. Рибалко П.Ф., Харченко С. М., Матлаш В. А. Професійно - прикладна фізична підготовка студенток аграрного вузу що займаються в секції з футболу. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету.* Чернігів : ЧНПУ. 2017. Вип. 149. С. 212 – 215.
7. Залучення студентської молоді до здорового способу життя під час занять в позааудиторний час / Рибалко П.Ф., Хоменко С. В. Козерук К.В., Ващенко О.І. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету.* Чернігів : ЧНПУ, 2017. Вип. 149. С. 63-67.
8. Особливості методики розвитку фізичних якостей студентів неспортивних спеціальностей на заняттях фізичною культурою / Хоменко С. В., Рибалко П. Ф., Гудим М. П., Гудим С. В. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* Суми: 2019. № 6 (90), - С. 343-352.
9. Methods Of Introducing Information Technologies Into The Educational Process Of Higher Education Institutions Of Ukraine Inna Romanchenko , Alona Prokopenko, Iryna Zaichko, Iudmyla Prokopenko, Petro Rybalko, Svitlana Bobrovytska, Ol'ga Kyselyova. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, VOL.21 No.5, May 2021 (Web of Science)
10. Mma Exercises in Physical Education of 17-18-Year-Old Students / Todorova V. And other/ *Propósitos y Representaciones Revista de psicología educativa :| Journal of Educational Psychology.* 2021.

*Анна Савицька,
аспірантка кафедри педагогіки, професійної освіти
та управління освітніми закладами
Науковий керівник: Н.А. Сейко,
доктор педагогічних наук, професор,
Житомирський державний університет імені Івана Франка
(м. Житомир)*

ЗМІСТ ПОНЯТЬ «ГОТОВНІСТЬ» І «КОМПЕТЕНТНІСТЬ» МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасна система соціальної роботи передбачає регулювання економічних, правових, соціальних відносин особистості та суспільства, надання кожному кваліфікованої допомоги та підтримки у вирішенні проблем, забезпечення ефективного соціального захисту усім членам суспільства. При підготовці майбутніх соціальних працівників до здійснення професійної діяльності важливим є впровадження інноваційних технологій, формування особистісного розвитку, актуалізація фахової компетентності. Проблема компетентності у професійній діяльності набуває актуальності в період підготовки майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти. У зв'язку з цим, особливого значення є обґрунтування змісту понять «готовність» і «компетентність» у визначеному колі дослідження.

Аналіз дисертаційних робіт і наукових доробків вітчизняних та зарубіжних авторів дозволив виділити наступні аспекти досліджуваної проблеми: формування соціальної компетентності фахівців з соціальної роботи в процесі навчання у навчальних закладах (Є. Муніц); формування соціально-психологічної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи (О. Мінкіна); формування соціально-перцептивної компетентності соціальних педагогів у процесі навчання (А. Фатихова); становлення соціально-психологічної компетентності фахівця з соціальної роботи (А. Рибаківа); соціально-педагогічна компетентність спеціаліста соціальної сфери (С. Серякова, О. Леванова, Т. Пушкарьова, Я. Баскакова); визначення теоретико-методологічних засад професійної підготовки фахівців соціальної сфери (О. Біда, В. Корещук, І. Мельничук, О. Платонова); формування готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності (І. Бондарук, В. Савицька, С. Сургова) і комунікативної компетентності (Д. Годлевська).

Актуальним є питання приведення у відповідність сукупності складових готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності та компетентне виконання завдань та функціональних обов'язків.

У сучасній психолого-педагогічній літературі поняття «готовність» до виконання діяльності вживається в різних значеннях: готовність визначається як

наявність здібностей (С. Рубінштейн, Б. Ананьєв); якість особистості (К. Платонов); знання про професію та практичні вміння і навички (Л. Романенко, В. Серіков) [9]. У словнику із психології готовність визначається як стан підготовленості, у якому організм налаштований на дію чи реакцію [8].

О. Отич зазначає, що готовність є результатом і показником якості підготовки, реалізується та перевіряється у діяльності [5]; Ю. Пелех розглядає як інтегровану якість особистості, спрямовану на адекватну реакцію щодо можливості ситуативного вирішення універсальних (різнопланових) освітніх завдань із допомогою активізації і застосування набутої у навчально-виховному процесі системи компетенцій [6].

Варто зазначити, що педагоги, психологи, соціологи дають споріднені тлумачення терміну «готовність», що включає в себе психологічну готовність, яка являє собою базу та стійку платформу діяльності, та практичну (професійну) готовність для застосування усіх знань і умінь. Ми вбачаємо готовність як результат налаштованості на відповідну діяльність у процесі реалізації своїх професійних обов'язків.

Д. Данко розглядає готовність майбутніх соціальних працівників до застосування технологій медико-соціальної роботи як стійке особистісне утворення, в якому інтегровані мотиви, емоції, знання і вміння майбутнього фахівця, що зумовлюють ефективне вирішення проблем, пов'язаних з відновленням, збереженням та зміцненням здоров'я населення [2]; С. Сургова визначає готовність майбутнього соціального працівника до превентивної діяльності як найвищий рівень професійної компетентності, що передбачає оволодіння студентами системою соціально-педагогічних знань, умінь, навичок, їх активну громадянську позицію, здатність вирішувати творчі завдання превентивного спрямування, прогнозувати і моделювати ситуації попередження негативної соціалізації, наявність гнучкого професійного мислення і високого рівня правової культури [10]; Ю. Пелісьє розуміє готовність майбутніх соціальних працівників до роботи з внутрішньо переміщеними особами як якісну, цілісну, усталену характеристику фахівця із соціальної роботи, який наділений спеціальними знаннями, відповідними вміннями, навичками, якостями, що дозволяють йому ефективно виконувати роботу з внутрішньо переміщеними особами з урахуванням їх психолого-педагогічних особливостей та специфіки їхніх проблем [7]. Аналізуючи науковців, ми зазначаємо, що готовність майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності є результат, що складається з позитивної налаштованості до роботи; володіння фаховими знаннями та навичками, спеціальними здібностями та розвинутими професійно важливими якостями для ефективного виконання своїх фахових функцій.

О. Ігнатєва вважає, що компетентність – це вищий ступінь володіння знанням або прояв знань [4]; Н. Брюханова трактує як властивість професіонала, яка вказує на його спроможність доцільно і ефективно діяти за певних обставин, тобто

реалізувати певні групи досвідних надбань стосовно тих чи інших напрямів чи етапів здійснення діяльності, зокрема професійної діяльності [1]; І. Зимня розуміє – актуальна, особистісна якість, що формується, інтелектуально і особистісно обумовлена соціально-професійна характеристика людини, що ґрунтується на знаннях [3]; Е. Царькова зазначає як якісну інтегровану характеристику особистості, що визначає ступінь володіння нею сукупністю професійних і соціально значущих якостей, які набуті в процесі освіти і служать ефективним механізмом реалізації індивідуальних ціннісних потреб, розглядає компетентність [11]. На основі вище зазначених тверджень, ми вважаємо, що компетентність це показник сформованості фахових знань та вмінь, ступінь їх опанування в обраній галузі.

Професійна компетентність соціальних працівників визначається як якісна характеристика суб'єкта діяльності, що відображає інтегральний характер його підготовки та готовність особистості до реалізації цієї діяльності [12, с.56]. Отже, компетентність соціального працівника представляє інтегральну сукупність фахових, мотиваційних і особистісних складових, які залежить від рівня підготовленості до роботи в соціальній сфері та готовності постійно вдосконалювати свій професіоналізм.

Таким чином, готовність майбутнього соціального працівника до професійної діяльності не можна розглядати поза зв'язком з його компетентністю. Оскільки, з одного боку, професійні риси суб'єкта діяльності розглядають у контексті вияву психологічних особливостей особистості, необхідних для засвоєння спеціальних знань, умінь і навиків, що забезпечують необхідну ефективність здійснення фахової роботи; з іншого – комплекс вимог (динамічності розвитку, системність і комплексність підтримки, що надається, її адресний характер та ін.), що ставлять до сучасної соціальної роботи, в цілому може бути досягнутий тільки внаслідок забезпечення компетентності як у діяльності відповідних служб, так і окремого соціального працівника.

Список використаних джерел

1. Брюханова Н. Підходи до розуміння компетентності та компетенції в освіті. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. №4., 2007, С. 40-49.
2. Данко Д.В. Підготовка майбутніх соціальних працівників до застосування технологій медико-соціальної роботи в професійній діяльності: *автореф. дис. на здобуття наук. ступ. кандидата пед. наук: спец. 13.00.04*. Тернопіль, 2015, 25 с.
3. Зимня И.А. Компетентностный подход. Каково его место в системе современных подходов к проблемам образования? (теоретико-методологический аспект). *Высшее образование сегодня*. №8, 2006, С. 20-26.
4. Игнатьева Е. О менеджменте знаний и неявном знании в образовании. *Высшее образование в России*. 2006. №12. С. 36-41.
5. Отич О.М. Підготовка вчителя початкових класів до виховної роботи в школі (на матеріалі пісенного фольклору): *дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04*. К., 1997. 194 с.
6. Пелех Ю.В. Теоретико-методичні засади ціннісно-сміслової готовності майбутнього педагога до професійної діяльності: *автореф. дис ... д-ра пед. наук: 13.00.04*. Київ, 2010. 36 с.

7. Пелісьє Ю.П. Сутність і структура професійної готовності соціальних працівників до роботи з внутрішньо переміщеними особами. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, IV (48), Issue: 102, 2016, с. 34-37.
8. Ребер А. *Большой толковый психологический словарь*. Том 1 (А-О). М.: Вече, АСТ, 364 с.
9. Семенець Л.М. *Змістовий аналіз професійної готовності майбутніх учителів математики*. К.: Освіта України, 2009. С. 96-100.
10. Сургова С.Ю. Формування готовності о превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників у вищому навчальному закладі: *автореф. дис. на здобуття наук. ступ. кандидата пед. наук: спец. 13.00.05*. Луганськ, 2012. 19 с.
11. Царькова Е.А. Компетентность в контексте модернизации профобразования. *Профессиональное образование*. № 6, 2004, С. 5-6.
12. Яркіна Т.Ф. *Социальная педагогика и социальная работа в контексте международного сотрудничества*. М.: АСОПиР, 1998. 62 с.

Олена Самодумська,
*доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри
освіти та управління навчальними закладами
Класичний приватний університет
(м. Запоріжжя)*

АДАПТИВНІСТЬ ВИДІВ КОУЧИНГУ В ОСВІТІ ДОРΟΣЛИХ

Освіта дорослих є тією частиною освіти, в якій на часі постійно залишаються пошуки інноваційних технологій і засобів, що урізноманітнюють її та додають особливої практичної цінності. Конкуренцію теоретичним пошукам становлять практичні методики реального втілення прийомів та технік навчання дорослих у межах неформальної освіти дорослих.

Коучинг у контексті української освіти дорослих є давно вживаним у практиці інструментом. Віднесення коучингу як дидактичної категорії до самостійної технології чи методів, засобів, інструментів навчання дорослих залишається в площині наукової дискусії. Проте погляди вчених спільні в тому, що коучинг вимагає таких стосунків викладача із дорослим учнем, коли завданням викладача стає організація процесу самостійного пошуку дорослим учнем оптимальних рішень та відповідей на питання, що його цікавлять.

На нашу думку, коучинг належить до тих сучасних технологій, які потребують спеціального опису з точки зору цілеспрямованої підготовки до його застосування професіоналами в освіті дорослих. В основі такого опису мають бути закладені теоретично обґрунтовані та практично перевірені конструкти, з результатами чіткого науково-методичного узагальнення й відповідним чином оформленими характеристиками і вимогами до рівня підготовки відповідних спеціалістів [3, с. 235].

Викладач-андрагог, який володіє цією технологією, спрощує навчання, але не вирішує проблем дорослих, які навчаються. Загальними принципами коучингової діяльності вважають економічність та комплексність, підвищення ефективності діяльності та простоту, соціальне партнерство та об'єктивність. Принципами впливу на аудиторію стають такі, що здатні змінювати поведінку тих, хто навчається: мотивованість, формування унікального потенціалу, усвідомленість, розподіл відповідальності, цілеспрямованість тощо [3, с. 517]

Педагогічний коучинг, як вважає В.В. Сидоренко, є різновидом технології науково-методичного супроводу, система андрагогічних принципів і прийомів, що сприяють розвитку потенціалу особистості та групи спільно працюючих людей (команди, організації), а також забезпечують максимальне розкриття та ефективну реалізацію цього потенціалу [4].

Серед принципів, за якими діє сам викладач з навичками коучингової діяльності, варто виділити здатність інформувати, не нав'язуючи власну думку. Коучинг представляє собою діалог, коли до процесу залучено всіх його учасників у міру їх власного бажання та можливостей. Активність тих, хто навчається, зумовлена, перш за все, їх особистою мотивацією та амбіційністю, але формування повноцінного діалогу можливе лише за умов інтеракції під час навчального процесу [3, с. 517].

Питанням освітнього коучингу в українській освіті в останнє десятиріччя приділено належну увагу вченими Т.А. Боровою, Н.І. Бурлакою, Н.М. Горук, Т.Б. Костевою, О.О. Нежинською, В.В. Сидоренко, В.М. Тименко, О.С. Хмельницькою та ін. Проте здійснений аналіз літературних джерел і реальної практики застосування освітнього коучингу дозволив нам констатувати потребу з'ясувати адаптивні можливості існуючої на цей час систематизації видів коучингу в освіті дорослих (формальній і неформальній).

Метою тез є представити результати систематизації існуючих різноманітних і широко вживаних видів коучингу та актуальності їхньої адаптивності в освіту дорослих (формальну і неформальну).

Аналіз сучасних фахових джерел показав розбіжності підходів вчених до систематизації і групування видів освітнього коучингу. У такій систематизації види коучингу розрізняють залежно від кількості учасників, типу взаємодії з наставником, сфери застосування та інших факторів. У роботі за базову нами використана комплексна характеристика видів коучингу, здійснена О.О. Нежинською, В.М. Тименко (табл. 1) [2, с. 31-34]. Найбільш популярними у практиці застосування в формальній і неформальній освіті дорослих є декілька. Наведемо пріоритетні з них для освіти дорослих (табл. 1). У межах таблиці додатково не надаємо характеристики кожного виду, дотримуючись вимог написання тез.

Таблиця 1. Пріоритетні види коучингу в освіті дорослих

Класифікаційна ознака	Види коучингу
За спрямованістю на розвиток	Інтенсивний / Екстенсивний
За періодичністю проведення	Разовий / Короткотривалий / Довготривалий
За пріоритетною метою та змістом	Особистісно-життєвий / Соціально-психологічний / Організаційний / Кар'єрний / Професійно-діловий
За сферою застосування	Життєвий (лайф-коучинг) / Підприємницький (бізнес-коучинг) / Маркетинговий / Фінансовий / Управлінський / Виробничий
За форматом проведення	Очний (офлайн) / Дистанційний (онлайн) / Комбінований
За кількістю учасників	Індивідуальний / Груповий (Командний)
За стилем проведення	Фрістайл / Процесний
За рівнем значущості завдань	Оперативний / Тактичний / Стратегічний

По суті пріоритетною сферою застосування усіх різновидів коучингу є освіта дорослих. Аналіз з цієї позиції дає нам можливість віднести їх за сутністю виконуваних функцій до спеціалізованого коучингу (Speciality/Niche Coaching), який виокремлений Т.Б. Костевою [1, с.37]. Особливість його полягає в тому, що викладач-коуч є як експертом в галузі освіти дорослих, так і конкретної галузі, спеціалізації або у конкретному аспекті життя. Наприклад, у банківській індустрії, в сфері маркетингу, в управлінні проектами, або ж у роботі зі стресом, родинними стосунками, кар'єрою тощо. Така диверсифікація накладає на фахівців-андрагогів посилену відповідальність. Постають два провідних питання: 1) питання фокусування на розвитку спеціальних професійних компетентностей щодо освіти конкретних соціальних або професійних груп, наприклад, лікарів, соціальних працівників, банківських працівників тощо; 2) питання адаптивності запропонованих видів коучингу для освіти дорослих.

Здійснений ґрунтовний аналіз В.М. Ячменьовою та З.О. Османовою сутності поняття «адаптивність» дав їм можливість виділити ключові слова – властивість, реакція, здатність, характеристика. Також авторами встановлено, що якщо

адаптацію здебільшого різні автори розглядають як процес пристосування, зміни параметрів, складових і самої системи загалом, то адаптивність розглядається як властивість, здатність і характеристика системи. Важливою, на їх погляд, є можливість конкретизувати визначення і встановити мету поняття в межах його призначення [5, с. 352]. Отже, у нашому дослідженні адаптивність є здатністю, необхідною для визначення характеру поточних змін і забезпечення стійкості його застосування в освіті дорослих.

В якості суттєвого компоненту адаптаційних можливостей видів коучингу пропонуємо розглядати поняття адаптаційного потенціалу. Він залежить від злагодженості взаємопов'язаних характеристик, що найбільш значущі для регуляції впровадження коучингу в освіту дорослих: підготовленість викладачів з освіти дорослих до впровадження різних видів коучингу; запити з боку фахівців різних галузей, які потребують оволодіти майстерністю ведення коучингу; матеріальне, фінансове, професійне забезпечення цього процесу в цілому тощо.

Стрімкий розвиток неформальних сфер української освіти дорослих у різноманітних галузях соціальної й інших сфер привів до написання посібників, створення різноманітних методичних рекомендацій, розробки програм з найрізноманітніших професійних курсів. Наприклад, таких, як «Імідж-коучинг», «Стиліст-коучинг», «Б'юті-коучинг», «Коучинг здорового стилю життя» тощо, спрямованих на підготовку фахівців індустрії фітнесу, краси, здоров'я до впровадження різних видів коучингу для подальшої роботи. Потрібно зауважити, що підготовка викладачів з освіти дорослих до впровадження різних видів коучингу передбачає їхню не тільки значно більшу тривалість в академічних годинах і відповідний контроль результатів підготовки, а і професійну сертифікацію щодо отриманих загальних і спеціальних професійних компетентностей.

Отже, вважаємо, що питання адаптивності видів коучингу в освіті дорослих різних галузей є надзвичайно актуальним. Подальші кроки дослідження будуть спрямовані на пошук таких адаптаційних можливостей, які дозволили б регулювати, контролювати і забезпечити належний фаховий рівень впровадження усіх видів коучингу в освіту дорослих з різноманітних напрямів професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Костева Т. Б. Практикум коуч-діяльності. Методичні вказівки. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. 40 с.
2. Нежинська О. О., Тименко В. М. Основи коучингу : навчальний посібник. Київ ; Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2017. 220 с.
3. Самодумська О. Л. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти : дис... докт. пед. наук: 13.00.04. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2020. 687 с.
4. Сидоренко В.В. Педагогічний коучинг як інноваційна технологія науково-методичного супроводу професійно-особистісного розвитку вчителя в системі післядипломної освіти. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. Донецьк. 2014. № 3 (14). С. 13-19.

5. Ячменьова В.М., Османова З.О. Сутність понять «адаптація» та «адаптивність». *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. 2010. № 684. С. 346-353.

*Іванна Симоненко,
магістрантка спеціальності «Початкова освіта
та образотворче мистецтво»
Науковий керівник: В. В. Павленко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Житомирський державний університет імені Івана Франка
(м. Житомир)*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

В останні роки спостерігається збільшення кількості креативних дітей, «...серед них є і діти з особливо розвиненим мисленням, і діти-лідери, здатні впливати на інших людей, і діти «золоті руки», і художньо обдаровані діти, і талановиті діти...». Це актуалізує проблему дослідження умов середовища, які впливають на розвиток креативності особистості.

Особливу увагу вчених привертає аналіз чинників, які сприяють розвитку креативного потенціалу особистості.

Молодший шкільний вік має велике значення для розвитку креативності, адже початок системної навчальної діяльності є найкращим періодом для цілеспрямованого розвитку креативності. Для учнів початкової школи ще не відомі шаблонні форми мислення, мозок дитини готовий для створення чогось нового та неповторного, для продукування нестандартних ідей, для засвоєння творчих способів діяльності, які базуються на креативності. Креативне навчання для молодшого школяра аналогічно навчанню читати, писати, рахувати.

Розвиток креативності учнів відбувається на всіх етапах шкільного навчання водночас найдоцільніше вчити творити школярів із раннього віку, оскільки у початковій школі діти опановують способи освітньої діяльності, прийоми розв'язання навчальних завдань, якими будуть користуватися протягом усього життя.

Проблема формування креативної особистості є однією з найбільш актуальних і водночас складних та малодосліджених. Дослідники висловлюють різні погляди щодо можливості педагогічного впливу на становлення креативної особистості. Одні вважають, що креативний потенціал індивіда визначається переважно успадкованими задатками, які неможливо компенсувати будь-яким виховним впливом. Інші, навпаки, наголошують на важливості соціальних і, зокрема, педагогічних факторів у становленні креативної особистості.

Під *креативністю* ми розуміємо інтелектуальні та особистісні властивості індивіда, який здатен самостійно висувати проблеми, генерувати нові, оригінальні

ідеї, знаходити нетрадиційні та нешаблонні способи розв'язання проблемних завдань [2]. Розвитку креативності особистості у процесі навчання сприяють властиві молодшим школярам відкритість до всього нового, допитливість, емоційність, цілісність сприйняття, яскрава уява, образність мислення, активне ставлення до дійсності, що їх оточує, цим усім можуть скористатися вчителі початкових класів.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень свідчить, що розвиток креативного потенціалу особистості залежить від широкого комплексу різноманітних чинників, а саме: успадкованих задатків, особливостей соціального оточення, оточуючого середовища, характеру діяльності та міжособистісної взаємодії з оточуючими людьми, форм, методів і змісту освітнього процесу, особливостей сімейного виховання, стилю педагогічного спілкування, психологічного мікроклімату.

Фундаментом креативності учня початкової школи є креативні здібності, які є складовою загальних здібностей людини й виявляються у творчому підході до діяльності та пізнавальній активності. Під креативними здібностями молодшого школяра розуміють комплекс індивідуально-психологічних особливостей, що зумовлюють здатність учня успішно здійснювати навчально-творчу діяльність. Вони розкриваються й розвиваються в процесі цієї ж навчально-творчої діяльності. Аналіз значної кількості джерел свідчить, що здібності – це синтез властивостей, що зумовлюють успішне виконання діяльності, зокрема креативної. Вони розвиваються на основі вроджених задатків індивіда у певному освітньому середовищі.

П. Торренс виокремив п'ять принципів, якими мають керуватися педагоги, щоб стимулювати креативне мислення учнів:

- уважне ставлення до незвичних запитань;
- тактовне ставлення до незвичних ідей;
- уміння ставитись до ідей дітей як цінних і формувати в них належне ставлення до продуктів власної діяльності;
- надавати час для самостійного навчання дітей і забезпечувати їм підтримку;
- надавати час для практики, яка не оцінюється.

Серед умов, що впливають на розвиток креативності дитини, розкриття її креативного потенціалу, однією з головних є особистість учителя, його вміння вчасно помітити креативну дитину, вміння створити такі умови для навчання і розвитку, які сприятимуть її самовираженню і самореалізації.

Засновник першої австрійської школи для обдарованих учнів, А. Салхер зазначав: «Талановитий учень не має потреби ні в гарних школах, ні в мудрій освітній політиці. Він просто потребує трохи вдачі. І, якщо йому пощастить, то навіть у найгіршій школі він зустрінє компетентного вчителя, і тоді з нього виросте обдарована, а може навіть щаслива людина» [4].

Саме тому робота з креативними учнями вимагає від учителя постійного самовдосконалення та саморозвитку, з одного боку, а з іншого, вдосконалення системи підвищення кваліфікації педагогів, які працюють з креативними учнями.

Таким чином, креативний учитель або вчитель, який володіє технологіями розвитку креативності, може розвивати креативність учнів початкової школи. Існує багато різних технологій, методик, вправ, завдань для розвитку креативності, але основне завдання вчителя, серед цієї маси інформації знайти найбільш дієві методики, зорієнтовані саме на учнів конкретного класу [3].

Варто також зазначити, що одним з ефективних шляхів розвитку креативного мислення є робота за методикою розвивального навчання. Вона надає змогу, виконуючи цікаві для дітей завдання, підійти до проблеми з різних сторін, спонукає учнів креативно мислити, знаходити способи розв'язання проблем, демонструє варіативність підходу до їх розв'язку, вчить міркувати, доводити, обґрунтовувати свою думку. Школяр із перших кроків в опануванні знань має шукати спосіб дій, учитися користуватись ним, і користується успішно, доки не постане перед ним нова проблема. Одним зі шляхів розв'язання проблеми підвищення пізнавальної активності та розвитку креативності у процесі набуття знань є застосування в освітньому процесі креативних ігор і вправ, тому що їхнє емоційне забарвлення сприяє глибокому й міцному засвоєнню матеріалу, розвитку особистості кожного школяра.

Формуванню позитивного ставлення до навчання сприяє використання педагогами діяльнісного методу навчання, за якого діти виступають у ролі активних шукачів інформації, дослідників, доповідачів, співрозмовників. Зміни видів діяльності, вмиле керування освітнім процесом сприяють розвитку креативності. Хоча цей процес довготривалий, і отримати результат одразу неможливо, але через декілька тижнів навчання діти розв'язують поставлені завдання не за аналогією, а кожен вибирає свій, зручний йому шлях. Розвиток креативного мислення неможливий без оволодіння і застосування прийомів розумової діяльності: виділення основного, аналіз і синтез; порівняння та абстрагування; узагальнення; систематизація і класифікація; конкретизація; визначення та пояснення понять; доказ і спростування тверджень. Технологія креативного мислення передбачає формування цих розумових прийомів через використання різних форм роботи. Створення умов для креативного розвитку учнів і використання системи творчих завдань на уроках надає широкі можливості для формування в учнів предметних і ключових компетентностей.

Тому як висновок нині, актуальними залишаються слова К. Ушинського: *«У вихованні все має базуватися на особистості вчителя, тому, що виховна сила впливає тільки з живого джерела людської особистості. Ніякі статuti і програми, ніякий штучний організм закладу, як би хитро він не був придуманий, не може замінити особистості в справі навчання і виховання...».*

Отже, креативний педагог – це особистість, яка характеризується високим рівнем педагогічної креативності, відповідним рівнем знань предмету, який викладає, набутими психолого-педагогічними знаннями, вміннями та навичками, які, за сприятливих для педагогічної творчості педагога умов, забезпечують його ефективну педагогічну діяльність із розвитку потенційних творчих можливостей учнів. Креативність є необхідною складовою праці кожного педагога.

Список використаних джерел

1. Галузяк В. М. Сутнісні ознаки суб'єктності особистості. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова. 2005. №6 (30). Ч. 1. С. 262–267.
2. Павленко В.В. Проблемні ситуації: поняття і типи. Нові технології навчання: Збірник наукових праць. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. Київ. 2014. Вип.83. С. 196–202.
3. Павленко В.В. Проблемы педагогического мастерства учителя в педагогике прошлых эпох. Вектор науки. Серия «Педагогика, психология». Тольятти: Изд-во Тольяттинского государственного университета, 2010. № 3 (3). С. 95–98.
4. Холковська І.Л. Методика виховної роботи з обдарованими дітьми. Вінниця: Нілан, 2018. 150 с.

*А. О. Склярєнко,
студент магістрант 014 Середня освіта (Фізична культура)
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
Науковий керівник: Д. І. Балашов,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики фізичної культури
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка*

ЗНАЧЕННЯ МОРАЛЬНО-ВОЛЬОВОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ В ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ

Одним із головних завдань держави у галузі освіти є турбота про здоров'я нації, виховання фізично загартованого підрастаючого покоління. Цим зумовлена необхідність посилення виховної роботи у загальноосвітніх навчальних закладах України та обґрунтування ефективних методик виховання учнів, здатних наполегливо навчатися у школі та займатися фізичною культурою у процесі позакласної діяльності.

Результати аналізу наукових досліджень Б. Шияна свідчать, що процес формування в учнів потреби у фізичному вдосконаленні складається з низки взаємопов'язаних напрямів: виховання позитивного ставлення та інтересу до занять фізичними вправами; озброєння школярів спеціальними знаннями і вироблення на їхній основі переконань у необхідності систематичних занять фізичною культурою; формування відповідних умінь і навичок; залучення учнів до щоденних занять фізичною культурою [4].

Ставлення учнів 5–7 класів до фізичної культури досліджує Є. Столітенко. Як негативний факт він констатує, що у загальноосвітніх школах не проводиться спеціальна робота з виховання позитивного ставлення учнів до фізичної культури, не вироблено конкретної методики вивчення рівня сформованості в учнів ставлення до фізичної культури. У структурі позитивного ставлення учнів до фізичної культури дослідник виділяє такі структурні компоненти: емоційний (переживання), мотиваційний (мотиви, інтерес, потреби), когнітивний (система знань), діяльнісний (активність у заняттях, звичка займатися фізичними вправами) [8, 9].

Мета дослідження. Вивчити вплив занять фізичної культури на моральний розвиток учнів.

Завдання школи полягає в тому, щоб всебічно готувати молодь до життя, трудової діяльності й захисту Вітчизни. У зв'язку з цим учителі повинні прищеплювати кожному учневі звичку займатися фізичною культурою, у тому числі самостійно і навіть після закінчення школи з метою зміцнення здоров'я й підтримання на високому функціональному рівні своїх розумових та фізичних можливостей, що є необхідною умовою високопродуктивної праці.

Суттєвою ознакою шкільної фізичної культури є те, що це нормативний вид педагогічної діяльності, її обов'язкова галузь. Протягом усіх років навчання школярів вона на науково-методичних засадах здійснює організований безпосередній вплив на формування особистої фізичної культури учнів. У функціонуванні шкільної галузі втілюється, з одного боку, сучасне замовлення суспільства на формування фізично і духовно всебічно розвиненої особистості, з іншого – враховуються регіональні та шкільні можливості, специфіка реалізації фізичної культури, потреби й інтереси учнів, особливості їхньої вікової та індивідуальної життєдіяльності.

Великі можливості має навчально-рухова діяльність для вирішення завдань морального виховання, що обумовлено її змістом, який включає в себе розмаїття інтелектуальних, пізнавальних, емоційних і моральних компонентів, та форми організації, в яких поведінка учня відкрита для спостереження вчителем у різноманітних ситуаціях та емоційних станах. При цьому, наявність постійних тісних контактів і емоційність взаємовідносин відкривають перед педагогом можливості для створення необхідних для виховання ситуацій. Такі ситуації мають, наприклад, місце в умовах суперництва, що вимагає дотримання певних правил, норм спортивної етики, поваги до суперника.

Існує глибокий внутрішній взаємозв'язок між функціонуванням фізичної, вольової, інтелектуальної, емоційної сфер людини. Життя нерідко ставить її у ситуації, коли треба переборювати труднощі, виявляти максимум зусиль, енергії, волі. Це може стосуватися різноманітних сторін життєдіяльності: навчання, фізичної і виробничої праці, фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності. Воля допомагає долати проблеми морального плану, є регулятором доцільного вияву емоцій. Адже порушення міри в переважанні, приміром, негативних емоцій

погано впливає на перебіг психічних процесів людини, її працездатність, стан здоров'я, досягнення необхідних фізично-оздоровчих і спортивних результатів тощо. Дослідники фізичної культури А.В. Лотоненко, Є.А. Стеблецов зазначають: «Впливаючи на біологічну сферу людини за допомогою комплексу специфічних засобів, методів, форм, різні види фізичної культури неминуче здійснюють вплив на інтелектуальну, емоційну, духовну сферу особистості, тому вони знаходяться у взаємозалежності».

Фізична культура сприяє розвитку організованості, волі, рішучості, сміливості, цілеспрямованості, інтелекту, емоційної сфери і т. д. Але при цьому позитивний результат виникає не спонтанно. Він існує як можливість для загальнокультурного всебічного розвитку, що може реалізувати на різних рівнях: від низького – до високого. Тому важливим у взаємодії фізичного і духовного у фізичній культурі є спеціальний, цілеспрямований вплив духовних чинників (моральних, інтелектуальних, естетичних) при здійсненні суто фізичних завдань.

На необхідність посилення загальнокультурологічних аспектів фізичної культури чітко вказано в Законі України «Про фізкультуру і спорт», де зазначається, що фізична культура – це складова частина загальної культури суспільства, що спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини з метою формування особистості.

Методика формування моральної свідомості і поведінки повинна бути звернена до духовної суті учнів. Сам зміст навчально-виховної діяльності включає ситуації, які можна використовувати для виховання почуття поваги до слабкого, почуття обов'язку і відданості, почуття відповідальності, власної гідності, гордості, совісті, сором'язливості тощо.

Процес формування моральної поведінки і звичок пов'язаний із необхідністю використання методів заохочення та покарання, привчання й вправлення, які сприяють прояву і закріпленню необхідних, гідних способів поведінки [3].

У моральному вихованні не треба забувати, що кожен вік своєрідний та вимагає вибору шляхів і засобів, що найкраще впливають на особу, яка розвивається. Дотримання принципу індивідуального підходу передбачає відповідність педагогічних впливів до життєвого досвіду, сил і можливостей учнів. Діти, особливо підлітки, швидко стають дорослими. Тому важливо не допускати ускладнення різноманітних завдань, доручень, що вимагають максимальної відповідальності, напруження духовних, вольових зусиль. Необхідно також пам'ятати, що в межах одного віку, кожна особа неповторна. Вона має власні інтереси, захоплення, потреби, оцінки. Саме тому виховний процес, ґрунтуючись на індивідуальних особливостях учнів, повинен створювати можливості для виникнення і прояву нових, цінніших інтересів та потреб.

Добре відоме значення у виховній роботі яскравого морального прикладу. Тут важливий власний приклад вихователя, і приклади високого прояву моральних і вольових якостей кращих спортсменів на змаганнях, у творчій праці та побуті. На

жаль, у фізкультурно-спортивній діяльності немало протилежних прикладів і фактів неетичної поведінки, розв'язаності, грубощів та ін. Обов'язок учителя – використовувати їх як фактор виховного впливу. Вирішальною умовою успіху при цьому є формування єдиної творчої етичної позиції в колективі при оцінці конкретних форм поведінки. Це накладає на спортивних педагогів додаткову відповідальність за своє моральне обличчя та етичну бездоганність вчинків.

Висновки. Воля є важливим чинником морального розвитку особистості, основою свідомого дотримання правил як певної спортивної поведінки, так і загальнолюдської поведінки, забезпечує вибір способу поведінки відповідно до норм моралі, інколи навіть усупереч власним бажанням і потягам. Моральність особистості є наслідком таких морально-вольових якостей, як наполегливість, самостійність, організованість, цілеспрямованість, дисциплінованість, сміливість тощо.

Список використаної літератури

1. Психологічна підготовка легкоатлетів-спринтерів в умовах шкільної спортивної секції / Гвоздецька С. В., Рибалко П.Ф., Прокопова Л.І., Дубинська О.Я. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Вип. 143. Чернігів : ЧНПУ, 2017. С. 149-153.
2. Методика управління фізкультурно – оздоровчою діяльністю в сучасних закладах середньої освіти / Лянной М. О, Рибалко П. Ф., Ганчева В., Красілов А. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми: 2019. № 4 (88).С. 280-289.
3. Рибалко П. Ф. Трансформація освітнього простору в Україні в напрямку організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладів загальної середньої освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2019. № 19. С. 67-71.
4. Рибалко П. Ф., Ганчева В. І., Жуков В. Л. Теоретичні та методичні засади рекреації та оздоровлення підлітків засобами активного туризму. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки. 2018. Вип. 151(2). С. 123-126.
5. Рибалко П. Ф., Рашевська Ю., Кас'ян В. Особливості управління фізкультурно-оздоровчою діяльністю в закладах загальної середньої освіти сільської місцевості. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми: 2019. № 8 (92). С. 123-133.
6. Рибалко П. Ф. Професійна підготовка учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти [Текст] : монографія. Суми : Цьома С. П., 2019. - 380 с.
7. Рибалко П. Ф. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти [Текст] : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Держ. ВНЗ "Донбас. держ. пед. ун-т". Слов'янськ, 2020. 40 с.
8. Столітенко Є. Методика вивчення ставлення учнів 5–7 класів до фізичної культури. *Фізичне виховання в школі*. 2001. № 1. С. 37-41.
9. Столітенко Є. Вихованість позитивного ставлення до фізичної культури в учнів 5–7 класів. *Фізичне виховання в школі*. 2001. № 3. С. 40-44.
10. Стельмакович М. Г. Українська народна педагогіка. К., 1997. 240 с.
11. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Частина 2. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2002. 248 с.

*Дарина Скуратовська,
студентка IV курсу спеціальності 014 Середня освіта
(українська мова і література)
Науковий керівник: В. А. Ницета,
доктор педагогічних наук, доцент,
Бердянський державний педагогічний університет
(м. Бердянськ)*

ЕРИСТИЧНІ ВМІННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЯК РИТОРИЧНІ: ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКУВАННЯ

Відповідно до чинних нормативних документів (Концепції «Нова українська школа», Закону України «Про загальну середню освіту», актуальних навчальних програм) сьогодні відбувається переформатування змісту шкільної мовної освіти в аспекті стратегічних компетентнісних орієнтирів. Зокрема, на рівні стандарту й профільному рівні учні профільної школи нині засвоюють практичну риторику, що є відповіддю на суспільний запит щодо підвищення рівня комунікативної культури сучасної молоді й дієвим кроком у реалізації риторичного аспекту української мови.

Випускник сучасного закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО) має бути компетентним мовцем, здатним спілкуватися для духовного, культурного та національного самовираження та міжкультурного діалогу, творчої самореалізації, формування й виявлення в процесі життєреалізації ціннісних орієнтацій і ставлень. Цьому значною мірою сприяє опанування старшокласниками практичної риторики, зокрема, присвяченого полемічному мистецтву й формуванню в них полемічних риторичних умінь розділу, що набуває нині неабиякої ваги, адже «однією з обов'язкових характеристик сучасної молодої людини є вміння компетентно обговорювати життєво важливі проблеми, формувати власну позицію щодо них, аргументувати й обстоювати її, спростовувати думки й аргументи опонента» [8, с. 177].

Вимога опанування дисциплін лінгводидактичного спрямування в закладі вищої педагогічної освіти за відповідною спеціальністю на рівні науково-дослідницької активності й актуальність риторичної освіти спричинили започаткування дослідження жанру дискусії в шкільній мовній освіті в площині формуванні риторичних умінь старшокласників.

Вагомим аспектом нашої наукової розвідки постає питання пошуку потрактування поняття «еристика» в проблемному колі сучасної риторики й окреслення поняття «еристичні вміння» та групування їх у смисловому полі «риторичні вміння», що є *метою цієї роботи*.

Риторичні вміння учнівської молоді як результат цілеспрямованого, спеціально організованого формування (1) ґрунтуються на знаннях мови, риторики, знаннях про мовлення, комунікацію; (2) є сукупністю загальнонавчальних умінь, мовленнєвих дій, елементів мовленнєвої, комунікативної та риторичної діяльності; (3) є елементами соціального рівня особистості, наслідком доцільного мотивування

учнів і створення відповідних умов; (4) є складниками їхнього життєвого й комунікативного досвіду [4, с. 146].

В. Нищета, розробивши на підставі аналізування значного масиву першоджерел номенклатуру риторичних умінь, групує їх за двома класифікаційними ознаками: діяльними (процесуальними) характеристиками й аспектами риторичної діяльності. Відповідно, учений виокремлює групи риторичних умінь щодо міжособистісної взаємодії (17 позицій) і в аспекті полемічного мовлення (10 позицій) [4, с. 321–326]. У площині нашого дослідження акцентуємо увагу на риторичних вміннях саме цих груп, оскільки дискусія постає полемічним риторичним жанром і навчати старшокласників дискутувати на уроках української мови логічно в процесі інтерактивної міжособистісної взаємодії. Варто окремо зауважити, що згідно з номенклатурою сім з десяти полемічних риторичних умінь є одночасно вміннями щодо міжособистісної взаємодії.

Отже, у ході опанування десятикласниками жанру дискусії й навчання їх дискутувати доцільно цілеспрямовано формувати в них такі риторичні вміння:

- брати участь у рольових іграх, діалозі, полеміці; вести дискусію, полеміку;
- вибудовувати систему логічних доведень (аргументацію);
- ураховувати думки й погляди інших людей;
- дотримуватися етикету (ділового етикету), культури мовлення, правил спілкування;
- дошукуватися причин явищ, процесів; ставити запитання й відповідати на поставлені запитання;
- захоплювати й утримувати ініціативу в спілкуванні;
- знаходити розв'язання проблемних (конфліктних) ситуацій у спілкуванні, адекватно долати комунікативні бар'єри;
- дотримуватися коректної поведінки під час спілкування, бути ввічливим;
- налагоджувати й підтримувати контакт з аудиторією;
- розуміти позицію партнера по спілкуванню.

В окремих джерелах дискусію називають еристичним жанром або навіть еристичним риторичним жанром, що спонукає здійснити окремий науковий пошук інформації стосовно терміну «еристика».

Г. Сагач називає еристику окремою наукою, що аналогічно до етики, філософії, логіки психології, лінгвістики, сценічної майстерності має місце на стику з риторикою [7, с. 64]. На противагу цій думці, галуззю ораторської практики й мистецтвом спору, суперечки вважали еристику В. Аннушкін [1, с. 138], О. Зарецька [3, с. 259], Ю. Рождественський [6, с. 80], І. Хоменко, при цьому остання підкреслює, що від початку під «еристикою» розуміли звід прийомів, якими потрібно користуватись у суперечках, щоб одержати перемогу [9, с. 4]. Саме ця заувага суголосна з думками інших авторів проаналізованих джерел, відповідно до яких мета еристики – не дати супротивникові розвинути думку й перемогти його будь-що, утвердивши свої погляди та власні інтереси будь-якими способами,

утвердивши своє право на вчинок і залишивши за собою остаточне судження [1; 3; 6]. Таке розуміння завдань еристики поділяє О. Волков й описує феномен еристичної аргументації, яка не переслідує мету перепереконання й зміни поглядів опонента та використовує всі можливі й етично прийнятні засоби переконання [2, с. 74].

Описане потрактування еристики відповідає постулатам і концептуальним положенням класичної риторики Античності, проте у сучасній риториці постіндустріального інформаційного суспільства значення цього терміна дещо змінилося. Цей факт вважаємо важливим, оскільки в попередніх дослідженнях обґрунтували два аспекти: 1) вивчати практичну риторику на рівні профільної середньої освіти доцільно з позицій саме сучасної риторики як релятивістського вчення, що дасть змогу старшокласникам якомога яскравіше виявляти свою суб'єктність, особистісні світоглядні позиції, що ґрунтуються на суб'єктному досвіді життєдіяльності; 2) у ролі змістового компоненту навчання практичної риторики як сучасного вчення дискусія є словесним змаганням мовців, які транслюють один одному мовленнєво оформлені у вигляді аргументів суб'єктні (потенційно суб'єктивні) судження стосовно конкретної теми з метою схилити опонентів на свій бік – отже, перемогти.

За визначенням І. Хоменко, еристика сьогодні – це напрям досліджень, основна мета яких полягає у розгляді різноманітних характеристик (логічних, семіотичних, психологічних тощо) такого складного комунікативного процесу як суперечка [9, с. 4]. І попри те, що еристику разом із софістикою багаторазово піддавали анафемі, Ю. Рождественський, описуючи принципи сучасної риторики, наголошує, що еристика як засіб представлення інтересів окремих людей і груп людей не має бути знищена. Більше того, на переконання вченого, вона має існувати й розвиватися, щоб виражати й захищати ці інтереси, адже пропагує мовленнєву конкуренцію – джерело винайдення думки, прояв різних інтересів у всіх галузях життєдіяльності [5, с. 150].

Отже, проведене дослідження уможливило формулювання таких *висновків*:

1. Еристика в контексті концептуальних положень сучасної риторики постає важливим для розвитку суспільства мистецтвом суперечки, що пропагує мовленнєву конкуренцію.
2. Дискусію як різновид суперечки можливо розглядати і як суто риторичний жанр, і як жанр еристики (еристичний риторичний жанр).
3. Окреслена в роботі група риторичних умінь (10 позицій) є еристичними / еристичними риторичними вміннями, і розглядати їх варто в цільовому аспекті цільового педагогічного впливу – в аспекті очікуваних результатів.

Перспектива подальших досліджень полягає в (1) проєктуванні формування в десятикласників еристичних риторичних умінь на уроках української мови під час навчання їх дискутувати й (2) реалізації проєкту в ході виробничої практики в ЗЗСО.

Список використаних джерел

1. Аннушкин В. И. Риторика: экспресс-курс: учеб. пособ. М. : Флинта; Наука, 2011. 224 с.

2. Волков А. А. Курс русской риторики. М. : Издательство храма св. муч. Татианы, 2001. 480 с.
3. Зарецкая Е. Н. Риторика: теория и практика речевой коммуникации: монография. М. : Дело, 2002. 480 с.
4. Ницета В. Методика формування риторичної компетентності учнів основної школи: монографія. К. : Центр учбової літератури, 2017. 340 с.
5. Рождественский Ю. В. Принципы современной риторики: пособие / под. ред. В. И. Аннушкина. М.: Флинта; Наука, 2003. 176 с.
6. Рождественский Ю. В. Теория риторики: учеб. пособ. для вузов. / под. ред. Аннушкина В. И. М. : Флинта; Наука, 2005. 512 с.
7. Сагач Г. М. Риторика: навч. посіб. для студентів серед. і вищ. навч. закл. К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2000. 568 с.
8. Українська мова (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / Н. Б. Голуб, В. І. Новосьолова. К. : Педагогічна думка, 2018. 200 с.
9. Хоменко І. В. Еристика: мистецтво полеміки: навч. посіб. К. : Юрінком Інтер, 2001. 192 с.

Світлана Смоляр,
*магістрантка спеціальності «Початкова освіта
та образотворче мистецтво»
Науковий керівник: В. В. Павленко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Житомирський державний університет імені Івана Франка
(м. Житомир)*

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У результаті багаторічних досліджень та експериментів, присвячених вивченню креативності, накопичений великий фактичний матеріал, який свідчить про те, що на рівень розвитку креативності людини має вплив складний комплекс когнітивних, особистісних, мотиваційних та ситуаційних процесів.

Серед робіт, присвячених вивченню креативності, умовно можна виділити два напрямки досліджень. У рамках першого вивчаються зв'язки між інтелектом і креативністю, другого – складають дослідження особистісних та мотиваційних рис креативів. Результати робіт, здійснюваних в рамках даного напрямку, багато в чому відповідають один одному і показують, що високо креативних індивідів відрізняють наполегливість, незалежність, самоповага, енергійність, відкритість досвіду, внутрішня мотивація.

Перший хто спробував вказати на важливість креативності – це В. Джеймс. Він виділив психологічну властивість, яку назвав проникливістю, в основі якої лежить асоціативний процес, головним чином асоціація подібності. У слід за Джеймсом висунув свої припущення німецький психолог Г. Мюллер. Він підкреслював, що одночасна активація багатьох елементів на основі такої асоціації породжує сузір'я активних елементів мозку, внаслідок чого виникає рішення.

Дж. Гілфорд розглядав креативність як загальну творчу здатність і узагальнив всі інтелектуальні здібності, які характеризують креативність до шести параметрів: здатність до виявлення проблем, «швидкість думки», оригінальність, гнучкість, здатність удосконалювати об'єкт, здатність розв'язувати проблеми.

Пізніше Е. Торренс допрацював діагностичний метод Дж. Гілфорда, яким в цей час вимірюють 4 показники: *оригінальність, швидкість, гнучкість і розробленість*.

Дослідження так само знаходять відгук у роботі Ф. Вільямса. Він створює когнітивно-афективну модель, яка комбінує когнітивні процеси, запропоновані Дж. Гілфордом, з різними афективними процесами. Ф. Вільямс передбачав неможливість відділення когнітивних процесів креативних людей від емоційних розумових процесів. На основі цього припущення автор створює тест дивергентного мислення (Test of Divergent Thinking) і дивергентного переживання (Test of Divergent Feeling). Зв'язок інтелекту і креативності підкреслював і Я. Пономарьов. Згідно з його дослідженням, творчий акт включається в інтелектуальну діяльність на таких етапах: *етап постановки проблеми* – активна свідомість, на *етапі розв'язання* – пасивна свідомість, на *етапі відбору і перевірки правильності розв'язання* – знову активізується свідомість [3].

Вивчаючи креативність, слід мати на увазі специфіку її прояву на різних вікових етапах і динаміку її вікового розвитку особистості, тобто необхідно звернути увагу на онтогенетичний аспект цієї проблеми.

Онтогенез вивчає розвиток психіки індивіда протягом життя особистості. У сферу онтогенезу креативності входить дослідження вікових особливостей розвитку творчої індивідуальності й розкриття закономірностей окремого індивіда в процесі творчої діяльності [2, с. 56–58].

Молодший шкільний вік являє собою сенситивний період для розвитку креативної активності, оскільки дитина активна і допитлива за своєю природою. Тому важливого значення набуває проблема розвитку креативності учнів як вищого рівня всіх видів активності в молодшому шкільному віці. Саме в початковій школі найбільш ефективно формується вміння працювати нестандартно.

Молодший шкільний вік включає дітей від 6 до 10 років. Як вже зазначалося, кожен віковий етап характеризується особливим становищем дитини в системі суспільних відносин. У зв'язку з цим життя дітей різного віку заповнене специфічним змістом: особливими взаєминами з навколишніми людьми і особливістю, провідною для даного етапу розвитку діяльністю – грою, навчанням, працею. У дітей молодшого шкільного віку з'являється ясно виражене прагнення до того, щоб зайняти нове, доросле становище в житті і виконувати нову, важливу не тільки для них самих, але і для оточуючих діяльність. Це реалізується в прагненні школяра до навчання як нової соціально значущої діяльності [3, с. 19].

Постійне зіткнення дітей цього віку зі всілякими поняттями світу дорослих і психологічний настрій засвоювати, вивчати призводять до характерного наївного

та ігрового ставлення до деяких знань. Їм взагалі не властиво замислюватися про будь-які складнощі й труднощі. Вони легко і безтурботно ставляться до всього, що не пов'язано з їх безпосередніми справами. Долучаючись до сфери пізнання, вони продовжують грати, а засвоєння багатьох понять значною мірою зовнішнє, формальне.

У молодшому шкільному віці діти легко освоюють складні розумові навички та форми поведінки (читання, рахунок, письмо), що свідчить про величезні резерви дитячого сприйняття і великі можливості саме формального, ігрового підходу до навколишнього світу.

Деякі дослідники відзначають наявність суперечності в розумовому розвитку молодших школярів: невідповідність між тим, чому вчать дітей, і ступенем їх розумової й моральної зрілості. Це проявляється в тому, що діти приходять до школи з певним життєвим досвідом, але починають з азів долучатися до людської культури. Вони освоюють писемну мову, в той час, як абсолютно вільно володіють розмовною мовою.

Така невідповідність між проявами інтелекту дітей у розмовах й іграх, з одного боку, і в заняттях з письма і рахунку, де вони лише починають опановувати знаряддями розумової діяльності, – з іншого, вказує на відсутність достатнього зв'язку між змістом навчальних занять і реальними можливостями дітей.

Розумовий розвиток проходить через три стадії: *перша* – засвоєння дій по виділенню властивостей речей та побудова моделей; *друга* – усунення розгорнутих дій та формування дій у моделях; *третья* – усунення моделей і перехід до розумових дій з властивостями речей та їх зв'язками [2].

Змінюється і сам характер мислення дитини. Розвиток креативного мислення призводить до якісної перебудови сприйняття і пам'яті, до перетворення їх в довільні, регульовані процеси. У вчених не викликає сумніву той факт, що мислення дитини якісно відрізняється від мислення дорослої людини, і що розвивати мислення можливо, тільки спираючись на знання особливостей кожного віку. Мислення дитини проявляється дуже рано, у всіх тих випадках, коли перед дитиною виникає конкретне завдання. Завдання це може виникнути стихійно (придумати цікаву гру).

Допитливість дитини постійно спрямована на пізнання навколишнього світу і побудову своєї картини цього світу. Дитина, граючи, експериментує, намагається встановити причинно-наслідкові зв'язки. Вона змушена оперувати знаннями, а при виникненні деяких задач дитина намагається розв'язати їх, реально підбираючи різноманітні варіанти розв'язку. Дитина уявляє собі реальну ситуацію і як би діє з нею у своїй уяві.

Л. Виготський вважав, що саме молодший шкільний вік є періодом активного розвитку мислення. Цей розвиток полягає перш за все в тому, що виникає незалежна від зовнішньої діяльності внутрішня інтелектуальна діяльність, система власне розумових дій.

Одне з найважливіших педагогічних завдань даного періоду полягає в тому, щоб навчити молодших школярів вчитися легко й успішно. Головна цінність навчання полягає не в накопиченні обсягу знань, а в засвоєнні цих знань і вдосконаленні навичок роботи. Молодші школярі найчастіше бувають зацікавлені не змістом предмета й методами його викладання, а своєю участю у вивченні цього предмета: вони з більшою охотою займаються тим, що добре виходить. З цієї точки зору будь-який предмет можна зробити цікавим, якщо дати дитині відчуття ситуацію успіху.

Молодший шкільний вік – період вибирання, накопичення знань, період засвоєння. Важливими умовами розумового розвитку в ці роки є:

- наслідування багатьох дій і висловлювань;
- підвищена вразливість, сугестивність;
- спрямованість розумової активності на те, щоб повторити і внутрішньо прийняти.

Кожна з цих властивостей виступає, головним чином, своєю позитивною стороною, що є сприятливою для збагачення і розвитку психіки. Розглянуті особливості молодшого шкільного віку роблять істотний вплив на пізнавальні можливості дітей, обумовлюють подальший хід загального розвитку і є факторами становлення креативності як загальної універсальної властивості.

Креативність є важливим аспектом у життєвому шляху людини, вона допомагає відчувати себе творцем свого життя, не боятися ризикувати, дивитися на проблему з різних сторін.

Список використаних джерел

1. Зак А. Как развивать мышление у детей. Наука и жизнь. 1998. №9. С.56–58.
2. Павленко В.В. Проблемы педагогического мастерства учителя в педагогике прошлых эпох. *Вектор науки*. Серия «Педагогика, психология», 2010. № 3 (3). С. 95–98.
3. Пономарев Я.А. Психология творческого мышления. М., 1960. 352 с.
4. Яковлева, Е.Л. Психологические условия развития творческого потенциала у детей школьного возраста. *Вопросы психологии*. 1994. №5. С. 37–40.

*Наталія Солошенко-Задніпровська,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і практики англійської мови,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди
(м. Харків)*

ПРО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ЗДОБУВАЧІВ ПРИРОДНИЧОГО ПРОФІЛЮ

Активні глобалізаційні та інтеграційні процеси, зростання міжнародної академічної мобільності, поглиблення міжнародного співробітництва в різних галузях стимулюють активний розвиток іншомовної освіти. У сучасних умовах

іноземна мова стає результативним інструментом формування інтелектуального потенціалу соціуму; а в умовах сьогодення є одним із ресурсів розвитку держави на міжнародній освітній та економічній арені.

Саме тому якісне формування багатокомпонентної іншомовної компетенції як показника сформованого вміння людини ефективно брати участь в іншомовному спілкуванні на міжкультурному рівні – є пріоритетним завданням сучасного освітнього простору. Новий рівень міжкультурної комунікації серед фахівців різних галузей призводить до необхідності реформування іншомовної підготовки здобувачів немовних спеціальностей з урахуванням багатоаспектного соціокультурного навчання іноземній мові професійно-орієнтованого спрямування. Становлення сучасних фахівців у галузі природничих наук, які володіють сучасними передовими вітчизняними та зарубіжними знаннями та технологіями, необхідність спілкування (академічна мобільність, вивчення інструкцій з експлуатації, обмін досвідом із закордонними колегами, академічні стажування) – все це викликає необхідність у професійно-орієнтованому навчанні англійської мови.

У зв'язку з цим виникає необхідність вирішення низки присутніх завдань, що сприяло б ефективному процесу формування необхідних умінь у здобувачів природничого профілю для результативного спілкування іноземною мовою в галузі професійної іншомовної комунікації, а саме: *визначення моделі організації занять з англійської мови з урахуванням специфіки професії, систематизації методичних прийомів та засобів, спрямованих на формування та розвиток навичок висловлювання, що сприяють ефективному іншомовному професійно-орієнтованому спілкуванню* [1].

Професійно-орієнтоване навчання іноземної мови, на думку Хатчінсона Т., базується на активній взаємодії всіх учасників освітнього процесу, при якій відбувається взаємокорисний обмін інформацією іноземною мовою, набуття умінь взаємодії між учасниками комунікації для вирішення професійних завдань іноземною мовою [5]. При формуванні необхідних іншомовних компетенцій у процесі навчання професійно-орієнтованої англійської мови зміст навчання та його методи узгоджуються з мотивами вивчення англійської мови, і за основу навчання беруться три основні принципи: *комплексно-аспектний підхід до навчання, професійна орієнтованість та мотивація до вивчення іноземної мови*.

Важливим аспектом при професійно-орієнтованому підході до формування іншомовної компетенції є тісна інтеграція з дисциплінами професійного циклу. Здобувачі повинні розуміти для чого вони вивчають іноземну мову, тому важливо підтримувати мотивацію до навчальної дисципліни та предмету вивчення. Так, в основі мотивування до вивчення іноземної мови науковці виділяють такі аспекти: потреби у вивченні раніше невідомого; потреба до змін; потреба в постійній діяльності, розвитку та прояві здібностей як фізичних, і розумових; потреба у стимуляції середовищем (людьми чи ідеями, думками та почуттями); потреба в

знаннях, вивченні нового, діяльності та стимуляції, вирішенні протиріч, пошуку розв'язання проблем; потреби в підвищенні важливості своєї особистості, визнання та схвалення результатів своєї діяльності іншими [4]. Також здобувачі мають бути проінформовані про можливості академічної мобільності, стажування під час якого вони зможуть активно користуватися іноземною мовою, підвищувати власний професійний рівень тощо.

Щодо тісної інтеграції дисциплін мовної підготовки та дисциплін професійного циклу, то у процесі формування іншомовної комунікативної компетенції варто використовувати спеціально підібрані автентичні матеріали професійної орієнтації (тексти, статті, відео та аудіоматеріали), що значно підвищує як і рівень оволодіння іншомовною професійною лексикою, так і підвищують рівень мотивації до вивчення мови у здобувачів. Адже формування та розвиток у здобувачів іншомовних професійно-комунікативних умінь неможливе без планомірного та поступового формування понятійного та термінологічного апарату окремої спеціальності; поглиблення інформаційної бази на матеріалі автентичних текстів; оволодіння науковими стратегіями; уміннями інтерпретувати матеріал; вести дискусії та робити власні презентації науково-професійного напрямку; представляти аудиторії усні публічні промови наукової та професійної тематики [3]; аргументувати власні думки під час професійної діяльності; вирішувати стандартні та професійно-орієнтовані завдання. Вирішення цих завдань неможливе без імплементації в освітній процес різноманітних технологій, які базуються на принципах проблемності, інтерактивності, ситуативності, а саме моделювання наближених до реальних професійних ситуацій, які максимально пов'язані з майбутньою професійно-практичною діяльністю здобувачів конкретного професійного напрямку; проблемного методу та проектної роботи. Професійно-орієнтоване навчання англійської мови в умовах сьогодення передбачає реальне та активне впровадження використання мережі Інтернет як інформаційної бази та площини для активної комунікації учасників освітнього процесу. Великою перевагою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у професійно-орієнтованому навчанні англійської мови студентів немовних спеціальностей є можливість отримання швидкого отримання необхідної інформації. Використання цих технологій сприяє задоволенню високих вимог, що висуваються до рівня сформованості інтерактивної компетенції та вміння висловлюватися англійською мовою в студентів немовних спеціальностей.

Отже, зміст та основи професійно-орієнтованого навчання іноземної мови полягають у його інтеграції зі дисциплінами циклу професійної підготовки з метою синтезу професійних знань, розвитку професійно значущих якостей особистості та формування іншомовних комунікативних умінь, що в подальшому допомогло б здобувачам бути активними учасниками програм академічного обміну та мобільності, брати участь у професійних стажуваннях та формувати професійні контакти іноземною мовою з колегами та фахівцями відповідної професійної галузі.

Подальше розроблення розглянутої проблеми має сприяти підвищенню змістовної та методичної бази професійно-орієнтованого навчання англійської мови здобувачів немовного профілю.

Список використаних джерел

1. Мильруд Р.П., Максимова И.Р. Современные концептуальные принципы коммуникативного обучения иностранным языкам. М.: ИЯШ, 2000. С. 17-22.
2. Солошенко-Задніпровська Н. К. English for Students of Natural Sciences : навч. посіб. Харків : Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2018. 114 с.
3. Солошенко-Задніпровська Н.К. Навчання студентів немовних галузей усним публічним промовам наукової тематики. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 41. Т. 3. С. 224–231. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/41-3-33>
4. Ausubel D.A. Educational Psychology: A cognitive view. New York Holt, Rinehart and Winston, 1968. P. 368-379.
5. Hutchinson T., Waters A. English for Specific Purposes: A learning-centred approach. Cambridge: Cambridge University Press, 1987. 153p.

Яніна Сороката,
студентка IV-го курсу спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник: О. І. Бардін,
старший викладач,
асистент кафедри безпеки життєдіяльності,
Львівський національний університет імені Івана Франка
(м. Львів)

ПРОФІЛАКТИКА ШКІЛЬНОГО ТРАВМАТИЗМУ

Конституція України гарантує кожному громадянину право на освіту [1]. Закон України «Про освіту» регламентує основні вимоги навчально-виховного процесу для освітніх навчальних закладів [4]. Згідно Закону України “Про охорону праці” Міністерством розроблено та затверджено “Положення про організацію роботи з охорони праці учасників навчально-виховного процесу в установах і закладах освіти” [5]. Даний процес повинен бути безпечним для кожного учасника. На жаль, у навчально-виховному процесі трапляються низки проблем. Усі недоліки висвітлені у статистиці травматизму школярів по Україні.

Діти шкільного віку, часто не усвідомлюючи цього, самостійно створюють ситуації, які приводять до травмування. За даними ВОЗ 25% випадків припадають саме на шкільний травматизм і є однією з основних причин смертності дітей [2]. Міністерство охорони здоров'я України інформує, що 360 тисяч дітей у середньому щороку травмуються. І ця тенденція, на жаль, зростає. Згідно Конституції України, у разі травмування, кожен учасник навчально-виховного процесу має право на медичну допомогу та медико-психологічну реабілітацію [1].

Шкільний травматизм - це травми, які виникають внаслідок нещасних випадків в загальноосвітніх закладах [8]. Кожна п'ята травма відбувається безпосередньо в школі, причому 4/5 з них – на перерві [7]. Слід звернути увагу на те, що у початковій школі ризик травмування є вищим. Тому класні керівники практикують «веселі перерви», організовуючи активний та водночас безпечний відпочинок. Окрім того, адміністрація забезпечує регулярне чергування вчителів на коридорах.

Різновидністю шкільного травматизму є спортивний, адже виникає на уроках фізичної культури. Спортивний травматизм - це пошкодження або патологічний стан, який виникає в результаті занять фізичною підготовкою [3]. Під час таких уроків найчастіше травмуються на заняттях гімнастикою (55%), рідше – легкою атлетикою (23%) [8]. Одним із важливих завдань вчителів є цілеспрямована робота з профілактики спортивного травматизму в школі.

Згідно рекомендацій МОН України, одним із способів профілактики дитячого травматизму є проведення «Тижнів знань з основ безпеки життєдіяльності у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах України». Протягом таких тижнів слід проводити: тематичні години спілкування на тему: «Твоя безпека в твоїх руках»; створення плакатів: «Обережно, перерва!»; проведення міні-лекцій: «Якщо ви потрапили в небезпечну ситуацію»; конкурс казок: «Подорож у країну безпеки»; конкурс малюнків: «Шкільний травматизм» та багато іншого [7]. Окрім того, вчителям необхідно проводити бесіди не лише з дітьми, але й з батьками. Такі заходи потрібно організувати систематично.

Отже, підсумовуючи вищенаведене, вважаємо, що основною формою профілактики шкільного травматизму є інструктування з техніки безпеки і педагогів, і учнів. Регулярне проведення профілактичних бесід з учнями та їх батьками про необхідність дотримання правил поведінки в школі та вимог до одягу і взуття учнів. Така робота адміністрації забезпечить покращення навчально-виховного процесу в загальноосвітніх закладах.

Список використаної літератури:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Дитячий травматизм та його профілактика. URL: <http://www.tropinka.ks.ua/index.php/news/statti-interv-ju/343-2013-12-13-08-07-44>
3. Дитячий травматизм. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/dityachiy-travmatizm-tsn-ta-ekspert-perevirilinaskilki-bezpechna-oselya-gaytani-dlya-yiyi-donki-1222506.html>.
4. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
5. Закон України «Про охорону праці». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>.
6. Кодекс цивільного захисту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>.
7. Методичні рекомендації щодо запобігання дитячого травматизму в школі. URL: <http://znz20.com.ua/files/MetodRekomendaciiTravmatizm2018.pdf>.
8. Шкільний травматизм. 2019. URL: https://www.khadi.kharkov.ua/fileadmin/P_vcheniy_secretar/%D0%9E%D0%A5%D0%9E%D0%A0%D0%9E%D0%9D%D0%90_%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%A6%D0%86/R_Shkilnyi_travmaty

*Яніна Сороката,
студентка IV курсу педагогічного факультету
Науковий керівник: Оксана Василівна Шукатка,
доктор педагогічних наук, професор,
Львівський національний університет імені Івана Франка*

СУЧАСНІ УРОКИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗГІДНО НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Згідно сучасних стандартів освіти в основі навчання учнів початкової школи лежить компетентнісний підхід, який передбачає використання таких навчальних засобів, які забезпечать не тільки інформаційну, а й розвивальну та мотиваційну функції. Щоб забезпечити мотивацію учнів на уроках, слід використовувати та застосовувати різноманітні, цікаві та нестандартні формати організації навчання. Завдяки новим вимогам НУШ через компетентнісний підхід відбувається краще засвоєння умінь та навичок учнями початкової школи на уроках фізичної культури. Таким чином успішне застосування даного підходу забезпечить зростання показників фізичного розвитку та рухової підготовленості учнів початкової школи.

В оновлених та затверджених Міністерством освіти і науки програмах початкової школи, навчальні заклади активно використовують нестандартні форми організації навчання та методики проведення уроків, які зацікавлюватимуть та мотивуватимуть учнів до навчання [3]. Сучасний урок фізичної культури – це менше теорії, натомість більше ігор та сучасних вправ, які дозволять досягти високих результатів відповідно до мети та завдань.

Незважаючи на модернізацію освіти основною формою занять фізичною культурою є урок. Він спрямований на формування здоров'я та фізичного розвитку учнів початкової школи. Окрім того, уроки фізичної культури називають уроками здоров'я. На сьогоднішній день сучасні діти покоління Z обмежені вулицею та рухливими іграми на свіжому повітрі. Відштовхуючись від даного твердження можна наголошувати, що діти стали менш рухливими, ніж були раніше, тому уроки фізичної культури – це один із найефективніших способів забезпечення рухливості, загартування дитячого організму, а також вироблення вольових та фізичних якостей [4].

Під час уроків фізичної культури слід застосовувати такі сучасні освітні технології як:

- групова навчальна діяльність учнів;
- дрібногрупова навчальна діяльність;
- колове тренування;
- парні форми;
- виховні технології:
- технологія колективного творчого виховання;
- технологія створення ситуації успіху [2].

Окрім того, можна застосовувати такі інтерактивні методи навчання і виховання як:

- роби як ми, роби краще за нас;
- незавершена справа;
- займи позицію;
- навчаючи учись [1].

Опираючись на вище згадані освітні технології та інтерактивні методи, вчитель забезпечить зацікавленість та вмотивованість учнів до фізичної культури, як шкільного предмета.

Не слід забувати про інтеграцію уроків. Такі уроки слід проводити для того, щоб зацікавити та вмотивувати учнів. До прикладу, на уроці фізичної культури можна інтегрувати матеріал з позакласного читання. Ті знання, які учні отримали на уроці читання (історії про українських козаків), можна закріплювати на уроці фізичної культури. Міждисциплінарна взаємодія як процес комплексного здоров'язбережувального розвитку, виховання і навчання забезпечує взаємовплив, взаємопроникнення і взаємозв'язок всіх ланок освітнього процесу та навчальних дисциплін [6].

Круговий метод станціями сюжетного уроку “Українське козацтво” з використанням нестандартного обладнання:

1 станція “Запорізька січ” – учні виконують степ-вправи на нестандартній степ-платформі з використанням набивних мішечків (розвиток координації рухів). Степ-платформа символізує козацькі укріплення, де жило українське козацтво. Перед виконанням вправи діти згадують інформацію, яку вони знають про Запорізьку січ і про українських козаків.

2 станція “Отаман”. Діти пригадують, що отаман – це головний полководець. Його символ – булава. Вчитель дає завдання – здолати класики з гімнастичних обручів і перестрибнути через перешкоду – натягнуту червону стрічку, на якій прив'язані дзвіночки. Діти мають перестрибнути стрічку і, стрибаючи по класикам з обручів, повернутися назад (розвиток швидкісно-силової якості).

3 станція “Захисти Запорізьку січ” – учні наносять удар ключкою по флорбольному м'ячу в зазначену ціль (ворота із дзвіночками), тим самим відпрацьовують удари на точність.

4 станція “Козацькі забави” – робота в групах, перетягування канату.

5 станція “Тренування козака” – учні виконують нахили тулуба вперед із положення сидячи, використовуючи ксилофон (розвиток гнучкості) [5].

Отже, застосування на уроках фізичної культури сучасних технологій та інтерактивних методів навчання дозволить підвищити рівень свідомої активності до виконання фізичних вправ та ігор. Окрім того, кожен учасник навчального процесу може затвердити свій авторитет у форматі: «авторитет кожного серед своїх», натомість вчитель надалі буде сприяти його підтримці або підвищенню серед однолітків. Проведення інтегрованих уроків із певним сюжетом забезпечать

не тільки інформаційну, а й розвивальну та мотиваційну функції учнів початкової школи. Таким чином застосування сучасних технологій із використанням інвентарю, форматів навчання та методик забезпечить зростання показників фізичного розвитку, рухової підготовленості, удосконалення вольових та фізичних якостей учнів початкової школи.

Список використаних джерел

1. Методи інтерактивного навчання на уроках фізичної культури. 2019. URL: <https://vseosvita.ua/library/metodi-interaktivnogo-navcanna-na-urokah-fizicnoi-kulturi-115033.html> (дата звернення: 27.10.2021).
2. Методичні рекомендації щодо особливостей викладання фізичної культури. 2020. URL: http://mirgorod/gorono.at.ua/publ/metodob_39_ednannja_vchiteliv/sport/metodichni_rekomendaciji_sh_hodo_osoblivostej_vikladannja_fizichnoji_kulturi_v_2020_2021_navchalnomu_roci/36-1-0-922 (дата звернення: 29.10.2021).
3. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 1 - 2 клас. МОН. 2019. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2_dodatki.pdf (дата звернення: 28.10.2021).
4. Тишлек Т. А. Уроки фізкультури по-новому. 2018. URL: <https://naurok.com.ua/uroki-fizkulturi-po-novomu-vistup-na-pedradi-17523.html> (дата звернення: 28.10.2021).
5. Фітнес, фрізбі та флорбол. Як покращити уроки фізкультури. 2020. URL: <https://nus.org.ua/articles/fitnes-frizbi-ta-florbol-yak-pokrashhyty-uroky-fizkultury/> (дата звернення: 29.10.2021).
6. Шукатка О. Системні основи міждисциплінарної інтеграції у формуванні індивідуальних стратегій здоров'язбереження майбутніх бакалаврів природничих спеціальностей. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України: електрон. наук. фах. вид. Сер.: Педагогіка. Хмельницький. 2017. Вип. 5.* URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2017_5_22.

Ярослав Співак,

*доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри соціальної роботи*

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет

(м. Слов'янськ)

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Сучасний стан країни, яка знаходиться в умовах відсутності зростання економіки, зростання показників бідності, соціальної нерівності та незахищеності населення, має вкрай складну задачу формування професійно компетентних майбутніх соціальних працівників нової генерації, здатних до ефективної професійної діяльності. Через такий стан речей актуальними є наукові дослідження та практичні розробки, що спрямованих на перспективний розвиток і вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників з

широким колом професійних фахових компетенцій, які б відповідали сучасним вимогам ринку праці.

Якісна підготовка особистості високопрофесійного сучасного соціального працівника набуває особливого значення в умовах активних суспільних трансформацій та втрати орієнтирів сучасного покоління. Її діяльність має бути направлена на інтеграцію в суспільство людини як особистості, гармонізацію соціальної взаємодії, яка потребує цього, у всіх сферах суспільства та на налагодження соціалізації. Проблеми пошуку найбільш дієвих методів та інструментів професійної діяльності соціальних працівників останнім часом привертають пильну увагу наукової спільноти.

Одним із головних стратегічних напрямків економічного розвитку України має бути вирішення важких життєвих ситуацій та соціальних проблем людей й особливо молодого покоління завдяки сучасній професійній діяльності соціальних працівників. Їх діяльність повинна бути спрямована на індивідуальну або групову підтримку та стабілізацію суспільного життя і потреб молодого покоління, яка визначається основним стратегічним ресурсом розвитку економіки країни.

Сьогодні у більшій частині населення відсутні чіткі орієнтири особистого життя, на фоні загальної зневіри до системи влади країни та внаслідок критичного розколу політичних поглядів населення. Тільки в разі забезпечення матеріального добробуту та створення умов для самореалізації і стабільного соціального статусу особистості соціальний захист людини можна вважати дієвим. Підтримка духовного та фізичного розвитку індивіда необхідна для всіх соціальних верств, і особливо для соціально незахищених. Тому державний соціальний захист має бути орієнтований в першу чергу на обслуговування соціально незахищених категорій, їх матеріального забезпечення, розвитку та самореалізації.

Для реалізації професійних функцій, соціальному працівнику із соціального захисту необхідно виконувати сукупність операцій в різноманітних соціальних службах установ, відомств, медичних та освітніх закладах, будинках сімейного типу та ін. В даний час значна частина центрів соціального обслуговування – це багатофункціональні установи, які мають надавати різним категоріям громадян різноманітні види послуг: соціально-медичні, психолого-педагогічні, соціально-побутові, юридичні, тощо. Сьогодні соціальна робота набуває нового звучання, її метою стає не тільки допомога і підтримка соціально вразливих категорій населення, а й створення умов для соціальної стабільності в суспільстві, активізації людського капіталу, розвитку потенціалу молодих людей. Відтак, людина стає не тільки об'єктом соціальної роботи, але й її суб'єктом.

Сучасні практики соціальної роботи свідчать про те, що в діяльності установ соціального захисту населення необхідно впроваджувати інноваційні технології, які спрямовані на підвищення активності людей, пошук додаткових ресурсів, поліпшення міжвідомчої взаємодії та розвиток громадських ініціатив.

Враховуючи те, що сучасна система надання соціальних послуг в Україні

недостатньо ефективна, набуває нового формату співпраця соціальних працівників з громадськими, благодійними та релігійними організаціями, які займаються реалізацією інноваційних проектів та займаються роботою з запобігання складних життєвих ситуацій. Головною метою такої сумісної соціальної роботи має бути підвищення власних ресурсів людини для виникнення можливостей зі самостійного вирішення особистих проблем. Соціальним працівникам необхідно розвивати взаємовідносини з недержавними соціальними інституціями, які знаходяться поза впливом державного директивного регулювання, для забезпечення умов самореалізації індивідуальних або колективних інтересів.

Відповідальність за свої рішення, що безпосередньо впливають на життя іншої людини, вміння аналізувати за допомогою професійного мислення кожну окрему ситуацію та її можливі наслідки, мати відповідну психологічну підготовку для роботи в соціальній сфері – такими повинні бути основні риси соціального працівника.

Вітчизняна дослідниця А. Капська говорить про те, що розвиток та становлення соціальної роботи пов'язані з порушенням традиційних для України механізмів соціального регулювання та взаємодії, із загостренням міжнаціональних відносин та еміграційних процесів. На її переконання, «така ситуація погіршена й тим, що в останній період зіткнулися різні концепції і стратегії соціальної передумови суспільства та розвитку соціальної роботи» [1, с. 14]. Відтак, наша держава має забезпечити створення новітніх сучасних установ для соціальної роботи, з врахуванням вищезазначених проблем соціально незахищених верств населення України.

На думку Є. Холостової «соціальний працівник має бути професіоналом, який реалізує напрями соціальної політики держави на основі соціального захисту різних верств населення, та окрім професійних юридичних, педагогічних, психологічних знань, повинен мати високоморальні якості, бути зацікавленим робити добрі справи для суспільства» [3, с. 36].

Для професійного розв'язання соціальних проблем соціальний працівник має бути одночасно педагогом, соціологом, правознавцем, лікарем, тому повинен володіти знаннями з багатьох різних галузей: педагогіки, права, соціології, психології, медицини, фізіології; відзначатися високою загальною культурою і культурою спілкування, володіти інформацією про сучасні соціальні, економічні та політичні процеси. Щоб приймати правильні рішення, в тому числі і в непередбачуваних ситуаціях, соціальні працівники мають бути здатними передбачати наслідки своїх дій та відзначатися професійним тактом, відповідальністю.

На думку О. Карпенко «професійну придатність до соціальної роботи обумовлює спрямованість фахівця до успішної діяльності на основі мотивації та системи моральних цінностей. Самовдосконалення та самоконтроль суттєво впливають на можливість досягнення значних успіхів в професійній діяльності

фахівця із соціальної роботи. Сукупність професійних знань та здібностей, професійно значущих якостей та психологічних особливостей складають професійну компетентність соціального працівника» [2, с. 41].

Модель власної унікальної діяльності та особливий стиль поведінки соціального працівника формується під час надання соціальної допомоги та виконання різноманітних професійних функцій. Для того, щоб вміти представляти інтереси людини та оцінювати її потреби, професійно спілкуватися і надавати інформацію, сприяти розвитку та підвищенню можливостей особистості, працівнику соціальної сфери необхідно володіти й правовими аспектами соціального захисту, теорією та методиками соціальної роботи, глибокими знаннями з психіатрії, соціології та психології.

Незалежно від умов існування суспільства, його розквіту або кризового періоду є та завжди буде існувати потреба у соціальній роботі, яка спрямована на незахищені верстви суспільства. Запровадження міжнародного досвіду соціальної роботи дає можливість долати проблеми соціальної незахищеності, що можуть виникнути у майбутньому. Для цього розробляються сумісні проекти з іншими країнами світу, де соціальна служба допомоги знаходиться на більш розвинутому рівні.

Системне, діалектичне мислення, різностороннє бачення соціальної проблеми, а не її окремих симптомів – одне з головних завдань соціальних працівників. Поєднання всіх окремих складових соціальної проблеми, виходячи з принципу діалектичної єдності, в єдине ціле допоможуть соціальному працівнику знайти оптимальні раціональні шляхи та методи її вирішення. Формування соціального працівника повинно відбуватися з застосуванням корегувань критеріїв оцінки знань, умінь і навичок, сучасних вимог роботодавців, наукового процесу в цій професії.

Отже, сучасний фахівець із соціальної роботи має бути професійно компетентним, високо ґрунтованим з сучасним світоглядом, враховувати всі складні умови та їх життєві обставини, мати педагогічний такт, високо розвинуті професійні якості, вміти працювати з різними категоріями людей тощо. Відтак, зростає потреба у ініціативних соціальних працівниках з пріоритетною орієнтацією до постійного оновлення, осучаснення та розвитку своїх професійно значущих якостей.

Список використаних джерел

1. Капська А. Й. Соціальна робота: технологічний аспект: Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури. 2004. 352 с.
2. Карпенко О. Г. Соціальний працівник: деякі аспекти професійної підготовки: Навчально-методичний посібник. К. ДІРСМ, 2007. 144 с.
3. Холостова Е. И., Малофеев И В. Система социального обслуживания населения: исторический экскурс и современный взгляд: Монография. М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2016. 368 с.

Софія Стечкевич,

студентка IV-го курсу спеціальності «Початкова освіта»

Науковий керівник: С. В. Тимошук,

кандидат хімічних наук,

доцент кафедри безпеки життєдіяльності,

Львівський національний університет

імені Івана Франка

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ

Конституція України гарантує всім громадянам право на освіту [1]. Законом «Про освіту» визначено вимоги, щодо організації та проведення навчально-виховного процесу в освітніх установах [2]. Такий процес має бути безпечним для кожного. Це означає, що адміністрація навчальних закладів повинна забезпечити безпечні умови функціонування навчального процесу в освітніх закладах. Однією з найбільш небезпечних ситуацій, які викликають у навчальних закладах є пожежі. Внаслідок пожеж гине та страждає значна кількість людей. Державною службою України з надзвичайних ситуацій на виконання протокольних рішень за результатами засідань Кабінету Міністрів України від 28.03.2018 № 11 та від 23.05.2018 № 19 здійснено перевірки 26 752 загальноосвітніх та дошкільних дитячих закладів. Під час перевірок виявлено 309 196 порушень: у 16 668 закладах відсутні або несправні автоматичні системи протипожежного захисту, у 4 958 закладах відсутнє або несправне зовнішнє протипожежне водопостачання, у 1 699 закладах – внутрішнє протипожежне водопостачання, 2 308 будівель потребують заміни або ремонту систем електропостачання, у 1 422 будівлях необхідно перепланувати шляхи евакуації, 6 516 будівель необхідно обладнати первинними засобами пожежогасіння. За порушення вимог пожежної безпеки та невиконання запропонованих приписами територіальних органів ДСНС заходів до адміністративної відповідальності притягнуто 26 170 керівників закладів і відповідальних посадових осіб та направлено 569 позовних заяв до адміністративного суду. Це, у свою чергу, *може призвести до закриття закладів освіти або призупинення їх діяльності вже у поточному навчальному році.*

Забезпечення пожежної безпеки в організаціях, на підприємствах системи освіти України здійснюється згідно з *Правилами пожежної безпеки в Україні* та *Правилами пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України*, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України 15.08.2016 № 974, зареєстрованих в Міністерстві юстиції України 08.09.2016 за № 1229/29359. Міністерство освіти і науки України забезпечує виконання покладених на нього завдань з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності відповідно до Кодексу цивільного захисту України, Законів України «Про освіту», «Про охорону праці», нормативно-правових актів, координує і контролює загальний стан роботи з охорони праці в галузі, діяльність

закладів освіти щодо забезпечення безпечних і нешкідливих умов навчання, утримання і праці.

Правила протипожежної безпеки встановлюють вимоги пожежної безпеки для всіх типів загальноосвітніх шкіл, незалежно від їх відомчого підпорядкування та форми власності [8]. Адміністрація навчальних закладів, а також учнівський колектив зобов'язані знати і суворо виконувати правила пожежної безпеки. В разі виникнення пожежі здійснювати всі залежні від них заходи для евакуації людей та гасіння пожежі. Відповідальність за забезпечення пожежної безпеки навчальних закладів несуть їх керівники – директори, завідувачі [6].

У навчальних класах і кабінетах слід розміщувати лише необхідні для забезпечення навчального процесу меблі, прилади, моделі, приналежності, допомоги, транспаранти і т.п. Навчальні матеріали, які розміщуються в навчальних класах повинні зберігатися у шафах, на стелажах або на стаціонарно встановлених стійках. Зберігання в навчальних класах, кабінетах, лабораторіях і лаборантських навчально-наочних посібників та навчального обладнання, проведення дослідів і інших видів робіт, які непередбачені затвердженими переліками та програмами, не допускається. Перед допуском до самостійної роботи вчитель повинен бути проінструктований з пожежної безпеки, в обсязі інструкції з пожежної безпеки в освітньому закладі. Учителі повинні знати порядок утримання всієї території установи, будинків та окремих приміщень (у т.ч. евакуаційних шляхів), заходи з пожежної безпеки при проведенні освітнього процесу, масових заходів тощо. У перший день навчальної чверті проводять інструктаж з усіма дітьми щодо процедури евакуації на випадок пожежі. Навчання повторюють раз на чверть чи півріччя, про що роблять відповідний запис у класному журналі. Не рідше одного разу на півріччя повинні проводитися практичні тренування з евакуації людей з приміщень при пожежі; перед початком занять у навчальному приміщенні вчитель повинен перевірити, як організовано робочі місця для учнів, а саме відповідність нормам з охорони праці, правилам техніки безпеки та виробничої санітарії, а також віковим особливостям учнів [6]. При проведенні будь-яких занять вчитель повинен активно пропагувати правильне ставлення до питань безпеки життєдіяльності та охорони праці.

За будь-яких ознак передаварійної ситуації (запах паленої ізоляції, дим, запах газу та ін.) вчителі повинні повідомити адміністрацію та викликати службу порятунку та діяти у відповідності із нормативними документами виходячи із ситуації. Педагоги у передаварійній ситуації мають забезпечити безпеку учнів і надання їм необхідної допомоги, перевірити наявність учнів за списком у місці збору, якщо довелося покинути приміщення для занять. Про передаварійні ситуації (аварійні ситуації) обов'язково поставити до відома керівника установи або представника адміністрації. В умовах небезпечної ситуації педагог повинен за допомогою правильної поведінки виключити виникнення паніки серед учнів і співробітників. Діяти під час пожежі потрібно за вказівками керівника установи

(або його представника) з обов'язковим дотриманням заходів особистої безпеки. Евакуувати учнів з будівлі слід швидко, але без паніки, не допускати зустрічних і пересічних потоків людей. Залишаючи приміщення, відключити всі електроприлади і обладнання, вимкнути світло, щільно закрити двері, вікна, квартирки. Дії вчителів при пожежі повинні відповідати інструкції з вимог пожежної безпеки в освітньому закладі.

У зв'язку з необхідністю профілактики пожеж на перше місце виноситься вивчення правил пожежної безпеки у всіх класах і в обов'язковому порядку, включаючи практичні заняття [7].

Зростання числа і масштабів наслідків надзвичайних ситуацій, викликаних пожежами є необхідністю підвищення відповідальності вчителів освітніх установ по здійсненню заходів пожежної безпеки, проведення протипожежної пропаганди та навчання дітей.

Отже, виходячи з вище викладеного, відповідна організація системи охорони праці, пожежної безпеки та безпеки життєдіяльності, комфортний фізичний та психологічний клімат є складовими, що зроблять перебування в навчальному закладі безпечним. Володіння базовими знаннями з пожежної безпеки й цивільного захисту, а також методами протидії підліткової агресії та іншим негативним явищам допоможуть педагогічним працівникам та учням вберегти себе.

Список використаних джерел

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
3. Закон України «Про охорону праці». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694->
4. Інструкція з охорони праці для вчителів початкових класів. URL: <https://osvita-docs.com/node/306>.
5. Кодекс цивільного захисту України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>.
6. «Організація пожежної безпеки у закладах освіти: крок за кроком». URL: <https://krolevce-osvita.gov.ua/organizaciya-pozheznoi-bezpeki-u-zakladah-osviti-krok-za-krokom-08-25-08-22-08-2019/>.
7. Пожежна безпека на робочому місці вчителя початкових класів. *Безпека життєдіяльності*. URL: http://8ref.com/17/referat_179588.html.
8. Пожежна безпека на робочому місці вчителя початкових класів. URL: <https://ukrbukva.net/print:page,1,48317-Pozharnaya-bezopas...hal-nyh-klassov.html>.

Софія Стечкевич,

студентка IV курсу педагогічного факультету

Науковий керівник: Оксана Василівна Шукатка,

доктор педагогічних наук, професор,

Львівський національний університет імені Івана Франка

РУХЛИВІ ІГРИ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВІДПОВІДНО ДО КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Опираючись на Державний стандарт початкової загальної освіти кожен учень без винятку отримує знання, уміння та навички, які допоможуть йому у підготовці

до подальшого навчання. Завданням кожного сучасного вчителя полягає у формуванні в учнів початкової школи кола компетентностей – ключових, предметних та міжпредметних. Однією з ключових компетентностей, яка формується в учнів на уроках фізичної культури є здоров'язбережувальна.

Ігрова діяльність на уроках в початковій школі має надзвичайно важливе значення, адже за її допомогою у дітей формується характер. Під час гри учні засвоюють життєво-необхідні рухові вміння та навички, у них формується сміливість, воля та кмітливість. Саме в молодшому шкільному віці ігровий метод посідає важливе місце та стає одним з головних методів фізичного виховання. За словами відомого педагога В. О. Сухомлинського участь дітей в ігровій діяльності сприяють формуванню взаємної виручки, підтримки, організованості, дисципліни та винахідництва.

Завдяки правильній організації та проведенню рухливих ігор на уроках фізичної культури, в учнів формується мотивація та зацікавленість до уроку, кожен з них проявляє свої особисті якості, активність та ініціативу. В учасників рухливих ігор краще формуються такі фізичні якості як сила, швидкість, спритність, гнучкість та витривалість. Також одним із важливих чинників активних ігор є елемент змагання, адже саме під час змагань кожен учень докладає максимум зусиль для того, аби перемогла саме його команда [4]. Граючи, діти задовольняють властиву їм потребу в рухах.

Рухливі ігри – це ігри метою яких є загальний фізичний розвиток без спеціальної підготовки. Вони побудовані на вільних, різноманітних і простих рухах, пов'язані з включенням у роботу головним чином великих м'язових груп, прості за своїм змістом і правилами [3].

У педагогічній практиці існує така класифікація рухливих ігор для учнів початкової школи:

- індивідуальні («Квач», «Вудочка», «Карлики і велетні») і командні («Абетка», «Гопак», «Всі до своїх прапорців»);
- із предметами («М'яч середньому», «Квач зі стрічками») і без предметів («Квач», «Гопак»);
- з ведучими («Вудочка», «Їжак», «Ми веселі діти») і без ведучих («Передай далі», «Хто де живе?»);
- за переважаючим розвитком фізичних якостей (ігри для розвитку швидкості: «День і ніч», «Захисники фортеці», «Останній вибуває»; ігри для розвитку сили: «Гопак», «Човник», «Силачі»; ігри для розвитку спритності: «Квач зі стрічками», «Море хвилюється» тощо);
- за інтенсивністю фізичного навантаження (ігри малої інтенсивності: «Карлики і велетні», «Тиша», ігри середньої інтенсивності: «Вище землі», «Пошта йде у всі міста», ігри великої інтенсивності: «Вудочка», «Потяг»);

- за місцем проведення (на свіжому повітрі: «Фізкультура», «Класи», «Другий зайвий», в залі: «Пасування волейболістів», «Уважні сусіди», «Коники», на воді: «Перекинь швидше», на снігу: «Швидкі санки»);

- за спрямованістю рухових дій (ігри з бігом: «Ворота», «Всі до своїх прапорців»; ігри з ходьбою: «Зайчик», «Котики», ігри зі стрибками: «У річку, гоп», «Довга лоза», ігри з передачею м'яча: «Злови м'яч», «Передай далі»), ігри з метанням «Снайпери», «Влуч у ціль», «Спритний м'яч») [2].

Застосування рухливих ігор з елементами окремих видів спорту дасть змогу створити в учнів певний запас рухів, ефективніше розвивати необхідні рухові якості. Крім того, значно легше формуватимуться нові навички.

Приклади рухливих ігор для застосування їх на уроках фізичної культури, в режимі дня школяра, в позакласній і позашкільній фізкультурно-масовій роботі, шкільному святі та для занять з окремих видів спорту:

1. «День і ніч». У середині майданчика креслять дві паралельні лінії. Гравців поділяють на дві команди, які розташовуються вздовж ліній. За ними за 2-3 м від «стін», креслять лінії «домів». Одна команда – «день», друга – «ніч». Команда, яку назвав керівник ловить ту, яка, повернувшись, тікає до свого дому. Після підрахунку поквачених гравців, команди повертаються на свої місця, і гра повторюється. Виграє команда, яка матиме більше пійманих гравців. За правилами гри біг починають за сигналом, ловити гравців можна до лінії дому, не можна тікати від переслідувача, змінюючи напрямок руху. Удосконалюється швидкість реакції на слуховий сигнал.

2. «До своїх прапорців!» Гравці розподіляються на кілька груп, які утворюють коло. У середині кожного кола стає гравець з кольоровим прапорцем у витягнутій руці. За першим сигналом керівника всі гравці розбігаються по майданчику (крім гравців з прапорцями), за другим – зупиняються, присідають і закривають очі. У цей час гравці з прапорцями переходять на нові місця. Керівник подає команду: «До своїх прапорців!», і усі біжать до прапорця свого кольору й утворюють коло. Хто перший утворить коло, той виграє. Бажано, щоб усі прапорці були різноколірні. Після кожної спроби гравців з прапорцями змінюють. Удосконалюються навички з бігу зі зміною напрямку руху, виховується колективність дій, розвиваються швидкість, орієнтування тощо.

3. «Заєць без лігва». Гравці, крім двох – «зайця» і «вовка» – стають попарно в різних місцях майданчика, обличчям один до одного і беруться за руки, утворюючи «кущики». За сигналом керівника заєць тікає, рятуючись від вовка, забігає всередину будь-якої пари і стає спиною до одного з гравців. Гравець, який опинився за спиною того, хто прибіг, стає зайцем. Він намагається втекти всередину іншої пари. Той, кого піймали, стає вовком, а вовк – зайцем. Правилами гри вовкові дозволяється ловити зайця тільки за межами кущиків, а зайцям забороняється пробігати крізь них. Якщо заєць забіг у кущик, він там і залишається. Гравці, які

утворюють куштики, не повинні заважати зайцям, які тікають. Виховуються увага, рішучість і кмітливість, розвиваються спритність і швидкість дій [1].

Отже, рухливі ігри на уроках фізичної культури у початковій школі займають особливе місце у формуванні здоров'язбережувальної компетентності учнів. У дітей ефективніше розвиваються необхідні рухові якості, значно легше формуються навички. В комплексі з іншими виховними засобами рухливі ігри сприяють формуванню гармонійно розвиненої, активної особистості, що поєднує в собі духовне багатство, моральну чистоту та фізичну досконалість.

Список використаних джерел

1. Кравчиня Л. М. Рухливі ігри на уроках фізичної культури Збірка рухливих ігор. Рокитне, 2016. 44 с.
2. Рухливі ігри для сучасної школи Методичні матеріали. 2011. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/5932/2/3.pdf> (дата звернення: 26.10.2021).
3. Рухливі ігри молодших школярів на уроках фізичної культури та в позаурочний час. 2017. URL: <http://navigator.rv.ua/wp-content/uploads/2018/10/Ruhlyvi-igry-knyga.pdf> (дата звернення: 27.10.2021).
4. Рухливі ігри на уроках фізкультури. 2018. URL: <https://naurok.com.ua/ruhlyvi-igri-na-urokah-fizkulturi-8484.html> (дата звернення: 27.10.2021).

*Дар'я Супрун,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри спеціальної психології та медицини
Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова
(м.Київ)*

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНА ЯКІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTI

Педагогічні вузи покликані удосконалювати професійну підготовку, значимість якої підвищується в зв'язку з інтеграційними процесами в системі освіти, реалізацією принципу «суспільство для всіх». Існує потреба у вирішенні проблеми підготовки фахівця на науково-методичному рівні – потреба в усуненні протиріч між теорією і практикою. Вищезазначені тенденції зумовлюють потребу у виявленні стратегії підготовки у сфері спеціальної освіти і розробці концепції, моделі і соціально-педагогічних умов професійної підготовки фахівця, здатного надавати кваліфіковану допомогу особам з фізичними обмеженими можливостями в умовах впровадження інклюзивної освіти. Опанування зарубіжним досвідом в площині підготовки фахівців галузі спеціальної освіти, становить одне з завдань професійної підготовки зазначеної категорії фахівців за умови Євроінтеграції.

Європейський освітній простір просуває ідею «трикутника знань», яка полягає в максимально тісному зв'язку освіти, дослідної діяльності та технологічних інновацій. Характерними рисами глобалізації в галузі освіти є уніфікація знань, загальне прагнення країн світу до досягнення високої якості освіти. Освіта стає

ключовою детермінантою економічних результатів та світового потенціалу [3, с. 161]. Глобалізація, не дивлячись на відмінності в її оцінці, є об'єктивною реальністю, вимагає від національних систем вищої освіти нової цільової орієнтації, що враховує потреби в міжнародній солідарності щодо цінностей загальнолюдської етики. Водночас, важливою умовою інтеграції вищої школи України у світовий освітній простір має бути збереження національного досвіду, традицій, зміцнення і розвиток її безперечних переваг, до яких, передусім, відноситься науковість освіти, її фундаментальність та енциклопедичність.

Відповідно до концепції реформування вищої освіти, в тому числі і спеціальної, освіта та освітня діяльність мають сприйматися та визнаватися державою засобом формування культурної, духовної та інтелектуальної сфер сучасного покоління громадян України. Система вищої освіти сучасної України, перебуває в стані реформування та визначення способів трансформації й удосконалення всіх етапів підготовки фахівців високого професійного рівня. Тобто, вища освіта має бути більш інноваційною, далекоглядною і відповідальною за результат. Варто виокремити зміни, що відбуваються у світі на початку ХХІ століття, а саме інтеграція України у європейський і світовий освітній простір і зумовлюють перебудову системи національної освіти на засадах інноваційності та демократизму, модернізації змісту й організації навчально-виховного процесу у вищій школі. Інноваційна реформа національної системи вищої освіти має бути спрямованою на зростання конкурентоспроможності навчальних закладів, що, в свою чергу, забезпечувало б економіку країни фахівцями, здатними втілювати інноваційні технології у всі сфери суспільного життя. Також, при реформуванні вищої спеціальної освіти України, з одного боку, мають враховуватись пріоритети збереження культурних надбань української системи освіти, а з іншого, – завдання поліпшення міжнародної співпраці, мобільності, працевлаштування випускників з України в Європейському чи міжнародному просторі, міжнародної конкурентоспроможності вищих навчальних закладів [4, с. 67].

Досягнення конкурентоспроможної якості національної освіти в контексті цивілізаційних змін нині стає пріоритетом модернізації освіти України [3, с. 7]. Складна демографічна ситуація, перенасиченість ринку праці недостатньо кваліфікованими працівниками, перевиробництво в окремих сферах фахівців та їхня неспроможність конкурувати в сучасних умовах ринкової системи, як зазначає В. Синьов та ін. створили ситуацію прихованої кризи в освіті. З одного боку, розвиток системи вищої освіти свідчить про здобутки вітчизняної професійної школи у галузях, де потреби ринку досить жорстко вимагали вчасного реагування на запити замовників, з іншого, – досить помітною є екстенсивність у ступені якості і професійної придатності випускників гуманітарних напрямків [1, с. 54]. З огляду на сучасні умови ефективна діяльність щодо забезпечення професійної підготовки базується на ряді концептуально нових підходів, що обумовлюють докорінні зміни організаційно-функціональних засад діяльності фахівців спеціальної освіти,

зокрема, гуманізацію діяльності професійних сфер та підвищення їх авторитету, побудову відносин з громадянами на засадах партнерства, чітке визначення компетенцій фахівців спеціальної освіти щодо забезпечення реалізації загальносвітових стандартів прав людини. Процес підготовки майбутніх фахівців повинен здійснюватись у новій особистісно-орієнтованій парадигмі, де буде уможливлено актуалізацію професійно важливих особистісних якостей, і яка буде орієнтуватись на формування професійної компетентності, що передбачає створення системи професійних навичок професійної культури спілкування, професійної рефлексії, самоуправління та управління професійною діяльністю, які дозволятимуть досягати професійного успіху, самореалізації, професійного само здійснення [5, с. 51].

Перед сучасною системою вищої освіти України, що знаходиться на етапі своєї сутнісної трансформації в реаліях глобалізованого суспільства ХХІ століття, стоїть ціла низка стратегічних завдань, що потребують свого нагального вирішення: визначення стратегічних пріоритетів; контроль якості; зв'язок із виробництвом; активна інтеграція науки та освіти; економічна підтримка напрямів наукової та освітньої діяльності, що мають стратегічне значення; налагодження механізму раціонального фінансування; ефективного впровадження новітніх освітніх технологій; структурний розподіл у відповідності до оптимального забезпечення сучасних вимог ринку праці конкурентоздатними фахівцями тощо. Здійснений нами аналіз процесу глобалізації, змінності, конкуренції, що з кожним роком владніше заявляють про себе у світі, зобов'язують нарощувати дослідницькі зусилля з осмислення ролі освіти у формуванні особистості, адекватної інноваційному типу суспільного прогресу – інноваційної особистості. Досягнення конкурентоспроможної якості національної освіти в контексті соціальної згуртованості в освіті стає пріоритетом модернізації також і освіти України [3, с. 7]. Зазначимо можливі шляхи модернізації професійної підготовки фахівців у ЗВО: формування системи ускладнених вимог до процесу і результатів підготовки; перенесення основного акценту в підготовці до науково-дослідницької діяльності на програму магістратури та встановлення вимог з підготовленості до неї до вступників в аспірантуру. До умов модернізації професійної підготовки відносимо: зміну цілей педагогічного процесу: від трансляції інформації до створення особливого освітнього середовища для розвитку професіоналізму майбутнього фахівця; інтегративний характер навчання, спрямованість на формування не знань, а ключових компетенцій студентів; актуалізацію завдань професійного виховання, особистісно-професійного розвитку; створення адекватного викликам часу методичного супроводу освітнього процесу: навчальної літератури, освітніх технологій, оцінних засобів тощо [8, с. 54].

Тож, до основних напрямів професійної підготовки віднесемо наступні: реалізація взаємозв'язку між усіма дисциплінами навчального плану спеціальності, що дозволяє сформувати ґрунтовні знання, вміння їх застосувати для вирішення

професійних завдань (знаннєва парадигма); вибір доцільних засобів діяльності суб'єктів у ситуації, що відповідає культурі діяльності та спілкування (культурологічна парадигма); здійснення спільної продуктивної діяльності на засадах гуманізації відношень (гуманістична парадигма).

Отже, розвиток суспільства на сучасному етапі характеризується надзвичайно складними процесами, що призводять до глибинних якісних змін, які охоплюють усі сфери життєдіяльності людини. Це обумовлює необхідність заміни традиційної, «знаннєвої» парадигми вищої освіти на нову, що більшою мірою відповідає актуальним і перспективним потребам, як розвитку суспільства, так і потребам майбутніх фахівців. В умовах глобалізації, інтеграції й ускладнення соціальної діяльності, значної кількості інформації, швидкого і постійного оновлення технологій фахівці можуть успішно функціонувати тільки в тому випадку, якщо вони матимуть певні життєві ціннісні орієнтації, якості і здібності, що забезпечать стійкість їх розвитку, соціальну мобільність, творчу особистісну позицію та гнучку адаптацію до усіх трансформацій.

Список використаних джерел

1. Fedorenko, M, Suprun, D. (2019) Psychological Linguodidactics of Speech Development Activity of Senior School Age Children with Autistic Abnormalities WEB OF SCIENCE Published: Apr 2019 in *PSYCHOLINGUISTICS* DOI: 10.31470/2309-1797-2019-25-1-281-299
2. Suprun, D. Griban, G., Nikulochkina, O., Varetska O., & Formation of the Primary School Teachers' Information Competency in Postgraduate Education. *Postmodern Openings*, 11(3), 41-72. <https://doi.org/10.18662/po/11.3/199> Postmodern Openings ISSN: 2068-0236 | e-ISSN: 2069-9387
3. Sheremet, M; Suprun, M; Suprun, D. (2020) Future Psychologists' Readiness to Work in Conditions of Social Cohesion in Education WEB OF SCIENCE Published: Sep 2020 in *International Journal of Applied Exercise Physiology*
4. Zhuravlova L., Sheremet M., Dmytrieva I., Suprun D. (2020). State of formation of motivation as one of the structural-functional components of speech development of primary schoolchildren with dysgraphia. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*. Vol. 24. Issue 08. P. 8985-8999 <https://doi.org/10.37200/IJPR/V24I8/PR280893>
5. Zhuravlova L., Sheremet M., Suprun D. (2021). Results of the Examination of Primary School Students By Means of Speech Therapy *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience* ISSN: 2068-0473 | e-ISSN: 2067-3957 2021. Volume 12. Issue 1. P. 326-342 DOI: <https://doi.org/10.18662/brain/12.1/185>
6. Супрун Д. М. Теорія та практика професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти. дис д-ра пед. наук: 13.00.03. Київ, 2018. 657 с.
7. Супрун Д. М. Management – a component of psychologists' professional training (Менеджмент – складова професійної підготовки психологів). Навчально-методичний посібник для студентів, слухачів магістратури та практикуючих психологів. Київ, 2019. 390с.
8. Супрун М. О. Корекційне навчання учнів допоміжних закладів освіти: витоки, становлення та розвиток (друга половина XIX-перша половина XX ст.): Монографія. К.: Вид. КЮІ МВСУ Паливода АВ, 2005. 350 с.

*Галина Тараненко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри суспільно-гуманітарних наук
Надія Савельєва,
студентка 2 курсу спеціальності
«Садівництво та виноградарство»,
Таврійський державний агротехнологічний
університет імені Дмитра Моторного
(м. Мелітополь)*

ДИВЕРГЕНТНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ЗАСАДНИЧИЙ ПРИНЦИП КРЕАТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

У сучасному світі освіченість людини визначається не стільки предметними знаннями, скільки різнобічним розвитком особистості, яка орієнтується в традиціях вітчизняної та світової культури, сучасній системі цінностей, здатна до активної соціальної адаптації та самостійного життєвого вибору, до самоосвіти та вдосконалення. Тому сучасний освітній простір потребує активної імплементації методик, спрямованих на цілісний, гармонійний, усебічний розвиток особистості [4].

Сучасна молодь має навчитися здобувати знання та набувати навичок, необхідних для розвитку суспільства, що вимагає переходу від процесу передачі готового рівня знань до пріоритетності розвитку особистості, її здібностей до самовдосконалення, що забезпечує їй успішність прийняття рішень, самостійного функціонування в постійно мінливих соціальні умови [3]. Прагнення до цілісного світосприйняття простежується сьогодні на всіх рівнях і в усіх галузях знань. При цьому формується наддисциплінарний, міждисциплінарний та трансдисциплінарний [4] поняттєвий апарат (наприклад, з появою синергетики такі поняття, як порядок, хаос, ентропія, дивергенція, конвергенція та ін. вийшли за межі суто фізико-математичних наук), тому стає актуальним його змістовий зміст.

Особливої актуальності за сучасних умов набуває проблема творчої діяльності, розвиток творчого продуктивного мислення, стимулювання творчих процесів, розвиток дивергентного мислення.

Для точного визначення специфіки дивергентного мислення необхідно звернутися до поняття «мислення», як основної форми інтелектуального пізнання. Інформація, яку людина отримує з навколишнього світу, дозволяє їй уявити не лише зовнішню, а й і внутрішню сторону предмета, уявляти предмети за їх відсутності, передбачити їх зміну в часі тощо. Мислення можна визначити як один з пізнавальних, психічних процесів людини, мета якого полягає в тому, щоб дізнатися про світ те, що є недоступним безпосередньому сприйняттю за допомогою органів чуття, або пізнання за допомогою інших психологічних процесів.

Мислення тісно пов'язане з іншими пізнавальними процесами та передбачає вирішення проблемної ситуації, конкретного завдання, отримання нового знання. Мислення необхідно розглядати як процес, а думку – як результат цього процесу. Процес мислення має дві відмінні особливості: опосередкованість та узагальненість.

Мисленнєва діяльність людини є процесом вирішенням різноманітних розумових завдань, спрямованих на розкриття сутності будь-чого. Мисленнєва операція – це один зі способів розумової діяльності, за допомогою якого людина вирішує розумові завдання: аналізує інформацію, синтезує її, порівнює, абстрагується та конкретизує. Виділяють три види мислення залежно від того, яке місце в розумовому процесі займають слово, образ і дія, як вони співвідносяться між собою: конкретно-дієве (практичне, наочно-дієве); конкретно-образне (наочно-образне, художнє); абстрактне (словесно-логічне). Таким чином, дослідити мислення як процес – означає вивчити внутрішні, приховані причини, що призводять до утворення пізнавальних результатів, що можуть мати різне втілення.

Мислення тісно взаємопов'язане з творчим процесом Творче мислення – це унікальна здатність людського розуму вирішувати інтелектуальні завдання не за задалегідь засвоєним алгоритмом, а критично, гнучко, адаптивно і творчо. До проявів творчого мислення відносять дивергентне мислення, саме воно, на думку вчених (Є. Торренс, Д. Гілфорд), є основою креативності [2].

Сучасні дослідження проблеми дивергентного мислення в психології пов'язані з діяльністю американського психолога, професора, президента Американської психологічної асоціації Дж. Гілфорда [5], який розробив теорію, згідно з якою людське мислення може бути спрямованим на одноваріантне розв'язання проблеми щодо чіткого алгоритму (конвергентне мислення), а може припускати велику варіативність розв'язання однієї проблеми (дивергентне мислення).

Дивергентне мислення визначається ним як «тип мислення, що йде в різноманітних напрямках». Це мислення допускає варіювання шляхів розв'язання проблеми, що призводить до несподіваних висновків та результатів. Дж. Гілфорд вважав розумовий процес дивергенції основою креативності як загальної творчої здатності. Дивергентне мислення спирається на уяву та припускає, що на одне запитання може бути декілька відповідей, що і є умовою появи оригінальних ідей та самовираження особистості [1; 5].

Якщо слідувати чіткій логіці, то дивергентне мислення має показувати множинність і багатообразні прояви навколишнього світу, а конвергентне, відповідно, – його єдність та цілісність. Оскільки конвергентне мислення передбачає одне єдине – правильне розв'язання проблеми, то актуалізується використання методів навчання, що сприяють виробленню дивергентного мислення, а саме: цілісність та системність; здатність коригувати свою діяльність залежно від ситуації тощо [1].

Аналіз теоретико-методологічної основи поняття «дивергентне мислення» дозволяє визначити його як когнітивну, якісно-процесуальну характеристику мислення, котре, як і всі вищі властивості мислення, втілюється у творчості.

Найбільш сприятливі умови для формування дивергентного мислення створюються у процесі проблемного навчання; за умови відсутності чітко визначених (готових) алгоритмів вирішення поставлених завдань; при активному використанні тренінгових технологій в межах яких систематично функціонують елементи, що забезпечують розвиток пізнавальної діяльності особистості та формування її гармонійності та цілісності.

Список використаних джерел

1. Івашкевич, Е.Е., Набочук, О.Ю. Шкала експертної оцінки якостей дивергентного мислення особистості. Рівне: РДГУ. 2021. 58 с.
2. Тараненко Г.Г. Критичне мислення як умова набуття логічної компетентності та формування логічної культури особистості в сучасному культурно-освітньому просторі. *Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка»*. Випуск № 28. Дрогобич, 2020. С.128-133.
3. Тараненко Г.Г. Практичний досвід використання тренінгових технологій в процесі викладання суспільно-гуманітарних дисциплін. *Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти: збірник науково-методичних праць*. Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного. Мелітополь: ТДАТУ. 2021. Вип. 25. 524 с. С 409-413.
4. Троїцька Т.С., Тараненко Г.Г. Цілісність людини у трансдисциплінарному синтезі: спроба філософської кристалізації. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2017. № 15. С. 139-141.
5. Guilford J. P. Intellectual Factors in Productive Thinking. *Exploration in Creativity*. N. Y., 1967. 96 p.

Світлана Тітаренко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної педагогіки і психології,
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка
(м. Глухів)

ПОГЛЯДИ НАУКОВЦІВ НА ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ПОВЕДІНКИ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Особливим періодом у розвитку людини є дошкільне дитинство. Саме в цьому віці починають інтенсивно розвиватися психічні процеси, відбувається внутрішня регуляція поведінки. У цей період у дитини виявляється здатність діяти за загальними поняттями у процесі спілкування, взаємодії з дорослими та однолітками. Саме в цей період у дитини формується активний інтерес до взаємин з іншими людьми. В неї виникає потреба в ознайомленні з певними нормами спілкування, в результаті якої у дитині виробляється індивідуальна культура поведінки.

Проблема виховання дітей дошкільного віку є досить актуальною сьогодні, до неї зверталися вчені, і педагоги. Вони досліджували такі питання, як: спілкування дошкільників з дорослими та однолітками (Л. Виготський, Л. Божович, О. Скрипченко та ін.); прилучення дошкільників до світу загальнолюдських цінностей, що виступають у категоріях добра та справедливості (Т. Пономаренко, Н. Ганнусенко, О. Діжона, С. Ладівір та ін.); виховання соціальних емоцій, якостей взаємин (В. Білоусова, К. Десятник, О. Кононко, Т. Кравченко та ін.); формування готовності до сприймання моральних норм (захоплення, переживання, осмислення, усвідомлення) (Л. Калуська); виховання у дошкільників позитивного емоційного ставлення до моральних норм та правил поведінки (А. Богуш, В. Білоусова, Л. Островська, С. Петеріна, Т. Поніманська, М. Федорова).

Ознайомлення з психолого-педагогічною, філософською та культурологічною літературою дає можливість розкрити поняття «культура поведінки».

М. Кордуелл у педагогічному словнику культуру поведінки визначає як сукупність сформованих, соціально значущих якостей особистості, повсякденних вчинків людини в суспільстві, заснованих на нормах моральності, етики, естетичній культурі [4].

Так, М. Федорова людську поведінку пов'язує з функціонуванням культури взагалі, що передбачає опанування та засвоєння людиною культурних цінностей. Саме тому, науковці розглядають цінності світової культури як фундамент і основний засіб формування культури поведінки підростаючої молоді, а поняття «культура поведінки» аналізують відповідно до рівня її гуманізації та відповідності загальнолюдським цінностям і нормам [9].

А. Гусейнов, О. Дробницький, І. Кон розглядали дане поняття з етичної точки зору. Вони впевнені, що будь-які вчинки людини розглядаються у діалектиці добра і зла. Тому її моральна поведінка оцінюється за принципом «максимум добра і мінімум зла», критерієм її розвитку вони вважали якісну характеристику моральних цінностей. Узагальнюючи їх погляди, можна трактувати культуру поведінки як сукупність форм повсякденних дій і вчинків людини, в яких віддзеркалюються моральні та естетичні поведінкові норми [5].

В естетиці існує думка про тісний зв'язок між категоріями прекрасного, гармонійного та етичними категоріями істини, блага, добра. Тому культуру поведінки розглядають як взаємозв'язок між внутрішньою культурою особистості та зовнішніми формами її виявлення, що ґрунтуються на поняттях «красиве», «гармонійне», «досконале» [10].

Як бачимо, науковці гуманітарних наук поняття «культура поведінки» розглядають і як результат і як показник відповідності дій і вчинків людини виробленим суспільством соціальним нормам.

З психологічної точки зору культура поведінки розглядається як динамічне особистісне утворення, яке видозмінюється протягом життя людини в процесі її вчинків (Б. Ананьєв, І. Бех, С. Рубінштейн, Н. Чепелева).

С. Петеріна визначила культуру поведінки як сукупність корисних для суспільства стійких форм повсякденної поведінки дитини у побуті, спілкуванні, у різних видах діяльності [7]. А з погляду М. Федорової, культура поведінки – це сукупність способів самоорганізації діяльності дітей відповідно до морально-етичних вимог суспільства. Етична поведінка дитини зіставляється із соціальними очікуваннями рідних, старших, однолітків і робиться висновок про рівень розвитку культурної поведінки дошкільників. Виховання культури поведінки дитини розглядався як процес засвоєння нею знань про норми і правила культури поведінки, накопичення практичного досвіду соціальної поведінки, емоційного переживання міжособистісних взаємин [9].

Психологи (І. Бех, Л. Виготський, С. Рубінштейн) довели, що розвиток самосвідомості впливає на формування культури поведінки, що відображається в Я-концепції особистості (уявлення індивіда про себе, за допомогою яких він будує взаємини з оточуючими і формує ставлення до себе) [1; 3; 8]. Самооцінка особистості є центральним компонентом «Я-концепції», вона відповідає за механізм саморегулювання поведінки дитини. Емоційність – особливість самооцінки старших дошкільників. Тому уявлення дитини про себе не об'єктивне, а емоційно-позитивне або емоційно-негативне. Оскільки діти старшого дошкільного віку схильні до емоційних узагальнень, то діти, у яких сформована позитивна самооцінка, автоматично привласнюють собі й інші позитивні якості та властивості. Тому уявлення про себе впливають на поведінку дитини.

У старшому дошкільному віці виконання норм, що постійно підкріплюється позитивними емоціями, починає сприйматися як позитивне саме по собі і виступає у формі деякої узагальненої категорії «треба». Це свідчить про зародження почуття обов'язку, що є основним моральним мотивом, який безпосередньо визначає поведінку дитини [2]. На думку Л. Божович, розвиток мотивів обов'язку сприяє тому, що дошкільник набуває здатності стримувати безпосередні бажання, якщо вони суперечать його моральним переконанням. Таким чином, розвиток моральних мотивів та пов'язані з цим зміни у мотиваційній сфері спричиняють якісно новий тип поведінки [2].

Результати досліджень І. Беха, О. Кононко доводять, що хоча дитина й спроможна протистояти одноліткам, у випадку, коли вони вимагають зробити те, що суперечить її моральним уявленням, знанням, все ж вона ще не може протистояти дорослим, від яких чекає визнання [1].

Провідні групи навичок та звичок культури поведінки, які повинні бути сформовані у дітей дошкільного віку виокремлені і в роботах Л. Островської, а саме: повага до людей, вміння зважати на їхню думку; навички культури спілкування та поводження у громадських місцях (товариськість, увічливість, уважність, стриманість); зовнішні форми культури поведінки, що виражаються в міміці та жестах; культура мовлення (вміння чітко і зрозуміло викладати свою думку, ввічливо звертатися з проханням, слухати співрозмовників, уникати слів-

паразитів тощо); культура праці та діяльності (уміння планувати свою діяльність, тримати в охайності своє робоче місце, навички використання ігрових та навчальних засобів, а також засобів для праці та самообслуговування); культура дозвілля і відпочинку [6].

Отже, на підставі здійсненого теоретичного аналізу, ми визначили сутність поняття «культура поведінки» це сукупність сформованих морально-етичних знань дошкільників про норми та правила поведінки, що є соціально значущими якостями особистості, які вона повсякденно проявляє в побуті, спілкуванні, різних видах діяльності. Проаналізовано літературні джерела з проблеми виховання культури поведінки у дітей старшого дошкільного віку. З'ясовано, що саме в старшому дошкільному віці в дитині формується активний інтерес до взаємин з іншими людьми, виникає потреба в ознайомленні з певними нормами спілкування. Результатом цього інтересу є вироблення індивідуальної культури поведінки.

Список використаних джерел

1. Бех І. Вчинок у морально-духовному розвитку особистості. *Дошкільне виховання*. № 5. 2005. С. 3-4.
2. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте : психологические исследования. Москва : Просвещение, 1968. 464 с.
3. Выготский Л. С. Собрание сочинений: В 6-ти т. Т. 2. Москва : Педагогика, 1982. 504 с.
4. Кордуэлл М. Психология. Словарь – справочник. Москва : ФАИР-ПРЕСС, 2000. 448 с.
5. Ладивір С. О. Виховання гуманних почуттів у дітей / за наук. ред. Т. Піроженко, С. Ладивір, Ю. Манилюк. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 168 с.
6. Островська Л. Ф. Виховання культури поведінки дошкільників. Київ : Рад. школа, 1975. 120 с.
7. Петерина С. В. Воспитание культуры поведения у детей дошкольного возраста. Москва : Просвещение, 1986. 96 с.
8. Рубинштейн С. Л. Способы воспитания новых привычек. *О воспитании привычек у детей*. Москва : Институт практической психологии, 1996. С. 17–28.
9. Федорова М. А. Виховання культури поведінки у дітей 6-7-го років життя (в умовах навчально-виховного комплексу «школа – дитячий садок»). *Морально-етичні засади формування зростаючої особистості*: [монографія] / за ред. проф. М. В. Левківського. Житомир : ЖДУ, 2008. С. 128-142.
10. Федорова М. А. Динаміка розвитку культури поведінки дітей (в умовах НВК «школа – дитячий садок»). *Вісник Житомирського педагогічного університету*. Випуск 13. Житомир: ЖДПУ, 2013. С.97–101.

Марина Топоркова,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного та приватного права
Державного біотехнологічного університету
(м. Харків)

ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНЦІЯ ЯК ОСНОВНИЙ КОМПОНЕНТ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ

У практиці викладання іноземної мови на немовних факультетах одним із важливих компонентів у змісті навчальної програми є навчання професійно-

мовленнєвому спілкуванню, у процесі якого формується професійна комунікативна компетенція як основний компонент іншомовної професійної підготовки студентів. Процес формування професійно-комунікативної компетенції передбачає не тільки засвоєння знань, структурно-компонентного складу мови, що вивчається, і закономірності формування нової мовної системи, а й освоєння, і присвоєння соціальних норм поведінки, ціннісних орієнтирів і здатність реалізації їх у своїй майбутній професійній діяльності.

Аналіз наукової літератури показав, що в тлумаченні поняття комунікативної компетенції можливо кілька планів:

- психолінгвістичний, який інтерпретує комунікативну компетенцію як здатність володіння основними способами формування та формулювання думки за допомогою мовних засобів, як сформованість механізмів сприйняття та відтворення іншомовних висловлювань, як оволодіння основними видами мовної діяльності;
- соціолінгвістичний, що пов'язує комунікативну компетенцію з екстралінгвістичною обумовленістю мовної діяльності, з оволодінням закономірностями функціонування мовних норм, тобто поняттями узуса, реєстрів спілкування відповідно до етнокультурних норм мовної поведінки;
- лінгвістичний, вивчає процес актуалізації та взаємодії у мові одиниць, класів і категорій мовної системи, тобто «перетворення елементів системи мови на елементи системи мови».

Отже, виділення даних підходів стає очевидним, що комунікативна компетенція інтегрує у собі зміст поняття «лінгвістична компетенція». При цьому слід зауважити, що «живий процес функціонування (мовних одиниць) здійснюється у мовленні, проте правила та типи функціонування мовних одиниць відносяться до системи та норми мови, до мовного ладу [3, с. 34].

Теоретичні знання та розвиток їх на основі лінгвістичної компетенції підпорядковані становленню комунікативної компетенції, тобто здатності вирішувати мовними засобами комунікативні завдання у конкретних формах та у різних ситуаціях спілкування. Комунікативна компетенція передбачає:

- 1) володіння лінгвістичною компетенцією (знання відомостей про системно-функціональні особливості мови);
- 2) наявність сформованих навичок та умінь співвідносити мовні засоби із завданнями та умовами спілкування між інокультурними комунікантами, що є найважливішим фактором формування вторинної мовної особистості. Таким чином, комунікативна компетенція поряд з лінгвістичною компетенцією включає комунікативні навички та вміння. Крім того, комунікативна компетенція особистості передбачає знання норм, цінностей та зразків мовної поведінки, які прийняті в даному інокультурному соціумі і які особистість органічно, природно та невимушено реалізує у різних ситуаціях іншомовного комунікативного спілкування.

Системне співвідношення «мова – мовлення – мовленнєва діяльність» у теорії комунікації визначає і такі комунікативні якості іншомовної мови, як правильність, чистота, багатство, різноманітність тощо. При цьому підкреслюється, що співвідношення «мовлення – мислення» дозволяє осмислити такі характеристики мови, як точність і логічність, а якість виразності та образності пов'язані із співвідношенням «мова – свідомість». Водночас співвідношення «мова – людина, її адресат» роблять мову доступною та діяльнісною.

У процесі професійного оволодіння іноземною мовою поступово відбувається засвоєння знань, умінь та навичок професійно-мовленнєвої поведінки, засвоєння норм у різних ситуаціях професійного спілкування, поступовий рух від штучної мови до природної, причому в різних видах іншомовної професійно-спрямованої мовної діяльності, що і зумовлює формування комунікативної компетенції.

На основі аналізу дослідження феноменів «комунікативна компетенція» та «професійна компетенція» визначаємо професійно-комунікативну компетенцію як комплексний професійно-особистісний мовний ресурс студентів, що забезпечує здійснення ними комунікації у конкретній мовній ситуації з дотриманням сучасних мовних/мовленнєвих норм, і навіть дозволяє регулювати комунікативну поведінку у професійній сфері спілкування. Професійно-комунікативна компетенція є результатом комунікативного навчання іноземної мови майбутніх спеціалістів основ професійно-мовленнєвого спілкування. У ході цього процесу студенти опановують сукупність взаємопов'язаних теоретичних знань та практичних навичок та умінь.

Процес формування професійно-комунікативної компетенції розглядається як процес оволодіння системою мови та комунікативними знаннями, навичками та вміннями, які дозволяють забезпечити найбільший ефект у досягненні поставлених комунікативних завдань.

Структурними елементами професійно-комунікативну компетенцію є:

1. Комунікативний, який представлений такими аспектами:

а) застосування мовних знань (пізнання та правильне вживання у професійному мовленні соціокультурно-маркованих мовних одиниць, адекватний переклад даних мовних одиниць рідною мовою);

б) досвід взаємодії (вибір прийняттого стилю спілкування, адекватне трактування явищ іншомовної професійної культури, здатність вирішувати конфлікти у процесі спілкування тощо).

2. Професійний проявляється у системі спеціальних знань, навичок і умінь, у досвіді виконання професійних функцій, і навіть у якостях особистості, що виступає у тій чи іншій соціальній (професійній) ролі.

3. Рефлексивний «тестує» ситуації професійно-комунікативної взаємодії з метою коригування власної комунікативної поведінки у професійно-мовленнєвій сфері спілкування, а також прогнозує сприйняття та поведінку носіїв мови, що вивчається.

4. Когнітивний включає сукупність загальнопрофесійних знань, навичок та умінь, способів діяльності, необхідних для пізнання інокультурної професійної дійсності, а також знань, навичок та умінь іноземної мови, об'єднаних у мовній, комунікативній, дискурсивній та інших компетенціях.

5. Психологічний проявляється у формуванні у студентів готовності до здійснення того чи іншого виду професійної діяльності (ролі); у готовності до сприйняття інокультурної/професійної дійсності.

Професійно-комунікативна компетенція студентів немовних спеціальностей є законом правильної автентичної комунікативної поведінки за умов реального іншомовного професійного спілкування. Становлення професійно-комунікативної компетенції веде до досягнення взаєморозуміння в умовах іншомовної професійної дійсності за рахунок:

а) формування професійно-культурних універсалій, тобто оволодіння національно-специфічними моделями комунікативної поведінки у професійній сфері спілкування, прийнятими у цій іносоціокультурі;

б) засвоєння різноманітних мовних особливостей, оволодіння правилами вживання у професійній мові соціокультурно-маркованих мовних одиниць, мовних кліше.

Ефективність формування професійно-комунікативної компетенції залежить від наступних умов:

- інтеграція комунікативних та професійно значущих цілей, цілеспрямоване поєднання курсу іноземної мови з предметами професійного циклу, орієнтоване не лише на аудиторну, а й на позааудиторну навчальну діяльність;

- використання ігрових технологій;

- рефлексивні взаємодії (викладач – студент) є ціннісно-значущим середовищем формування іншомовної професійно-комунікативної компетенції та забезпечують обмін знаннями, навичками та вміннями.

Зміст професійно спрямованого навчання іноземної мови студентів немовних факультетів має спиратися на вивчення об'єктів реальної іншомовно-професійної дійсності на основі створення навчальних мовних (діалогових) ситуацій. При цьому модель процесу навчання професійно-мовленнєвому спілкуванню має бути структурована відповідно до етапів формування професійно-комунікативної компетенції.

Формування професійно-комунікативної компетенції, таким чином, передбачає підготовку висококваліфікованих фахівців, готових до взаємодії у професійній сфері спілкування, до постійного комунікативно-професійного зростання, а також соціальної та професійної мобільності.

Список використаних джерел

1. Волкова Н.П. Педагогіка: Навчальний посібник. К.: Академвидав, 2007. 616 с.
2. Долинський Є. В. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». № 1(7)/2013. С. 82-85.

3. Ковтун І.В., Губина Н.Н., Мариненко Л.А. Значимість комунікативного підходу при професійно-орієнтованому навчанні іноземному мові в неязыковому вузі. [Текст]. *Концепція навчання комунікативній іноземній мові у немовних вчз*: Матер. VIII Всеукраїнської наук.-практ. Відеоконф. у режимі online (25 березня 2013 р.). Харків: Вид-во НФАУ, 2013. 156 с. (сер. «Наука»). С. 52-56.
4. Кузьмінський А.І., Омеляненко В. Л. Педагогіка: Підручник. К.: Знання-Прес, 2008. 447 с.
5. Михайловський А.В. Традиційні і нові технології у навчальному процесі. URL: <http://www.management.com.ua/be/be022.html>.
6. Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. / Кол. авт. К.: Науковометодичний центр вищої освіти, 2004. Спецвипуск. 187 с
7. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации: Монографическое учебное пособие. К.: Брама, 2004. 336 с.
8. Стойко С. В. Реалізація комунікативного підходу в навчанні іноземних мов. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Чернігів: ЧДПУ. 2011. Вип. 85 (Серія: Педагогічні науки). С. 220-223.
9. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. 2-ге вид., доп. К. : Академвидав, 2010. 456 с.
10. Черевична Л.Ф. Інтерактивні методи розвитку творчих здібностей. 2005. №5. С. 1-4.

Богдан Ужвій,
*магістрант кафедри теорії та методики фізичної культури
Інституту фізичної культури СДПУ імені А.С. Макаренка
Науковий керівник: С. А. Лазоренко
доктор педагогічних наук, доцент кафедри спортивних дисциплін та
фізичного виховання
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ФІТНЕС ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЦЕСІ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У Глобальній стратегії ВООЗ з охорони здоров'я жінок і дітей зазначено, що «...інвестиції у здоров'я дітей мають високу економічну доцільність і забезпечують найкращу гарантію наявності продуктивної робочої сили у майбутньому» (ВООЗ, 2010). Проте, варто наголосити, що однією з найважливіших проблем сьогодення в Україні є істотне погіршення стану здоров'я дітей, зокрема, старшого дошкільного віку, і постійне зниження рівня їх фізичного стану: за останні роки рівень захворюваності дітей віком 0–14 років становив понад 77 % (Державна служба статистики, 2018; О. О. Кармазіна, 2018). Дослідниками зазначається, що суттєвий вплив на поширеність захворювань серед дітей старшого дошкільного віку мають «хвороби цивілізації» [6].

У колі науковців особливе занепокоєння викликає підвищення рівня розумових навантажень у дітей дошкільного віку, залучених до підготовки в освітніх установах різного типу, починаючи з самого раннього віку, що спрямовані

на досягнення успіху в інтелектуальній діяльності, з одного боку, і погіршення стану здоров'я, обмеження рівня рухової активності, втрату ціннісних орієнтацій на здоровий спосіб життя, з іншого боку (Т. К. Андрющенко, 2007; Р. В. Бедрань, 2017; К. А. Слабінська, М. А. Мамешина, 2017; А. І. Чаговець, 2019). Дефіцит рухової активності дітей привертає значну увагу фахівців і батьків до цього питання, а також підкреслює масштабність проблеми недостатньої рухової активності дітей в цілому (Н. Є. Пангелова, 2013–2020; Г. В. Петренко, 2017; Я. А. Смаль, 2017; N. S. Filho, C. P. Reuter, J. Dagmar, et al., 2019). Зважаючи на це, залучення дітей старшого дошкільного віку до оздоровчо-рекреаційної рухової активності є важливою проблемою державної політики.

На вирішення цих стратегічних викликів, пов'язаних зі збереженням та зміцненням здоров'я дітей дошкільного віку, формуванням у них стійкого інтересу та потреби в регулярних заняттях руховою активністю, прийнято низку нормативних документів, зокрема Закони України «Про дошкільну освіту» (2017), «Про охорону дитинства» (2018), «Про фізичну культуру і спорт» (2013), Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року (2016), Національну стратегію розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року (2020), Стратегію розвитку спорту та фізичної активності до 2032 року (2019). Разом з тим, протягом багатьох років спостерігається незадоволеність традиційними заняттями фізичною культурою значної частини дітей, що позначається на зниженні рівня їх фізичної підготовленості та втраті інтересу до занять (Л. Л. Галаманжук, 2016; В. Кашуба, Н. Носова, Т. Коломієць, О. Бондар, 2019; K. Opstoel, J. Pion et al., 2015).

Зазначене актуалізує пошук ефективних шляхів оздоровлення і гармонійного розвитку дітей старшого дошкільного віку, підвищення рівня їх фізичної підготовленості, формування інтересу до регулярних занять оздоровчо-рекреаційною руховою активністю. Проведений аналіз спеціальної науково-методичної літератури свідчить про значний інтерес до розробки та впровадження інноваційних технологій у процес оздоровчих занять старших дошкільників, заснованих на різних видах рухової активності (Н. В. Москаленко, О. М. Демідова, 2016; В. В. Петрович, 2010; Р. О. Сухомлинов, 2020; П. О. Чередниченко, 2018; S. Aubert, J. D. Barnes, N. AguilarFarias, et al., 2018). Особливо затребуваними є технології, засновані на використанні елементів оздоровчого фітнесу (М. В. Антипина, 2019; В. В. Борисова зі співавт., 2019; Н. Е. Власенко, 2019; А. А. Нечитайлова, Н. С. Полунина, М. А. Архипова, 2017; О. А. Томенко, А. Ю. Старченко, 2016).

Дитячий фітнес – це не стільки ефективний набір вправ, скільки правильна мотивація дітей; заняття мають бути яскравими, незвичними, в ігровій формі (О. Г. Сайкіна, 2009; D. Rodrigues, C. Padez, A. M. Machado-Rodrigues, 2018). Для даного контингенту одним із найпопулярніших видів рухової активності є спортивний танець (D. Chatzopoulos, G. Doganis, I. Kollias, 2018). Заняття спортивними танцями

сприяють всебічному і гармонійному розвитку індивідуальності та особистості дитини, покращують поставу, розкривають її творчі здібності та формують характер (Н. Москаленко, О. Демідова, 2017; О. Калужна, І. Соронович, 2016; K. Schroeder, S. J. Ratcliffe, A. Perez, D. Earley, C. Bowman, T. H. Lipman, 2017). Однак, використання елементів спортивного танцю у фітнес-програмах для дітей старшого дошкільного віку обґрунтовано недостатньо.

Висновки. Теоретичний аналіз проблеми дослідження дозволив встановити, що рухова діяльність є основоположною у дошкільному віці, тому що вона не тільки формує природні рухові навички, а й забезпечує гармонійний фізичний розвиток, соціальний, комунікативний, мотиваційний, потребовий, пізнавальний, діяльнісний, інтелектуальний і мовний потенціал. Встановлено, що інтерес до традиційних форм організації фізичного виховання дітей старшого дошкільного віку знижується, що обумовлює актуальність пошуку ефективних шляхів подолання кризи у здоров'ї дітей і підвищенні рівня їх рухової активності. Охоплюючи різні форми рухової активності, фітнес задовольняє потреби особи в оздоровчій діяльності за рахунок різноманітності фітнес-програм, їх доступності та емоційності. Проте, побудова фітнес-програм на основі використання засобів спортивних танців для дітей дошкільного віку у фаховій літературі обґрунтована недостатньо.

Список використаних джерел

1. Особливості розвитку спритності у дітей молодшого шкільного віку в групах продовженого дня / Гвоздецька С. В. та ін. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки.* Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». № 2(340). Ч.1. 2021. С.167-176.
2. Методика управління фізкультурно-оздоровчою діяльністю в сучасних закладах середньої освіти / Лянной М., Рибалко П., Ганчева В., Красілов А. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : наук. журнал. Суми: 2019. № 4 (88). С. 280-289.
3. Москаленко Н. В. Фізичне виховання молодших школярів: монографія. Дніпропетровськ: Вид-во «Інновація». 2007. 252 с.
4. Теоретико-методичні основи організації самостійних занять фізичними вправами / Рибалко П.Ф., Козерук Ю.В., Лисюк С.М., Гончар В.В. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка.* Серія : Педагогічні науки. Чернігів: ЧНПУ, 2016. С. 213-216.
5. Рибалко П. Ф., Лоза Т. О. Вивчення інтересів молодших школярів до рухової активності в процесі фізичного виховання. *Conference Proceedings of the 3rd International Scientific Conference Economic and Social-Focused Issues of Modern World* (November 17–18, 2020, Bratislava, Slovak Republic). The School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava, 2020; pp. 393, illus., tabs., bibls. С. 273-282.
6. Рибалко П. Ф. Проблема підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу середньої освіти. *Science and education a new dimension : Pedagogy and Psychology.* 2020. (Будапешт, Угорщина) С. 38-42 (*Index Copernicus*)
7. Рибалко П. Ф. Професійна підготовка учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти [Текст]. Суми : Цьома С. П., 2019. - 380 с.

8. Теорія і методика фізичного виховання: підруч. для студентів ВНЗ фіз. виховання і спорту: у 2 т. / за ред. Т. Ю. Круцевич. Київ: Олімпійська література, 2017. Т. 1. Методика фізичного виховання різних груп населення. 382 с.
9. Methods Of Introducing Information Technologies Into The Educational Process Of Higher Education Institutions Of Ukraine / Romanchenko I. and other. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. VOL.21 . No.5. May 2021 (Web of Science)
10. Future Physical Education Teachers' Preparation to Use the Innovative Types of Motor Activity: Ukrainian Experience / Balashov D. and other. *TEM Journal*, 2019. 8(4). Pp. 1508-1516 (*Scopus, Web of Science*).

Світлана Ускова,
студентка 2 курсу магістратури
спеціальності «Спеціальна освіта. Логопедія. Спеціальна психологія»
Науковий керівник: Н. Є. Серомаха,
кандидат психологічних наук, доцент
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
(м. Старобільськ)

ФОРМУВАННЯ НАВИКУ СМИСЛОВОГО ЧИТАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Вперше проблема навчання смислового читання виникла в середині XIX століття й актуалізувалася в формі протиріччя між сформованим навиком механічного озвучування тексту і розумінням учнем інформації, викладеної в тексті. На практичному рівні поставлене питання про наявність двох складових повноцінного читання: механізму читання і розуміння змісту прочитаного. Перша складова включає в себе відтворення звукової оболонки слова, а друга – логічне розкладання думки на складові її елементи й осягнення моральної думки твору.

Таким чином, вже в середині XIX століття чітко визначені два взаємопов'язані види читання – технічне та смислове. Смислове, або як говорив К. Д. Ушинський, «свідоме» читання визначає результати та якість читання: «Читати – це ще нічого не означає; що читати і як розуміти прочитане – ось в чому головна справа».

У роботах К. Д. Ушинського висловлюється думка про те, що навчання повноцінному або смислового читання, що сприяє психічному й особистісному розвитку учня, можливо в рамках навчальної діяльності, а також ставиться питання про важливість формування мотивів читання для забезпечення розуміння прочитаного, про необхідність враховувати вікові та індивідуально-психологічні особливості дитини для успішного навчання читання. Відзначимо, що К. Д. Ушинський не використовує поняття «смислове читання», а оперує термінами «повноцінне читання» і «свідоме читання», зміст яких відповідає сучасному уявленню про досліджуваний феномен.

Впродовж багатьох років вчені, педагоги і психологи з різних країн світу прикладали багато зусиль, щоб зробити процес читання для дитини якомога

кориснішим і цікавим заняттям, прагнули підвищити ефективність читання учнів. З часом вони сформулювали своє розуміння того, як потрібно організувати процес читання дітей, які дії з текстом повинні навчитися виконувати учні. Таким чином, спочатку з'явилось визначення «пояснювальне читання», замінене згодом В. П. Шереметьєвським на поняття «свідоме читання», яким в своїх працях також користувався К. Д. Ушинський. Інші автори вживали в своїх працях визначення «виразне читання», «творче читання». Деякі вчені пропонували використовувати метод коментованого читання. Так чи інакше, при досить суттєвих відмінностях в запропонованих педагогами прийомах роботи, всі вони мали на увазі, що учні в результаті повинні оволодіти вмінням, яке в сучасній психолого-педагогічній літературі іменується «смысловим читанням». Вперше цей термін був вжитий у дослідженні Л. Ю. Невуєвої та А. А. Зубченко.

При вивченні смыслового читання художніх текстів дане вміння розуміється як осягнення моральної думки твору. Так як в художньому тексті значення мають не слова самі по собі, а їх призначення в тексті, головною метою осмысленого читання творів є народження власних смислів зі значень, наявних у тексті, завдяки наявності суб'єктивної картини світу у кожної особистості. Таким чином, багато дослідників визнали важливу роль читання в духовному розвитку людини, але лише за умови, що читання націлене на розуміння прочитаного.

І. В. Муштавінська та С. І. Заїр-Бек у своїх роботах для розвитку смыслового читання пропонують використовувати на уроках літературного читання технологію розвитку критичного мислення (ТРКМ). Технологія, розроблена американськими педагогами Дж Стіл і К. Мередіт, спочатку мала назву «Розвиток критичного мислення через читання та письмо». Дана технологія передбачає розвиток умінь мислити, зіставляти інформацію, формувати свою позицію і робити все це в першу чергу за допомогою вдумливого читання. Критичне мислення і смыслове читання в даному випадку виступають тотожними поняттями. Таким чином, прийоми ТРКМ можна вважати ефективними і для формування смыслового читання. Особливо рекомендується використовувати дану технологію для осмысленого читання художньої літератури, так як художній текст містить велику кількість інформації різних видів, часто складної для осмыслення школярами. Деякі вчені розглядають смыслове читання як різновид процесу сприйняття, оперуючи поняттям «смыслове сприйняття тексту». О. О. Леонтьєв стверджує, що воно підпорядковується загальним закономірностям сприйняття, і в зв'язку з цим виділяє два етапи цього процесу: первинне сприйняття графічного образу слова і впізнання сформованого образу, вилучення інформації зі значення слова – які передають формування технічного читання та смыслового читання відповідно. Крім того, якщо говорити про смыслове читання як про вид естетичного сприйняття, то, за словами Т. Д. Полозової, головною ознакою і критерієм смыслового читання в такому випадку виступає розуміння підтексту, авторської позиції, ідеалу письменника як морального, так й естетичного.

Деякі вчені підходять до розуміння смислового читання з позиції системного підходу. О. Л. Григоренко, зокрема, розглядає читання як психологічну систему, в якій важливою складовою є когнітивна підсистема. Вона пов'язує навчання смислового читання з когнітивними моделями читання. Авторка зазначає, що оволодіння ними можливо при сформованості певних когнітивних процесів і їх продуктів – репрезентацій. Це стає можливо при цілеспрямованому педагогічному впливі на учнів. О. Л. Григоренко особливе значення надає фонетико-фонологічним, орфографічним і морфологічним когнітивним репрезентаціям як важливим передумовам для оволодіння смисловим читанням. Вона пропонує розглядати контекст як основний фактор успішного формування смислового читання. Дослідник вказує, що більш ефективній взаємодії технічного і смислового читання сприяє високий ступінь контексту слів і контекстних здогадок. Завдяки цьому фактору відбувається швидке й адекватне розуміння прочитаного.

Н. В. Нижегородцева, Т. В. Волкова визначають смислове читання як «специфічну форму свідомої активності людини, спрямовану на розуміння змісту і сенсу прочитаного». У таких визначеннях акцент робиться на глибокий аналіз прочитаного, на осмислення не тільки поверхневого змісту, а й підтекстової інформації, яка прямо не виражена. Разом з тим не враховується, що розуміння тексту може бути різної точності і глибини в залежності від багатьох факторів (установка або завдання перед читанням, характер тексту).

М. Г. Івлєва під смисловим читанням розуміє осмислення мети читання і вибір виду читання в залежності від мети. З даного визначення зрозуміло, що смислове читання – не окремий вид або тип читання, а певна стратегія обробки інформації, яка безпосередньо пов'язана з метою, заданою перед прочитанням тексту.

Відповідно до різноманітних підстав дослідники виділяють види читання: за формою роботи (читання вголос і про себе); за наявністю підготовки (підготовлене і непідготовлене читання); за місцем (класне і домашнє читання); щодо володіння швидкісними прийомами (швидкісне та нешвидкісне читання); за наявністю інструкції (навчальне та самостійне); за організацією (хорове та індивідуальне).

У сучасній науці існує безліч підходів до визначення поняття «смислове читання». У своєму дослідженні ми будемо спиратися на поняття, яке дає О. Г. Асмолов у концепції розвитку універсальних навчальних дій як на основне поняття, а також на визначення смислового читання з точки зору художніх текстів, запропоноване М. П. Воюшиною та О. О. Леонтьєвим.

Узагальнивши розуміння смислового читання різними дослідниками, можна виділити його три основні складові: розуміння фактичного змісту – значення, підтексту – сенсу, і формування власного ставлення до тексту.

Психолог і педагог О. П. Нечаєв виділив типи смислового читання відповідно до рівня пізнавальних процесів учнів. Він виділив три групи дітей. До першої групи вчений відносив учнів, що відрізняються осмисленим сприйняттям художнього тексту, яке пов'язане з активною уявою. До другої групи – читачів зі слабким

осмисленням прочитаного, некритичним ставленням до тексту, низьким рівнем зорового сприйняття. До третьої групи психолог відніс дітей з ознаками «психічного автоматизму», які фіксуються на першій невірній здогадці при повторному сприйнятті, у них низький рівень активної уваги.

Спираючись на розуміння смислового читання як різновиду процесу сприйняття, О. О. Леонтьєв, І. О. Зимня, М. І. Жинкін і О. М. Соколов з психологічної точки зору описують чотири етапи протікання даного процесу. Перший етап передбачає смислове прогнозування, вгадування наступних частин тексту. Вербальне звірення виступає другим етапом, який передбачає впізнання графічних образів і формування вміння ділити текст на слова, словосполучення, речення. Третім етапом є визначення смислових зв'язків між елементами тексту. На останньому етапі відбувається розуміння тексту і підтексту читачем, що є результатом всієї виконаної смислової роботи. Учень формує власне ставлення до художнього твору і власні думки по відношенню до тексту.

Л. С. Виготський, М. П. Воюшина, Л. О. Мосунова вважають, що результатом смислового читання художнього тексту є народження власних смислів на основі авторського, особистісного ставлення до прочитаного.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що смислове читання це складний, багатогранний процес, який активно вивчається вченими вже впродовж декількох століть. Існує безліч підходів до визначення поняття смислового читання, дослідники з різних сторін підходять до його вивчення і виділяють його типи, виводять закономірності, умови його формування, компоненти і складові процесу смислового читання.

Василина Фітьо,

*студентка IV курсу педагогічного факультету
Науковий керівник: Оксана Василівна Шукатка,
доктор педагогічних наук, професор,*

Львівський національний університет імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Актуальність проблеми збереження здоров'я молодших школярів обумовлена потребою формування здатності учня застосовувати в умовах конкретної ситуації сукупність здоров'язбережувальних компетенцій, дбайливо ставитися до власного здоров'я та здоров'я інших людей (здоров'язбережувальна компетентність за Державним стандартом).

Збереження здоров'я молодших школярів є невід'ємною складовою роботи вчителя початкових класів. Навчальний процес у молодшій школі супроводжується такими здоров'яруйнівними факторами, як тривале перебування у замкнутому кабінетному середовищі, діти проводять багато часу у сидячому положенні, відтак,

вчитель повинен організувати взаємодію з учнями таким чином, щоб змінювати види діяльності на уроці, проводячи різні рухові активності, наприклад, «Фізкультхвилинки», «Пальчикові вправи» і т. ін. Великий педагог та мудрий учитель Василь Сухомлинський зазначав, що від бадьорості дітей залежить їх розумовий розвиток, міцність знань, віра в свої сили [3]. Плачучи велику любов до всього світу, Василь Олександрович не лише навчав, а й прищеплював кожній дитині найкращі людські якості, виховував доброту, чуйність, людяність, патріотизм, любов до батьків, до людей і до рідної землі, адже був переконаний, що турбота про здоров'я дитини – це не просто комплекс санітарно-гігієнічних норм і правил, а насамперед, турбота про гармонійну повноту всіх духовних і фізичних сил, і вінцем тієї гармонії є радість творчості [3, с. 100].

У своїх наукових дослідженнях вчені А. Деркач, В.Зайцев, Н. Кузьміна, А.Макарова зазначають, що здоров'язбережувальну компетентність вважають однією з найважливіших, оскільки молодший шкільний вік є надзвичайно сприятливим для формування культури здоров'я і підтримки здорового способу життя дитини, в цей період відбувається процес активного росту і розвитку дитини. З наукової позиції О. Шукатки, новоутворення в ціннісній структурі свідомості особистості, змінюючись у процесі системного пізнання сутності здоров'я та різноманітних впливів на нього в процесі життєдіяльності, здобуття нових міждисциплінарних знань про здоров'язбережувальні процеси, активне формування вмінь, навичок і досвіду підтримання здоров'я, передбачає динаміку цінностей щодо здорового способу життя у світогляді і реалізується у практичних діях та поведінці, що відображає рівень сформованості здоров'язбережувальної компетентності [4].

Аналіз досліджень властивостей ключових компетентностей молодших школярів показав, що для них характерна багатофункціональність. Оволодіння цими компетентностями дозволяє дитині вирішувати виникаючі проблеми в повсякденному житті та діяльності, вони є універсальними, тобто можуть застосуватися в різних ситуаціях. Ключові компетентності є багатовимірними, у них представлені результати особистого досвіду дитини в усьому розмаїтті (відносини, знання, вміння, творчість, субкультура). Крім того, вони вимагають цілісного розвитку дитини (особистісної, емоційно-чуттєвої, інтелектуальної сфери) як суб'єкта діяльності та поведінки.

Незважаючи на активний інтерес учених до проблеми розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів, у теорії та практиці це питання залишається недостатньо вивченим. Можемо констатувати, що за наявності широкого спектру підходів, відсутнє єдине розуміння сутності здоров'язбережувальної компетентності, процесу її розвитку. У зв'язку з цим поняття «здоров'язбережувальна компетентність» потребує уточнення та конкретизації й аналізу педагогічних умов її формування [1, с. 2].

Здоров'язбережувальною компетентністю є:

- інтегративна якість особистості, у т. ч. сукупність знань про людину та її здоров'я, здоровий спосіб життя;
- мотиви, що мають екологозберігаючу спрямованість за ставленням до себе та навколишнього світу, спонукають до ведення здорового способу життя;
- потреба в освоєнні способів збереження свого здоров'я, орієнтованих на самопізнання та самореалізацію [2, с. 40].

Цей вид компетентності є результатом інтеграції еколого-валеологічної та фізкультурної освіти учнів і виявляється у готовності самостійно вирішувати завдання, пов'язані з підтриманням, зміцненням і збереженням власного здоров'я. Молодші школярі у процесі навчання здоров'язберезувальної діяльності повинні набути досвіду застосування вмінь та навичок. Діти, вчаться надавати першу допомогу людині, яка цього потребує, вивчають, що потрібно вживати лише корисну їжу, зокрема, багато овочів та фруктів, знають, щоб бути здоровими, кожного ранку потрібно робити зарядку, пити багато води, цим діти діляться з батьками та виконують, це все разом.

Висновок. Систематична співпраця вчителя, учня та батьків забезпечить формування позитивного образу здорового способу життя учнів. Уявлення про здоровий спосіб життя, охорону та зміцнення здоров'я у молодших школярів доцільно формувати шляхом підготовки та проведення певних тематичних заходів, оскільки саме сукупність освітньо-виховних, оздоровчих і лікувально-профілактичних заходів може сприяти формуванню та розвитку здоров'язберезувальної компетентності у молодших школярів.

Список використаних джерел

1. Булгакова М.Б. Здоровьесберегающие технологии на уроках в начальной школе и во внеурочное время. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*. 2010. № 1. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/zdoroviesberegayuschietehnologii-na-urokah-vnachalnoy-shkole-ivo-vneurochnoe-vremya> (дата звернення: 20.10.2021).
2. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. *Высшее образование сегодня*. 2003. № 5. С. 34–42.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. К., 1977. 269 с.
4. Шукатка О.В. (2013) Формування здоров'язберігаючої компетентності майбутніх економістів на засадах аксіології : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький. 255 с.

*Алла Харківська,
доктор педагогічних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
(м. Харків)*

КВІНТЕСЕНЦІЯ РОЗВИТКУ ЄДИНОГО ОСВІТНОГО ПРОСТОРУ БАГАТОРІВНЕВИХ ІННОВАЦІЙНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Сучасні реалії розвитку суспільства вимагають удосконалення системи виховання та формування принципу безперервної освіти, як гарантія успішного

майбутнього. Особливого значення набуває проблема якості та взаємозв'язку освіти з «євроінтеграційними процесами в освітньому просторі, реформуванням національних освітніх систем, прийняттям оновленого законодавства щодо системи освіти» [2, с. 204].

Відповідно до Закону України «Про освіту» невід'ємними складовими системи освіти є: дошкільна освіта; повна середня освіта; позашкільна освіта; спеціалізована освіта; професійна (професійно-технічна) освіта; професійна вища освіта; вища освіта; освіта дорослих, зокрема післядипломна [1].

Історичний досвід показує, що в соціально-економічному розвитку виграють країни та нації, які створюють найкращі, найефективніші системи освіти, що максимізують розвиток інтелектуального потенціалу своїх громадян. Сьогодні майже всі країни світу відчують потребу в розробці нової системи освіти, яка базується на таких культурних принципах, як наступність і демократизація. Інноваційний підхід в освіті додатково обумовлений феноменом «швидкого старіння» знань, процесами інтенсивної інформатизації суспільства. У зв'язку з цим педагогічні інновації можна вивчати як системну відповідь на соціокультурну динаміку розвитку цивілізації загалом і суспільства зокрема. XXI століття вимагає зміни видів освіти, створення нового покоління навчальних закладів. Це необхідна умова зміни свідомості суспільства, де основним засобом розвитку країни є нова якість освіти.

У сучасних соціально-економічних умовах в освітніх структурах цілком закономірним є процес інтеграції різних навчальних закладів, що пояснює появу єдиного освітнього простору багаторівневих інноваційних навчальних закладів, таких як «дошкільна – загальна середня освіта – коледж – академія/інститут/університет». Ці інтеграційні процеси за участю різних типів навчальних закладів зменшують негативний вплив на освіту таких факторів, як: несприятлива демографічна ситуація, зниження якості освіти; мотивація навчання; невідповідність рівня підготовки випускників закладів загальної середньої освіти вимогам до якості знань вступників до закладів вищої освіти тощо.

Крім того на ринку праці висувуються нові вимоги до конкурентоспроможності фахівців: «орієнтуються в суміжних галузях знань, застосовують відповідні сучасні цифрові технології; готових до постійного професійного зростання, соціальної та професійної мобільності, пристосованих до швидкозмінюваних реалій навколишньої дійсності, здатних не тільки сприймати, зберігати та відтворювати інформацію, а й продукувати нову; управляти інформаційними потоками й ефективно їх обробляти» [3, с. 100].

Сутність і зміст єдиного освітнього простору багаторівневих інноваційних навчальних закладів передбачає: безперервність зв'язків загальної середньої, середньої професійної та вищої професійної освіти, коли навчальний процес досліджується як в єдності, так і у взаємодії всіх рівнів освітнього простору як безперервний і системний процес, що враховує цілі та завдання кожного ступеня.

Варто зауважити, що одним із принципів формування всебічно розвиненої особистості є принцип безперервності навчання, що вимагає постійного удосконалення знань, умінь та навичок з урахуванням нових змін в суспільно-історичному аспекті (політичні, соціальні, культурні зміни тощо) [3].

Моніторинг процесів, що відбуваються в єдиному освітньому просторі багаторівневих інноваційних навчальних закладів, дозволяє на рівні середньої (повної) освіти врахувати професійну спрямованість здобувачів освіти (наприклад, створення профільних класів) та забезпечити диференціацію навчання (з необхідністю врахувати такі чинники, як набуті навички, уміння та знання на попередньому етапі навчання, здібності, психологічні аспекти тощо), що дозволяє індивідам максимально розвинути свої інтелектуальні здібності на основі особистісно орієнтованого навчання.

Дуже важливою соціально-педагогічною проблемою, що порушує багато нагальних проблем розвитку суспільства та сучасної освіти, є формування єдиного освітнього простору багаторівневих інноваційних навчальних закладів гуманістичних поглядів здобувачів освіти, що реалізуються в умовах переходу від традиційного до гуманістичного, особистісно орієнтованого навчання, формування освітнього простору.

Так головною метою єдиного освітнього простору багаторівневих інноваційних навчальних закладів є якісна багаторівнева підготовка висококваліфікованих спеціалістів, які успішно конкурують на ринку праці, здатні безперервно вдосконалювати свої професійні та універсальні знання, професійно саморозвиватися тощо. Отже, навчання та виховання повинні ґрунтуватися на парадигмі особистісно орієнтованого навчання протягом усього життя та формуванні гуманістичних поглядів.

Список використаних джерел

1. Про вищу освіту : Закон України від 02.10 2021 р. № 1709-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
2. Харківська А. А. Імплементація принципів академічної доброчесності ЗВО на засадах просвітницької діяльності. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів : теорія і практика* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., 12 грудня 2019 р. / Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків : «Мітра», 2020. С.203–206.
3. Харківська А. А. Формування та розвиток цифрової компетентності педагога в системі навчання впродовж життя – вимога часу. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти* : зб. наук. праць / Українська інженер.-пед. акад. Харків, 2020. № 66. С. 98 – 105. URL : <http://repo.uipa.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6318/1/12.pdf>.

*Арина Харківська,
доктор філософії, викладач кафедри
теорії та методики дошкільної освіти
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
(м. Харків)*

АКТУАЛЬНІСТЬ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Сучасна освіта виступаючи одним з головних чинників соціально-економічного розвитку держави, є інвестицією у майбутнє країни, поряд із охороною здоров'я, юридичним захистом, пошуком інформації тощо. Це значно підвищує цінність професійних кадрів, а отже, визнання освіти та професійної підготовки високим надбанням суспільства [2]. Творча діяльність безпосередньо пов'язана з рівнем розвитку та прояву креативної компетентності особистості. Креативна діяльність майбутніх педагогів в умовах практики відбувається відповідно до освітньої програми та стандартам проходження педагогічної практики, що зумовлює механічне відтворення знань та недостатньо сформований методичний досвід.

Виробнича та навчальна практика здобувачів вищої освіти – невід'ємна складова частина освітньо-професійної програми підготовки фахівців, основним завданням якої є якість практичної підготовки випускників за освітніми ступенями: бакалавра та магістра, адже у період проходження різних видів практики у студентів формуються основи професійних якостей, умінь і навичок, розвиваються креативні здібності [5]. Учитель нової генерації має не тільки набути високий рівень професійної компетентності, але й бути зорієнтованим на розвиток школяра як особистості, суб'єкта власного життя. В останні роки значно актуалізувалася проблема креативної особистості. Про це свідчать роботи зарубіжних і вітчизняних учених [1, с. 266].

За С. Сисоевою, сутність педагогічної творчості вчителя полягає у взаємозв'язку педагога й здобувача освіти, педагогічного й учнівського колективів, який здійснюється в спільній творчій діяльності, що спрямована на розвиток творчої індивідуальності кожного її суб'єкта. При цьому найвища результативність педагогічної творчості, за сприятливих умов педагогічної праці, виявляється в позитивній динаміці сформованості здобувача освіти та зростанні рівня творчої педагогічної діяльності самого вчителя. [3, с.166–167]. Водночас, під час проходження педагогічної практики діяльність майбутніх педагогів спрямована на закріплення професійних навичок, без яких втрачається суть самої практики, проте педагогічна практика є найбільш слухним періодом для гармонійного розвитку креативних здібностей, тому сприяє інтеграції цілеспрямованого процесу розвитку креативності безпосередньо в освітньо-

професійну діяльність. У процесі цілеспрямованої взаємодії здобувачів вищої освіти з дітьми, колегами, адміністрацією, батьками, формується креативне мислення як основа креативності.

Зауважимо, що виникає необхідність у компетентнісному підході до формування креативних здібностей, що «є своєрідним підґрунтям для розвитку професійної компетентності... та утворюється на засадах теоретичних знань, практичних умінь, наявних особистісних якостей та досвіду, що сприяють якісному виконанню функціональних обов'язків від виховних до освітніх» [6]. Креативність можна вивчати як властивість, що формується за принципом «якщо... то...». У повсякденному житті, відбувається придушення креативних властивостей індивідуума. Різні методики розвитку креативності, що діють локально, поза єдиної системи, є зовнішніми щодо того, хто навчається, мають слабку мотиваційну базу і призводять лише до короточасних ефектів в області рішення певного класу задач (проблем).

Для того, щоб креативність розвивалася як глибинне (особистісне), а не тільки поведінкове, розвиток має відбуватися під впливом умов середовища при постійній активності особистості, на основі її саморозвитку. Процес розвитку креативних здібностей майбутніх педагогів у професійній діяльності – «це процес формування комплексу мотивів, знань, умінь і навичок, особистісних якостей, які надають йому реальну можливість професійно-особистісного становлення, виявлення його творчої активності; переходу з позицій наслідування (репродуктивного рівня) у позицію творця свого професійного життя, самого себе як креативної особистості (творчого рівня), співторця креативного процесу (рівня творчої співпраці)» [4, с. 60]. Креативність майбутнього педагога, як одна із головних властивостей справжнього фахівця, характеризується прагненням до саморозвитку та самовдосконалення, умінням приймати оригінальні багатоваріантні рішення, бути відкритим до пошуку нових шляхів вирішення завдань, бути новатором ідей.

Отже, креативний потенціал властивий кожній людині, однак під впливом середовища, у якій особистість зростає, навчається, виховується, наявність безлічі заборон, соціальних шаблонів блокують прояв творчих здібностей. Тому часто для того, щоб дати позитивний поштовх розвитку креативності, досить звільнити людину від психологічних «затискачів», придбаних ще в дитинстві, а гуманізація освіти повинна зіграти у цьому процесі провідну роль.

Список використаних джерел

1. Дубасенюк О. А. Креативний підхід до професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів. *Креативна педагогіка*. 2011. № 4. С. 23–28.
2. Кравченя А. О. Управління якістю професійної підготовки майбутніх учителів інформатики: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06 «Теорія і методика управління освітою» / Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2017. 260 с.
3. Сисоєва С. О. Педагогічна творчість учителя: визначення, теоретична модель, функції підготовки. *Педагогіка і психологія*. 1998. №2. С.161–172.

4. Технології розвитку креативних здібностей майбутніх учителів : монографія / Г. Ф. Пономарьова, Л. О. Петриченко, І. В. Полякова, А. А. Харківська ; Комун. закл. «Харків. гум.-пед. акад.» Харків. обл. ради. Харків : Видавець О. А. Мірошніченко, 2019. 272 с.

5. Харківська А. А. Організація та контроль проходження практики майбутніми педагогами в закладах освіти. *Педагогічні науки* : зб. наук. праць. Миколаїв. 2018. №2 (61). С. 294–300.

6. Харківська А. А. Теоретико-методологічні аспекти виховання креативного ставлення до професійної підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти. *Теорія і методика професійної освіти*: елект. наук. фахове вид. 2018. Вип. 15. URL : https://e06d2b5d-7482-48f3-9eee-3163dd30a024.filesusr.com/ugd/2f377b_816240454b714aa38409a8a611e32dd7.pdf

Valeriy Kharkivskiy,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Lecturer of the Department of Pedagogy, Philosophy and Language
Training of the Kharkiv Medical Academy of Postgraduate Education
(Kharkiv)

PECULIARITIES OF USING THE MOODLE PLATFORM IN THE SYSTEM OF POSTGRADUATE MEDICAL EDUCATION

Nowadays the penetration of digitalization into all spheres of human life is an indisputable fact, and the educational sector is no exception. Digitalization of the educational process involves transforming the educational process and its elements, as well as digital technologies and tools used in the education institution.

Digitalization of education is a set of processes that includes translation of the content of educational programs into digital form and the creation of online courses that allow students to acquire knowledge independently; equipping education institutions with the necessary infrastructure that allows students, academic staff, employees to use digital information-centred content; advanced training / retraining of teachers for its effective application in the educational process [3].

Postgraduate medical education institutions are currently exploiting didactic potential of digital technologies in the most effective way possible. The rapid adaptation of online learning is worth mentioning as one of the interesting digital innovations, which is expressed in the development of blended learning and active development of online courses.

For online training of health professionals, postgraduate education institutions actively use the Moodle platform - a modular object-oriented dynamic learning environment. The platform provides free use of the Open Source project, which allows you to create a single digital educational space for all subjects of the educational process – graduate students, doctoral students, interns, teachers, deans' offices, teaching department and other structural units.

When working on the Moodle platform, each teacher realizes the ability to independently build and edit their own training course, namely the selection and placement of information content, planning and development of control activities, organizing forums and news subscriptions, calendar, which allows you to build a flexible

educational process constantly updating, enhancing/shortening, adapting your training courses.

Moodle supports modern educational standards of online learning E-learning 2.0, which reflect the latest trends in the development of network technologies. Initially, the use of digital technologies in the educational process was based on general-purpose services, which were passive in terms of users' activity as they could just view it. With the creation of Web 2.0 technology, a wide range of modern network services are available for educators: Wiki, blogs, Internet broadcasting, social networks, etc., which have become one of the foundations of online learning E-learning 2.0 and allow parallel actions, information exchange and active communication in the network of participants of the educational process [1, p. 99].

One of the main structural and functional elements of training courses during online learning is a theoretical block, which is a program to download in any format convenient for the teacher. Larger files, such as videos, can be stored on the cloud service of the education institution or stored on external media repositories for free use.

In the system of postgraduate medical education, the information part of the online course can be introduced with the help of video files that represent both theoretical material (recorded webinars, video lectures, conferences, etc.) and practical material (recorded videos demonstrating manipulations, providing various types of medical care, surgical treatment, etc.).

When working on the Internet, a positive aspect is also the possibility of using external content on the course, such as links to literature and materials (journal articles, electronic resources, clinical recommendations, online reference books and manuals, online encyclopedias, etc.), which are freely available on the Internet, as well as links to Ukrainian and international databases of medical information.

The division of the course into modules containing sections or topics determined by the teacher helps to organize students' gradual access to the material in accordance with their progress in its acquisition. It contributes to the effective time management when working on the course. The organization of students' activity in the interactive online mode significantly expands the range of forms of educational work through the introduction of innovative pedagogical methods based on active and interactive means of communication.

We stress the fact that the educational space with the use of digital technologies «provides new opportunities for the transition from learning in the classroom to virtual learning in different places and at different times; thereby forming and developing the digital competence of both participants of the educational process through the introduction of digital technologists designing the individual educational meeting the educational needs of students' personality» [2, p. 196].

Thus, the digitalization of postgraduate medical education is a long process characterized by the need for comprehensive transformations. The primary target for

changes is the educational process as the main activity area of postgraduate medical education institutions.

References

1. Myshchyshe A. V. Moodle yak systema dystantsiinoho upravlinnia navchanniam pry pidvyshchenni kvalifikatsii. *Visnyk pislidyplomnoi osvity*. 2011. Vyp. 5. S. 96–105.
2. Kharkivska A. A. Pidhotovka maibutnikh pedahohiv v umovakh tsyfrovoho osvitnoho prostoru zakladu vyshchoi osvity. *Naukovi rozrobky,передові технології, innovatsii* : materialy VI Mizhnar. nauk.-prakt. konf. 06-08 zhovtnia 2020 r., m. Praha. Prague :Nemoross.r.o., 2020. S. 195–197.
3. Kharkivska A. A. Formuvannia ta rozvytok tsyfrovoi kompetentnosti pedahoha v systemi navchannia vprodovzh zhyttia – vymoha chasu. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity* : zb. nauk. pr. Vyd-vo UIPA. 2020. № 66. S. 98–105.

*Д. Ю. Хоменко,
курсант 3-го курсу юридичного факультету
Академії Державної пенітенціарної служби
Науковий керівник: Петрик Д.П.,
старший викладач кафедри фізичної підготовки
Академії Державної пенітенціарної служби
(м. Чернігів)*

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІД ЧАС ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ АКАДЕМІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕЦІАРНОЇ СЛУЖБИ

Перехід України до інформаційної сфери, діджиталізація суспільства зумовили перехід і освітніх галузей до цифрової діяльності. Гостро постало питання впровадження інформаційних технологій в організації фізичної підготовки, що допоможе якісно змінити методи проведення організації занять з спеціальної фізичної підготовки.

Питання тренувального процесу спортсменів досліджували багато науковців, а саме: Денисова Л.В, Ісаченко М.А, Петрик Д.П, Лисюк С.М, Сорокопуд В.Б, Кириєнко Д.М, Ткаченко І.В та інші. Проте, деякі аспекти в навчально-тренувальному процесі під час занять рукопашним боєм висвітлено не було.

Мета дослідження. Вдосконалення навчального процесу в Академії ДПіТС із застосуванням інформаційних технологій з впровадженням методів програмування розвитку рухових якостей виходячи зі специфіки професійної діяльності.

Методи дослідження. Під час дослідження були використані такі методи: аналіз наукових джерел, педагогічне спостереження та порівняння.

Виклад основного матеріалу. Інформаційні технології у сфері освіти позитивно впливають на всі її галузі, оскільки відкривають нові можливості, винятком не стала і галузь фізичної підготовки, збереження, обробка та систематизація інформації поліпшує процес її використання для продуктивності навчання та удосконалення.

Науково технічний прогрес набирає все більших обертів і велику роль відіграє інформатизація в глобальних перетвореннях, яке охоплює усі сфери людського життя.

Інформаційні технології дозволяють управляти інформацією за допомогою засобів обчислювальної техніки, до яких відносять комп'ютери та програмне забезпечення, пристрої й системи зв'язку. Впровадження сучасних інформаційних технологій в галузі фізичної культури та спорту досліджуються багатьма фахівцями, адже їх використання дозволяє ефективно здійснювати збір, обробку та передачу інформації, якісно змінити методи і організаційні форми підготовки висококваліфікованих спортсменів, тренерів та суддів і фахівців фізичного виховання та спорту [1, с. 22]. Удосконалення підготовки фахівців з фізичного виховання і спорту відповідає загальній стратегії освітньої політики України. Розглянемо на прикладі Академії Державної пенітенціарної служби застосування комп'ютерних засобів, що значно підвищило продуктивність педагогічного персоналу, що пояснюється швидкістю та якістю передачі методичних рекомендацій та концентрації уваги на основних поняттях та високої здатності передачі навчального матеріалу, що зменшує витрати часу на пошук, обробку, сприймання і засвоєння інформації. Великим поштовхом для Академії в масштабному провадженні інформаційних технологій в даній галузі стало введення дистанційного навчання. Інформаційні технології створюють нові можливості для організації навчального процесу в навчальному закладі. Більшою мірою це пов'язано з необхідністю працівникам ДКВС України підвищувати свої професійні навички та вміння. Саме спортивна підготовка відіграє важливу роль у професійній діяльності персоналу ДКВС України. Академія ДПТС є як раз тим закладом, що закладає потужні основи з I курсу і займається цим протягом періоду навчання та періодичним підвищення кваліфікації [2, с. 31].

Аналіз фізичної підготовки у військовій сфері вказувати на такі можливі шляхи вирішення як поєднання інноваційних технологій і поєднання різноманітних комплексів фізичних навантажень та різноманітних комплексів фізичних вправ з елементами рухливих ігор, що націлені на розвиток якостей, необхідних у рукопашному бою. Це стане вагомим чинником та підставою для поєднання різних чинників для формування індивідуальності фахівця, який матиме достатньо високий рівень фізичної та психологічної готовності [3, с. 258].

Впровадження інформаційних технологій допоможе досягнути оптимального стану фізичної підготовки та рівень функціонування організму, і цим може стати один з варіантів такого прогнозування як програмування.

Цільові моделі конкретизують педагогічні завдання, дають змогу обрати засоби, методи, обсяг та інтенсивність навантажень адекватно до індивідуальних особливостей військовослужбовців.

Дослідження показують, що курсанти, які активно займаються спортом, є більш стриманими та морально стійкішими, що надає перевагу при вирішеннях конфлікту [4, с. 66].

Ситуація яка склалась в зв'язку з пандемією COVID-19, дала поштовх інформаційному прогресу даної галузі.

Метод програмування зробить можливим визначення ефективних напрямів взаємодії, засобів корекції відхилень від моделі за спеціальністю; визначення оптимальних параметрів тренувальних занять, рухового режиму (кількість занять на тиждень, місяць, рік, період навчання), обсяг інтенсивності, тривалість психофізичних навантажень за певний період.

Проаналізувавши структуру та погляди в статті Лисюк С.М., Сорокопуд В.Б., Ткаченко І.В., Кирієнко Д.М. Могильний Ф.В можна гостро зауважити, що дана модель фізичної підготовки кадрів Державної кримінально-виконавчої служби є застарілою [5].

Фахова підготовка курсантів, навіть дистанційно, забезпечує формування знань щодо застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та зброї, а також алгоритм дій в надзвичайних ситуаціях.

Висновок. Завдяки розвитку інформаційних технологій прискорюється процес створення нових керівних засад та основоположних принципів спеціальної підготовки в Академії ДПтС. Дана концепція змістовного наповнення тем і послідовністю їх викладу в поєднанні з інформаційними технологіями поліпшить процес освоєння інформації та опануванні практичними навичками в даній галузі, що в подальшому отримає приріст висококваліфікованих кадрів в системі ДКВС України.

Список використаних джерел

1. Денисова Л. В. Гіпермедійне інформаційне середовище навчання як засіб професійної підготовки фахівців з фізичного виховання і спорту : автореф. дис. на здобуття наук ступеня к. пед. н. : 13.00.04. Київ, 2017. 22 с.
2. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.: *Науково-педагогічні проблеми фізичної культури*. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова. 2019. Вип. 3(46)14. С. 27–31.
3. Ісаченко М. А. Тестовий контроль в системі оцінки знань студентів інститутів фізичної культури і спорту. *Молода спортивна наука України* : зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту. Львів: «Українські технології», 2010. Т. 5. С. 258–259.
4. Петрик Д. П. Навчання офіцерів Державної кримінально-виконавчої служби України застосування заходів фізичного впливу в професійній діяльності. *Науковий журнал. Інноваційна педагогіка. Видавничий дім «Гельветика»*. Вип. 29. Т. 2. 2020. С.66–70.
5. Лисюк С.М., Сорокопуд В.Б., Ткаченко І.В., Кирієнко Д.М., Могильний Ф.В. Оптимізація спеціальної фізичної підготовки курсантів Академії ДПтС. *«Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Сер. Педагогіка*. 2018. Вип. 20. Т.1. С. 185–189.

Вікторія Ципак,
студентка I курсу магістратури спеціальності «Дошкільна освіта»
Науковий керівник: В. А. Волкова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
(м. Мелітополь)

ВИПРАВЛЕННЯ ПОРУШЕНЬ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПРОЯВАМИ ДИЗАРТРІЇ

В умовах оновлення розвитку педагогічної науки розглядаються достатньо високі вимоги до мовленнєвого та психічного розвитку дітей, адже саме мовленнєва компетентність вважається показником психофізичного розвитку дитини, тим найпершим матеріалом, на основі якого починає формуватися гармонійно розвинена особистість. На основі слова, як смислової мовної одиниці – формуються і розвиваються психічні процеси: уява, сприймання та пам'ять. Опанування дитиною мовою сприяє усвідомленню і регуляції поведінки. Мовне збагачення допомагає дитині у засвоєнні культури, а значить в її особистому й пізнавальному розвитку. Обмеженість в спілкуванні та порушення мовлення можуть сприяти розвитку негативних якостей характеру, а також заважати формуванню особистості дитини.

Мовленнєві розлади є розповсюдженою проблемою у дітей дошкільного віку. Одним з частих розладів є дизартрія.

Дизартрія, як проблема для вивчення стала розглядатися лише наприкінці 19 століття. Історіографічний аналіз зазначив, що на вивчення проблеми дизартрії звертали увагу як зарубіжні так, і вітчизняні педагоги минулого В. Літль, А. Куссмауль, В. Муратов, Г. Гуцман, М. Маргуліс, М. Ломоносов, Н. Пирогов, О. Кожевников, І. Панченко, І. Філімонов, М. Аствацатуров, К. Віттроф, Л. Виготський.

Мінімальний розлад дизартрії, явище яке можна зустріти найчастіше в дитячому віці. Дизартрія – порушення вимовної сторони мовлення, зумовлене недостатністю іннервації мовного апарату. Провідним дефектом при дизартрії є порушення звуковимовної й просодичної сторони мовлення, що зумовлені органічними ураженнями центральної, периферичної нервової систем [2, с. 15].

Дизартрія – це неврологічний діагноз. Логопед займається корекцією мовленнєвих вад, а невролог, в першу чергу, призначає медикаментозне лікування. Загалом, очевидним є той факт, що лікування дизартрії повинно мати комплексний підхід, де важливу роль гратимуть і лікувальна фізкультура та масаж, і медикаменти, і, звісно, робота логопеда.

Форми дизартрії залежать від місця ураження. Розрізняють такі форми: бульбарна, коркова, мозочкова, екстрапірамідна, паркінсонічна, псевдобульбарна, стерта форма, холодова.

Дизартрія виникає з причини недостатності іннервації мовного апарату, яка, в свою чергу, досягається за рахунок ураження відповідних відділів мозку – підкіркових і задньолобних. У дітей відзначається обмеженість в рухливості органів відтворення мови (губи, язик і м'яке піднебіння), через що ускладнюється артикуляція (артикуляція визначається як спільно проведена мовними органами робота, в результаті якої забезпечується можливість вимови звуків в мові).

Дизартрія у дітей часто стає причиною порушень, пов'язаних з відтворенням слів, що, в свою чергу, призводить до порушення читання і до порушення письма, в деяких випадках актуальності набуває загальне недорозвинення мови.

В цілому дизартрія є проблемою глобального масштабу, тому як поширення її, як ми зазначили, доводиться повністю на функцію мови, а не на окремі елементи в ній. Відповідно, в такому випадку розглядається органічне ураження, якому ЦНС піддалася, після чого для дитини актуальна різка обмеженість у русі мускулатури.

Задля виправлення проявів дизартрії логопеди проводять різноманітні заняття, які при системному використанні сприяють подоланню дизартрії та покращенню звуковимови в цілому. Їх надзвичайна роль – у формуванні, розвитку, систематизації та закріпленні навичок вільно володіти мовленням.

Артикуляційна гімнастика корисна для дітей зі стертою дизартрією, а також для дітей, які мають будь-які мовленнєві порушення. Адже, за її допомогою можна не лише поставити звуки і розвинути правильність мовлення, а й розвинути силу і швидкість м'язових скорочень; зняти гіпертонус м'язів, які приймають участь в утворенні звуків. Окрім цього артикуляційна гімнастика вчить виконувати складні рухи та переключатися з однієї вправи на іншу.

Дихальні вправи допомагають попрацювати над скороченням тривалості мовленнєвого видиху, позбутися судом вдиху-видиху. Також вони формують навички діафрагмально-релаксаційного дихання та нормалізують баланс резонування.

За допомогою вправ для акустичних характеристик голосу, висоти, модуляції, сили відбувається активізація функції м'язів кореня язика, сприяють сформованості фонаційного дихання, а також розширяють діапазон голосу дитини, формують навички керування емоційно-тембровим забарвленням.

Спираючись на все вище написане, можна зробити висновок, що найважливішою психічною функцією людини є мовлення, тому його і вважають основним засобом спілкування. Адже саме за допомогою мовлення людина може передавати почуття, думки, досвід, бажання, заохочувати інших до різноманітних вчинків. Тому її необхідно розвивати, попереджувати та виправляти будь-які її порушення.

Список використаних джерел

1. Алексеев А. В. Я спокоен. Как защитит себя от стресса : (методика тренировки психики и контроля эмоций). Ростов-н-Д: Феникс, 2004. 155с.
2. Архипова Е. Ф. Стертая дизартрия у детей: учеб. Пособие для студентов вузов. М., 2007. 319.

3. Белякова Л. И., Волоскова Н. Н. Логопедия. Дизартрия. М., 2009. 287 с.
4. Галущенко В. І. Особливості формування просодичного компонента мовлення у дітей зі стертою дизартрією: дис. ...канд. пед. наук: спец. 13.00.03. О., 2012. 247.
5. Куссмауль А. Расстройства речи. Опыт патологии речи. К., 1999. 276 с.
6. Соботович Е. Ф., Чернопольская А. Ф. Проявления стертых дизартрий и методы их диагностики. Дефектология. 1994. №4. С. 12–15.
7. Шеремет М. К., Ревуцька О. В. Логопедія (корекційна робота при дислалії): навч. посіб. К. 2009. 244 с.
8. Шеремет М. К. Логопедія. Вид.3–тє, перер. та доп. К., 2015. 776 с.

Чен Чже,
*здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
Науковий керівник: Т.С. Твердохліб,
доктор педагогічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
(м. Харків)*

ГРОМАДЯНСЬКА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЯКІСТЬ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сьогодні метою виховної роботи зі студентами закладів вищої педагогічної освіти має бути формування громадянина вільної, демократичної держави, який забезпечений усіма правами та наділений всією повнотою обов'язків, що дозволяють йому вільно розвиватися в просторі громадянського суспільства. Відповідно, на сучасному етапі розвитку українського суспільства основним завданням виховання стає формування особистості з активною громадянською позицією, здатною скористатися своїми невід'ємними правами, яка прагне цього і готова взяти на себе всю повноту відповідальності за свої дії.

Відповідальність особистості в педагогіці розуміють як здатність особистості контролювати свою діяльність згідно з прийнятими у суспільстві або колективі соціальними, моральними, правовими нормами та правилами, почуттям обов'язку [4, с. 102].

Громадянська відповідальність як цілісна інтегративна якість особистості, що є результатом громадянського виховання, охоплює внутрішню свободу і повагу особистості до державної влади, любов до Батьківщини та прагнення миру, почуття власної гідності та дисциплінованість, гармонійний прояв патріотизму та культури міжнародного спілкування. Вона визначає соціально-діяльнісний потенціал, яким передбачається: готовність і здатність виконувати цивільні обов'язки; прагнення до самоствердження у соціально значущій діяльності; вміння здійснювати вільний вибір діяльності, відокремлюватись, реалізовувати свою конкретну роль у суспільстві, удосконалювати себе; вміння надавати приклад зростаючому поколінню, виховувати громадян нашої країни.

Ґрунтуючись на вивченні досліджень Драгомирецької Н. і Матвєєнко І. [1], Дубасенюк О. [2], Замелюк М., Пуш О., Оксенчук Т. [3], Фурман О. [7] виділяємо такі складові елементи цивільної відповідальності студентів педагогічних закладів вищої освіти:

- громадянськість, що передбачає соціальну активність, мотив, міжнародну позицію, політичну свідомість та патріотизм;

- політична свідомість, яка перебуває у тісному зв'язку з правовою свідомістю;

- національна самосвідомість, яка є цілісною системою психологічних установок, що визначають уявлення, погляди, самооцінку та дії особистості в трьох основних площинах: етнічна самоідентифікація; внутрішньоетнічні взаємини та спілкування; міжетнічні взаємини та міжетнічне спілкування;

- політична культура, яка покликана захистити політичну активність від крайніх форм її прояву – від руйнівного ставлення до історії та цінностей свого народу, так само як і від їхнього надмірного звеличення;

- громадянські почуття, до яких можна віднести любов до Батьківщини, повага до законів, символіки держави, гордість за досягнення рідної країни та громадянський обов'язок;

- ціннісні орієнтації та ідеали особистості, які консолідують усі складові компоненти громадянської відповідальності студентів педагогічних закладів вищої освіти;

- соціальна та політична активність особистості, показниками яких є повнота та різноманіття включеності особистості у різноманітні види діяльності; інтенсивність соціальних процесів, до яких має відношення особистість; ініціативність та творчість, як вираження внутрішніх спонукальних мотивів соціальної та політичної діяльності; орієнтація діяльності на її суспільну, державну значимість та соціальну цінність;

- соціальна відповідальність, суттєвими проявами якої є самоконтроль, саморегуляція, самообмеження дій особистості. Поряд із цим, соціальна відповідальність характеризується єдністю слова та справи, соціальною дисциплінованістю, сумлінністю людини;

- громадянська культура, що, на відміну від політичної культури, входить до сфери відносин таких суб'єктів, як суспільство, соціальні групи та особистість. Нею передбачається не тільки усвідомлення громадянських прав і обов'язків, а й діяльнісний аспект, оціночно-емоційне ставлення, а також установка діяти на благо громадянського суспільства, воля до її здійснення та відповідні соціальні потреби.

Громадянська відповідальність майбутнього педагога віддзеркалює знання і розуміння змісту та обсягу професійних завдань, професійних обов'язків, особистісну відповідальність за виконання нормативних вимог професійних стандартів вихователя закладу дошкільної освіти, учителя початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста), учителя початкових класів, учителя закладу загальної середньої освіти. Особистісна та професійна відповідальність

майбутнього педагога є відношенням до суспільства, ставленням до соціальних ситуацій, державної політики, перспектив розвитку суспільства, до законів і моралі суспільства, до педагогічного обов'язку виховання молоді, до побудови громадянського суспільства. Як свідчить аналіз сучасних досліджень [5; 6], громадянська відповідальність майбутнього учителя і вихователя закладу дошкільної освіти пов'язана із дотриманням ним принципів академічної доброчесності, усвідомленням необхідності виховання академічно доброчесних дошкільнят і школярів. Відповідальність майбутнього педагога характеризується його громадянською культурою, суб'єктивним ставленням до своїх майбутніх професійних обов'язків на основі когнітивних процесів та соціокультурної грамотності, моралі суспільства та особистої моральності, а також громадянською поведінкою.

Таким чином, проведений у нашому дослідженні науково-педагогічний аналіз громадянської відповідальності студентів педагогічних закладів вищої освіти дозволяє зробити висновок, що це складний феномен, зміст та структура якого перебувають у тісній залежності від соціально-політичних та історичних умов розвитку конкретного суспільства.

Список використаних джерел

1. Драгомирецька Н. Матвеев І. Громадянська відповідальність як віддзеркалення розвитку громадянського суспільства. *Вісник Національної академії державного управління*. 2009. Вип.1. С. 257-268.
2. Дубасенюк О. А. Категорія «відповідальність» як основа формування моральних цінностей особистості майбутнього фахівця. *Соціально-педагогічні засади формування громадянської відповідальності у студентів* : збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (24–25 квіт. 2018 р.). Конотоп, 2018. С. 102-107.
3. Замелюк М. І., Пуш О. А., Оксенчук Т. В. Громадянське виховання у закладі вищої освіти: теоретико-практичний аспект *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 70. Т. 2. С. 112-116.
4. Коджаспирова Г.М. Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь: для студ. высш. и средн. пед. уч. заведений. М.: Издательский центр «Академия», 2007. 175 с.
5. Твердохліб Т., Скрипник Н. Академічна доброчесність у контексті громадянського виховання здобувачів вищої та загальної середньої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип 38. Том 3. С. 168-173. URL: http://aphn-journal.in.ua/archive/38_2021/part_3/31.pdf (дата звернення: 02.11.2021)
6. Твердохліб Т.С. Реалізація політики академічної доброчесності в закладах загальної середньої освіти як умова свідомої доброчесності здобувачів вищої освіти. *Академічна доброчесність: виклики сучасності* : збірник наукових есе учасників дистанційного етапу наукового стажування для освітян (Республіка Польща, Варшава, 22.03–30.04.2021). Варшава, 2021. С. 134-137. URL: <https://www.iiasc.org/academichna-dobrochestnist/> (дата звернення: 01.11.2021)
7. Фурман О. Громадянська відповідальність особистості як предмет психологічного дослідження. *Психологія і суспільство*. 2015. № 1. С. 65-91.

Антон Черних,

магістрант кафедри теорії та методики фізичної культури

Інституту фізичної культури СДПУ ім. А.С.Макаренка

Науковий керівник: О. Я. Дубинська,

к. фіз. вих., доцент кафедри теорії та методики фізичної культури

Інституту фізичної культури СДПУ ім. А.С.Макаренка

ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ВУЗІВ ЗАСОБАМИ ФІТНЕСУ

В умовах сучасних суспільно-економічних і політичних трансформацій, входження України в європейський простір вищої освіти нагальним є розв'язання проблеми підвищення якості навчальних занять з фізичного виховання у закладах вищої освіти. Особливого значення набули фітнес-технології, як один із найоптимальніших засобів формування культури рухів, оздоровлення, корекції фігури, нормалізації діяльності всіх органів і систем організму для застосування під час навчальних і фізкультурно-оздоровчих занять із фізичного виховання. Посилює актуальність досліджуваної проблеми залучення студентської молоді до регулярних занять руховою активністю, психологічного розвантаження, компенсування позитивних емоцій, оптимізації спілкування з оточуючими й організації змістовного дозвілля [6].

Науковці розглядають фітнес-технології як важливий чинник особистісного розвитку, оздоровлення студентської молоді шляхом раціонального використання рухової активності у поєднанні з іншими чинниками здорового способу життя. Провідна роль фітнес-технологій полягає у вирішенні розвиваючих, оздоровчих, рекреаційних, лікувальних, профілактичних, відновлювальних і тренувальних завдань із використанням різноманітних видів рухової активності. Фітнес-технології є новим соціальним явищем, що полягає у регулярному використанні студентами доступних видів організованої оздоровчо-рекреаційної рухової активності та поміркованого обсягу навантаження під час занять з фізичного виховання або самостійно з метою відновлення фізичної та розумової працездатності, збереження здоров'я і покращання якості життя [5].

Розв'язання проблеми підвищення ефективності освітнього процесу з фізичного виховання студентів у закладах вищої освіти відбувається через пошук найбільш ефективних підходів і використання новітніх технологій навчання, що відображено у працях (Н. Я. Бондарчук, Г. П. Грибан, Н. В. Деобальд, Є. З. Добродуб, Г. Є. Іванова, С. М. Канішевський, С. П. Козіброцький, Л. І. Лубишева, Н. П. Мартинова, Ю. В. Менхін, О. К. Панчішна, В. В. Пильненький, П. Д. Плахтій, А. О. Скиба, А. Д. Скрипко, І. Ю. Соверда, О. А. Череповська та ін.). Назріла необхідність виявлення тенденцій, закономірностей і психологопедагогічних чинників застосування фітнес-технологій на заняттях з фізичного виховання студентів. На особливу увагу заслуговує питання проектування та впровадження методичної системи

застосування фітнес-технологій в освітній процес з фізичного виховання студентів закладів вищої освіти. Аналіз нормативних документів, наукових джерел, сучасного стану розвитку фітнес-технологій свідчить, що теоретико-методичні засади застосування фітнес-технологій на заняттях з фізичного виховання студентів закладів вищої освіти ще не були предметом цілісного наукового дослідження. Крім того, доцільність дослідження обраної проблеми посилюється необхідністю розв'язання суперечностей між: – зростаючими вимогами суспільства до фізичного самовдосконалення студентів і сучасним рівнем застосування фітнес-технологій у закладах вищої освіти; – теоретичним потенціалом сучасного знання щодо розвитку фітнес-технологій і недостатньо розробленими методико-організаційними питаннями його реалізації у закладах вищої освіти; – недостатнім рівнем досліджуваної проблеми застосування фітнес-технологій на заняттях з фізичного виховання студентів; – потребою оволодіння студентами сучасними фітнес-технологіями та науковою невизначеністю шляхів розв'язання цієї проблеми в умовах обмеженості часу, відведеного на фізичне виховання у закладах вищої освіти.

Висновки. Проаналізовано стан розробленості проблеми застосування фітнес-технологій у процесі фізичного виховання студентів. Встановлено, що у сучасних умовах розвитку суспільства перед вищою освітою постало завдання формування нового фізкультурно-оздоровчого середовища у закладах вищої освіти в аспекті розвитку та впровадження вітчизняних і зарубіжних фітнес-технологій. Розв'язання цієї проблеми полягає у повноцінному використанні змістовно- 27 методичного та технологічного потенціалу, який передбачає якісні зміни освітнього процесу з фізичного виховання у закладах вищої освіти України відповідно до вимог сьогодення. Проблема застосування фітнес-технологій у процесі фізичного виховання студентів дозволяє констатувати відсутність цілісного системного дослідження у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Булатова М. М., Усачов Ю. О. Сучасні фізкультурно-оздоровчі технології у фізичному вихованні. *Теорія і методика фізичного виховання*. К. : Олімпійська література, 2018. Т. 2. С. 320-354.
2. Григорьев В. И., Давиденко Д. Н., Малинина С. В. Фитнес-культура студентов: теория и практика : учебное пособие. СПб. : Изд-во СПб ГУЭФ, 2020. 228 с.
3. Давыдов В. Ю., Шамардин А. И., Краснова Г. О. Новые фитнес-системы: учебное пособие. Волгоград : ВГАФК, 2015. 287 с.
4. Иващенко Л. Я., Благий А. Л., Усачев Ю. А. Программирование занятий оздоровительным фитнесом. К. : Науковий світ, 2018. 198 с.
5. Круцевич Т. Ю., Безверхняя. Г. В. Рекреация у физической культуре разных групп населения : навчальний посібник. К. : Олімпійська література, 2010. 248 с.
6. Круцевич Т. Ю. Теория и методика физического воспитания. К. : Олимпийская литература, 2003. Том 1. 424 с.
7. Круцевич Т. Ю. Теория и методика физического воспитания. К. : Олимпийская литература, 2003. Том 2. 392 с.

8. Лаврухина Г. М. Фитнес: учебно-методическое пособие. СПб., ГАФК имени Лесгафта. 2020. 42 с.
9. Methods Of Introducing Information Technologies Into The Educational Process Of Higher Education Institutions Of Ukraine / Romanchenko I. and other. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. VOL.21 . No.5. May 2021 (Web of Science)
10. Future Physical Education Teachers' Preparation to Use the Innovative Types of Motor Activity: Ukrainian Experience / Balashov D. and other. *TEM Journal*, 2019. 8(4). Pp. 1508-1516 (*Scopus, Web of Science*).

Наталія Чупрінова,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
Національна академія Національної гвардії України
(м. Харків)

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЯК ВАЖЛИВИХ СКЛАДОВИХ БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Метою сучасної військової освіти є формування компетентностей не тільки вузькоспеціалізованих, пов'язаних з суто військовим виміром професійної діяльності, а й з формуванням соціальних компетентностей військового лідера. Ці компетентності реалізуються у ефективній комунікації та взаємодії як всередині військового колективу, у межах вертикальної (командир-підлеглі) і горизонтальної (рівні за рангом) моделей взаємовідносин між військовослужбовцями, так і у результаті встановлення оптимальних соціальних взаємодій з різними соціальними групами та з іншими військовими структурами сектору безпеки і оборони України під час виконання службових та службово-бойових завдань.

У Національній гвардії України (НГУ) тривають процеси реформування системи підготовки військових відповідно до сучасних стандартів країн-членів НАТО. Міжнародний досвід свідчить про те, що пріоритетне завдання у підготовці сучасного офіцера полягає у тому, щоб сформувати і розвинути його особистість як компетентного військового професіонала, спроможного виконувати завдання згідно функціональних обов'язків, громадянина, що є патріотом своєї Батьківщини, управлінця-лідера, здатного брати на себе відповідальність за прийняті рішення та постійно самовдосконалюватися.

У «Доктрині розвитку військового лідерства у Збройних Силах України» зазначено, що сутність військового лідерства розкривається у процесі впливу на особовий склад шляхом: чіткого формулювання мети; визначення способів її досягнення; застосування ефективних методів внутрішньої комунікації; мотивації до дії під час підготовки і виконання поставлених завдань; розвитку бойових спроможностей; інтегрального розвитку і згуртування особового складу [1]. «Доктрина» також визначає основні чесноти і якості військового лідера, такі як: фаховість, патріотичні переконання, прагнення до постійного самовдосконалення

та вимогливість до особового складу як до самого себе, воля, самодисципліна, ініціативність, розсудливість, впевненість, ерудованість, відповідальність, комунікабельність, самоконтроль, мужність (емоційна зрілість), емоційний баланс і стабільність, емоційний інтелект» [1, с.14], які щільно пов'язані з набутими офіцером соціальних компетентностей.

За умов ведення бойових дій на Сході України та реалізації стратегічного курсу України на приєднання до ЄС та НАТО, сектору безпеки та оборони нашої держави необхідні компетентні фахівці, що володіють навичками та якостями військового лідера. У зв'язку із цим важливою є підготовка офіцера НГУ, з чітко сформованими лідерськими навичками – комунікативними, управлінськими та навичками особистої ефективності, які формуються, зокрема, в умовах вивчення соціально-гуманітарних та гуманітарних дисциплін у ЗВВО.

На сьогодні у більшості ЗВВО України наявні тенденції на скорочення дисциплін соціально-гуманітарного спрямування. Практика показує, що необґрунтоване скорочення соціально-гуманітарних дисциплін призводить до негативних наслідків. Зокрема, частина здобувачів вищої освіти є не підготовленою до сприйняття фундаментальних світоглядних орієнтацій та цінностей, погано орієнтується у сучасному соціокультурному просторі, у системі людських відносин та інтересів. Деструктивним наслідком скорочення освітніх компонентів гуманітарного блоку є ситуація, у якій майбутні військові фахівці втрачають можливість формування у повному обсязі соціальних компетентностей, а це негативно впливає на становлення військового лідера.

Таким чином, нова українська освітня парадигма підготовки сучасних офіцерів у ЗВВО, що побудована на компетентнісному підході, потребує перегляду освітніх професійних програм у напрямку збільшення питомої ваги дисциплін соціально-гуманітарного спрямування та забезпечення формування соціальних компетентностей з метою підготовки високопрофесійного національного офіцерського корпусу.

Актуальним є також створення інноваційного освітнього продукту - нових освітніх компонентів, які сприяють розвитку соціальних компетентностей у майбутніх офіцерів. Позитивним прикладом таких інновацій у НА НГУ можуть слугувати авторські курси, розроблені викладачами кафедри соціально-гуманітарних дисциплін: «Соціогуманітарні основи військово-професійної діяльності», «Соціологічні основи військово-професійної діяльності», «Морально-етичні основи військово-професійної діяльності».

Одним з ефективних шляхів формування соціальних компетентностей майбутніх офіцерів НГУ, а також одночасно перевірки рівня набуття комплексу компетентностей військового лідера є військове стажування.

Військове стажування виступає останнім етапом підготовки майбутніх офіцерів. Проведення військового стажування спрямовано на закріплення соціальних та спеціальних (фахових) компетентностей при виконанні

функціональних обов'язків за відповідними посадами у військових частинах (установах, організаціях) НГУ та інших формуваннях, які підпорядковані державним органам виконавчої влади в Україні [2]

Список використаних джерел

1. Доктрина розвитку військового лідерства у Збройних силах України. (Грудень 2020). Головне управління доктрин та розвитку Генерального штабу Збройних сил України спільно з центром оперативних стандартів і методики підготовки Збройних сил України URL: <http://stratcom.nuou.org.ua/wp-content/uploads/2020/12>

2. Наказ Міністерства оборони № 5 від 12.01.2016 року про затвердження Інструкції про порядок організації і проведення військового (флотського) стажування, навчальної, виробничої, ремонтної, корабельної та інших видів практики курсантів (слухачів, студентів) вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/an/807/RE28321.html

Наталія Шалашна,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін

Сергій Швидкий,

доктор історичних наук, доцент,

проректор з науково-педагогічної роботи

Донбаський державний педагогічний університет

(м. Слов'янськ)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ ЗМІСТОВОГО НАПОВНЕННЯ КУРСУ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Викладання курсу історії у закладі вищої освіти неісторичної спеціальності головною метою має формування у здобувачів усвідомленої готовності до захисту суверенітету і територіальної цілісності України, здатності до активної практичної діяльності із збереження та примноження історичної й культурної національної спадщини. Водночас кожна із освітніх програм вищої школи має свою специфіку, яка вимагає диференційованого підходу до розробки як змістового наповнення, так і комплексу методичних прийомів та педагогічних засобів викладання. В тому числі підготовка майбутніх фахівців в галузі соціального забезпечення і соціальної роботи ставить перед курсом історії, окрім загальних, специфічні завдання. Зокрема, в рамках викладання історії та історії культури необхідно передбачити опрацювання теоретичного матеріалу стосовно причинно-наслідкових зв'язків між історичним розвитком суспільства та проявами соціально-економічних проблем у різних категорій населення, а також набуття практичних навичок ідентифікувати ті або інші соціальні проблеми, визначати найбільш перспективні шляхи вирішення цих проблем в рамках індивідуальної та колективної історичної суб'єктності.

Розробляючи зміст викладання курсу історії, можна забезпечити послідовне формування у здобувачів вищої освіти розуміння взаємозалежності між рівнем розвитку продуктивних сил суспільства та характером тих соціальних проблем, які

притаманні суспільству на кожному етапі його розвитку. Це дозволить не лише якісніше задовільняти конкретні соціальні потреби, але й прогнозувати їх та розробляти індивідуальні й групові стратегії їх вирішення. Зокрема, варто в змісті лекційного матеріалу та практичних занять передбачити простежити взаємозалежність між типом державного устрою та способом вирішення соціальних проблем, послідовність усвідомлення суспільством необхідності системи соціального забезпечення, її послідовного формування.

Так, розробляючи змістовне наповнення тем із стародавньої історії, варто для здобувачів вказаної спеціальності докладніше зупинитись на історичній проблемі соціогенезу, підкресливши взаємозалежність між рівнем технологічних процесів, передачі інформації, способами організації особистісних стосунків та основними факторами задоволення людських потреб [1]. Історичний матеріал доби середньовіччя та ранньомодерної доби надає широкі можливості для аналізу початкових практик вирішення соціальних проблем на рівні індивідуального та церковного благодійництва, а також на рівні взаємодопомоги в контексті самоврядування міста і села. Аналізуючи життєві очікування, основні риси системи цінностей, типові проблеми кожної із суспільних верств, здобувачі освіти мають сформулювати навички, необхідні в подальшій професійній діяльності. Зокрема, має бути сформованим розуміння обмеження особистих і майнових прав та соціальної стратифікації як ключової причини, що породжує нерівність як основу багатьох соціальних проблем, а також розуміння можливостей самоврядування для подолання соціальної нерівності.

Розкриваючи особливості ранньомодерного періоду, варто акцентувати увагу на соціальних причинах боротьби українського народу за суверенітет, значенні індивідуальних соціальних проблем в революційних процесах. Зокрема, використання на практичних заняттях історичних джерел особового характеру, в яких розкриваються індивідуальні причини участі в козацьких повстаннях та національно-визвольній війні середини XVII ст., дає можливість роз'яснити всю складність вирішення соціальних проблем в умовах відсутності національної державності.

Період формування модерної української нації в XIX ст. також дає широкі можливості для розкриття зумовленості соціальних проблем правовою системою держави. Але значно важливіше, що саме в цей період формується системне усвідомлення необхідності аналізу та усунення соціальної несправедливості. Відповідно варто запропонувати здобувачам завдання із дослідження програм українських суспільних та політичних рухів з огляду на сформульовані ними способи вирішення проблем суспільства.

Історія України XX ст. дає широкі можливості для вивчення досвіду вирішення соціальних проблем революційним шляхом. В умовах світових війн в Україні виникають соціальні практики благодійних організацій та волонтерського руху. Різноманітні вияви побутових, правових, гуманітарних проблем населення в умовах

війн і революцій та методи їх вирішення значно розширюють фахові теоретичні знання та практичні навички майбутніх фахівців в галузі соціального забезпечення та соціальної роботи. Тому доцільно в зміст навчального матеріалу вводити теми, які залишаються поза увагою в процесі викладання історії для інших спеціальностей, зокрема продовольчій і транспортній кризах, заходах громадськості і добровільних організацій по стримуванню спаду життєвого рівня населення, загостренні проблем незахищених верств населення в умовах війн та революцій [3]. Варто запропонувати глибше вивчення досвіду видатних організаторів благодійницької та соціальної роботи в Україні. Аналізуючи діяльність урядів України 1917-1921 рр, потрібно акцентувати увагу на аспектах демократизації управління, розвитку самоврядування та самозабезпечення суспільства, заходів урядових установ в напрямку забезпечення соціальних потреб. Водночас необхідно відзначити нові види соціальних проблем, породжених революційними подіями [3].

Особливо слід підкреслити негативний вплив тоталітарних державних практик на рівень соціального забезпечення суспільства. Варто підкреслити парадоксальний характер радянської модернізації, який полягав у тому, що метою модернізації було зміцнення військового потенціалу держави та її адміністративного апарату, а не покращення життєвих умов населення, відзначити масштаби застосування примусової праці.

Історія СРСР другої половини ХХ ст. та процесу здобуття Україною незалежності також надає багато можливості для вивчення розвитку соціальної сфери, аналізу причин значного зниження рівня життя абсолютної більшості населення у першій половині 1990-х рр., з'ясування впливу соціально-економічного становища на демографічну ситуацію в Україні [2]. На цьому етапі суттєво активізувати навчальний інтерес може використання сімейних фотографій, документів із родинного архіву, матеріалів усної історії тощо. Історію України на початку ХХІ ст. варто подавати в контексті процесів становлення ринкової економіки, підкреслюючи здобутки в розвитку соціально орієнтованої держави. Окремого розгляду заслуговують соціальні проблеми, породжені агресією Росії та окупацією Криму і частини Донбасу, а також заходи урядових установ, громадських та волонтерських організацій щодо вирішення цих проблем [4].

Застосування окресленого підходу до розробки змістовного наповнення курсу історії для здобувачів вищої освіти спеціальностей соціального забезпечення та соціальна робота не лише дає можливість формування активної громадянської позиції і патріотизму, але й суттєво розширює професійні компетентності майбутніх фахівців.

Список використаних джерел

1. Буян І. Первісне суспільство – першопроходець у формуванні джерел, умов, чинників задоволення людської нужденності. *Психологія і суспільство*. 2015. № 4. С. 53-65

2. Докашенко, В. М. Профспілки, семигодинний робочий день й метаморфози норм виробітку (середина 50-х–середина 60-х р. ХХ століття) *Вісн. Східноукр. нац. ун-ту ім. Володимира Даля*. 2017. № 1 (231). С. 34-48
3. Калакура, Я. С. Людина в Українській революції 1917–1921 рр. *Українське право й законодавство за доби Української революції (1917–1921 рр.)*: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2017. С. 48-54
4. Мельничук, Г. Роль волонтерства у зміцненні громадянського суспільства в Україні (90-ті рр. ХХ–перша пол. ХХІ ст.). *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини*. 2018. № 2. С. 52-56

Марія Шевченко,
здобувач освіти, Науковий ліцей №3 Полтавської міської ради
Науковий керівник: А. М. Капітон,
доктор педагогічних наук,
професор кафедри комп'ютерних та інформаційних технологій та систем,
Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»
(м. Полтава)

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Розвиток інформаційних технологій в Україні - один з найважливіших механізмів, що допомагає сучасним вчителям та викладачам ефективно готуватися до занять, впроваджувати сучасні освітні технології та зацікавлювати здобувачів освіти в процесі навчання. Змінюється підхід здобувачів освіти та викладачів до процесу викладання та навчання [1–3].

В умовах сьогодення вимушене дистанційне навчання поставило суб'єктів освітнього процесу перед непростими викликами: як організувати навчання в умовах карантину, коли викладач не може бути поруч, як зрозуміти, чи зрозуміло здобувачів освіти матеріал, як перевірити його, коли традиційні способи оцінювання недоступні. Отримання навчальних матеріалів та спілкування між учасниками дистанційного навчання забезпечується через передачу відео-, аудіо-, графічної та текстової інформації у синхронному або асинхронному режимі. Це можуть бути письмові роботи (самостійні і контрольні, перекази, зокрема й окремі тестові, компетентнісні завдання тощо), а також навчальний проект, побудова схем, моделей тощо[3, с. 213].

З різними можливостями отримання зворотного зв'язку можна ознайомитись на платформах дистанційного навчання. Найбільш розширена Платформа *Moodle* – безкоштовна відкрита система управління дистанційним навчанням. Дозволяє використовувати широкий набір інструментів для освітньої взаємодії викладачів та здобувачів освіти, а також адміністрації закладу освіти. Зокрема, дає можливість: представляти навчальний матеріал у різних форматах (текст, презентація, відеоматеріал, вебсторінка; урок як сукупність вебсторінок із можливим проміжним виконанням тестових завдань); здійснювати тестування та опитування

здобувачів освіти із використанням запитань закритого (множинний вибір правильної відповіді та співставлення) і відкритого типу; виконувати завдання з можливістю пересилати відповідні файли. Хмарні сервіси (Office365, Google) для спільної роботи здобувачів освіти та викладачів. Хмарний сервіс Google-диск надає можливості створювати користувацьке середовище, продуктивне та зручне для використання в процесі навчання, для обміну файлами, структурування і збереження їх в одному місці. *Google-форма* може збирати відповіді студентів і потім проводити автоматичне оцінювання результатів тестування. У *Classtime* є бібліотека ресурсів, але є і можливість створювати запитання. Так, *Learningapps* дозволяє створювати вправи різних типів на різні теми або користуватися готовими. Інструментами спілкування в дистанційному навчанні можуть бути: електронна пошта – це стандартний сервіс інтернету, що забезпечує передавання повідомлень, як у формі звичайних текстів, як і в інших формах (програмах, графіці, звуках, відео) у відкритому чи зашифрованому вигляді. У навчальному процесі електронна пошта використовується для організації спілкування викладача й здобувача, а також майбутніх фахівців між собою; форум – найпоширеніша форма спілкування викладача й здобувачів у дистанційному навчанні; чат – спілкування користувачів мережі в режимі реального часу, засіб оперативного спілкування людей через інтернет. Зазначимо, що є кілька різновидів чату: текстовий, голосовий, аудіовідеочат. Найбільш поширений – текстовий; відеоконференція – це конференція в онлайн-режимі. Це – один із сучасних способів зв'язку, що дозволяє проводити заняття у “віддалених класах”, коли викладач й здобувачі перебувають на відстані; блог – форма спілкування, яка нагадує форум, де право на публікацію належить одній особі чи групі людей. Блог можна використовувати під час навчання мови в колективі [5, с. 25].

Звернемо увагу на те, що середовище Classroom дозволяє організувати онлайн-навчання, використовуючи відео, текстову та графічну інформацію, різні додатки Google. Викладач має можливість контролювати, систематизувати, оцінювати діяльність здобувачів освіти, переглядати результати виконання вправ, застосовувати різні форми оцінювання. Соціальні мережі та месенджери дозволяють створювати закриті групи, чати, теми, завдань, проблем, інформації [4, с. 42].

Специфіка ДН, що базується на всебічному застосуванні інформаційних та телекомунікаційних технологій, інтернет-ресурсах і послугах, впливає на способи відбору і структуризації змісту, способи реалізації тих чи інших методів і організаційних форм навчання, що суттєво впливає на функціонування всієї системи. Здобувач освіти відбирає і оброблює інформацію, висуває гіпотези, ухвалює рішення, спираючись на власні роздуми та бачення проблеми.

Зазначимо, що за дистанційною освітою майбутнє, бо вона на сьогодні стала неодмінним атрибутом нашого життя і створила нові можливості для отримання здобувачем освіти нових знань. Важко уявити сучасну школу в умовах сьогодення

без дистанційної освіти, бо створено широкі можливості для розвитку і вдосконалення усіх сфер життєдіяльності в інформаційному середовищі.

Список використаних джерел

1. Information technology as a component of improving the training quality future specialists in higher education institutions / Hafiak A., Yastreba S., Nosach O., Borodina E.. *Системи управління, навігації та зв'язку*. 2019. №2(54), Р. 60–65.
2. Prospects for the cyberspace development and its social and psychological consequences / Kapiton A., Baranenko R., Tyshchenko D., Kytsenko A. *Системи управління, навігації та зв'язку*. 2021. №3, Р. 89-91.
3. Гафіяк, А.М., Мирошніченко В.І. Розробка складових комплексу забезпечення системи формування професійної компетентності фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: Педагогічні науки. 2019. №3, С. 212-218.
4. Гафіяк, А.М. Підготовка фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій в процесі розробки веб-сервісу для обміну знаннями. *Періодичний науковий журнал «Педагогічні науки»*. 2019. №74. С. 40-43.
5. Гафіяк, А. М. Оцінка рівня сформованості компетентностей майбутніх фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій. *Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць*. Серія «Педагогічні науки». 2019. №10 (39), С. 24-39

Христина Шикоряк,

студентка IV курсу педагогічного факультету

Науковий керівник: Оксана Василівна Шукатка,

доктор педагогічних наук, професор,

Львівський національний університет імені Івана Франка

РОЗВИТОК КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ

У ШКОЛЯРІВ 7-9 РОКІВ

Координаційні здібності людини є дуже різноманітними і в залежності від роду рухової діяльності (побутова, виробнича, спортивна) проявляються у складній взаємодії. Координаційні здібності розуміють, як швидкість будування повних рухів; змінення форми, які переходять від одного до іншого, відповідно до умов, що змінюються. Саме ці властивості багато в чому сходяться, проте в них є своя специфіка. До прикладу, легко уявити дитину, яка блискуче подужує з новою навчальною комбінацією рухів, але не здатна добре впоратися, як тільки стан виконання знезацька змінюється.

Вказані процеси набувають особливого значення у віці від 7 до 9 років, коли закладається фундамент для розширення координаційних здібностей, а також накопичення знань, вмінь та навичок під час виконання вправ з координації. Цей віковий етап має назву «золотий вік» і передбачає швидкий темп зростання узгоджених ланок.

Втім, виховання координаційних здібностей не відноситься лише до одної сторони певної підготовки, але виступає, як одна з неактивних сторін. Головна тема при фізичному тлумаченні координаційних кебетів належить до скоординування діяльності центральної нервової системи, які дозволяють погоджувати якість

рухів [1]. Саме від цієї здібності залежатиме поступ в інших різновидах спортивної діяльності з важким складом рухових дій.

Вміння обертати нинішні форми рухів у найбільшій мірі дуже актуальні в тих видах спорту, які мають періодично оновлену та задоволену програму змагань спортивної та художньої гімнастики, фігурного катання тощо. Залежно від цієї здібності можна буде і в інших видах спорту прогресувати з складним складом рухових дій. Координаційні удосконалення також спрямовані на підготовку дітей до різних умов теперішньої реальності.

Ступінь координаційної зрілості можна виявити у різний спосіб, зокрема:

- вмінням швидко реагувати на різні сигнали, або на об'єкт, що рухається;
- точно і швидко виконувати рухові дії за мінімальний проміжок часу;
- диференціювати просторові часові та силові параметри руху;
- пристосовуватися до мінливих ситуацій, до незвичайної постановки завдання;
- прогнозувати (передбачати) становище рухомого предмета в потрібний момент часу;
- орієнтуватися в часі рухової задачі.

Під координаційними здібностями розуміються здібності людини до узгодження і супідрядності окремих рухів в єдину, цілісну рухову діяльність. Координаційні здатності, можна розмірковувати, як здатність людини до врегулювання і врівноваження навколишніх рухів, в одне цілісне рухове дійство. Для ефективного формування координаційних ланок необхідно на основі загального підступу до фізичного виховання виробляти конкретні способи та засоби для удосконалення видів координаційних ланок, що виникають з урахуванням їх місця та ролей у загальній системі рухової діяльності людини [2]. Звідси вплив структури класифікації координаційних здібностей.

Що ж до дитячого спорту, можна назвати такі найбільш значимі, фундаментальні координаційні здібності людини у процесі управління руховими діями:

1) Здатність до реагування – здатність спокійно і точно починати рух відповідно до певного сигналу. Критерієм обчислення служить часова реакція на різні сигнали. Наприклад, на старті за свистком, помахом прапорця або сигналі, що подається голосом.

2) Здатність до рівноваги – збереження стійкого стану темпу в умовах різних рухів та поз. Є такі типи рівноваги – статична та динамічна. В першому випадку використовують вправи на «рівновагу», тобто рухи і пози в умовах, які утруднюють збереження рівноваги. До них відносяться вправи на одній або двох ногах з пересуванням вперед або бігом, стрибками, різними видами лазіння чи кроком, тощо. Інший шлях заснований на удосконаленому аналізі, який забезпечує збереження рівноваги. Для покращення функції вестибулярного апарату слід

застосовувати вправи з прямолінійними та кутовими прискореннями. Наприклад, переверот чи колесо на руках вперед.

3) Орієнтаційна здатність – здатність до уяви та зміни положень тіла у просторі та часі, особливо при урахуванні мінливих ситуацій чи об'єктів, що рухаються. Наприклад, вихід після стрибка в три оберти, акробатичні стрибки, вправи у спортивній гімнастиці тощо.

4) Здатність до диференціації – здатність до досягнення високої точності та ентропії деяких частинок та фаз руху, а також руху в цілісності. Наприклад, кидок в кільце.

5) Ритмічна здатність – здатність виявляти та реалізовувати характерні динамічні коливання в процесі руху. Ритмічний характер дає робити найбільш ефективну рухову діяльність з відносно невеликими навантаженнями. Наприклад, процес виконання вправи відбувається під музику [3].

Висновок. Природні, конституціональні передумови для спритності і координації у різних осіб були і залишаються настільки ж різними, як і для всіх інших психофізичних якостей. Як найбільші досягні для тієї чи іншої особи висоти розвитку, так і ступенем складності і часу досягнення до певних результатів завжди неминуче будуть виявляти великі індивідуальні відмінності.

Список використаних джерел

1. Анохин П.К. Очерки по физиологии функциональных систем. М.: Медицина, 1975. 402 с.
2. Бернштейн Н.А. О ловкости и её развитии. М.: Физкультура и спорт, 1991. 288 с.
3. Лях В.И. Тесты в физическом воспитании школьников. М.: Физкультура и спорт, 1998. 204 с.

Маргарита Шило,
студентка IV курсу спеціальності «Середня освіта (історія)»
Науковий керівник : С.О. Терно,
доктор педагогічних наук , доцент , професор,
Запорізький національний університет
(м. Запоріжжя)

ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА В. СУХОМЛИНСЬКОГО В СИСТЕМІ РЕФОРМ НУШ

У нашій державі зараз активно впроваджується реформа освіти, особливо це стосується середньої її ланки, на яку чекають значні перетворення. Так, Нова українська школа має на меті, за Законом України «Про освіту», сприяти «різнобічному розвитку, вихованню і соціалізації особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності» [4].

Відповідно до таких установок планується реформувати повну середню освіту. Вона має стати орієнтованою на майбутнє людини-громадянина, яка отримала всі

необхідні навички для життя. Крім того, навчання має стати компетентнісно орієнтованим. Ідеї В. Сухомлинського достатньо часто перекликаються з положеннями Закону України «Про освіту» та інших документів й методик, якими врегульовано запровадження реформи.

У Законі України «Про освіту» прописані основні компетентності, що мають отримати впродовж навчання учні. Першою з них є вільне володіння державною мовою. Крім того, ще однією важливою мовною компетентністю є здатність вільно спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами [4].

Це знаходить пряме відображення в поглядах В. Сухомлинського. Окрім прямих знань з рідної мови, про які практично не згадував видатний педагог, він відмічає важливу роль мови в становленні громадянської позиції та патріотичному вихованні підростаючого покоління. Він підкреслював, що мова – то бездонна криниця, але треба дбати, щоб вона завжди була чистою і щоб багатство рідної мови було відкрито для дітей. Саме такі положення знайшли відображення в методиках роботи з сучасними першокласниками, яких заохочують вивчати рідну мову. Крім того, вчителі намагаються привернути увагу дітей до мелодійності української мови, її різнобарвності, для чого використовуються народні прислів'я, приказки, пісні, колісанки, лічилки тощо [5, с.32].

Окремо в законі виділено математичну компетентність. Паралельно з цим були проведені дослідження, які показали низький рівень математичних знань серед учнів школи та її випускників. Саме тому вже з 2020 р. посилено контроль за станом вивчення математики в школі, зокрема 2020/2021 навчальний рік, визнаний роком цього предмету. Крім того, вже в ЗНО-2021 введено математику як обов'язковий предмет для всіх випускників шкіл. Серед навичок, які мають набути учні названо й компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, окремо виділено екологічну компетентність. Крім того, враховуючи сучасне життя та розвиток цифрових технологій у законі прописано інноваційність, інформаційно-комунікаційна компетентність, як одні з особливих навичок та знань людини. Крім того, наголошено на навчанні впродовж всього життя [4].

Функція педагога в НУШ полягає в його вмінні організувати компетентнісне навчання, забезпечити інтегрованість змісту (внутрішньопредметної і міжпредметної) на основі ключових компетентностей, не шляхом механічного об'єднання предметів, а наближення змісту освіти до сенситивних періодів навчання, особливостей сприймання нової інформації тощо.

Набуття здобувачами освіти таких компетентностей дуже близьке до розуміння В. Сухомлинським поняття розумового і трудового виховання. Особливо, коли це стосується дослідницької роботи. Педагог, наголошував, виводьте дітей за рамки класу й починайте спостерігати за навколишнім світом. У сучасній програмі НУШ навіть один з предметів називається «Я досліджую світ». Крім того, акцент робиться на пошукову дослідницьку діяльність учнів вже з перших класів.

В. Сухомлинський один з перших у світовій педагогіці звертається до принципу наступності у процесі формування компетентності «учити – вчитися», саме цим підтверджуючи її надпредметність та життєву значущість. Відомий педагог у одній з своїх робіт писав, що «ось тут і виникає розрив між початковими класами і дальшими ступенями навчання. У початкових класах ми дуже боязко, несміливо даємо в руки дитині інструмент, без досконалого володіння яким неможливо уявити її інтелектуальне життя, її всебічний розвиток, а потім у середніх класах учителі вимагають, щоб інструмент цей у руках дитини діяв швидко і безвідмовно» [7 , с. 407].

Творці сучасних освітніх реформ зауважували, що до нової школи буде приємно ходити всім учасникам освітнього процесу. Учителі будуть вмотивованими професійно, адже матимуть свободу творчості та академічну свободу, більше моделей підвищення кваліфікації, отримуватимуть матеріальне стимулювання, в якості надбавки за добровільну незалежну сертифікацію тощо. Учні будуть з бажанням йти до школи, бо тут прислухаються до їхньої думки, вчать критично мислити, не боячись висловлювати власну думку, ставати відповідальними громадянами. І вчителям, і учням допомагатимуть батьки, які зможуть покластися на співпрацю зі школою та взаєморозуміння у вирішенні будь-яких освітніх питань .

Школа партнерства, про яку майже повсякчас говорять сучасні теоретики НУШ, є своєрідним переосмисленням поглядів В. Сухомлинського стосовно «школи радості». Остання є місцем, де дитина відчуває щастя, радість, задоволення від своєї праці і творчості. «Школа під блакитним небом» – школа чуттєвого, емоційно-конкретного сприйняття, місце розв'язання протиріч і конфліктів . Відповідно й НУШ пропонує створити сучасне освітнє середовище, яке б забезпечило необхідні умови для всебічного розвитку особистості, де були б усі засоби і технології для навчання учнів із задоволенням

Школа в НУШ розглядається як мікромодель суспільства, де учні можуть засвоювати демократичні норми й цінності, навчатися поводитися як відповідальні громадяни, покладаючись на щоденний життєвий досвід. Чимало аспектів, відображених у Концепції НУШ, співзвучні з педагогічними ідеями В. Сухомлинського, зокрема такі, як орієнтація на особистість учня та громадянська відповідальність. Видатний педагог у зв'язку з цим зауважував: «Громадянська відповідальність – це насамперед любов до Батьківщини, праця на її користь, це ідеали, яким ми присвячуємо своє життя, високі духовні помисли» [8 , с. 268].

У роз'ясненні про «Нову українську школу» наголошується, що основною метою її впровадження є створення школи, де приємно навчатися, де діти отримують не лише знання, а й уміють їх застосовувати в житті. Взагалі важливий акцент зроблено на практичній діяльності та наблизенні теоретичних знань, які учні отримують в школі з практичним досвідом, що знадобиться в повсякденному житті . Такі ж ідеї спостерігаємо і в педагогічних працях В. Сухомлинського.

Отже, «Нова українська школа» направлена на виховання інноватора та громадянина, який вмiє ухвалювати відповідальні рішення та дотримується прав людини. Творці реформи розробляючи основні її принципи створили формулу «Нової української школи».

По-перше наголошується на ролі компетентностей необхідних для успішної самореалізації в суспільстві. Тобто держава намагається сприяти вихованню пристосованої до життя особистості на скільки це можливо в сучасному світі. Крім того, другим пунктом зазначається формування в дитини моральних цінностей, які сприяли б формуванню її як особистості. Саме це визначено основними завданнями шкільної виховної роботи. По-третє, учитель НУШ має бути умотивованим, отримує право на свободу творчості й розвивається професійно за власною освітньою траєкторією

Список використаних джерел :

1. Ad fontes: про виховний процес та Концепцію Нової української школи. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2372-ad-fontes-pro-kontseptsyu-novo-ukranksko-shkoli>.
2. Хомич О. М., Пивоварова Г. С. Відображення ідей Сухомлинського в концепції «Нової української школи». *Ідеї Василя Сухомлинського про психологічне забезпечення навчально-виховного процесу та сучасна освіта : зб. матер. Всеукр. науково-метод. конференції*, 10-28.09.2017. Кропивницький : Ексклюзив-систем, 2017. С. 244-249.
3. Хайруліна В. Ідеї В. Сухомлинського належать світу. *Рідна школа*. 2015. № 5-6. С. 9-13.
4. Закон України «Про освіту» від 5.09.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
5. Сухомлинский В. А. Трудовое воспитание в сельской школе. М.: Знание, 1957.
6. Кіндрат В. К. Найскладніша творчість – виховання патріота (на основі матеріалів педагогічної спадщини Василя Сухомлинського). Рівне: РДГУ, 2002.
7. Філімонова Т. Педагогічна система В. Сухомлинського: погляд у майбутнє. *Наукові записки КДПУ*. Серія: Педагогічні науки. 2013. Вип. 123, Т. I.
8. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т.. Т. 3: Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. К.: Радянська школа, 1977.

Владислав Щелинський,
магістрант кафедри теорії та методики фізичної культури
Інституту фізичної культури СДПУ імені А.С. Макаренка
Науковий керівник: А. Д. Красілов
Інституту фізичної культури СДПУ ім. А.С. Макаренка

КОМПЛЕКСНА ПРОГРАМИ ЗАНЯТЬ З ОЗДОРОВЧИХ ВИДІВ

Фізичне виховання розвивається швидкими темпами й постійно поповнюється новими даними психолого-педагогічних досліджень. Науковці та викладачі вищої школи шукають нові форми і методи проведення занять, що викликає потребу так організувати навчальний процес, щоб мінімальна кількість щотижневих занять давала максимальний ефект. На думку багатьох дослідників, вирішення цієї проблеми може бути можливим за умови вивчення мотивів, потреб, інтересів студентів до занять фізичними вправами, виявлення причин, які перешкоджають

займатися фізкультурною діяльністю. З урахуванням цього, на перший план виходить відповідність до змісту фізичного виховання, ефективність співвідношення засобів та врахування індивідуальних психофізичних особливостей кожного студента [1].

В огляді літератури висвітлено, що гімнастика на сучасному етапі склалася як струнка система методів і засобів коштів, направлених на всебічний гармонійний розвиток людей. Вона має в своєму розпорядженні наукову теоретико-методичну основу, яка передбачає широке використання гімнастичних вправ в різних ланках системи фізичного виховання. Встановлено, що сучасні види гімнастики є результатом удосконалення систем, що існували раніше. Зміни їх змістовної сутності та спрямованості, використання різних засобів і методів спричинили появу нових видів оздоровчої гімнастики. Досліджено існуючі класифікації та характеристики сучасних видів оздоровчої гімнастики, що визначені через різні цільові завдання, засоби, що використовуються, характер музичного супроводу.

Однак, у доступній науково-методичній літературі ми знайшли недостатню кількість досліджень, що стосуються раціонального підбору засобів, методів та форм організації та проведення занять фізичною культурою з використанням сучасних видів оздоровчої гімнастики. Також в літературі недостатньо висвітлено вплив сучасних видів гімнастики на організм людей молодого віку.

На основі аналізу науково-методичної літератури, проведеного анкетного опитування, враховуючи принципи і методи теорії та методики фізичного виховання, а також основні методичні принципи проведення та організації занять з оздоровчої гімнастики, була створена та впроваджена комплексна програма занять з використанням сучасних видів оздоровчої гімнастики. Програма включала різні сучасні види оздоровчої гімнастики, що класифікуються на категорії: аеробної витривалості; силової витривалості і сили м'язів, формування гармонійної фігури; координаційних здібностей і музично-ритмічних навичок; гнучкості і досягнення релаксації.

Впровадження програми дало змогу встановити вплив сучасних оздоровчих видів гімнастики на фізичний розвиток та фізичну підготовленість студенток ІФК спеціальності «Фізична реабілітація». Дослідженнями встановлене підвищення параметрів серцево-судинної і дихальної систем, що свідчить про покращення функціонального стану організму студенток. Позитивні зміни набули антропометричні показники: в експериментальній групі окружності тіла зменшилися на 24%, а вага тіла знизилася на 5%.

Під дією тренінгу в аеробному режимі навантаження під час занять сучасними видами оздоровчої гімнастики покращилися показники адаптації до фізичних навантажень. Так ІГСТ в експериментальній групі збільшився на 20,3% у порівнянні з вихідним рівнем, що становить $89,3 \pm 5,1$. Також, після введення нового педагогічного фактору, зафіксоване швидке і плавне відновлення ЧСС у

порівнянні з початковим вимірюванням, що свідчить про адаптацію організму студенток.

Запропоновані рухові тести, а також контрольні вправи для визначення фізичної підготовленості студенток спеціальності «Фізична реабілітація» підтверджують ефективність розробленої нами поетапної комплексної програми. Про це свідчить статистично вірогідна різниця у результатах даних тестів між експериментальними і контрольними групами після останнього контрольного вимірювання ($P < 0.05$).

Висновки. Дослідженнями підтверджено ефективність запропонованої поетапної комплексної програми занять з оздоровчих видів гімнастики. Програма може бути впроваджена для організації і проведення занять в оздоровчих клубах, в групах фізкультурно-оздоровчого спрямування для студентів навчальних закладів.

Список використаних джерел

1. Гунько П. М. Філософсько-педагогічні аспекти фізичного виховання в сучасних умовах. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2020. № 2. - С. 46-48.
2. Матов В. В. Ритмическая гимнастика для всех : [метод. рек.]. Томск, 2016. 61с.
3. Мосенцова І. М. Вплив ритмічної гімнастики на функціональний рівень студентів факультету політичних наук. *Наукові праці : Педагогічні науки*. Миколаїв, 2016. Т.46, вип. 33. С. 138-140.
4. *Ритмическая гимнастика* : [метод. пособ.] / Н. В. Казакевич, Е. Г. Сайкина, Ж. Е. Фирлева. СПб. : Познание, 2018. 104 с.
5. Рибалко П. Ф. Професійна підготовка учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти [Текст] : монографія / Рибалко П. Ф. ; [наук. ред. О. В. Семеніхіна]. - Суми : Цьома С. П., 2019. - 380 с.
6. Рибалко П. Ф. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти [Текст] : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Держ. ВНЗ "Донбас. держ. пед. ун-т". Слов'янськ, 2020. 40 с.
7. Холодов Н. К, Кузнецов В. С.. Теория и методика физического воспитания и спорта : [учеб. пособ. для студ. вузов]. Изд. 2. М. : Академия, 2000. 450 с.
8. Шевців У. С. Технологія впровадження оздоровчих видів гімнастики у фізичне виховання старшокласниць (на прикладі шейпінгу) : автореф. дис. ...канд. наук з фіз. виховання і спорту: спец. 24.00.02 "фіз. культура, фіз. виховання різних груп населення" /Львів. держ. ун-т фіз. культури - Л., 2019. 20 с.
9. Methods Of Introducing Information Technologies Into The Educational Process Of Higher Education Institutions Of Ukraine / Inna Romanchenko , Alona Prokopenko, Iryna Zaichko, Iudmyla Prokopenko, Petro Rybalko, Svitlana Bobrovytska, Ol'ga Kyselyova. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, VOL.21 No.5, May 2021 (Web of Science)
10. Future Physical Education Teachers' Preparation to Use the Innovative Types of Motor Activity: Ukrainian Experience / Dmytro Balashov, Diana Bermudes, Petro Rybalko, Oksana Shukatka, Yuliia Kozeruk, Alla Kolyshkina. *TEM Journal*, 2019; 8(4), Pp. 1508-1516 (Scopus, Web of Science).

*Ольга Ядловська,
кандидат історичних наук,
доцентка кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
(м. Дніпро)*

ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ГЕНДЕРНОГО ПИТАННЯ ЯК СКЛАДОВОЇ ДИСЦИПЛІН СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ В ЗВО УКРАЇНИ

Гендерна проблематика та реалізація питань гендерної рівності залишаються актуальними як у світі, так й в українському суспільстві, хоча впродовж останнього десятиліття відбулись зміни в законодавчій сфері. З іншого боку, у суспільстві гендерні питання сприймаються неоднозначно, що пояснюється багатьма різними чинниками: недотримання виборчого законодавства щодо пропорційного представництва чоловіків та жінок, явище трудової сегрегації, прояви гендерних стереотипів і под., а також відносно невироблені освітньо-культурні компоненти й відсутність або часткова обізнаність з гендерною тематикою (як теоретичною, так і практичною стороною). З огляду на зазначене, необхідним є розгляд гострих соціальних проблем гендерного спрямування, що найбільше прослідковується на прикладах проявів гендерних стереотипів. Важливою складовою для вирішення питань гендерної дискримінації є необхідність впровадження відповідних соціально-гуманітарних дисциплін гендерного спрямування. На сьогодні, на наш погляд, це можливо реалізувати у ланці вищої освіти.

Гендерні стереотипи конструюються та засвоюються через систему соціалізації, розподілу праці й культурні норми, при цьому вони детермінують гендерні ролі та ідеали, що існують у суспільстві, а їх функціональні характеристики набувають забарвлення залежно від того, чи реалізується та або інша функція гендерного стереотипу в умовах конкретного суспільства з притаманними йому ознаками та запитамі [1, с. 72].

До прикладу, стабільно негативним залишається питання щодо дисбалансу представництва жінок та чоловіків у трудових відносинах. В Україні спостерігається вертикальна та горизонтальна гендерна сегрегація в різних галузях економіки. Жінки зосереджені у низькооплачуваних секторах (горизонтальна форма професійної сегрегації за ознакою статі), а також на посадах середнього та молодшого рівнів з меншими зарплатами й обмеженими можливостями щодо ухвалення рішень (вертикальна форма професійної сегрегації) [4, с. 19]. Жінки здебільшого зайняті в галузях бюджетної сфери, де зарплата переважно нижча, що призводить до горизонтальної сегрегації зайнятості. На початок 2019 р. переважна кількість жінок спостерігалася у сфері охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (83,1% від облікової кількості штатних працівників), у сфері освіти (78,0%), фінансовому та страховому секторі (71,9%); у сфері мистецтва, спорту, розваг і від-починку (68,0%); у сфері державного управління та оборони, обов'язкового соціального страхування (67,5%); сфері тимчасового розмішування

та організації харчування (67,3%), у професійній і науково-технічній діяльності (54,3%) й у сфері гуртової та роздрібною торгівлі (53,5%). Більшість із цих сфер – економічна діяльність з низьким рівнем доходу; крім фінансів та страхування, а також державного управління та оборони, де останнім часом відбулося зростання заробітної плати [4, с. 20].

Майбутні фахівці, навчаючись у закладах вищої освіти, проходять певний етап соціалізації і водночас набувають компетентності за певним фахом. Однак вкрай рідко здобувачі освіти ознайомлюються з реальними ситуаціями, що, на жаль, мають місце в трудових відносинах, тому важливим є опанування знаннями щодо гендерної складової та її прояві у суспільстві. Відповідно, перед сучасною українською освітою стоїть завдання розроблення та впровадження дисциплін гендерного спрямування.

Про дві тенденції інституціалізації гендерної освіти говорять фахівці. У своєму до слідженні А. Тьомкіна і О. Здравомислова описують дві основні стратегії гендерних досліджень – автономізація та інтеграція. Якщо автономізація досліджень пов'язана з формуванням кола спеціалістів, здатних до розв'язання теоретичних проблем гендерної теорії, то інтегративна пов'язана з поширенням знань про неї [5, с. 66]. Саме це завдання стоїть перед викладачами закладів вищої освіти, серед них і технічних. Але легітимація гендерного компоненту в соціально-гуманітарних курсах досі не є вирішеною. В рамках курсів підвищення кваліфікації вчителів соціально-гуманітарних дисциплін, можна проводити лекції по впровадженню гендерного компоненту у викладання шкільних предметів. Такі лекції повинні проводити фахівці з гендерних питань – науковці, що працюють в рамках гендерних досліджень, активісти громадських організацій тощо [3, с. 65].

Потужним рушієм вирішення питань гендерної нерівності стають освітні центри. Гендерний освітній центр – це центр, діяльність якого має спрямовуватися на посилення гендерного аспекту у змісті соціально-гуманітарних дисциплін, активізацію виховних заходів, організацію науково-дослідницької роботи задля свідомого забезпечення засобами освіти рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації всіх форм дискримінації, запобігання насильству у всіх сферах життя суспільства, протидія торгівлі людьми тощо. Гендерні освітні центри також визначають як ресурс для гендерних перетворень. На такі центри покладається завдання кваліфікованої допомоги у застосуванні гендерного компоненту в роботі з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, координація гендерноспрямованої діяльності, здійснення моніторингу програм, проведення заходів, збір даних, робота гендерних експертів [2]. Гендерні стандарти

Частину просвітницької та практичної роботи щодо гендерних питань може бути реалізовано органами місцевого самоврядування. Всебічна просвітницька робота зі створення регіональних гендерних центрів при обласних державних адміністраціях. Завданням центрів має бути: інформаційно-роз'яснювальна робота, аналіз сучасного стану впровадження принципів гендерної рівності в регіоні,

виокремлення наявних проблем, розроблення регіональної програми щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Діяльність центрів має бути узгодженою та відбуватись на засадах державної гендерної політики [1, с. 74].

Отже, вирішення проблеми гендерної освіти при закладах вищої освіти вимагає прийняття рішень та пошуку ресурсів на всіх рівнях: на загальнодержавному – інституалізація центрів гендерної освіти як необхідного елементу впровадження гендерного підходу в освіту шляхом створення та реалізації відповідних нормативно-правових документів, популяризація діяльності гендерних освітніх центрів, зокрема і при ЗВО; на місцевому – гендерна просвіта студентської молоді, привернення уваги громадськості до питання забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків та жінок, проведення тематичних інформаційних кампаній.

Демократизація ланки вищої освіти, наявність можливості запроваджувати до навчального процесу елективні дисципліни, ініціатива викладацького складу на тлі невирішеності гендерного питання у певних аспектах стає підґрунтям упровадження гендерної складової до соціально-гуманітарного циклу дисциплін та їх викладання в ЗВО.

Список використаних джерел

1. Ворона М. В. Гендерні стереотипи: сутність, функції, наслідки. *Статистика України*. 2010. №4. С. 71-74.
2. Гендерні стандарти сучасної освіти: збірка рекомендацій. Частина 1. ПРООН. К., 2010. 303 с.
3. Ніколаєнко О. Гендерна освіта у вищих технічних навчальних закладах. *Збірник доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Гендерні перетворення в Україні: осмислюючи стратегію і тактику»* / Упорядн. О. Плахотнік, Л. Гусякова. Х. : Райдер, 2009. С. 60-66.
4. Оперативна гендерна оцінка становища та потреб жінок у контексті ситуації з Covid-19 в Україні. *ООН. Жінки в Україні*. 2018. 108 с.
5. Темкина А. А, Здравомыслова Е. Институционализация гендерных исследований в России. *Гендерный калейдоскоп: курс лекций* / Под общ. ред. М. М. Малышевой. М.: Academia, 2002. С. 33-51. // Залучено з: Ніколаєнко О. Гендерна освіта у вищих технічних навчальних закладах. *Збірник доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Гендерні перетворення в Україні: осмислюючи стратегію і тактику»* / Упорядн. О. Плахотнік, Л. Гусякова. Х. : Райдер, 2009. С. 60-66.

Катерина Якимовська,
студентка СВО «магістр» 2 курсу спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник: В.І. Імбер,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
(м. Вінниця)

ВИКОРИСТАННЯ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНИХ ІГОР НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Активізація пізнавальної діяльності учнів – одне з найважливіших завдань, що стоять перед учителем. Серед усіх мотивів навчальної діяльності найдієвішим є

пізнавальний інтерес, що виникає в процесі навчання. Він не лише активізує розумову діяльність у даний момент, але й спрямовує її на подальше розв'язування різних задач. Стійкий пізнавальний інтерес формується різними засобами. Одним із них є цікавість. Цікавості математичному матеріалу, зокрема, надають логічні ігри та ігрові елементи, що містяться в кожній логічній задачі та вправі або розвазі, чи то загадка, чи найелементарніша головоломка. Усі ці завдання спрямовані на тренування мислення під час виконання логічних операцій і дій. Цікавий математичний матеріал, пов'язаний із логікою, можна розглядати і як один із засобів, що забезпечує раціональний взаємозв'язок роботи вчителя в урочний та позаурочний час. Такий матеріал доцільно включати в основну частину уроку з формування елементарних математичних уявлень і використовувати в кінці його, коли спостерігається зниження розумової активності дітей. Елементи цікавості (гра, все незвичайне, несподіване) викликає у дітей багате за своїми наслідками відчуття здивування, допомагає їм засвоїти будь-який навчальний матеріал. У логічних, як і в будь-яких дидактичних іграх, є можливість формувати нові знання, ознайомлювати дітей зі способами дій. Кожна з ігор розв'язує конкретне завдання вдосконалення математичних (кількісних, просторових, часових) уявлень дітей.

У процесі виконання завдань логічних ігор, пропонує молодшим школярам, діти непомітно для себе опановують певні логічні категорії, вчать обирати правильні тактики і виграшні стратегії та виконують різні вправи.

У своїй роботі ми використовували такі логіко-математичні ігри Ольги Гісь [1]:

- Музей шифрограм і криптограм.
- Парк ребусів.
- Асоціації.
- Острів аналогій.
- Кольорова арифметика.

Музей шифрограм і криптограм

Розшифруй цифрову шифрограму-загадку. Пам'ятай, що кожна літера в українській абетці має власний порядковий номер, а всього в ній 33 літери.

18, 1 _____ 19, 6, 18, 19, 17, 24 _____ 15, 12, 18, 27, 12 – 6, 11, 3, 1, 15, _____ 1 _____,
18, 1 _____ 12, 18, 29, 19, 17, 24, _____ 15, 12, 18, 27, 12 – 26, 21, 19, 2, 1, 15.

Відповідь: На одному кінці – дивак, а на іншому кінці – хробак (вудочка).

У цій шифрограмі закодовано слова КАКАО, МАРКА, КОМАР, КОШИК, ГУМОР, КОЛОС, МИСКА, РАМКА. Запиши навпроти кожного коду відповідне слово.

Асоціації

До поданих слів добери спільне слово. Воно вказує на ознаку предмета. Підкресли слова, вжиті в переносному значенні.

Сталь, дружба, знання; Листя, клімат, білизна; Вата, котик, хмара; Досвід, сльози, перець; Клас, сніг, кохання; Смак, нитка, талія; Виступ, перемога, брошка
Річка, оплески, фантазія.

Острів аналогій

Гра «Логічні кінцівки».

- Якщо стіл вищий від стільця, то стілець... (нижчий від стола).
- Якщо 10 більше ніж 9, то 9... (менше ніж 10).
- Якщо сестра старша за брата, то брат... (молодший від сестри).
- Якщо річка глибша від струмка, то струмок... (мілкіший за річку).
- Якщо Галинка із квартири вийшла раніше, ніж її братик, то братик вийшов...

(пізніше).

- Якщо влітку день довший, то ніч... (коротша).
- Якщо права рука праворуч, то ліва... (ліворуч).

Гра «Доповни речення»

- Якщо одна величина більша від другої на кілька одиниць, то... (друга величина менша від першої на стільки ж одиниць).
- Якщо одна величина менша від другої на кілька одиниць, то... (друга величина більша від першої на стільки ж одиниць).
- Якщо одна величина більша від другої у кілька разів, то... (друга менша від першої у стільки ж разів).
- Якщо одна величина менша від другої у кілька разів, то... (друга більша у стільки ж разів).

У навчально-виховному процесі з молодшими школярами повинна обов'язково бути представлена гра. Це ефективний засіб, що стимулює дітей стати кращими. Вона формує первинне усвідомлення того, що гарно, а що погано, володіє прекрасною діагностичною функцією – показує дитині, що та вмє, що знає, чого боїться, що їй подобається. Ігри логіко-математичного спрямування мають значний потенціал для розвитку логіко-математичного мислення у дітей.

При регулярному проведенні ігор, вправ на розвиток логічного мислення, при активній участі дітей на уроках, можливо досягти динаміки у рівні розвитку логічного мислення.

Список використаних джерел

1. Гісь О. Планета міркувань: Навч. посіб. з розвитку мислення для 3 кл. загальноосвітн. навч. закл. 4-те вид. К.: Ін-т сучасн. підручн., 2014. 160 с.

Марта Яремій,

студентка IV курсу педагогічного факультету

Науковий керівник: Оксана Василівна Шукатка,

доктор педагогічних наук, професор,

Львівський національний університет імені Івана Франка

ВИХОВАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Фізичне виховання людини є надзвичайно важливим для її повноцінного функціонування у житті. Ця проблема посідає важливе місце у зв'язку із сучасним

темпом життя та спонукає людину з молодшого віку дбати про своє здоров'я, вести здоровий спосіб життя, володіти необхідними знаннями з цієї галузі і звичайно ж займалася фізичними вправами. Коли дитина приходить до школи, то значно зростає обсяг розумового навантаження і тому в цей час фізична праця відіграє важливу роль, тому що не потрібно забувати, що вона не лише сприяє фізичному розвитку організму, а й розумовому [1].

У державному стандарті початкової освіти виокремлено таку компетентність, як соціальна, яка пов'язана з дбайливим ставленням до власного здоров'я і збереження здоров'я інших людей, а також з дотриманням здорового способу життя. Збереження і зміцнення здоров'я є одним із головних завдань всебічного гармонійного розвитку учня.

Розбудова Нової української школи має на меті перетворити освітній заклад на простір для здоров'я, тому що діти мають не лише сидіти за партами і виконувати всі письмові завдання, але й досягати високого рівня рухової активності. Це стосується не тільки уроку фізичної культури, але й всіх інших дисциплін, щоб в системі вони могли цілісно виконувати мету. Нововведенням НУШ є розвивати фізичні якості школярів, а не здійснювати їх фізичну підготовку. В цій концепції навчальна дисципліна «Фізична культура» означає набагато більше, ніж по-новому проведений урок. Вчителі мають змогу самостійно обирати, який вид спорту вивчати на заняттях фізичної культури, оскільки особливістю нової системи є відсутність обов'язкових модулів. Натомість НУШ надає 35 варіантів модулів з можливістю зробити вибір закладу освіти та вчителям. Відповідно вчитель посилається не лише на власне бачення, а й на думку учнів, їхні зацікавлення, матеріально-технічне забезпечення навчального закладу. Але це не означає, що діти займатимуться одним і тим самим видом спорту роками, тому що одночасно можна обрати 3-4 модулі. В одному спортивному залі можна займатися різними видами спорту відповідно до вподобань учнів. Наприклад, можуть бути такі види як: петанк, чирлідінг, мініфутбол, теніс, корфбол, які не потребують великої площі [5].

З урахуванням компетентнісного підходу в концепції НУШ, який також застосовується і в навчанні фізичної культури, важливо, щоб використані навчальні засоби виконували не лише інформаційну, але й мотиваційну та розвивальну функції [3]. І тому уроки фізичної культури мають бути цікавими, різноманітними, насиченими, із застосуванням різноманітних форм організації роботи з учнями. У зв'язку із масштабами інформації, засобів, різних навчальних ресурсів вчитель може розробляти такі уроки, щоб вони щоразу більше захоплювали дітей. Для урізноманітнення уроку та зацікавлення в ньому учнів можна використовувати такі сучасні освітні технології:

- групова навчальна діяльність учнів;
- дрібногрупова навчальна діяльність;
- колові тренування;
- парні форми;

- виховні технології;
- технології колективного творчого виховання;
- технологія «створення ситуації успіху».

А також такі інтерактивні методи як: «Займи позицію», «Навчаючи учусь» [2].

Провідною ідеєю в концепції НУШ є навчання через гру, яка використовується у великому обсязі при навчанні фізичної культури. Навчати молодших школярів руховим діям доцільно, застосовуючи переважно ігровий метод. Він сприяє створенню позитивного емоційного клімату і формує стійкий інтерес до занять фізичною культурою. Щоб урок фізичної культури викликав в учнів позитивні емоції важливо зважати на їхні психологічні особливості, з цією метою необхідно творчо використовувати ігрові методи, музичний супровід, сучасні комп'ютерні технології тощо. Оцінювання на уроках фізичної культури так само здійснюється вербально, як і на всіх решта уроках і тому недоліки, які виявляє вчитель у роботі учня повинен обговорювати з ним індивідуально [2].

Аби досягнути мети навчання фізичної культури необхідно виховувати в учнів важливість занять фізичними вправами для власного здоров'я, розвивати в них навички самоконтролю свого фізичного стану, вміння володіти різними способами фізичної активності, виховувати вміння працювати в команді, вигравати та програвати [4].

Отже, з урахуванням нових вимог та змін у системі освіти, вихованню фізичної культури потрібно надавати великого значення, аби у майбутньому виростити здорового громадянина. Вчитель зі свого боку має використовувати різноманітні методи та прийоми, щоб уроки були цікавими, а діти з великим бажанням їх відвідували.

Список використаних джерел

1. Москальова Г. Особливості організації фізичного розвитку молодших школярів в умовах НУШ. Мелітополь, 2020. С. 68-72.
2. Сич О.І. Методичні рекомендації щодо особливостей викладання фізичної культури в 2020/2021 навчальному році. Миргород, 2020. URL: http://mirgorod-gorono.at.ua/publ/metodob_39_ednannja_vchiteliv/sport/metodichni_rekomendaciji_shhodo_osoblivostej_vikladannja_fizichnoji_kulturi_v_2020_2021_navchalnomu_roci/36-1-0-922 (дата звернення: 31.10.2021).
3. Сороколіт Н.С. Обґрунтування програми розвитку професійних компетентностей учителів фізичної культури в умовах Нової української школи. *Науковий часопис НПУ імені Н. П. Драгоманова*. 2021. Випуск №7 (138). С. 118-123.
4. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1-2 та 3-4 класи. Київ: Видавництво «Світоч», 2019. 336 с.
5. Нова фізична культура для НУШ: як змінюються уроки. 2021. URL: <https://osvita.ua/school/83843/> (дата звернення: 02.11.2021).

Ястребова К. Д.,
магістрантка ННІФК Сумського державного
педагогічного університету імені А. С. Макаренка
Науковий керівник: С. В. Гвоздецька,
кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
доцент кафедри теорії та методики фізичної культури
ННІФК Сумського державного педагогічного університету
імені А.С. Макаренка

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ЛЕГКОАТЛЕТІВ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ШКІЛЬНОЇ СПОРТИВНОЇ СЕКЦІЇ

Виховання молодого людини, формування її світогляду є однією із головних завдань навчально-тренувального процесу в легкій атлетіці. Як основна задача тут виступає формування особи, виховання характеру, розвиток спеціальних психічних якостей, що лежать в основі навчально-тренувальної діяльності і регуляції поведінки тих, хто займається.

Під час тренування важливе значення має виховна робота, оскільки тут створюється відповідний моральний стан легкоатлета, що забезпечує його готовність витримувати великі тренувальні навантаження та психічні напруження, пов'язані з участю в змаганнях.

Юнацький вік є завершальним етапом у формуванні особистості, тому покращення психологічної підготовленості легкоатлетів старшого шкільного віку є запорукою виховання розвиненої особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує, що в останнє десятиліття накопичений значний досвід з проблем психологічної підготовки спортсменів різного рівня. Так питання розробки і впровадження засобів психічної регуляції у тренувальний процес підготовки спортсменів досліджували Клименко В. В. [1], Козлова Е. К. [2], Толкунова І. В. [9], Рибалко П. Ф. [5, 7, 8], Ляшенко В. М. [4] та інші. Ряд фахівців (Кулик Н. А. [3], Флерко А. Л., Богурин А. А., Ожогин Н. І. [11] та ін.). Вони наголошували на необхідності врахування психологічних особливостей легкоатлетів при підготовці до змагань. Але, на жаль, у науковій літературі, практично відсутні дані про використання методик психологічної підготовки легкоатлетів спринтерів старшого шкільного віку на секційних заняттях у школі.

Мета дослідження: дослідити особливості психологічної підготовки легкоатлетів-спринтерів старшого шкільного віку на секційних заняттях в школі.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати науково-методичну літературу з обраного напрямку дослідження.
2. Дослідити рівні тривожності легкоатлетів-спринтерів в різні періоди часу та їх вплив на результати змагальної діяльності.

3. Розробити методику психологічної підготовки легкоатлетів-спринтерів старшого шкільного віку на секційних заняттях в школі.

Об'єкт дослідження: юнаки віком 16-17 років, які займаються в шкільній секції з легкої атлетики.

Предмет дослідження: методи і засоби психологічної підготовки легкоатлетів-спринтерів старшого шкільного віку.

Методи дослідження: аналіз та узагальнення науково-методичної літератури, психологічне тестування, методи математичної статистики.

Практичне значення роботи: полягає у впровадженні у практику фізичного виховання в загальноосвітній школі та дитячих юнацьких спортивних шкіл методики психологічної підготовки легкоатлетів-спринтерів.

Дослідження проблеми психологічної підготовки легкоатлетів-спринтерів старшого шкільного віку в умовах шкільної спортивної секції проводилося поетапно протягом 2019-2020 років на базі ЗОШ № 17, 23, 6, 9, де секції з легкої атлетики ведуть наступні тренери: Торяник О., Корж С., Цибульник О. В нашому дослідженні прийняло участь 10 юнаків 16–17 років, однакової кваліфікації.

За результатами наших досліджень були визначені рівні тривожності старших школярів, які відвідували секцію з легкої атлетики. Даний аналіз здійснювався за допомогою методики «Шкали реактивності (ситуативної) і особистісної тривожності Ч.Д. Спілбергера – Ю.Л. Ханіна», який показав рівень тривожності в різний період часу.

Аналіз рівнів тривожності легкоатлетів-спринтерів в різні періоди часу показав, що із бігунів, яких ми дослідили, високий рівень тривожності негативно вплинув на 70% юнаків і вони показали результат гірше запланованого, що свідчить про погану психологічну підготовку, і 30% юнаків змогли мобілізувати свій психічний стан та показали результат вище запланованого вчителем.

Враховуючи результати констатуючого експерименту нами була розроблена методика психологічної підготовки легкоатлетів-спринтерів старшого шкільного віку на секційних заняттях в школі.

При розробці нашої методики, під психологічною підготовкою легкоатлетів-спринтерів ми розуміли систему психолого-педагогічних дій, вживаних з метою формування і вдосконалення у них властивостей особи і психічних якостей, необхідних для успішного виконання навчально-тренувальної діяльності, підготовки до змагань і надійного виступу в них. Психологічна підготовка допомагає легкоатлетам створити такий психічний стан, який би сприяв, з одного боку, найбільшому використанню фізичної і технічної підготовленості, а з іншого – дозволив би протистояти збиваючим чинникам передзмагань (невпевненість в своїх силах, страх перед можливою поразкою, скутість, Perezбуджування і т.д.).

У свої навчально-тренувальні заняття ми включали як загальну психологічну підготовку легкоатлетів та психологічну підготовку до конкретних змагань.

У процесі психологічної підготовки ми виділити два відносно самостійних і одночасно тісно взаємопов'язаних напрями:

- 1) виховання моральних і вольових якостей;
- 2) вдосконалення специфічних психічних можливостей.

Висновки. Отже, розроблена нами методика психологічної підготовки легкоатлетів-спринтерів на секційних заняттях в школі спрямована на зменшення рівня тривожності, підвищення емоційної стійкості юнаків старшого шкільного віку. Вона передбачає активне застосування у навчально-тренувальному процесі прийомів і засобів, які дозволяють виробляти у легкоатлетів прагнення до самовиховання волі, до активного самовдосконалення, учить їх свідомо управляти своїми психічними станами і з високою точністю регулювати свої рухи і дії в екстремальних умовах спортивних змагань.

Список використаних джерел

1. Клименко В. В. Психологія спорту : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: МАУП, 2007. 432 с.
2. Козлова Е. К. Подготовка спортсменов высокой квалификации в условиях профессионализации легкой атлетики: монография. Київ.: Олимп. лит., 2012. 368 с.
3. Кулик Н. А. Врахування психологічних особливостей легкоатлетів у тренувальному процесі. Актуальні проблеми фізичного виховання різних верств населення : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (Харків, 20 травня 2016 р.). Харків: ХДАФК, 2016. С. 93-99.
4. Ляшенко В. М. Впевненість кваліфікованих спортсменів як детермінанта готовності до змагальної діяльності: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: спец. 24.00.01 / Нац. ун-т фіз. виховання і спорту України. Київ, 2010. 19 с.
5. Рибалко П. Ф. Професійна підготовка учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти [Текст] : монографія / Рибалко П. Ф.; [наук. ред. О. В. Семеніхіна]. Суми : Цьома С. П., 2019. - 380 с.
6. Рибалко П. Ф., Рашевська Ю., Кас'ян В. Особливості управління фізкультурно-оздоровчою діяльністю в закладах загальної середньої освіти сільської місцевості. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : наук. журнал. Суми: 2019., № 8 (92), С 123-133.
7. Рибалко П.Ф. Особливості професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до подальшої фахової діяльності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : наук. журнал. Суми: 2019. № 9 (93). С. 235-245
8. Рибалко П.Ф. Організація фізкультурно - оздоровчого середовища дитячої освітньої установи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : наук. журнал. Суми: 2019. № 10 (94). С. 176–186.
9. Толкунова И.В., Красницкая О. В., Голец А. В. Роль психо-емоционального состояния в спорте. *Физическое воспитание студентов*. 2011. № 6. С. 107-110.
10. Хоменко С. В., Рибалко П. Ф., Гудим М. П., Гудим С. В. Особливості методики розвитку фізичних якостей студентів неспортивних спеціальностей на заняттях фізичною культурою. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : наук. журнал. Суми: 2019. № 6 (90). С. 343 - 352.
11. Флерко А. Л., Богурин А. А., Ожогин Н. И. Методические особенности совершенствования предстартового состояния у легкоатлетов при подготовке к соревнованиям. *Физическое воспитание и современные технологии формирования физической культуры личности студентов*: сборник научных статей. Гродно: ГрГУ. 2013. С. 347-351.

СЕКЦІЯ 2. ІСТОРИЧНІ НАУКИ

*Назар Багнюк,
студент IV курсу спеціальності «Історія»
Науковий керівник: Скакальська І. Б.,
доктор історичних наук, професор
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
імені Тараса Шевченка
(м. Кременець)*

ГЕНЕРАЛ-ЧОТАР МИРОН ТАРНАВСЬКИЙ – ЖИТТЯ ТА ВІЙНА

Сьогодні, під час тривалої війни з російським агресором актуальними є події національно-визвольних змагань українців на початку ХХ ст. Століття тому наші предки, взявши зброю до рук зустрілися віч-на-віч із зовнішніми ворогами, які не бажали визнавати право українського народу на самостійність. Українська національно-демократична революція 1917–1921 років є однією з найбільш вагомих історичних подій та водночас з достатньою кількістю «білих плям». Тривале перебування українських земель у складі іноземних держав призвело до забуття із сторінок нашої історії значного пласту історичних фактів: політичних подій, боротьби нашого народу та діячів, що очолювали рух за самовизначення нас, як окремої нації. У радянській історіографії всіляко замовчували, або спотворювали постаті героїв Української революції 1917–21 рр. і мова не лише про політиків, але усіх тих, хто був ворогом становлення комунізму. Одним з таких є Мирон Омелянович Тарнавський – знакова постать української військової історії.

Метою дослідження є характеристика діяльності та висвітлення ролі генерала-чотаря Мирона Тарнавського у буремні роки боротьби українського народу проти зовнішньої агресії в часи національної революції.

Мирон Омелянович Тарнавський народився 29 серпня 1869 року в селі Бариліві, Радехівського повіту на Галичині у сім'ї греко-католицького священника. Здобувши ранню освіту в сільській народній школі, вступив до німецькомовної гімназії у місті Броди. У свій мемуарах пригадував, що точні науки – математика й фізика давалися йому легко, на відміну від мов – німецької та польської, які були обов'язковими в навчальному закладі [1, с. 2].

По завершенню навчання Мирона Тарнавського призивають на однорічну службу до австрійської армії. Перебуваючи пів року у старшинській школі у Львові, а наступне півріччя на полігоні під Бродами в складі 30-го батальйону польових стрільців, майбутній генерал повертається до цивільного життя.

Після річного перебування у м. Бариліві, зголошується на продовження військової кар'єри, незважаючи на негативну позицію батька, він відбуває піврічну практику в Тарнаві й незабаром здає фінальний офіцерський іспит у Відні. У 1899 році отримує підвищення до чину оберлейтенанта (поручника), а з 1907 року стає

комендантом сотні в місті Золочеві [2, с. 16].

Вже в 1912 році, австрійський уряд оголошує часткову мобілізацію, але війна для капітана Тарнавського поки не настає, а приходить через два роки. З початком Першої світової війни, його частину переводять до міста Броди, а звідти віддають перший наказ: провести розвідку боєм у напрямку Радивилова. Тут Мирон Тарнавський усвідомлює усі страхи війни та її жорстокість, австрійська піхота несе важкі втрати, проте змушує російську армію відступити. Перша поразка у кар'єрі спіткала Тарнавського у бою під Олієвом, застаріла військова доктрина, зумовила використання тактики, яка погубила 10 сотень із наявних на цьому напрямку 13 австрійських улан, які були знищені вогнем російської артилерії. У перші місяці війни капітан Тарнавський отримує важке поранення й був евакуйований спочатку до Перемишля, а тоді залізницею в Будапешт [2, с. 18]

Повернувшись на фронт, Тарнавський вперше зустрічається з новоутвореним легіоном УСС де познайомився з Дмитром Вітовським. Ставши свідком героїзму українців, що під час відступу основних австро-угорських сил, залишилися та стримували натиск російської армії.

У 1916 році завдяки клопотанню тодішнього військового секретаря УСС Михайла Галущинського, Тарнавського переводять до лав січовиків в складі яких він і зустрів падіння Російської імперії.

Певний час Мирон перебував на Наддніпрянщині у складі австро-німецьких сил – союзників ЦР, де він все більше відстороняється від австрофільства і розуміє, що його батьківщина там де його народ. По поверненню в Львів (який уже зуміли захопити поляки) місцева влада арештовує Мирона Тарнавського і відправляє до табору військовополонених Домб'є поблизу Кракова. Перебування у якості в'язня, позначається на його здоров'ї, через це його відправляють до Відня на лікування, а згодом йому вдається повернутися до Станіслава.

Уже в розпал польсько-української війни, секретар військових справ Дмитро Вітовський призначає Мирона Тарнавського комендантом фронтової групи «Схід», а незабаром полковником Другого корпусу Галицької Армії.

Бійці корпусу прославляються у боях під Львовом та наступі Галицької Армії в червні 1919 (Чортківська офензива), після якої Тарнавського було призначено головнокомандувачем ГА. Приймаючи командування у важкий час: епідемії, нестачі боєприпасів і медикаментів, виснаженій боями з поляками ГА не залишалося нічого окрім того, аби перейти за р. Збруч та об'єднатися з дієвою армією УНР.

Сам Мирон Тарнавський у «Спогадах» пригадує: «Відношення між обома арміями витворилося не надто миле. І то починаючи від штабів, а кінчаючи на стрільцтві. Тут вперше виявилася наглядно трагедія нації, розірваної поміж дві різні держави, і впливи діаметрально різних культур. Недавні кордони залишили на обидвох арміях своє незатерте п'ятно» [1, с. 41].

Проте перед солдатами обох українських армій стояли бойові завдання, які слід

були виконувати негайно, аби зупинити наступ більшовиків. Уже в серпні 1919 року об'єднаними зусиллями українських армій вдалося відбити Київ. Ця перемога згодом стала поразкою, адже у напрямку столиці рухалися загони білої гвардії Миколи Бредова. Начальний вождь УГА генерал Мирон Тарнавський віддав наказ залишити Київ і негайно відступити до Фастова. Українські сили опинилися затиснуті в «трикутнику смерті» між Польщею з заходу, більшовиками з півночі, «білими» з сходу, до того ж румунські збройні сили були налаштовані вороже проти армій УНР та ГА. Голодна, позбавлена їжі, одягу, важкої зброї армія опинилася на порозі холодної зими, саме лютував тиф. Вже восени Миرونу Тарнавському стало зрозуміло, що від його армії залишилися одиниці, тисячі хворих та мертвих, у безвихідній ситуації не залишалося вибору окрім укласти перемир'я з денікінцями. Генерал Тарнавський ступив на цей шлях не через розчарування у справі українців чи власні переконання, а заради спасіння залишків своїх вірних воїнів. 13–14 листопада у Вінниці відбувся трибунал над генералом-чотарем Мироном Тарнавським, який виправдав дії командувача, але посаду в армії він втратив.

УГА опинилася ще в скрутнішій ситуації, епідемії не припинялися, голод продовжувався, денікінці були розбиті більшовиками, що зумовило союз залишків галичан з «червоними», а сам Мирон Тарнавський опинився під арештом [2, с. 92–93].

Проте на відміну від інших командирів Галицької армії О.Микитки і Г. Ціріца, що були розстріляні в Москві, Тарнавський зумів вижити та деякий час перебувати у Києві до приходу сюди об'єднаних польсько-українських сил, які вивезли екс-командира УГА до табору військовополонених в Польщі.

По звільненню Мирон Тарнавський залишив військову кар'єру та повернувся на рідну Галичину, час від часу відвідуючи могили січовиків та бійців УГА у Львові [2, с. 92].

29 червня 1938 року не стало і Мирона Тарнавського, похований був на Янківському цвинтарі в Львові серед стрілецьких могил УГА.

Отже, історія Української держави дарувала нам чимало прикладів яскравих постатей готових пожертвувати усім, заради вищого суспільного і національного блага. Постать Мирона Тарнавського залишається доволі суперечливою в сучасній історіографії, адже з одного боку його варто відзначити, як хорошого кадрового офіцера і командира, що піклується про своїх підлеглих та готовий заради їх спасіння піти під трибунал, з іншого боку його можна вважати зрадником власної справи, який перейшов на бік ворога. Так чи інакше, пам'ять про видатну особистість, генерала-чотаря Галицької Армії, героя Першої світової та революційних воєн варта пам'яті сучасників.

Список використаних джерел

1. Тарнавський М. Спогади. Вечірня година. Львів, 1992. 168 с.
2. Яворівський Є. Вождь 100.000-ної армії. Пам'яті Начального Вождя Української Галицької Армії генерала-четаря Мирона Тарнавського. З приводу 20-річчя його смерті. Вінніпег : Видавець Іван Тиктор, 1958. 136 с.

*Яна Баклажкова,
магістрантка II курсу,
спеціальність «Середня освіта (Історія)»
Науковий керівник: Замуруйцев О. В.
кандидат історичних наук, доцент,
Мелітопольський державний педагогічний університет
ім. Богдана Хмельницького
(м. Мелітополь)*

РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОСТІ В НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПОСЕЛЕННЯХ ПІВДНЯ УКРАЇНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Актуальність обраної теми пов'язано за важливою роллю німецькомовних колоністів у загальному економічному розвитку південного регіону сучасної України у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Складовою частиною цього процесу, став швидкий розвиток колоністської промисловості в окремих групах колоній. Автор ставить за мету простежити цей процес на прикладі німецьких і менонітських поселень Катеринославської та Таврійської губерній, тогочасної Російської імперії.

Характерною рисою економічного життя багатьох німецьких і менонітських колоній півдня України в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. став значний розвиток окремих галузей сільськогосподарської промисловості.

Причини цього, полягали у необхідності створення спеціалізованих промислових підприємств, як для переробки вирощеної продукції, так і для забезпечення і ремонту необхідного сільськогосподарського інвентарю. Чимало значення мало необхідність, також забезпечення потреб колоністів у промислових товарах.

Певну роль у цьому відігравав також загальний швидкий розвиток регіонального ринку у цей час. Зростання попиту на окремі колоністські товари серед місцевого населення, зокрема на сільськогосподарську техніку, стимулювало їх виробництво та сприяло розвитку промислового виробництва і місцевого ринку всього південного регіону.

Письмові джерела того часу, свідчать про наявність малого виробництва у багатьох німецькомовних поселеннях вже в середині ХІХ ст. Воно було представлено переважно невеликими майстернями, кузнями, млинами тощо. Водночас, у колоністів розвивалися і інші види ремесел, більшість із яких була пов'язана з переробкою сільськогосподарської продукції і будівельною галуззю. У багатьох колоністських поселеннях було налагоджено виробництво цегли, яка використовувалась як будівельний матеріал. Так, за даними на середину ХІХ ст., лише у пришибських колоніях налічувалось 23 цегляні заводи [1, с. 64–72].

Загальний обсяг виробництва таких підприємств був відносно незначним і мало орієнтованим на загально регіональний ринок. Саме з цим, пов'язаний той

факт, що в окремих статистичних дослідженнях середини XIX століття вони навіть не враховуються.

Так, у молочанських колоніях Бердянського повіту, за даними 1865р., налічувалось лише декілька невеликих заводів і фабрик, розташованих, переважно, у колоніях Гальбштадт і Руденвейде. Наприклад, в колонії Гальбштадт у цей час працювали винокурня, пивоварня і шкіряний завод, а також дві суконні фабрики й окремі невеликі ремісницькі заклади [2, с. 53–54].

Розвиток колоністських господарств у другій половині XIX ст., їх подальша капіталізація, зростання товарності хліба та інші згадані вище чинники безпосередньо впливали на розвиток промислового виробництва, яке було тісно пов'язано з сільським господарством. У його внутрішній структурі відбуваються значні зміни, зокрема швидко зростає загальна кількість торгово-промислових закладів у різних колоніях регіону й питома вага підприємств, у яких використовується наймана робоча сила, виникають нові галузі, наприклад, машинобудування та чавунно-ливарне виробництво. Основою для них стали механічні та ремонтні майстерні, які в цей час виникали в окремих німецьких і менонітських поселеннях Півдня України.

Не випадково, що саме в цей час німці та меноніти часто стають певними новаторами в розробці окремих нових типів сільськогосподарських машин і знарядь, що поступово розповсюджуються серед колоністів і місцевого населення всього південного регіону.

Зокрема в 60-х роках XIX ст. у молочанських колоніях вперше з'явився багатолемішний букер, який значно підвищив швидкість обробки землі, порівняно із звичайним плугом. Цей винахід був пов'язаний з іменами ковалів-менонітів Дітриха Енса та Ісаака Дерксена, які вперше випробували цей пристрій у 1860 році. Дещо пізніше в хортицьких колоніях Катеринославського повіту було винайдено нову дешеву жатку, яка значно прискорювала швидкість збирання зерна. У писемних джерелах неодноразово підкреслювалося, що ці та інші машини в той час вироблялися переважно саме в німецьких і менонітських колоніях, і лише наприкінці століття їх почали виготовляти в російських майстернях південних губерній [3, с. 225].

Статистичні дані 80-х років XIX ст. свідчать про значні зміни в розвитку промисловості в колоніях, порівняно з серединою століття. Так, у колоніях Гальбштадтської волості кількість промислових підприємств у цей час зростає з 6 до 24. Крім того, тут налічувалось 25 торгівельних закладів. Найбільша концентрація промисловості була в містечку Ней-Гальбштадт, де функціонувало декілька відносно значних підприємств, а саме: механічний, шкіряний і ливарно-чавунний заводи [4, с. 14–18].

Інші писемні джерела того часу свідчать про збільшення загальної кількості промислових робітників, основну частину яких становили місцеві селяни. Так, у постанові Бердянського повітового земського зібрання від 21 листопада 1882 р.

йшлося про наявність щонайменше 150 працівників, які набиралися з місцевого населення для роботи на промислових підприємствах колонії Ней-Гальбштадт [5, с. 182–183].

Варто наголосити, що в цей час деякі колоністські волості мали досить значний економічний потенціал. Так, за даними відомого дореволюційного дослідника В.Е. Постникова, на 1889 рік у вже згаданій Гальбштадтській волості він складався з 1 механічного заводу Франца, 3 чавунно-ливарних заводів, крохмального заводу Вільмса, 71 млинів (парових, кінних та вітряних), 1 пивоварні, 2 оцтових заводів, 24 цегельні, 1 шкіряного, 35 колісних заводів, а також з 74 кузень, 43 столярень, 12 екіпажних підприємств, 20 фарбувальних фабрик тощо [6, с. 344].

Отже, можна стверджувати, що в другій половині ХІХ ст. у багатьох німецьких поселеннях відбувається певне промислове піднесення. Як і у випадку з поширенням німецького землеволодіння, у цьому питанні німці мали переваги перед місцевим населенням, передовсім через значний економічний потенціал.

Проте варто зазначити, що процес промислового розвитку не став загальним. Він, насамперед, охопив лише окремі, найбільш розвинені колоністські анклавні регіони. У Таврійській губернії це були молочанські та пришибські поселення. Найбільша концентрація таких підприємств була в таких колоніях, як Хортиця (Хортицька волость), Ней-Гальбштадт (Гальбштадтська волость) і Пришиб (Пришибська волость).

Згадані вище тенденції характеризували й початок ХХ ст. За концентрацією промислово-торгівельних підприємств у цей час лідерами залишалися вже названі великі волості. Так, наприклад, у Гальбштадтській волості їх кількість зросла з 49 у 1886 р. до 232 у 1904 р. Чимало таких підприємств налічувалось і в сусідній Гнадельфельдській волості [7, с. 59].

На початку ХХ ст. на 120 підприємствах, які існували на території Пришибської волості працювало 924 наймані працівники. Порівняно з попереднім періодом (1886–1888 рр.) їх загальна кількість зросла тут приблизно в півтора рази [8, с. 436].

Деякі з цих підприємств стали основою для виникнення нових, більш потужних підприємств за межами колоністських волостей, фактично перетворившись на складову загальноросійської промисловості південного регіону.

Таким чином, як ми бачимо, у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. спостерігається значний розвиток промисловості в окремих групах німецьких колоній південного регіону, що було пов'язано як необхідністю забезпечення внутрішніх потреб самих колоністів, так і швидким зростанням загального регіонального ринку.

Список використаних джерел

1. Крестьянское хозяйство в Мелитопольском уезде. Составители К. Вернер и С. Харизоменов. Ч. 1. Отд. 1. М., 1887. 128+131+51 с.
2. Памятная книжка Таврической губернии изданная Таврическим губернским статистическим комитетом (под ред. секретаря статистического комитета К. В. Ханацкого);

Вып. 1. Симферополь, 1867. 519 с.

3. Екатеринославский адрес – календарь 1915 год. Екатеринослав: Издание губернской типографии, 1915. 562 с.

4. Сборник статистических сведений по Таврической губернии. Статистические таблицы о хозяйственном положении селений Бердянского уезда. Т. V. Симферополь, 1887. 642 с.

5. Постановление Бердянского уездного очередного земского собрания созыва 15 по 21 октября 1882 г. Бердянск, 1883 769 с.

6. Постников В.Е. Южнорусское крестьянское хозяйство. М., 1891. 391 с.

7. Сборник по основной статистике. Оценочная часть. Бердянский уезд. Выпуск 2. Симферополь: Статистическое Бюро губернского земства., 1909. 151 с.

8. Материалы подворной переписи Мелитопольского уезда. Симферополь, 1915. 996 с.

Діана Берегова,

магістрантка спеціальності «Історія»

Лариса Полякова,

кандидат історичних наук, доцент,

завідувачка кафедри історії,

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

(м. Мелітополь)

РОЗВИТОК ВЕНЕЦІАНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ X–XIII СТОЛІТЬ

Актуальність теми викликана зацікавленістю до проблем колонізації Північного Причорномор'я греками, італійцями. Мета даного дослідження – розглянути особливості соціально-економічного і політичного розвитку Венеціанської республіки, що дало можливість місту-державі сформувати дієві органи влади, особливу соціальну структуру, здійснювати активну зовнішню політику.

Цікавою є історія виникнення та становлення міста. Венеція виникла як місто з декількох прибережних поселень межі IX–X ст. Общинне самоврядування сформувалося ще раніше. Вже у VII–VIII ст. союзом островів управляли кілька виборних трибунів (по одному від острова), а народні збори обирали главу союзу – герцога (пізніше спеціальним позначенням правителя міста – дожа).

До X ст. становище Венеції настільки зміцнилося, що Візантійська імперія, яка була панівною політичною силою на Адріатичному морі, визнала місто державно самостійним. На середину XI ст. завершилося переважно становлення міської комунальної організації. На відміну від інших міст Північної Італії, де комунальний лад не відрізнявся стійкістю і досить швидко перетворювався на олігархічну чи одноосібну синьорію, городяни Венеції неухильно прагнули обмежити владу та становище власних правителів. У 1032 р. було покладено заборону на висування в дожі за спорідненістю з попереднім (традиція трималася того правила, що свого наступника висуває сам правитель). Тим самим було покладено край можливого перетворення міста на спадкову монархію. Наприкінці XII ст. під час виборів дожа стали вдаватися до народного голосування шляхом створення особливої колегії

виборців. З 1192 р. дож зобов'язувався скласти присягу у вірності венеціанському народу [1, с. 191].

Особливий соціальний устрій має Венеціанська комуна, який дещо відрізнявся від інших областей Італії. Це позначилося на формуванні та функціонуванні республіканських інститутів у місті. Міське життя було мало пов'язані з великими феодалними володіннями. Знать була представлена переважно міським патриціатом, що склалася на основі лихварства та торгівлі. До X ст. венеціанський патриціат набув соціальної однорідності, тут були відсутні критичні для інших італійських комун міжстанові протиріччя. Розширення венеціанських володінь в результаті морської і колоніальної експансії міста, що почалася, спираючись на створений потужний військовий і торговий флот, дозволило патриціату стати земельними власниками. Внаслідок цих та багатьох інших причин, хоча венеціанське суспільство і знало типовий для середньовіччя поділ на знать і народ, перші не протиставляли себе другим. Не було тут і непримиренної боротьби за владу. Майже протягом тисячі років єдиною соціально та політично керівною силою залишався міський патриціат. Цехові організації та самоврядування не набули жодного політичного значення і не претендували на нього. Політичний устрій, що склався на цій основі, не потребував тому жодних подвійних і потрійних інститутів для вироблення компромісу інтересів і відрізнявся високим ступенем стабільності. Основні владні та урядові інститути, які оформилися у другій половині XIII ст., майже незмінними проіснували до XVIII ст., часу занепаду самостійної Венеціанської республіки.

Економічне пожвавлення Італії XI–XIII ст. сприятливо позначилося і Венеції. Місто стало найважливішим політичним та торгово-фінансовим центром Північної Італії та Адріатики. Зростанню могутності комуни сприяли хрестові походи. У результаті своєї підтримки хрестоносців Венеція не тільки різко збагатилася, а й придбала чимало нових володінь в Італії і взагалі Середземномор'ї. Стала формуватися Венеціанська середземноморська імперія, що особливо зміцніла після перемоги над Генуезькою республікою в XIV ст.

В другій половині XIII ст. на південному узбережжі Криму греків змінили італійські торговельні республіки – Генуя і Венеція. Італійська колонізація Північного Причорномор'я – складова частина процесу розпаду Візантійської імперії та економічної експансії міст-держав середньовічної Італії. З II пол. XII ст., після опанування торговельних зв'язків Європи з Левантом купецтво італійських міст, переважно Венеції та Генуї, спрямувало зусилля на завоювання ринків більш віддаленого Причорномор'я.

Венеціанці утримали за собою ринки Малої Азії, пізніше закріпилися на західному узбережжі Чорного моря з факторією в гирлі Дунаю. В XIV ст. їхню увагу було прикуто до Азовського моря, де вони закріпилися в гирлі Дону, заснувавши факторію в Тані поблизу ординської фортеці Азак, де закінчувався Великий шовковий шлях. Це стало можливим завдяки активним дипломатичним зносинам з

ханами Золотої Орди Узбеком і Джанібекком. 1355 венеціанці заснували факторію Провато неподалік Кафі. Поблизу сучасного м. Таганрог, неподалік від Тани виникла пізанська колонія Порто Пізано. В Північному Причорномор'ї було засновано декілька нових єпархій католицької церкви: в Кафі, Херсоні та Воспоро [2].

Державна організація Венеції ґрунтувалася, по-перше, на функціональній відмінності інститутів влади (це було характерно всім комунальним республікам), по-друге – значно значно сформованими відмінностями владних органів від урядових чи виконавчих.

Цьому сприяла соціально-політична замкнутість інститутів влади: у 1297 р. було ухвалено рішення про допуск лише нобілітету до організації вищої влади (ця умовна політична революція отримала назву «Закриття Великої ради»). У 1315 р. влада склала «Золоту книгу» – список активних громадян, що мають політичні права (куди увійшло до 8 % населення міста).

Главою республіки був дож (герцог). Його обирали довічно, наслідуючи навмисне ускладнену процедуру виборів. Ця система мала перешкоджати політичній змові і авантюристам, які б затуманили голови пересічним громадянам. Дож мав переважно представницьку владу, а також вищу юрисдикцію [3, с. 187].

Основним органом держави була Велика Рада. До неї входило від 35 (у XIII ст.) до 1500 громадян із «Золотої книги». У Раді ухвалювали закони, податки, здійснювали керівництво посадовими особами міста та призначали їх. Рада перевіряла діяльність дожа. Але повсякденна урядова діяльність була в руках Малої ради. Її становили «6 мудреців» (від 6 кварталів міста). Вони практично на професійній основі керували адміністративно-виконавчою діяльністю республіки, здійснювали контроль за судовою та поліцейською діяльністю дожа. З першої чверті XIII ст. окремо від рад оформився Сенат республіки (спочатку до 40 сенаторів, у XVI ст. – до 300 членів). Це був орган, що функціонально керував армією та зовнішньою політикою, фінансово-торгівельними та дипломатичними справами. На чолі Сенату дож приймав послів.

Таким чином, у венеціанській республіці в державному устрої було здійснено послідовне розмежування власне законодавчої та урядової влади від органів та інститутів виконавчого значення, які отримали до того ж завершену професійно-бюрократичну організацію. Особливий соціальний устрій має Венеціанська комуна, який дещо відрізнявся від інших областей Італії.

Список використаної літератури

1. Омельченко О.А. Всеобщая история государства и права: Учебник в 2 т. Издание третье, исправленное. Т. 1. М.: ТОН – Остожье, 2000. 528 с.
2. Плахонін А.Г. Італійська колонізація Північного Причорномор'я. *Енциклопедія історії України*: т. 3: е-й / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. нан України. інститут історії України. К.: В-во "наукова думка", 2005. 672 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Italijska_kolonizacija_pivnichnogo_prychornomorja
3. Страхов М.М. Історія держави і права зарубіжних країн/М.М.Страхов. К., 2003. 470с.

Аліна Бондаренко,

магістрантка спеціальності «історія»

Лариса Полякова,

кандидат історичних наук, доцент,

завідувачка кафедри історії

Мелітопольського державного педагогічного університету

Імені Богдана Хмельницького

(м. Мелітополь)

ФОРМУВАННЯ ПРАВА ПІВДЕННОЇ ФРАНЦІЇ В ПЕРІОД СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Францію прийнято вважати країною класичного середньовіччя, але тільки її північні території. У X ст. Франція вступила в епоху розвинутого феодалізму, який одержав тут найзавершенішу, класичну форму. Тому саме Францію вчені вважають зразком західноєвропейського феодалізму.

Франція в період середньовіччя проходить етапи становлення державності, формування етносу, нації. Все це пов'язано і з оформленням державної правової системи. Тому метою даного дослідження є характеристика деяких аспектів соціально-політичного й економічного становища країни у X–XIV ст. та формування права держави.

Найважливішим процесом в історії Франції цього періоду став непинний прогрес сільського господарства: значне розширення посівних площ, вдосконалення сільськогосподарських знарядь, поліпшення агротехніки, запровадження трипільної сівозміни. Активно розвивалися знамениті французьке виноградарство і виноробство, завоювавши собі славу в усій Європі. Було виведено нові, високоякісні сорти (поблизу Бордо, у Лангедоці, Бургундії, Анжу, Осерруа тощо) [1, с. 71].

У X–XI ст. у Франції відбувався процес формування феодальних відносин. Держава не мала внутрішньої централізації. Південні та північні території мали свої особливі риси політичного та соціально-економічного розвитку. Королівство ділилося на численні феодальні володіння. Виникла заснована на поземельних відносинах феодальна ієрархія з характерною для неї системою васалітету.

На початку XIV ст. Франція переживала період економічного піднесення в усіх галузях господарства. У містах зростала кількість жителів і ремісників. У країні міцніли економічні зв'язки і поступово зменшувалась відособленість ізольованих раніше районів. Деякі області Північної та Південної Франції починають спеціалізуватися на виготовленні певних ремісничих виробів [1, с. 74].

У сільському господарстві відбувалося інтенсивне освоєння нових земель, вирощувалися нові сільськогосподарські культури (гречка, рис тощо), розвивалися садівництво, пов'язане з культурою цитрусових дерев, і виноградарство в різних частинах країни.

Успішні економічні перетворення позначилися і на політичному житті країни.

Налагодження економічних зв'язків позитивно впливає на політичну централізацію. На початку XIV ст. відбувається процес централізації феодальної держави.

Борючись за об'єднання Франції, королівський уряд мав велику потребу в грошах. Він добував їх різними способами: позичав у міст і перетворював ці позики в постійні податки; дозволяв феодалам відкуповуватися від військової служби; «псував» монету, зменшуючи фактичний вміст у ній золота; робив численні позики в Ордену тамплієрів і навіть оподатковував французьке духовництво без дозволу на те Папи Римського. Але стосунки між королем та містами Південної та Північної Франції склалися по різному.

Проводячи свою внутрішню політику, король спирався на так званих легістів – королівських чиновників – знавців римського права і французьких законів.

Процес формування державного права Франції, так як і політичний, соціально-економічний розвиток пройшов певні етапи.

На Півдні Франції поступово найважливішим джерелом права ставало римське право, яке мало тут досить глибокі історичні корені. Вплив римського права в Галлії сходило ще до завойовницьких походів Юлія Цезаря. Воно зберегло свої позиції і в століття, що послідували за падінням римської імперії, але трансформувалося в своєрідне Галло-римське право, що спиралося не на візантійську кодифікацію Юстиніана, а на спрощену версію законодавства Феодосія і на варварізованний збірник римського права, складений вестготським королем Аларіхом [2].

Французькі юристи, які коментують ці пам'ятники римського права і використовують при цьому методи, подібні глосированню, розгорнули свою діяльність ще до створення знаменитої італійської школи глосаторів. Справжній ренесанс римського права у Франції починається у XIII ст. на Півдні країни, що було пов'язано насамперед з активною діяльністю школи глосаторів, які відкрили дорогу для юстиніанова римського права. Плацетин, представник цієї школи – організував на початку XIII ст. викладання римського права (насамперед Дигест Юстиніана) в університеті Монтпельє. Потім юридичні факультети стали відкриватися і в інших університетах Франції.

Французькі професори-глосатори використовували такий же метод, як і італійські засновники цієї школи. Вони коментували Дигести Юстиніана, вписуючи в їх текст коментарі та пояснення (глоси), які в свою чергу також вивчалися, узагальнювалися і глосировалися. Відроджене таким чином і пояснене глосаторами римське право виступало у Франції як "право вчених", воно залишалося далеким від практики королівських судів.

Ставлення королівської влади до римського права у Франції спочатку було двоїтим. З одного боку, для зміцнення своєї влади королі посилювалися на багаті формули римського публічного права, використовували легістів в державному апараті. Але, з іншого боку, узаконення римського права могло бути зрозуміле як визнання верховенства римсько-німецького імператора. Тому король Філіп Август

навіть заборонив викладання римського права в Паризькому університеті, хоча воно вивчалось в інших університетах королівського домену. У Паризькому університеті офіційно викладання римського права було дозволено в 1679 році за короля Людовіка XIV.

Визнавши доктринальне значення римського права, французькі королі обмежували його практичне застосування. Людовик Святий (XIII ст.) постановив, що воно не є обов'язковим у французькому королівстві. Філіп Сміливий заборонив практикуючим юристам використовувати римське право в країні звичайного права. Що ж стосується Півдня, то тут був знайдений своєрідний вихід у тому, що королівська влада (з 1312 року за Філіпа Красивого) визнала римське право як свого роду вид «писаного звичаю». Звідси Південь Франції спочатку вважався країною звичаєвого права, і тільки з XIV ст. за ним остаточно закріпилася назва «країни писаного права». Втім демаркаційна лінія між цими двома територіальними правовими масивами Франції ніколи не була абсолютно точною і безумовною.

Поступово на Півдні місцеві правові звичаї приходили в занепад, а римське право, яке в усі більшою мірою слідувало юстиніановим зразкам, визнавалося як загальне права і проникало в судову практику. У XIV–XV ст. цей процес торкнувся і країну неписаного права. Цьому сприяла діяльність парламентів, де в цей час великим авторитетом користувалися постглоссатори (бартолісти) [3, с. 131].

У XVI ст. у Франції склалася і своя школа римського права, що отримала назву школи гуманістів. Представники цієї школи, відображаючи ідеї епохи Відродження, відкидали методи схоластики і дедукції, властиві постглоссаторам. Якщо бартолісти вивчали римське право для практичних потреб, то юристи-гуманісти стали вивчати його як таке, взяте само по собі, користуючись при цьому історичним методом. Цей метод був принесений до Франції італійським професором Альціатом, який викладав спочатку в Авіньйоні, а потім (1529–1550 рр.) в університеті Бурже. Він вважав, що необхідно встановлювати справжній зміст оригінальних текстів римського права і співвідносити їх з історичними умовами, в яких вони створювалися. Юристи-гуманісти створили в Бурже інтелектуальний центр із залученням фахівців з античної філології, історії, образотворчих мистецтв, які дозволили поставити на більш високий науковий рівень вивчення кодифікації Юстиніана, Законів XII таблиць і інших римських юридичних старожитностей. Найбільшу популярність в цій школі придбав Жак Куяцій (1522–1590 рр.), визнаний «князем романістів». Його праці перебували головним чином з коментарів до фрагментів робіт римських юристів, представлених в кодифікації Юстиніана. Ж. Куяцій, залучаючи додаткові і знову виявлені документи (з Ульпіана, Кодексу Феодосія та ін.), усував наступні нашарування і спотворення, відновлював справжні римські тексти [4].

Юристи-гуманісти, орієнтовані на наукове вивчення римського права, не вплинули на судову практику, а тому в XVII–XVIII ст. знову поступилися позиції бартолісти. Але їхні праці готували ґрунт для подальшого використання

конструкцій римського права в після революційному законодавстві Франції.

Таким чином, можна зробити висновок, що в середньовіччі римське право виступало не тільки як найважливіший джерело діючого права, але і як складовий елемент національної правової культури, яка формується в середні віки.

Список використаної літератури

1. Балух В.О., Коцур В.П. Історія середніх віків. Високе і пізнє середньовіччя. Чернівці, 2011. Т. 2. 615 с.
2. Правова система Франції: URL: https://www.wikiwand.com/uk/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0_%D0%A4%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97
3. Люблинская А.Д. Источниковедение истории средних веков. М. : Междунар. отношения, 2000. 416 с.
4. Джерела права на півдні Франції (рецепція римського права, міське право, канонічне право, королівське законодавство). URL: <https://studfile.net/preview/4031357/page:46/>

*Павло Буцький,
аспірант кафедри історії
Науковий керівник: Пачев С.І.,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії,
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
(м. Мелітополь)*

ЗЕМЛЕВОЛОДІННЯ В ТАВРІЙСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ: ОГЛЯД МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Визначення ключових дефініцій та методології є важливим аспектом будь-якого історичного дослідження. Особливо це стосується правильності використання суто історичних та джерелознавчих методів. Це дає можливість уникнути подвійності та неправильності розуміння історичних джерел.

Метою дослідження є характеристика наукових методів, які є основою для дослідження землеволодіння та землекористування в Таврійській губернії. Завдання дослідження передбачають:

- розкриття методологічної основи дослідження землеволодіння та землекористування в Таврійській губернії;
- аналіз загальнонаукових методів дослідження;
- аналіз історичних методів дослідження;
- розкриття можливостей картографічного методу в межах даного дослідження.

Теоретичною та методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання процесів формування землеволодіння та землекористування на регіональному рівні в умовах ринкових земельних відносин 19 ст.

Проведення аналізу динаміки землеволодіння та землекористування

потребувало залучення загальнонаукових, загальноісторичних та спеціальних методів дослідження, а також методів математичної статистики. Вибір методів був зумовлений метою, об'єктом та предметом дослідження.

У процесі дослідження використано методи дескриптивної (описової) та аналітичної статистики. Статистична частина представлена цифровими даними як розпорошеними по тексті (полюбовні сказки), так і оформленими у вигляді таблиць, графіків та діаграм (земські матеріали, перепис 1913 р.) [1; 4; 6].

Оброблення первинних статистичних даних відрізняється ступенем використання математичного апарату. Це може бути поділ загальної земельної площі на окремі ділянки (полюбовні сказки), визначення медіани, моди або середнього арифметичного (матеріали переписів). Прикладом статистичної моди може бути перевага в площі землі у окремих соціальних або етнічних групах залежно від території та часу (переписи ЦСК, земські матеріали). При цьому можливо прослідкувати зміну моди протягом окремого періоду, наприклад, втрату землі дворянами і перехід основної площі до інших станів. Середнє арифметичне використовується для визначення середніх показників землі на двір, душу, общину, середні ціни оренди або здавання землі тощо (матеріали позикових установ). Медіаною, яка характерна тільки для рангових якісних ознак, можна вважати, наприклад, виділення землеволодіння середньої площі (під час його розподілу на велике, середнє та дрібне) для різних категорій власників.

Серед історичних методів були застосовані: евристичний, історико-генетичний, порівняльно-історичний, історико-типологічний, хронологічний.

Проведення бібліографічної евристики та ретельне дослідження історіографії питання дозволило визначити рівень вивчення проблеми, напрямки подальшої евристичної роботи. Застосування методу евристики дозволило оптимізувати роботу з виявлення історичних робіт стосовно історії аграрних відносин, врахувати надбання та прорахунки попередніх досліджень, уникнути повторного пошуку та вивчення опрацьованих та опублікованих джерел та літератури, визначити напрямки архівної евристики [2].

Після визначення кола опрацьованих та неопрацьованих джерел та літератури, нами проведена архівна евристика в архівах України. Це було розпочато з опрацювання путівників конкретних архівних установ (характеристики фондів), архівних каталогів та описів справ окремих фондів [5].

За допомогою історико-генетичного методу здійснено послідовне розкриття якостей, функцій та змін окремих форм оренди на фоні змін урядової політики відносно земельного права. Це дозволило максимально наблизитися до висвітлення реальної історії оренди землі. За своєю логічною природою генетичний метод є аналітично-індуктивним, а за формою вираження інформації – описовим [3].

Порівняльно-історичний метод зумовлений тим, що багато історіографічних явищ тотожні, схожі за формою, але різні за змістом, і порівняння дозволяє краще розкрити та пояснити їхній зміст. Порівняння відносно схожих програм та

особливостей проведення статистичних обстежень різними установами дозволило за одноманітністю побачити різницю в результатах цих обстежень.

Хронологічний метод обумовив аналіз змін форм землеволодіння та землекористування в їх хронологічній послідовності, що дозволило усвідомити закономірності цих змін та факторів, які їх зумовлювали

Проблемно-хронологічний метод як різновид хронологічного дозволив розділити широку тему на декілька вузьких проблем, кожна з яких розглядалася в хронологічній послідовності появи і накопичення історичних фактів. Так, наприклад, статистичну діяльність позикових установ розділено на окремі операції, що дало можливість детальніше зрозуміти особливості формування документів з історії землеволодіння [2].

Також використано історико-типологічний метод, який допоміг упорядкувати сукупність об'єктів або явищ за якісно визначеними типами, на основі їхніх спільних ознак. Спрямованість на виявлення сутнісно-однорідних у часовому або територіальному аспектах об'єктів або явищ відрізняє типологізацію від класифікації, або іншого засобу групування. Так, були типологізовані функції окремих державних та недержавних установ, які впливали на розвиток земельних відносин.

В процесі дослідження важливе значення має картографічний метод. Залучення широкого кола історичних джерел дозволяє виконати роботи з моделювання історико-культурних ландшафтів [7].

Комплексне використання методів дозволяє проаналізувати інформаційний потенціал джерел з історії землеволодіння та землекористування з точки зору наступних питань:

- розвиток індивідуального землеволодіння та землекористування (двору, хутору, маєтку (економії), відруб);
- розвиток колективного землеволодіння та землекористування (сільського товариства (общини), спілки селян, відрубного поселення).
- основні напрямки мобілізації землеволодіння. А саме, процес переходу від колективного до індивідуального землеволодіння, від індивідуального до колективного та від індивідуального до індивідуального власника.
- динаміка землеволодінь з точки зору зміни розташування, власника, площі землі та оренди.
- можливості візуалізації основних земельних володінь за допомогою системи ГІС.

Список використаних джерел

1. Бородкин Л.И. Многомерный статистический анализ в исторических исследованиях. М.: Издательство Московского университета, 1986. 188 с.
2. Зевелев А.И. Историографическое исследование: методологические аспекты. М.: Высшая школа, 1987. 160 с.
3. Ковальченко И. Д. Методы исторического исследования. М.: Наука, 1987. 440 с.
4. Лекции Л.И. Бородкина. URL: iskunstvo.narod.ru/edu/inf/Borodkin.htm

5. Фарсобин В.В. Источниковедение и его метод: Опыт анализа понятий и терминологии. М.: Наука, 1983. 231 с.
6. Шмойлова Р.А. (ред.) Теория статистики: Учебник [3-е изд., перераб.]. М.: Финансы и статистика, 1999. 560 с.
7. Электронный научно-образовательный журнал "История". «Цифровой поворот» и публичность исторического знания. 2017. Выпуск 7 (61) Том 8. Феодальные акты о землевладении в Тверском уезде XVI в. в ГИС. URL: <https://history.jes.su/s207987840001956-0-1/>

*Альона Дмуховська,
курсантка I курсу спеціальності «Телекомунікації та радіоелектроніка»
Науковий керівник: Білецька Т. В.,
кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Б. Хмельницького
(м. Хмельницький)*

УЧАСТЬ ЖІНОК У НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНІЙ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РР.

Одним з напрямків сучасної історичної науки виступають так звані жіночі студії – тренд, вельми популярний за кордоном. В його межах наукові інтереси концентруються навколо самореалізації жіноцтва у всіх сферах громадського і приватного життя. Погоджуємося із позицією Т. Швидченко, щодо того, що участь жінок у воєнних діях під час національно-визвольної революції 1917–1921 рр. висвітлена в наукових працях фрагментарно, а комплексного сучасного дослідження на цю тему досі немає. Тема національно-визвольної боротьби надзвичайно актуальна і сьогодні, адже з 2014 р. триває гібридна війна Росії і України, в яку із перших днів були залучені жінки. Саме тому, важливо віднаходити й систематизувати імена та біографії жінок, історія і досвід яких будуть важливим інформаційним матеріалом для просвітницької та аналітичної роботи істориків, психологів, соціологів, педагогів [5, с. 8].

На теренах України початок 1917 року позначився стрімким зростанням національно-визвольного руху, який з 17 березня очолила українська Центральна Рада. Серед членів УЦР були й жінки. Спочатку їх було 6, згодом – 15, а в серпні 1917 року – 21 особа. Загалом у складі Української ЦР було тільки 3,2% жінок від загальної кількості членів, але це був перший прецедент участі жінок у діяльності першого українського парламенту. Серед активних його діячів були: З. Мірна – голова виконавчого комітету у справах біженців; С. Русова – очільник відділу позашкільної освіти й дошкільного виховання при Генеральному Секретаріаті УЦР; Л. Старицька-Черняхівська – керівник видавничого департаменту секретаріату освіти; Л. Яновська – письменниця, громадська діячка; М. Грушевська – громадська діячка. Вона увійшла до комісії для підготовки статуту автономії України; К. Любинська – член Генерального Секретаріату народної освіти; В. Нечаївська –

громадсько-політична діячка, письменниця; В. О'Коннор-Вілінська – письменниця та перекладач, діячка українського національно-громадського руху, Член Малої Ради; О. Пашенко – громадська діячка Східного Поділля; О. Грушевська – дружина О.Грушевського. Працювала в ВУАН; М. Ішуніна – громадська діячка, член ТУП, «Просвіти», «Комітету допомоги жертвам війни».

До компетенції жінок – членів Ради здебільшого належали питання освіти та охорони здоров'я, допомоги біженцям та пораненим, організаційні моменти. Вони опікувалися зустрічами та розташуванням делегатів. Також завдяки жіноцтву були проведені дні Національного фонду, протягом якого збирали гроші для Центральної Ради. Крім того, жінки, які не були формально членами ради, обіймали адміністративні посади [2].

Така громадянсько-політична зайнятість жінок унікальна для тієї доби. Саме ці жінки першими торували політичний шлях. Уже в Конституції 29 квітня 1918 року, якою УНР оголосила себе незалежною від Російської імперії державою з власним адміністративно-територіальним поділом, визначила основні символи (герб, тризуб, державний жовто-блакитний прапор), ухвалила закони про випуск грошей і про громадянство, призначила уряд самостійної України, було зазначено, що жінки мають рівні з чоловіками юридичні права. У документі, зокрема зафіксовано: «Ніякої різниці в правах і обов'язках між чоловіком і жінкою право УНР не знає».

Отже, члени Центральної Ради, голови відомств та відділів, члени політичних партій, делегатки з'їздів, секретарки, друкарки, перекладачки, референти, телефоністки – всі вони, працюючи на тих чи інших посадах, виконували буденну роботу, без якої політичне та громадське життя було б неможливе. Кожна з них робила певний внесок у спільну справу.

Зінаїда Мірна, членкиня УЦР писала: «Коли тепер в спогадах пригадується мені вся та колосальна робота, зроблена нами, українськими жінками в Центральній Раді, то з певністю можна твердити, що так працювати, як ми працювали, можна тільки раз в житті. Працювати при тих умовах невідповідності, при малому досвіді. З людьми, котрі цього досвіду мали, може, ще менше, при велетенських масштабах праці і тільки з беззастережною вірою в її конечність, з безмежною відданістю її ідеї, з відданістю до самозабуття. І хоча не дала та праця тих результатів, яких ми від неї чекали, не привела нас до закріплення нашої державності, але була вона потрібна для Батьківщини, як потрібна буде для відновлення нашої держави праця наступних жіночих поколінь» [1, с.173].

Долучалися представниці жіноцтва і до військової служби. Досі не встановлено, які вишколи проходили жінки, що служили, яку точно вони мали кваліфікацію. В першу чергу через законну невизначеність становища у війську і також через те, що вони тоді виконували одночасно різні завдання – жінка могла бути медсестрою, займатися діловодством і паралельно брати участь у боях зі зброєю в руках.

На відміну від поляків, ми поки що не маємо зведеної статистики про жінок, хто і де з них точно служив та яка була загальна кількість воячок в українських арміях. Безперечно, вони всі були добровольцями. Їм часто доводилося відстоювати своє право на військову службу, долаючи перешкоди, пов'язані з родиною та майбутнім командуванням, незважаючи на те, що після Першої світової війни жіноцтво майже всіх цивілізованих країн розширило повноту своїх громадянських і політичних прав [2].

Невід'ємною частиною національно-визвольного руху та його вагомим надбанням було відродження діяльності «Просвіти». При цьому не тільки відновлювали старі, але й активно створювали нові. Брак коштів був однією з головних проблем «Просвіт», адже просвітницькі товариства переважно існували на приватні пожертви громадян, грошові збори від лекцій, вистав, продажу книг. «Просвіти» залучали також до справи втілення в життя українізації.

На особливу увагу заслуговує діяльність у 1917 році «Просвіти» в Гадячі, одним з організаторів якої була Олена Пчілка. В 20-х роках вона з родиною проживала в м. Могилеві – Подільському. Олена Пчілка була редактором «Газети Гадяцького земства». Виступаючи щодо необхідності поширення народної освіти, розвитку української мови, літератури, сприяння національному вихованню дітей, вона зазначала: «... у кожній «Просвіті» повинен бути такий гурток, котрий повинен подбати про дітей. Бо діти – се наш дорогий скарб, се – наша надія, се молода Україна. Чи дитина просто виросте приятелем, чи ворогом України – се багато залежить од виховання, од того, що їй було сформовано в сім'ї» [4, с.137].

Револьюційні події 1917 року сприяли відродженню культурного життя народу. Одним з перших кроків до відродження української національної культури народу стало створення професійного театру. 24 квітня 1917 року було утворено комітет українського національного театру. Його членами були М. Грушевська, Л. Старицька-Черняхівська, О. Стешенко, М.Заньковецька.

8 жовтня 1917 року Л. Стешенко-Черняхівська, М. Старицька, Н. Дорошенко організували Першу народну драматичну школу в Україні. Театральну діяльність активно підтримували «Просвіти». Важливим напрямом роботи просвітян була організація театральних вечорів та вистав, які користувалися популярністю серед населення і місцева преса багато про це писала. Діяв також організаційний Комітет із заснування Української академії Мистецтв. Її урочисте відкриття відбулося 22 листопада 1917 року. Це був перший навчальний заклад в Україні, що здобув статус державного, а 18 грудня 1917 року Центральна Рада ухвалила закон «Про Українську Академію Мистецтв». К. Антонович – дружина Д. Антоновича та його сестра Г. Антонович сприяли затвердженню статуту даної інституції.

Отже, залучення жінок до національно-визвольного руху, зокрема їх діяльність в Українській Центральній Раді, інших державних установах сприяли розумінню ними своїх прав і можливостей стати учасниками важливих державотворчих процесів.

Список використаних джерел

1. Богачевська-Хомяк М. У заграві воєн та революцій // Білим по білому. Жінки в громадському житті України, 1884–1939. К.: Либідь. С. 172–195.
2. Жінки в політиці України: 100 років еволюції. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/zhinki-v-polititsi-ukraini-100-rokiv-evolyutsii-134913.html>
3. Козуля О. Жінки в історії України, К.: Генеза, 1993, 256 с.
4. Сохацька Є. І. Олімпіада Пашенко – діячка освітянського руху початку ХХ століття, Перша Могилів – Подільська конференція, Могилів-Подільський, 1996, С. 136–139.
5. Швидченко Т. Жінки у боротьбі за українську державність у 1917–1921 рр. *Українознавство*. 2019. 4 (73). С. 8–24.

Валентин Доморослий

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних і правових дисциплін
Уманського національного університету садівництва
(м. Умань)*

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ ТА УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ У І ДЕРЖАВНІЙ ДУМІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Сильний порив свободи, викликаний до життя революційними подіями, що розпочалися в Росії в січні 1905 р., знайшов для себе в Україні досить сприятливий ґрунт. Імперія, до складу якої в той період входила наша країна, на початку ХХ ст. переросла саму себе і перестала бути національною. Імперському урядові необхідно було стати із уряду, який проводить національну політику, урядом народів. Самодержавний уряд збирався в цьому провести деякі зміни, однак це не стосувалося України, про що свідчить заява міністра внутрішніх справ П. Святополка-Мирського: «Фінляндії будуть дані національні концесії; полякам будуть дані національні концесії – це потрібно для заспокоєння окраїн Росії. Українцям нема потреби давати нічого» [68, арк. 86]. Російський царизм абсолютно ігнорував національні особливості краю, піддавав його жорстокому всебічному визискуванню, перетворивши таким чином Україну в колонію. Підтвердження цьому знаходимо навіть у В. Леніна, який у своїй промові в Швейцарії 1914 р. (що не увійшла до повного зібрання творів, п'яте видання) також заявляв, що Україна «стала для Росії тим, чим для Англії була Ірландія» [4, с. 239].

Таким чином, на початку ХХ ст. перед українством постали грандіозні завдання, а саме: повернути рідному краєві статус автономії; запровадити рідну мову в державні установи, знявши з неї при тому всі обмеження; засобом періодичної преси зробити все можливе для підняття національної свідомості народу, повернути народові інтелігенцію.

Ця проблема була провідною у діяльності української думської громади, що діяла у І Державній Думі російської імперії з 27 квітня по 9 липня 1906 р. До її складу входило 44 депутати від українських губерній. На установчому засіданні громади 1 травня було обране керівництво на чолі з І. Шрагом. До органу колегіального управління бюро фракції були обрані П. Чижевський, В. Шемет,

Г. Зубченко, М. Онацький, І. Тарасенко, С. Таран, А. Грабовецький [2].

Однак, в українських депутатів не було досвіду парламентської діяльності, та не вистачало теоретичних знань для підготовки тексту документу про національні вимоги. З цією метою вони запросили до Петербургу, де засідала громада, професора Михайла Грушевського, у якості консультанта. Він мав подібний досвід, адже тривалий час співпрацював з українськими депутатами австрійського парламенту. Тож він, за допомогою громадських правників: І. Шрага, А. В'язлова Є. Шольпа створив Декларацію про автономію України [3, с. 159].

Тексту самої Декларації автору знайти не вдалося, але її виклад даний в статті Грушевського «Наши требования», з якої ми бачимо вимоги, що ставили громадівці. Вони вимагали вирішення українського питання в контексті переустрою всієї держави на принципах рівноправ'я народностей і областей та національно-територіальної автономії, вважаючи його складовою частиною загальноросійських проблем. Не поділяючи народності на «зрілі» і «незрілі», громада вимагала при вирішенні національних справ виходити «із реального стану речей, із реальних потреб населення, а не з історичних фактів і довідок» [1, с. 271].

Українська депутація виступала за федеративний устрій, як основу майбутнього устрою національних і політичних стосунків. Виходячи з цього, територія з переважною більшістю українського населення повинна була вийти з тодішніх адміністративних одиниць і приступити до творення на широких демократичних підставах органів обласного законодавства і самоврядування, керівництво якими здійснювало б народне представництво у вигляді українського сейму, що обирався б загальним, рівним, прямим і таємним голосуванням.

Далі йшло розмежування, з одного боку, центрального парламенту і загальнодержавних міністерств, з другого – українського сейму. Першим передбачалось надати право нормувати державний і суспільний лад, керувати засобами, необхідними для утримання органів центрального і загальнодержавного управління (у тих галузях, які в інтересах державної спільки залишаться в компетенції загальнодержавних міністерств). Для управління в цих галузях державна конституція повинна залишити місцевим самоврядним органам широку сферу вирішення місцевих відносин, з правом законодавчої і всякої іншої ініціативи по відношенню до центральних органів. До крайового сейму вибори мали бути непрямыми, щоб уникнути великої його чисельності при утворенні маленьких виборчих округів і не репрезентативності малих націй у великих округах. Територіальні сейми мали займатися справами культури, місцевої адміністрації, призначенням суддів. Чверть місць у них передбачалася для інтелігенції.

Вимагалось заборонити всяку централізацію в сфері церковного управління, а також штучну перестановку національних елементів у війську й створити такі умови, щоб проходження військової служби відбувалося якомога ближче до батьківщини солдатів.

Спеціальними загальнодержавними законами встановлювались права, якими

могли б користуватися мови й діалекти у державних закладах, а також забезпечувались умови проживання національностей, які знаходяться на даній території в меншості, надання їм гарантії для нормального існування і здійснення своїх національних і культурних запитів. В першу чергу для вирішення цього питання необхідно було ввести національні мови (українську також) в народні школи, як мови викладання. Визнавались усі права української мови із збереженням за російською мовою статусу загальнодержавної.

Українська депутація вимагала, щоб ця програма була вирішена в інтересах усієї держави та її складових частин, «в інтересах успішного вирішення великих завдань, поставлених визвольним рухом Росії, і дружньої роботи її областей і народів в їх здійсненні, ця національно-обласна програма, яку ми поставили тут як постулат українства, в нерозривному зв'язку з перебудовою всієї Росії на підставах національної рівноправності й обласної автономії повинна бути здійснена – і здійснена негайно» [1, с 273].

Ця Декларація мала бути проголошена з думської трибуни головою української парламентської громади І. Шрагом. Але було вже пізно. 3 липня 1906 р. Дума, після 72 днів своєї діяльності, була розпущена.

Українська Декларація, на відміну від інших, зокрема польської, звертає на себе увагу не тільки прагненням національно-територіальної автономії, але й глибоким демократизмом. Велике значення, навіть і по сьогоднішній день, має заява про непорушність кордонів, яка вперше пролунала в цьому документі і знайшла своє продовження в Декларації про суверенітет України від 16 липня 1990 р., Конституції 1996 р. та інших наступних державних актах.

Список використаних джерел

1. Грушевський М. Наши требования. *Украинский вестник*. 1906. № 5. С. 268–273.
2. Доманицький В. Петербурзькі вісті. Перші збори Українського Парламентського клубу. Громадська думка. 1906. 5 травня.
3. Доманицький В. Два момента (1767–1906). *Украинский вестник*. 1906. № 3. С. 158–165.
4. Субтельний О. Україна. Історія. К. : Либідь, 1991. 720 с.

*Надія Дорош,
студентка II курсу магістратури
спеціальності «Середня освіта. Історія»
Науковий керівник: Замуруйцев О. В.,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
(м. Мелітополь)*

ЯПОНСЬКА ДИПЛОМАТІЯ ЩОДО КИТАЮ НА ПОЧАТКУ ТА ПІСЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ ЯПОНО-КИТАЙСЬКОЇ ВІЙНИ 1894–1895 РР.

Актуальність роботи визначається тим, що сьогодні проблеми причин та наслідків збройних конфліктів минулих століть несуть у собі важливу інформацію

та досвід, здатні допомогти уникнути їхнього повторення на сучасному етапі.

Головною метою даної роботи є спроба проаналізувати відносини між Японією та імперією Цин до та після початку японо-китайської війни 1894–1895 рр.

Наприкінці 19 століття на Далекому Сході загострилася боротьба двох держав: Японії та імперії Цин. Об'єктом непорозумінь опинилася Корея. Своєрідна активність Японії стосовно Кореї призвела до того, що Імперією Цин був укладений нерівноправний договір, згідно з якими вона визнавала самостійність Кореї, що створювало сприятливі можливості для японської експансії; передавала Японії надовго острів Тайвань, острови Пенху та Ляодунський півострів; сплачувала контрибуцію у 200 млн лян. Також договір відкривав Японії низку портів для торгівлі та надавав право будівництва промислових підприємств у Маньчжурії та Китаї, ввезення туди промислового обладнання.

Розкриваючи період «до війни» треба зазначити, що після укладання Договору про дружбу між Японією та Кореєю, тиск Японії на Корею на тлі привілеїв посилювався, таким чином антияпонські настрої в Кореї проявилися у кожному зручному випадку. У 1882 році солдати і міська біднота повстали проти королеви клану Імператриці Менсон (Бінхі), уряд Японії підписав договір Саймопо (Саймопо) і розмістив війська у Сеулі. Крім того, в 1884 р. Японія втрутилася в державний переворот (політична зміна Кусіна), викликаний аристократією Просвітництва, що прагнула добровільної модернізації Кореї. Імперія Цин доволі гостро сприйняла цей інцидент, ні в якому разі вона не мала наміру випустити з під своєї залежності Корею, тому туди були відправлені війська для розширення влади [2]

У 1885 році в китайсько-японських відносинах був підписаний Тяньцзіньський договір. Японія розпочала відносний відступ у торгівлі. Перед китайсько-японською війною торгівля Японії з Кореєю, а отже з імперією Цин становила 1,5% від загального експорту та 2,3 % від загального імпорту (1893 р.), та її вага була відносно невеликою. Тим не менш, вплив корейської торгівлі Японії на корейське суспільство був досить серйозним, особливо воно полягало в тому, що імпортований рис з Кореї у великих кількостях сприяв посиленню експлуатації фермерів у Кореї.

У 1890 році в Японії проходив імперський сейм, але бюрократичний уряд епохи Мейдзі, який базувався на інтересах правлячої верхівки, часто конфліктував з парламентом, що в результаті спричинило політичну кризу. Щоб якось вийти зі становища, приблизно в березні 1894 року вдалося внести правки до договору з Великобританією, але опинилася нова загроза, у вигляді зовнішньої війни. Японський уряд досяг ситуації, коли він немає іншого вибору, крім як зупинитися [1, с. 47].

У цей час у Кореї, яка була залежною від імперії Цин, вибухнула селянська війна Донгхак, корейський уряд попросив династію Цин надіслати війська. Використавши це як можливість для розв'язання війни Японія також відправила війська. Однак корейська селянська армія була розформована, і армія Цин також

уникла зіткнень з японською армією, всупереч очікуванням Японії, тому не було жодного виправдання початку війни.

Тому японський уряд запропонував реформування внутрішніх справ Кореї Японією, а коли династія Цин відмовилася намагалися спровокувати цинів і довести до початку війни. У ході переговорів про перегляд договору зі Сполученим Королівством Японія пішла на поступки, намагаючись заручитися підтримкою Сполученого Королівства в підготовці до початку зіткнень між Японією і Китаєм, і, нарешті, їй вдалося підписати перегляд договору зі Сполученим Королівством. 16 липня (Японія) Англо-японський договір про торгівлю та мореплавання був реформований. Відразу після цього 19-го розпочалася операція, спрямована на початок воєнних дій, а 25 липня цинський флот був атакований біля узбережжя Хото, на південний захід від Інчхона, саме там розпочалася китайсько-японська війна [4, с. 158–160].

Японо-китайські відносини – одні з найскладніших для аналізування. Погляд Китаю на Японію насамперед «географічно близький». Тому також існує думка, що «Японія отримала своє існування від Китаю та різні культурні блага». Вона також є об'єктом ненависті та страху як загарбник, що вторгся до Китаю в сучасній історії. Ці ненависть і страхи були відтворені у виставі «американських союзників зі стримування Китаю» [1, с. 50–52].

У ментальному та культурному плані Японія була «сторона, яка несе західні ідеї» до Китаю. Водночас вона є «моделлю економічного розвитку» і досі продовжує залишатися «країною, від якої очікується надання економічної допомоги, інвестицій та передачі технологій».

Вдношення Японії до Китаю перш за все базується на культурній близькості. Окупація та війна в Китаї викликали почуття провини, яке нелегко розвіяти, і до цього дня воно становить значну частину японських настроїв щодо Китаю. Крім цього почуття провини, можна зазначити почуття страху перед Китаєм як ворогом через конфлікти з-за кордонів останніми роками. Що стосується більш реалістичного питання, деякі розглядають його як економічного суперника через конфлікти та морські мінеральні ресурси [2]

Швидке зростання японського капіталізму супроводжувалося загарбницькими війнами. Географічна близькість величезного, але слабкого Китаю та віддаленість великих суперників давали відому перевагу японському капіталізму. Японським імперіалістам було особливо легко та зручно грабувати китайський народ [3, с. 120, 137; 5].

На рубежі XIX–XX ст. Японія вступила на шлях імперіалістичних захоплень та воєн, почала поширювати свій вплив на Окінаву, Тайвань, Корею та Китай, використовуючи під приводом обов'язок захищати від «білого імперіалізму». Китайсько-японська війна була першою повномасштабною війною, яку пережила сучасна Японія. Але це призводить, з одного боку до поглиблення етнічних протиріч між Японією, Кореєю та Китаєм, а тенденція дивитися на Азію з висока

стала широко поширеною в національній думці, а з іншого у сфері зовнішньої політики вона стала грати активну роль, виступаючи за розширення зони свого впливу. Щодо Китаю японський уряд почав проводити у життя курс «відділення політики від економіки». За відсутності міждержавних відносин між двома країнами було підписано угоду про торгівлю (відоме як «угода Ляо-Такасаки» і підтримувалися досить активні торговельно-економічні зв'язки. Однак із початком «культурної революції» у Китаї зростання товарообігу припинилося.

Список використаних джерел

1. Кихо Кун, Акира Мияхара. Подъем Китая и китайско-японские отношения/ «Специальная статья: опыт 20-го века и рекомендации для 21-го века», 2006, Выпуск 18, с. 47-62
2. URL: http://www.law.osaka-u.ac.jp/~c-forum/symposium/pt_Kee%20Pookong..htm
3. В. М. Хвостов Нова Історія частина II (1870-1917): Підручник. 18-е вид-во. М.: Просвітництво, 1980. 271 с.
4. Такаши Окамото. История японо-китайских отношений/ Институт РНР, 2015. С. 259
5. Богатуров А. Борьба двух самолюбив Япония и Китай не могут преодолеть исторические противоречия. URL: <http://old.mgimo.ru/news/media/document165383.phtml>

*Максим Єрмоєнко,
студент III курсу спеціальності «Середня освіта (історія)»
Запорізького національного університету
Науковий керівник: Турченко Г. Ф.,
доктор історичних наук, професор,
Запорізький національний університет*

ЕВОЛЮЦІЯ ІДЕОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ОУН (Б) ТА УПА У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Ідеологія ОУН (б) та УПА протягом десятиліть була окутана рядом міфів та штампів, встановлених радянською, а нині й російською пропагандою. Ідеологічні засади українського націоналізму включно з їх еволюцією мають бути неупереджено досліджені, що сприятиме більш детальному та об'єктивному вивченню діяльності українського визвольного руху в цілому.

Закінчення Другої світової війни й перехід національно-визвольного руху до тактики ведення підпільної боротьби сприяли розвитку програмних положень ОУН (б), що є досить логічним поворотом, адже масштаби повстанських бойових дій починають спадати, а отже протистояння радянському режиму перемикається на ідеологічний фронт. Доказом цього є той факт, що протягом 1941-1946 рр. повстанцями було опубліковано приблизно 30 робіт ідеологічно-політичного змісту, в той час як з 1946 по 1951 рр. кількість праць цього спрямування перевищила за сотню [1, с. 134].

У післявоєнний період значною мірою розширюється тематика написання підпільної літератури, а також формується ціла плеяда провідних ідеологів та публіцистів українського визвольного руху, найвизначнішими з яких можна назвати П. Федуну, О. Дяківа, Я. Старуха та ін. Багато творців ідеологічних праць вже мали бойовий досвід, що також не могло не зіграти свою роль у сприянні

еволюції ідеологічних засад борців за незалежність України. Власне, цей досвід підштовхнув українських націоналістів відмовитися від радикальних переконань, властивих ідеології ОУН 1930-х рр.

Ідеологічні засади почали все більше набувати демократичного характеру, а однією з провідних тем в працях ідеологів визвольного руху стала тема пошуку остаточного порозуміння з представниками національних меншин, у т. ч. з росіянами. Демократичності ідеологія бандерівської ОУН почала набувати ще з серпня 1943 р. – опісля Третього надзвичайно великого збору ОУН (б), в постановках якого вперше простежуються риси народовладдя та лунає ідея «вільної людини» [2, с. 99–102], але саме у післявоєнний час даний світогляд закріпився остаточно. В ідеологічних працях післявоєнної доби стали переважати роботи з поясненнями ідеології національно-визвольного руху, ідеології ворогів – нацизму, фашизму та більшовизму, роз'ясненням того, хто є ворогом, а хто другом.

У 1947 р. вперше у світ виходить праця Я. Старуха, крайового провідника ОУН (б) Закерзонського краю, під назвою «Опир фашизму». У ній увага приділяється ідеології та суті фашизму, нацизму та більшовизму, які, за влучною думкою автора, мають багато спільних рис: тотальна диктатура, цілковите підпорядкування людської одиниці, централістична система, урядова пропаганда, встановлення культу особи тощо [3, с. 2–20]. Старух сильно критикує людиноненависницькі ідеології, повідавши про їх наслідки для народів Європи. Також автор наголошує: «Большевицька пропаганда закриває сьогодні своє обличчя найчастіше за параваном антифашизму, а фашизмом нап'ятовує всіх противників більшовизму» [3, с. 10]. Актуальності ці слова не втратили й по сьогоднішній день.

Окрім Я. Старуха розвінчуванням більшовицької ідеології зайнялися ряд інших ідеологів та публіцистів, зокрема Д. Маївський, П. Федун, О. Горновий, якими було окреслено чіткі стратегічні й тактичні схеми діяльності повстанців у підрадянській Україні.

Особливо активно українські націоналісти проводили пропагандистську роботу саме на території Східної України, що два десятиліття перебувала в лещатах більшовизму з його утопічною ідеологією. Публіцисти зверталися до прикладів з історії, традицій, закликали місцеве населення оцінювати обстановку не з позиції радянської ідеології, а з точки зору християнської моралі [4, с. 162]. Простежується їхня чітка мета – прищепити українцям почуття національної гідності, патріотизму, певних державницьких ідеалів.

У 1948 р. виходить агітаційна брошура під назвою «Хто такі бандерівці і за що вони борються». Вона була підготовлена П. Федун-Полтавою – керівником Головного осередку пропаганди ОУН та полковником УПА. У цій праці автор вдається до розвінчання московсько-більшовицьких міфів про національно-визвольний рух ОУН-УПА як поплічників нацистів, також висвітлює ключові задачі визвольного руху. Найбільш точно суть брошури передають наступні слова:

«Мы, украинские националисты – также не империалисты. Независимое украинское государство мы хотим построить только на украинских этнографических землях, то есть на землях, на которых в большинстве живет украинский народ. Мы не посягаем ни на малейший клочок чужой территории.» [5].

Як ми бачимо, автор спонукає росіян та українців підрадянської України усвідомити те, що ОУН (б) та УПА не є загрозою для жодної мирної людини, а є національним рухом, який відстоює право українців на власне державотворення.

Приблизно в 1949 р. О. Дяків, будучи крайовим провідником ОУН Львівщини та політвиховником УПА, пише публіцистичну статтю під назвою «Наше становище до російського народу», в якій одразу наголошує на тому, що це складне питання поділяється на дві частини – ставленні до російського народу та ставленні до російських імперіалістів [6, с. 2]. Імперіалістами О. Дяків називає тих росіян, котрі заважають українцям у реалізації прагнення народу на відновлення власної державності. Автор чітко розмежовує поняття «російський народ» та «злочинна влада». На фоні демократизації ідеології ОУН (б) такі наративи є цілком зрозумілими.

Найголовнішою тезою в цій праці виступають наступні слова Дяківа: «ОУН бореться не проти російського народу, а за визволення України від гніту російсько-більшовицьких загарбників. ОУН стоїть на становищі, що російська держава повинна покриватися з етнографічними кордонами російського народу і в ніякому випадку не виходити поза ці межі. З російським народом, який матиме свою національну державу на своїй етнографічній території, який не виступатиме проти національно-визвольних прагнень українського народу, з російським народом, який не стоїть на становищі імперіалізму, а бореться за знищення своїх імперіалістичних клік, – з таким російським народом ми прагнемо до якнайтіснішої співпраці сьогодні і в майбутньому» [6, с. 2–3].

Окрім власне ідеологічних, спрямованих на поширення серед мас, текстів, у післявоєнний час створюються документи ОУН (б), які відображають позиції Революційного Проводу українських націоналістів щодо найважливіших стратегічних аспектів ведення боротьби та питань ідеології. Таким за своєю суттю є документ від червня 1950 р. під назвою «Про уточнення і доповнення до програмових постанов Третього надзвичайного великого збору Організації українських націоналістів». Саме ці уточнення можна вважати своєрідним завершенням формування ідеологічно-політичних засад українського національно-визвольного руху, котрий представлявся в особі членів ОУН (б) та вояків Української повстанської армії.

У цьому документі містився ряд доповнень доволі демократичного характеру, зокрема наявні пункти про свободу політичних і громадських організацій, за повне право національних меншин розвивати власну національну культуру, за рівність усіх громадян незалежно від їх національностей, за рівне право на працю, заробіток та відпочинок [7, с. 112]. Зазначалося про наявність в майбутній Україні свободи

друку, слова, переконань та віросповідання [7, с. 112].

Надзвичайно важливим є те, що в майбутній Україні «Українська Народна влада спрямує всі економічні ресурси та всю людську енергію на побудову демократичного державного порядку, соціального ладу, на економічне будівництво країни та культурне піднесення народу» [7, с. 108]. Саме у цьому документі вперше серед усіх виданих постанов та декларацій пролунало слово «демократія» – влада народу, яку українці після стількох століть гніту мали б отримати.

Таким чином, ідеологічні засади ОУН (б) та УПА у післявоєнний період еволюціонували у напрямку боротьби за розбудову демократичної України з дотриманням особистих прав та свобод кожного громадянина незалежно від національності, релігії, поглядів (якщо вони не несуть загрози державності). Зазначені прагнення українського визвольного руху значною мірою різняться від того тавра, яким Росія прагне очорнити українських націоналістів.

Список використаних джерел:

1. В'ятрович В. М. До проблеми формування ідейно-програмових засад українського визвольного руху 1920-1950-х рр. Український визвольний рух: науковий збірник. Львів. 2007. № 9. С. 125–136.
2. Постанови Третього Надзвичайно великого збору Організації українських націоналістів. *ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 рр. Збірка документів.* 1955. С. 103–121.
3. Старух Я. Т. Опир фашизму. Київ-Львів. 1947. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Starukh_Yaroslav/Opyr_Fashyzmu.pdf?
4. Стасюк О. О. Видання ОУН (б) післявоєнного періоду: тематичний огляд публікацій. *Український визвольний рух*. №6. Львів, 2006. С. 148-169.
5. Федун П. М. «Кто такие бандеровцы и за что они борются». 1948 р. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2012/01/1/67086/>
6. Дяків О. Наше становище до російського народу. 1950. 25 с. URL: <http://old.avr.org.ua/index.php/viewDoc/8570/>
7. Про уточнення і доповнення до програмових постанов Третього Надзвичайно великого збору ОУН (червень 1950). *ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929-1955 рр. Збірка документів.* 1955. С. 103–121.

Олексій Замуруйцев,

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії та археології,*

*Мелітопольський державний педагогічний університет
ім. Богдана Хмельницького
(м. Мелітополь)*

ІСТОРІЯ НИЖНЬОГО ПОДНІПРОВ'Я В ПИСЬМОВИХ ДЖЕРЕЛАХ X – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIII СТ.

Проблема вивчення історії Нижнього Подніпров'я у X – першої половині XIII ст., продовжує до цього часу залишатися недостатньо вирішеною, незважаючи на певне коло наукових робіт. Чималий внесок у розробку цього питання внесли письмові джерела. Саме це, на наш погляд, визначає актуальність обраної теми.

Автор ставить за мету, на основі існуючого письмового матеріалу, надати загальну картину військово-політичного життя цього регіону в означений період.

Кількість письмових джерел, що висвітлюють історію цього регіону у X–XIII ст., відносно незначна. До найбільш ранніх з них можна віднести твір візантійського імператора Костянтина Багрянородного (908–959 рр.) «Про керування імперією», час створення якого відноситься до 948–952 рр., у якій надано докладний опис сусідніх з Візантією країн і народів, їх історії, звичаїв, а також розглядаються характер та особливості їх взаємодій і взаємовідносин з Візантійською імперією.

Частина цих відомостей безпосередньо пов'язано з придніпровським регіоном. Надаючи опис населення цього краю, автор зазначає, що подніпровські степи у цей період (середина X ст.) були зайняті кочовиками печенігами (пачінакітами). Печеніги з'явилися у Північному Причорномор'ї наприкінці IX століття, з заволзьких степів, звідки їх витіснили торки. В результаті активної військової експансії їм вдалося до середини X століття оволодіти значною територією від Дунаю до Волги. Костянтин Багрянородний надає нам опис країни печенігів, в період їх найвищої могутності.

За його словами, печеніги поділялися на 8 самостійних орд (фем), 4 з яких, розташовувались по цю сторону річки Дніпро, у напрямку до більш західних та північних країв, а саме: «фема Пазихонів межує з Безмарією, фема Нижньої Гіли межує з Туркією, фема Харавон межує з ... ультінами ... та іншими слов'янами» [1, с. 157].

Пониззя Дніпра згадуються також у тій частині твору Костянтина Багрянородного, де він дає опис дніпровської ділянки торгового шляху «з варяг у греки», по якому каравани «русів» щорічно вирушали з Русі до Візантії [1, с. 47–49].

Поряд із згаданим вище працею, важливим джерелом по вивченню історії придніпровського району, є руські літописи. Вони неодноразово повідомляли о нападах цих кочовиків на Русь і військових зіткненнях з ними.

К числу найбільш відомих подій цього періоду, можна відзначити загибель у 972 р. біля дніпровських порогів, в бою з печенігами, київського князя Святослава. Згідно літопису, Святославу, який повертався на Русь з невеликою дружиною, у дніпровських порогів перегородили дорогу печеніги: «... печеньзи се, заступиша пороги» [2, с. 118]. Не маючи можливості відступу, цей князь був вимушений прийняти нерівний бій і загинути разом зі своїми воїнами.

Нижнє Подніпров'я знову з'являється у давньоруських літописах у зв'язку з подіями 1084р. У цей рік, внаслідок чергової князівської чвари, князь Давид Ігоревич, залишившись без своєї землі напав зі своєю дружиною на місто Олеш'є, що знаходилось у гирлі Дніпра та захопив його, пограбував при цьому купецькі каравани, які прямували з Візантії та Русі, перерізавши на деякий час дніпровський торговельний шлях. «В се же льто Давід зая Рськи во Олешьи, и зая в нихъ все имьньє» [3, с. 316].

Ряд літописних повідомлень пов'язано з походами давньоруських князів проти

нових кочовиків – половців, які у середині XI ст. захопили причорноморські степи, витіснивши звідки печенігів.

Ранній період перебування половців в даному регіоні не дозволяє виявити точні кордони розселення окремих половецьких орд в Нижньому Подніпров'ї. З давньоруських літописів відомо про похід руських князів на чолі з Володимиром Мономахом, у 1103 р., проти великого половецького об'єднання хана Урусоби, центр якого знаходився в басейні р. Молочної. «У рік 6611 поклав бог у серце князям руським, Святополку та Володимиру, ... пішли на конях та у лад'ях та зайшли нижче порогів, та стали у бистрині біля Хортичева острова. Та сіли на коней, а піші, вийшовши з ладей, йшли полем 4 доби, та прийшли на річці Сутень. Та пішли полки половецькі, як ліс, кінця їм не було видно; та Русь пішла їм на зустріч. Та бог вселив жах великий у половців, та страх напав на них та трепет від вигляду руських воїнів ... У день ; квітня велике спасіння бог зробив та над ворогами нашими дав нам перемогу велику» [5, с. 51–52].

В середині XII століття в Нижньому Подніпров'ї з'явилися дві нові крупні половецькі групи – лукоморська та придніпровська. Згодом про них та про імені їхніх ханів (Кобяка, Тоглія, Осалука та інших) неодноразово згадували в літописах 1172р., 1183р., 1190р., 1193р. [6, с. 147–153].

У XI – першій половині XIII ст. район р. Молочної була головним місцем зосередження – «лукоморських половців». За висновками археолога С. А. Плетневої, Лукомор'є «розташовувалося уздовж «лук» берегів Азовського та Чорного морів та у гирлі Дніпра», де відома значна кількість половецьких поховань у курганах [5, с. 50].

Літописи 1167 і 1170рр. повідомляють про пограбування кочовиками руських караванів, що йшли з Візантії на Рісь, у пониззях Дніпра. За словами літописця, половці дізнавшись, що руські князі «не в любови живуть шедши порогі начаша пакостити гречникам» [2, с.153]. У відповідь на це великий князь Мстислав організував спільний похід на половців, який відбувся в березні 1170р. У ньому взяло участь 14 князів та на р. Самарі біля Чорного лісу «притиснувши к лесу избиша ех, а ині руками изоимяша» [2, с.154].

Повідомлення про подібні походи зустрічаються у літописах за 1184 р. «Того літа бог поклав в серце Святославу (Всеволодовичу), князю Київському, та великому князю Рюриковичу Ростиславовичу піти на половців... Він йшов по Дніпру і став там, де там брід, що називається Інжир («Свинячий» (мілкий) брід на р. Орлі недалеко від її гирла). І там перейшов на ворожу сторону Дніпра..." [4, с. 125]. У битві, яка відбулась половці, як свідчить літопис, були розбиті наголову, крім того було схоплено хана Кобяка з синами, яких тут же вбили [5, с. 33].

За 6 років, після цього, у 1190р. руські князі зробили спробу нового походу на половців у Придніпров'я. Князь Ростислав Володимирович виступив «... в похід до Протолчии і тут зайняв багато стад половецьких в степах дніпровських... і вежі, які залишились в степу та взявши вернувся до себе [4, с. 33]».

Останній раз досліджуєма територія згадується у літописі, коли восени 1223 р. руси та половці зіткнулись з монголо-татарами біля о. Хортиця: «... І зустріли татари ... руських, але стрільці руські перемогли їх і гнали в поле далеко ...» [2, с. 380].

Але вирішальна фаза цього протистояння завершилась важкою поразкою давньоруські князів й половців. Вона стала прологом тяжких випробувань, що випали на долю народів Східної Європи у середині XIII ст., у зв'язку з вторгненням монголо-татар. Ці події поклали край пануванню половців у Північному Причорномор'ї, а територія Нижнього Подніпров'я увійшла до складу нового державного утворення – Улуса Джучи або Золотої Орди.

Таким чином, письмові джерела X – першої половини XIII ст. неодноразово згадують територію Нижнього Подніпров'я, у контексті з загальними військово-політичними подіями того часу. Більшість цих повідомлень, як правило, носить уривчастий та фрагментарний характер, але вони є важливим джерелом по вивченні історії цього краю, поряд з даними археології, лінгвістики, етнографії. На основі поданих джерел можна простежити взаємовідносини між Київською Руссю та різними кочовими племенами, вплив останніх на формування та розвиток давньоруської держави тощо.

Список використаних джерел

1. Багрянородний К. Об управлении империей. М. : Наука, 1989. 307 с.
2. Літопис Руський. К. : Дніпро, 1989. 591 с.
3. Повість минулих літ. Літопис /за Іпатським списком/. К. : Радянський письменник, 1990. 591 с.
4. Плетнева С. А. Половецкая земля. М. : Наука, 1975. 114 с.
5. Плетнева С. А. Половцы. М. : Наука, 1990. 208 с.

*Марія Іванцова,
студентка III курсу спеціальності «Середня освіта (історія)»
Науковий керівник: Турченко Г. Ф.,
доктор історичних наук, професор,
Запорізький національний університет
(м. Запоріжжя)*

ШКІЛЬНІ ПІДРУЧНИКИ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ДЛЯ 8 КЛАСУ ТА ПІДГОТОВКА ДО ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ (НА ПРИКЛАДІ ОДНІЄЇ ТЕМИ)

Проблема створення підручника нового покоління з історії України була і залишається на сьогодні головною темою для критики і аналізу освітян. Підручник є одним з найголовніших засобів навчання учнів в Україні. Підручник має формувати вільну особистість з загальнолюдськими та національними цінностями, з вміння сприймати явища і давати їм оцінку, виражати свою точку зору. Шкільний підручник повинен бути головним помічником школярів для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання з історії України. Цей тест є важливим

етапом у житті кожного учня, що перевіряє знання здобуті ним з 7-го по 11 клас. Зовнішнє незалежне оцінювання з історії України проводиться з 2007 року, але питання можливості школярів скласти ЗНО на базі шкільного підручника залишається досі актуальним.

Метою роботи є дослідити чи реально підготуватися до зовнішнього незалежного оцінювання за шкільними підручниками 8 класу з історії України на прикладі теми «Українські землі в 20–90 рр. XVIII ст.». Для розкриття цього питання проводився аналіз підручників з історії України для 8 класу загальноосвітніх закладів України (автори – О.В. Гісем, О.О. Мартинюк [1]; Г.К. Швидько, П.О. Чорнобай [2]; В.С. Власов [3]; Н.М. Сорочинська, О.О. Гісем [4]) та завдань зовнішнього незалежного оцінювання (2016-2020 рр.).

У зовнішньому незалежному оцінюванні (2016-2020 рр.) містилося 21 завдання з теми «Українські землі в 20 – 90 рр. XVIII ст.». У ЗНО за 2016 р. – 5 питань, 2017 р. – 3, 2018 р. – 5, 2019 р. – 6, 2020 р. – 2.

Опрацювавши зміст ЗНО за 2016 р. [5] було проаналізовано 5 питань за темою «Українські землі в 20 – 90 рр. XVIII ст.». Перше питання під номером 43 «Що стало результатом прийняття козаками умов, висунених царським урядом», яке перевіряє вміння учнів працювати з документами. Тобто перевіряється сформованість в учнів логічної компетентності. В жодному з аналізованих підручників не зустрічається цього документу, тому для розуміння цього завдання учень повинен ознайомитися з додатковими матеріалами. Для наступного питання 44 «Створення яких губерній у складі Російської імперії стало наслідком третього поділу Речі Посполитої?» учень повинен оволодіти знаннями про адміністративно-територіального поділ Речі Посполитої після третього поділу. У підручнику О.В. Гісема, О.О. Мартинюка подається інформація з приводу створених губерній на українських землях у складі Російської імперії після Третього поділу Речі Посполитої у параграфі 32 під назвою «Правобережжя та західноукраїнські землі в другій половині XVIII ст.». У підручнику Г.К. Швидько, П.О. Чорнобай подається відповідь на питання зовнішнього незалежного оцінювання у параграфі 37 під назвою « Три поділи Речі Посполитої. Зміни на Правобережній Україні в складі Російської імперії». У підручнику В.С. Власова подана інформація у параграфі 34 під назвою «Правобережна Україна та західноукраїнські землі». У підручнику Н.М. Сорочинська, О.О. Гісем в параграфі 33 під назвою « Правобережна Україна та західноукраїнські землі в останній чверті XVIII ст.» зовсім не подається інформація про поділ українських земель у складі Російської імперії на три губернії, тобто при підготовці до ЗНО з приводу цього питання учень повинен звернутися до додаткових матеріалів. Питання 45 «Пам'ятка архітектури, зображена на фото, є окрасою міста» несе на меті перевірку знань учня про пам'ятки архітектури та їх місце розташування. Після аналізу підручників можна казати про те, що в кожному з підручників наявне зображення Покровської церкви. Однак, у підручнику В.С. Власова в параграфі 36 під назвою «Архітектура та образотворче мистецтво» в

пункті «У чому особистості тогочасної української архітектури?» подана найбільш повна інформація для того, щоб в школяра склалася цілісна картина про Покровську церкву без використання додаткових матеріалів. Питання 55 вимагає від учня встановити відповідність між подіями та роком. В усіх проаналізованих підручниках згадуються усі події та рік, коли вони відбулися, тому зміст шкільних підручників повністю відповідає цьому завданню ЗНО.

У 2017 році зовнішнє незалежне оцінювання [6] було дві сесії – основна та додаткова. В основній сесії ЗНО подано лише одне питання з теми: «Українські землі в 20 – 90 рр. XVIII ст.». Це питання 44 сформоване таким чином: «Задунайську Січ було створено на землях, підвладних...» та учень повинен обрати одну правильну відповідь. Питання вимагає від учня знання карти та перевіряє сформованість в учня карто описових вмінь. Майже всі проаналізовані підручники, окрім підручників О.В. Гісема, О.О. Мартинюка та В.С. Власова, відповідають завданню ЗНО, тому учень зможе лише на базі шкільного підручника надати правильну відповідь. У додатковій сесії можна простежити одне питання з теми. Завдання 44 містить уривок з історичного джерела «Гонта поніс заслужену кару...» для перевірки вміння учня працювати з поданим джерелом. Жоден проаналізований підручник не подає цього історичного джерела, але воно надається учням на зовнішньому незалежному оцінюванні. Тому, зміст підручників не відповідає даному питанню ЗНО та учень повинен звертатися до додаткових джерел інформації.

У 2018 р. [7] було проведено дві сесії: основна та додаткова. В основній сесії міститься три питання з використанням знань з теми «Українські землі в 20–90 рр. XVIII ст.». Питання 44 передбачає роботу учня з картосхемою за якою треба визначити території, що ввійшли до складу Російської імперії в результаті російсько-турецької війни 1787 – 1791 рр. Всі проаналізовані підручники, окрім підручника Н.М. Сорочинська, О.О. Гісем, формують в учнів просторову компетентність та подають чіткий матеріал для виконання учнем завдання зовнішнього незалежного оцінювання з цієї теми. Питання 58 «Установіть послідовність подій» вимагає від учня знань про літопис Г. Граб'янки та розташування в правильній послідовності основних подій цього літопису. Завдання перевіряє в учнів сформованість хронологічної та інформаційної компетентності. У підручниках, які були проаналізовані не подається уривків з літопису Г. Граб'янки, які треба знати для розуміння питання зовнішнього незалежного оцінювання. Тобто, підручники лише подають загальні особливості літопису, а не змістовий опис. Отже, для того, щоб учень зміг розібратися з цим завданням на ЗНО він повинен бути ознайомлений зі змістом літопису додатково.

У 2019 р. в основній сесії ЗНО [8] виявлено три питання з теми «Українські землі в 20–90 рр. XVIII ст.». Завдання 44, 45, 46 спрямовані на роботу учня з фрагментом історичного документа та перевірку сформованості уміння оцінювати історичні джерела та застосовувати критичного мислення. Завдання 44 потребує від

учня визначення про яку Січ йдеться в документі, тобто учень повинен володіти знаннями про Задунайську Січ. Завдання 45 вимагає від учня визначення за допомогою документа, що спричинило створення Січі. Завдання 46 перевіряє знання учнів про постать Йосипа Гладкого. Ні один з проаналізованих підручників не подає історичні джерела, яке представлено у завданні зовнішнього незалежного оцінювання. Отже, можна зробити висновок, що не можливо лише на базі шкільного підручника скласти ЗНО.

Зовнішнє незалежне оцінювання у 2020 р. [9] проводилося двома сесіями: основна і додаткова. У основній сесії міститься лише одне завдання з теми «Українські землі в 20–90 рр. XVIII ст.». Завдання 44 «Проаналізуйте уривок з історичного джерела» передбачає перевірку сформованості в учнів логічної компетентності та правильного її застосування у роботі з історичним джерелом. Завдання вимагає від учня знання матеріалу про Коліївщину. В жодному з проаналізованих підручників не зустрічається цього історичного джерела і тому яскраво простежується розбіжність між завданнями ЗНО та матеріалом підручників.. У додатковій сесії наявне лише одне завдання з теми «Українські землі в 20-90 рр. XVIII ст.». Завдання 44 «Виявом «соціального розбійництва» на теренах Галичини, Буковини та Закарпаття в XVI–XIX ст. була діяльність» перевіряє знання часу та території діяльності опришків. Отже, це завдання ЗНО відповідає змісту усіх проаналізованих підручників, бо у параграфах підручників розглядається час, території та особливості поширення руху. Таким чином, у двох сесіях наведено лише два питання, які передбачають вміння аналізувати історичне джерело та знання поняття «опришки».

Отже, проаналізувавши підручники, можна зробити висновок, що учень не зможе скласти ЗНО лише на базі шкільного підручника та має використати для цього додаткові джерела. Більшість питань з теми «Українські землі в 20–90 рр. XVIII ст.», які надані в ЗНО з 2016–2020 рр. школяр не буде в змозі вивчити лише завдяки підручникам. Наприклад, велика кількість історичних джерел та зображення архітектурних пам'яток, які подані у ЗНО зовсім не можливо знайти у шкільних підручниках. Тому аби учень склав зовнішнє незалежне оцінювання йому слід використовувати додаткові методичні матеріали. Слід зазначити, що зовнішнє незалежне оцінювання та шкільні підручники потребують корекції.

Список використаних джерел

1. Гісем О.В., Мартинюк О.О. Історія України : підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Х. : Ранок, 2016. 272 с.
2. Швидько Г.К., Чорнобай П.О Історія України: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : Генеза, 2016. 352 с.
3. Власов В.С. Історія України: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів. К. : Генеза, 2016. 256 с.
4. Сорочинська Н.М., Гісем О.О. Історія України: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2016. 304 с.
5. Завдання тесту зовнішнього незалежного оцінювання 2016 року з історії України. 2016.
6. Завдання тесту зовнішнього незалежного оцінювання 2017 року з історії України.

Основна сесія. 2017.

7. Завдання тесту зовнішнього незалежного оцінювання 2018 року з історії України.

Основна сесія. 2018.

8. Завдання тесту зовнішнього незалежного оцінювання 2019 року з історії України.

Основна сесія. 2019.

9. Завдання тесту зовнішнього незалежного оцінювання 2020 року з історії України.

Основна сесія. 2020.

*Анастасія Кольченко,
студентка III курсу спеціальності «Середня освіта (історія)»
Науковий керівник: Турченко Г. Ф.,
доктор історичних наук, професор,
Запорізький національний університет
(м. Запоріжжя)*

ІМПЕРСЬКІ ІСТОРИЧНІ МІФИ ЯК ЗАСІБ ІНФОРМАЦІОННОГО ВПЛИВУ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Збройна агресія РФ проти України актуалізує проблематику питання вироблення дієвих засобів протидії російської агресії, який має на меті зміну морально-етичних норм та цінностей певних соціальних груп.

Сучасність диктує нові тенденції розмиття відмінностей між станом війни і миру. Війни вже не оголошуються, а коли почались, йдуть не за звичним нам шаблоном. Особливо виразно це проявляється по завершенню холодної війни в умовах посилення процесів глобалізації.

Найважливішим полем боротьби за свідомість громадян став новий тип збройних конфліктів – гібридна війна. Це не лише про інформаційний вплив, а одночасно й економічна, смислова, людська війна. На неї працюють всі, хто має вплив на населення: відомі актори, співаки, письменники, режисери. Військові дії задають лише тло для більш масштабної війни в людському розумі [1].

На думку професора Г. Почепцова, сьогоденний конфлікт між Україною та Росією представляє собою саме смислову війну, яка є довготривалою і зайнята не так фактами, скільки зміною інтерпретацій фактів, щоб опонент прийняв потрібне для атакуючої сторони рішення. Сутність такого підходу полягає у зміщенні центру зусиль з фізичного знищення противника в рамках масштабної війни до застосування засобів так званої «м'якої сили» проти країни-противника з метою дезінтеграції та зміни її керівництва, включення до сфери свого впливу [5].

Варто зазначити, що історична спадщина стала одним із головних компонентів гібридної війни, яку веде Росія проти України. Для загострення протиріч, зміни суспільної думки Російська Федерація використовує фальсифікацію історії з метою розвіяння української ідентичності. Зазначаючи час від часу уточнень, ці міфи наполегливо нав'язують спотворений образ минулого України під потрібним для Москви кутом. У цьому контексті важливим компонентом є психологічні методики програмування, маніпулювання та блокування людської свідомості.

Як зазначає В. Брехуненко, мета Росії не обмежується ідеологічним впливом на українців та росіян, вона формує викривлене на її користь сприйняття нашої держави й історії у світі. У XIX–XX ст. це мало обґрунтувати закономірність перебування України у складі Російської імперії та СРСР, нині – природність претензій Кремля на те, що Україна належить до простору «законних» російських впливів з перспективою її поглинання [2].

Головним російським міфом є, навіювання меседжу «failed state», ніби Україна це штучне утворення, клаптикова держава, яка утворилась тільки за рахунок СРСР. Основною метою є посіяти зневіру, розхитати уявлення про історичну закономірність, ніби то позбавленої здатності до самоорганізації в окрему державу. Пропаганда не бере до уваги, той факт, що сучасна країна існує на етнічній українській території починаючи з середини I тисячоліття, завжди була органічним явищем життя незалежно від імперських зазіхань сусідів.

«Україна – її не було ніколи! Її створили більшовики! Дайте мені документ XVIII століття, де буде написано «українська держава з кимось уклала угоду». Дайте мені документ XIX століття! Немає жодного документа! Ніхто ніколи не укладав жодних угод з Україною! Це породження радянської влади! Всі говорили російською і були росіянами! Ми вас зробили! 80% росіян змусили записати себе в паспортах «українець»! З України ви всі вперті, тупі й хворі! Вони напівросіяни, напівукраїнці. Напівдержава, напівтериторія!» – кричав В. Жириновський в ефірі програми «60 хвилин» 16 липня 2019р. на телеканалі «Росія-1» [3].

З метою створення образу давньої величі могутньої Росії, виставити Україну позбавлену твердих історичних корінь, пропагандисти активно запевняють, що Росія – це спадкоємця Київської Русі. У свою чергу насаджується міф про єдину давньоруську народність Київської Русі, з якої надалі виокремилися росіяни, українці та білоруси. «Освічена французька публіка знає про російську Ганну, королеву Франції. Молодша дочка нашого великого князя Ярослава Мудрого була дружиною Генріха I», – сказав В. Путін 29 травня 2017 р. на зустрічі з президентом Франції Е. Макроном [4].

Виникає логічне питання, а які свідчення дають змогу аргументувати, що внаслідок монгольської навали князі північно-східних князівств вважали себе правонаступниками Київської Русі? Зрештою, вершинами державотворення українців були Київська Русь, Галицько-Волинське князівство, Гетьманщина, УНР, Українська Держава, ЗУНР та сучасна держава – Україна.

З метою розколу української державності, укорінення у свідомості уявлення про сучасний Схід та Південь України – це лише землі, які були колонізовані у XVIII ст. виключно завдяки росіянам, керівництво РФ почало втілювати дезінтеграційний проект «Новоросія» [6]. Цей проект створено задля того, щоб сформуванню самоідентифікацію жителів південного сходу, продемонструвати існування альтернативної національної ідентичності, сформуванню ідеї регіональної окремішності.

У цьому ключі пропаганда використовує прийом «Bandwagon» або ж «заскакування на воза» - апеляція або звернення до думки загальної маси. Це є класичною ознакою інформаційної війни на принципах симуляцій – гри в демократичний процес або його імітацію. Він застосовується для виправдання певних дій та рішень представників політичних еліт або керівництва держави, трактуючи їх як реалізацію народного волевиявлення.

Їх ідеологічним обґрунтуванням стала концепція «розділеного народу», відновлення «історичної справедливості», що включає в себе образ Росії – збирачки розділеного штучними кордонами «руського мира». Кремль вдається до історичних маніпуляцій, які нібито мають обґрунтувати право Росії на ті чи інші території. 26 квітня 2019 р. в мережі було опубліковано відео, на якому В. Жириновський ріже торт у вигляді України і примовляє: «Чернігів, Суми, Донецьк, Запоріжжя – це все Росія. Ми Києву залишаємо те, з чим він до нас прийшов – Київ, Поділ, щось ще. Ідеальний варіант, щоб вони не ображалися – ми залишаємо Україні 1/3, у напрямку заходу. Решта – це Південно-Східна Росія, Малоросія і Новоросія. А тут нехай називається Галичина – це я залишаю їм» [7].

За таким же принципом події Революції Гідності були інтерпретовані Москвою як путч, організований західними спецслужбами на території, яка історично повинна входити в зону виключного впливу Росії. Активно також використовується прийом «name – calling» або ж «навіщування ярликів» на шквалт «фашисти», «бандерівці», «київська хунта». Створюється міфологізація, ніби в Україні живуть мільйони російських людей, і Росія повинна стати на їх захист, адже вона є гарантом безпеки «руського мира».

Таким чином, гібридна війна Росії проти України на історичному ключі ведеться з метою знищити історичну пам'ять українців, створити відчуття меншовартості українців, закарбувати міф про Путіна як збирача «російських історичних територій». За рахунок цього, українське суспільство має поставити перед собою завдання спростування ключових російських імперських міфів з якими кожен може зіштовхнутися у інформаційному просторі, активніше використовувати науково обґрунтований формат збереження національної ідентичності аби стати на захист незалежності України.

Список використаних джерел:

1. Барна О. С. Інформаційний простір України як чинник суспільної консолідації в умовах гібридної війни. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2019. Вип. 86. С. 365–376.
2. Брехуненко В. Війна за свідомість. Російські міфи про Україну та її минуле. К., 2017. 280 с.
3. Виступ В. Жириновського в ефірі програми «60 хвилин» на телеканалі «Росія-1». *Россія 1. 60 минут. YouTube!*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=mT-06OElt8o&feature=youtu.be> (дата звернення: 03.11.2021)
4. В. Путін на зустрічі з президентом Франції Е. Макроном. *BBC News Ukraine*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-40096832> (дата звернення: 17. 05. 2021).
5. Почепцов Г. Г. Сенси і війни: Україна і Росія в інформаційній і смисловій війнах/ Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 316 с.

6. Турченко Г., Турченко Ф. Проект «Новоросія»: 1764–2014. Ювілей на крові / Наук. ред. Ф. Г. Турченко. Запоріжжя : ЗНУ, 2014. 116 с.

7. «Україна» – подарок Жириновському на день родження! *Россия 1. 60 минут*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=maqoPXetjJE> (дата звернення: 03. 11. 2021).

*Анастасія Лапченко,
кандидат історичних наук,
асистент кафедри ЮНЕСКО та соціального захисту,
Державний біотехнологічний університет
(м. Харків)*

СЕРЕДНЬОВІЧНА ДЕРЖАВА КРАЇН ЄВРОПИ В РАННЬОФЕОДАЛЬНИЙ ПЕРІОД

Європейський феодалізм зароджувався в умовах зіткнення і взаємодії античного рабовласницького суспільства з родоплемінним “варварським” суспільством германських, кельтських, слов’янських та інших народів Центральної, Північної і Східної Європи, що відбувалися у період з IV по VII ст. в умовах так званого Великого переселення народів. Саме на цей час випав пік міграційних процесів по всьому континенту, що радикально змінили його етнічну, культурну та політичну структуру. Серед численних варварських королівств, що виникли на території римської провінції Галії до кінця V ст. сформувалося королівство салічних франків на чолі з Хлодвігом (481–511 рр.) [1, с. 29]. Держава франків стала класичним прикладом ранньофеодальної монархії. Її формування супроводжувалося розпадом первіснообщинного ладу та переходом до феодальних відносин, минувши стадію класичного рабства.

Важливим джерелом вивчення Держави франків є збірка правових звичаїв «Салічна правда» (рубіж V–VI ст.), в якій письмово зафіксовано суспільний лад салічних франків на етапі переходу від родового до ранньокласового суспільства. У

V–VI ст. у франків зберігалася стара община *марка* [4, с. 127], члени якої колективно володіли землею та переважно були рівноправними селянами-воїнами.

У VIII–IX ст. проходив основний процес формування феодальних відносин. У франкському суспільстві відбувався аграрний переворот, що привів до повсюдного затвердження крупної феодальної земельної власності і до втрати общинником землі. Нововведення у форми земельного володіння здійснив король Карл Мартелл

(VIII ст.) [5, с. 59]. Прагнучи підсилити центральну владу в державі і тим самим запобігти її розпаду на сеньйорії, правитель вирішив створити якісно нове військо

феодальне ополчення під контролем короля. Конфіскувавши частину земель політичних супротивників, Мартелл почав роздавати бенефіції земельні наділи, що

надавалися у володіння дружинникам за військову службу. Між королем і бенефіціарієм виникав феодальний зв’язок: король ставав сеньйором, бенефіціарій

васалом. Отримання землі супроводжувалося клятвою вірності. Після смерті бенефіціарія його земля і обов’язки переходили до сина. Якщо його не було, король міг вилучити земельну ділянку і передати її іншому.

З середини VIII ст. розпочався період завершення процесу розшарування франкського суспільства на феодалних землевласників і залежних від них селян. Цьому сприяло широке поширення стосунків заступництва, панування і підкорення, що виникають на основі особливих договорів. Заступництво мало наслідком встановлення особистої і майнової залежності селян від землевласників. Селяни передавали їм право власності на свої земельні ділянки, отримуючи їх назад на умовах виконання певних повинностей, сплати оброку тощо. Договори комендації виникли насамперед в стосунках селян з католицькою церквою, монастирями.

У IX ст. крупні бенефіціарії домоглися права передавати бенефіції у спадщину. На зміну бенефіцію приходять феод. Крупні феодали перетворюються на суверенів, які володіють політичною владою в своїх володіннях. У процесах становлення і розвитку державного апарату франків можна виділити ряд особливостей. Насамперед переродження органів племінної демократії франків в органи нової публічної влади, у власне державні органи. Також з формуванням сеньйоріальної монархії відбувалося поступове перетворення державної влади франкських монархів у «приватну» владу государів сеньйорів, що характерно для пізнього етапу розвитку франкської державності (VIII–IX ст.).

Розширення участі феодалної знаті в управлінні державою привело до поступової втрати королівською владою відносної самостійності та формальної одноосібності. Це відбулося у період, коли крупне землеволодіння набуло значних розмірів. Значну владу отримала створена раніше Рада короля, що складалася з представників знаті, служилого і вищого духовенства. Без її згоди король фактично не міг ухвалити жодного вагомого рішення. Знать поступово перебирала ключові позиції в управлінні не тільки в центрі, але й на місцях. Разом з ослабленням влади королів все більшої незалежності набували графи, герцоги, єпископи, абати, що стали крупними землевласниками [6, с. 147].

Важливе значення для централізації державної влади мали реформи Карла Мартелла. Він активно роздавав бенефіції, фондом для яких служили спершу землі, відібрані у політичних супротивників (непокірних магнатів), а коли ці землі закінчилися, він провів часткову секуляризацію церковних земель. Одночасно він сприяв поширенню християнства і розширенню володінь церкви на підкорених територіях.

Новій перебудові апарату управління сприяло широке розповсюдження імунітетних грамот, за якими територія, що належить власникові імунітету, вилучалася (частково або повністю) з відання державної влади в судових, податкових та адміністративних справах. Вотчинник отримував політичну владу над своїми селянами. Імунітетні грамоти, як правило, санкціонували стосунки політичної залежності селян від своїх сеньйорів вотчинників. Система імунітету неминуче повинна була спричинити посилення роздрібненості та місцевого сепаратизму. Однак за час правління Карла Великого (768–814 рр.) держава франків

досягла своєї найвищої могутності. Карл Великий став засновником тисячолітньої імперії, відомої згодом під ім'ям Священної Римської імперії германської нації.

Створена шляхом завоювань величезна територія містила декілька десятків народностей зі своїми традиціями і господарським укладом життя. Землі імперії були слабо пов'язані між собою та потребували постійного адміністративного і військового упокорення. Королівське (імператорське) управління зазвичай мало формальний характер. Тому Карл Великий усе життя проводив у військових походах [7, с. 229]. Зрештою така форма імперії була характерна для багатьох найбільших ранньофеодальних держав Європи.

В руках Карла Великого залишалася лише певна частина загальнодержавних повноважень, як-то традиційні охорона миру, охорона кордонів, координація дій центральної влади і вотчинних властей. До виконання цих функцій був пристосований імператорський апарат управління. Рада вищих представників духовної і світської знаті вирішувала всі найважливіші справи королівства. Збереглася посада графа. Важливу роль відігравали маркграфи воєначальники в прикордонних графствах. Для підтримки зв'язку центру з місцевими територіями створено посаду «королівських посланців», які були покликані наглядати за управлінням королівськими маєтками, правильністю здійснення релігійних обрядів, за королівськими суддями, здійснювали розгляд апеляційних скарг на рішення місцевих судів у справах про тяжкі злочини. Державні посланці могли вимагати видачі злочинця, який знаходився на території духовного чи світського сеньйора.

Тимчасове об'єднання під владою Каролінгів різних племен і територій за відсутності економічної, соціальної, правової і культурної єдності між ними могло тривати до того часу, доки франкські феодалі підтримували королівську владу. На середину IX ст. великі феодалі стали практично незалежними від центральної влади. Отже, разом з перетворенням владимонарха-вождя на владу государя-сеньйора на зміну ранньофеодальній монархії поступово приходила нова феодальна державна форма сеньйоріальна монархія.

Список використаних джерел

1. Ададуров В. Історія Франції. Королівська держава та створення нації (від початків до кінця XVIII століття). Львів : УКУ, 2002. 412 с.
2. Аннерс Э. История европейского права. М., 1996. 400 с.
3. Бирюков М.М. Европейское право. М.: Омега Л, 2006. 128 с.
4. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2008. 730 с.
5. Гудошников Л.М., Жидков О.А., Крашенинникова Н.А., Лысенко О.Л., Мишин А.А. История государства и права зарубежных стран. М.: Издательство «НОРМА» (Издательская группа НОРМА ИНФРА М), 2001. 704 с.
6. Дейвіс Н. Європа: Історія. К.: Основи, 2000. 1464 с.
7. Макачук В.С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб.. К.: Атіка, 2006. 680 с.

Олег Левін,
кандидат історичних наук, доцент,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
(м. Дніпро)

РОЗВИТОК ХРИСТИЯНСЬКОЇ САКРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ – СКЛАДОВА ЧАСТИНА ОСВІТНЬОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

Однією з складових частин освітньої стратегії розвитку духовної культури нашого суспільства є вивчення нашої історії, котра на пряму пов'язана з християнством. Розвиток цієї релігії на наших землях починається з Київської Русі, яка дуже швидко, завдяки цьому, розвивала свою культуру. А починалося все з християнської культури.

Говорячи про християнську сакральну культуру даного періоду, слід розрізняти власне те, що становило культуру церкви, і те, що розвивалося під впливом церкви, але безпосередньо до церковного життя не належало. Як і кожна релігія, християнство мало свій культ, тобто сукупність предметів, текстів і дій, що вважалися сакральними (священними) і регламентувалися церковними нормами. Тобто, до культури церкви у власному розумінні слова належать лише сакральні тексти [6, с. 87].

Якщо вести мову про сакральну літературу, то, передусім, слід зазначити, що у богослужінні використовували переважно уривки з Біблії разом із іншими ритуальними текстами. Сакральні книги склалися у вигляді апракосів (від грец. святковий): Євангелієапракос містило синаксарій (служби на рухому частину свят) і місяцеслов (служби на нерухому, календарну частину свят).

Найдавніші короткі апракоси – це списки з болгарських збірників X–XI ст., служба тільки для святкових днів; повний апракос містив також читання і на будні дні (Мстиславове Євангеліє – XII ст.).

Крім служебних книг, писалися книги четьї (тобто для читання, переважно про житіє святих) і толкові. Толкові книги – це уривки з Біблії, супроводжувані коментарями різних авторів. До складу толкових книг включали не тільки офіційно прийняті церквою тексти, а й тексти отреченні, не визнані апокрифи, наприклад «Євангеліє от Фоми», або «Євангеліє от Філіпа», або збірник висловлювань грецьких язичницьких мудреців «Менандр».

Серед текстів, які вживалися в культових дійствах можна виділити тексти як формули і тексти, які вимагали імпровізації. Прикладом останніх можуть бути проповіді. Тексти проповідей виходили за межі суто релігійної тематики, мали моральне, політичне і філософське значення. Саме таким зразком проповіді, тобто дійства сакрального і водночас літературного, богословсько-філософського тексту, розповсюджувалися і використовувалися як зразок аж до XVII ст. Найвідоміші і в

Русі, та за її межами – «Слово про Закон і Благодать» митрополита Іларіона, та «Повчання дітям» Володимира Мономаха.

Ще одним з напрямків стали так звані житія – життєписи князів, які стали жертвами кривавих усобиць (починаючи з Бориса і Гліба, канонізованих церквою, і включаючи життєписи, що входили до літописів та патериків).

Житія становили частину богослужебної літератури, – на кожен день року припадає кілька житій і пам'ятей святих. Говорячи про життєписи святих та мучеників, слід зазначити, що це ні біографії чи оповідання про життєвий шлях у звичному для нас розумінні. Житіє немовби переносило людину з «нашого», земного, тваринного світу в світ «небесний», вічний, позачасовий і виключно символічний. Житіє повністю абстрагувалося від земних реалій, тому й створювалося воно за певною стандартною схемою. Як «свій» покійний, святий і мученик залишався членом церкви, його не тільки поминали – він незримо був присутній під час служби, як і інші члени церкви, тому і зберігав щось і від свого «Я» (індивідуальне і неповторне «житіє» і ім'я), але вкрай абстрактне, як «адресу». Наприклад «Житіє Теодосія Печерського», «Житіє Антонія Печерського» та інші.

Що стосується сакральної архітектури, то це, безумовно, є архітектура храму. Церква мала бути і була напівтемною, присмерк земного буття був достатньо густим, але не повним – світло, що ледве відчутно ллється згори, з вузких вікон, повинне бути лише надією. Головне джерело світла – свічники; вони могли бути майже зовсім погашені, а могли під час свят яскраво горіти, символізуючи торжество єднання з Богом [7, с. 253].

Перші кам'яні собори були на Русі великою рідкістю і будувалися строго за візантійськими зразками. Такими є споруджений Володимиром Великим собор Богородиці – «десятинна» церква, Софійський собор у Києві, збудований за часи Ярослава Мудрого.

На час, коли Київська Русь прийняла християнство, розвиток отримав живопис. Живописними образами вкривали увесь внутрішній простір храму. Існувала чітка система, за якою на площинах стін розміщували різні сюжети та фігури. Образний ряд читався, як і текст, зліва направо і згори вниз, починаючи з купола. Сьогодні ми можемо «прочитати» живописний текст класичного східнохристиянського храму в Київській Софії. В центрі куполу знаходиться образ Христа-Пантократора (вседержителя). В просторі храму зображено священні події, свята, просто лики святих, адже церква є сукупністю усіх її членів, у тому числі небесних.

Образи, які ми бачимо у храмі, є символами того ж порядку, що і слова: образами храм розповідає свою сакральну ідею. Техніка живопису повністю була засвоєна у Візантії. Під час будівництва Софії Київської у дворі було організовано виробництво різнобарвної смальти – особливої смоли, призначеної для виготовлення мозаїк. І укладання мозаїк, і малювання фресок у Софії йшло під керівництвом грецьких майстрів.

Але вже при спорудженні Софії Новгородської майстри-слов'яни були керівниками художніх робіт; немає сумніву, що вчилися вони на київському будівництві. Відомо, що одним з перших художників-іконописців був Аліпій (Алімпій) з Печерського монастиря, який також отримав дар чудо творіння, який зціляв людей силою Господньою.

Що стосується музики. Сакральна музика, безсумнівно, була невід'ємною складовою тієї священної містерії, яку ми називаємо службою.

Спів у службі був підпорядкований словесному тексту, позбавлений ритмічної організації і самостійної мелодії. Східнохристиянській сакральній музиці чужде відокремлення музичного матеріалу від слова. Прикладом для нас є Києво-Печерська лавра з її Київським наспівом (або розспівом).

Таким чином ми бачимо, що в різних напрямках сакральної культури на першому місці є слово. Тому, що «спочатку було слово». Суть сакральної культури якраз у тому і полягає, що вона прагне бути тим словом, тією мовою, якими з людьми говорить Бог [6, с. 112]. А слово переходило до книг. Культура виготовлення і читання книги, переклад і написання нових творів, тобто, професійна література в Київській Русі мала християнський характер. Книги писались на пергаменті – спеціально підготовленому матеріалі з телячої шкіри, почерком, який називався старший полу устав. Книга була справжнім витвором художнього ремесла, витвором мистецтва.

Отже сакральне Слово і сакральні контексти (ситуації) були одним з жанрів буття і книжних жанрів, до якого зводиться усе. Це стосувалася і мови, якою викладався книжний текст. Цей статус сакралізованих текстів та мови знаходив обґрунтування в християнській ідеології. Прикладом цієї частини культури є «Міней» та «Тріодей», оригінальна література Луки Жидяти «Повчання до братії» та інші.

Таким чином ми робимо висновок, що сакральна культура, та її різні напрямки, мала велике значення для розвитку християнства Київської Русі як прабатьківщини українського народу.

Список використаних джерел

1. Асєєв Ю.С. Джерела: Мистецтво Київської Русі. К.: Мистецтво, 1980. 214 с.
2. Брайчевський М.Ю. Утвердження християнства на Русі. К.: «Наукова думка», 1988. 261с.
3. Высоцкий С.А. Древнерусские надписи Софии Киевской XI–XIV. К.: «Наукова думка», 1966.239 с.
4. Горский В.Ф. Философские идеи в культуре Киевской Руси XI – начала XII в. К.: «Наукова думка», 1988. 213 с.
5. Лихачев Д.С. Поэтика древнерусской литературы. М.: Наука, 1979. 303 с.
6. Попович М.В. Нарис історії культури України. К.: «АртЕк»,1998. 728 с.
7. Толочко О.П., Толочко П.П. Київська Русь. Київ: Альтернатива,1998. 352 с.

*Єлизавета Любомирська,
студентка 4 курсу історичного факультету
Науковий керівник: Ігнатуша О.М.,
доктор історичних наук, професор,
Запорізький Національний університет
(м. Запоріжжя)*

УЧНІВСЬКИЙ І ВИКЛАДАЦЬКИЙ СКЛАД КОЛЕГІУМІВ В УКРАЇНІ XVII – XVIII ст.

Перші історичні довідки та статті з історії колегіумів з'явилися на початку XIX ст. Наприкінці століття існували вже спеціальні наукові публікації з історії окремих колегіумів. Серед істориків, які досліджували систему освіти та окремих закладів, можна виділити роботи В.А. Пархоменка, П.П. Пекарського, Л.Ю. Посохової, Т.М. Шевченко, М.В. Яременка. Джерела вивчення теми різновидові: офіційні документи – закони, укази, розпорядження вищих державних і церковних інституцій, а також документи особистого походження – щоденники, листи, спогади, записки.

Об'єкт дослідження – вища та середня освіта України XVII–XVIII ст. репрезентована колегіумами. Предмет дослідження – учнівський та викладацький склад колегіумів на території України зазначеної доби.

Згідно з джерелами особистого походження, а саме спогадів вихованців окремих колегіумів, «студентами» називали лише тих, хто навчався у філософському та богословському класах, всі інші були «учнями» [3, с. 142]. Але в офіційних документах такого поділу не спостерігається. Вірогідно цей поділ був лише умовний.

Учні різнилися за віком і соціальним походженням, наприклад у граматичних класах Харківського колегіуму наймолодшим учням було по 10 років, найстаршим – 20. У класах поетичних та риторичних вікові рамки складали 12–23 роки, у вищих класах від 18 до 28 років. Навчання не було обов'язком жодного стану і відбувалося на добровільних засадах.

В українських єпархіях XVIII ст., на відміну від російських, духовенство залишалось відкритим станом [4, с. 204]. Це зумовило більшу кількість учнів цього стану в колегіумах. До того ж, у списки синів духовенства включали і дітей церковнослужителів – паламарів, дияконів та інших.

Світськими учнями називали дітей не духовного стану. Тут були і сини козацької старшини і звичайних посполитих. Дослідник освіти М.В. Яременко наголошує на значному відсотку дітей козацької старшини [7, с. 15]. Наприклад у 1766 р. в Переяславському колегіумі двадцять учнів козацького стану походили з козацької верхівки. У 1767 р. в Чернігівському колегіумі 48 учнів походили з родин старшини. О.Травкіна налічує у Чернігівському колегіумі станом на 1768 р. лише 40 учнів з міщан та селян, і це зважаючи на те що, світських учнів було 111 чоловік, при їх загальній чисельності 213 осіб [5, с. 35].

До кінця XVIII ст. кількість учнів у всіх колегіумах була приблизно однакова, загальна кількість учнів по Російській імперії становила 2 589 чоловік. Найбільша кількість учнів навчались у Києво-Могилянській академії. Станом на 1727 р. їх там налічувалось 654 особи. Вони розподілялися по класах таким чином: богословський – 48, філософський – 84, риторики – 79, поетики – 84, синтаксису – 94, граматики – 61, інфіми – 84, фари – 117 [2, с. 109].

У 1740-х роках кількість учнів православних колегіумів зростає до 1 100. Єзуїтські колегіуми на початок XVIII ст. налічували лише 200–800 осіб. Наприклад Віленська академія мала загалом до 800 учнів [6, с. 151]. Серед випускників єзуїтських колегіумів були відомі українські діячі, такі як: Лазар Баранович, Богдан Хмельницький, Симеон Полоцький, Феофан Прокопович, Пилип Орлик та інші [6, с. 155].

Вчителів в документах часто іменували просто вчителями, хоча викладачів богослов'я і рідше риторики названо професорами, і, так само, вони підписували документи наприклад: «богословія професор ієромонах Єпифаній» [8, с. 145]. В єзуїтській практиці, що фіксує «Ratio Studiorum», всіх учителів називали професорами, навіть тих, що викладали в молодших класах. Українська педагогічна традиція засвоїла це звання, хоча Києво-Могилянська колегія не надавала вчених ступенів. Цікавим фактом також є найменування в православних колегіумах викладачів нижчих класів магістрами, по середньовічній університетській традиції.

Соціальний склад викладачів був доволі широкий. Більшість викладачів були вихідцями з духовного стану. З шляхтичів чи міщан або козацьких родин походив відносно невеликий відсоток, який протягом існування колегіумів був майже однаковим.

Варто уваги також те, що в XVII–XVIII ст. коли були утворені православні колегіуми, постало питання про викладачів, адже професійна група на відміну від Західної Європи на українських землях ще не сформувалась. Засновники колегіумів зверталися з проханнями до Києво-Могилянської академії і першими викладачами новоутворених колегіумів ставали або професори академії або її випускники. Поповнення викладацького складу відбувалося в перші роки існування колегіумів лише завдяки наполегливості єпископів.

Зверненнями до Синоду єпископ Єпифаній Тихорський домігся (від 22 лютого 1727 р.), прийняття постанови, якою наказувалося відпустити духовних осіб, які бажають стати учителями Харківського колегіуму, з Київської єпархії.

Першими викладачами Переяславського колегіуму були духовні особи: Іоан Лісієвич, Іоан Журовський, Стефан Деревницький. Першим світським викладачем став Олексій Малиновський [1, с. 237–238].

Звіт Єпифанія Тихорського за 11 жовтня 1727 р. свідчить про те, що у Харківському колегіумі працювало лише сім вчителів, всі колишні вихованці та викладачі Києво-Могилянської академії: Митрофан Слотвинський, Іларіон Григорович, Гавриїл Краснопольський, Авксентій Кивачицький, Варлаам

Тещинський, Петро Венсович, Петро Агнцов [4, с. 238].

На основі літератури можна провести класифікацію і виділити декілька типів викладачів.

Перший типаж, який виник раніше за інших, це вчителі-ченці, більшість з яких до вчителювання перебували в монастирях. Згодом, в якості підвищення, вони могли отримати посаду настоятеля монастиря. Серед таких вчителів були: Фадей Кокуйлович, Тимофій Максимович, Антоній Стаховський, Йов Базилевич, Платон Малиновський, Варлаам Тещинський, Варлаам Шишацький та інші [4].

Число учителів-ченців у третій та четвертій третинах XVIII ст. зменшилося з 41 до 22 % (до загального числа викладачів), а число білого духовенства зросло відповідно з 22 % до 25 %. Число світських осіб (тих, які не мали священницького чи чернечого чину), зросло з 36 до 53 %. На кінець XVIII ст. ченці становили 18 %, біле духовенство – 20 % й світські викладачі – 61 % від загальної чисельності наставників колегіумів [3, с. 239].

Другий різновид вчителя колегіуму, це – молодий вчитель, вчорашній студент. Більша частина цих вчителів працювала лише кілька років. Потім, після рукоположення, вони отримували місце священника в єпархії. З останньої третини XVIII ст. кількість цих викладачів зростає вдвічі. Зафіксовані також серед викладачів студенти, старшокурсники. Вони викладали в молодших граматичних класах. До речі, така практика не рідкість в єзуїтських колегіумах, тож, вірогідно, причина не в нестачі викладачів, а скоріше це була практика випробовування для нових потенційних вчителів.

Третій вид вчителя колегіуму з'являється з другої чверті XVIII ст. Це були вчителі, які з плином часу не змінювали свою діяльність, формуючи певний професійний прошарок.

Відомі поодинокі випадки коли вони переходили з одного навчального закладу в інший, наприклад: Наркіс Армашенко, Афанасій Вольховський, Гавриїл Гиновський. Вони перейшли до Києво-Могилянської колегії.

Оскільки, вчителювання було головним заняттям в їхньому житті, цей тип можна вважати першими професійними вчителями.

Підсумовуючи треба зазначити що, викладання вимагало багато зусиль від вчителя, адже у класі було від 30–40 до навіть 100 учнів. Основні предмети викладалися кожен день по дві-чотири години, другорядні, якими певний час були географія та історія читалися зазвичай два рази на тиждень по дві години на предмет. Окрім безпосереднього викладання, обов'язком вчителів було проголошення проповідей особливо у святкові чи недільні дні.

Прошарок професійних викладачів формується з плином часу. Відзначається поява світських учителів при збереженні практики вчителювання особами духовними та практика викладання в молодших класах старшими учнями. Цікаво те, що більшість викладачів походили зі стану духовного, а зі шляхтичів, міщан, або козацьких родин вийшла відносно невелика частка. Їх відсоток залишався майже

незмінним протягом усієї історії колегіумів.

Список використаних джерел

1. Пархоменко В.А. К истории образования на Украине. *Киевская старина*. 1905. № 9. С. 235–247
2. Пекарский П.П. Наука и литература в России при Петре Великом: в 2 т. Санкт-Петербург: Общественная польза, 1862. Т. 1. 728 с.
3. Посохова Л.Ю. «Академічне повсякдення» викладачів та учнів православних колегіумів України XVIII ст. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Вип. 40. 2008. 46 с.
4. Посохова Л.Ю. На перехресті культур, традицій, епох: православні колегіуми України наприкінці XVII – на початку XIX ст. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. 400 с.
5. Травкіна О.І. Про склад учнів Чернігівського колегіуму. *Сіверянський Літопис*. 1997. № 3. 36 с.
6. Шевченко Т.М. Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверті XVI–XVII ст. Львів: Свічадо 2005. 340 с.
7. Яременко М.В. Яких козаків діти навчалися в Києво-Могилянській академії? *Київська старовина*. 2010. № 3. С. 3–19
8. Ratio Studiorum. Уклад студій Товариства Ісусового. *Система єзуїтської освіти / Паранько Р. (пер.), Маслюха А. (пер.)*. Львів : Свічадо, 2008. 252 с.

Олександр Мельник,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри суспільно-гуманітарних наук,

Таврійський державний агротехнологічний університет

імені Дмитра Моторного

(м. Мелітополь)

ІСТОРИЧНА РОЛЬ ЗЕМЕЛЬНОГО БАНКУ

У ПРОВЕДЕННІ АГРАРНОЇ РЕФОРМИ (кінець XIX – початок XX ст.)

Завершальним етапом земельної реформи в аграрній сфері має стати запровадження повноцінного ринку земель сільськогосподарського призначення та іпотеки землі, що означатиме повну імплементацію правил ринкової економіки у земельні відносини країни. Необхідним джерелом для розробки нової нормативної бази є законодавство тих держав, які накопичили позитивний досвід в упорядкуванні аналогічних відносин, проте не слід забувати і про власні історичні напрацювання. Вітчизняна історія містить безцінний матеріал та досвід, що спонукає нас звернутися до діяльності державних земельних банків (селянського та дворянського) у перерозподілі земельної власності з метою найбільш ефективного використання земель сільськогосподарського призначення.

До початку 80-х рр. XIX ст. у сільському господарстві Росії чітко визначилися дві тенденції: по-перше, значна частина поміщицьких господарств, які на змогли використати переваги найманої праці – занепадала, по-друге, заможне селянство починає виступати у якості самостійного класу землевласників. Цей процес супроводжувався поступовим переходом земельної власності [1].

18 травня 1882 р. Положення про Селянський поземельний банк було

затверджено Олександром III. Новостворена кредитна установа отримувала статус урядової і була підпорядкована Міністерству фінансів. На початок відкриття операцій Селянського банку було утворено 11 його відділень у різних губерніях Російської імперії. Показовим є те, що перші відділення з'явилися саме на території України: у Київській, Чернігівській, Полтавській, Подільській, Волинській, Катеринославській, Херсонській губерніях [2, с. 194]. Селянський поземельний банк створювався з метою влаштування доступного селянам кредиту для купівлі землі шляхом урядового посередництва між продавцями і покупцями [3, с. 62].

Проте за відсутності вільного ринку землі права селян, що визначали їхню правосуб'єктність, залежали від волі поміщика і не мали належних юридичних гарантій, а відтак їх застосування прямо пов'язувалося з дозволом або згодою власника землі.

Селянський банк був державною установою, яка видавала іпотечні кредити сільським товариствам і окремим селянам розміром не більше ніж 125 крб. на одну особу і 500 крб. на домогосподарство терміном на 24,5 роки (під 7,5 %) або на 34,5 роки (під 8,5 %). Селяни під час купівлі землі повинні були одразу внести частину ціни землі, яка спочатку становила 20–25 %. Сума, що залишалася, покривалась банком у вигляді довгострокової позики під заставу землі (на термін до 55 років). Селяни повинні були щорічними платежами погашати відповідну частину боргу і нараховані відсотки.

Отже селянський кредит був влаштований урядом на рівні ринкових цін, що склалися в країні. Але, на відміну від акціонерних банків, в уряді були потенційні можливості здешевлення кредиту на 1,5 %, якщо б він визнав за доцільне змінити правове становище умов приватного кредитування відповідно до пропозицій банкірів. Це свідчить про те, що істинною метою діяльності було отримання державою прибутку за рахунок селян. Позичальники через свою несправність не тільки позбавлялися придбаної землі. У разі, якщо ця земля була неподільною з його надільною ділянкою, то примусове відчуження впливало на господарство в цілому. Якщо ж уся земля опинялася в заставі, наслідком несправності у платежах ставало розорення.

Щоб зменшити ризики банк надавав перевагу більш заможним клієнтам: зменшуючи розмір кредиту щодо вартості землі: з 90 % вартості до 60–70 %. З 1883 р. по 1890 р. розмір доплат зріс з 9,6 % до 36,8 %. З 1885 р. банк почав скорочувати обсяги своїх операцій, довівши їх з 13771978,00 крб. до 4 438 667,00 крб. у 1891 р. [4, с. 132].

У роки Столипінської реформи був дещо збільшений розмір позики, що видавалася общинам під заставу надільної землі для придбання ділянок у приватних власників без посередництва банку. Законом від 5 липня 1912 року розмір такого роду позики встановлювався у вигляді 60–90% від вартості придбаної землі. Разом із цим у зв'язку з початком I Світової війни законом від 23 серпня 1914 року розмір усіх різновидів позик Селянського поземельного банку був знижений на десять

відсотків [5, с. 109].

Тобто за призначенням позики банку поділялись на п'ять категорій: 1) під заставу власної землі; 2) під заставу надільної землі; 3) під заставу ділянки, придбаної при посередництві банку; 4) під заставу ділянки, придбаної з фондів банку; 5) під заставу землі, придбаної без допомоги банку. При цьому термін повернення їх був обмежений 12, 18, 28, 41, 55,5 роками. Загальний обсяг позик, виданих банком у роки Столипінської реформи, дорівнював 1 млрд. золотих карбованців. Серед недоліків діяльності банку була відсутність примусових засобів стягнення недоїмки та його суто комерційний характер.

Ідея створення селянської кредитної установи мала як супротивників, так і прихильників, проте останніх було значно більше. Заснувавши Селянський поземельний банк, уряд ставив за мету забезпечити малоземельне, а також молоде покоління селянства

Після кількох років дебатування, на прохання дворянства, в 1885 р. було створено Державний дворянський земельний банк, який займався видачею позик на пільгових умовах спадковим дворянам. Із заснуванням цього банку завершується становлення іпотечного кредиту, що стало важливою віхою у формуванні банківської системи ринкового типу другої половини XIX ст. Позички видавалися банком під заставу землі (в тому числі й тієї, що вже була закладена в приватних земельних банках) на терміни 48,8 років та 36,7 років під відповідно 5,67 та 6,25 % на рік. Згодом термін видачі позичок було продовжено до 66 років, а в 1897 р. відсотки було зменшено до 3,5 % на рік [6, с. 11]. Оскільки заявок на отримання такого кредиту відразу ж надійшло дуже багато (з кінця 1885 р. по 1 січня 1887 р. в 24 відділення банку було подано 3935 прохань на видачу позичок під заставу 3402550 дес. землі на суму 144436555 крб.), то із виданих в 1886-1889 рр. Державним банком дотацій іпотечним установам на суму 257,5 млн руб. – 90 % було отримано саме Державним дворянським земельним банком [7, с. 60].

Даючи оцінку ролі держави у сфері іпотечного кредитування наприкінці XIX – на початку XX ст., слід взяти до уваги становий характер російської держави. Наявність привілейованого дворянського стану неминуче накладала відбиток на економічну політику. Держава була готова надавати пільги одним станам за рахунок інших і, зрештою, за рахунок усієї економіки в цілому. Численні пільги, що надавалися урядом Дворянському банку – яскравий тому приклад. Тому у сфері іпотечного кредиту держава проводила подвійну політику: з одного боку, завдяки Селянському банку в сільському господарстві Росії поступово починала формуватися верства заможних селян, але з іншого боку, чимала частина кредитів Дворянського банку, в силу економічно невиправданих державних пільг, штучно підтримувала на плаву економічно збиткові поміщицькі господарства. Фінансування ж цих пільг здійснювалося за рахунок державного бюджету тобто перекладалося на все населення Росії.

Таким чином державні земельні (іпотечні) банки, не є новим для сільського

господарства України. Досвід діяльності Селянського та дворянського поземельних банків, незважаючи на їх становий характер, сприяли перерозподілу земельної власності на користь сільськогосподарських товаровиробників.

Список використаних джерел

1. Панченко П.П., Мельник Ю.Ф., Вергунов В.А. Аграрна історія України: Навч. посіб. для студ. і викл. с.-г. закл. освіти I-IV рівнів акредитації. К. : ВЦ «Просвіта», 2007. 523 с.; Каденюк О.С., Коломієць С.С., Алещенко М.І. Аграрна історія України. Навч. посібн. для студ. ВНЗ аграрної освіти. Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О.В., 2008. 292 с.; Приймак О. М. Позикова політика Селянського банку на Півдні України. *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету*. Запоріжжя : Просвіта, 2005. Вип. 9. 188 с.
2. Кириченко В.Є. Правові та організаційні засади діяльності Селянського поземельного банку. *Вісник Харківського нац. унів. ім. В. Н. Каразіна*. № 841. 2009. № 1. С. 193–198.
3. Чухась А., Бобер Г. Селянський поземельний банк Російської імперії. *Вісник НБУ*. 2002. № 4. С. 60–61.
4. Кириченко В.Є. Досвід правозастосування норм Положення про Селянський поземельний банк 1882 р. *Право і безпека*. 2008. Т. 7. № 2. С. 131–137.
5. Приймак О. М. Позикова політика Селянського банку на Півдні України. *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету*. Запоріжжя : Просвіта. 2005. Вип. 9. С. 108–112.
6. Савич В. Державний земельний (іпотечний) банк як елемент інфраструктури іпотечного ринку. *Банків. справа*. 2004. № 3. С. 10–16.
7. Крохмалюк Д. Банківська справа в Україні у складі Російської імперії (друга половина XIX ст. – 1917 р.). *Вісник НБУ*. 2000. № 9. С. 58–63.

Володимир Михайлов,

кандидат історичних наук,

завідувач кафедри суспільно-гуманітарних наук,

Таврійський державний агротехнологічний університет

імені Дмитра Моторного

(м. Мелітополь)

ДІЯЛЬНІСТЬ АСОЦІАЦІЇ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ «УКРАЇНСЬКА КЛІМАТИЧНА МЕРЕЖА»

Наприкінці ХХ ст. людство прийшло до розуміння необхідності вирішення однієї із найскладніших глобальних проблем, пов'язаною зі зміною клімату. У 1979 р. в Женеві були закладені основи Всесвітньої кліматичної програми. Вже в 1992 р. відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН про охорону глобального клімату в інтересах нинішнього і майбутнього поколінь була прийнята рамкова Конвенція ООН про зміну клімату. Її метою стало досягнення стабілізації концентрації парникових газів в атмосфері на такому рівні, який не чинитиме небезпечну дію на глобальну кліматичну систему.

В Статті 1-ій «Рамкової конвенції про зміну клімату» ООН визначено, що зміна клімату «прямо або опосередковано обумовлена діяльністю людини, що викликає зміни в складі глобальної атмосфери і накладається на природні коливання клімату, що спостерігаються протягом порівняльних періодів часу» [4].

Практика свідчить, що сучасні глобальні проблеми, до яких належить глобальна зміна клімату, не можуть бути розв'язані одноосібно і прямолінійно без залучення всіх зацікавлених сторін і широкої громадськості. Підвищенням обізнаності й інформуванням щодо наслідків та ризиків зміни клімату мають активно займатися не тільки державні структури та природоохоронні відомства, але і громадські організації [1, с. 51].

Кліматичній проблемі присвятили свої наукові пошуки американські та європейські вчені, зокрема, Ф. Кемпе, Б. Скроукрофт, Д. Мічел, С. Сабо, Г. Тревертон, Д. Періс та багато інших. В українській науці проблема глобальної зміни клімату в аспекті міжнародної безпеки досліджується О. В. Шевченко. Вивченню особливостей кліматичної дипломатії, як інструменту розв'язання глобальних проблем людства, присвятила свої публікації Є. Б. Тихомирова. Окремо проаналізовано вплив громадських екологічних організацій на атомну енергетику України [3].

Аналіз українських наукових публікацій виявив, що проблема кліматичних змін та їхніх наслідків стала предметом переважно екологічного, природничого та економічного дискурсів. У той же час спостерігається вкрай недостатня кількість праць суспільно-політичного спрямування.

Метою даного дослідження є визначення форм та напрямів діяльності асоціації «Українська кліматична мережа».

В Україні Уряд схвалив «Концепцію реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 р.». Документом, зокрема, передбачається визначення підстав для розроблення проектів законів та інших нормативно-правових актів для різних складових державної політики у сфері зміни клімату [2].

24 березня 2000 р. відбулося створення Робочої групи неурядових організацій з питань зміни клімату, до складу якої увійшло 17 екологічних об'єднань. З 2016 р. організація отримала назву Українська кліматична мережа (УКМ).

Протягом багаторічної праці УКМ розгорнула діяльність у різноманітних напрямках та рівнях. Зокрема, на міжнародній арені встановлено громадський контроль щодо виконання міжнародних зобов'язань України зі зміни клімату; прийнято участь у кліматичних перемовинах ООН в якості громадських спостерігачів. Крім того, проведено дослідження про ефективність виконання проектів за кошти від продажу квот згідно Кіотського протоколу, завдяки якому українська влада та японський уряд звернули увагу на корупційні зловживання та ініціювали зміни в багатьох проблемних проектах [5].

З нагоди проведення міжнародних переговорів ООН з питань клімату, що пройшли у Мадриді у грудні 2019 р. для 196 країн, УКМ опублікувала позицію 33 екологічних організацій щодо української політики в сфері кліматичних змін [6, с. 27].

У політиці національного рівня УКМ сприяла розробці нормативно-правових актів: розроблено Концепцію державного механізму підтримки заходів з

енергоефективності в будівлях; внесено пропозиції до Проекту енергетичної стратегії на період до 2035 р. та коментарі до проекту Концепції державної політики у сфері зміни клімату; укладено звернення до Президента України щодо ратифікації Паризької угоди.

Представники УКМ взяли участь в переговорах як незалежні спостерігачі від громадськості і закликали почати якнайшвидше процес перегляду енергетичної стратегії України до 2035 р., аби вона включала перехід на відновлювану енергетику та описувала конкретні шляхи повної відмови від викопного палива. УКМ закликала поставити мету «нуль викидів» в Україні у 2050 р. [6, с. 27].

У місцевій політиці УКМ просувала такі теми як: сталий транспорт, енергоефективність, енергозбереження, запобігання зміні клімату та адаптація до неї. В рамках даного напрямку було проаналізовано вразливість до наслідків зміни клімату Львова, Ужгорода, Хмельницького, Одеси та Кам'янського. Фінансово підтримано лобювання кращої енергетичної політики у містах для 8 громадських організацій в Україні. Проведено дослідження «Адаптація до зміни клімату: зелені зони міст на варті прохолоди» з оцінки здатності зелених зон Києва витримувати хвилі спеки та формувати комфортний мікроклімат для жителів міста. Розроблено і розміщено плакати енергоефективності для більше як 500 бюджетних установ з різних міст України.

Продуктивною стала інформаційна та просвітницька робота. У 2015 р. проведено «Кліматичний марш» у м. Києві. Розповсюджено більше 20 000 публікацій про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (ОСББ), енергоефективність і відновлювану енергетику. Організовано кампанію «Точка тепла»: у 14-ти містах активісти розповідали мешканцям про енергоефективність. Здійснено інформаційний тур Україною «Енергонезалежність – наша спільна справа» у 9 містах. Видано та поширено посібник з кліматичних ігор «Граючи, змінимо світ» для освітян та еко-активістів. Проведено перший всеукраїнський форум «Кліматична освіта 2016», присвячений висвітленню теми зміни клімату у формальній та неформальній освіті.

Щороку проводився «Енерджайзер-Кемп» – літній кліматично-енергетичний табір. Організовано «Генерацію Е» – тренінговий тур для активістів зі зміни клімату та зеленої енергетики. Проводяться щорічні форуми «Енергія Змін» – платформа для обміну досвідом, синергії та складання перспективного плану розвитку кліматичного руху [5].

Отже, асоціація громадських організацій «Українська кліматична мережа» відіграє важливу роль у процесах запобігання та адаптації до можливих негативних наслідків глобальних кліматичних змін. Функціонування УКМ відбувається на всіх рівнях: міжнародному, національному, регіональному та місцевому.

Результатом просвітницько-інформаційної кампанії та масових публічних акцій стало залучення широкої громадськості до кліматичної проблеми. Реалізація суспільно значимих проектів безумовно підвищує екологічну самосвідомість

громадян України та реально впливає на природоохоронну політику держави. До суттєвих досягнень екологічних об'єднань слід віднести оздоровчо-туристичні заходи, а саме організацію літніх таборів.

Список використаних джерел

1. Зміна клімату: наслідки та заходи адаптації: аналітична доповідь / [С.П. Іванюта, О. О. Коломієць, О. А. Малиновська, Л. М. Якушенко]; за ред. С. П. Іванюти. К. : НІСД, 2020. 110 с.
2. Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2016 р. № 932-р. URL : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249573705>
3. Михайлов В.В. Антиядерний рух в Україні в період радянської перебудови (кінець 1980-х–1991 рр.). *Zaporizhzhia Historical Review*. 2020. Vol. 2 (54). URL : <https://istznu.org/index.php/journal/article/view/927/868>.
4. Рамочная конвенция Организации Объединенных Наций об изменении климата. 9 мая 1992 года. URL : https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/climate_framework_conv.shtml
5. Українська кліматична мережа. Історія та напрямки розвитку до 2020 року. URL : https://ucn.org.ua/wp-content/uploads/2017/02/UCN_brochure21-02c.pdf Звернення 24.03.2021 р.
6. Українська кліматична мережа. Звіт про діяльність за 2019-2020 роки. URL : https://ucn.org.ua/wp-content/uploads/2021/03/Zvit_UCM-2019-2020.pdf

Анна Олійник,

студентка I курсу спеціальності «Фінанси»

Науковий керівник: Доморослий В. І.

кандидат історичних наук,

доцент кафедри соціально-гуманітарних і правових дисциплін,

Уманський національний університет садівництва

(м. Умань).

УКРАЇНСЬКИЙ ПАРЛАМЕНТАРИЗМ ГАЛИЧНИНИ У СКЛАДІ АВСТРО-УГОРЩИНИ

Досвід парламентаризму галицьких українців є актуальним сьогодні бо вони перетворили край на «Український П'ємонт», стали тією політичною елітою, що повела за собою народ, викликаючи в нього довіру, формуючи правосвідомість і закладаючи підвалини самоідентифікації нації.

У 1772 році за першим поділом Речі Посполитої Галичина стає складовою Австрійської імперії, яка здійснювала колоніальну політику в краї, хижацькими засобами експлуатувала його економічні ресурси, а західноукраїнське населення зазнавало постійного національногогноблення [1, с. 381]. Більша частина західноукраїнських земель була об'єднана в адміністративно-територіальну одиницю «Королівство Галиції та Лодомерії».

У 1775 р. у Галичині був заснований провінційний становий сейм, в якому засідали представники трьох станів – магнати, лицарі і представники найбільших королівських міст. Так, сейми скликалися у Львові протягом 1782–1792 р. та 1817–1839 рр., проте його компетенція і діяльність цілком переконають, що цей орган

влади відповідав ідеалам шляхетського парламентаризму, притаманного країнам Західної і Центральної Європи у середні віки та ранньомодерну епоху [2, с. 32; 10, с. 131–132].

Цей сейм не мав нових політичних підходів та був зовнішньою поступкою залучення шляхти і магнатів до вирішення державних справ в умовах абсолютизму.

Край існуванню галицького станового сейму поклала революція 1848 р. Під час «весни народів» австрійській імператор змушений був скликати парламент, який одразу перетворився на арену гострих суперечок довкола вирішення національного питання. Саме тоді українська спільнота набула першого досвіду парламентаризму. У скликаному 6 липня 1848 р. Австрійському парламенті (рейхстазі) інтереси українців представляли 39 із 96 депутатів від Галичини, з яких 27 були селянами, 9 – священики, 3 – представники від інтелігенції.

Першочерговим завданням рейхстагу стала розробка та прийняття конституції держави. До складу конституційної комісії увійшли кращі юристи, політики на чолі з міністром внутрішніх справ Австрії Ф. Піллесдорфом. Г. Яхимович став єдиним представником українців в цій комісії, маючи великий авторитет як визначний науковець і представник греко-католицького духовенства. В парламенті українські депутати проявили активну позицію у питаннях безоплатного скасування кріпацтва, поліпшення становища селян, а також зареєстрували петицію з 15 тисячами підписів з вимогою поділу Галичини на польську та українську частини [3, с. 216–218].

У 1849 р. австрійський уряд спромігся придушити революційні події, встановивши реакційний режим та розпустивши рейхстаг. 31 грудня 1851 р. імператор видав патент, який скасував Конституцію 1849 р. Значення тих подій полягало в тому, що революція спонукала західноукраїнську інтелігенцію перейти від культурницької діяльності (її уособлювали організації грекокатолицьких священиків у Перемишлі, «Руська трійця») до політичної із захисту крайової автономії.

В подальшому в імперії Габсбургів тривав процес конституційних перетворень, одним із результатів якого стало створення крайових сеймів, зокрема, Галицького.

Правову основу функціонування Галицького сейму визначали Крайовий статут та Сеймова виборча ординація. Ці акти передбачали вибори за куріальною системою, що забезпечувала перевагу поляків під час виборів у Галичині. Соціальна структура українського населення Галичини зумовила зосередження усієї маси виборців у четвертій курії, що об'єднала послів від сіл і містечок, яких ніколи не було більше 15 осіб у загальній кількості 150 депутатських місць [4, с. 55].

Отже, конституційні перетворення мали ряд недоліків, проте сприяли переходу до більш цивілізованого способу вирішення міжнаціональних відносин, що знайшло своє відображення після 1861 р. у стінах крайового Сейму.

Повноваження Крайового сейму були досить обмеженими і зводилися до

законодавчої, управлінської і контрольної функцій. Так, законодавча ініціатива в основному стосувалася господарської сфери і здійснення обмеженого контролю за діяльністю намісника. Останній призначався імператором і не ніс політичної відповідальності перед сеймом.

Галицький крайовий сейм мав усі атрибути парламенту, починаючи від органів управління і закінчуючи нормами законотворення. До його керівного складу входили: маршалок, віце-маршалок, чотири секретарі, три квестори і ревізори.

Традиційно сейм очолював маршалок, якого обирали серед поляків, а на посаді його затверджував імператор. Віце-маршалком зазвичай призначали українця, який за посадою слідкував за регламентом та вів засідання у випадку відсутності маршалка.

Проявом існування системи парламентаризму в Галицькому сеймі стало законодавче закріплення основних повноважень його послів. Участь у засіданнях сейму була обов'язковою, а самі послы мали входити до складу його комітетів та комісій. Якщо посол пропускав засідання, або обрався депутатом іншого сейму, то маршалок міг зареєструвати постанову з вимогою з'явитися у 14-денний термін чи надати відомості про себе. Якщо ця постанова ігнорувалася, то рішенням Крайового сему ставилося питання про позбавлення цього посла повноважень і обрання замість нього нового депутата.

Варто відзначити, що політична активність галичан впливала на рівень їх правової культури яка, залежала і від економічних, національно-релігійних та міжнаціональних (польсько-українських) відносин.

У складних та нерівноправних економічних умовах, а також при національній та релігійній дискримінації у галичан виявлялися окремі елементи правового нігілізму, ситуації, коли більшість людей не знала або не розуміла закону, скептично ставилася до законодавства, не вірила у об'єктивність законів.

В 1870-х рр. в Галичині найбільш широку підтримку в українського населення отримують представники москвофільської і народовської течій. Проте, вже в другій половині десятиріччя москвофільська течія втрачає народну підтримку, що засвідчили вибори до парламенту: замість 16-х послів, яких «Руська рада» здобула на виборах у австрійський рейхстаг у 1873 році, у 1879 році вона отримала лише трьох.

Одним із важливих етапів виборів була передвиборча боротьба, яка в Галичині наприкінці XIX–XX століттях проводилася у формі вічевих зборів. На них керівництво українських партій застерігали своїх прихильників не вживати під час виборів силових методів, погроз щоб їх не використала влада для обґрунтування репресії проти українських сил.

Це свідчило про знання кандидатами у депутати законодавства та можливих наслідків його порушення. Кандидати у депутати закликали до одностайного виступу усіх верств українського населення – селян, міщан, робітників та інтелігенції для досягнення мети. За допомогою цих зібрань українські кандидати в депутати намагалися підняти свідомість та активність усіх верств населення. Однак,

передвиборча агітація українських політичних партій проводилася нерівномірно у різних виборчих округах: перешкодою цьому була нестача коштів, підготовлених агітаторів, а також залякування з боку місцевої влади.

Але не зважаючи на вище названі проблеми парламентаризм Галичини сформувалася і дав поштовх для становлення і розвитку парламентського життя, як Наддніпрянщини на початку ХХ ст., так і доби Новітньої України.

Список використаних джерел

1. Історія держави і права України : підручник: у 2 т. / за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка та ін. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. Т.1. 656 с.
2. Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму. Львів: Тріада, 2010. 224 с.
3. Бойко І. Григорій Яхимович – видатний громадський і політичний діяч: віхи життя та роль у національному відродженні Галичини в першій половині ХІХ століття. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2018. Вип. 66. С. 215–226.
4. Федик Л. Правова культура учасників виборчого процесу у Східній Галичині кінця ХІХ – початку ХХ століття. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право*. 2018. № 5. С. 53–59.

Ольга Ониськів,
студентка ІV курсу спеціальності «Середня освіта (Історія)»
Науковий керівник: Скакальська І. Б.,
доктор історичних наук, професор,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
імені Тараса Шевченка
(м. Кременець)

ЕПОХА «ЗОЛОТОГО ВІКУ»: ЗДОБУТКИ ТА НЕВДАЧІ СУЛЕЙМАНА І ПИШНОГО

Політичний діалог між Україною і Турецькою Республікою ведеться постійно, оскільки народи мають давню історію взаємин, і зараз держави перебувають в орбіті інтересів одна одної завдяки географічному розташуванню, так і з огляду на прагнення сторін розвивати взаємовигідну співпрацю в економіці і торгівлі, освіті та інших сферах. Актуальність теми полягає в тому, що в сучасних підручниках із всесвітньої історії 8-го класу мало висвітлений період правління одного із наймогутніших султанів Османської імперії Сулеймана І Пишного, який був пов'язаний і з Україною, адже його четвертою дружиною була всім відома українка Роксолана.

Метою дослідження є аналіз періоду правління Сулеймана І Пишного, який отримав в історіографію назву «Золотий вік», оскільки з позицій сьогодення важливо оцінити його здобутки для держави та охарактеризувати невдачі.

У 1494 році Хафса Султан народила Селіму І сина Сулеймана, якому судилося стати 10-тим султаном Османської Імперії. Сулейман отримав блискучу на той час освіту в палацовій школі в Стамбулі, дитинство та юність провів за читанням. З ранніх років юнака навчали адміністративним справам, в 14 років він був призначений управителем трьох провінцій. Ще перед сходженням на престол молодий шекзаде завоював любов та повагу мешканців Османської держави.

В 1529 р. помирає Селім I на той момент Сулейманові виповнилося 26 років і за всіма законами престолонаслідування він стає новим султаном. Своє правління він розпочав з гуманних дій. Він надає наказ випустити всіх бранців, що походили із знатних сімей держав, які завоював його батько. Такі дії сприяли налагодженню стосунків із країнами, зокрема в сфері торгівлі, але і викликали в Європі радість, тому що сподівалися, що Сулейман не буде робити нових завоювань, та не буде таким сильним правителем, як його батько [1, с 132]. Але султан не виправдовує надій Європи. Вже за рік після сходження на трон Сулейман збирає військо яничар та вирушає у свій перший похід в статусі Падишаха імперії. Перша військова кампанія була направлена на давнього ворога держави – Угорщину. Підійшовши до її кордонів Сулейман I захоплює фортецю Белград. Це завоювання стало початком великих перемог. Наступною цілю стає острів Родос. Ще сам султан Мехмед II хотів завоювати його, але зазнав поразки. Зауважимо, що судячи з описів фортеці, Родоський замок мав найсучасніші в Європі фортифікаційні укріплення, а лицарі замку були досвідченими воїнами. Фортеця витримала 14 штурмів османського війська, та через брак харчів лицарі склали зброю і фортеця опинилася під владою турків. Згодом османи встановили контроль над Червоним морем, взяли Алжир, Туніс, завоювали Тебріз та Ірак.

Чорне море та Східне Середземномор'я також займають місце на карті імперії, Угорщина, Славонія, Трансільванія, Боснія і Герцеговина знаходяться під владою Сулеймана. У 1529 році турецький правитель вторгся в Австрію і напав на її столицю. Оборонці фортеці були підготовлені до того аби відбити штурм османів. Крім того, епідемія, яка охопила третину османської армії, допомогла Відню вижити. Облогу довелося зняти та повернутися на схід. Хоча кампанія зазнала поразки Відень все-таки був змушений сплачувати данину османам. Була і друга спроба османів захопити Відень, яка знову зазнала поразки. Спроби завоювати місто мали дорогі наслідки для двох сторін, адже загинули десятки тисяч солдатів і мирних жителів; тисячі людей були продані в рабство. Також османцям не вдалося захопити Корфу.

За час свого правління Сулейман лише на російські землі не планував здійснювати похід, він вважав Росію глухою провінцією, яка не варта зусиль і грошових витрат. Султан не покладав надії завоювати Віденську фортецю до кінця свого життя, в 1566 р. розпочинається знову Турецька-Австрійська війна. Це був 13-тий похід Сулеймана і на той період часу йому виповнилося вже 72 роки. На шляху до Відня османи беруть в облогу фортецю Сигетвару. Облога фортеці почалася 5 вересня та тривала до 8 вересня. Але 6 вересня падишах помирає у своєму шатрі. Таку новину ніхто армії не повідомив, адже вона готувалася до потужного штурму. Хоча і османи здобули перемогу, але зазнали великих втрат загинуло 20 тисяч яничар. Смерть Сулеймана зупинила османський поштовх до Відня, армія повернулася в Стамбул, аби вітати нового султана.

Варто зазначити, що життя правителя було наповнене не лише військовими

перемогами, він досяг успіху і у внутрішній політиці держави. Було оновлено зведення законів, яке діяло аж до ХХ століття. Нанесення каліцтв і смертна кара скоротилися до мінімуму, хоча злочинці, впіймані на підробці грошей і документів, хабарництві та лжесвідченні, як і раніше, позбавлялися правої руки. Так, як в імперії було зосереджено багато жителів із різними релігіями, Сулейман вирішив обмежити шариат і спробував створити світські закони. Але тут на заваді стали постійні війни, через що частина реформ так і не прижилася.

Султан велике значення надавав й освіті, почали з'являтися початкові школи, а випускники, за бажанням, продовжували отримувати знання в коледжах, які розташовувалися в межах головних мечетей. В епоху його правління процвітала архітектура, було збудовано три величних мечеті, Селіміє, Шехзаде та Сулейманіє, що стали взірцем османського стилю. Як відомо, султан Сулейман писав вірші. За його правління османська поезія з перськими традиціями була відшліфована до досконалості. Султан запровадив дивовижну професію – ритмічний хронікер, її обіймали поети, які передавали у віршах поточні події імперії. За його правління Османська імперія досягає апогею в своєму розвитку, цей період в історії отримав назву «Золотий Вік», а сам правитель прозваний Величним. Варто згадати, що Сулейман був першим султаном, який одружився на жінці, яка не мала шляхетного походження, на простій українці Анастасії Лісовській. Саме вона стала засновницею дивовижного явища, такого як «Жіночий султанат» в імперії, де панував патріархальний лад. Варто також звернути увагу, що в період правління Сулеймана I Пишного спалахували повстання яничар, які грошима підтримував його старший син Мустафа. Саме син Махідеврран насторожував правителя, адже той відростив бороду, яку дозволялося носити лише падишаху, листувався із ворогами імперії – дожем і перським шахом, з метою отримати підтримку під час боротьби за османський трон. Все це призвело до того, що Сулейман надав наказ задушити Мустафу. Відбувалося задушення сина на очах батька у військовому таборі, куди шекзаде прийшов із своєю армією, як за деякими даними вказано, щоб скинути батька з престолу. Це був жорстокий вчинок правителя, після якого яничари хотіли підняти повстання, звинувачуючи в смерті головного претендента на трон – Рустема-Пашу. Також за наказом Падишаха був страчений ще один його син Баязид, який в ході боротьби за османський трон збирає своїх прихильників, та йде з війною на свого брата Селіма. Такі дії молодшого сина султан розцінив, як бунт. Баязид просив батька про помилування, та все було марно. 25 вересня 1561 року Баязид та його п'ятеро синів були задушені.

Здобутки Сулеймана значні, зокрема: за 46 років свого правління падишах досягнув небаченої слави, адже його заслуги перед Отоманською Портою незлічені: 1) створена надпотужна наймана армія; 2) встановлена правова основа держави; 3) налагоджена дипломатія з провідними країнами тих часів; 4) побудований морський флот, який міг конкурувати на рівних з англійським; 5) закладені основи світської освіти; 6) утворений бюрократичний апарат [3, с. 99].

Отже, надії європейців на те, що Сулейман буде поганим правителем імперії розбилися зразу після першого його завоювання. Сулейман за час свого правління розширив кордони Османської держави, від Угорщини до Єгипту від Балканів до Закавказзя. Окрім цього він володів Північною Африкою та контролював велику частину Середземного моря, чим погрожував володінням Італії. Єдинна невдача Сулеймана була в тому, що він не зміг підкорити Відень. Віденська фортеця не покорила султану Сулейману I Пишному до кінця його життя. За час свого правління Падишах особисто вів всі свої 13 походів, але така активна військова політика призвела до того, що скарбниця держави була сильно виснажена – за підрахунками на утримання армії з 200 тисяч військових, куди входили також раб-янничари, під час воєн з'їдали дві третини державного бюджету мирних часів.

Сулейман окрім завоювань займався активно і внутрішніми справами, адже знав, що стабільність всередині держави це успіх зовні. Йому вдалося оновити звід законів, змінити систему освіти. Правління Сулеймана увійшло в історію під назвою: «Золотий Вік» і справді імперія розширила території, досягла розвитку в культурі, зміцнішала, це було останнє таке грандіозне піднесення держави, бо після смерті Сулеймана весь успіх пішов на спад. Сучасна Туреччина зберігає давні культурні традиції, започатковані ще за Сулеймана Пишного, які цікаво пізнати. Також турки шанують і пропагують свою історію, тому цьому також у них потрібно повчитися.

Список використаних джерел

1. Кримський А. Історія Туреччини : звідки почалася Османська держава, як вона зростала й розвивалася і як досягла апогею своєї слави й могутності. Ін-т сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України. [2-ге вид., випр.]. Київ ; Львів : Олір, 1996. 287 с.
2. Іналджик Г. Османська імперія: класична доба 1300–1600. Пер. з англ. О. Галенко; наук. ред. В. Остапчук; Інститут сходознавства НАН України. Київ: Критика, 1998. 286 с.
3. Ніколіна І. Зеніт Османської імперії: правління Сулеймана I. 2018. URL : <http://surl.li/aqksw> (дата звернення 08.11. 2021 р.)

*Анна Присяжнюк,
магістрантка II курсу спеціальність «Історія та археологія»
Науковий керівник: Замуруйцев О.В.,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії,
Мелітопольський державний педагогічний університет
ім. Богдана Хмельницького
(м. Мелітополь)*

НІМЕЦЬКА КОЛОНІЗАЦІЯ ПІВДЕННОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ XVIII – У СЕРЕДИНІ XIX СТ.

Іноземна колонізація півдня сучасної України, яка розпочалась наприкінці XVIII ст., була одним зі складників загального курсу царського уряду спрямованого на найскоріше освоєння окремих прикордонних регіонів Російської імперії, з метою

прискорення їх економічного і культурного розвитку. Важливу роль у цьому процесі відіграли німецькомовні колоністи (німці та меноніти), що на наш погляд, визначає актуальність обраної теми. Мета статті полягає у спробі простежити загальні риси та наслідки німецької колонізації всього Півдня в означений період.

Територія Півдня сучасної України увійшла до складу Російської імперії у другій половині XVIII ст. внаслідок російсько-турецьких війн 1769–1774 рр. і 1789–1792 рр. Наприкінці XVIII ст. розпочинається масштабна загальна колонізація всього Північного Причорномор'я, де виникають перші німецькі поселення, поява яких була пов'язано з необхідністю закріплення нових територій, розвитком сільського господарства в цьому регіоні та наявністю у ньому великої кількості вільних земель.

Першим таким поселенням була так звана Данцізька колонія у Єлисаветградському повіті Херсонської губернії, створена в 1787 р. німцями-лютеранами з однойменного міста (Данціг) у Східній Пруссії. У 1789 р. у Надпорожжі виникають ще три німецькі колонії (Ямбург, Іозефсталь і Рибальська), які були засновані прибалтійськими німцями [1, с.16–19].

У 1789–1790 рр. також у Надпорожжі, на території тогочасної Катеринославської губернії, з'являються перші поселення німців-менонітів. До кінця XVIII ст. у південні райони України зі Східної Пруссії та міста Данціг прибули дві великі групи менонітів, які заснували в районі Надпорожжя 10 нових колоній.

Починаючи приблизно з 1803–1804 рр. спостерігається нове зростання загальної кількості німецьких і менонітських поселень. Так, на території Херсонської губернії на 9 червня 1811 р. налічувалось 30 німецьких колоній, які розташовувались у трьох її повітах. За даними ж VI ревізії 1816 р. на цих землях налічувалося вже 34 колонії, у яких мешкало 2537 німецьких сімей, що загалом володіли 159.244 десятинами землі [2, с. 61–62].

За період 1803–1811 рр. на території Катеринославської губернії виникає 4 поселення, які належали менонітам. У 1803 р. меноніти засновують 2 нові колонії на землях, куплених за рахунок казни у таємного радника Міклашевського площею 11.755 десятин, де було поселено 65 менонітських сімей. Дещо пізніше, у 1809 р. тут виникають ще 2 менонітські колонії (Неостервік і Кроненталь) [1, с. 71–72].

У 1811 році на території Катеринославської губернії нараховувалось вже 17 поселень (3 німецькі та 14 менонітських), які розташовувались у трьох її південних повітах. Менонітські колонії об'єднувались у єдиний Хортицький менонітський округ, який мав загальну площу 38.032 десятини землі. На відміну від них, німецькі колонії існували, як окремі поселення.

У цей же час велика група німецьких і менонітських колоній виникає на території Таврійської губернії. На початку XIX ст, тут виникають 2 нових колоністських округа. Перший з них – Молочанський менонітський – займав територію 120.000 десятин землі й розташовувався на схід від р. Молочної (сучасна територія Токмацького району Запорізької області). Він заселявся виключно

менонітами, які переселялись до округу з-за кордону, переважно зі Східної Пруссії та міста Данціга. На 1811 р. тут налічувалось 18 поселень, з яких 9 колоній було засновано у 1804 р. [5, с. 80–82].

Інший округ заселявся лютеранами і католиками й отримав назву Пришибський німецький. Він займав територію, площею близько 66.000 десятин землі (сучасна територія Мелітопольського та частини Михайлівського районів Запорізької області). У 1811 р. тут налічувалось 15 колоній, які виникли внаслідок двох великих хвиль переселенців із Німеччини. Майже водночас із молочанськими поселеннями перші німецькі колонії виникають у Криму. Вони не утворювали значних колоністських округів, а існували як окремі поселення. Всього за рахунок переселенців з-за кордону в 1805–1806 рр. німці заснували тут лише 7 колоній у двох повітах Кримського півострова [5, с. 66, 78].

Новим царським указом від 5 серпня 1819 р. переселення іноземців до Росії фактично припинялось. Це було пов'язано з вичерпанням фонду державних земель, якими наділялися колоністи, і невиправдано великими витратами на їх облаштування. Таким чином, цей документ фактично поклав край зовнішньої німецької колонізації в Росії, яка поступово згасаючи, тривала приблизно до початку 40-х рр. ХІХ ст. [6, с. 325].

Лише у 20-х рр. ХІХ ст. спостерігається деяке зростання загальної кількості німецьких і менонітських поселень, хоча воно й не досягло попереднього рівня. Більшість із них виникає на території тогочасних Катеринославської і Таврійської губерній. Це так звані дочірні поселення, що засновувалися вихідцями з колоній, які вже існували. До них належали 3 останні колонії Хортицького округу, які були утворені в 1824 р. (Розенгарт, Блюменгарт, Нейгорст). Через вичерпання земельного фонду округу, нових поселень на цій території більше не виникало [4, с. 34].

Окрім того, у 1823–1825 рр. нова група німецьких колоній з'являється на території Маріупольського повіту, Катеринославської губернії. Їх заснували німецькі переселенці з Пруссії, які у складі близько 500 сімей, у цей час, прибули до Росії. Вони утворили ще один, окремих, так званий Маріупольський німецький округ, який складався з 17 колоністських поселень [2, с. 36].

На території Таврійської губернії у 1821–1822 рр. також виникає невеликий Нейгофнунзький колоністський округ. Він розміщувався в районі р. Берди (територія сучасного Бердянського району Запорізької області) і складався всього з 4 німецьких колоній [3, с. 10].

Водночас продовжувалось швидке зростання колоній у межах вже існуючого Молочанського менонітського округу. У цей час тут виникає 18 нових поселень. Приблизно у цей же час в Херсонській губернії німці заснують 6 нових колоній на території тогочасного Тираспольського повіту [7, с. 53–55].

Наприкінці 30-х рр. ХІХ ст. пришибські колоністи заснують перші колонії Ейгенфельдського округу, який розташовувався на території сучасних

Мелітопольського і Якимівського районів Запорізької області. Він налічував 5 німецьких колоній, а також 2 колонії чернігівських менонітів – Гутерталь (1843 р.) та Іганнесру (1852 р.) [5, с 58].

У 1835 р. внаслідок внутрішньої колонізації хортицьких менонітів на території Катеринославської губернії створюється Маріупольський менонітський округ. Він займав площу в 9.492 десятини землі і складався з 5 поселень, які виникли в 1836–1852 рр. [1, с. 44–46].

На території Молочанського менонітського округу в цей час виникає 4 колонії. У Херсонській губернії у 30 – 40-х рр. ХІХ ст. німці засновують лише 2 нові колонії [7, с. 34].

Отже, на 1861 рік на території трьох губерній півдня України існувало щонайменше 193 німецькі й менонітські колонії (Херсонська губернія – 42 колонії; Катеринославська губернія – 52 колонії; Таврійська губернія – 99 колоній). Незначна їх частина (14 колоній) виникає тут наприкінці ХVІІІ ст., а основна група – приблизно в першій третині ХІХ ст. (148 колоній). Майже всі вони (138 із 148 колоній) були засновані за рахунок, так званої, зовнішньої колонізації, тобто завдяки переселенцям із-за кордону. Більшість колоній входила до складу окремих колоністських округів. Серед них 4 німецькі: Маріупольський німецький (Катеринославська губернія), Пришибський, Ейгенфельдський і Нейгофнунзький (Таврійська губернія) та 3 менонітські – Хортицький, Маріупольський менонітський (Катеринославська губернія) і Молочанський (Таврійська губернія) [4, с. 434–440].

Таким чином, як ми бачимо, німецька колонізація півдня України наприкінці ХVІІІ – у першій половині ХІХ ст. була частиною загальної політики царського уряду, спрямованої на прискорений економічний і культурний розвиток цього регіону. На початку своєї історії вона була винятково зовнішньою, оскільки відбувалася за рахунок переселенців з-за кордону, але вже в першій половині ХІХ ст. цей процес поступово зійшов нанівець. Його безпосереднім наслідком стала поява значної кількості німецьких і менонітських поселень на території всього півдня сучасної України.

Список використаних джерел

1. Бондарь Ю.М. Менониты. СПб., 1915. 252 с.
2. Кабузан В. М. Заселение Новоросии в ХVІІІ –первой половине ХІХ ст. М.: 1969. 307 с.
3. Календарь и памятная книга Таврической губернии на 1893 год. Симферополь : Издательство Таврического губернского статистического комитета, 1893. 250 с.
4. Клаус А. Наши колонии. СПб.: Тип. В.В. Нусвольта, 1869. 455 с.
5. Памятная книжка Таврической губернии изданная Таврическим губернским статистическим комитетом (под ред. секретаря статистического комитета К. В. Ханацкого); Вып. 1; Симферополь, 1867 . 519 с.
6. Полное собрание законов Российской Империи с 1649 г., Собр. 1, т. ХХХVІ, (1819 г.). СПб., 1830. 734 с.
7. Шелухин С. Немецкая колонизация на Юге России. Одесса, 1915. 83 с .

*Любов Савчина,
студентка IV курсу спеціальності «Середня освіта(Історія)»
Науковий керівник: Турченко Г.Ф.,
доктор історичних наук, професор,
Запорізький національний університет
(м. Запоріжжя)*

ШКІЛЬНИЙ КУРС З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ДЛЯ 9 КЛАСУ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

Проблема створення якісного підручника нового покоління з історії України була і залишається на сьогодні актуальною темою для критики, полеміки і аналізу освітян. Головним джерелом інформації під час заняття, окрім самого вчителя, є підручник. Тому підручник також має сприяти формуванню вільної особистості з загальнолюдськими та національними цінностями, яка аналізує явища та події, виражає свою точку зору, а також має сформовані навички критичного мислення.

Процес створення шкільних підручників незалежної України розпочався на початку 90-х років ХХ ст. та триває до сьогодні. Тож з часом змінювалися вимоги створення підручників і критерії їх аналізу.

Наразі в Україні відбувається трансформація історичної освіти та загалом усієї освітньої галузі. Для нас, як для майбутніх педагогів, є важливим те, щоб підручник крокував «в ногу з часом» і відповідав усім вимогам навчальної програми, враховував психологічні та вікові особливості учнів певного класу, допомагав у підготовці до Зовнішнього незалежного оцінювання, щоб учень мав змогу стати конкурентоспроможним абітурієнтом, а також формував не лише історичну, а і громадянську компетентності.

Історіографію наукового дослідження можна прослідкувати у праці Турченка Федора Григоровича «Україна – повернення історії. Генеза сучасного підручника» 2016 року видання [1, с. 43]. Робота щодо створення підручників розпочалася 16 березня 1993 р. в Запоріжжі, де було визначено «сфери відповідальності» учасників проекту.

Підручник 9 класу (кінець ХІХ ст. – 1917 р.) зголосився підготувати миколаївський професор Петро Тригуб. Цей підручник мав стати альтернативою, адже в 1994 р. вже був опублікований відповідний підручник для 9 класу Віталія Сарбея, який потім був перевиданий 1996 р.

Проте Петро Тригуб відмовився конкурувати з відомим київським науковцем, який вже на той момент багато років працював в Інституті історії України НАН України.

Після розмови Федора Григоровича Турченко з професором Сарбеєм, який зовсім не заперечував про початок роботи Федора Григоровича з його співавтором, запорізьким доцентом Валерієм Морокою над окремим варіантом підручника. І вже у 1998 році світ побачив підручник для 9 класу, який був випущений видавництвом «Просвіта» в Запоріжжі, а в 1999 р. вже київським видавництвом «Генеза».

Підручник Турченко Ф.Г. з історії України для 9 класу став завершеним проектом, початок якого був покладений засіданням у Запоріжжі 16 березня 1993 р. і виконання якого відбувалося упродовж шести років.

І вже у середині 1990-х років, буквально через чотири роки після проголошення власної незалежності Україна стала першою державою на теренах колишніх радянських республік, котра отримала повний комплект підручників з історії. Безумовно, підручники були непоганими, але їм було куди ще зростати, бо мали перевантаженість окремих розділів фактажем; переважав академічний стиль, що робив підручники важкими для сприйняття та засвоєння учнями.

Метою даного дослідження є аналіз шкільного курсу з історії України для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладах України.

Перш за все, психологічними та віковими особливостями учнів 9 класу є те, що головним новоутворенням психіки дев'ятикласника стає його світогляд; інтелектуальний рівень досягає високого розвитку та наближається до розуму дорослої людини. Відбувається орієнтація на здобуття статусу самостійної людини – це виражається у виборі вектору у життєвих та професійних планів [2].

Навчальна програма з історії для 9 класу [3] не має розподілу навчальних годин за розділами, тому у вчителя є можливість самостійно визначати час для роботи над кожним розділом програми, але не порушуючи при тому повноти завдань, визначених як результати і зміст навчально-пізнавальної діяльності. А курс з історії України для 9 класу, на який припадає 53 години, охоплює період: знаходження українських земель у складі Російської імперії наприкінці 18 – у першій половині 19 століття до розвитку культури України в середині 19 – початку 20 століття.

Для дослідження було обрано чотири підручника: Власова Віталія Сергійовича, Гісема Олександра Володимировича, Реєнта Олександра Петровича та Турченко Федора Григоровича.

Підручник Власова цікаво та структуровано представляє матеріал, візуалізуючи хронологію подій. Книга насичена історичними джерелами та має велику кількість ілюстрацій, діаграм та карт [4].

«Історія України» Гісема та Мартинюка має найбільш сучасний вид, як для підручників 2017 року. Підручнику притаманний чіткий і логічний виклад матеріалу з наявними в кінці підручника основними подіями та термінами. Сильною стороною підручника є наявність інтернет-підтримки за допомогою якої можна проходити онлайн-тестування за кожним розділом та користуватися додатковою інформацією до уроків та хронологією подій [5].

Підручник Реєнта приділяє достатню увагу історичним документам, налічує багато проблемних питань, що допомагають краще засвоїти матеріал параграфів і візуально розмежовують інформацію. Також у кінців підручника розміщено словник історичних термінів та хронологію подій, що сприяє кращому структуруванню інформації для учнів [6].

Книга Турченко Ф.Г. має найбільший обсяг у 388 сторінок, якій притаманний

зрозумілий академічний стиль викладу. Кожен параграф має висновки та узагальнення, котрими не всі підручники можуть похизуватися. Для кращого засвоєння матеріалу кожний розділ завершується параграфом для узагальнення знань [7].

Для аналізу програми зовнішнього незалежного оцінювання з історії України було взято на розгляд основна сесія ЗНО за 2020 рік [8] та пробне ЗНО теперішнього року [9]. Частка завдань відповідна програмі 9 класу складає 18% від усіх завдань або 37% від другої частини ЗНО.

Аналіз основної сесії за 2020 рік та обраних підручників показав, що користуючись підручниками Власова В. С., Рєєнта О. П., Гісема О. В. та Турченко Ф. Г., можливо підготуватись до ЗНО. Найбільш орієнтованим до ЗНО 2020 року є підручник Власова. У підручниках відсутні деякі обов'язкові терміни, які є у програмі ЗНО: «революція», «земство», «трудова еміграція», «громадівський рух» та «нова ера». Також не у всіх підручниках міститься інформація щодо персоналій Богдана Ханенка, Михайла Остроградського та Юрія Федьковича. Щодо зображень історично-культурних пам'яток, у більшості книжок відсутня будівля Київського університету; пам'ятник градоначальнику та генерал-губернатору Арману де Рішельє в м. Одеса: (скульптор Іван Мартос) та будинок страхового товариства «Дністер» у м. Львів.

Щодо пробного ЗНО за 2021 рік можна зробити висновок: готуючись за обраними підручниками, можна досягти кращих результатів ніж до попередньої основної сесії; за винятком відсутні лише декілька ілюстрацій та історичних джерел.

У підсумку зазначу, що підручники з історії України 2017 року є доволі актуальними для підготовки до ЗНО останніх років, але не є панацеєю.

Наукова новизна цього дослідження полягає в тому, що вперше відбувся різнобічний аналіз шкільного курсу з історії України для 9 класу.

Отже, проведення дослідження шкільного курсу з історії України для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів України є важливим для історичної науки, тому що сприяє узагальненню здобутків українського підручникотворення та виділяє недоліки, що в подальшому буде слугувати для удосконалення підручників нового покоління.

Список використаних джерел

1. Турченко Ф. Г. «Україна – повернення історії. Генеза сучасного підручника». Київ : Генеза, 2016. 104 с.
2. Етапи психосоціального розвитку дітей та молоді. URL: <http://lt.multycourse.com.ua/ua/page/16/58#6>
3. Про затвердження типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти: Наказ МОН України від 19.02.2021 № 235. URL: <file://C:/Users/user/Downloads/602fd30bccb01131290234.pdf>
4. Власов В. С. «Історія України». Київ : Літера ЛТД, 2017. 304 с.
5. Гісем О. В., Мартинюк О. О. «Історія України». Харків : Ранок, 2017. 288 с.
6. Рєєнт О. П., Малій О. В. «Історія України». Київ : Генеза, 2017. 272 с.

7. Турченко Ф. Г., Мороко В. М. «Історія України». Київ : Генеза, 2017. 384 с.
8. Завдання тесту зовнішнього незалежного оцінювання 2020 року з історії України. Основна сесія. 2020. URL : <https://testportal.gov.ua/istoriya-ukrayiny-2020/>
9. Завдання тесту пробного зовнішнього незалежного оцінювання 2021 року з історії України. 2021. Електронний ресурс: <https://testportal.gov.ua/probno/>

Оксана Солодченко,
магістрантка II курсу спеціальність « Середня освіта (Історія)»
Науковий керівник: Замуруйцев О.В.,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії,
Мелітопольський державний педагогічний університет
ім. Богдана Хмельницького
(м. Мелітополь)

ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА РИМСЬКИХ ЛЕГІОНІВ ДОБИ РАННЬОЇ ІМПЕРІЇ

Важливою частиною життя Давнього Риму була його військова історія. Римська армія була однією з основ життя самої римської держави, незалежно від її історичного періоду, що, на наш погляд, визначає загальну актуальність обраної теми статті. Вона ставить за мету розглянути лише один з аспектів цієї історії пов'язаної з військовою реформою першого римського імператора Октавіана Августа, яка визначила нову загальну організаційну структуру римської армії, що зберігалась на протязі всієї доби принципату або ранньої римської імперії.

Важливим елементом цієї реформи стало формування постійного гарнізону римської столиці, який мав захищати місто і священну особу імператора. Його загальна чисельність складала десять тисяч осіб, значна частина яких була розподілена Августом по інших містах області Лацій. Надалі ці війська були перегруповані в основному у приміських районах Риму.

Основу столичного гарнізону склали, так звані, преторіанські когорти. Вони вели свій початок від невеликих груп охоронців, що склали оточення республіканських магістратів, відомих як претори, коли ті вирушали на війну. Відродивши цей звичай, імператор Август створив тим самим імператорську гвардію, яка комплектувалася з кращих солдатів імперії, як в мирний, так і у військовий час.

Гвардія перебувала під командуванням одного або двох префектів преторія – осіб у ранзі вершника, безпосередньо підпорядкованих самому імператору. Вони були створені у 27 р. до н.е., їх загальна кількість складала дев'ять підрозділів, які отримали в якості своєї емблеми зображення скорпіона. Преторіанські когорти мали значний вплив і престиж завдяки тому, що знаходилися в тісному зв'язку з принцепсом, складаючи його звичайний ескорт [1, с. 77].

Разом з тим, у самому Римі існували інші частини, також створені імператором Августом, більш скромні за своїми функціями і числу загонів. Це були, так звані,

міські когорти, організовані за тим же зразком. Їх завдання полягало у безпосередньої охороні римської столиці, тобто вони виконували в основному поліцейські функції. У I ст. н.е. вони підкорялися префекту міста – особі рангу сенатора, а в II ст. н.е. переходять під управління префектів преторія і в більшій мірі залежать від самого імператора. Вони пережили добу ранньої імперії, але протягом IV ст. н.е. втратили своє військове значення і перетворилися у звичайні підрозділи адміністративних службовців [2, с. 19].

Водночас, у Римі існували більш скромні за рангом частини - це сім когорт нічної варти створені імператором Августом у 6 р. н. е. Вони повинні були виконувати дві функції: забезпечувати нічний дозор і служити в якості постійної пожежної команди Риму. На кожному з цих частин покладалася відповідальність за два з чотирнадцяти районів, на які був розділений місто. На початку своєї історії вони не були суто військовими частинами, але мали відповідну військову організаційну структуру [3, с. 39].

Однак цими частинами, гарнізон Риму не обмежувався. Перш за все імператори швидко усвідомили, що тільки преторіанців недостатньо для забезпечення їх безпеки, і це завдання була доручена також іншим частинам. Так, Августом були набрані спеціальні загони охоронців-германців, які представляли собою щось на зразок приватного ополчення. При імператорі Калігулі вони остаточно набули військового статусу і перебували під командуванням префекта преторія.

Існували також окремі загони, які виконували досить специфічні каральні функції. Так, у самому Римі розміщувалися два підрозділи завдання яких полягало у знищенні ворогів імператора по всій території імперії. Разом з тим, невелика чисельність цих частин повинна була стримувати розмах їх каральної діяльності [4, с. 116].

Реформи Октавіана Августа торкнулися не тільки гарнізону римської столиці, але всієї римської армії. Її основу складали окремі підрозділи відомі в історії під назвою легіон. Кожен з них налічував близько п'яти тисяч чоловік, в основному піхотинців, зведених в десять когорт, з трьох маніпули або шести центурій кожна, за винятком першої когорти, в якій центурій було всього п'ять, але з подвійною чисельністю. До них з початку принципату додавалися загін ветеранів під командуванням куратора, префекта або центуріона і на постійній основі загін кінноти.

Кожному легіону присвоювалися номер і назва (I Мінерви, II Августов, III Кіренаїській і т. д.). Будь-яке з цих з'єднань створювалося в різні часи, але поразки приводили до зникнення деяких з них, а повстання викликали розпуск інших. Після завершення громадянських війн у Римі, Октавіан Август, одержав «у спадок» величезну масу солдатів, звів кількість легіонів з 60 до 25 [5, с. 309–310].

Легіони ніколи не діяли поодиночі; їх завжди супроводжували менш привілейовані з'єднання, які мали завдання допомагати їм, або іноді вони

використовувалися самостійно. Ці допоміжні частини (ауксілярії) налічували від 500 до 1 тис. бійців у кожному підрозділі. Документи говорять про їх назви «али», «когорти» і *numeri* [6, с. 53].

Серед другорядних військ загони кінноти або "али" представляли собою порівняно елітні підрозділи. Наступними, по порядку значимості йшли когорти – загони піхотинців, що склалися з шести або десяти центурій. Деякі з них були у великій пошані в порівнянні з іншими, і набиралися серед римських громадян; інші комплектувалися добровольцями – такі солдати вважалися рівними легіонерам.

На нижчій шаблі службової піраміди знаходилися, так звані, «*numeri*». Цей термін мав два різних значення. У загальному сенсі він позначав будь який військовий загін, який не був легіоном або когортою. У вузькому сенсі це слово застосовувалось до загону солдатів не римського походження, які зберегли свої етнічні особливості (мова, одяг, озброєння). Ця друга категорія з'являється в кінці I – на початку II в. н.е. Ці загони, римляни називали «варварами» або визначали по їх етнічним ознакам [7, с. 110–112].

Всі вони в сукупності підпорядковувалися тим же правилам позначень, що і легіони. Їм присвоювалися, як правило, три основних відмінних знака: тип, номер і назва. Третій елемент, як правило, позначав народ або плем'я, з якого ці воїни спочатку рекрутувалися. Але ця організація зазнала зміни протягом III ст. н.е. У той час стали все частіше вдаватися до допоміжних військам, і головне, їх використовували у великій кількості і самостійно, незалежно від легіонів. Початок такої практики слід, поклав імператор Септимій Север, який уперше створив самостійні загони лучників. Але в більш широкому масштабі вона була використана вже при його наступниках [8, с. 192–193].

Таким чином, військова реформа Октавіана Августа законодавчо закріпила професійний і постійний характер римської армії. Здійснюючи свої перетворення він, ввів точні правила, свого роду статuti, які чітко визначали не тільки обов'язки офіцерів та інші аспекти армійського життя, але і чисельний склад і різних військових частин та окремих підрозділів.

З цього часу, римська армія чітко поділялась на три групи. До першої з них, найбільш привілейованої, входили, так звані, преторіанські та міські когорти, які охороняли римську столицю і священну особу імператора. Другу групу склали основна частина армії – провінційні легіони, які були розміщені на всієї території римської імперії. До складу третьої групи входили різноманітні допоміжні війська.

Список використаних джерел

1. Ле Бож Я. Римская армия эпохи Ранней Империи. / Пер. с франц. М.: РОССПЭН, 2001. 399 с.
2. Гольженков И.А. Армия императорского Рима. I-II вв. н. э. М.: Астрель, АСТ, 2000. 48 с.
3. Грант М. Римские императоры. М. : «Терра», 1998. 115 с.
4. Гульельмо Ферреро. Величие и падение Рима. СПб., 1998. 177 с.
5. Дандо-Коллинз Стивен. Легионы Рима. Полная история всех легионов Римской

Империи. М. : ЗАО «Центрполиграф», 2013. 640 с.

6. Уотсон Дж. Римский воин. М. : Центрполиграф, 2010 189 с.

7. Негин А. Е. Вооружение римской армии эпохи принципата: экономические, технологические и организационные аспекты производства кандидата исторических наук: 07.00.00, 07.00.03. Нижний Новгород, 2011. 287 с.

8. Махлаюк А.В., Негин А.Е. Римские легионы. Самая полная иллюстрированная энциклопедия. М. : Эксмо, 2018. 416 с.

*Софія Тоцька,
аспірантка кафедри історії України
історичного факультету ЗНУ
Науковий керівник: Турченко Г. Ф.,
доктор історичних наук, професор,
Запорізький національний університет
(м. Запоріжжя)*

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ НА ТЕРИТОРІЇ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ (листопад 2013 – квітень 2014 рр.)

Починаючи з 21 листопада 2013 р. Україну охопив Євромайдан, який на початку грудня 2013 р. переріс в Революцію Гідності. Населення виступало проти В. Януковича та його орієнтації на РФ. Українці, в тому числі і запорожці, спрямовували всі сили задля збереження проєвропейського курсу України [10].

Актуальність полягає у дослідженні питання Революції Гідності у Запорізькій області, як складової частини загального революційного руху на території України. Важливим є розуміння та сприйняття спільної боротьби української нації та жителів Запорізької області, зокрема, проти режиму В. Януковича за вступ до ЄС. Досвід формування єдиної громадянської спільноти, що протистояла режимові є важливим елементом та рушійною силою Революції Гідності, яка була створена і у більшості населених пунктів Запорізької області.

Загострення соціальних проблем серед населення міст Запорізької області сприяло активізації Революції Гідності. Серед них можемо виділити наступні: малий приватний бізнес йшов у тінь; існувала заборгованість з виплати заробітної плати; рівень виробництва у промисловій, металургійній та хімічній сферах значно знижувався; проблеми в медичній сфері та інші [2].

Ці факти сприяли участі населення Запорізької області в подіях Революції Гідності (листопад 2013 – квітень 2014 рр.). Місцева, обласна влада у співпраці з тодішніми силовими структурами у більшості випадків дотримувалися політичних переконань Партії Регіонів. Представники влади намагалися зтримати Євромайданівців, натомість жодним чином не контролювали дії Антимайдаівців, інколи навіть співпрацювали з останніми. За участі силових структур області здійснювалися спроби розгону запорізького Майдану на підтримку Євроінтеграції біля ЗОДА протягом січня – лютого 2014 р. З м. Пологи міліціантів направляли до оборони ЗОДА у січні-лютому 2014 р. З м. Бердянська, м. Мелітополя, м. Пологи та

м. Запоріжжя силовиків командували для захисту Антимайдану на Майдані Незалежності у м. Києві у лютому 2014 р. Натомість силові структури м. Енергодару протягом листопада 2013 – квітня 2014 рр. займалися захистом міста від провокаторів, «тітушок» та «зелених чоловічків»; контролювали недоступність АЕС, адже існувала небезпека [4].

У Запорізькій області з листопада 2013 р. формується опозиція до курсу В. Януковича. Так, у м. Запоріжжя вона складається з представників «Батьківщини»: О. Старух, Ф. Турченко, О. Мних, Б. Куценко та з числа «свободівців» В. Поробников та інші. У інших містах Запорізької області сильної опозиційної позиції не виражено [5].

Активними учасниками Євромайдану у Запорізькій області були: І. Артюшенко – український громадський діяч, голова громадсько-політичного об'єднання «Українська справа» у м. Запоріжжя; І. Лех – підприємець та суспільний діяч у м. Запоріжжя; В. Лінніков – завідувач відділу Новітньої історії України в Запорізькому обласному краєзнавчому музеї; Ю. Кривенко-Кірова – перекладач; Я. Ярославський – керівник Запорізького обласного центру молоді; В. Мороко – голова Департаменту культури, туризму, релігій та національних меншин; А. Омельченко – викладач музики БДПУ у м. Бердянськ; Л. Подколзін – лідер ГО «Українська громада»; О. Сухомлінов – професор філологічних наук, доцент БУМіБ у м. Бердянськ; І. Лиман – д.і.н., професор, завідувач кафедри історії та філософії БДПУ у м. Бердянськ; П. Бабіч – приватний підприємець у м. Пологи; А. Сарішвілі – переселенець з Грузії, приватний підприємець з м. Пологи; О. Делі-Осман – вчитель музики школи мистецтв у м. Пологи та інші [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8].

Багато учасників запорізького Майдану були учасниками київського. До «Небесної Сотні» входить мешканець м. Запоріжжя С. Синенко, якого 13 лютого 2014 р. спалили у власному автомобілі на кордоні Запорізької та Дніпропетровської областей; мешканець с. Басані Пологівського району М. Горошишин, який у лютому 2014 р. помер на Майдані від запалення легень [1].

Загальна чисельність мітингів проєвропейського спрямування в Запорізькій області була досить великою, адже кожного дня виходили близько однієї – п'яти тисяч чоловік. Люди скандували: «Слава Україні – Героям Слава!», «МІІ – за ЄС» і тому подібні. Хоча, євроінтеграційні виступи не були надто поширеним явищем у м. Мелітополі, м. Енергодарі та м. Василівці [7].

На противагу Євромайдану виступав Антимайдан. Здебільшого, виступи були малочисельними та у більшості випадків відбувалися біля пам'ятників В. Леніну протягом листопада 2013 р. – квітня 2014 р. Висували ідеї та гасла «Русского мира», «Росії – єдиної батьківщини всіх слов'янських народів». Поширювалися заклики до Росії «стати гарантом стабільності в Україні» та «очистити місто від бандерівців». У м. Бердянськ та м. Мелітополь Антимайдан набув великих масштабів. Особливою рисою цих міст було те, що проросійські сили (Опозиційна платформа – За життя та ПП «Блок Вілкула» українська перспектива») підпорядковували собі прозахідні

партії [3].

Варто виділити м. Запоріжжя, де на відмінну від інших населених пунктів Запорізької області 26 січня та 13 квітня 2014 р. відбувся розгін Євромайдану біля ЗОДА та «яєчна неділя», які супроводжувалися кровопролиттями. Вважаємо ці дати заковими для історії Революції Гідності в Запорізькій області, адже у першому випадку (26 січня 2014 р.) тітушки та проросійська влада одержала перемогу та розігнали Євромайдан. У другому випадку (13 квітня 2014 р.) Євромайдан переміг Антимайдан, з цього часу вияви сепаратизму в м. Запоріжжя призупинено [5].

Отже, можемо виділити 4 етапи Революції Гідності у Запорізькій області:

1 етап (листопад – грудень 2013 р.) – характеризується малочисельними виступами населення міст Запорізької області щодо підтримки асоціації з ЄС. З 24 по 29 листопада 2013 р. біля будівлі ЗОДА проходять акції з підписами «Так - Yes». 28 листопада 2013 р. у м. Бердянськ відбулися збори Євромайдану щодо підтримки вступу України до ЄС. У листопаді 2013 р. в м. Пологи відбуваються збори на підприємствах щодо підтримки ЄС.

2 етап (січень – березень 2014 р.) – відбуваються мітинги протесту проти розгону київського Майдану. У січні 2014 р. у м. Запоріжжя проводилися віче на площі біля ЗОДА з вимогами «Януковича під арешт». 19 січня 2014 р. жителі м. Бердянська відреагували на «Диктаторські закони від 16 січня». Мітинуючі роздавали листівки з написами «Україна у нас єдина». 11 лютого 2014 р. в с. Біленьке та с. Новослобідка Мелітопольського району невідомі демонтували пам'ятники Леніну. 27 лютого 2014 р., близько 8 години ранку біля Пологівського районного Будинку культури відбулося зібрання учасників автопробігу «За єдину Україну! За єдиную Україну!» учасниками, якого були члени народної самооборони, активісти Поліг та Гуляйполя. 20 березня 2014 р. у м. Василівка Самооборона провела збір патріотів України під гаслом «Незважаючи ні на що, вони – вільні».

3 етап (березень – квітень 2014 р.) – активізація сил антимайданівців, які намагалися впровадити аналог «Русской весны» в Запорізькій області. У березні 2014 р. у м. Пологи проводилися зібрання представників КПУ та Партії регіонів, головним лозунгом яких був протест проти Євроасоціації. 9 березня 2014 р. у м. Бердянськ відбувся несанкціонований мітинг та збір підписів щодо пропозицій до державної влади України про необхідність проведення референдуму щодо федералізації. 22 березня 2014 р. близько другої години дня у м. Мелітополі пройшов «Російський марш» за підтримку В. Януковича. 13 квітня 2014 р. у м. Запоріжжя відбулася «яєчна неділя» – протистояння Антимайдану та Євромайдану. У кінці квітня 2014 р. до Енергодару заїхали люди, близько 40 осіб, які представилися «Правим сектором» та приховували свої обличчя. Вони заявили про можливі атаки сепаратистів на атомну станцію.

4 етап (кінець квітня 2014 р.) – перемога сил Євромайдану, завершення сепаратистських зворушень та Антимайдану, крах ідеї проведення «Русской весны»

в Запорізькій області.

Список використаних джерел

1. Інтерв'ю С. Тоцької з організатором революційних подій у м. Пологи з О. Коломойцем. м. Пологи. 11. 11. 2021 р.
2. Інтерв'ю С. Тоцької з організатором революційних подій у м. Пологи П. Бабічем. м. Пологи. 20.09.2021 р.
3. Інтерв'ю С. Тоцької з учасником революційних подій у м. Бердянськ А. Омельченко, 1970 р.н., м. Бердянськ. 29.10.2021 р.
4. Інтерв'ю С. Тоцької з учасником революційних подій у м. Бердянськ В. Ільїним, 1973 р.н., м. Бердянськ. 25.10.2021 р.
5. Інтерв'ю С. Тоцької з учасником революційних подій у м. Запоріжжя В. Лінніковим, 1972 р.н., м. Запоріжжя. 01.03.2019 р.
6. Інтерв'ю С. Тоцької з учасником революційних подій у м. Запоріжжя Ф. Турченко, 1947 р.н., м. Запоріжжя. 20.03. 2019 р.
7. Інтерв'ю С. Тоцької з організатором революційних подій у м. Запоріжжя Я. Ярославським, 1995 р.н., м. Запоріжжя. 25.02.2019 р.
8. Інтерв'ю С. Тоцької з очевидцем революційних подій у м. Мелітополь А. Турубаром, 1985 р.н., м. Мелітополь. 12.09.2021 р.
9. Турченко Г., Турченко Ф. Проект «Новоросія»: 1764-2014. Ювілей на крові. Запоріжжя : ЗНУ, 2014. 158 с.
10. Шведа Ю. Революція Гідності у контексті загальної теорії соціальних революцій. URL: http://zaxid.net/news/showNews.do?revolyutsiya_gidnosti_u_konteksti_zagalnoyi_teoriyi_sotsialnih_revolyutsiy&objectId=1301345 (дата звернення: 26.10.2021)

*Галина Фесенко,
доктор філософських наук, доцент,
професор кафедри історії і культурології,
Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова
(м. Харків)*

ХПКБ У 1960 – 1970 РОКАХ: НАРИС ІСТОРІЇ КОМУНАЛЬНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ

В історії інженерного знання відбивається специфіка, як технологічного буття суспільства на певному історичному етапі, так і наукового. Традиційне бачення історії інженерного знання здійснюється крізь призму його основного призначення – відтворювати матеріально-практичні умови життя. Відомо, що у ХІХ ст. інституційна підготовка інженерів почала поступово вбудовуватись у національні системи вищої освіти, й у ХХ ст. інженерне знання переважно відтворювалося через формальну систему вищої освіти по усьому світу [1, с. 430]. В Україні історія інженерної освіти залишається недостатньо артикульованою та потребує спеціального дослідження.

Історичний розвиток інженерії в Україні може бути окреслено в локальних параметрах (зокрема, на прикладі Харківського інституту інженерів комунального будівництва, ХПКБ). Ця інституція відіграла особливу роль у розвитку інженерної науки містобудівельного напрямку. Тут було організовано навчання за

новими напрямками підготовки спеціалістів, яких особливо потребувало міське господарство, – «світлотехніка і джерела світла», «електропостачання міст і промислових підприємств», «очищення природних і стічних вод». На тлі розгортання в СРСР політики масового житлового будівництва в ХПКБ було започатковано програму «промислове та цивільне будівництво» (у 1966 р.). Зростала й кількість студентів ХПКБ: з 460 осіб у 1963 р. до 4580 у 1976 р. [2, с. 64]. Студентський контингент розширювався, переважно, за рахунок молоді, яка мала виробничий стаж. У 1965 р. було встановлено пропорційну систему зарахування абітурієнтів до вишів: 80% «виробничників» з дворічним стажем роботи та 20% випускників середніх навчальних закладів [4, с. 132]. На той час були поширені ідеї, що виробничий досвід є вельми корисним для опанування студентством фахових знань. Крім того, на вищі навчальні заклади покладалося завдання – «здійснити тісну інтеграцію освіти, виробництва і науки».

Важливо, що дослідження історії комунальної інженерії потребує й урбаністичного контексту. В УРСР розбудовувалися існуючі міста, й формувалися нові. Кількість міст значно збільшилася: у 1959 р. в Україні було 331 міст, у 1965 р. – 370, 1970 р. – 385 [5]. Українські міста зростали особливо динамічно (упродовж 1960-х років – на півмільйона містян щороку). У 1965 р. рівень урбанізації в УРСР досяг стану, коли чисельність містян перевищила 50%. До того ж важливою тенденцією ставало досягнення містами статусу мільйонників (Київ, Харків, Одеса, Дніпро (колишня назва – Дніпропетровськ) та Донецьк).

Оскільки міста будувалися передусім як центри промисловості, програмним орієнтиром у підготовці інженерів було проголошено розвиток умінь та навичок «працювати з промисловістю». Харків був великим експериментальним майданчиком для апробації методів індустріального будівництва. Тут здійснювалася забудова «спальними районами». Житловий масив Харкова «Павлове поле» забудовувався за прогресивним на той час планом (розроблений у 1958 р.), що складався з п'яти великих мікрорайонів. Салтівський житловий масив (план розроблено у 1963 р.) забудовувався 9, 12, 16-поверховими секційними і точковими панельними будинками. У 1974 році у Харкові по вулиці Героїв праці, 53 був зведений перший у місті шістнадцятиповерховий житловий будинок. У 1976 році таких будинків було вже більше двадцяти. У 1975 році у 602-му мікрорайоні почалося будівництво 24-х поверхівки, найвищої на той час житлової споруди Харкова.

ХПКБ забезпечував інженерними кадрами міське будівництво Харкова та інших міст України, що здійснювалось «індустріальними методами на основі серійного виробництва» [2, с. 138–139]. Комунальна інженерія визначалася насамперед шляхом проектування та реалізації великих інфраструктурних об'єктів. У системі інженерної підготовки ХПКБ приділялась особлива увага технологічним компетентностям. Навіть від студентів-архітекторів вимагалися переважно інженерні рішення (щодо будівельної фізики (розрахунок інсоляції, шумозахист

проектованих об'єктів тощо), санітарно-технічні (вирішення питань водопостачання, каналізації, опалення, відведення зливових вод і т. ін.) [3, с. 187–188]. Розбудова інженерно-будівельної інфраструктури міст вимагає цілісного розуміння взаємозв'язків між усіма важливими технічними елементами.

Зважаючи на це, можна зрозуміти специфіку освітніх програм в ХІКБ, з їх акцентом на фундаментальні науки. Студент 1960-х рр. Е. Карпушин у 2002 р. згадував: «Цікаво, щоб сказав сьогоднішній випускник про шість семестрів вищої математики та сьомий семестр спецкурсу або про п'ять семестрів загальної фізики та два семестри хімії, про три семестри теоретичної механіки, два семестри опору матеріалів з трьома графічно-розрахунковими роботами» [6, с. 148–149]. Така технократична модель підготовки комунальних інженерів корелюється з історією інженерії у Франції, її особливою культурною настановою: «у Франції інженер – це спочатку той, хто вивчав математику, таке визначення може здатися дивним у таких країнах, як Великобританія чи США» [1, р. 428].

Оскільки в процесі експериментальної розробки індустріальних технологій інженерам доводилося працювати з новими явищами, то на той момент вони також відігравали і роль «вчених-інженерів». У ХІКБ здійснювалася цілеспрямована робота по підборі науково-педагогічного персоналу, який здатен забезпечити змістовний і цікавий навчальний процес. У 1962-1976 рр. його склад збільшився з 116 до 324 викладачів [2, с. 64]. На кафедрах і факультетах ХІКБ формувалися наукові колективи і закладалися основи перспективних наукових напрямів. Вагомий внесок зроблений такими науковцями: М. Й. Кадець (фізико-математичні науки), В. Р. Спрене (керівник науково-дослідної лабораторії освітлення Харкова), А. М. Бела-Белов (електротехніка), К. К. Намітоков (світлотехніка та джерела світла), А. Г. Євдокімов (підвищення надійності водопостачання міст), Ю. Л. Воробйов (організація та управління будівництвом), Г. С. Маяк (ландшафтне планування та благоустрій міст). Комунальна інженерія займається проектуванням, будівництвом та підтримкою технічного та природного середовища міст.

У підсумку здійснено спробу історичної кореляції системи інженерної освіти з більш фундаментальними культурними структурами (процесами урбанізації в УРСР у 1960-1970-ті рр.). Окреслено важливі тенденції освітньо-професійного контенту вітчизняної комунальної інженерії (на прикладі Харківського інституту інженерів комунального будівництва).

Подальші дослідження історії вітчизняної комунальної можуть бути спрямовані на пошук взаємовпливів між розвитком інженерних знань та комунальними практиками міст [7], а також ширшого висвітлення інженерної історії крізь призму соціальної та культурної історії.

Список використаних джерел

1. Picon A. Engineers and engineering history: problems and perspectives. *History and Technology*. 2004. Vol. 20. №4. P. 421-436. DOI: 10.1080/0734151042000304367.
2. Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова: монографія / керізн. вид. проекту: В. М. Бабаєв. Харків : Золоті сторінки, 2012. 520 с.

3. Фесенко Г.Г., Колеснікова Т.С. Відродження архітектурної освіти у ХІІКБ 1960-1970 рр. *Спадщина університету: Історія. Освіта. Наука. Культура. Особистість* : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 20–21 листоп. 2019 р.) / керівник вид. проекту В.М. Бабаєв. Харків: Золоті сторінки, 2020. С. 186–189.
4. Фесенко Г.Г., Фесенко Т.Г., Кравченко О.В. Трансформації архітектурної освіти в Україні 1920-1970 рр. крізь призму локальної історії (на прикладі ХІІКБ). *SWorld Journal*. 2020. Iss. 6. Part 5. P.129-134. DOI: 10.30888/2663-5712.2020-06-05-080.
5. Гирич Я. Урбанізація за планом. *Український тиждень*. 2012. № 37 (254). URL: <https://tyzhden.ua/History/59956> (дата звернення: 10.11.2021).
6. Карпушин Е.І. Спогади студента шістдесятих. *Харківська державна академія міського господарства* / під ред. Бабаєва В.М. Харків: ХДАМГ, 2012. С. 146-149.
7. Watson G. *The Civils: the story of the Institution of Civil Engineers*. London: Thomas Telford, 1988. 347 p.

Христина Філь,
магістрантка спеціальності «Історія»
Лариса Полякова,
кандидат історичних наук, доцент,
завідуюча кафедри історії,
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
(м. Мелітополь)

АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ЕЛІТА» В ІСТОРИЧНІЙ ТА ПОЛІТИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Із здобуттям Україною незалежності стало актуальним питання формування власної політичної еліти. Завжди до з'ясування питання формування еліти був підвищений інтерес з давніх часів. До цього питання зверталися і філософи, і історики і політологи. Дана робота буде присвячена аналізу поняття «еліт» у творах Н. Макіавеллі, Г. Моска, В. Парето, Р. Міхельса.

Термін «еліта» у перекладі з французького означає «кращий», «вибраний», «відбірний». Цим поняттям позначають провідні верстви суспільства, які здійснюють керівництво у певних галузях суспільного життя. Залежно від функцій, які виконує еліта у суспільстві, її поділяють на економічну, господарську, духовно-інтелектуальну, політичну, військову, наукову тощо.

Ідеї поділу суспільства на «вищих» і «нижчих» виникли в глибокій старовині. Так, Конфуцій обґрунтовував розподіл суспільства на «благородних чоловіків» (правлячу еліту) і «нижчих людей (простолюдинів). В античній філософії елітарний світогляд був сформульований Платоном. Ідеолог афінської аристократії, рішуче виступав проти допущення демосу до участі в політичному житті, в державному управлінні, зневажливо іменуючи його натовпом ворожої мудрості. Державні функції, за Платоном, можуть успішно виконуватися лише аристократами, що отримали спеціальну освіту. Ремісники і селяни повинні бути усунені від управління суспільством і приречені на виконання «чорної роботи». Рабів Платон

взагалі не рахував за членів суспільства.

Другий історичний етап осмислення феномену політичних еліт пов'язаний з ім'ям Х. Аквінського, який у своїй праці «Про правління владик» (XIII ст.) висловив думку про те, що більшість людей повинна займатися фізичною працею, а меншість – розумовою та управлінням цією більшістю. Найціннішою він вважав працю духовних владик народу – служителів церкви.

Наступним історичним етапом розвитку елітаризму були ідеї Н. Макіавеллі (1469–1527). У праці «Володар» він дослідив концепції політичної влади сильної ініціативної меншості, а також сформулював один з найважливіших принципів владних відносин для політичної еліти, що отримав назву «макіавеллізму» – безпринципної політики, що є методом досягнення великих цілей і виправдовувала застосування всіх засобів [3].

Теорія елітизму склалася лише на початку ХХ ст. в працях представників італійської школи політичної соціології, таких як Г. Моска, В. Парето та Р. Міхельса. Цю школу ще називають макіавеллістською, а їхні теорії – класичними, оскільки всі вони спиралися на макіавеллістське положення про політику, як самостійну сферу суспільства, а політичну еліту визначали як згуртовану групу людей, які володіють виключними якостями та свідомі у своїй зверхності над усіма іншими. Проте ресурси політичного панування меншості над більшістю вони уявляли різними.

Г. Моска (1854–1941) сформулював свою теорію еліти в роботах «Основи політичної науки» і «Історія політичних доктрин». Аналіз «політичного класу» Г. Моска здійснював за допомогою організаційного підходу. На його думку:

- розвиток будь-якого суспільства незалежно від способу соціальної і політичної організації здійснюється керівним класом;

- групова згуртованість і одностайність, властива суспільному класу, забезпечуються завдяки наявності у нього організації, структури, що дозволяє зберігати владу;

- сам правлячий клас неоднорідний; він складається з двох прошарків: дуже нечисленної групи «вищого начальства» (щось подібне до «наделіти» всередині еліти) і набагато більш численної групи «начальників середньої ланки»;

- входження в політичний клас припускає наявність у індивіда особливих якостей і здібностей. Доступ в політичний клас відкривають три якості: військова доблесть, багатство, церковний сан. З ними пов'язано три форми аристократії – військова, фінансова і церковна.

- домінуючим критерієм для відбору в політичний клас є здатність управляти, яка включає знання національного характеру, ментальність народу і власне досвід управління.

Г. Моска в роботі «Правлячий клас» писав, що у всіх суспільствах існують два класи людей – клас який править, і клас, яким правлять. Правлячий клас завжди є нечисленным. Меншина править більшістю, тому що вона, по-перше,

з організована, а по-друге, має особливі якості, завдяки яким користується пошаною і великим впливом в суспільстві.

Влада, затверджував він, завжди знаходилася і повинна знаходитися в руках меншини. Коли вона переходить з одних рук до інших, то переходить від однієї меншини до іншої, але ніколи від меншини до більшості [2, с. 101].

В. Парето (1848–1923) (саме він ввів в політичну науку термін «еліта»). Теорія еліт висловлена ним в «Трактаті загальної соціології» (1916).

Так, В. Парето вказує на такі основні риси еліти.

По-перше, еліта є однорідною. Вона усвідомлює, що є прошарком, відокремленим від суспільства, відзначається солідарністю при захисті власних інтересів.

По-друге, еліта має зверхність над масами, що виявляється у таких елітарних психологічних якостях, як енергійність, мужність, добродішність. Втрата елітою цих якостей призводить до її занепаду.

По-третє, всередині еліти відбуваються зміни (так звана циркуляція еліт), під час яких вона допускає у свої ряди нових членів і тим самим зберігає панування або чинить опір структурному і кадровому оновленню, що призводить до революції.

В. Парето був автором теорії круговороту еліт, згідно якої:

- соціальні зміни в суспільстві є слідством боротьби і «циркуляції» еліт;
- еліта ділиться на правлячу і не правлячу (контр еліту): правляча еліта безпосередньо і ефективно бере участь в управлінні, володіючи харизматичними властивостями лідерів; контр еліта є потенційною елітою за здібностями, особистим якостям, але позбавлена можливості ухвалювати політичні рішення;

- розрізняють два типи еліт, послідовно що змінювали один одного:

- «леви», для яких характерні відвертість, рішучість в управлінні, опора на сили, авторитарні методи владарювання. Вони добрі для стабільних ситуацій, оскільки у край консервативні;

- «лисиці», що володарюють за допомогою використання різних засобів маніпуляції, обману, демагогії. Вони частіше вдаються до підкупу, роздачі винагород, ніж до загрози застосування насильства. «Лисиці» переважають в умовах нестабільності, перехідності, коли потрібні енергійні, прагматично мислячі і здібні до перетворень правителі;

- суспільство, в якому переважають «леви», приречено на застій; суспільство, в якому переважають «лисиці», відрізняється динамічністю розвитку;

- поступальність і стабільність в розвитку суспільства можуть бути забезпечені при пропорційній притоці в еліту першої і другої орієнтації [1, с. 463].

Р. Міхельс (1876–1936) з його «залізним законом олігархічних тенденцій». Суть його концепції полягає в тому, що «демократія», щоб зберегти себе і досягти відомої стабільності, вимушена створювати організацію. А це пов'язано з виділенням еліти – активної меншини. Необхідність управління організацією (зокрема, політичною партією) вимагає створення апарату, і влада концентрується

в його руках. Партийна еліта володіє перевагами перед рядовими членами – має більший доступ до інформації, можливість чинити тиск на масу. Маси через «некомпетентність і апатію» не можуть і не хочуть брати участь в політичному процесі. У великих організаціях демократична структура неможлива - немає способу організації системи так, щоб голос простого її члена був почутий. Професійні функціонери профспілок, партій соціалістичної орієнтації, що особливо стали членами парламенту міняють свій соціальний статус, залучаються до правлячої еліти і починають захищати її інтереси, власне привілейоване положення [4].

Еліта – це не проста кількість обдарованих чи високостатусних особистостей, а організована меншість, яка править неорганізованою більшістю. З цього погляду еліта може зберігати своє значення не завдяки окремим особистостям, а завдяки тому, що вона є організованою меншістю. Еліта – це та меншість людей, котра володіє більшістю ресурсів групи.

Отже, еліта є конче потрібним елементом соціальної структури суспільства, яка має відігравати вирішальну роль в управлінні ним. Еліта як вершина піраміди суспільства поділяється на певні групи. Розрізняють еліту політичну, що пов'язана з функціями політичного управління, економічну, наукову, культурну, військову та ін.

Соціологія вивчає еліту як соціальну групу, представники якої посідають найвищі позиції в суспільстві порівняно з іншими соціальними групами. Тобто приділяється увага питанням соціальної стратифікації в суспільстві, вивченню соціальної структури суспільства, найвищою частиною якого є еліта; дослідженню процесу формування й розвитку цієї соціальної групи. Елітою в соціології вважаються люди, що досягли найвищих позицій у суспільстві.

Список використаної літератури та джерел

1. Арон Р. Этапы развития социологической мысли / общ. ред. и предисл. П. С. Гуревича. М., 1992. 606 с.

2. Кочубей Л.О. Політична еліта та політичний клас: класичні зарубіжні концепції. Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. К., 2009. Вип. 17. С. 96–107.

3. Николо Макиавелли: Государь. URL: <https://libcat.ru/knigi/starinnaya-literatura/32085-nikolo-makiavelli-gosudar.html>

4. Малинкин А. Н. Теория политической элиты Р. Михельса. URL: <file:///C:/Users/klior/Desktop/90%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%B8-170-1-10-20141107.pdf>

СЕКЦІЯ 3. ЮРИДИЧНІ НАУКИ

*Татьяна Апанасевич,
студентка IV курса специальности «Правоведение»
Научный руководитель: Кремко О. Ю.,
старший преподаватель, магистр юридических наук,
Барановичский государственный университет
(г. Барановичи, Білорусь)*

К ВОПРОСУ О СИСТЕМЕ БАНКОВСКОГО ПРАВА

Банковское право начало формироваться в 90-х годах XX века, поскольку экономические потребности общества в условиях перехода к рыночной экономике актуализировали потребность в банковском праве как системе норм и институтов, регулирующих правоотношения в сфере финансовых инструментов [1, с. 4].

В настоящее время весьма актуальными и дискуссионными остаются вопросы о понятии банковского права, а также о его месте в системе права. Об этом можно судить исходя из большого объема публикаций по данной тематике, анализ которых позволяет сделать вывод о том, что среди ученых нет единого мнения о предмете, методе банковского права, а, следовательно, и о его сущности и месте в системе белорусского права.

О месте банковского права в системе права существует несколько точек зрения. Одни специалисты данной сферы считают, что банковское право является подотраслью финансового права. Другие полагают, что правоотношения с участием банков представляют собой хозяйственные правоотношения, и они относятся к предмету регулирования хозяйственного права. Также существует точка зрения, согласно которой банковское право – это самостоятельная отрасль права. Есть мнение, что банковское право не является ни самостоятельной отраслью права, ни подотраслью какого-либо права, а представляет собой банковское законодательство [2, с. 4].

Следует отметить, что большинство авторов, рассматривающих вопрос о месте банковского права в системе права, исходят из того, что банковское право является самостоятельной отраслью права (А. Г. Братко, О. М. Олейник, Ю. П. Довнар) [2, с. 5]. Полагаем, что рассмотрение банковского права как самостоятельной отрасли права на современном этапе вполне оправдано. История развития правовой мысли свидетельствует о том, что возникновение любой отрасли права обусловлено потребностями общества. При этом его содержание чаще всего предопределяется экономическими потребностями, которые обуславливают правовые явления на каждом конкретном этапе развития общества.

Под отраслью права, как элемента системы права, понимается совокупность обособленных юридических норм, регулирующих качественно специфический вид

общественных отношений. Банковское право как отрасль права представляет собой совокупность норм, регулирующих отношения, возникающие в процессе построения, функционирования и развития банковской системы, в том числе в процессе регулирования банковской деятельности со стороны центрального банка и других органов государственной власти [3, с. 57].

Банковское право – это самостоятельная отрасль права, которая имеет свой, четко очерченный предмет правового регулирования. Предметом банковского права являются отношения, которые возникают в процессе функционирования банковской системы Республики Беларусь, а также при осуществлении банковских операций и совершении банковских сделок.

Многие ученые, не склонные выделять банковское право в качестве самостоятельной отрасли, в своей аргументации приводят в качестве основного довода тот факт, что банковское право не имеет собственного метода правового регулирования. Действительно, в банковском правовом регулировании используются: – публично-правовой метод (императивный, авторитарный, метод субординации), характерный для финансового и административного права; – частноправовой метод (диспозитивный, метод автономии, координации), свойственный гражданскому праву. Методы применяются как отдельно друг от друга, так и в сочетании. Тем не менее, полагаем, это не дает оснований для отрицания банковского права как отрасли. В теории права нет однозначного требования для отрасли использовать один специфический метод правового регулирования.

Обобщая изложенное, следует сделать следующие теоретические выводы:

1) банковское право является самостоятельной отраслью права и законодательства, представляя собой совокупность правовых норм, регулирующих образование, функционирование (в том числе осуществление банковских операций), а также прекращение деятельности банков и небанковских кредитно-финансовых организаций на основании сочетания методов юридического равенства и властного подчинения;

2) полагаем, что среди важнейших причин выделения банковского права в самостоятельную отрасль права следует рассматривать: наличие общественной потребности и государственного интереса в самостоятельном правовом регулировании такой сферы как банковская деятельность, обусловленное особой значимостью процессов, происходящих в рамках банковской системы; наличие самостоятельного предмета правового регулирования, обусловленное четким выделением специфики регулируемых данной отраслью общественных отношений; обширный объем соответствующего нормативного материала; наличие специфической (присущей только данной отрасли права) системы понятий и категорий.

Список использованных источников

1. Банковское право: учебник и практикум для вузов / В. Ф. Попондопуло [и др.] ; под редакцией В. Ф. Попондопуло, Д. А. Петрова. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Издательство Юрайт, 2020. 405 с.

2. Полякова, Л. Г. Банковское право : курс лекций. Могилев : МГУ имени А. А. Кулешова, 2019. 259 с.
3. Банковское право: учебник и практикум для академического бакалавриата / В.Ф. Попондопуло [и др.]. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Издательство Юрайт, 2019. 405 с.

*Татьяна Апанасевич,
студентка IV курса специальности «Правоведение»
Научный руководитель: Кремко О. Ю.,
старший преподаватель, магистр юридических наук,
Барановичский государственный университет
(г. Барановичи, Беларусь)*

О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ СТРАНЫ ПРОИСХОЖДЕНИЯ ТОВАРА

Определение страны происхождения является важным аспектом деятельности государственных органов.

Страной происхождения товаров считается страна, в которой товары были полностью произведены или подвергнуты достаточной обработке (переработке) в соответствии с критериями, установленными таможенным законодательством Таможенного союза ЕАЭС. При этом под страной происхождения товаров может пониматься группа стран, либо таможенные союзы стран, либо регион или часть страны, если имеется необходимость их выделения для целей определения страны происхождения товаров.

К основным целям определения страны происхождения относят применение тарифных преференций; применение запретов и ограничений к перемещаемым товарам; применение специальных защитных, антидемпинговых и компенсационных мер; формирование данных таможенной статистики [3, с. 68].

Согласно ст. 37 Договора о Евразийском экономическом союзе на таможенной территории Союза применяются единые правила определения происхождения товаров, ввозимых на таможенную территорию Союза [1].

Законом Республики Беларусь от 10.01.2014 №129-3 «О таможенном регулировании в Республике Беларусь» установлено, что страна происхождения товаров, вывозимых с территории Республики Беларусь, удостоверяется сертификатом о происхождении товара, выдаваемым Белорусской торгово-промышленной палатой и ее подразделениями [2].

Сертификаты о происхождении товара предоставляются в официальные государственные органы стран импортеров, с которыми Республика Беларусь имеет соглашение о режиме наибольшего благоприятствования, для получения покупателями белорусских товаров преференций, т.е. льгот экономического режима.

Центральной проблемой определения страны происхождения товаров в таможенных целях можно считать проблемы правового характера. Эта проблема указана преобладающей, так как от нее прослеживается связь со всеми остальными выявленными проблемами. Наряду с проблемами правового характера выделим

проблемы подтверждения происхождения; проблемы, возникающие при предоставлении преференциального режима; проблемы применения мер нетарифного регулирования в национальных интересах; проблемы административного сотрудничества таможенных органов между собой, а также с другими контролирующими государственными органами власти; проблемы подготовки квалифицированных кадров; проблемы эффективного информирования лиц о правилах происхождения и консультирования по этим вопросам и др.

Центральной проблемой в данной сфере также является наличие огромного количества различных форм сертификатов происхождения, выдаваемых контролирующими органами. Как правило, у каждого интеграционного объединения есть свой бланк сертификата. При этом есть страны, которые устанавливают другую форму сертификата в рамках двусторонних соглашений.

Таким образом, основными направлениями развития в области определения страны происхождения товара должны стать совершенствование механизма международного взаимодействия ведомств, активное внедрение информационных технологий в процессы, связанные с сертифицированием происхождения товаров и поддержание соответствующей квалификации должностных лиц таможенных органов во всех государствах-участниках ЕАЭС.

В связи со всем вышесказанным, можно привести следующие направления развития в области определения страны происхождения товаров для системы ЕЭС:

1) необходимо совершенствовать законодательную базу, устанавливающую единые правила определения страны происхождения товаров, действующие как для стран-участников соглашений, так и для других стран;

2) необходимо развивать и в соответствующих случаях неукоснительно применять систему управления рисками в целях выявления недостоверных сведений о стране происхождения товаров, о применении тарифных преференций;

3) необходимо активно внедрять информационные технологии в процессы, связанные с сертифицированием происхождения товаров (например, создание базы данных сертификатов происхождения, позволяющей не предъявлять оригинал документа при таможенном декларировании товаров, при этом может развиваться разработка автоматизированных профилей риска);

4) необходимо поддерживать квалификацию должностных лиц таможенных структур, в обязанности которых входит организация контроля правильности определения страны происхождения товаров, обоснованности предоставления тарифных преференций.

Список использованных источников

1. Договор о Евразийском экономическом союзе [Электронный ресурс]. URL: http://law.by/upload/docs/op/f01400176_1414357200.pdf (Дата доступа: 18.10.2021).

2. О таможенном регулировании в Республике Беларусь : Закон Республики Беларусь, 10 января 2014 г., № 129-З (с изм. и доп.). ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. Минск, 2021.

3. Халипов С.В. Таможенное право: учебник. 8-е изд., доп. М. : ИД «Юриспруденция», 2019. 264 с.

*Татьяна Апанасевич,
студентка IV курса специальности «Правоведение»
Научный руководитель: Кремко О. Ю.,
старший преподаватель, магистр юридических наук,
Барановичский государственный университет
(г. Барановичи, Беларусь)*

О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ, КАСАЮЩИХСЯ ПРИНЦИПОВ МЕЖДУНАРОДНОГО ЧАСТНОГО ПРАВА

На сегодняшний день нормы международного частного права сконцентрированы, в основном, в разделе VII Гражданского кодекса Республики Беларусь (далее – ГК), что рассматривается в качестве достаточного основания для отнесения международного частного права к гражданскому праву. Тем самым законодательно фиксируется прямое действие принципов гражданского законодательства, закрепленных в статье 2 ГК [1], в международном частном праве.

Для обеспечения функциональной эффективности принципов международного частного права необходимо осуществить их нормативную фиксацию, однако это невозможно сделать в рамках правовой конструкции ГК. Нормативное закрепление принципов гражданского права в целом не предполагает наличие специфических принципов в отдельных разделах ГК. В этой связи показательна правовая конструкция, реализованная в Гражданском кодексе Нидерландов. Нормы международного частного права включены в указанный кодекс в качестве отдельной книги, при этом принципиальные положения фиксируются не для кодекса в целом, а для каждой его книги в отдельности в виде «общих положений», что дало возможность зафиксировать принципы международного частного права.

Вопрос применения принципов международного частного права является одним из самых интересных в области отечественного и зарубежного права. Так, наиболее «интересным» считается специальный принцип МЧП – принцип автономии воли сторон, который в полной мере отражает специфику международного частного права. Содержание и основная суть данного принципа состоит в возможности сторон в международном частном праве самостоятельно выбирать право, которое будет регулировать их права и обязанности [2, с. 38].

В соответствии с п.1 ст. 1124 ГК стороны договора могут при заключении договора или в последующем избрать по соглашению между собой право, которое подлежит применению к их правам и обязанностям по этому договору, если это не противоречит законодательству [1].

Несмотря на то, что данный принцип достаточно активно используется сторонами при регулировании правоотношений между ними, существуют определенные проблемы при его реализации. Так, ч. 4 ст. 1124 ГК [1] устанавливает,

что стороны договора могут избрать подлежащее применению право как для договора в целом, так и для отдельных его частей. То есть применение данного положения вызывает определенные сложности, которые проявляются в сопоставлении норм права разных государств, применяемых в соответствующем договоре.

Также в ряде стран существует возможность использования сторонами право третьего государства. Например, суды Франции дают возможность сторонам избрать право третьего государства, но для этого необходимо указать причины такого волеизъявления [3, с. 65]. Такой подход к реализации принципа автономии воли сторон является достаточно спорным. Существуют правовые отношения в различных сферах общественной жизни, в силу этого каждое правоотношение имеет определенную специфику, следовательно, не всегда возможно применение норм третьего государства. Предполагается, например, что договор дарения должен регулироваться исключительно теми правовыми системами, с которыми договор непосредственно связан. Таким образом, в отношении ряда правоотношений необходимо ограничить возможность выбора права.

Обобщая изложенное, следует сделать следующие теоретические и практические выводы:

1) для нормативного закрепления принципов международного частного права представляется необходимым исключить раздел VII из ГК, создав на его основе в процессе автономной комплексной кодификации отдельный закон о международном частном праве, в котором и будут зафиксированы принципы. Реализация такого подхода позволит, с одной стороны, обеспечить функциональную эффективность принципов международного частного права и, с другой стороны, не исключит действие принципов иных отраслей (как материальных, так и процессуальных), нормы которых будут регулировать соответствующие правоотношения;

2) проблемы реализации принципа автономии воли сторон в международном частном праве еще не в полной мере изучены. Многие аспекты еще подлежат изучению, анализу, определенной доработке. Ряд вопросов возникает в правоприменительной практике при сопоставлении права различных государств, применяемых в соответствующих договорах. Ввиду этого на сегодняшний день крайне важно и необходимо установление определенного перечня договоров, которые не могут регулироваться правом третьего государства.

Список использованных источников

1. Гражданский кодекс Республики Беларусь : 7 декабря 1998 г. №218-З: принят Палатой представителей 28 октября 1998 г. : одобрен Советом Респ. 19 ноября 1998 г.: в ред. Закона Респ. Беларусь от 4 мая 2019 г. № 185-З. *ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь /* Нац. Центр правовой информ. Респ. Беларусь. Минск, 2021.

2. Международное частное право: Учебник / Ануфриева Л. П. и др.; Отв. ред. Г. К. Дмитриева. 2-е изд., перераб. и доп. М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. 688 с.

3. Международное частное право: учебник. Том 1. Общая часть / Абдуллин А. И. [и др.]. М.: Статут, 2011. 265 с.

*Татьяна Апанасевич,
студентка IV курса специальности «Экономическое право»
Научный руководитель: Танана Ю. Н.,
старший преподаватель, м.ю.н.,
Барановичский государственный университет
(г. Барановичи)*

О НЕКОТОРЫХ ПРОБЛЕМАХ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Сегодня, в условиях развитых товарных и финансовых рынков, структура банковской системы резко усложняется. Появляются новые виды финансовых учреждений, новые кредитные учреждения, инструменты и методы обслуживания клиентуры. В период перехода к рыночным отношениям банки и вся банковская система играют особенно важную роль. От успешности и устойчивости ее функционирования зависит результат всех рыночных преобразований. Отсюда актуальна необходимость государственного регулирования банковской деятельности в сфере реализации экономической политики.

Период с 1991 по 1995 гг. характеризовался разработкой и реализацией на практике новой модели экономического развития банковского сектора. В тот период времени наиболее оптимальной казалась рыночная модель развития. В рамках реализации её на практике были проделаны работы, как теоретического, так и практического плана, по реорганизации банковской системы, как немаловажной части финансовой системы в целом. В результате всех осуществлённых мер, с 3 апреля 1991 г. начала осуществлять деятельность независимая двухуровневая банковская система Республики Беларусь.

Согласно ст. 136 Конституции Республики Беларусь банковская система нашего государства состоит из Национального банка Республики Беларусь и иных банков. Национальный банк регулирует кредитные отношения, денежное обращение, определяет порядок расчетов и обладает исключительным правом эмиссии денег [2]. Ст. 5 Банковского кодекса Республики Беларусь закрепляет, что банковская система является составной частью финансово-кредитной системы Республики Беларусь. Банковская система Республики Беларусь является двухуровневой. Финансово-кредитная система Республики Беларусь кроме банков включает в себя и небанковские кредитно-финансовые организации [1].

Национальный банк Республики Беларусь действует в интересах собственного государства. Только он вправе эмитировать денежные знаки и ценные бумаги, лицензировать банковскую деятельность, определять требования к банкам, вводить надзор за их деятельностью, а также обеспечивать нормальное проведение межбанковских расчетов, выполняя инкассацию, доставляя в банки наличные денежные средства.

По состоянию на 6 октября 2021 г. банковский сектор Беларуси включает 24 банка и 3 небанковские кредитно-финансовые организации, а также 3 банка находятся в стадии ликвидации. К крупным банкам относятся следующие: ОАО «АСБ Беларусбанк», ОАО «Белагропромбанк», ОАО «Белинвестбанк», ОАО «Банк Дабрабыт», ОАО «Паритетбанк», ОАО «Сбер Банк», ОАО «Белгазпромбанк» и другие. Важно отметить, что существует перечень системно значимых банков и небанковских кредитно-финансовых организаций, которые разделены на группы 1 и 2 значимости [3]. Роль банков второго уровня является немаловажной, поскольку их цель заключается в получении прибыли. Ее они получают в виде процентов от сделок. Например, зарабатывают на разнице в курсах продажи и покупки валют, аккумулируют свободные сбережения, а потом предоставляют их во временное пользование нуждающимся. Банки взимают деньги за хранение ценностей в ячейках депозитария, за ведение счетов юридических лиц. Еще один источник дохода появился вместе с пластиковыми картами: банки получают финансовые средства от клиентов за выпуск некоторых видов платежных карт и их обслуживание. Таким образом, существует 2 группы взаимоотношений по вертикали – это отношения между Национальным банком Республики Беларусь и коммерческими банками; по горизонтали – отношения партнерства и конкуренции между различными звеньями банковской системы, т.е. коммерческими банками.

В банковской системе Беларуси существуют некоторые структурные проблемы, обусловленные общей направленностью политики в отношении финансового сектора. В Республике Беларусь финансовый сектор, а именно, финансовый рынок стал формироваться относительно недавно, в процессе трансформации экономической системы. Не все его финансовые инструменты получили свое развитие. У сложившегося положения есть несколько причин: общая слабость экономики, относительная бедность населения, доминирование государственной собственности.

Фондовый рынок Республики Беларусь пока продолжает находиться на начальном уровне. Это касается и свободной торговли акциями, и форвардных операций, и всего вторичного рынка относительно ценных бумаг. Такое состояние фондового рынка не стимулирует граждан к инвестированию сбережений.

Кредитная система формируется по рыночным принципам в таких направлениях как потребительское кредитование и выдача займов малому бизнесу, но кредитование крупных предприятий остается объектом государственного регулирования. Финансовый рынок в Республике Беларуси не является средством внедрения и поддержания инноваций в развитии данного сектора, а скорее обслуживает и поддерживает существующую систему.

В связи с вышеизложенным, для обеспечения дальнейшего динамичного развития финансового рынка, повышения его стабильности и эффективности функционирования, представляется необходимым введение и точное исполнение

следующих мер: формирование полноценного, структурно развитого финансового рынка: обеспечение ускоренного развития небанковских секторов финансового рынка; совершенствование линейки банковских продуктов; активное использование и развитие новых цифровых технологий во всех секторах финансового рынка; развитие инфраструктуры финансового рынка; активизация конкуренции посредством: развития институциональной структуры рынка ценных бумаг; обеспечения устойчивости банковской системы и других секторов финансового рынка; эффективного урегулирования необслуживаемых кредитов и предотвращения образования иных дисбалансов.

Несмотря на то, что в последние годы банковская система Республики Беларусь развивается в правильном направлении, остается ряд нерешенных проблем. Осуществление рассмотренных мер приведет к дальнейшему уверенному развитию и эффективному функционированию банковской системы.

Список использованных источников

1. Банковский кодекс Республики Беларусь: 25 октября 2000 г., № 441-3 : принят Палатой представителей 3 октября 2000 г. : одобр. Советом Респ. 12 октября 2000 г. : в ред. Закона Респ. Беларусь от 30 июня 2020 г. *ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь*. Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. Минск, 2021.

2. Конституция Республики Беларусь 1994 года: с изм. и доп., принятыми на республиканских референдумах 24 нояб. 1996 г. и 17 окт. 2004 г. *ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь*. Нац. Центр правовой информ. Респ. Беларусь. Минск, 2021.

3. Сведения о банках и небанковских кредитно-финансовых организациях, действующих на территории Республики Беларусь, их филиалах по состоянию на 06.10.2021. URL: <https://www.nbrb.by/system/banks/list> (Дата обращения: 06.10.2021.)

*Анастасия Бахарева,
студентка IV курса специальности «Правоведение»
Научный руководитель: Кремко О. Ю.,
старший преподаватель, магистр юридических наук,
Барановичский государственный университет
(г. Барановичи, Білорусь)*

ПРОБЛЕМЫ УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ КВАЛИФИКАЦИИ ПРЕСТУПЛЕНИЯ «РАЗБОЙ» И АСПЕКТЫ ОТГРАНИЧЕНИЯ ЕГО ОТ СМЕЖНЫХ СОСТАВОВ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

На протяжении всей истории развития общества предпринимались попытки установления истоков насилия, выражения его объективной нравственной оценки, оправдания разрушительного характера и даже обоснования необходимости при определенных условиях. Многочисленные междисциплинарные исследования феномена насилия позволили сформулировать ряд новых гипотез, разработать оригинальные теоретические конструкции, объясняющие социальную агрессию [1]. В XX в. благодаря усилиям представителей различных научных направлений были заложены эмпирическая и методологическая основы современного

криминологического анализа факторов насильственной преступности. Одним из таковых преступных деяний является разбой.

Проблема борьбы с таким корыстно-насильственным преступлением, как разбой, правильная его квалификация в настоящее время продолжает быть актуальной. В современном мире, разбой как форму проявления жестокости, преступной воли, желания преступника применить свою силу к более незащищенной жертве искоренить окончательно невозможно. Однако бороться с разбойниками возможно и нужно.

Разбой представляет собой наиболее опасную форму хищения. Он посягает на два объекта собственности и личность. Во время его совершения здоровью потерпевшего зачастую причиняется тяжкий вред. Разбой нередко сопряжены с убийством потерпевшего. Значительное число разбоев совершается с применением оружия, сопряжено с незаконным проникновением в жилище, помещение или иное хранилище. Многие разбой имеют групповой характер.

В ч. 1 ст. 207 Уголовного кодекса Республики Беларусь (далее – УК) разбой определяется как «применение насилия, опасного для жизни или здоровья потерпевшего, либо угроза применения такого насилия с целью непосредственного завладения имуществом» [2].

Разбой чаще всего совершают лица без постоянного источника дохода (65%), лица, ранее совершавшие преступления (40-45%), лица в возрасте 18–24 лет (40%) [6.].

По данным МВД Республики Беларусь в результате совершения разбоев за 2018 год пострадало 135 чел., за 2019 – 123 чел., а за 2020 – 81 чел. [3].

Особенности квалификации разбоя очень часто вызывают много вопросов у правоприменителя, многие из них так и не решены и требуют дополнительных исследований.

Преступления против собственности примыкают, с одной стороны, к преступлениям против личности, с другой – к преступлениям в сфере экономической деятельности, и это наиболее заметно при анализе состава разбоя.

Обязательный признак разбоя – применение или угроза применения насилия, опасного для жизни или здоровья. Насилие является опасным для жизни, если способ его применения создает реальную угрозу наступления смерти, хотя бы это и не повлекло фактического причинения вреда здоровью (например, сдавливание шеи, длительное удержание головы потерпевшего под водой, столкновение с большой высоты).

Зачастую оружие используется при разбое как психическое насилие: демонстрация оружия, выстрел в воздух в сторону потерпевшего, прицеливание из оружия в потерпевшего и т.д.

Под предметами, используемыми в качестве оружия, следует понимать предметы, которыми потерпевшему могли быть причинены телесные повреждения, опасные для жизни или здоровья (перочинный или кухонный нож, бритва, ломик,

дубинка, топор, ракетниця и т.п.), а также предметы, предназначенные для временного поражения цели (например, механические распылители, аэрозольные и другие устройства, снаряженные слезоточивыми и раздражающими веществами).

Разбой признается оконченным преступлением с момента совершения нападения, даже если виновный не сумел завладеть имуществом, например, по причине его отсутствия у потерпевшего. Это вытекает из законодательной конструкции данного состава. Исходя из повышенной опасности разбоя (его насильственного характера), законодатель сконструировал состав этого деяния по типу преступлений с формальными составами, когда преступление считается оконченным после совершения общественно опасного деяния независимо от наступления общественно опасных последствий (как известно, в теории такие составы именуется также усеченными).

Полагаем, что недопустима ошибочная квалификация грабежа как разбоя, так как это может создать ошибочное впечатление о нестабильности и неконкретности уголовного закона, поэтому от правоприменителей требуется предельная внимательность и взаимный контроль.

Необходимость в разграничении грабежа и разбоя возникает в тех случаях, когда открытое хищение имущества при грабеже сопряжено с применением насилия к потерпевшему. Именно насильственный способ посягательства на собственность обуславливает сходство этих преступлений.

Однако в юридической литературе высказывается и иное мнение относительно объекта грабежа. Некоторые авторы считают, что для установления двух объектов в составе грабежа нет оснований. Они обосновывают это тем, что общественно опасное посягательство при грабеже, как правило, не направлено ни на жизнь или здоровье, ни на честь или достоинство личности потерпевшего. Хотя в ряде случаев при совершении грабежа субъект, применяя насилие, определенным образом воздействует и на личность потерпевшего, но это воздействие столь незначительно, что основанием для выделения личности в качестве второго объекта грабежа признаваться не может [4].

В ходе исследования проблемы отличия разбоя от смежных составов, определены основные признаки, по которым можно квалифицировать деяние именно как разбой, а не как грабеж, вымогательство или бандитизм.

Очень близко примыкают друг к другу разбой и вымогательство. Здесь главный критерий разграничения – способ получения чужого имущества. Если при разбое происходит реальное нападение на потерпевшего с целью завладения чужим имуществом, то при вымогательстве такого активного действия, тем более опасного для жизни или здоровья, не происходит, имеет место лишь угроза применения насилия. Также на практике наибольшую трудность вызывают случаи отграничения вооруженного группового разбоя от бандитизма, так как группа разбойников и банда с точки зрения действующего уголовного закона представляет собой организованную группу. Кроме этого, сходство банды и организованной

вооруженной группы, совершающей разбой, связано с их вооруженностью. Из сложившейся практики следует, что разграничить банду и вооруженную организованную группу, совершающую разбойные нападения, на практике очень проблематично [5].

Практика показывает, что правоохранительные органы испытывают трудности при квалификации разбойных нападений, что тем более ярко проявляется в условиях стремительно изменяющегося и дополняющегося уголовного законодательства.

Несмотря на то, что количество совершаемых преступлений, предусмотренных ст. 207 УК, невозможно сопоставить с валом преступности, относящейся к разряду «хищения» других форм (кража, грабеж), однако, каждый факт разбоя вызывает несравненно больший общественный резонанс и имеет повышенную социальную опасность.

Обобщая изложенное, считаем необходимым внести изменения в ч. 1 ст. 207 УК в следующей редакции – «хищение чужого имущества посредством насилия, опасного для жизни или здоровья, либо угрозы его применения, дающей потерпевшему основание опасаться ее осуществления (разбой) – наказывается...».

Список использованных источников

1. Вьюнов В. М. Становление состава разбоя в российском уголовном праве. *Сибир. Юрид. Вестн.* М., 2002. № 3. С. 48–57.
2. Уголовный кодекс Республики Беларусь [Электронный ресурс] : 9 июля 1999 г., № 275-3 : принят Палатой представителей 2 июня 1999 г. : одобр. Советом Респ. 24 июня 1999 г. ; в ред. Закона Респ. Беларусь от 26 мая 2021 г., № 112-3. *Нац. правовой Интернет-портал Респ. Беларусь.* 08.06.2021. 2/2832.
3. Национальный статистический комитет Республики Беларусь : Национальный правовой интернет-портал Республики Беларусь. URL: https://www.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/solialnaya-sfera/pravonarusheniya/annual_data/ : 10.10.2021. (Дата доступа : 06.10.2021).
4. Борзенков, Г. Н. Особенности квалификации хищения при трансформации способа и стечении нескольких способов в одном преступлении. *Уголовное право. Стратегия развития в XXI веке* : Материалы международной научно-практической конференции. М., 2004. 310с.
5. Иванцова, Н. Разбой – насильственное хищение чужого имущества. *Уголов. право.* М, 2003. № 2 167 с.

*Ірина Беседіна,
асистент кафедри права
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
(м. Мелітополь)*

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОГО КОМПОНЕНТУ «СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ УКРАЇНИ»: ВИМОГИ СЬОГОДЕННЯ

Навчальний компонент «Судові та правоохоронні органи України» викладається для здобувачів вищої освіти другого року навчання та є базовою професійною основою для багатьох інших компонентів освітньо-професійної

програми Право. Певною мірою – це є її особливістю та характерною рисою для «занурення» здобувачів вищої освіти у специфіку професійних юридичних дисциплін. Під час вивчення питань організації діяльності, структури, засад та принципів діяльності судової гілки влади, органів прокуратури, органів внутрішніх справ, органів Служби безпеки, адвокатури, юстиції, нотаріату, а також їх взаємодії, у здобувачів вищої освіти формується цілісна уява про систему судових і правоохоронних органів України, про судочинство, про правозастосовну, правоохоронну та правозахисну діяльність. Вивчення законодавчих та інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність зазначених органів, стає запорукою розуміння здобувачами освіти принципу верховенства права, котрий гарантовано Конституцією України як основний для встановлення демократичної та правової держави.

Одним із завдань дисципліни «Судові та правоохоронні органи України» є навчити здобувачів вищої освіти самостійно та вільно користуватися чинною нормативно-правовою базою, застосовувати набуті знання, вміння та навички під час вивчення інших дисциплін та у майбутній практичній професійній діяльності. Виникнення і розвиток таких навичок та вмінь відбувається під час безпосереднього спілкування викладача та здобувача освіти. Маємо констатувати, що вимоги сучасності, диктують необхідність пошуку нових методів викладання, оскільки викладання курсу дистанційно має певні особливості, які нажаль, виступають негативними чинниками навчання, а саме:

– брак «живого спілкування», яке є вкрай необхідним для майбутнього фахівця в галузі права. При дистанційному навчанні особистий контакт здобувачів вищої освіти один із одним, а також із викладачами мінімізований, а іноді і цілком відсутній. Відтак, дана форма навчання гальмує розвиток комунікабельності, впевненості та набуття навичок роботи у команді. Жоден комп'ютерний тренажер чи програма не замінять майбутнім бакалаврам права «живої» практики спілкування;

– проблеми з мережею Інтернет часто унеможливають роботу в режимі он-лайн, що суттєво послаблює якісний обмін інформацією між викладачем та здобувачем освіти;

– здобувачам вищої освіти доводиться самостійно опановувати значну кількість законів та підзаконних нормативно-правових актів, складних для розуміння термінів. І все це, без сторонньої допомоги, вимагає належної сили волі, відповідальності та самоконтролю. Але під час дистанційного навчання, є велика ймовірність того, що ніхто не заохочуватиме здобувача освіти до самонавчання. Як результат, вони досить часто втрачають інтерес та професійну мотивацію до навчання.

Попри це, слід пам'ятати, що вимоги ринку праці потребують підвищення рівня підготовки випускника, ставлять завдання формування таких якостей, як:

- здатність самостійно формулювати завдання і визначати способи їх вирішення у межах професійних компетентностей;
- здатність аналізувати свою професійну діяльність, працювати з інформацією та в команді;
- здатність налагоджувати соціальні зв'язки;
- здатність займатися безперервною самоосвітою;
- здатність вирішувати професійні завдання;
- здатність володіти культурою мислення та мовлення для вирішення професійних завдань та потенційних конфліктних ситуацій на робочому місці тощо.

Отже, із метою формування саме таких якостей необхідно «озброїти» майбутнього спеціаліста не лише загальною сумою міцних теоретичних знань, а й умінням практично застосовувати ці знання. Тому значну роль у навчальному процесі відіграють практичні (семінарські) заняття, під час яких у здобувачів освіти формуються навички та вміння планування, аналізу та узагальнення, а також відбувається опанування навичок майбутньої професійної діяльності.

Задля отримання здобувачами під час навчального процесу відповідних компетентностей, корисною є практика залучення до проведення занять практикуючих юристів – фахівців відповідної юридичної галузі. Спілкуючись із ними здобувачі освіти отримують практичні поради, розв'язують конкретні життєві питання, аналізують існуючі норми права та вчаться застосовувати їх. Розв'язання «життєвих ситуацій» викликає жвавий інтерес, що призводить до чисельних запитань, цікавих і результативних дискусій.

Ураховуючи те, що одним із напрямів освітнього процесу є ознайомлення здобувачів з умовами та особливостями їх майбутньої праці, доцільно запровадити проведення практичних (семінарських) занять безпосередньо у приміщеннях органів суду, внутрішніх справ, юстиції тощо. Саме під час таких занять здобувачі отримують можливість найближче ознайомитися із обраною професією, «зануритися в практичну роботу» і отримати досвід безпосередньо «з передової практичної роботи». Поєднання різних методів навчання окрім навчальної функції забезпечує ще й професійну орієнтацію здобувачів вищої освіти, допомагаючи їм визначитися із майбутньою професійною спеціалізацією (напр., цивільним, кримінальним, адміністративним, трудовим, інформаційним правом) в межах освітньої програми Право.

Більше того, такі види занять сприяють формуванню у здобувачів вищої освіти фахових компетентностей, розширенню і поглибленню їх знань, підвищенню пізнавальних інтересів і спонукають до подальшого навчання, наслідком чого є їх зацікавленість у подальшому навчанні.

Окрім зазначеного вище заслуговують уваги окремі інноваційні форми і методи викладання правових дисциплін, такі як:

- метод конкретних ситуацій під час якого здобувачі вищої освіти здійснюють аналіз певної ситуації, обговорюють її, ознайомлюються з різними підходами до

правильного вирішення питання, шукають необхідну для цього інформацію. І, як результат – розробляють варіанти розв'язання проблеми.

– ділова (рольова) гра, основна ідея котрої полягає у створенні ситуації, максимально наближеної до реальної, в якій здобувач освіти повинен виконати необхідні професійні дії, правильно застосувати набуті знання, виявити навички роботи з партнерами, а також показати вміння працювати з нормативними документами.

– проблемний (проблемно-пошуковий) метод. Найбільш доцільно застосовувати цей метод під час практичних занять через те, що він передбачає створення відповідної проблемної ситуації та подальшу організацію пошуку оптимального варіанта розв'язання цієї проблеми шляхом колективного обговорення, а саме проблемних діалогів.

Перелічені форми і методи викладання сприяють формуванню вкрай важливих для майбутніх фахівців у галузі права наступних практичних вмінь і навичок: комплексного підходу до аналізу й оцінки фактів; логічного та причинно-наслідкового стилю мислення; правильного прийняття рішення; творчого підходу до вирішення проблемних питань; грамотного ставлення запитань, спрямування діалогу. Все це позитивно впливає на рівень опанування здобувачами навчального матеріалу.

Список використаних джерел та літератури

1. Артикуца Н.В. Інноваційні методики викладання дисциплін у вищій юридичній освіті. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2424/Artikutsa_Inov.pdf (дата звернення: 18.10.2021).
2. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі: навчально-методичний посібник / відп. ред: Н.І. Мачинська, С.С. Стельмах. Львів: Львівський державний університет внутрішніх, 2012. 180 с.
3. Гапотій В.Д., Письменицький А.А. Судові, правоохоронні та правозахисні структури : навчальний посібник. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2018. 224 с.
4. Інноваційні методики юридичної освіти: поняття, зміст та практика застосування: *Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції (29 листопада 2003 р., Київ)*. Київ, 2003. 47 с.
5. Конституція України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 18.10.2021).
6. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. № 266. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.10.2021).
7. TUNING (для ознайомлення зі спеціальними (фаховими) та загальними компетентностями та прикладами стандартів. URL: <http://www.unideusto.org/tuningeu/> (дата звернення: 17.10.2021).
8. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.12.2018 р. № 1379. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/081-pravo-bakalavr.pdf> (дата звернення: 18.10.2021).

9. Попенко Я.В. Методичні рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи з дисципліни «Судові та правоохоронні органи України» [Електронний ресурс]: галузь знань 08 Право, спеціальність 081 Право, перший рівень вищої освіти. Мелітополь: МДПУ імені Б. Хмельницького, 2019. 71 с.

10. Про вищу освіту : Закон України від 1.07.2014 р. № 1556-VI. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014. № 37–38. Ст. 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 18.10.2021).

*Поліна Біличенко,
студентка II курсу спеціальності «Право»
Науковий керівник: Поклонська О.Ю.,
старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
(м. Дніпро)*

ВІКОВИЙ КРИТЕРІЙ ВИЗНАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НЕДІЄЗДАТНОЮ

Як суб'єкт правовідносин кожен володіє певною кількістю майна, що дає йому можливість набувати, здійснювати права та виконувати обов'язки. Цей атрибут у законі називається «правосуб'єктність». Складовими елементами правосуб'єктності є правоздатність і дієздатність. Правоздатність – це здатність особи мати тривалі, довічні права та обов'язки, яка зазвичай не залежить від певних факторів. На відміну від дієздатності, правоздатність не є формальною якістю суб'єкта права, вона включає оцінку стану юридичної зрілості особи та наявності необхідних якостей суб'єкта права [1, с. 17]. Дієздатність, як здатність особи своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання, залежить від віку та стану здоров'я фізичної особи.

Цивільний кодекс України передбачає, що в залежності від віку, фізична особа має різний обсяг дієздатності. Відповідно до ст. 31 ЦК України, фізична особа, яка не досягла чотирнадцяти років (малолітня особа):

- 1) має право самостійно вчиняти дрібні побутові правочини;
- 2) має право здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом;
- 3) не несе відповідальності за завдану нею шкоду.

У свою чергу, фізична особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (неповнолітня особа):

- 1) має право самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами;
- 2) має право самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом;

3) має право бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи;

4) має право самостійно укласти договір банківського вкладу (рахунку) та розпоряджатися вкладом, внесеним нею на своє ім'я;

5) може розпоряджатися грошовими коштами, що внесені повністю або частково іншими особами у фінансову установу на її ім'я, за згодою органу опіки та піклування та батьків (усиновлювачів) або піклувальника (ст. 32 ЦК України);

6) особисто несе відповідальність за порушення договору, укладеного нею самостійно або за згодою батьків (усиновлювачів), піклувальника;

7) несе відповідальність за шкоду, завдану нею іншій особі (ст. 33 ЦК України);

8) за заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам (ч. 2 ст. 23 СК України).

Повну цивільну дієздатність має фізична особа, яка досягла вісімнадцяти років (повноліття) (ст. 34 ЦК України) [4.с. 16-17].

Неважко помітити, що ЦК України надає неповнолітнім значні права, які можуть здійснюватися самостійно, а за наявності на те підстав передбачає і обов'язок нести цивільну відповідальність. Це свідчить про те, що вважається, що неповнолітні діти мають високий рівень усвідомлення важливості та здатності контролювати власну поведінку. Однак неповнолітні, які спричинені хронічними та стійкими психічними розладами, можуть бути не в змозі усвідомити й контролювати значення своєї поведінки або страждати від психічних розладів, які серйозно впливають на їх здатність розпізнавати й контролювати значення своєї поведінки. Здійснення таких правових значень неповнолітніх у межах наданих йому можливостей може негативно вплинути на майнову сферу дітей.

У чинному цивільному законодавстві України в якості гарантії захисту майнових прав осіб, які мають психічні розлади, можуть розглядатися:

1) обмеження права неповнолітньої особи самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами або позбавлення її цього права;

2) обмеження цивільної дієздатності фізичної особи;

3) визнання фізичної особи недієздатною.

Обмеження права неповнолітньої особи самостійно розпоряджатися своїми доходами або позбавлення її цього права, на наш погляд, не є ефективним способом захисту майнових прав неповнолітнього, який не усвідомлює значення своїх дій та не може керувати ними, оскільки всі інші права, передбачені ст. 32, 33 ЦК України, а також СК України, для такої особи ніяким чином у цьому разі не обмежуються.

Обмеження дієздатності особи з юридичної точки зору зазвичай позбавляє людей з психічними розладами права усвідомлювати важливість своїх дій та/або керувати своєю здатністю отримувати та обробляти доходи. Усі інші права неповнолітніх повторно реалізуються самостійно відповідно до закону або за згодою їх законних представників та піклувальників.

На мою думку, найефективнішим способом захисту майнових прав неповнолітніх з психічними розладами може бути визнання неповнолітніх недієздатними.

Проте законодавством не визначено вікові критерії для осіб, які можуть бути визнані недієздатними або обмежена дієздатність. Аналіз судової практики також не дав відповіді на це питання, оскільки з метою захисту персональних даних сторін у справі рішення суду прямо не обмежило дату народження дієздатної особи чи недієздатної особи. особа.

Окремі вчені дають позитивну відповідь на питання про можливість визнання недієздатною неповнолітньої особи [2, с. 61–62; 3]. Так, наприклад, І. В. Удальцова, зазначає, що «позбавити дієздатності можна і малолітню особу, бо вона має часткову дієздатність, і неповнолітню особу, яка має неповну дієздатність, якщо внаслідок хронічного стійкого психічного розладу вони не здатні усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними» [2, с. 61–62].

Дане питання недостатньо досліджене у цивілістичній літературі. Проте, на наш погляд воно потребує подальшої розробки, оскільки захист прав та інтересів неповнолітніх осіб, які не усвідомлюють значення своїх дій та не можуть керувати ними внаслідок наявного в них психічного розладу, має бути гарантований не тільки шляхом надання їм в силу віку широкого кола прав на вчинення юридичних дій, а й шляхом встановлення гарантій їх непорушності.

Разом з тим, однозначно відповісти на питання про можливість визнання неповнолітніх осіб недієздатними досить важко. Відповідь на дане питання, ймовірно, треба шукати у площині доцільності здійснення такого юридичного акту. Деякі автори взагалі вважають недопустимим будь-яке обмеження правоздатності індивідів, а також применшення з каральною, виховною або іншою метою їх дієздатності [1, с. 30]. З одного боку, неможливо повністю позбавити того, чого не мають неповнолітні. З іншого боку, вона має широкий спектр повноважень щодо володіння, користування та розпорядження власним майном, має право вступати в шлюб з дозволу суду, ставати учасником або навіть засновником юридичної особи та здійснювати свої права. до власності. Результат їх інтелекту, творчої діяльності тощо. При цьому, якщо неповнолітній не може зрозуміти значення своєї поведінки та керувати нею, наслідком самостійного здійснення нею такої поведінки може бути порушення її особистих немайнових і майнових прав, а також прав інших осіб. При цьому, якщо цим особам не буде дозволено заявити про недієздатність, у батьків чи опікунів не буде механізму захисту прав дитини. Крім того, ні в ст. 36, ні в ст. 39 Цивільного кодексу України не зазначено заборони застосовувати її положення до осіб, які не досягли 18 років.

Список використаних джерел

1. Архипов С. И. Субъект права (теоретическое исследование) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук :2005. 46 с.
2. Комаров В. В., Світлична Г. О., Удальцова І. В. Окреме провадження: монографія. Харків : Право, 2011. 312 с.

3. Скоробогатова В. В. Визнання недієздатним або обмежено дієздатним неповнолітню особу.
4. Цивільний кодекс України, 2021.476 с.

*Поліна Біличенко,
студентка II курсу спеціальності «Право»
Науковий керівник: Поклонська О.Ю.,
старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
(м. Дніпро)*

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

Кожна людина має невід'ємне і непорушне право на охорону здоров'я. Відповідно до ст. 7 Основ законодавства України про охорону здоров'я держава гарантує всім громадянам реалізацію своїх прав у сфері охорони здоров'я відповідно до Конституції України. Держава не лише регулює право на охорону здоров'я, а й гарантує нам захист цього права. Проте важко сказати, що це питання є першочерговим, оскільки досі не було стабільно працюючого механізму в цьому плані. Реформа в Україні вже розпочалася, медична реформа триває, але проблема, яку вона вирішує, не має жодного відношення до відповідальності медичних закладів за неповноцінні медичні послуги, це має збити суспільство з пантелику, адже якщо немає механізму притягнення до відповідальності медичних закладів та їхніх співробітників. Пацієнти мають хибне враження незахищеності, а медичні установи в деяких випадках залишаються безкаранні.

Дослідженням цього питання займалися науковці, зокрема такі як: С. Б. Булеца, А. А. Герц, А. В. Савицька, О. І. Смотров, І. Я. Сенюта, С. Г. Стеценко, В. Ю. Стеценко, Р. Б. Майданик, М. М. Малєйна. Багато питань, пов'язаних з цивільно-правовою відповідальністю при наданні медичних послуг, висвітлені не повністю. Поняття відповідальності є однією з найважливіших проблем, які вирішує юридична теорія, оскільки не можна погодитися з тим, що знання відповідальності, тип механізму відповідальності і, головне, реальна практика залучення медичних працівників. Справедливість дуже потрібна. Розуміння медичним персоналом існування юридичної відповідальності, з одного боку, стане дисциплінарним чинником, з іншого – зменшить кількість необґрунтованих звинувачень на адресу медичного персоналу. У зв'язку з останнім збільшенням кількості невідповідних страхових виплат у сфері медицини виникають питання юридичної відповідальності, які потребують поглибленого дослідження.

Відповідно до ст. 80 Основ законодавства України про охорону здоров'я, передбачено що особи винні у порушенні законодавства про охорону здоров'я несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законодавством. Тобто, хоча й досить стисло, але все ж таки законодавець

регламентує наявність відповідальності та навіть уточнює її види. Більш детально хотілося б зупинитися на засадах цивільно-правової відповідальності.

Поняття цивільно-правової відповідальності у доктрині приватного права визначають по різному. Зокрема, з позиції «концепції вини» О. О. Красавчиков визначав цивільно-правову відповідальність як заснований на законі цивільно-правовий вплив на винуватого правопорушника, що полягає у позбавленні його певних прав або у покладенні на нього додаткових обов'язків. І. С. Канзафарова визначає цивільно-правову відповідальність як обумовлену особливостями предмета і методу цивільно-правового регулювання систему цивільно-правових засобів, за допомогою яких з одного боку, забезпечується і гарантується захист цивільних прав та інтересів суб'єктів цивільного права, з іншого – здійснюється штрафний і виховний вплив на правопорушників [1, с. 483].

Досить влучно зазначила Я. М. Шевченко, цивільно-правова відповідальність чітко пов'язана з певним видом позитивного цивільно-правового регулювання – зобов'язальним правом. Цивільно-правова відповідальність виникає стосовно осіб, які вже перебувають у зобов'язальному, врегульованому правом правовідношенні що передбачає їх зв'язаність суб'єктивними правами та обов'язками, і настає вона у зв'язку з неналежним виконанням цього зобов'язання [2, с. 25–26]. Тобто, у випадку притягнення медичного працівника до цивільно-правової відповідальності, першочерговим буде з'ясування наявності в нього такого зобов'язання.

Цивільно-правова відповідальність у сфері медичної діяльності – це варіант юридичної відповідальності, який виникає внаслідок порушення у галузі майнових або особистих немайнових благ громадян у сфері охорони здоров'я і який полягає переважно в необхідності відшкодування шкоди [3, с. 268–269]

Цивільно-правова відповідальність для медичних працівників має певні умови, а саме, протиправної поведінки (дії чи бездіяльності) медичного працівника та шкоди здоров'ю пацієнта і найголовніше наявність між ними прямого причинного зв'язку. Для настання цивільно-правової відповідальності за заподіяння шкоди здоров'ю, потрібно довести, що саме діями (або бездіяльністю) медичного працівника безпосередню завдано шкоди здоров'ю і така шкода була спричинена з вини заподіювача шкоди. Для звільнення від обов'язку відшкодування шкоди здоров'ю потрібно довести що шкода завдана не з вини медичного працівника.

У юридичній практиці тлумачення визначення протиправних дій, збитків, причинного зв'язку видається досить проблематичним, оскільки в правових нормах, хоча зазначені вище умови відповідальності і передбачені, усі вони сформовані в універсальній формі. Чи можна використовувати загальні норми, розглядаючи небезпеку для здоров'я? Складність полягає в тому, що характер медичної діяльності дуже специфічний, і при розгляді питання про притягнення медичного персоналу до цивільно-правової відповідальності важко використовувати загальне визначення, яке стосується інших немедичних послуг.

Не можна не погодитися з думкою вчених і практиків про те, що медичні відносини також потребують правових норм, а враховуючи особливості медичної діяльності, не можна ігнорувати процес притягнення державних службовців до відповідальності. Потрібно зазначити що медичні працівники здійснюють свою діяльність в медичних закладах, тобто вони перебувають у трудових відносинах з цими закладами, у випадку притягнення до цивільно-правової відповідальності медичного працівника відповідно до ч. 1 ст. 1172 Цивільного кодексу України, юридична або фізична особа відшкодовує шкоду, завдану їхнім працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків [4.с 390]. Тобто, встановлення такої умови відшкодування шкоди є дисциплінуючим як для медичних працівників так і для самих закладів охорони здоров'я.

Оскільки відшкодування шкоди відбувається медичним закладом, то у цього закладу відповідно до ст. 1191 ЦК України з'являється право зворотної вимоги до винної особи, а саме особа яка відшкодувала шкоду завдану іншою особою, має право зворотної вимоги до винної особи у розмірі виплаченого відшкодування, якщо інший розмір не встановлений законом. Тобто регрес у сфері цивільно-правової відповідальності медичних організацій – це можливість медичної організації, яка відшкодувала шкоду, заподіяну пацієнтові при наданні медичної допомоги, зворотної вимоги стягнення у розмірі виплаченого відшкодування з працівника цієї установи- конкретного заподіювача шкоди [3, с. 271]. Отже, в сучасних умовах реформування питання цивільно-правової відповідальності медичних працівників, розроблення нормативно-правових актів та механізмів притягнення до відповідальності є зберігає свою актуальність та потребує подальшої розробки.

Список використаних джерел

1. Сучасні проблеми цивільного права та процесу : навч. посіб. / С. О. Сліпченко, О. В. Синегубов, В. А. Кройтор та ін. ; за ред. Ю. М. Жорнокуя та Л. В. Красицької. Харків : Право, 2017. 808 с.
2. Повышение роли гражданско-правовой ответственности в охране прав и интересов граждан и организаций / отв. ред.: А. А. Собчак, Я. Н. Шевченко. Киев : Наук. думка, 1988. 213 с.
3. Стеценко С. Г., Стеценко В. Ю., Сенюта І. Я. Медичне право України : підручник. Київ : Правова єдність, 2008. 325 с. О
4. Цивільний кодекс України, 2021.476 с.

***Евгения Войтович,**
студентка 4 курса специальности «Право»
Научный руководитель: Кремко О. Ю.,
Барановичского государственного университета,
(г. Барановичи, Беларусь)*

К ВОПРОСУ ОБ ИММУНИТЕТЕ ГОСУДАРСТВА В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Вопрос об иммунитете государства в гражданско-правовых отношениях в современном международном частном праве приобрел особую значимость,

поскольку в мире произошло разделение государств на принявших теорию функционального иммунитета, ограничивающую иммунитет государства в частноправовых отношениях, и остающихся на позиции теории абсолютного иммунитета, согласно которой государство всегда обладает юрисдикционными иммунитетами и иммунитетом в отношении собственности [4].

Проблемы, связанные с определением гражданско-правового статуса государства и особенностями его ответственности как частноправового субъекта широко обсуждаются в современной науке гражданского права и международного частного права [5]. В рассматриваемом вопросе по-прежнему остается много неясного в теоретическом плане, а законодательное регулирование данного вопроса не получило должного развития. Особенностью участия государства в международных частноправовых отношениях, в том числе при совершении ими внешнеэкономических сделок является то, что оно обладает юрисдикционным иммунитетом, т.е. невосприимчивостью к юрисдикции иностранных судов.

На наш взгляд, это главная особенность, характеризующая правовое положение государства в международных гражданско-правовых отношениях, которая, в свою очередь, предполагает рассмотрение вопроса об отказе государства от иммунитета.

В международной практике существует несколько форм, в которых может быть выражен отказ государства от иммунитета. В частности, отказ государства от иммунитета может быть выражен [4]:

- а) в международном договоре;
- б) в рамках письменного контракта, заключенного между государством и иностранным частным лицом;
- в) посредством заявления в суде или письменного сообщения в рамках конкретного судебного разбирательства.

Наиболее часто случаи отказа государства от иммунитета встречаются в сфере инвестиционной деятельности, поскольку ограничение иммунитета играет важную роль для привлечения иностранных инвестиций. В международной практике отказ государства от иммунитета осуществляется посредством заключения двусторонних инвестиционных соглашений или путем включения соответствующих положений в национальное законодательство о защите инвестиций [4].

В настоящее время Республикой Беларусь заключено порядка 60 международных договоров о поощрении и взаимной защите инвестиций. Как правило, в таких договорах предусматривается взаимный отказ государств, их заключивших, от иммунитета в отношении споров с частными лицами другого государства. Однако соответствующие нормы получили закрепление не во всех указанных международных договорах, в связи с чем возрастает роль национального законодательства в регулировании данного вопроса. Анализ законодательства Республики Беларусь свидетельствует о том, что вопрос, связанный с формами отказа государства от иммунитета, урегулирован лишь частично.

До недавнього времени нормы об отказе государства от юрисдикционного иммунитета были закреплены в Инвестиционном кодексе Республики Беларусь, в ст. 46 и ст. 75 которого была предусмотрена возможность отказа государства от судебного иммунитета, иммунитета в отношении предварительного обеспечения иска и исполнения судебного и (или) арбитражного решения в инвестиционных и концессионных договорах, заключаемых с иностранными инвесторами [3].

В настоящее время законодательство Республики Беларусь прямо закрепляет возможность отказа государства от иммунитета в рамках отношений по передаче объектов, составляющих исключительную собственность государства, в концессию как один из способов осуществления инвестиций. В частности, ст. 36 Закона Республики Беларусь от 12 июля 2013 г. № 63-З «О концессиях» предусматривает возможность отказа Республики Беларусь от судебного иммунитета, иммунитета в отношении обеспечения иска и исполнения судебного постановления или арбитражного решения в концессионном договоре, заключаемом с иностранным инвестором [6].

Наиболее определенно законодатель обозначает свою позицию в отношении иммунитетов государства в процессуальном законодательстве. Впервые нормы об иммунитете государства появились в ныне действующем Гражданском процессуальном кодексе (далее ГПК) и Хозяйственном процессуальном кодексе Республики Беларусь (далее ХПК) [2], [7].

В соответствии со ст. 553 ГПК, предъявление иска к иностранному государству, обеспечение иска и обращение взыскания на имущество иностранного государства, находящееся в Республике Беларусь, могут быть допущены лишь с согласия компетентных органов данного государства (отказ от иммунитета) [14]. По своему содержанию данная статья представляет классический образец абсолютного иммунитета иностранного государства [2].

Таким образом, в ГПК Республики Беларусь законодатель весьма определенно занял позицию абсолютного иммунитета в отношении иностранного государства и его собственности.

В ч. 2 ст. 239 ХПК установлен порядок отказа от судебного иммунитета, который должен определяться законодательством соответствующего государства или правилами международной организации [7].

В целом белорусское законодательство в вопросе иммунитета государства следует теории абсолютного иммунитета, ранее доминировавшей во всем мире.

В то же время Республика Беларусь расширяет внешнеэкономическую деятельность в результате привлечения иностранных инвесторов как в форме создания предприятий с иностранным капиталом, так и деятельности иностранных коммерческих организаций на территории нашего государства. В связи с этим ставится задача превратить Республику Беларусь в одно из наиболее благоприятных в мире государств по условиям работы для иностранных инвесторов.

Практически данную проблему можно решить, приняв закон о юрисдикционных иммунитетах иностранного государства и его собственности, основанный на теории функционального иммунитета государства, а также внеся соответствующие изменения в ГК, а из Инвестиционного кодекса нормы, позволяющие отказ от иммунитета государства, можно будет исключить. Данный закон должен определить особенности участия государства в международных гражданско-правовых отношениях, в том числе детально регламентировать процедуру отказа государства от иммунитета, отразить особенности ответственности государства как субъекта гражданско-правовой сделки международного характера.

Список использованных источников

1. Гражданский кодекс Республики Беларусь [Электронный ресурс]: 7 дек. 1998 г., № 166-З: принят Палатой представителей 28 октября 1998 г.: одобр. Советом Республики 19 нояб. 1998 г.: в ред. Закона Респ. Беларусь от 05.01.2021 г., № 95-З. *Нац. правовой Интернет-портал Респ. Беларусь*. 27.01.2021. 2/2815.
2. Гражданский процессуальный кодекс Республики Беларусь [Электронный ресурс]: 11 янв. 1999 г., № 238-З: принят Палатой представителей 10 декабря 1998 г.: одобр. Советом Республики 18 дек. 1998 г.: в ред. Закона Респ. Беларусь от 14.05.2021 г., № 104-З. *Нац. правовой Интернет-портал Респ. Беларусь*. 15.05.2021. 2/2824.
3. Инвестиционный кодекс Республики Беларусь [Электронный ресурс]: 22 июня 2001г., № 37-З: принят Палатой представителей 30 мая 2001 г.: одобр. Советом Республики 8 июня 2001 г.: в ред. Закона Респ. Беларусь от 12.07.2013г., №85-З. *Нац. правовой Интернет-портал Респ. Беларусь*. 23.07.2013. 2/2051.
4. Кравченко О. Юрисдикционные иммунитеты государств: перспективы кодификации. *Бел. журн. междунар. права и междунар. отношений*. 1998. № 2. С. 47–55.
5. Матвеев А.А. К вопросу о юрисдикционных иммунитетах иностранного государства. *Внешнеэкономический бюллетень*. 2003. № 8. С. 73.
6. О концессиях: Закон Респ. Беларусь от 12 июля 2013 г. № 63-З. Минск : Амалфея, 2013. 59 с.
7. Хозяйственный процессуальный кодекс Республики Беларусь [Электронный ресурс]: 15 дек. 1998 г., № 219-З: принят Палатой представителей 11 ноября 1998 г.: одобр. Советом Республики 26 нояб. 1998 г.: в ред. Закона Респ. Беларусь от 06.01.2021 г., № 90-З. *Нац. правовой Интернет-портал Респ. Беларусь*. 14.01.2021. 2/2810.

Евгения Войтович,

студентка 4 курса специальности «Право»

*Научный руководитель: Кремко Ольга Юрьевна,
Барановичского государственного университета,
(г. Барановичи, Республика Беларусь)*

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЫНКА ЭЛЕКТРОННЫХ ДЕНЕГ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ. СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ С ЗАРУБЕЖНЫМИ СТРАНАМИ

Республика Беларусь занимает третье место в СНГ по числу пользователей Интернета после России и Украины, и с каждым годом это число увеличивается. Это является немаловажным фактором для развития электронных денег. Бурное и

стремительное развитие сети Интернет, динамичное развитие электронной коммерции ведут к росту операций с электронными деньгами во всем мире.

В Республике Беларусь операции с электронными деньгами хотя и имеют положительную динамику, но не получили широкого распространения.

В Республике Беларусь, в отличие от некоторых стран СНГ, имеются законодательные акты, регулирующие операции с электронными деньгами. К ним относятся Банковский кодекс Республики Беларусь, а также Правила осуществления операций с электронными деньгами, утвержденные Постановлением Правления Национального банка Республики Беларусь от 26.11.2003 № 201. В Российской Федерации (далее – РФ) к нормативному правовому акту, регулирующему данные операции, относится Федеральный закон от 27.06.2011 № 161–ФЗ «О национальной платежной системе», а в Казахстане - Закон Республики Казахстан «О платежах и переводах денег»- от 29.06.1998 № 237.

Таким образом, операции с электронными деньгами регулируются либо специализированными нормативными правовыми актами, как в Республике Беларусь либо общими нормативно–правовыми актами (Законами), представленными в Казахстане и РФ.

Рассмотрим понятие электронных денег, закрепленное в законодательстве данных стран.

В Республике Беларусь под электронными деньгами понимают: «хранящиеся в электронном виде единицы стоимости, выпущенные в обращение в обмен на наличные или безналичные денежные средств и принимаемые в качестве средства платежа при осуществлении расчетов как с лицом, выпустившим в обращение данные единицы стоимости, так и с иными юридическими и физическими лицами, а также, выражающие сумму обязательств этого лица по возврату денежных средств любому юридическому или физическому лицу при предъявлении данных единиц стоимости» [1].

В законодательстве РФ дано несколько иное определение: «денежные средства, которые предварительно предоставлены одним лицом (лицом, предоставившим денежные средства) другому лицу, учитывающему информацию о размере предоставленных денежных средств без открытия банковского счета (обязанному лицу), для исполнения денежных обязательств лица, предоставившего денежные средства, перед третьими лицами и в отношении которых лицо, предоставившее денежные средства, имеет право передавать распоряжения исключительно с использованием электронных средств платежа» [2].

А в нормативно-правовых актах Казахстана данное понятие рассматривается как: «безусловные и безотзывные денежные обязательства эмитента электронных денег, хранящиеся в электронной форме и принимаемые в качестве средства платежа в системе электронных денег другими участниками системы» [3].

Таким образом, в настоящее время в рассматриваемых странах сложились различные подходы к правовому определению денег.

Однако во всех определениях можно выделить общие характеристики электронных денег:

1. это единицы стоимости, хранящиеся в электронном виде;
2. они являются средством платежа;
3. они являются обязательством, подлежащим исполнению в обычных (неэлектронных) деньгах;
4. имеют предоплаченный характер.

В настоящее время электронные деньги рассматриваются как потенциальный заменитель наличности для микроплатежей. Однако по своим качествам электронные деньги могут в большей части заменить наличные деньги.

Одной из наиболее важных и во многом определяющих проблематику развития общества безналичных денег в Республике Беларусь, является проблема недоверия к банковской системе. Большинство людей старшего и среднего возраста дважды за последние 25 лет теряли свои банковские накопления, что оказало существенное влияние на уровень доверия общества к банкам.

Решение этой проблемы, на взгляд автора, кроется в эволюционном развитии банковской системы Республики Беларусь: если в будущем она сумеет избежать обесценивания накоплений граждан и зарекомендует себя, как надежный инструмент сбережения и кредитования частных лиц, то общественное доверие к коммерческим банкам и безналичным деньгам многократно возрастет.

Вытекающей из представленной выше проблемы, является проблема консервативности, которая заключается в том, что физическим лицам проще приобрести платежную карточку, чем завести электронный кошелек. При этом для осуществления операций с электронными деньгами требуются хотя бы минимальные навыки работы на компьютере.

Еще одна проблема, выделение которой кажется нам значимым, связана с экономическими преступлениями и их влиянием на развитие общества безналичных денег. Т.к. в последнее время растет число преступлений, связанных с хищением имущества путем модификации компьютерной информации. Эта проблема становится особенно значимой в ситуации функционирования исключительно безналичных денег, так как возрастает возможность совершения таких преступлений, вместе с тем она же препятствует увеличению доверия общества к безналичным деньгам.

На взгляд автора, решение этой проблемы лежит в области государственного противодействия преступлениям. Стоит уделить данной проблеме отдельное внимание, для создания благоприятного юридического климата пользования безналичными деньгами.

Также необходимо добавить, что к проблемам, связанным с широким развитием рынка электронных денег относятся:

1. высокий процент комиссии при обмене электронных денег на наличные белорусские рубли и при переводе их с карты на карту;

2. в связи с эмиссией электронных денег осуществляется только в белорусских рублях, применение электронных денег, номинированных в иностранной валюте, сопряжено с неудобствами, связанными с необходимостью конвертации валют;

На основании вышеизложенного, можно сделать вывод о том, что имеющаяся нормативно–правовая база в Республике Беларусь позволяет решать задачу развития системы электронных денег. Перспективы дальнейшего использования электронных денег зависят от вида электронных денег и от качества и доступности Интернет–услуг. Развитию рынка электронных денег будет также способствовать и появление новых систем электронных денег.

Естественно при развитии общества эти проблемы будут изменяться и эволюционировать, будут возникать новые, но, на наш взгляд, переход от наличных денег к безналичным – закономерный шаг эволюции денег, который поможет сделать экономику и экономические отношения более открытыми и прозрачными, что несомненно является одной из важнейших задач общественного развития.

Также в связи с эпидемиологической ситуацией в мире, в том числе и Республике Беларусь люди все чаще стали пользоваться электронными способами оплаты, т.к. вырос спрос на электронные услуги со стороны населения, предприятий и правительств, а также из-за того, что вирус может долго оставаться на купюрах. Массовый отказ от наличных денег дал толчок цифровой экономике и заставил ведущие страны мира задуматься о создании цифровой валюты. Над концепцией электронного рубля думают и в Беларуси. Белорусское правительство призвало потребителей и предприятия использовать электронные платежи вместо наличных для замедления распространения коронавируса и рекомендовало коммерческим банкам ограничить количество рублевых банкнот в обращении.

Таким образом, в Беларуси, где электронные платежи уже получили широкое распространение, вспышка COVID-19 может стать важным фактором еще более активного использования цифровых финансовых услуг.

Список использованных источников

1. Банковский кодекс Республики Беларусь [Электронный ресурс]: 25 окт. 2000 г., № 441-3: принят Палатой представителей 3 октября 2000 г.: одобр. Советом Республики 12 окт. 2000 г.: в ред. Закона Респ. Беларусь от 30.06.2020 г., № 36-З. *Нац. правовой Интернет-портал Респ. Беларусь*. 08.07.2020. 2/2755.
2. О национальной платежной системе: Федер. закон, 27.06.2011г., № 161-ФЗ. *КонсультантПлюс*. М., 2016.
3. О платежах и переводах денег: Закон, 29.06.1998г., № 237: в ред. Закона от 29.10.2015 г. М., 2016.
4. Правила осуществления операций с электронными деньгами, утвержденные постановлением Правления Национального банка Республики Беларусь от 26.11.2003 № 201 2020 URL: https://www.nbrb.by/legislation/documents/pp_201_199.pdf. (дата звернення: 29.09.2021).

*Евгения Войтович,
студентка 4 курса специальности «Право»
Научный руководитель: Кремко Ольга Юрьевна
Барановичского государственного университета,
(г. Барановичи, Республика Беларусь)*

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ПРЕСТУПЛЕНИЯ «ХИЩЕНИЕ ИНФОРМАЦИИ ПУТЕМ КОМПЬЮТЕРНОЙ МОДИФИКАЦИИ» ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ И РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

За сравнительно небольшой промежуток времени количество пользователей сети Интернет в Республике Беларусь превысило пять миллионов человек. А значит, происходит проникновение информационных технологий во все сферы жизнедеятельности человека, что является предпосылкой возрастающего количества компьютерных инцидентов [1].

В законодательстве Республики Беларусь, как и в законодательстве Российской Федерации, предусмотрена ответственность, в том числе уголовная, за совершение противоправных деяний в сфере высоких технологий.

В настоящее время общее определение хищения закреплено в примечании 1 к ст. 158 Уголовного кодекса Российской Федерации (далее – УК РФ), согласно которому под хищением понимаются совершенные с корыстной целью противоправные безвозмездное изъятие и (или) обращение чужого имущества в пользу виновного, а равно других, причинившие ущерб собственнику или иному владельцу этого имущества [4]. В свою очередь, в п. 1 примечаний к гл. 24 Уголовного кодекса Республики Беларусь (далее – УК) хищение определено в качестве противоправного безвозмездного завладения чужим имуществом или правом на имущество с корыстной целью путем кражи, грабежа, разбоя, вымогательства, мошенничества, злоупотребления служебными полномочиями, присвоения, растраты или использования компьютерной техники [3].

Отличительным моментом в данных определениях является то, что в определении хищения, которое дано белорусским законодателем, выделяются девять самостоятельных форм хищения, одной из которых выступает хищение путем использования компьютерной техники. Данная форма хищения образует обособленный состав преступления, уголовная ответственность за которое предусмотрена ст. 212 УК [3]. В то время как российский законодатель не рассматривает хищение путем модификации компьютерной техники как самостоятельную форму хищения и не выделяет ее в отдельную статью, а относит ее к одной из форм совершения преступления против собственности, при этом меняя «хищение» на «мошенничество». Таким образом, ответственность за мошенничество в сфере компьютерной информации по российскому законодательству предусмотрена статьей 159.6 УК РФ [4].

Необходимо отметить, что анализ ст.ст. 20, 21 УК РФ приводит к выводу, что субъект мошенничества в сфере компьютерной информации общий, т.е. вменяемое физическое лицо, достигшее возраста 16 лет, что указывает на отличие от УК нашего государства, где ответственность за деяния, предусмотренные ст. 212, наступает с 14-летнего возраста. На наш взгляд, наиболее корректно привлекать к ответственности по возрасту, определенному белорусским законодательством, т.к. огромными темпами растет количество пользователей Интернета, в том числе и лиц до 16 лет и все чаще фиксируются факты хищений в сети Интернет [3, 4].

При анализе субъективных признаков бесспорным представляется факт совершения преступления, предусмотренного и ст. 212 УК и ст. 159.6 УК РФ, по корыстным мотивам, то есть в данном случае, мотивом выступает получение материальной выгоды в обоих сравниваемых государствах.

Обобщая вышеизложенное, можно сделать вывод о том, что, в белорусском и российском законодательстве существуют как общие, так и отличительные черты. Тем не менее, белорусский законодатель рассматривает хищение с помощью компьютерной техники в качестве самостоятельной формы хищения, о чем свидетельствует наличие отдельной статьи 212 в нормах УК, а также п. 1 примечаний к гл. 24 УК. Российский же уголовный закон использование компьютерной техники рассматривает в качестве особого способа (средства) совершения преступления против собственности.

Конкретные предложения о дополнении действующего УК РФ статьей о «компьютерном мошенничестве» уже вносились некоторыми учеными. Так, Д. А. Зыков предлагал ввести в УК РФ специальную статью 159-1 «Компьютерное мошенничество» – «завладение чужим имуществом путем обмана, злоупотребления доверием, присвоения, растраты либо причинение имущественного ущерба путем обмана или злоупотребления доверием, совершенное с использованием ЭВМ, системы ЭВМ или их сети» [2, с. 37].

Полагаем, что, данный вариант дополнения статьи достоин внимания.

Список использованных источников

1. Воронцова С. В. Киберпреступность: проблемы квалификации преступных деяний. *Российская юстиция*. 2011. № 2. С. 14–15.
2. Минин А. Я. О специфике противодействия киберпреступности. *Российский следователь*. 2013. № 8. С. 37–39.
3. Уголовный кодекс Республики Беларусь [Электронный ресурс]: 9 июля 1999г., № 275-З: принят Палатой представителей 2 июня 1999 г.: одобр. Советом Республики 24 июня 1999 г.: в ред. Закона Респ. Беларусь от 06.01.2021г., №85-З. *Нац. правовой Интернет-портал Респ. Беларусь*. 13.01.2021. 2/2805.
4. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13 июня 1996 N 63-ФЗ (ред. от 31.07.2020) [Электронный ресурс]. 2020 Режим доступа: <http://ukodeksrf.ru/ch-2/rzd-9/gl-24/st-206-uk-rf> – Дата доступа: 18.10.2021.

Віктор Ганотій,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри права,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
(м. Мелітополь)

СУЧАСНІ ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ І ЗМІСТУ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

На цей час принцип верховенства права, поряд з демократією та правами людини, вважається одним з трьох стовпів Ради Європи та закріплений у преамбулі Європейської конвенції з прав людини. Ця концепція втілена також у низці міжнародних інструментів у сфері прав людини та в інших нормативних документах і розглядається як основоположний складовий елемент будь-якого демократичного суспільства. Із цих підстав даному принципу приділяється особлива увага, зокрема, з боку Парламентської Асамблеї Ради Європи, яка в резолюції від 23.11.2007 року № 1594 зазначила, що поняття «Rule of law», що сприймається європейськими націями як загальна цінність та основоположний принцип досягнення більшої єдності, є визнаним у Статуті Ради Європи в 1949 році [4]. Цей принцип поряд з принципами демократії та прав людини відіграє важливу роль в Раді Європи та, зокрема, в судовій практиці Європейського суду з прав людини. Незважаючи на загальну відданість цьому принципу, відмінності в термінології та в розумінні цього принципу як всередині Ради Європи, так і в її державах-членах приводить до плутанини. З урахуванням викладеного, Асамблея зазначила, що «це питання заслуговує подальшого вивчення при сприянні Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанська комісія) [3]. На підставі вказаної резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи Венеціанською комісією було проведено дослідження, результати якого були відображені в Доповіді про верховенство права (березень 2011 року).) [3]. У згаданій Доповіді Венеціанська комісія зазначила, що «завдання проведеного дослідження полягало в тому, щоб дати загальне визначення принципу «верховенства права», яке змогло б допомогти міжнародним організаціям, а також національним та міжнародним судам при тлумаченні та застосуванні цієї основоположної цінності». При цьому Комісія зауважила, що сам характер такого визначення повинен бути таким, щоб це забезпечувало його практичне застосування. За результатами дослідження Венеціанська комісія у Доповіді про верховенство права дійшла наступних висновків: «Хоча термінологія є схожою, важливо відзначити, що поняття «верховенство права» («Rule of law») (або термін, що застосовується Радою Європи «*prééminence du droit*») не завжди є синонімом понять «*Rechtsstaat*», «*Estado de Direito*» или «*Etat de droit*». Не є це синонімом і російському поняттю «верховенство

закону» («Rule of the laws/of the statute» (verkhovenstvo zakona) або терміну «правова держава» («pravovoe gosudarstvo («law governed state»)) [2].

Відмінності в значеннях, які надаються поняттю «верховенство права» – а також «правова держава» – можуть поставити під сумнів корисність такого визначення в межах фундаментальної концепції публічного права. Проте цю концепцію потрібно зрозуміти й надати їй визначення, оскільки вона з'являється в багатьох юридичних документах та розглядається як основоположний складовий елемент будь-якого демократичного суспільства. Якщо подивитись на правові інструменти як національні, так і міжнародні, а також на праці вчених, суддів та інших фахівців, то видається, що на цей час існує певний консенсус по відношенню до основного значення поняття «верховенство права» та аспектів, що містяться в ньому. Можливо, наступне визначення, яке надав Том Бінгем, є таким, що найкраще охоплює головні елементи поняття «верховенство права»: «Всі особи і органи влади в державі як державні, так і недержавні мають бути зв'язані та мати право користуватися правотворами, що є відкрито прийнятими, такими, що набирають чинність (як правило) на майбутнє та відкрито застосовуються в судах». Це коротке визначення, яке поширюється як на державні, так і на недержавні органи, доповнюється «складовими» верховенства права. Вони включають:

- 1) доступність правотвору (положення якого мають бути зрозумілими, чіткими та передбачуваними);
- 2) питання юридичних прав мають, як правило, вирішуватись на підставі праводавства, а не за розсудом;
- 3) рівність перед правотвором;
- 4) влада має здійснюватись у відповідності з праводавством, справедливо й розумно;
- 5) права людини мають бути захищені;
- 6) мають бути надані засоби для врегулювання спорів без невиправданих витрат або затримок;
- 7) суди мають бути справедливими;
- 8) держава має дотримуватись своїх зобов'язань як у межах міжнародного, так і національного праводавства.

Запропонована Бінгемом вимога про те, що правотвори мають прийматися відкрито і набирати чинності на майбутнє, відноситься до природи права і прийняття правотворів, і вимагає, як і Дайсі [2], щоб самі правотвори були доступними, чіткими і такими, що зорієнтовані на перспективу. Але, при розширенні цього поняття, Бінгем уточнює, що, на відміну від Дайсі, він визнає, що у нашому складному суспільстві необхідна певна свобода розсуду з боку державних посадових осіб, але при цьому такий розсуд не повинен бути безмежним і не можна дозволяти приймати свавільні чи нерозумні рішення (таким чином, сама природа права наповнюється як процедурним, так і субстантивним (матеріальним) змістом). Твердження Бінгема про те, що всі особи і владні органи повинні бути «зв'язані»

правотвором, стосується як членів державних і недержавних організацій, від яких очікується додержання праводавства, так і державних посадових осіб (від яких очікується як дотримання праводавства у тому сенсі, що вони не будуть перевищувати своїх повноважень, так і застосування праводавства на основі рівності і незалежно від статусу об'єкта застосування правотвору чи якихось погроз або стимулів, запропонованих особі, що приймає рішення). Думка Бінгема про те, що кожен має право користуватися правотворами, розуміє доступ до правосуддя у двох сенсах: по-перше, це доступ до судів для того, щоб вимагати застосування правотвору, а по-друге, процедури у цих судах повинні бути справедливими, а судові рішення необхідно приймати незалежно і безсторонньо [1,5].

Виходячи з цього визначення, а також з інших, заснованих на самих різних правових та державних системах, видається, що в наші часи можливо знайти консенсус стосовно необхідних складових верховенства права, а також правової держави, які будуть не тільки формальними, але й субстантивними або матеріальними (*materieller Rechtsstaatsbegriff*). Це наступні аспекти:

1. Законність, у тому числі прозорий, підзвітний і демократичний процес прийняття праводавства.
2. Правова визначеність.
3. Заборона свавілля.
4. Доступ до правосуддя, що забезпечується незалежними та безсторонніми судами.
5. Дотримання прав людини.
6. Недискримінація і рівність перед правотвором.

Загальноєвропейською тенденцією щодо принципу верховенства права є якомога точна конкретизація змісту цього принципу з метою його практичного застосування міжнародними організаціями та судами, а також безпосередньо державами-членами європейського співтовариства, зокрема, їхніми національними судами.

Список використаних джерел

1. Bingham Tom. *The Rule of Law*. London: Allen Lane, 2010. 213 p.
2. Dicey A.V. *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*. London: MacMillan, 1959. 535 p.
3. European commission for democracy through law (Venice commission). *Report on the rule of law*. Adopted by the Venice Commission at its 86th plenary session URL: www.venice.coe.int (дата звернення: 09.10.2021)
4. Parliamentary Assembly of Council of Europe. *The principle of the Rule of Law*. Resolution 1594 (2007). Text adopted by the Standing Committee acting on behalf of the Assembly on 23 November 2007. URL.: <http://assembly.coe.int> (дата звернення: 09.10.2021)
5. The Rt. Hon Lord Bingham of Cornhill KG, House of Lords «The Rule of Law». URL: http://www.cpl.law.cam.ac.uk/past_activities/the_rt_hon_lord_bingham_the_rule_of_law.php122 (дата звернення: 09.10.2021)

*Максим Гаріфуллін,
аспірант кафедри права
Науковий керівник: Козар Ю.Ю.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права,
Харківський національний університет внутрішніх справ
(м. Харків)*

ЕВОЛЮЦІЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОГО УРЯДУВАННЯ

У США і Європі продовжуються процеси децентралізації й делегування більших прав для прийняття рішень місцевим адміністраціям. Наслідком визнання того факту, що головною умовою ефективних дій органів на місцях є нагальна потреба необхідного рівня управлінської та фінансової незалежності, наявності самостійності. Головним критерієм якісної децентралізації виступає досягнення швидкого обслуговування населення і мінімальне втручання державних органів.

У науковій літературі виділяють декілька традиційних концепцій управління: американську, британську, німецьку, французьку.

Американська школа. Для американської концепції державного управління властиво: мінімальне використання ресурсів (Ф. Тейлор); об'єднання всіх процесів (А. Шик); підбирання оптимальної форми задля формування співтовариства між різними державними рівнями (Г. Кауфман).

Британській науковій школі державного управління притаманні такі поняття: свобода індивідуума непорушна (І. Берлін); організація політики (Е. Берч); зосередження всієї влади на різних (М. Оукшотт).

Для німецької школи типовим є те, що управління здійснюється на основі жорстких бюрократичних принципів та демократичної легітимації влади (М. Вебер); це відображає цінність і реалізацію свободи (Е. Форстхофф); а також відображає потребу у появі нових інструментів (А. Гелен).

Французька школа – її розвиток сформувався на основі ідей (А. Файоль); вона побудована на рівному доступі всіх до влади (М. Дюверже); відбування переходу до нових етапів впровадження (П. Авріль) [1, с. 156, 273, 301].

На сьогоднішній день спостерігається перехід до сучасних моделей врядування, в якому банк називає New Public Management («нове суспільне управління»). Ця концепція була сформована у 80-ті рр. та започаткувала застосування недержавними секторами делегованих їм повноваження з вищих рівнів, тим самим зворотнім зв'язком. «Governance» – це таке управління, яке здійснюється на принципах прозорого, демократичного і безстороннього суспільства. Часто також говорять про «Goodgovernance». Цей термін вперше було проголошено в 1997 р. програмою розвитку ООН. Світовий банк використовує цю концепцію при наданні позик країнам третього світу. «Goodgovernance» несе в собі

демократичний характер і будується на основі засад розподілу влади, влади народу, виборності як елементу і частій зміні вищих посадових осіб, підзвітності, закон як вершина ієрархії, політичного плюралізму, незалежності засобів масової інформації [2, с. 251].

Вісім мінімальних критеріїв забезпечення належного державного управління за пропонував Н. Аль-Родхан: участь здійснюється на основі справедливості та відкритості; верховенство закону; поділ влади; вільні, суверенні ЗМІ; неупередженість уряду; підзвітність влади; прозорість. Під поняттям «добре управління» слід розуміти наявність певних ознак, таких як: ефективна система керування, діючі інститути, якість колективних послуг та можливість пристосовуватись до нових суспільних потреб. Воно вимагає, щоб суспільство довіряло уряду, який реалізує свою політику на принципах прозорості, особистої порядності, відповідальності, етичності, дотримання закону, відкритого доступу громадянам. Виділяють загальні та спеціальні принципи публічного адміністрування: розуміння потреб клієнта (громадянина); забезпечення належного сервісу; застосування новаторських ідей. Відтак, завдання адміністрації полягає у створенні таких умов, які будуть гарантувати прозорість та доступність послуг, рівень підготовки персоналу для обслуговування. Третьою характерною ознакою реформування є запровадження таких понять як «управління вичерпною якістю» або «загальне управління сутністю». За висновками Маршала Сашкіна, Кеннета Кісера та Едварда Демінга, спільне управління означає, що організація визначає і підтримує прагнення щодо задоволення потреб замовників. Це пов'язано з постійним удосконаленням процесів, що виконуються в організації [3].

Умовою такого комплексного управління якістю є системне сприйняття організації. Характерним використанням таких форм завжди буде виникати питання: «Яка основна мета цієї операції?» і вирішити, чи це: лише сертифікація; збільшення позитивних відгуків від споживача, та чи збільшиться ефективність; чи створиться культура організації; чи забезпечення якості надаваних послуг або ліквідація недоліків у функціонуванні системи.

Головними умовами, які сприяють удосконаленню якості є: можливості та можливі наслідки для керівництва та управління; цілі вдосконалення якості: комунікація в організації і колективна праця [3]. Українські фахівці, які досліджували державне управління, надають можливості впровадження системи управління якістю в органах державної влади України, а саме: якість повинна зростати; покращити відкритість самих органів та всіх рішень, що вони видають; мотивація повинна зростати задля кращої роботи; покращити процеси діяльності, властивості всіх організаційних можливостей [4, с. 131]. Особливості інституційної моделі урядування в ЄС, які визначаються документами: характеризується двома типами інститутів, у першому члени виступають офіційними представниками, у другому як незалежними; відсутністю розподілу на законодавчу та виконавчу гілку влади (законодавчі повноваження розподілені між Радою та Парламентом, а

виконавчі – між Радою та Комісією); відсутності вертикальних структур управління та центрального регулюючого органу. На сьогоднішній день відбувається продовження змін у політичній владі і це питання все більше набирає актуальності [5, с. 49]. Система стримувань і противаг, яка закладена як основоположний механізм у ЄС, забезпечує наднаціонально-міжурядовий дуалізм. Спостерігається стійка фіксація тенденції розвитку, згідно з якими інноваційні зміни переважно торкнулися суб'єктів управлінської діяльності. В. Пітерс стверджує, що у Великобританії, Франції, Мексиці, Німеччині, Польщі та Угорщині все це відбулося об'єднання деяких моделей. При цьому жодна з реформ не була спрямована на централізацію влади. За твердженнями С. Кравченко [6, с. 261], все це впроваджує нові ідеї: суб'єкти передають частину своєї повноважень; створюється механізми якісної передачі; починається глобалізація органів на місцях; впровадження керівних засад в роботу органів; громадськість бере більшу участь в управлінні державою.

Отже, еволюція інноваційного розвитку публічного урядування як елементу потреби для сучасного суспільства визначається найвагомішими тенденціями та факторами його розвитку: глобалізаційними, інноваційними, інформаційними, соціальними, європеїзаційними та іншими. У концепціях, які розглядалися можна проаналізувати вплив цих тенденцій та факторів на проектування і теорії та на практиці соціального та державного управління, яке забезпечить оновлення системи публічного управління через механізм нововведень державно-управлінських реформ. Слід виділити визначення публічного урядування, як підсумок викладених думок, яке зазначає, що це зв'язок органів, які здійснюють виконавчу владу з фізичними особами щодо забезпечення виконання ними основних функцій, як планування щодо подальшого розвитку у відповідності до загальних засад урядування, а також впровадження інших форм для реалізації інтересів суспільства, справедливий розподіл праці між особами в той же час координування їх.

Розвиток теорії та практики публічного управління саме ґрунтується на сукупності теорій соціального управління, головними з яких є концепції адміністративного менеджменту, «людських відносин», емпірична концепція управління, нова концепція науки управління тощо. Засади цих концепцій вплинули на розвиток концепцій державного управління, з-поміж яких сучасними є різновиди концепції «Governance». В останні десятиліття їх принципи покладено в основу адмінреформ різних країн світу. У сучасному світі утверджується впровадження принципів Європейської Стратегії інновацій і належного демократичного врядування як подальший розвиток концепції «Governance». Подальший процес спрямованості таких концепцій слід направити у формування цінностей держави та взаємодію з суспільством.

Список використаних джерел

1. Bonker F., Labrousse A., Weisz J.-D. The Evolution of Ordoliberalism in the Light of the Ordo

Yearbook. A Bibliometric Analysis. in: A. Labrousse und J. D. Weisz (Ed.), Institutional Economics in France and Germany. German Ordoliberalism versus the French Regulation School, Berlin: Springer. 2000. 384 p.

2. Public Administration Review: Vol. 56. N 3 (May – Jun., 1996). P. 247-255.

3. Основи управління в публічній адміністрації : матеріали дистанц. навчання, організованого Польс.-укр. Центром громадської освіти у м. Краснік (Польща). URL : <http://www.puoer.org>

4. Морально-етичні засади розвитку державної служби України: європейський та вітчизняний досвід: монографія / Серьогін С. М. та ін.. [За заг. та наук. ред. проф. С. М. Серьогіна]. Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2007. 290 с.

5. Колодій А. Ф. Поняття і концепції демократичного врядування як напряму політичних досліджень. *Демократичне врядування у контексті глобальних викликів та кризових ситуацій: матеріали наук. практ. конф.* (3 квіт. 2009 р., м. Львів). За наук. ред. В. С. Загорського, А. В. Ліпенцева. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2009. С. 48-51.

6. Кравченко С. О. Державно-управлінські реформи: теоретико-методологічне обґрунтування та напрями впровадження: монографія. К. : НАДУ, 2008. 296 с.

*Ірина Гончаренко,
студентка IV курсу спеціальності «Право»
Науковий керівник: Філіпенко А.С.,
кандидат юридичних наук, доцент,
Маріупольський державний університет
(м. Маріуполь)*

РОЛЬ ТА МІСЦЕ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

У наш час термін «державні послуги», а особливо «електронні послуги», широко використовується у професійній спільноті, серед лол дбьллбьттюристів та представників уряду. Якість державних послуг, які надаються або виробляються державою, вимагає чітких адміністративних процедур, визначених єдиних правил та вказівок, термінів та повних переліків необхідних документів. Крім того, чітко визначені адміністративні процедури допомагають організувати єдиний та послідовний робочий процес для представників уряду.

Відсутність чітко визначених адміністративних процедур негативно впливає на ефективність та дієвість органів публічної адміністрації. Отже, ефективність управління публічними послугами є законною, якщо вона підпадає під процедурні та правові параметри, визначені нормативно-правовими актами України.

Також проблема визначення терміна «адміністративна послуга» має важливе теоретичне і практичне значення. Важливість його в науковому плані зумовлена тим, що розв'язання цієї проблеми дає змогу визначити сутність адміністративної послуги, коло ознак цього явища, відмежувати адміністративну послугу від таких понять, як «державна послуга», «платна послуга». Важливість у прикладному

аспекті забезпечується тим, що проблема визначення цього поняття безпосередньо пов'язана з проблемою дослідження зазначеного явища, розробкою стратегії і тактики підвищення його суспільної ефективності, тобто йдеться про впорядкування діяльності в даному випадку органів місцевого самоврядування у сфері надання адміністративних послуг з питань ведення підприємницької діяльності [1].

Адміністративні процедури є суттєвими для регулювання порядку, загальних принципів та правил надання державних послуг. Адміністративні процедури також важливі для розмежування компетенції між державними органами. Тому, щоб уникнути конфлікту компетенцій, органи влади повинні надавати послуги фізичним та юридичним особам відповідно до чинного законодавства.

Було б несправедливо стверджувати, що в правовій системі України немає адміністративних процедур. Майже всі державні послуги надаються в рамках нормативно-правових актів, що визначають процедури, умови та положення. Тим не менш, поточні адміністративні процедури регулюються різними правовими актами, включаючи підзаконні акти та внутрішню політику різних органів влади. Відсутність єдиних стандартів призвело до фрагментарного підходу до надання державних послуг, при цьому кожна установа має свої стандарти та тлумачення. Крім того, важливо створити прозору, чітко визначену та просту систему комунікації та співпраці між органами та установами.

Отже, створення рамочного закону про адміністративні процедури організує роботу урядових органів. Це покращило б спілкування та взаєморозуміння між установами при наданні складних державних послуг, і, нарешті, суб'єкти звернення вважатимуть процеси публічних послуг більш зрозумілими та прозорими.

Також не мало важливе значення має правове регулювання адміністративних послуг у нашій країні.

В процесі європейської інтеграції і виконанні Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і його державами однією з найактуальніших проблем українського суспільства є правове регулювання процедурних відносин органами публічної адміністрації з фізичними та юридичними особами. Одна зі складових цих правовідносин, зокрема, надання адміністративних послуг, до теперішнього часу залишається мало дослідженим і дискусійним питанням. Одним з критеріїв ефективності діяльності публічної влади є якість надання державних послуг. Від повноти і своєчасності, доступності отримання адміністративної послуги багато в чому залежить ставлення громадянина до системи публічного управління, держави в цілому.

Адміністративно-правове регулювання адміністративних послуг має виходити з пріоритету інтересів громадян і організацій як безпосередніх споживачів адміністративних послуг. Вирішення проблем в сфері надання адміністративних послуг є важливим і багатогранним завданням. Саме тому в найближчому

майбутньому актуальність теми навіть за збільшення кількості досліджень адміністративних послуг не буде вичерпана.

Важливим етапом розвитку сфери адміністративних послуг було затвердження постановою Кабінету міністрів України від 27 травня 2009 р № 532 положення про Реєстр адміністративних послуг. Згідно пункту 1 цієї постанови, реєстр адміністративних послуг – єдина комп'ютерна база даних про адміністративні послуги, що надаються органами виконавчої влади, державними підприємствами, установами та організаціями, а також органами місцевого самоврядування в процесі виконання ними делегованих повноважень. Введення Реєстру адміністративних послуг сприяє систематизації даних про адміністративні послуги: обліку та аналізу видів послуг [2].

Залежно від суб'єкта, який надає адміністративні послуги, їх поділяють на державні адміністративні послуги і муніципальні адміністративні послуги. Важливі, перш за все, ті класифікації, які мають практичне значення, тобто дають можливість давати рекомендації щодо поліпшення системи надання адміністративних послуг [3, с. 45].

На теперішній час більша частина адміністративних послуг в Україні надається центральними органами виконавчої влади та їх територіальними підрозділами.

Найбільш затребуваними адміністративними послугами, з необхідністю отримання яких протягом життя стикаються практично всі громадяни, вважаються базовими. До них відносяться: реєстрація народження, шлюбу, смерті та інші акти цивільного стану, оформлення та видача паспортів, реєстрація місця проживання, призначення різних видів соціальної допомоги і субсидій, реєстрація права власності на нерухоме майно, реєстрація транспортних засобів і видача водійських посвідчень, реєстрація та оформлення підприємницької діяльності та ін.

Адміністративні послуги надаються відповідно до стандартів, які затверджуються суб'єктами відповідно до їх повноважень з урахуванням Методичних рекомендацій з розроблення стандартів адміністративних послуг. Установи, яким делеговані закріплені згідно з нормативно-правовим актом за органами виконавчої влади повноваження щодо надання адміністративних послуг, надають такі послуги відповідно до стандартів, затверджених органами виконавчої влади, які делегували такі повноваження [3, с. 44].

Суб'єкти, що надають адміністративні послуги на постійній основі, забезпечують розміщення на стендах та офіційних сайтах інформації про надання таких послуг і надання роз'яснень з питань, що стосуються надання цих послуг.

Отже, в Україні створено достатню кількість нормативно-правових актів для функціонування системи надання адміністративних послуг. Але відсутність Адміністративно-процедурного кодексу, не врегулювання окремих аспектів механізму надання адміністративних послуг є необхідністю проводити наукові напрацювання щодо вдосконалення нормативно-правових актів для поліпшення якості надання адміністративних послуг, виходячи з процесів адміністративно-

територіальної реформи, об'єднання територіальних громад зокрема. Прийняття Адміністративно-процедурного кодексу мінімізує корупційні ризики при наданні адміністративних послуг органами влади і органами місцевого самоврядування, оскільки чітке регламентування процедури зводить нанівець можливість уповноваженого суб'єкта в деяких випадках діяти на власний розсуд. А також буде сприяти якісному наданню адміністративних послуг і підвищенню ефективності діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Досвід країн Європейського Союзу показує, що більшість держав сьогодні ставить собі за мету забезпечити сприятливі умови життя громадян за допомогою надання адміністративних послуг високої якості. Тому є важливим при формуванні законодавства в сфері надання адміністративних послуг в Україні враховувати світову історію і теорію державного управління, а також вітчизняний і зарубіжний досвід.

Таким чином, так як Україна вибрала путь створення «електронної держави» за допомогою впровадження «електронного урядування», тому досвід європейських країн дуже актуальний і корисний на даному етапі реформування.

Список використаних джерел

1. Жарая С.Б. Удосконалення процедур надання адміністративних послуг з питань ведення підприємницької діяльності виконавчими органами місцевого самоврядування URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej3/txts/REGIONALNE/02-JARAYA.pdf>
2. Гринюк Р.Ф., 2013, Організаційно-правові засади створення переліку адміністративних послуг, *Держава і право. Юридичні і політичні науки*, № 161. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/dip_2013_61_20.pdf
3. Голосніченко П.І., 2012, Правове регулювання надання адміністративних послуг потребує системного підходу, «Вісник Національного технічного університету України, № 4. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/VKPI_soc_2012_4_8.pdf

*Марія Іванова,
студентка IV курсу спеціальності «Право»
Науковий керівник: Поклонська О.Ю.,
старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
(м. Дніпро)*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Актуальність теми дослідження, передусім, зумовлюється декількома факторами. По-перше, у сучасному світі, з переходом до цифрових технологій, все більше перевага надається електронним носіям інформації, а тому, використання електронних доказів у господарському судовому процесі набуває все більшої популярності. По-друге, реалізація права на справедливий судовий розгляд під час

стрімкого науково-технічного прогресу передбачає, що сторони та інші особи, які беруть участь у справі, можуть надавати та досліджувати докази, що є необхідними для встановлення всіх обставин справи, найбільш зручним для особи способом. Саме таким способом, на сьогоднішній день, є використання електронних доказів задля повного та всебічного дослідження обставин справи. Таке поширення та використання електронних доказів у господарському судовому процесі вимагає більш детального дослідження, а також виокремлення особливостей такого виду доказів та способів його надання. По-третє, в Україні останнім часом широко розвивається електронний документообіг – все більше документів з паперового вигляду переходять саме в електронний вигляд, що є більш зручним для багатьох громадян.

Слід зазначити, що багато науковців, юристів-практиків досліджували дане, відносно нове для господарського процесу, питання. Серед них можна виокремити таких як А. Боннер, П. Зайцев, Т. Захнова, А. Каламайко, А. Лаєвська, Т. Лежух, О. Присяжнюк, Т. Руда, Є. Трусова, Р. Халиков, В. Черепанов тощо.

Починаючи дослідження використання та застосування електронних доказів у господарському процесі та особливості такого застосування, необхідно визначити що саме собою представляють електронні докази безпосередньо у господарському процесі.

Частина 1 статті 96 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) передбачає, що «Електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, яка містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних й інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет)» [1, ст. 96].

У свою чергу, на думку А. Боннер, електронні докази – це сайти в мережі Інтернет, на яких міститься інформація, яка може бути зібрана шляхом огляду сайта з фіксуванням даних результатів у протоколі [2].

Відповідно до чинного законодавства, електронні докази мають бути подані в оригіналі або в електронній копії, яка має засвідчуватись електронним цифровим підписом. Але, не зважаючи на це, законодавець передбачає можливість подання електронного доказу в письмовій (паперовій) копії, яка має бути відповідно завірена. Особливістю такого подання є те, що паперова копія електронних доказів не відноситься до письмових доказів.

Ще однією особливістю електронних доказів у господарському процесі є те, що сторони та інші особи, які беруть участь у справі та які планують надавати суду копію електронного доказу, обов'язково мають зазначити про наявність у неї або

іншої особи оригіналу такого електронного доказу. Це, передусім, необхідно для підтвердження достовірності джерела даного електронного доказу, оскільки суд, за клопотанням учасника справи або за власною ініціативою може витребувати оригінал даного електронного доказу у відповідної особи. Якщо суддя має сумнів щодо відповідності наданої паперової копії електронного доказу оригіналу, то такий доказ суд не бере до уваги і він не використовується в якості доказової інформації даної справи [1, ст. 96]

Це, передусім, пояснюється тим, що докази у судовому процесі служать для всебічного та повного з'ясування обставин справи, які, в свою чергу, мають відповідати вимогам достовірності та допустимості задля правильної їх оцінки суддею.

Ще однією особливістю подання електронних доказів судді є те, що перед тим як доказ надійде до суду, його заздалегідь необхідно надіслати й іншим учасникам справи. Суд (суддя) може не брати до уваги докази, які заздалегідь не були надані для ознайомлення іншим учасникам справи.

Слід зазначити, що застосування електронних доказів безпосередньо у господарському судочинстві набуває все більшої популярності і, безперечно, надає все більше можливостей для доказування, а у деяких категоріях справ, так, наприклад, у сфері інтелектуальної власності, вони мають вирішальне доказове значення.

Підводячи підсумок з цього питання необхідно зауважити, що на сьогоднішній день, з переходом України до електронного документообігу, наявність такого поняття як електронний доказ відіграє досить важливу роль. Використання електронного доказу в господарському процесі є відносно новим явищем, проте вже набув широкого поширення. Застосування під час розгляду господарських справ електронних доказів має свої особливості: по-перше, такий доказ має бути поданий як оригінал або в електронній копії (допускається також паперова форма електронного доказу); по-друге, електронний доказ має зберігатись на портативних пристроях, системах резервного копіювання, серверах або в мережі Інтернет тощо; по-третє, особа, яка має намір подавати до суду електронний доказ, має обов'язково надати інформацію у кого перебуває оригінал даного доказу, оскільки в іншому випадку даний доказ може не бути врахований суддею під час розгляду справи тощо.

Список використаних джерел:

1. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 16. 11. 1991 р. № 1798-ХІІ (зі змінами і допов.). Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 6 ст.56
2. А. Боннер. Електронний документ як доказ у цивільному та арбітражному процесі: Закон. Х., 2009, № 11. С. 141-157

*Наталія Капітаненко,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту організації
та управління проектами,
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні
Запорізького національного університету
(м. Запоріжжя)*

ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ ПРАВ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Сформований глобальний інформаційний простір зумовлює нові форми соціальних відносин, які потребують правової регламентації й осучасненого управління, масової комунікації та взаємодії, зміни способу життя та стилю мислення. Постають нові парадигми культури, економіки, політики, права, публічного управління. У таких умовах актуалізується проблема концептуального переосмислення місця й ролі знання, інформації, права.

Особливий інтерес проблема адміністративно-правового регулювання сфери авторського права викликає з точки зору реформування чинного законодавства України відповідно до зобов'язань, передбачених Угодою про Асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншого боку [1]. Це актуалізує важливість та доцільність теоретико-практичних досліджень окресленого питання.

Значний внесок у дослідження сфери права інтелектуальної власності загалом та стосовно адміністративно-правового регулювання у сфері авторського права зробили такі правники, як: Г. О. Андрощук, С. О. Бондаренко, Ю. Л. Бошицький, О. Б. Бутнік-Сіверський, Е.П. Гаврилов, В. А. Дозорцев, В.С. Дроб'язко, Р.Є. Еннан, В.О. Жаров, І.Г. Запорожець, А. О. Кодинець, А. Т. Комзюк, А. Г. Майданевич, Н. М. Мироненко, Л.О. Новоселова, О. П. Орлюк, О. А. Підпригора, О. П. Світличний, О. Д. Святоцький, О. І. Харитонова, Є.О. Харитонов, Г.В. Черевко, О.Ш. Чомахашвілі, А.В. Чукаєва, О. О. Штефан, Є.В. Юркова та ін.

Цифровізація як новий етап технологічного складника цивілізації стимулює не лише поширення застосування об'єктів інтелектуальної власності, а й актуалізує проблематику захисту вказаних об'єктів. Важливо зауважити, що українське законодавство чуйно реагує на зміни, які відбуваються в досліджуваному інституті права інтелектуальної власності [2, с.61].

Так, до Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. були внесені зміни, які розширили перелік визначень понять, наприклад, аудіодискрипція (тифлокоментування), веб-сайт, веб-сторінка, гіперпосилання, електронна (цифрова) інформація, кабельна ретрансляція, обліковий запис, публічне виконання тощо. Також Закон було доповнено такими видами порушень

авторського права і суміжних прав, як камкординг і кардшейрінг, уточнено зміст поняття «піратство у сфері авторського права і (або) суміжних прав». Важливо, що положення Закону були приведені у відповідність до вимог сьогодення тим, що було визначено порядок припинення порушень авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет та зобов'язання постачальників послуг хостингу щодо забезпечення захисту авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет (ст. 52-1, 52-2 Закону) [3].

На сьогодні національне законодавство у сфері авторського права набуло розвитку і багато в чому відповідає положенням законодавства Європейського Союзу. Розвиток адміністративно-правового регулювання у сфері авторського права як одного із інститутів права інтелектуальної власності в умовах євроінтеграційних процесів зумовлює необхідність адаптації українського законодавства до норм Європейського Союзу, а також імплементації нових правових категорій. Відповідно до існуючих засад, перехід країн – кандидатів до Європейського Союзу у категорію повноправних членів зумовлюється повною адаптованістю до норм і процедур, якими керується у своїй діяльності Європейський Союз [4, с. 93].

З метою визначення правових та організаційних засад колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав та на виконання пункту 154 Плану виконання Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їх державами-членами, з іншого боку, на 2014–2017 рр., затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 р. №847-р., було прийнято Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» від 15 травня 2018 р. [5].

Слід визнати, що необхідність створення законодавчого підґрунтя для діяльності організацій колективного управління пов'язана з віднесенням України до переліку «Priority Watch List» в рамках «Спеціальної доповіді 301» через певні проблеми у сфері охорони та захисту прав інтелектуальної власності, серед яких – недосконалість системи колективного управління авторськими та суміжними правами. Подальше гальмування розв'язання питання діяльності організацій колективного управління в Україні містить потенційні ризики втрати доступу держави до Генералізованої системи преференцій США і спричинення економічних збитків. Прийняття Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» від 15 травня 2018 р. дало змогу на законодавчому рівні встановити принципи діяльності організацій колективного управління в Україні, вдосконалити нормативно-правову базу в означеній сфері шляхом узгодження положень прийнятого закону та Закону України «Про адміністративні послуги» від 06 вересня 2012 р. [6]; забезпечити прозорість діяльності організацій колективного управління.

Фактично прийняттям Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» від 15 травня 2018 р. було забезпечено баланс між свободою правовласників розпоряджатися своїми творами, іншими об'єктами та здатністю організації колективного управління ефективно управляти цими правами. Завдяки змінам відбулося вдосконалення процесу управління майновими правами суб'єктів авторського права, збільшення зборів винагороди для творців, покращився імідж України на міжнародній арені та посилилися гарантії забезпечення прав та законних інтересів суб'єктів авторського права [2, с. 62].

З огляду на наведене, варто зазначити, що гармонізація законодавства в Європейському Союзі відбувається шляхом імплементації директив та виконання регламентів. Директиви Європейського Союзу – це правовий акт, який приймається Європейським парламентом, Радою Європейського Союзу або Європейською комісією, не підлягає прямому застосуванню, не є джерелом права в Україні, положення якого мають бути враховані в національному законодавстві. Водночас регламенти Європейського Союзу є актами прямої дії і не потребують імплементації [7]. Підписання Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом визначило зміст та напрями подальшої імплементації положень законодавства Європейського Союзу до українського законодавства. Що стосується авторського права, то узгодженню підлягають питання конкретизації умов правової охорони такого об'єкта авторського права, як комп'ютерна програма (ч. 2 ст. 180), розширення переліку підстав обмеження майнових прав автора (ч. 2 ст. 189) тощо [1].

Актуальними на сьогодні є питання захисту авторських прав у цифровому середовищі. На думку В. С. Дроб'язко, найважливішими проблемами авторського права в епоху діджиталізації є: обсяг авторського права в цифровому середовищі; відповідальність онлайн-провайдерів послуг; права виконавців у цифровому середовищі; права організацій цифрового мовлення: вебмовлення, цифрові кіно і телебачення в онлайн тощо. Найважливіші проблеми, як пише правник, обговорюються у Всесвітній організації інтелектуальної власності з метою розробки нових міжнародних інструментів, а саме: права аудіовізуальних виконавців; права організацій мовлення; охорона *sui generis* (спеціальним законодавством) баз даних, які не підпадають під охорону авторським правом [8, с. 66]. У цьому випадку варто дослухатися до виважених роздумів знаного фахівця у сфері авторського права і суміжних прав.

Таким чином, чинне законодавство забезпечує захист адміністративно-правових відносин у сфері авторського права. Адміністративно-правові норми наказують суб'єктам правовідносин утримуватись від порушення заборон і здійснення протиправних дій, безпосередньо регулюють відносини у випадках порушення прав на об'єкт інтелектуальної власності. У разі вчинення адміністративних правопорушень, склади яких передбачені ст. 51-2, 156-3 (у

частині, що стосується об'єктів інтелектуальної власності), 164-6, 164-7, 164-9, 164-13, 164-17, 164-18 КУПАП, до суб'єктів авторського права можуть бути застосовані адміністративні стягнення, передбачені КУПАП.

Список використаних джерел

1. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
2. Капітаненко Н. П. Особливості адміністративно-правового регулювання у сфері авторського права. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2021. № 2. С. 59–66.
3. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1994. №13. ст. 64.
4. Копійка В. В. Європейський Союз-Україна: євроінтеграційний марафон. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2009. Вип. 15. С. 90-98.
5. Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав: Закон України від 15 травня 2018 року № 2415-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 32. ст.242.
6. Про адміністративні послуги: Закони України від 6 вересня 2012 року № 5203-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 32. ст.409.
7. Герасименко Є. Євроінтеграція: Директивна історія. Український юрист. *Журнал сучасного правника*. 2018. №4. URL: <http://jurist.ua/?article/1525>
8. Дроб'язко В. Актуальні проблеми авторського права і суміжних прав у цифровому середовищі. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2010. №5. С. 66-81.

Юлія Карцева,
*студентка III курсу спеціальності «Право»
Науковий керівник: Попенко Я.В.
кандидат історичних наук, доцент,
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
(м. Мелітополь)*

ЗАГАЛЬНІ НАПРЯМКИ РЕФОРМУВАННЯ ОСНОВ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Прийняття Основного Закону 28.06.1996 р. мало надзвичайно важливе значення на шляху формування та розвитку України як суверенної державно-політичної сили. Конституція передбачала, що на шляху демократичних змін в країні слід було прийняти велику кількість нових законів. Саме вони мали конкретизувати основні права, свободи і обов'язки громадян у різних сферах суспільно-політичного життя країни, визначити принципи організаційної діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування. У свою чергу, Конституція 1996 р. визначила базову основу сучасного розвитку України – створення суверенної і незалежної, демократичної, соціальної та правової держави (ст. 1).

Існуюча вітчизняна правова система почала своє «історичне формування» з прийняття Декларації про державний суверенітет та Акта проголошення незалежності України. Декларація про державний суверенітет – це документ, який проголосив суверенітет України та був прийнятий Верховною Радою УРСР 16.07.1990 р. У свою чергу, суверенітет – це право держави самостійно вирішувати внутрішні та зовнішні політичні питання без втручання жодної іншої держави. В цьому документі були закріплені три види суверенітету – державний, народний та національний. Державний суверенітет, який проголошувався документом – це самостійна влада у межах території України. Національний суверенітет – це право української нації на волевиявлення стосовно власного національного та державного устрою. Відповідно, народний суверенітет визначив, що громадяни всіх національностей, які проживають на території України є єдиним джерелом влади.

Акт проголошення незалежності був прийнятий Верховною Радою України 24.08.1991 р. У документі зазначалося, що УРСР перестає існувати та постає нова самостійна державна одиниця – Україна. З цього моменту на її території чинними є лише Конституція, закони, постанови уряду та інші акти, прийняті від імені Української держави. В цей день також була прийнята постанова «Про проголошення незалежності України», за якою на 1.12.1991 р. призначався референдум на підтвердження Акта проголошення незалежності. Водночас із проведенням Всеукраїнського референдуму відбулися вибори Президента України. За підсумковим результатом волевиявлення громадян Президентом став Л.М. Кравчук, який отримав майже 20 млн. голосів (62 %).

Після проголошення незалежності, перед країною постало головне завдання – формування трьох гілок державної влади: законодавчої, виконавчої та судової. Проблеми демократизації суспільства, перехід від планової до ринкової економіки, розвиток власних Збройних Сил, забезпечення міжнаціональних та міжрелігійних відносин у суспільстві – все це потребувало невідкладного нормативно-правового забезпечення та вирішення. Ці завдання мала вирішувати в оперативному режимі Верховна Рада як законодавчий орган держави. При цьому не можна забувати, що в перших депутатських складах був присутній значний відсоток комуністичної складової, який всіляко протривався ухваленню нових законів, вкрай необхідних молодій державі.

Не в найкращих умовах відбувалося формування виконавчої влади. Після Л. Кравчука Президентом був обраний позачерговими виборами Л. Кучма. Сьогодні найвищим органом у системі виконавчої влади є Кабінет Міністрів України, який очолює прем'єр-міністр. Він відповідальний перед Президентом та підзвітний Верховній Раді (ст. 113-120).

Паралельно відбувалося реформування й судової системи. Важливим кроком в цьому напрямку стало створення Конституційного Суду України. Конституційний Суд – це, відповідно до ч. 1 ст. 147 Конституції, вищий судовий орган захисту конституційного ладу, завданням якого є гарантування верховенства Конституції

України як основного закону держави на всій території України. Суд розпочав свою діяльність 18.10.1996 р.

Всі ці події впливали і на інші галузі вітчизняного права, а не лише на конституційне. Найсуттєвіших змін зазнали цивільне, трудове, кримінальне та ін. право. Зокрема, прогресивні зміни були внесені у цивільне та цивільне процесуальне право. Внесені суттєві зміни про визначення терміну позовної давності. Сьогодні термін позовної давності для фізичних і юридичних осіб становить три роки. Розвиток отримали два види позовів для захисту права власності: віндикаційний та негаторний. Віндикаційний позов – це позов про вилучення майна у незаконного власника. Негаторний позов – це позов про вимогу усунути перешкоди до реального здійснення права власності. Після внесення відповідних змін 16.01.2003 р. був, зрештою, прийнятий новий Цивільний кодекс, який вступив в дію з 1.01.2004 р.

Були внесені суттєві зміни до трудових правовідносин. Вони були закріплені в Кодексі законів про працю (прийнятий ще 10.12.1971 р.), Законах України «Про охорону праці», «Про основні соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку України», «Про відпустку», «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)». Сьогодні трудові правовідносини також фіксуються контрактом або договором. Трудовий контракт – це особлива форма трудового договору. Договір – це письмова угода, за яким сторони мають певні права і зобов'язання. В договорі та контракті фіксується строк його дії, права, обов'язки і відповідальність сторін, умови організації праці працівника, умови розірвання договору, навіть дострокового тощо.

Зміни в аграрному законодавстві сприяли створенню нового земельного права, базою якого стали Закон України «Про фермерське господарство», Постанова Верховної Ради України «Про прискорення земельної реформи та приватизацію землі», Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи» та ін. Відзначимо, що реформування земельного законодавства триває і сьогодні (правові питання ринку землі, оренди, права власності на землю тощо).

Що стосується демократичних змін кримінального права, то з кодексу було вилучено окремі міри покарання (заслання і вислання (березень 1992 р.), з 1997 р. скасована була смертна кара та ін.). Зрештою, 5.04.2001 р. було прийнято новий Кримінальний кодекс України, а з 1.09.2001 р. він набрав чинності.

Отже, для покращення загальної соціально-політичної, правової ситуації та взаємодії гілок влади в державі було здійснено низку важливих реформ. При цьому, варто акцентувати увагу на тому, що реформування правової системи актуальне й нині. Але воно має бути засноване на комплексному аналізі, перспектив змін державної системи. Також важливою є й конституційна реформа, яка повинна мати на меті створення ефективної та відповідальної системи влади, оскільки базова «функція» Конституції полягає не лише в розподілі повноважень гілок влади, а в

наданні громадянину чіткого переліку та механізму захисту власних прав та обов'язків.

Список використаних джерел

1. Акт проголошення незалежності України від 24.08.1991 р. : Постанова Верховної Ради Української РСР від 24.08.1991 р. № 1427-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1991. № 38. Ст. 502. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text> (дата звернення: 05.11.2021).
2. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. № 55-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*. 1990. № 31. Ст. 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> (дата звернення: 08.11.2021).
3. Іванов В. Історія держави і права України : підручник. Київ, 2013. 892 с.
4. Конституційний Договір між Верховною Радою та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 8.06.1995 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1995. № 18. Ст. 133. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1%D0%BA/95-%D0%B2%D1%80#Text> (*Конституційний Договір втратив чинність на підставі Закону № 254/96-ВР від 28.06.1996 р. ВВР. 1996. № 30. Ст. 142*) (дата звернення: 10.1.2021).
5. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80?lang=uk#Text> (дата звернення: 10.10.2021).

Богдана Кінах,
*здобувачка вищої освіти I курсу
спеціальності «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»
Науковий керівник: Іщенко Т.В.,
старший викладач,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
(м.Дніпро)*

ВЗАЄМОВПЛИВ ПРАВОВИХ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ ВІДНОСИН

Правова культура один із центрів масової правосвідомості. Термін «культура», у звичайному житті, пов'язаний із духовними цінностями та інтелектуальною працею. Головна мета – розглянути культурологію права як нову науку.

Досягнення змін у правовій культурі України – найважливіше завдання, що стоїть перед нашою державою, яка претендує на характеристику правової. У ще більшій мірі це завдання юристів-професіоналів, які є центром правової культури, від яких залежить розвиток периферії правової культури, подолання правового ідеалізму і правового нігілізму в масовій правосвідомості. Традиційно правова культура постає як загальний стан юридичних справ у суспільстві: від стану законодавства, діяльності суду і правоохоронних органів, до стану правосвідомості всього населення. Головною ланкою правової культури виступає розвинена правова система, що забезпечує гідне місце права в житті суспільства. У юридичній науці

правова культура розглядається, як правило, у статичному стані. Тим часом такий підхід не дозволяє повною мірою розкрити багато граней правової культури. У цьому зв'язку нові можливості розкриває розгляд правової культури в динамічному стані або, точніше, динаміки правової культури [1].

Теоретичною базою культурологічного знання є окремі галузеві науки про культуру, в межах яких досліджуються культурні явища і процеси. Специфіка культурології полягає в її інтегративному характері, в орієнтації на буття та діяльність людини й суспільства як цілісних феноменів. Культурологія чимось нагадує сучасну натурфілософію, яка через культуру пов'язує всі види людської діяльності та матеріальні умови життя людей, а відтак, синтезує значну частину знання людства. З правових наук найближчою до культурології є наука конституційного права (конституційна наука), яка забезпечує теоретичне обґрунтування провідної правничої галузі в Україні – конституційного права. Саме в конституційній науці розглядаються спільні з культурологією питання про Конституцію України, гідність і права людини, про права української політичної нації, про конституційний (державний) статус української мови та мов національних меншин в Україні, національну й конституційну демократію, про відносини громадянського суспільства і правової держави та багато інших [2].

Перешкодою для досліджень культурних аспектів в економіці є багатовимірність культури: лише у Вікіпедії можна прочитати про сотні дефініцій цього поняття. Крім того, компоненти культури змінюються із розвитком суспільства, виникає питання про зворотній вплив економічних процесів на цінності та переконання. Тому вже згадані дослідники обмежують культуру такою дефініцією «... звичні переконання та цінності, які етнічні, релігійні та соціальні групи передають з покоління в покоління майже без змін». Отже, за їхнім підходом, належність до певної релігійної, етнічної або соціальної групи формує сталі цінності та переконання, які, своєю чергою, впливають на економічні результати [3].

Культурологія права допомагає людині обрати необхідне їй ставлення до духовно-правових цінностей, яке забезпечить правомірну поведінку. Така система установок та переконань людини окультурює її правосвідомість, формує власну, індивідуальну правову культуру. Звичайно, культурологія права в даному випадку скеровує процес соціалізації людини у правове поле, виробляє почуття законності, формує в цілому цивілізований правопорядок. Розглянуті принципи та функції дають можливість визначити мету культурології права. Зокрема, якщо метою культури є забезпечення всебічного розвитку людини, а метою права є правомірне регулювання дій та поведінки людини, то мета культурології права – виявити правові аспекти усіх видів культури для формування цінних юридичних норм. Ця мета є завжди актуальною, оскільки будь-яка діяльність неможлива без культури, а точніше – без єдності її видів. У цьому і полягає унікальна корисність культурології права [4].

Культурологія права це по-перше вивчення загальних і спеціальних законів розвитку у культурі. Маючи філософсько-юридичний характер вона утворює культурно правову діяльність. У цілому – це вступ до права, який має творче теоретичне мислення.

Список використаних джерел

1. Станік С. Р. Динаміка правової культури.
https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://core.ac.uk/download/pdf/50594766.pdf&ved=2ahUKEwjA99Om9tPzAhUmhP0NHZs2BLgQFnoECAsQAQ&usg=AOvVaw02e_yDcFf0Cf_VOGDzMqbr&cshid=1634560090932. (Дата допуску: 16.10.21)
2. Кампо В.. Юридична газета. Культурологічний вимір конституційної демократії та верховенства права. <https://jur-gazeta.com/publications/practice/konstytutsiine-pravo/kulturologichniy-vimir-konstituciynoyi-demokratiyi-ta-verhovenstva-prava.html>. (дата звернення: 16.10.21)
3. Косарчин М. Взаємовпливи культури та економіки: ціннісний аспект. <https://zbruc.eu/node/80551>. (Дата допуску: 16.10.21)
4. Біленчук П. Д., Сливка С. С Правова деонтологія. Культурологія права у юридичній деонтології. <https://lawbook.online/page/deontology/ist/ist-20--idz-ax274--nf-10.html>. (дата звернення: 16.10.21)

*Юрій Козар,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права,
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
(м. Мелітополь)*

ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОГО УРЯДУВАННЯ У КРАЇНАХ ЄВРОПИ

У сфері державного управління прослідковується часте застосування таких термінів: «публічне адміністрування», «державна (публічна) влада», «публічна служба», «публічний менеджмент», «надання загальних послуг». Саме новизна застосування таких термінів піднімає актуальність дослідження в цій сфері.

Термін «публічне адміністрування» знайшло свій прояв у англ. слові «public administration». У вузькому розумінні публічне адміністрування пов'язують із діяльністю виконавчих органів влади і використовують як: професійну діяльність державних службовців, яка складається з усіх видів діяльності, спрямованих на реалізацію рішень [1]; таку сферу, яка базується на теоріях та концепціях економіки, політичних наук, соціології, адміністративного права [2, с. 249].

У широкому сенсі публічне адміністрування розуміють як цілу частину всіх інститутів із ієрархією влади, за допомогою якої відповідальність за виконання державних рішень спускається зверху донизу. Зважаючи на це, доходимо висновку, що публічне адміністрування бере участь у різноманітних сферах.

Наприклад, у Словаччині в 2013 р. було перереформовано склад органів управління на місцях, зокрема запроваджено новостворені районні адміністрації, як

інтегровані місцеві органи державного управління, які повинні були полегшити комунікацію громадян з владою, посилити прозорість і ефективність використання публічних фінансів. Тоді й вдалося здійснити певне системне реформування у сфері територіального публічного управління та провести децентралізацію влади.

На думку іноземних державознавців публічне адміністрування необхідно трактувати як певні скоординовані групові дії в державних справах, що: мають зв'язок з трьома гілками та обумовлені їх взаємозв'язком; є частиною політичного процесу; вирізняються від адміністрування у приватному секторі; співпрацюють з різними компаніями та громадами [3, с. 156].

У понятті «реформування публічного адміністрування» – публічна служба константується, як політично неупереджена діяльність, яка виконує свої обов'язки на професійній основі і яка здійснюється відповідними особами.

Аналізуючи зарубіжну літературу можна дійти висновку, що поняття публічної служби є більш широким поняттям, оскільки воно включає в себе службу в державних органах і в органах на місцях та службу, яка виконується в публічних установах.

На прикладі сучасної німецької моделі публічної служби, яка характеризується як така, в якій: велику роль відіграють політичні призначення; чітко сформована організація системи публічної служби, з розподілом компетенції для кожного рівня і встановленими принципами субординації; складна, багатоступінчаста система відбору кадрів з випускників вищих навчальних закладів з найкращою успішністю; наявний високий статус службовців, в якому велику роль відіграє інститут репутації і норм професійної етики; наявне кар'єрне зростання, залежність заробітної платні і пільг від стажу служби та посади; перевага надається зазвичай фахівцям з юридичною освітою.

Отже, саме визначення «публічна служба» вказує нам на причетність до цієї служби органів державної влади, органів місцевого самоврядування і недержавних організацій.

Виділяють декілька ознак, за допомогою яких окреслюється поняття «публічна служба» – першою з них є публічність організації. Критерієм віднесення організації до публічних може стати основна база на якій вони діють.

При визначенні «публічності» організацій вчені застосовували критерії політичної та економічної влади, спираючись на те, що всі організації піддаються певному державному фінансовому контролю і тиску.

Можна відзначити, що політична влада використовується у таких політичних системах і таким чином вона діє від імені цих елементів.

Серед особливостей публічних організацій вчені виділяють наступні риси: не має наявних економічних ринків для покращення результатів діяльності; асигнування є джерелами фінансових ресурсів і тим самим вони спричиняють відсутність стимулів для зменшення витрат, також характерний нерациональний

розподіл ресурсів; контроль з боку органів, який спричиняє обмеження при виборі менеджерів альтернативи; характерний адміністративний контроль.

Тенденції адміністративного реформування характеризуються імплементацією у сферу суспільного управління. Вони спрямовані на надання певних повноважень приватній особі, головним мотивом такого реформування є підвищення зручності надання якісних послуг шляхом такого перерозподілу повноважень. Особливостями налагодження такого співробітництва є партнерство, або робота за контрактом. Широко відомим є досвід Великої Британії, Данії, Голландії, Швеції та ін. з обов'язкових конкурентних торгів [3, с. 214].

Досвід адміністративних реформ у провідних країнах заходу презентує намагання застосувати в суспільному управлінні підходи ділового менеджменту для вирішення, зокрема, однієї з ключових управлінських проблем – оцінки якості управління як вихідний результат. У цьому випадку використовується узагальнений підхід до оцінки успішності управління. За допомогою цього погляду можна виділити три складові: результативність (effectiveness), ефективність (efficiency) та економічність (economy).

Другою характерною ознакою є «мережеве суспільство» відносно суспільства і було введено М. Кастельсом. За змістом «мережеве суспільство» – це специфічна форма соціальної структури, що встановлюється емпіричними дослідженнями як елемент «інформаційної епохи».

Основним положенням теорії Кастельса стало твердження, що якщо змінити способи виробництва, впровадити виробничі відносини нового типу, то це приведе і до зміни суспільних відносин. Самі відносини, які склалися в середині суспільства та між суспільством будуть називати мережевими [4, с. 35; 5, с. 169].

Отже, наявними є різні оцінки ступеня повноти мережевої організації. Основними є випадковість, відкритість; основну небезпеку становить – нечіткість норм. Доцільним буде зазначити, що при зміні такого підходу зміниться сама сутність держави як елемента політики, а саме: головна роль держави як суб'єкта вироблення політичних рішень зміниться; незалежність держави розглядатиметься як певна змушена діяльність, яка повинна вступати в обмін ресурсами; пропонується новий тип державного управління – керівництво (governance).

Список використаних джерел

1. Купряшин Г. Л. Государственный менеджмент: возможности и ограничения. 2003. № 1. URL : <http://www.spa.msu.ru>
2. Public Administration Review: Vol. 56. N 3 (May – Jun., 1996). P. 247-255.
3. Рейни Х. Дж. Анализ и управление в государственных организациях: пер. с англ. 2-е изд. М. : ИНФРА-М, 2002. 402 с.
4. Саханова А.Н. Новая парадигма государственного управления: менеджмент за рубежом: 2004. № 1. С. 31-49.
5. Кастельс М. Становление общества сетевых структур: сборник. Новая постиндустриальная волна на Западе: Антология; под ред. В.Л. Иноземцева: М., 1999. 285 с.

*Наталія Костюченко,
студентка II курсу спеціальності «Кримінальна юстиція»
Науковий керівник : Пузирна Н.С.,
кандидат юридичних наук, доцент,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів)*

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК ПРАВООХОРОННИЙ ОРГАН

Після проголошення незалежності України перед Верховною Радою (далі – ВРУ) гостро постало питання про ліквідацію радянської системи органів безпеки та створення нової державної установи яка б встала на захисті держави, її законних інтересів та прав громадян, єдності території, а також забезпечення охорони державної таємниці. Таким органом стала Служба безпеки України (далі – СБУ). Датою створення СБУ можна вважати 25 березня 1992 року, саме в цей день ВРУ прийняла Закон України «Про Службу безпеки України»[1] й низку інших нормативно-правових актів, які почали координувати діяльність цього органу.

Одразу перед Службою безпеки України постали такі головні завдання, як захист суверенітету країни, територіальної цілісності, конституційного ладу, державної безпеки, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України.

З часом Служба безпеки України пережила багато змін, особливо пришвидшили процес трансформації події 2014 року в столиці України, згодом агресія Росії на сході нашої країни внесла поправки у роботу цього органу. Саме в розпалі таких умов постають нові виклики перед державою, які підштовхують до реформування цього органу. На даний момент спецслужба має чітке розуміння цих викликів, про це наголосив голова Служби безпеки України Іван Баканов. «Анексія Криму і події на Донбасі стали тим рубіконом, який змусив кожного усвідомити: якщо ми хочемо зберегти країну та захистити майбутнє наших дітей – то маємо ставати сильнішими, вдосконалюватись, діяти на випередження» [2].

Чітке визначення поняття СБУ міститься в статті 1 Закону України «Про Службу безпеки України», а саме: «Служба безпеки України – це державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України» [1].

Для того щоб більш детально розглядати дану установу, спочатку потрібно визначити, що ж означає правоохоронний орган і які правоохоронні функції виконує ця спецслужба.

Згідно Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», правоохоронний орган – це органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю,

рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [3].

Правоохоронна функція – це основні напрями діяльності правоохоронних органів. До функцій які виконує саме Служба безпеки України можна виділити ті, що пов'язані із захистом національної безпеки, боротьбою з тероризмом, з корупцією, з організованою злочинністю, з контрабандою, з продажем наркотиків, з економічними злочинами. Також дуже важливо зазначити, що СБУ ґрунтується на засадах законності, поваги до прав і гідності особи, позапартійності та відповідальності перед народом України. В оперативно-службовій діяльності Служба безпеки України дотримується принципів поєднання єдиноначальності і колегіальності, гласності і конспірації [1].

Слід звернути особливу увагу на прийдешню реформу Служби безпеки України. Дана реформа стартувала ще в 2019 році з розробки нового законопроекту про Службу. Ініціатором нового законопроекту № 3196 [4] щодо реформи СБУ став Президент України Володимир Зеленський. Фінальну редакцію підготувала експертна група Офісу Президента, в ній враховані ключові пропозиції міжнародних партнерів. 26 жовтня 2020 року до Верховної Ради України було внесено доопрацьований народними депутатами законопроект щодо реформи СБУ з реєстраційним номером 3196-Д.

Ця реформа має на меті відмовитися від невласних служб функцій, СБУ не буде займатися боротьбою з економічною злочинністю, а зосередиться на контррозвідальному захисті об'єктів критичної інфраструктури, також відбудеться чітке розмежування компетенцій з іншими безпековими органами. Діяльність СБУ сконцентрується на таких головних напрямках, як контррозвідальна протидія загрозам державній безпеці, боротьба з тероризмом, забезпечення кібербезпеки, захист державного суверенітету та територіальної цілісності, охорона державної таємниці.

Отже, можна виділити ключові зміни у роботі Служби безпеки України після реформи, а саме:

- посилення інформаційно-аналітичної функції;
- перехід від реактивного підходу до проактивного та ризик-орієнтованого;
- часткова демілітаризація з впровадженням гнучкої структури;
- поступове скорочення чисельності: з 27 тис до 17 тис осіб;
- підвищення соціального захисту співробітників до рівня новостворених правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 року № 2229-ХІІ. Дата оновлення: 23.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 03.10.2021).
2. Привітання Івана Баканова з нагоди дня Служби безпеки України URL: <https://ssu.gov.ua/novyiny/privitannia-ivana-bakanova-z-nahody-dnia-sluzhby-bezpeky-ukrainy>

3. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 року № 3781-ХІІ. Дата оновлення: 30.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text> (дата звернення: 03.10.2021).

4. Проект Закону про внесення змін до Закону України "Про Службу безпеки України" щодо удосконалення організаційно-правових засад діяльності Служби безпеки України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68347

Олександр Леонов,
студент IV курсу спеціальності «Право»
Науковий керівник: Філіпенко А.С.,
кандидат юридичних наук, доцент,
Маріупольський державний університет
(м. Маріуполь)

КОНТРОЛЬ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ, ЙОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ВИДИ

Контроль – найважливіша складова будь-якої системи управління. Він гарантує та забезпечує якісне та ефективне здійснення управлінської діяльності.

Від моніторингу та оцінювання його відрізняє те, що контроль має обов'язковий характер та забезпечується шляхом застосування підходів і методів що відрізняються. Але одночасно моніторинг та оцінювання – це важливі складові контролю [1].

Завдання контролю загальне та конкретне. Конкретність поширюється тільки на певний аспект діяльності об'єкта, а загальність на діяльність контрольованих об'єктів взагалі [2].

Організація, застосування, підвищення ефективності контролю задля покращення роботи підконтрольного об'єкта є складовою частиною завдань і владних повноважень органів та осіб – суб'єктів управління [3].

Як суб'єктів контролю в державному управлінні виділяють: органи державної влади, органи місцевого самоврядування, відомчі органи, структурні підрозділи відзначених органів, громадські організації, колективні й колегіальні органи управління.

До об'єктів контролю відносять: цілі, процеси, функції й завдання, стратегії, параметри діяльності, управлінські рішення, організаційні формування, їхні структурні підрозділи й окремі виконавці.

Взаємозв'язок між суб'єктом та об'єктом управління й робить можливим існування самого контролю. Тобто він, як тип відносин, є ставленням суб'єкта до власної діяльності або до діяльності інших суб'єктів з погляду дотримання певних норм. Суб'єкт управління одержує інформацію для корекції управлінської діяльності саме за допомогою контролю.

Під час контролю, негативні для діяльності підконтрольних об'єктів обставини виявляють та усувають, окреслюють причини наслідками яких є розходження з поставленої мети з практичними результатами [2].

Державний нагляд (контроль) – діяльність уповноважених законом центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, державних колегіальних органів, органів виконавчої влади АРК, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування в межах повноважень, передбачених законом [4].

До основних принципів державного контролю можна віднести наступні:

- відкритість процесу контролю для ЗМІ та громадян, гласність його проведення;
- законність, що забезпечує здійснення управлінської діяльності;
- демократичність, яка передбачає активне залучення громадян до проведення контролю та інформування про його результати;
- раціональність, тобто наукова та практична обґрунтованість, удосконалення процедур контролю [5, с. 271 – 272].

Демократизація суспільства й держави, яка триває вже 30 років, з моменту проголошення незалежності, змінила співвідношення централізації і децентралізації управління, призначення контролю, форми і методи його здійснення [6].

Основною метою контролю є забезпечення виконання управлінських рішень, успішне здійснення завдань, та попередження помилок та проблем [2].

Функція контролю знаходиться у тісному зв'язку з іншими функціями управління, вона оцінює відповідність завданням системи управління здійснюваних функцій.

Контроль призначений для створення передумов та здійснення управлінської діяльності, відповідно до інтересів людини та громадськості, попередженні неправомірної діяльності службових осіб й органів управління. За допомогою контролю можливо не лише виправляти проблеми в управлінській діяльності, а й передбачити подальші перспективи для розвитку та отримання необхідних результатів.

Як зазначають у своїх працях дослідники даної проблеми, така специфічність призначення контролю й робить можливим його виділення серед інших управлінських функцій, створення спеціальних державних органів які виконують саме функцію контролю та визначення їх компетенції.

У сфері управління функцію контролю в різних формах та обсягах здійснює більшість з державних органів.

Контроль набув інформаційно-аналітичних рис та став важливою складовою подальшого розвитку управління переставши бути лише способом покарання.

Вичерпний перелік видів контролю у сфері державного управління надати неможливо через багатоманітність критеріїв для класифікації. Тому можна

виділити наступні основні підходи [6]. У державному управлінні контроль класифікують на:

Управлінський контроль – це процес спостереження та регулювання діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх матеріальних видатків з метою полегшення виконання організаційних завдань.

Бюджетний контроль – різного роду перевірки для виявлення відповідності здійснюваних видатків попередньо затверджуваним бюджетним коштам.

За етапами проведення контролю за часом здійснення у процесі державного управління розрізняють контроль:

Попередній контроль полягає в запобіганні можливим порушенням. Має на меті забезпечення ефективного вибору людських, матеріальних і фінансових ресурсів для виконання поставлених цілей.

Поточний контроль виконують безпосередньо під час роботи, він передбачає регулювання поведінки підлеглих, обговорення проблем, які виникають, виявлення відхилень від планів, інструкцій. Поточний контроль є більш результативним, ніж підсумковий, адже дає змогу проводити систематичне оцінювання стану в процесі, виконувати регулювання за допомогою заходів, які розробляють після виявлення різноманітних проблем.

Підсумковий контроль – це порівняння отриманих і запланованих результатів, а також перевірка виконання рішень які виносить контролюючий орган [2].

Також слід зазначити, що гостро постає проблема законодавчої неурегульованості питання контролю у державному управлінні. Адже процес прийняття закону України «Про державний контроль у сфері виконавчої влади» все ще знаходиться на етапі проекту та не рухається далі.

Отже, державний контроль це спосіб забезпечення законності. Він відіграє важливу роль у ефективному здійсненні державного управління. Є необхідним для попереднього виявлення та вирішення проблем, а також для стимулювання успішної діяльності. Контроль призначений для створення передумов та здійснення управлінської діяльності, відповідно до інтересів людини та громадськості, попередженні неправомірної діяльності службових осіб й органів управління. Переставши бути лише способом покарання він отримав інформаційно-аналітичні риси та став важливою складовою подальшого розвитку управління. Подальша розробка теми іншими науковцями, повинна бути направлена на затвердження необхідності визначення контролю у державному управлінні в національному законодавстві України.

Список використаних джерел

1. Сухінін Д. В. Контроль в органах державної влади та органах місцевого самоврядування: порівняльний аналіз. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2012. Вип. 3 (14). С. 283–294.

2. Постол О. Є., Постол А. А. Теорія та історія державного управління. Навчально-методичний посібник для бакалаврів денної та заочної форм навчання, напряму. Запоріжжя, 2009. 172 с.

3. Кісіль З. Р., Кісіль Р. В. Адміністративне право: навч. посів. 3-те вид. Київ : Алерта, 2011. 696 с.
4. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності. Закон України від 05.04.2007 № 877-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16>
5. Андрійко О. Ф. Державний контроль в Україні: організаційно-правові засади. Київ : Наук. думка, 2004. 300 с.
6. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). Київ : Видавництво «Юридична думка», 2004. 584 с.

*Анна Мішина,
студентка II курсу спеціальності «Право»
Науковий керівник: Поклонська О.Ю.,
старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін,
Дніпровський державний університет
внутрішніх справ
(м. Дніпро)*

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Цивільне право є досить динамічною галуззю права, яка розвивається набагато швидше, ніж законодавці встигають вносити зміни в законодавство. Через це іноді виникають випадки, коли певні цивільно-правові відносини між суб'єктами залишаються поза правовим полем та регулюванням. Проте слід зазначити, що широке застосування диспозитивності та гнучкості в цивільному праві дозволяє такі прогалини заповнювати самостійно. Але все ж у спірних правовідносинах в таких випадках виникають проблеми, вирішувати які необхідно суддям.

Судова практика відіграє значну роль у формуванні основних підходів в цивільному праві. Тому дослідження її значення у процесі регулювання цивільних правовідносин є надзвичайно важливим. Судова практика має властивість віддзеркалювати дієвість певної правової норми, показувати існуючі прогалини у правовому регулюванні суспільних відносин і може бути підґрунтям для формування напрямків правового регулювання цивільних відносин.

Проте необхідно зазначити, що не вся практика має однакову ефективність та дієвість. Адже практика може бути різною: рішення судів першої інстанції, апеляційної, постанови Верховного Суду, рішення Конституційного Суду України або рішення Європейського суду з прав людини у справах, де відповідачем є Україна або інші держави мають різне значення для правозастосування та можуть по-різному формувати правові висновки.

З цього приводу існує велика кількість наукових робіт та підходів, де вчені висловлюють думки, які іноді бувають вкрай протилежні. Я. М. Романюк виступає на боці тих, хто підтримує надання все більшого значення судовим рішенням. Він вказує на те, що послідовність ухвалення різними суддями рішень з однаковими правовими позиціями за аналогічних обставин формує однаковість у застосуванні

положень законодавства. Таким чином, можна стверджувати, що конкретний правовий підхід, сформований судом, і який у разі подальшого підтвердження постановою Верховного Суду стає у ролі правової позиції, яка є загальнообов'язковою для всіх судів та суб'єктів, які застосовують у своїй діяльності відповідну норму права, щодо якої вона сформувалася. Тобто вважається, що так званий «квазіпрецедент» утворюється саме на рівні першої ланки судової влади, а Верховний Суд лише підтверджує та надає такій правовій позиції статус обов'язкової [1].

Зовсім інший підхід сформований щодо практики Європейського суду з прав людини. Вплив європейського законодавства та практики правозастосування важко переоцінити. Територіальна близькість України з ЄС, курс на євроінтеграцію стає причиною не лише для потреби у з'ясуванні обсягу й змісту європейського права та стандартів, а й для прискорення процесу гармонізації між такими стандартами і нормами українського права. Особливо таке прискорення важливо у сфері цивільного права, адже велика кількість нових цивільних правовідносин походить саме з більш розвинених у економічному та законодавчому плану країн.

Важливий напрямок у процесу заповнення прогалін у цивільних відносинах – включення та прийняття у національне законодавство і запровадження в судову практику норм Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також правові позиції ЄСПЛ, що опрацьовані у процесу застосування їх норм [2].

Україна визнає практику ЄСПЛ у якості джерела права, що підтверджується відповідною законодавчою нормою, відповідно до якої суди мають застосовувати при розгляді справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права. Проте залишається проблемним питання, чи усю практику ЄСПЛ українські суди повинні застосовувати, чи тільки лише у справах, що стосуються України. Якщо лише у другому варіанті, тоді залишається велика кількість важливих та значущих справ, в яких могли розглядатися питання, які є важливими для регулювання цивільних правовідносин в Україні.

Проте представники іншого підходу стверджують, що судовий прецедент – це вторинне, похідне від закону джерело права, що не має пріоритетного значення над законом. Вторинність правових позицій, сформованих в рішеннях суду полягає в підпорядкованості їх закону. Тобто правова позиція стає джерелом права лише в тому випадку, якщо законом відбудеться підтвердження зазначеної позиції, шляхом прийняття або скасування норми [3].

Взірцем для регулювання суспільних відносин вважається Рішення ЄСПЛ у справі «Гарнага проти України», де розглядалася можливість зміни по-батькові особи, тому, звісно, це рішення є джерелом права та регулює по-новому цивільні правовідносини. Проте дискусійним є питання, чи застосовується позиція ЄСПЛ у справі «Лінгенс проти Австрії», де розглядалися питання про захист честі, гідності, ділової репутації особи. Адже суд, ухвалюючи рішення, звертався не лише до

приписів ЄКПЛ, а також до національного законодавства Австрії, яке може візнитися з правовими нормами українського законодавства.

Таким чином, можна стверджувати, що проблемами сучасного цивільного права, в тому числі, є визначення місця судової практики у процесі правозастосування. Необхідно визначити як саме застосовуються вже сформовані рішення Верховного Суду у випадках, коли вони заповнюють прогалини у законодавстві, фактично виконуючи нормотворчу функцію, а також щодо рішень ЄСПЛ, де відповідачем є не Україна, проте в правовій позиції викладено підхід, який є актуальним для українських цивільних правовідносин.

Список використаної літератури

1. Романюк Я. М. Застосування цивільно-процесуальних норм у цивільному судочинстві України (питання теорії і практики): монографія. Київ: Ін Юре, 2016. С. 431.
2. Кузнєцова Н. Проблеми гармонізації та уніфікації сучасного приватного права. Право України. 2012. № 1–2. С. 151–152.
3. Правова доктрина України: у 5 т. Т. 3: Доктрина приватного права України / за заг. ред. Н. С. Кузнєцової. Харків: Право, 2013. С. 208.

Володимир Моторін,
магістрант II курсу 25 гр. спеціальності «Агроінженерія»
Науковий керівник: Мельник О.О.,
кандидат історичних наук, доцент,
Таврійський державний агротехнологічний університет
Імені Дмитра Моторного
(м. Мелітополь)

ЗАХИСТ ПАТЕНТНИХ ПРАВ В УКРАЇНІ

Право на одержання патенту має як автор, так і його правонаступники – будь-які громадяни і юридичні особи, яким автор передав право на результати творчої праці. Такими правонаступниками можуть бути спадкоємці або інші особи, до яких право авторів переходить за договором або за заповітом. У чинному законодавстві України про інтелектуальну власність більш вдалою склалася система захисту авторських і суміжних прав. Щодо захисту прав промислової власності, то її не можна визнати задовільною.

Особливістю захисту промислової власності є те, що зазначена система передбачає процедури опротестування видачі патентів чи інших неправомірних дій. Помилкова видача патенту може зачіпати інтереси інших власників патентів, які й подають протести на видані патенти.

Відповідно до ст. 432 ЦК України кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності [1. с. 302]. Суди розглядають також усі спори, пов'язані з охороною прав патентовласників, що надаються законодавством про промислову власність: про авторство на винахід, корисну модель чи промисловий зразок; встановлення власника патенту; порушення

майнових прав власника патенту; укладення та виконання ліцензійних договорів; право попереднього користування; винагороду винахідникам і авторам промислових зразків а також патентовласникам; компенсації.

При порушенні патентних прав власник патенту має право вимагати:

- припинення дій, що порушують або створюють загрозу порушення його права, і відновлення становища, що існувало до порушення;
- стягнення завданих збитків, включаючи недоодержані доходи;
- відшкодування моральної шкоди;
- вжиття інших передбачених законодавчими актами заходів, пов'язаних із захистом прав власника патенту.

Вимагати поновлення порушених прав власника патенту може також особа, яка має право на використання винаходу (корисної моделі) за ліцензійним договором, якщо інше не передбачено цим договором.

Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» дуже стисло визначає дії, що вважаються порушенням патентних прав, передбачає можливість стягнення з порушника завданих збитків, включаючи неоодержані доходи та відшкодування моральної шкоди. Статтею 35 цього Закону від 1 червня 2000 р. перелік спорів, що розглядаються судом, доповнений новими видами спорів. За новою редакцією суду підлягають усі спори з приводу визнання патенту недійсним, а також про надання примусової ліцензії [2]. Зміни і доповнення, внесені Законом України від 21 грудня 2000 р. до Закону України «Про охорону прав на промислові зразки», питань захисту прав власників патентів на промислові зразки не торкнулися [3].

Стаття 177 КК України «Порушення права на об'єкти промислової власності» має своїм призначенням кримінально-правовий захист патентних прав. Будь-яке використання об'єкта промислової власності без дозволу патентовласника вважається незаконним (крім випадків, передбачених законом). Максимальне покарання за порушення патентних прав, ч.3 цієї статті - караються штрафом від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого та з конфіскацією відповідної продукції та знарядь і матеріалів, які спеціально використовувалися для її виготовлення [4, ст. 177].

Адміністративно-правовий захист усіх об'єктів права інтелектуальної власності поширюється лише на сорти рослин (ст.512 КпАП України).

Дії, які не визнаються порушенням прав патентовласника, передбачені ст.470 ЦК України, ст.31 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» і ст.22 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки».

Зокрема, право попереднього користувача на винахід, корисну модель, промисловий зразок виникає у будь-якої особи, яка до дати подання заявки або, якщо було заявлено пріоритет, – до дати пріоритету заявки в інтересах своєї

діяльності добросовісно використала зазначений об'єкт в Україні або здійснила значну і серйозну підготовку для такого використання, і полягає у тому, що ця особа має право на безоплатне продовження такого використання або використання, яке передбачалося зазначеною підготовкою [5, с. 116].

Таким чином захист прав промислової власності в Україні не відповідає сучасним вимогам. Він не забезпечує надійного і ефективного захисту прав патентовласників. З одного боку, патентні закони України досить чітко визначають дії, які не визнаються порушенням патентних прав, а, з іншого, не містять зазначення про дії, що визнаються таким порушенням [6, с.75].

Патентні закони України містять перелік спорів щодо порушення прав на об'єкти промислової власності, що розглядаються в судовому порядку. Цей перелік, як правило, закінчується нормою, за якою такому розгляду підлягають будь-які спори, що випливають із застосування патентних законів. Тому доцільність існування зазначеного переліку викликає певний сумнів. Адже всі майнові спори розглядаються в судовому порядку [7, с. 62].

Проте істотним недоліком чинного законодавства України про промислову власність є відсутність у ньому конкретних санкцій за ті чи інші порушення. Як правило, патентні закони містять норми про відповідальність, які мають надто загальний характер. Так, Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» містить лише декілька норм загального цивільно-правового характеру: про припинення правопорушення, про стягнення заподіяних останнім збитків, відшкодування моральної шкоди, а також вжиття інших, передбачених законодавчими актами, заходів, пов'язаних із захистом прав власника патенту [8, с. 345].

Передусім, постає питання: що це за заходи, пов'язані із захистом прав власника патенту, передбачені законодавством. Всі санкції, які стосуються захисту патентних прав, мають бути у законі про той чи інший об'єкт промислової власності. Зазначені санкції не можуть бути в інших законодавчих актах. Взагалі ст. 34 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» має декларативний характер. Вона не передбачає конкретної цивільно-правової відповідальності за те чи інше порушення патентних прав. Посилання на ст. 28 цього Закону також не вичерпує всіх можливих порушень названих прав, оскільки у ній йдеться лише про майнові права. Але ж власник патенту має й особисті немайнові права, встановлені пп. 4 і 5 ст. 8 даного Закону. Про відповідальність за їх порушення у Законі не згадується. Є тільки норма про те, що спори з приводу авторства розглядаються в судовому порядку. Які дії визнаються порушенням права авторства на винахід чи корисну модель, протягом якого строку надається захист праву авторства та інші питання, у Законі не знайшли належного закріплення.

Отже, необхідно розробити і прийняти єдину систему захисту права інтелектуальної власності – підготувати Основи законодавства України про інтелектуальну власність, де б чітко вказувалось, які дії визнаються порушенням

патентних прав і якого виду відповідальність за них настає [10, с. 310]. Встановити конкретні санкції за ті чи інші порушення та привести їх у відповідність з нормами Кримінального кодексу України, Цивільного Кодексу та Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Список використаних джерел.

1. Цивільний кодекс України: Наук.-практ. коментар: У 2 ч. / За заг. ред. Я. М. Шевченко. К.: Ін Юре, 2004. Ч.2. 896 с.
2. Закон України від 15.12.1993 року №3687-ХП «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (в редакції Закону № 850-IV від 22.05.2003) URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t368700?an=1&ed=2012_10_16
3. Закон України від 15.12.1993 року №1576-ХП «Про охорону прав на промислові зразки» (із змінами, внесеними згідно із Законами № 850-IV від 22.05.2003) URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t368800?ed=2012_10_16
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III Із змінами і доповненнями URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T012341?an=910451>
5. Андрощук Г. К., Работягова Л. І. Патентне право: правова охорона винаходів. Навч. посіб. К., МАУП 1999-216 с.
6. Мельник О. Цивільно-правовий захист патентних прав: проблемні питання. *Право України*. 2003. №2. С. 74–78.
7. Паламарчук В. Інтелектуальна власність у правовому вимірі. *Право України*. 2000. № 10. С61-66.
8. Право інтелектуальної власності/ За ред. О.А.Підпригори, О.Д.Святоцького. К., 2004. 402 с.
9. Кузнецов Ю.М., Косенюк Г.В. Промислові зразки: охорона прав і оформлення: Навч. посібник. Черкаси : НТУУ «КПІ»–УНУ імені Б. Хмельницького, 2004. 164 с.
10. Охорона промислової власності в Україні : Монографія / За ред. О. Д. Святоцького, В. Л. Петрова. К. : Видавничий дім «Ін Юре», 1999. 400 с.

Дар'я Пекур,

студентка II курсу спеціальності «Право»

Науковий керівник: Пузирний В.Ф.,

доктор юридичних наук, професор,

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ В КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Інститут охорони праці та його успішний розвиток є одним із ключових аспектів розвитку сучасної правової держави. Він тісно пов'язаний як із розвитком та розширенням системи прав людини, так і з ускладненням та урізноманітненням конструкції людського соціуму та взаємовідношень у ньому, із чого витікає необхідність правового регулювання нових видів соціальних зв'язків. Мета даної роботи – висвітлити перспективи розвитку трудового законодавства України в контексті громадянського суспільства.

Чинний основний правовий акт у трудовій сфері, Кодекс Законів про працю, у цілому забезпечує більшість необхідних працівнику прав, але все ж у деякій мірі потребує модернізації. Наприклад, у ч.1, статті 2 визначено основні права працівників:

«Право громадян України на працю, – тобто на одержання роботи з оплатою праці не нижче встановленого державою мінімального розміру, – включаючи право на вільний вибір професії, роду занять і роботи, забезпечується державою. Держава створює умови для ефективної зайнятості населення, сприяє працевлаштуванню, підготовці і підвищенню трудової кваліфікації, а при необхідності забезпечує перепідготовку осіб, вивільнюваних у результаті переходу на ринкову економіку» [1].

Друга частина статті є досить громіздкою та включає у себе перелік трудових прав, таких як право на відпочинок, на безпечні умови праці, на відпустки, на участь в управлінні підприємством, об'єднання у профспілки і т. д. Таким чином, чинне законодавство в принципі забезпечує основні трудові права людини та громадянина, але курс на його модернізацію все ж був взятий у зв'язку з розвитком та ускладненням трудових відносин та заради доведення законодавства у сфері охорони праці до відповідності європейським стандартам.

Перш за все розвиток трудового права в Україні та світі зумовлений прогресуючою індустріалізацією та роботизацією великого промислового виробництва – ускладнення техніки відповідно спричинює ускладнення правил роботи з нею, а складні виробничі конструкції потребують більш кваліфікованого персоналу, який, у свою чергу, буде вимагати для себе посиленого режиму правового забезпечення. Крім того, принципово нові, типові лише для нашого століття трудові правовідносини, такі як віддалена робота через Інтернет або виробництво нематеріальної продукції, що не має фізичного втілення, – програмного коду, наприклад, – потребує вже не посилення правового забезпечення та ускладнення законодавства, а принципово нових підходів та корекції цілих правових інститутів – тут може проявлятися також взаємозв'язок трудового та авторського права, яке теж є одним із ключових інститутів правової держави. Таким чином, працівники інтелектуальної сфери повинні мати не гірше правове забезпечення, ніж робітники матеріального виробництва.

Щодо традиційних правовідносин між роботодавцем та працівником, трудове законодавство також не стоїть на місці. Хоч Кодекс законів про працю походить від СРСР, він поступово втрачає правові елементи соціалістичного типу та адаптується під сучасні реалії. Так, на початку 2021 року на розгляд було винесено пропозицію заміни застарілого закону «Про охорону праці» новим законопроектом «Про безпеку та здоров'я працівників на роботі», що дозволить розширити межі правового забезпечення найманого працівника з боку держави. Хоч даний проект ще не введено, його було опубліковано на сайті Федерації профспілок України [2].

Так як профспілки є типовим проявом громадянського суспільства як регулятора суспільних відносин, такий підхід показує його розбудову та посилення уваги до індивідуального захисту кожного працівника, що виявляється навіть в розбіжності між назвами старого і нового законопроекті. Бухгалтерське видання «Дебет-кредит» висвітлює суть даного проекту:

У новій редакції проекту Закону прописано, що він визначатиме правові, організаційні, економічні та соціальні засади безпеки та здоров'я працівників на роботі в Україні і регулюватиме соціально-трудова відносини у цій сфері з метою забезпечення безпечних умов праці, збереження життя і здоров'я працівників.

Дія цього Закону поширюватиметься на всіх працівників та роботодавців незалежно від форми власності та виду діяльності. Проте не поширюватиметься на осіб, які перебувають на військовій службі, поліцейських, осіб рядового та начальницького складу державних, правоохоронних органів та військових формувань, утворених відповідно до законодавства [3].

Позбавлення чинного трудового законодавства від рудиментів радянської епохи є принциповим етапом у розвитку трудового законодавства та співставлення його з вимогами сучасного громадянського суспільства.

У контексті реформи трудового законодавства не можна не згадати про приватний бізнес як вираження індивідуальної свободи людини та один із видів реалізації її трудових прав, а також прояв розбудови та правильного функціонування громадянського суспільства. Нещодавно був зареєстрований проект нового закону «Про установа Бізнес-омбудсмена», який переглядає положення про уповноважену особу з питань ведення приватного бізнесу та дотримання трудового законодавства приватними підприємцями у Верховній Раді, посаду якої було введено раніше. Ідея бізнес-омбудсмена є безпрецедентною для законодавства незалежності України та, за заявами прихильників, допоможе покращити бізнес-клімат у країні і зробити її більш привабливою для іноземних приватних інвесторів [4].

Приватний бізнес, робота на державну організацію чи підприємство та самозайнятість фактично є трьома основними видами реалізації людиною своїх трудових прав. З вищенаведених прикладів розвитку кожної з даних сфер можна зробити висновок про необхідність чіткого спрямування на шлях вдосконалення та реформації чинного трудового законодавства та розвиток громадянського суспільства в контексті посилення індивідуальних трудових свобод та можливості ширшої взаємодії індивіда та держави, і, як наслідок, встановлення курсу на розвиток трудового аспекту правової держави.

Список використаних джерел

1. Кодекс Законів про працю. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 19.10.2021).
2. Федерація професійних спілок України. URL: <https://fpsu.org.ua/napryamki-diyalnosti/okhorona-pratsi-i-zdorov-ya/15962-pro-naradu-shchodo-novoji-redaktsiji-zakonu-pro-okhoronu-pratsi.html>

3. «Дебет-кредит»: Нові правила охорони праці та трудових перевірок: урядовий законопроект, 28.01.2021. URL: <https://news.dtki.ua/law/inspections/67557>

4. Укрінформ: «Новий закон сприятиме покращенню бізнес-клімату – Мінекономіки», 07.06.2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3260114-novij-zakon-spriatime-pokrasennu-biznesklimatu-minekonomiki.html>

*Елизавета Петренко,
студентка 4 курса специальности «Экономическое право»
Научный руководитель: Кремко О. Ю.,
старший преподаватель, магистр права,
Барановичский государственный университет
(г. Барановичи, Республика Беларусь)*

ПРОМЕЖУТОЧНЫЙ ЛИКВИДАЦИОННЫЙ БАЛАНС И ПРОБЛЕМЫ ЗАЩИТЫ ПРАВ КРЕДИТОРОВ

Ликвидационное производство является одной из процедур банкротства, решение об открытии которой принимается экономическим судом в отношении должника (юридического лица) при невозможности проведения санации или отсутствии оснований для ее проведения. В соответствии с ч. 2 ст. 59 Гражданского кодекса Республики Беларусь (далее – ГК Республики Беларусь) предусмотрено составление промежуточного ликвидационного баланса и ликвидационного баланса после завершения расчетов с кредиторами [1]. В последнем – отражаются правовые последствия ликвидации, но не находят отражения длительный и сложный процесс ее проведения [7, с. 12].

Перед составлением промежуточного ликвидационного баланса следует провести инвентаризацию имущества и обязательств, которая является обязательной при ликвидации в соответствии с абз. 2 п. 2 ст. 13 Закона от 12 июля 2013 г. № 57-3 «О бухгалтерском учете и отчетности» (далее – Закон № 57-3) [4]. Порядок проведения инвентаризации регулируется Инструкцией по инвентаризации активов и обязательств, утвержденной Постановлением Министерства финансов Республики Беларусь от 30 ноября 2007 г. № 180 (далее – Инструкция № 180). Согласно ч. 3 п. 6 Инструкции № 180 по результатам инвентаризации определяется достоверность учетной стоимости активов, объем возможной к истребованию дебиторской задолженности, размер кредиторской задолженности [2].

Промежуточный ликвидационный баланс следует составлять на основании данных бухгалтерского учета, в которые вносятся корректировки по результатам инвентаризации, а также связанные с необходимостью исключения из состава имущества активов, которые не могут быть реализованы, и закрытия ряда счетов в связи с прекращением ведения деятельности.

Если стоимость имущества ликвидируемого юридического лица недостаточна для удовлетворения требований кредиторов либо имущество отсутствует, после

утвердження промезуточного ліквідаційного балансу юридическое ліцо ліквідується в порядку, установленном Законом Республіки Беларусь от 13 июля 2012 г. № 415-3 «Об экономической несостоятельности (банкротстве)» (далее – Закон № 415-3), как установлено частью первой ст. 233 Закона № 415-3 [5].

Согласно ч. 3 п. 6 Положением о государственной регистрации и ликвидации (прекращении деятельности) субъектов хозяйствования, утвержденного Декретом Президента Республики Беларусь от 16 января 2009 г. № 1 (далее – Положение № 1)) срок, в течение которого должен быть подготовлен промезуточный ліквідаційний баланс, законодательством четко не определен, и может составлять от двух месяцев с даты размещения сведений о нахождении юридического лица в процессе ликвидации до девяти (с возможностью продления до двенадцати) месяцев со дня принятия решения о ликвидации [6].

Факт недостаточности стоимости имущества для удовлетворения требований кредиторов либо отсутствия имущества устанавливается ликвидационной комиссией (ликвидатором) и подтверждается путем составления промезуточного ліквідаційного балансу либо по завершении процессов взыскания дебиторской задолженности и продажи имущества. В соответствии с ч. 2 ст. 233 Закона № 415-3 в течение одного месяца со дня выявления этого обстоятельства ликвидационная комиссия (ликвидатор) обязаны подать в экономический суд заявление о банкротстве ликвидируемого юридического лица.

В целях защиты прав кредиторов ликвидируемого юридического лица предусмотрена обязанность ликвидационной комиссии (ликвидатора) письменно уведомить кредиторов о ликвидации юридического лица [1]. Государство как кредитор имеет еще большую информированность о процессе ликвидации – подп. 1.13 п. 1 ст. 22 Общей части Налогового кодекса Республики Беларусь (далее – НК Республики Беларусь) [3] установлена обязанность плательщика представлять в налоговый орган по месту постановки на учет заверенную им копию промезуточного ліквідаційного балансу в течение двух рабочих дней со дня утверждения.

Однако, как показывает практика, промезуточный ліквідаційний баланс нередко составляется так, чтобы показать возможность осуществить расчеты с кредиторами, затянуть процесс ликвидации и осуществить вывод возможно большего количества активов. Существующее правовое регулирование позволяет сделать это, поскольку форма промезуточного ліквідаційного балансу не установлена, а описание его содержания в законодательстве является размытым.

Кредиторы вправе обратиться в экономический суд с иском о ликвидации ликвидируемого субъекта хозяйствования при обнаружении нарушения порядка и сроков ликвидации, установленных законодательством [1, 6].

Также кредитор имеет право подать в экономический суд заявление кредитора по истечении трехмесячного срока с даты получения им уведомления должника о нахождении в процессе ликвидации в случае отсутствия в указанный период

уменьшения задолженности [5]. Но и в этих случаях при рассмотрении дела в суде в качестве одного из доказательств наличия имущества представителями ликвидируемого субъекта часто используется промежуточный ликвидационный баланс.

Таким образом, возможности защиты прав кредиторов в процессе ликвидации юридического лица, своевременность подачи заявления о банкротстве ликвидируемого субъекта хозяйствования увязываются с определением состава и стоимости (величины) его имущества и обязательств, которые должны быть отражены в промежуточном ликвидационном балансе. Несовершенство правового регулирования срока составления, формы и содержания промежуточного ликвидационного баланса препятствует справедливому и быстрому урегулированию взаимоотношений должника и кредиторов как в процессах ликвидации в общегражданском порядке, так и в процедурах банкротства.

Считаем, что для правильного отражения сущности и представления в соответствующей форме информации об имуществе и обязательствах юридического лица при его ликвидации следует создать ст. 59.1 в ГК Республики Беларусь и выразить при описании содержания промежуточного ликвидационного баланса требования о представлении в нем сведений об имуществе и обязательствах в стоимостном выражении, а также указать на необходимость представления в качестве приложений к балансу перечней имущества и обязательств. Перечень имущества может содержать сведения о (об): количестве имущества в разрезе объектов (наименований), их первоначальной (восстановительной), остаточной, оценочной (при наличии) или иной учетной стоимости, состоянии, местонахождении. Перечень обязательств может содержать сведения о (об): наименованиях (фамилиях и инициалах) кредиторов, размерах их требований, очередности удовлетворения каждого требования, дате заявления (признания) каждого требования, основаниях возникновения требований, суммах и датах погашения требований.

Следует также внести определенность в сроки составления промежуточного ликвидационного баланса, которые должны быть разумными и достаточными для проведения работы по взысканию дебиторской задолженности, продаже имущества, расчетам с кредиторами, осуществлению иных действий в процессе ликвидации [1].

Но, исходя из этого, считаем, что срок составления промежуточного ликвидационного баланса не должен превышать одного месяца с даты окончания установленного срока для заявления требований кредиторами.

Список использованных источников

1. Гражданский кодекс Республики Беларусь [Электронный ресурс]: 7 декабря 1998 г., № 218–З; в ред. Закона Респ. Беларусь от 05.01.2021 г. № 95–З. *Эталон. Законодательства Республики Беларусь*. Нац. Центр правовой информ. Респ. Беларусь. 27.01.2021. 2/2815.

2. Инструкция о порядке проведения инвентаризации активов и обязательств: Пост. Министерства финансов Республики Беларусь от 30 ноября 2007 г. № 180. URL: https://minfin.gov.by/upload/accounting/mfso/project_19092019.pdf. 14.04.2010. 8/22183.

3. Налоговый Кодекс Республики Беларусь (Общая часть). 19 дек. 2002 г., № 166-З: в ред. Закона Респ. Беларусь от 29.12.2020 г., № 72-З. *Нац. правовой Интернет-портал Респ. Беларусь*. 01.01.2021. 2/2792.

4. О бухгалтерском учете и отчетности [Электронный ресурс]: Закон Республики Беларусь, 12 июля 2013 г. № 57-З в ред. Закона. *ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь. Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь*. 27.07.2017. 2/2490.

5. Об экономической несостоятельности (банкротстве) [Электронный ресурс]: Закон Республики Беларусь, 13 июля 2012 г. № 415-З в ред. Закона. *ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь. Нац. Центр правовой информ. Респ. Беларусь*. 15.11.2016. 2/2437.

6. О государственной регистрации и ликвидации (прекращении деятельности) субъектов хозяйствования [Электронный ресурс]: Декрет Президента Респ. Беларусь, 16 января 2009 г. № 1 в ред. Закона. *ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь. Нац. Центр правовой информ. Респ. Беларусь*. 27.06.2011. 1/18308.

7. Чигир, В.Ф. Юридические лица (коммерческие и некоммерческие организации) Республики Беларусь. Минск : Амалфея. 2012. 319 с.

Елизавета Петренко,

студентка 4 курса специальности «Экономическое право»

Научный руководитель: Кремко О. Ю.,

старший преподаватель, магистр права,

Барановичский государственный университет

(г. Барановичи, Республика Беларусь)

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИНСТИТУТА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НЕСОСТОЯТЕЛЬНОСТИ (БАНКРОТСТВА) В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

В условиях рыночных преобразований, проводимых в белорусской экономической системе, особую актуальность приобретают разработка и повышение эффективности предусмотренных действующим законодательством инструментов правового регулирования отношений, складывающихся в сфере экономической деятельности в целом, и отношений в сфере экономической несостоятельности (банкротстве) в частности. В действующей правоприменительной практике, связанной с экономической несостоятельностью (банкротством), имеется достаточное количество нерешенных правовых проблем, требующих глубоко научно-теоретического осмысления и необходимости дальнейшего совершенствования законодательства, регулирующего область исследуемых правоотношений [6, с. 521].

Хорошо известно, что смысл категории «банкротство» во все времена и во всех правовых системах один – крах, прекращение деятельности, конец существования в прежней форме. При этом, словарь иностранных слов дает следующее толкование

данного терміна: 1) долговая несостоятельность, прекращение платежей по своим обязательствам; 2) несостоятельность, крах, провал [7, с. 102].

Однако словарь русского языка С. И. Ожегова определяет значение слова «несостоятельность» как отсутствие денег для оплаты обязательств, что увязывается с понятием неплатежеспособности, т. е. невозможности оплаты [3, с. 400, 511]. Так, банкротство и несостоятельность рассматриваются как тождественные понятия.

Р. А. Попов несостоятельность анализирует как состояние объекта или обратимый процесс, а банкротство – как случившийся необратимый факт перемены состояния [1, с. 39].

Институт несостоятельности (банкротства), несомненно, является одним из ключевых элементов экономических пропорций в сфере занятости, социального обеспечения, уровня доходов населения, создания совокупного внутреннего продукта [7, с. 104].

Необходимо отметить, что в Республике Беларусь проведение процедуры банкротства регулируется Законом Республики Беларусь от 13 июля 2012 г. № 415–З «Об экономической несостоятельности (банкротстве)» (далее – Закон № 415–З) [2].

В соответствии с Законом № 415–З под банкротством подразумевается неплатежеспособность, имеющая или приобретающая устойчивый характер, признанная решением экономического суда о банкротстве с ликвидацией должника – юридического лица, прекращением деятельности должника – индивидуального предпринимателя [2].

Экономическая несостоятельность представляет собой неплатежеспособность, имеющую или приобретающую устойчивый характер, признанную решением экономического суда об экономической несостоятельности с санацией должника.

Неплатежеспособность определяется как неспособность полностью или частично удовлетворить требования кредитора (кредиторов) по платежным обязательствам, а также по обязательствам, вытекающим из трудовых и связанных с ними отношений [2].

Несмотря на то, что экономическая несостоятельность выступает важнейшим институтом рыночной экономики, который призван защищать права и законные интересы субъектов экономической деятельности, в сложившейся национальной системе правового регулирования банкротства имеются недостатки:

- 1) негативное восприятие банкротства людьми и общества в целом;
- 2) недостаточная грамотность руководства и персонала предприятий в области экономической несостоятельности (банкротства);
- 3) большая продолжительность процедур банкротства. Так причиной длительного срока ликвидационного производства может стать отсутствие единого подхода к методике оценки объектов недвижимости и наличие возможности влиять на оценку объекта недвижимости самим должником;

4) неподготовленность судебной системы к рассмотрению и эффективному решению дел по банкротству и санации;

5) наличие коллизий в законодательстве Республики Беларусь.

Таким образом, на основании выявленных недостатков считаем целесообразным предложить следующие мероприятия по совершенствованию института экономической несостоятельности (банкротства):

1) значительно усилить организационную роль суда в деле об экономической несостоятельности (банкротстве) для обеспечения баланса интересов должника и кредитора;

2) усилить контроль за выполнением мер по предупреждению экономической несостоятельности (банкротства), предусмотреть ответственность за их невыполнение (ненадлежащее выполнение) (ст. 17 Закона № 415–3 предусматриваются меры по предупреждению экономической несостоятельности (банкротства), однако не предусматривается ответственность за их невыполнение (ненадлежащее выполнение));

3) разработать и ввести в действие институт банкротства физических лиц. В рамках развития рыночной экономики и гражданского оборота введения данного института в Республике Беларусь является объективной необходимостью. Наряду с принятием соответствующих законов, следует обратить внимание на повышение уровня финансовой грамотности населения;

4) более четко регламентировать вопросы ликвидации субъектов предпринимательской деятельности.

Реализация указанных выше мер позволит повысить эффективность института банкротства в Республики Беларусь.

Список использованных источников

1. Мыцких Н. П., Мыцких, В. А. О концептуальных основах совершенствования законодательства Республики Беларусь о банкротстве. *Белорусский экономический журнал*. 2007. № 4. С. 39–49.

2. Об экономической несостоятельности (банкротстве) [Электронный ресурс]: Закон Республики Беларусь, 13 июля 2012 г. № 415–3 (с изм. и доп.). *ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь* / Нац. Центр правовой информ. Респ. Беларусь. Минск, 2021

3. Ожегов С. И. Словарь русского языка: Около 53000 слов: Сов. Энциклопедия. 8-е изд., стер. М.: Азъ, 1970. 900 с.

4. Словарь иностранных слов / Под ред. И. В. Лехина, проф. Ф. Н. Петрова. М.: Гос. изд. иностр. и нац. словарей, 1949. 856 с.

5. Смольский, А. П. Понятийный аппарат и методология определения банкротства: проблемы и пути решения. *Судеб. вестн. плюс: экон. правосудие*. 2014. № 1. С. 45–51.

6. Трубина Ю. Е. Совершенствование института несостоятельности (банкротства) в Республике Беларусь. *Наука и техника*. 2016. т. 15, № 6. С. 521–527.

7. Черновалов А. В. Институт банкротства в Республике Беларусь: история возникновения и проблемы развития. *Белорусский экономический журнал*. 2005. № 1. С. 102–112.

*Ярослав Попенко,
кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри права,
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
(м. Мелітополь)*

ПАРИЗЬКИЙ ПРОТОКОЛ 1920 р. – ДОГОВІР, ЯКИЙ МАВ ЮРИДИЧНО ОФОРМИТИ ВХОДЖЕННЯ БЕССАРАБІЇ ДО СКЛАДУ КОРОЛІВСТВА РУМУНІЯ

28 жовтня 1920 р. в Парижі був підписаний документ, який юридично визнав приєднання Бессарабії до Румунії (Паризький або Бессарабський протокол) [14, р. 7-11]. Свої підписи під ним поставили представники Англії, Франції, Італії, Японії та Румунії [13, р. 18]. Представники США відмовились його підписувати, мотивуючи це небажанням брати участь у розчленуванні Росії, всупереч позиціям міжнародного права [1, с. 189-191]. Від Румунії протокол підписали Т. Іонеску та Д. Гіка. Таким чином тривала та виснажлива боротьба Румунії за Бессарабію завершилась юридичним визнанням. За визначенням дослідників «Бессарабія, по суті, була компенсацією за втрачені на користь Болгарії й Австро-Угорщини території» [5, с. 6]. Водночас, як показав подальший перебіг подій та зміст самого протоколу, вважати цей акт безумовною перемогою бухарестського уряду навряд чи було вірним.

Сам текст договору містив 9-ть статей. В преамбулі підписанти відзначали, що головною метою є досягнення загального миру в Європі, а також врахування прагнення населення Бессарабії. Договір мав гарантувати захист національним, релігійним та мовним меншинам краю [13, р. 18]. Автори обґрунтовували, що цей крок виправданий з «географічної, етнографічної, історичної та економічної точки зору». Варто звернути увагу, що фактично були використані висновки комісії А. Тардє, які він озвучив на Паризькій конференції ще у квітні та липні 1919 р. [9, с. 160-162].

Ст. 1 договору декларувала, що сторони визнають суверенітет Румунії над територією Бессарабії в межах існуючих кордонів (державний кордон Королівства, Чорне море, ріка Дністер від гирла і до межі старого кордону між Бессарабією та Буковиною). При цьому ст. 2 протоколу фіксувала, що визначення кордонів має відбутися безпосередньо на місцевості за участі трьох уповноважених осіб: одну особу призначають союзні держави, друга – делегується Румунією, третя – визначається Лігою Націй (за Росію). Виконання умов статті мало відбутися за 15 днів після вступу в силу всього документу [13, р. 19]. Зміст ст. 3-6 протоколу зобов'язував Румунію чітко дотримуватися та гарантувати дотримання прав людини та громадянина на бессарабських землях. Це визначалося наступним чином:

1. Румунія гарантує всім мешканцям Бессарабії без різниці національності, релігії та мови право на свободу та справедливість на рівні з громадянами інших територій королівства (ст. 3);

2. Румунське громадянство за принципом «*ipso facto*» («у силу самого факту») визнавалося та поширювалося на всі національності колишньої Російської імперії, що проживали в Бессарабії (ст. 4).

3. Національностям колишньої Російської імперії, які мешкали на бессарабських землях, впродовж двох років після вступу в дії протоколу гарантувалося право вільного обрання громадянства іншої держави (головною умовою було досягнення 18-річного віку). В разі вибору іншого громадянства, особи мали впродовж 12 місяців емігрувати. При цьому, Бухарест мав гарантувати таким людям право на збереження нерухомого майна, що залишалося на території Королівства (ст. 5).

4. Ст. 6 прописувала умови для набуття румунського громадянства неповнолітніми, людьми, народженими в Бессарабії, але, які з різних причин не проживали в регіоні та ін. [12, р. 418-419].

На окрему увагу заслуговує ст. 7, оскільки її зміст значною мірою обмежував економічну самостійність Королівства. Так, укладачі документу передбачили наступне: «... Гирло Дунаю, яке має назву Кілійське гирло, має перейти під юрисдикцію Європейської Дунайської Комісії». Більше того, до моменту підписання Генеральної конвенції щодо міжнародного контролю за водними шляхами, Румунія була зобов'язана гарантувати використання системи дунайських водних шляхів, включно з власною територією. Якщо взяти до уваги факт, що в цій комісії право вирішального голосу мали Англія та Франція, то право Румунії мало переважно дорадчий характер [8, с. 20]. Слід відзначити, що більшість «базових» юридичних положень, які визначали статус та умови використання Дунаю як міжнародної водної артерії були визначені ще у ст. 346-353 Версальського договору [3, с. 147-148]. Статті 275-284 Тріанонського договору – це підтверджували та уточнювали. Водночас, ст. 285-291 цього ж документу визначили і функції Дунайської комісії [11, с. 129-133]. Таким чином, з цілковитою впевненістю можна констатувати, що ст. 7 протоколу з одного боку лише констатувала попередні домовленості між державами, з іншого – уточнила деталі, що стосувалися румунської частки Дунаю. На цьому обмеження та вимоги до Бухаресту не вичерпались. Зокрема, ст. 8 зобов'язувала його визнати існуючу частку державного боргу Росії та всіх інших фінансових зобов'язань колишньої імперії, що стосувалися Бессарабії. Стаття передбачала укладення спеціальної конвенції між підписантами. Для цього мала бути створена комісія, яка мала укласти відповідний документ. Також передбачалося, якщо сторони впродовж двох років не зможуть вирішити всі питання, то вони будуть винесенні на розгляд арбітражу Ліги Націй.

Зрештою, ст. 9 передбачала, що укладачі протоколу запросять представників Росії (коли союзниками буде визнаний новий законний російський уряд – авт.) долучитися до договору. Передбачалося, що Росія зберігала право звернутися до Ліги Націй з різного роду питань. Водночас, це не стосувалося питань окреслених державних кордонів, в тому числі і Бессарабії [12, р. 419-420].

Отже, боротьба Румунії за офіційне визнання приєднання Бессарабії до Королівства завершилася 28 жовтня 1920 р. При цьому, як і очікувалося, підписаний документ викликав протест з боку урядів РСФРР та УСРР. На думку Г. Чичеріна та Х. Раковського, оскільки документ був підписаний без присутності представників з боку радянських урядів, вони не визнають його юридичної сили [6, с. 312]. До речі, ні подальша Варшавська конференція 1921 р. [10, с. 247-251], ні Віденська конференція [2, с. 36-43] не змінили позицію РСФРР та УСРР щодо незаконності захоплення Бессарабії.

У подальшому ратифікаційний процес розтягнувся на роки. Так, Англія це зробила в 1922 р., Франція – в 1924 р., Італія – в 1927 р. Натомість Японія та США взагалі відмовились його визнавати [7, с. 28]. Румунія опинилася «de facto» з приєднаною Бессарабією, але «de jure» процес, так і не завершився міжнародним визнанням. Звернімо увагу, що існуюча з кінця ХІХ ст. система «старого міжнародного права» допускала право на війну, захоплення територій, втручання великих держав у внутрішні справи інших держав [4, с. 303]. Попри це, навіть в цій системі існувало правило, що передбачало однозначний висновок післявоєнного мирного договору. Натомість Паризький протокол, так і не був ратифікований всіма учасниками переговорного процесу.

Отже впродовж 1919-1920 рр. офіційний Бухарест пройшов досить результативний шлях у реалізації власної державотворчої програми. Внаслідок територіальних змін у Центрально-Східній Європі для Королівства склалися сприятливі обставини для реалізації проекту створення Великої Румунії за рахунок нових територій. Далеко не останнє місце в цій доктрині відводилося Бессарабії. Водночас, процес анексії нових територій не завжди був добровільним та супроводжувався застосуванням сили з боку румунської державної машини. Королівському уряду частково вдалося використати сприятливі зовнішньополітичні обставини та підтримку власних прагнень з боку західних союзників. З іншого боку, повністю отримати міжнародне визнання та зафіксувати юридично ці здобутки, так і не вдалося. В подальшому, це дало СРСР юридичні підстави повернути Бессарабію в 1940 р.

Список використаних джерел

1. Бессарабия на перекрестке Европейской дипломатии. Документы и материалы / [Виноградов В.Н., Ерещенко М. Д., Семенова Л.Е., Покивайлова Т.А.]. Москва: Индрик, 1996. 380 с.

2. Бобейко В.И. Венская советско-румынская конференция 1924 года и бессарабский вопрос. *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Международные отношения*. 2007. № 1 (8). С. 36–43.
3. Версальский мирный договор / под ред. Ю.В. Ключникова, А. Сабанина. Москва: НКИД, 1925. 197 с.
4. Волошин Ю.О. Особливості формування моністичних концепцій співвідношення міжнародного та внутрішнього національного права та їх роль у розвитку міждержавної інтеграції. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 1. С. 303–307.
5. Губань Р. Входження Бессарабії та Північної Буковини до складу Румунії (історико-правовий аспект). *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 2. С. 5–8.
6. Документы внешней политики СССР : в 24 т. / [редкол. третьего тома Г.А. Белов и др.]. Москва : Гос. изд-во полит. лит., 1959. Т. 3: 1 июля 1920 г. – 18 марта 1921 г. 723 с.
7. Макачук В.С., Рудий Н.Я. Східні кордони Румунії (1918-1940) : аспекти міжнародного права. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2013. № 2. С. 23–34.
8. Мунтян М.А. Дунайская проблема в международных отношениях (1945–1948). Кишинев: «Штиинца», 1977. 259 с.
9. Попенко Я.В. Румунська дипломатія в боротьбі за Бессарабію на Паризькій мирній конференції (січень–серпень 1919 р.). *Русин. Международный исторический журнал*. 2018. Т. 53. Вып. 3. С. 152–171.
10. Репин В.В. Бессарабский вопрос и Варшавская конференция (сентябрь–октябрь 1921 года). *Сборник работ 60-й научной конференции студентов и аспирантов Белгосуниверситета (14-16 мая 2003 г., г. Минск): в 3 ч. 2003. Ч. 2. С. 247–251.*
11. Трианонский мирный договор / под ред. Ю.В. Ключникова, А. Сабанина: Москва: НКИД, 1926. 184 с.
12. Mitrasca M. *Moldova: A Romanian Province under Russian Rule. Diplomatic History From the Archives of the Great Powers*, New York, Algors Publishing, 2002. 439 p.
13. Scurtu I. *România Intre Anii 1918-1940. Documente și Materiale*. București : Editura Universității București, 2001. 168 p.
14. Treaty Between the Principal Allied Powers and Roumania Respecting Bessarabia. *Supplement to the American Journal of International Law*. Official Documents. Vol. 17. 1923. P. 7–11.

Вадим Присяжний,
студент II курсу спеціальності «Право»
Науковий керівник: Пузирний В. Ф.,
доктор юридичних наук, професор,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів)

МАТЕРІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ РОБОТОДАВЦЯ

В умовах економічної розбудови України та пандемії Covid-19 виникла необхідність у більш дієвому захисті прав працівника. Матеріальна відповідальність роботодавця є одним з дієвих інститутів відшкодування шкоди завданої працівнику. Тому дослідження саме цього інституту має бути досить

об'єктивним та змістовним. Необхідно зазначити, хоч і дослідженням питання матеріальної відповідальності сторін трудового договору займалися досить довгий час, але в умовах ринкової економіки та реформ в Україні це питання потребує доопрацювання та уточнення, особливо в контексті розгляду нового Трудового кодексу. Теоретичні питання матеріальної відповідальності роботодавця в трудовому праві займалися Стависький П. Р., Лук'янчиков О. М., Костюченко О. Є., Римар І. А., Швець Н. М., Хуторян Н. М. та інші науковці.

Юридична відповідальність – це одна з найважливіших інститутів права, але у науковців відсутнє його єдине поняття. Деякі вважають, що це міра державного примусу щодо правопорушника і виражається в настанні негативного для нього наслідку. Інші вважають, що це забезпечуваний державою обов'язок правопорушника зазнати певних обмежень майнового, організаційного та особистого характеру. Всі вони збігаються в одному – підставою юридичної відповідальності є правопорушення. Існують думки про поділ юридичної відповідальності на два аспекти – позитивний та негативний. Перший передбачає заохочення суб'єкта права до корисної для суспільства поведінки, друга ж покарання за порушення норм закону.

Необхідно також зазначити, що деякі вчені-цивілісти відносять матеріальну відповідальність до різновиду цивільно-правової відповідальності, оскільки перша носить майновий характер. Але це не є доцільним, оскільки між цими інститутами є ряд відмінних ознак:

1) матеріальна відповідальність передбачається тільки за пряму дійсну шкоду(неотримані доходи або упущена вигода, на відміну від цивільного права, відшкодуванню не підлягають), заподіяну внаслідок порушення трудових обов'язків працівника;

2) межі матеріальної відповідальності та порядок покриття шкоди, заподіяної працівником, встановлені законодавством;

3) допускається добровільне покриття шкоди повністю або частково;

4) роботодавець зобов'язаний створити працівникам умови, необхідні для нормальної роботи й забезпечення повного збереження дорученого їм майна;

5) суб'єктами матеріальної відповідальності є сторони трудового договору(роботодавець і працівник);

6) матеріальна відповідальність працівника може застосовуватися разом з іншими видами юридичної відповідальності або самостійно(ч. 3 ст. 130 Кодексу законів про працю(далі – КЗпП))[1];

7) матеріальна відповідальність на відміну від цивільно-правової передбачає наявність вини за скоєне правопорушення;

8) матеріальній відповідальності притаманний компенсаційний характер, а цивільно-правовій, окрім компенсаційного, – штрафний;

9) відсутність у матеріальній відповідальності, на відміну від цивільної, деліктної (позадовірної) відповідальності;

10) обов'язок доведення вини працівника лежить на роботодавцеві (ст. 138 КЗпП), тобто існує принцип презумпції невинуватості працівника. У цивільному праві діє презумпція вини особи, яка вчинила правопорушення [2, с. 29-30].

Отже, існує достатньо підстав для виділення матеріальної відповідальності як окремого виду юридичної. Слід зауважити, що хоча матеріальна відповідальність працівника та роботодавця становить єдиний інститут трудового права, проте існують певні особливості відповідальності кожної зі сторін трудових відносин, а саме:

- 1) Різні межі і розміри відшкодування;
- 2) Відшкодування моральної шкоди лише працівнику;
- 3) Різні підходи до форм вини та визнання її необхідною умовою відповідальності;
- 4) Матеріальна відповідальність носить не тільки компенсаційний, а й штрафний характер [3, с. 67].

Як зазначає Римар І. А.: «Матеріальну відповідальність роботодавця за шкоду, заподіяну працівникові, слід визначити як обов'язок роботодавця відшкодувати шкоду, заподіяну працівникові внаслідок невиконання або неналежного виконання своїх трудових обов'язків, у розмірі і порядку, передбаченому законодавством» [4, с. 95]. В цьому визначенні є один недолік, не вказано про договірні умови відшкодування шкоди роботодавцем працівнику. Водночас Лук'янчиков О. М. стверджує, що матеріальна відповідальність роботодавця – це обов'язок роботодавця передати гроші або майно, у межах та порядку, передбачених законом або договором, на користь працівника, внаслідок скоєння трудового майнового правопорушення [2, с. 49].

Аналізуючи положення КЗпП та дослідження наукових праць інших вчених можна дійти висновку що матеріальна відповідальність роботодавця передбачається за шкоду завдану:

- 1) необґрунтованою відмовою у прийнятті на роботу;
- 2) незаконним переведенням, відстороненням, звільненням та затримкою виконання рішення про поновлення на роботі (ст. 235-237 КЗпП);
- 3) за невідачу документів про роботу та заробітню плату тощо (ст. 265 КЗпП);
- 4) затримкою виплат заробітної плати та інших виплат, що належать працівнику (ст. 117, ст. 251 КЗпП);
- 5) майну працівника(його незбереження тощо)(ст. 164 КЗпП) [1].

Також згідно ст. 237-1 КЗпП передбачається відшкодування власником або уповноваженим ним органом моральної шкоди у разі, якщо порушення його законних прав(незаконного звільнення або переведення, невиплати належних йому грошових сум, виконання робіт у небезпечних для життя і здоров'я умовах тощо) призвели до моральних страждань, втрати нормальних життєвих зв'язків і вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя.

У світлі розгляду проекту нового Трудового кодексу України необхідно розглянути Книгу Восьму «Відповідальність сторін трудового договору», а саме Главу 2, яка містить норми щодо матеріальної відповідальності роботодавця. Були введені певні нововведення, а саме: презумпція вини роботодавця та основне покарання у виді фінансових санкцій (штрафу), відшкодування моральної шкоди відповідно до цивільного законодавства. Штрафи накладаються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері здійснення нагляду та контролю за дотриманням трудового законодавства, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [5]. Як вірно зазначає О.Є. Костюченко проект Трудового кодексу закріплює, що роботодавець несе відповідальність перед працівником за умови, якщо він не доведе, що шкоду заподіяно внаслідок дії непереборної сили. По-перше, дисциплінарна, адміністративна чи кримінальна відповідальність застосовуються до роботодавця не працівником, подруге, якщо мова йде про порушення законодавства та колективного договору чи угоди, можливо таке порушення не заподіяло прямої шкоди працівнику чи групі працівників [6, с. 84]. Також не було визначено поняття матеріальної відповідальності у статтях нового проекту Трудового кодексу.

Враховуючи вищевикладене, приходимо до висновку, що законодавцю необхідно визначити поняття матеріальної відповідальності у відповідності з сучасною науковою думкою трудового права. Під матеріальною відповідальністю роботодавця пропонуємо розуміти його обов'язок компенсувати шкоду працівнику у межах та порядку передбачених законом або договором, внаслідок скоєння правопорушення. Необхідним вважаємо також якнайшвидше прийняття Трудового кодексу що є необхідним сучасній Україні для гарантій захисту прав найманих працівників.

Список використаних джерел

1. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.71 р. № 1667-ІХ. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.
2. Лук'янчиков О. М. Правове регулювання матеріальної відповідальності роботодавця : монографія. Харків : Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 2019. 254 с.
3. Швець Н. М., Белей О. В. Новації трудового законодавства щодо матеріальної відповідальності роботодавця. *Право і суспільство*. 2019. № 1. С. 65-71.
4. Римар І. А. Матеріальна відповідальність роботодавця за шкоду, заподіяну працівникові. *Одеські юридичні читання* : Матер. всеукр. наук.-практ. конфер. (м. Одеса, 10–11 листопада 2017 р.). Одеса, 2017. С. 94-96.
5. Проект Трудового кодексу України від 08.11.2019. № 2410. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67331 (дата звернення: 08.11.21).
6. Костюченко О. Є. Правове регулювання матеріальної відповідальності роботодавця: сучасний стан та перспективи розвитку. *Право та інновації*. 2016. № 1(13). С. 81-88.

*Аліна Проценко,
студентка III курсу спеціальності «Право»
Науковий керівник: Тимченко Л. М.,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
(м. Дніпро)*

МУНІЦИПАЛЬНА ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Час незалежності України показав, що розвиток вітчизняної системи місцевого самоврядування характеризується як незавершений, суперечливий, значна кількість проблем окреслюються, але не вирішуються.

На сучасному етапі реформування системи публічної влади в Україні, зокрема в контексті процесів децентралізації, дослідження проблем господарської діяльності органів місцевого самоврядування та ефективного управління об'єктами комунальної власності набуває особливого значення. При цьому актуальною та важливою вбачається характеристика місцевого господарства в муніципально-правовому аспекті, як сукупності об'єктів господарювання комунальної власності, головною метою яких є задоволення не приватних, а колективних інтересів та потреб членів територіальної громади.

У зв'язку з цим першочергового значення набувають не питання теоретичного обґрунтування поняття та окремих аспектів місцевого самоврядування, які вже майже вирішені, а практичні проблеми, що пов'язані з реалізацією господарського потенціалу, соціальних та екологічних ресурсів територіальних громад [2].

Муніципальна господарська діяльність розуміється як функціонування територіальних громад, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів, що розташованих на території адміністративно-територіальної одиниці, що має комплексний характер та спрямоване на задоволення життєдіяльності населення і реалізацію програм соціально-економічного розвитку громади [3].

Достатньо детальною була правова характеристика місцевого господарства в Законі України «Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування» від 7 грудня 1990 р. [1].

По-перше, в Законі визначався склад та цілі діяльності місцевого господарства (статті 5, 6, 19).

По-друге, чітко визначені юридичні наслідки належності суб'єктів до місцевого господарства та передбачені окремі пільги для відповідних суб'єктів, що повинно було стимулювати розвиток місцевих господарств і відповідно – збільшення доходів місцевих бюджетів (статті 6, 11). Також було передбачено, що місцеве господарство забезпечує безпосереднє задоволення потреб населення та функціонування системи місцевого самоврядування. Воно складається з підприємств, організацій, установ, об'єктів виробничої та соціальної

інфраструктури, які належать до комунальної власності. До складу місцевого господарства могли бути включені, за згоди власника, підприємства (об'єднання), організації та установи, які не входять до комунальної власності, та діяльність яких пов'язана переважно з обслуговуванням населення [1].

Варто зауважити, що більшість повноважень виконавчих органів місцевого самоврядування у сфері місцевого господарства, які регламентовані в базовому Законі «Про місцеве самоврядування», знаходять конкретизацію в галузевому законодавстві. Наприклад, Закон України «Про рекламу» від 03.07.1996 р. №270/96-ВР детально зазначає повноваження виконавчих органів відповідних рад щодо надання дозволу на розміщення реклами (підпункт 13 пункту «а» статті 30 Закону про місцеве самоврядування). Також, повноваження щодо управлінської діяльності виконавчих органів місцевих рад у сфері торгівлі, побутового обслуговування та громадського харчування (підпункти 1, 9 пункту «а» ст. 30 Закону про місцеве самоврядування) конкретизовані у Законі України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 р. та Законі України «Про споживчу кооперацію» від 10.04.1992 р. [4].

Повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад щодо забезпечення закладів комунальної власності та населення паливом, електроенергією, газом та іншими енергоносіями (підпункт 5 пункту «а» ст. 30 Закону про місцеве самоврядування) розвинені у Законі України «Про ринок електричної енергії» від 13.04.2017 р. Повноваження щодо організації виконавчими органами місцевих рад благоустрою населених пунктів, а також вирішення питань збирання, транспортування, утилізації та знешкодження побутових відходів (підпункти 6, 7 пункту «а» ст. 30 Закону про місцеве самоврядування) знайшли відображення у Законі України «Про відходи» від 05.03.1998р. тощо.

Отже, муніципальна господарська діяльність розуміється як функціонування територіальних громад, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів, що розташованих на території адміністративно-територіальної одиниці, що має комплексний характер та спрямоване на задоволення життєдіяльності населення і реалізацію програм соціально-економічного розвитку громади. Сучасний стан місцевого самоврядування в Україні характеризується невизначеністю функцій та компетенції муніципальних органів щодо управління місцевим господарством, тотожністю багатьох повноважень місцевих рад та місцевих державних адміністрацій у сфері господарської діяльності, неналежною фінансовою базою муніципалітетів.

Список використаних джерел

1. Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування: Закон України від 07.12.1990. Відомості Верховної Ради. 1991. № 2. Ст. 5. (втратив чинність 12.06.1997 р.)
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Офіційний вісник України. 2003. № 11. Ст. 462.

3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24. Ст. 170.

4. Теліпко В. Е., Панасюк С. А. Науково-практичний коментар Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». К.: Центр учбової літератури, 2011. 400 с.

*Аліна Проценко,
студентка III курсу спеціальності «Право»
Науковий керівник: Тимченко Л. М.,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
(м. Дніпро)*

ПОПЕРЕДНІЙ ДОГОВІР В ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОМУ АСПЕКТІ

Одним із найважливіших принципів, на якому ґрунтуються договірні відносини контрагентів, є принцип свободи договору, який закріплений у цивільному кодексі України [1]. Стаття 3 ЦК України встановлює вище зазначений принцип, а стаття 627 ЦК України визначає зміст цього принципу, відповідно до якого сторони є вільними в укладенні договору, виборі сторони та визначенні умов договору з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості. Науковцями наголошується, що «закріплення свободи договору на рівні основних засад цивільного законодавства не тільки засвідчує значимість цього принципу, а й підкреслює відновлення приватноправових начал у договірних відносинах» [2, с. 14]. Саме тому в ЦК України міститься багато правових норм, які застосовуються при укладенні господарських договорів і це в свою чергу дозволяє сторонам регулювати відносини між ними на власний розсуд.

Одним із договорів, укладення якого є досить поширеним у цивільному господарському обігу та який викликає багато запитань у правозастосовній практиці, є попередній договір, зміст якого визначається лише однією із усіх можливих статей в ЦК України, а також зазначений в такій же кількості і у ГК України. При цьому визначається, що відносини стосовно укладення попередніх договорів регулюються ЦК України з урахуванням особливостей, передбачених ГК України.

Попереднім є договір, сторони якого зобов'язуються протягом певного строку (у певний термін) укласти договір в майбутньому (основний договір) на умовах, встановлених попереднім договором [3, с. 370].

На практиці виникають спори про визнання недійсними попередніх договорів, розірвання попередніх договорів, зобов'язання укласти основний договір тощо, це є свідченням того, що в законодавстві існує низка прогалин, а також показує те, що дослідження окремих правових питань регулювання попередніх договорів є досить актуальними на сьогоднішній день.

Правовий аналіз ст. 635 ЦК України і ст. 182 ГК України, які регулюють попередній договір, дає підстави визначити наступне: ні ЦК України, ні ГК України не містять виключного переліку договорів, щодо яких можна укладати попередній договір. Тобто особи є необмеженими у бажанні щодо того яку кількість договорів укладати. Внаслідок диспозитивного методу регулювання правовідносин у цій сфері дане питання може бути врегульовано волею сторін, які можуть обрати такий інструмент оформлення відносин ще до укладення ними основного договору, як укладення попереднього договору, якщо в цьому є їхній інтерес і потреба [3, с. 372].

Як зазначається вченими, «у силу попереднього договору сторони не мають права вимагати реального виконання зобов'язання, що впливатиме з основного договору (передати майно, виконати роботу, сплатити гроші тощо)» [3, с. 370].

Під час укладення сторонами попереднього договору важливим є питання форми договору. Твердження, що «попередній договір має укладатися в письмовій формі, а якщо основний договір потребує нотаріального посвідчення, то й попередній повинен бути укладений у такій формі», є спірним, хоча підтримане юридичною практикою [4, с. 329].

Існують інші правові погляди на цю тематику. Науковці вказують, що «стаття не містить вимоги про обов'язкове нотаріальне посвідчення попереднього договору, якщо основний договір підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню. Незважаючи на відсутність прямого припису закону в судовій практиці та науковій доктрині, необхідність нотаріального посвідчення попереднього договору часто пов'язують з вимогою закону про обов'язкове нотаріальне посвідчення основного договору» [5, с. 624].

У ГК України не міститься спеціальних норм щодо форми попереднього договору, а вказується лише на те, що до його укладення не застосовується загальний порядок укладення господарських договорів [6]. Нотаріальному посвідченню підлягає попередній договір, якщо така вимога встановлена для основного договору, як приклад договору оренди нерухомості на строк 3 й більше років.

Отже, попереднім є договір, сторони якого зобов'язуються протягом певного строку (у певний термін) укласти договір в майбутньому (основний договір) на умовах, встановлених попереднім договором. Можна зробити висновок, що попередній договір вважається укладеним, коли сторони в належній формі досягли згоди з наступних умов:

- умови про предмет попереднього договору;
- умови про строк (термін) укладення основного договору;
- умови про предмет основного договору.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356.
2. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. 5-те вид., перероб. і допов. / за ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2013. Т.1. 832 с.

3. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України. К: Юрінком Інтер, 2012. 776с.
4. Договірне право України. Загальна частина : навч. посіб. за ред. О.В. Дзери. К. : Юрінком Інтер, 2008. 896 с.
5. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, М-ва юстиції, науковців, фахівців). Т.7: Загальні положення про зобов'язання та договір Харків: ФОП Лисяк Л.С., 2012. 736 с.
7. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436–IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18–22. Ст.144.

Елизавета Резник

студентка IV курсу спеціальності «Правоведение»

Научный руководитель: Танана Ю. Н.,

старший преподаватель, м.ю.н.,

Барановичский государственный университет

(г. Барановичи)

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ДОЛГ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

В настоящее время с развитием человечества не существует ни одного государства, которое в те или иные периоды своей истории не сталкивалось бы с проблемой растущей задолженности. Высокий уровень государственного долга характерен для большинства промышленно развитых государств. Он наблюдается практически во всех странах мира, что в основном объясняется дефицитностью государственных финансов. В результате кредитной экспансии государства прочие заемщики вытесняются с финансового рынка, сохраняются высокие ставки на кредит. Огромные расходы по обслуживанию государственного долга поглощают все большую долю налоговых поступлений.

В разных общественно – экономических формациях менялись роль и формы долга, а сущность оставалась прежней – сумма задолженности страны своим или иностранным юридическим и физическим лицам, правительствам других стран, т.е., правительства начали занимать средства для удовлетворения различных целей с момента появления государства и денег.

Основной возникновению государственного долга является непосредственно бюджетный дефицит, который представляет собой сумму превышения расходов из бюджета над его доходами. Как только государство стало планировать свои доходы и расходы, появилась проблема их сбалансирования. В условиях функционирования рыночных отношений трудно обеспечить бюджетное равновесие. Причинами образования государственного долга являются спады в производстве и милитаризация экономики и войны, поскольку военный сектор является непроизводственным сектором.

Причиной возникновения и роста внутреннего государственного долга является финансирование дефицита государственного бюджета, предпосылками появления которого является спад экономики, осуществление масштабных государственных программ по развитию экономики, резкий рост уровня инфляции.

В том случае, если расходы государства превышают его доходы, правительство вынуждено искать источники финансирования, чтобы покрыть свой долг. Существует два способа решения этой проблемы: либо правительство выпускает деньги, либо выпускает облигации, т.е. берёт деньги в долг у резидентов. В данном случае правительству необходимо выплачивать проценты по своему долгу. В том случае, если в следующем периоде доходов будет недостаточно для того, чтобы помимо погашения расходов выплатить проценты, то оно снова может выпустить облигации. Таким образом, правительство рефинансирует ту часть долга, по которой наступает срок платежа. Однако длительное существование дефицита бюджета может привести к росту государственного долга, который будет расти соответственно реальной ставке процента.

С экономической точки зрения государственный долг представляет собой задолженность государственных органов как результат формирования дополнительных ресурсов страны, направленных на разрешение противоречий между экономическими и социальными потребностями на основе займов денежных средств у частных лиц, институтов негосударственного сектора и иностранных государств [2, с. 67].

В настоящее время долговые отношения Правительства Республики Беларусь регулируются Указом Президента Республики Беларусь от 18 апреля 2006 г. № 252 «Об утверждении Положения о внешних государственных займах (кредитах)», Бюджетным кодексом Республики Беларусь (далее – БК), Законами Республики Беларусь «О республиканском бюджете на 2021 год» и иными нормативными правовыми актами Республики Беларусь.

БК в своей юрисдикцией охватывает долг (внутренний и внешний) органов государственного и местного управления и самоуправления. В соответствии с данным документом, Министерство финансов Республики Беларусь регулирует вопросы управления, обслуживания и погашения, ответственности, учета и контроля обязательств, возникающих в результате привлечения заимствований, только от имени страны Правительством по решению Президента Республики Беларусь, а также резидентами Республики Беларусь под гарантии Правительства.

Согласно п. 1.28 ст. 2 БК государственный долг определяется как совокупность внешнего государственного долга и внутреннего государственного долга на определенный момент времени. Государственный долг подразделяется на:

1) внешний государственный долг – сумма основного долга Республики Беларусь по внешним государственным займам и подлежащие исполнению обязательства по выданным гарантиям Правительства Республики Беларусь по внешним займам на определенный момент времени;

2) внутренний государственный долг Республики Беларусь – сумма основного долга Республики Беларусь по внутренним государственным займам и подлежащие исполнению обязательства по выданным гарантиям Правительства Республики Беларусь по внутренним займам на определенный момент времени [1].

Стоит отметить, что нельзя недооценивать негативные последствия государственного долга, поскольку при определенных условиях он может стать серьезной проблемой для экономики страны. Это заключается в том, что снижается эффективность экономики, поскольку отвлекаются средства из производственного сектора, как на обслуживание долга, так и на выплату самой суммы долга; наращивание быстрыми темпами выпуска государственных ценных бумаг (облигации) может привести к сокращению основного капитала; усиливается неравенство в доходах; создается угроза высокой инфляции в будущем и др.

Для решения уже имеющихся проблем и предотвращения новых необходима реализация комплекса мероприятий, которые бы способствовали замедлению роста государственного долга и его снижению в дальнейшем. Одной из таких мер могла бы стать оптимизация объема и реструктуризация расходов государственного бюджета. С другой стороны, пополнение бюджета за счет активизации процессов разгосударствления и приватизации государственной собственности. Важную роль играет и привлечение в страну иностранных инвестиций, что ведет к сокращению бюджетных расходов на финансирование капитальных вложений и увеличению поступлений в бюджет за счет появления новых налогоплательщиков. Таким образом, государственный долг может принести экономике весомые выгоды и стать в определенной степени катализатором экономического развития, но для этого требуется ответственное и профессиональное управление им.

Список использованных источников

1. Бюджетный кодекс Республики Беларусь [Электронный ресурс] : 16 июля 2008 г. № 412-З: принят Палатой представителей 17 июня 2008 г. : одобрен Советом Респ. 28 июня 2008 г. : в ред. Закона Респ. Беларусь от 29 декабря 2020 г.. ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь. Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. Минск, 2021.

2. Пузанкевич, О. А. Финансы и финансовый рынок; под ред. О.А. Пузанкевич. Минск: БГЭУ, 2010. 313 с.

*Елизавета Резник,
студентка IV курса специальности «Экономическое право»
Научный руководитель: Крэмко О.Ю.,
старший преподаватель, м.ю.н.,
Барановичский государственный университет
(г. Барановичи)*

К ВОПРОСУ О НАЛОГОВОМ КОНТРОЛЕ И ОРГАНАХ, ОСУЩЕСТВЛЯЮЩИХ ЭКОНОМИЧЕСКУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Экономика любого государства напрямую зависит от налогов. Именно налоги отражаются на самом населении государства в виде выплат пенсий, пособий,

благоустройства и иной социальной поддержки населения. Правовое регулирование налогового контроля имеет особое значение в развитых странах по поводу сбалансированности налогообложения и поступления денежных средств в бюджеты всех уровней.

В наше время создание прочной финансовой основы существования государства, своевременное и полное формирование бюджетов всех уровней невозможно без создания системы эффективного налогового контроля.

Налоговый контроль является одним из важнейших направлений государственного финансового контроля. Приоритетность налогового контроля, в первую очередь обусловлено значимостью налогов и сборов как источников дохода бюджетов всех уровней.

Начальный этап деятельности налоговых органов характеризовался активной нормотворческой работой с последующим совершенствованием уже принятых правовых актов. Для характеристики масштабов такой деятельности достаточно сказать, что в период с 1992 года по 1995 год ежегодно принималось 100 – 150 нормативных актов по налогообложению, и на территории республики в этот период взималось 28 видов налогов и сборов, в том числе 8 платежей во внебюджетные фонды [1, с. 32]. От правильно построенной системы налогообложения и продуманной налоговой политики государства зависит эффективное функционирование всего народного хозяйства. Построение рыночной экономики без хорошо налаженной, четко действующей налоговой системы, отвечающей условиям развития общественного производства, невозможно.

Согласно п. 1 ст. 71 Налогового кодекса Республики Беларусь (далее – НК), налоговым контролем признается система мер по контролю за исполнением налогового законодательства, осуществляемая должностными лицами налоговых органов в пределах их полномочий, посредством учета плательщиков (иных обязанных лиц) и проведения проверок [3]. Таким образом, деятельность налоговых органов направлена на пополнение государственного бюджета за счет взыскания с плательщиков налогов. Основными показателями эффективности налогового контроля являются процент результативных проверок в общем объеме проверок, сумма доначислений и взысканий, в том числе на одну результативную проверку.

Главной целью налогового контроля служит создание совершенной системы налогообложения и достижение такого уровня, как налоговой дисциплины среди налогоплательщиков, налоговых агентов и иных лиц, при которых исключаются нарушения налогового законодательства или их число незначительно [2]. В связи с этим перед налоговыми органами встает серьезная проблема – как правильно организовать налоговый контроль. Дело в том, что при осуществлении налогового контроля, органы налогового контроля не всегда правильно и главное своевременно взимают налоги и сборы. Проблема видится в отсутствии систематизированной работы органов налогового контроля.

Исследование международного опыта свидетельствует, что для осуществления налоговой деятельности во многих странах создаются специализированные налоговые управления (отделы, дирекции и др.). В одних случаях эти ведомства обособлены от министерства финансов (Япония, Швеция), в других – являются его структурными подразделениями (Италия, США, Великобритания) [1, с. 129].

Налоговые управления создаются именно для взаимодействия и организации деятельности контрольных органов, обеспечения экономической безопасности государства при формировании фондов денежных средств и обеспечения надлежащего контроля.

Необходимо также и учитывать тот фактор, что налоговый контроль оказывает влияние на уровень налоговой дисциплины налогоплательщиков. Сюда относится и разъяснительная работа, своевременное доступное и наглядное информирование налогоплательщиков и, конечно же, эффективная контрольная работа налоговых органов, ведь уверенность налогоплательщиков в том, что их уклонение от налогообложения будет обнаружено и наказано, как правило, приводит к добровольному выполнению обязанностей по уплате налогов.

Исходя из вышеуказанного, можно сделать следующий вывод: в Республике Беларусь представляется возможным создать организационную структуру органов налогового контроля основываясь на принципе разделения по секторам налогоплательщиков. Представленное разделение налоговых функций в отношении различных налогоплательщиков, с учетом их специфики, позволяет вырабатывать дифференцированные процедуры учета, регистрации налогоплательщиков, проведения налоговых проверок. В их структуру можно выделить следующие отделы по сферам их деятельности:

1) заработная плата и доходы. Участниками данной группы будут являться физические лица, работник и наниматель. Выделение данных налогоплательщиков в особую группу объясняется их особенностями для налоговой системы – значительная часть налогов с доходов физических лиц удерживается у источника их получения, большая часть самостоятельно заполняют налоговые декларации, ежегодно многие заявляют о получении вычетов;

2) коммерческие организации. Объединение этих налогоплательщиков в одну категорию оправдано схожестью их характеристик, следовательно, существует возможность использовать единые или схожие методы и подходы налоговой деятельности;

3) некоммерческие организации. В данном отделе работа ведется с теми некоммерческими организациями, которые получают освобождение от уплаты довольно большого числа налогов. К таким организациям относятся здравоохранение, учреждение образования, пенсионные фонды и другие.

При этом деятельность всех специализированных налоговых органов должна полностью контролироваться Министерством по налогам и сборам Республики

Беларусь, что позволит нашему государству быстрее развиваться как на внутреннем, так и внешнем уровнях.

Список использованных источников

1. Налоговое право / Грачева Е.Ю. и др.. М.: ЮРИСТЪ, 2018. 224 с.
2. Банковский контроль и аудит : учебное пособие для вузов по специальностям : «Финансы и кредит» / Н. В. Фадейкина, Е. К. Болгова, М. Н. Скурихин ; под общ. ред. Н. В. Фадейкиной ; Сибирский институт финансов и банковского дела. Москва : Финансы и статистика, 2002. 492 с.
3. Налоговый кодекс Республики Беларусь (Общая часть). 19 декабря 2002 г. №166-З: принят Палатой представителей 15 ноября 2002 г. : одобрен Советом Респ. 2 декабря 2002 г.: в ред. Закона Респ. Беларусь, 29 дек. 2020 г. № 72-З: приостановление действия Законом Респ. Беларусь, 29 дек. 2020., №72-З. Нац. Правовой Интернет- портал Респ. Беларусь. 01.01.2021. 2/2792.

*Світлана Рожкова,
студентка II курсу спеціальності «Цивільна та господарська юстиція»
Науковий керівник: Пузирний В. Ф.,
доктор юридичних наук, професор,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів)*

ПРОБЛЕМИ САМОЗАХИСТУ У ТРУДОВОМУ ПРАВІ

На сьогочасному етапі України як соціальної, правової, демократичної держави питання щодо реалізації забезпечення природних прав людини є насущним.

Право на працю, безсумнівно, є невід'ємним правом людини, без якого неможливо уявити його матеріальне чи соціальне існування. Тому забезпечення захисту цього права посідає одне з найважливіших місць у переліку цілей державної політики.

На даному етапі розвитку законодавство України про працю не містить у собі спеціальних норм про право самозахисту трудових прав працівників. Такий законодавчий стан не допускає єдиного розуміння самозахисту, тому між науковцями існують різні позиції щодо його тлумачення.

Так наприклад, В. Я. Бурак пропонує нам визначати самозахист як незаборонені законом самостійні активні дії працівника без звернення або разом зі зверненням в органи по вирішенню колективних трудових спорів, а також відмову працівника від виконання трудових обов'язків з метою захисту порушених прав чи законних інтересів [1, с. 27]. Натомість Т.В. Шлапко визначає самозахист як форму захисту трудових прав за допомогою визначених законодавством юридичних способів, які застосовуються щодо порушника трудових прав і обов'язків безпосередньо уповноваженою особою без звернення до відповідних компетентних органів [2, с. 445].

Також, цікавою є думка Г.Я. Стоякіна, який робить визначення, що самозахист – це передбачені законом односторонні дії юридичного або фактичного характеру, які застосовуються уповноваженими на їх здійснення суб'єктом і спрямовані на припинення порушення [3, с. 156].

В цілому, всі запропоновані визначення даного правового явища дуже схожі між собою. З цього можна зробити певні висновки та відокремити основні ознаки самозахисту:

- 1) самозахист виступає одним із способів особистого захисту кожного працівника;
- 2) він здійснюється самостійними силами працівника;
- 3) самозахист вчинюється в момент коли порушення трудових прав працівника роботодавцем вже відбулося або ще продовжує відбуватися;
- 4) може відбуватися самостійно, зі зверненням до державних органів або одночасно обидва варіанти;
- 5) самозахист здійснюється лише тим шляхом та тими діями які не заборонені законом та не порушують права інших осіб.

Оскільки вже зазначалося, що поняття самозахисту не регламентується в трудовому законодавстві України, то для розгляду цього поняття можна звернутися перш за все до ч.5 статті 55 Конституції України, яка зазначає, що кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [4]. Ця стаття в цілому, по суті дає нам правову підставу для використання працівником захисту своїх інтересів та прав. Також, можна звернутися до Цивільного кодексу України, відповідно до статті 19 самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Та згідно з ч.2 цієї статті зазначається, що способи самозахисту можуть обиратися самою особою чи встановлюватися договором або актами цивільного законодавства [5].

Тому, можна стверджувати, що способи самозахисту можуть встановлюватися за аналогією цивільного законодавства й у трудовому законодавстві, оскільки вони так само можуть самостійно обиратися працівником, бути передбаченими договором або так само впливати зі змісту норм трудового законодавства [6, с. 143].

Важливо сказати про те, та зазначити, що самозахист може учинятися за допомогою двох форм: самостійної (індивідуальними) та колективної.

Якщо самостійна (індивідуальна) форма захисту – це певні дії безпосередньо особи (працівника), які вона вчиняє самостійно, то колективна форма – це самозахист вчинений колективними діями працівників.

До колективної форми захисту трудових прав слід по-перше віднести страйк. Страйк – це організоване (в даному випадку) працівниками масове або неповне призупинення, затримка роботи або інший опір звичайному виробничому процесу з метою забезпечення виконання певних вимог. За допомогою страйку працівники

можуть як захищати свої інтереси так і відстоювати певні особисті права які було порушено роботодавцем.

Також, на мою думку, до колективних форм захисту слід віднести діяльність профспілок. Оскільки профспілка створена для захисту трудових прав працівників, а індивідуальні трудові права профспілки захищають лише її членів, тобто орган, утворений працівниками, захищає права тих же працівників, заради захисту інтересів для яких він створений та прав працівників.

Потрібно зазначити, що самозахист може втілюватися за допомогою певних способів, серед яких:

1) відмова від здійснення та виконання роботи, яка не передбачена або обумовлена трудовим договором або ж така що може загрожувати життю та здоров'ю працівника (звісно, окрім випадків коли робота безпосередньо пов'язана з професією де передбачений ризик для життя та здоров'я працівника);

2) відмова від роботи, яка являється злочинною або такою, що порушує моральні засади суспільства або роботи для виконання якої не створено певних, відповідних умов роботодавцем;

3) безпосередня розмова з роботодавцем або проведення переговорів щодо порушеного права працівника з вимогою усунення певного порушення.

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що в Україні питання щодо самозахисту в трудовому праві є дуже актуальним, і також, існує нестача регулювання цього питання в трудовому законодавстві. Але, не дивлячись на це, все ж таки існують певні форми та способи самозахисту працівників у трудовому праві.

Список використаних джерел

1. Бурак В.Я. Колективні види самозахисту працівниками порушених трудових прав і законних інтересів. *Актуальні проблеми трудового права та права соціального забезпечення*. 2007. С. 26–28.
2. Шлапко Т.В. Здійснення самозахисту в трудовому праві. *Правова держава*. 2006. № 17. С. 443–448.
3. Орлова К. О. Самозахист трудових прав працівників з огляду українського законодавства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 155–157. URL : http://lsej.org.ua/6_2017/45.pdf (дата звернення 03.11.2021).
4. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Цивільний кодекс: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
6. Васіна Н. В., Зіноватна І. В. Самозахист у трудовому праві: поняття, ознаки, способи та межі самозахисту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №9. С. 142–145. URL : http://www.lsej.org.ua/9_2020/35.pdf (дата звернення 03.11.2021).

*Julia Starokon,
applicant for higher education, Faculty of Law
Language advisor: Nikitina I.P.,
Senior Lecturer,
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs
(Dnipro)*

THE PERSONALITY MODEL OF A MODERN LAWYER: COMPETENCIES, VALUES, QUALITIES

The legal profession is one of the oldest in the history of mankind. It came with the law. A lawyer is a representative of the law who provides legal assistance to citizens applying to him. The legal profession is an important part of social life. Lawyers protect the interests of people, their rights and freedoms, the interests of society and the state from illegal actions. They fight daily for justice, legality, law and order and humanity.

The importance of the legal profession increases with the development of society and legislation, as well as with the growing need for law in people's lives. Protection of the interests and rights of citizens, the fight against offenders and the highly professional solution of professional problems - this is what lawyers do every day, and this is their professional duty.

Every law student from the very beginning of his studies realizes the importance of the chosen profession for modern society. But not everyone understands that a lawyer is not about prestige and demand, but, above all, high standards of professional and personal development.

In order to become a truly sought-after legal professional, a future lawyer must first obtain a law degree from a higher education institution. There he will periodically undergo student internships in order to gain experience in the field of legal activity, to gain initial professional experience. After all, the importance of a highly qualified lawyer for society is very important today.

First of all, the increase in demand for legal professions in society is explained by the development of democracy, the formation of a market economy and, in general, the rapid development of modern Ukraine. As a result, the number of lawyers and, consequently, the provision of legal services is growing in Ukraine. However, this direction is hampered by the lack of a clear, well-developed system of legal development and the imperfection of the educational process.

Also, legal professions are developing in the direction of internationalization and training of narrowly qualified specialists.

Certain moral and professional requirements for legal professionals began to exist from the beginning of the development of the legal system and developed in accordance with the development of social and political system of a state. Thus, the formation of professional and moral culture of lawyers at all stages of development depends directly on the level of cultural development in the society in which he lived. Therefore, the lawyer

in his professional activity mastered as a person everything that was created by society. Thus, with the growth of the ideals of humanity, justice and freedom, the level of moral and professional requirements for lawyers is rising higher and higher [1].

The Ukrainian lawyer has had great social significance since the beginning of his history, but the scientific literature mostly mentions the negative qualities of lawyers of the past, which, in my opinion, is a superficial statement. This is due to the peculiarity of public opinion - it has long been remembered more negative aspects that are noticeable in the legal sphere than the positive ones, which are the norm, and do not always remain in the memory properly. So, lawyers with a really low level of development, moral and professional, were written more, talked more and even told to descendants.

At each stage of development of the Ukrainian legal system there were many worthy specialists in the field of law with a high level of personal and professional qualities and socio-psychological values, focused on helping people, creating justice. It was they who realized the moral part of their professional duty and perceived the position not as a source of income, but above all as a vocation of dedicated help to society.

The authority of a lawyer grows at the same time as the authority of law increases. At the present stage of development of Ukrainian society, this process is taking place. Law is increasingly flooding the system of social relations, involving more and more people in legal relations, and thus increasing the role of defenders of law. The lawyer who lived for the profession, for justice, drew his inner balance and sense of self-worth from the awareness of what serves the case and saw in it the meaning of his life. Those lawyers who are morally and professionally highly developed have laid the foundation of jurisprudence, without such it is almost impossible to imagine the modern legal sphere [2].

The work of lawyers can be observed in different spheres of public life and at different levels of organization of the social organism. These are the adoption of laws, the organization of their implementation, the establishment of justice, the protection of the interests of citizens, as well as participation in resolving other important legal issues. The object of activity of legal professionals is human relations, people, with their most important problems, needs, rights and responsibilities. This activity is often associated with intrusion into people's private lives and even the restriction of their rights, making decisions that can negatively affect the future of man.

In their communication with other people, lawyers are representatives of the state and its laws. Therefore, representatives of the legal professions are given not only legal but also moral requirements to carry out their responsible activities for the protection of human rights. They also have a high level of responsibility and strict observance of the law and the limits of permissible actions related to the performance of professional duties. In both cases, the moral requirements for the lawyer's conduct are implied [3].

According to the results of the survey, Nonna Viktorivna Radutna notes the most important qualities of a judge, namely: humanity, impartiality, principledness, endurance, erudition, as well as composure, balance, discipline and courtesy. In characterizing the portrait of a professional lawyer, I would highlight a number of qualities, the main among

them are loyalty to civic, professional duty, civic courage, honesty, integrity, integrity, intolerance of law and order, legality, uncompromising, high morality, organization, discipline, responsibility attitude to the assigned case. The activity of lawyers is based on the principles of justice, legality, humanity, patriotism, independence, publicity. They are generally important for the whole society, and for employees of the prosecutor's office, justice, the Ministry of Internal Affairs and others. especially. The principle of humanity – the guiding principle of morality, which calls man the highest value, requires respect for him, care, focuses on the protection of his dignity, rights and freedoms, the ability to improve it and calls on society to act to create conditions for development. Justice is a socio-political and moral-legal principle that obliges to take into account all aspects of social activity. subjects and to establish correspondence between their recognition, rights and obligations, crime and punishment, etc. The discrepancy between these relations is considered an injustice. To establish justice in society, interpersonal relations, law and law enforcement agencies are created. The legal sphere has the main task of upholding justice in society and preventing its violations. Justice occurs in laws that place equal demands on social actors. The principle of legality is a clarification of the principle of justice, and therefore they operate in unity. Legality means obedience to the law, and is one of the most important principles of the legal profession. A lawyer must be a representative of justice and legality and broadcast a pattern of law enforcement. Lawyers are morally responsible not only to society, the state, people, but also to themselves. The principle of independence emphasizes the independence of the lawyer from the will of others, but at the same time dependence on the law [4].

Thus, for legal activity, the requirements of morality are of exceptional importance, because the real law and order in society are established where lawyers are based on the principles of humanism, justice, responsibility, honesty. Every lawyer should be aware that the sooner we get rid of the widespread distorted view that an experienced lawyer is one who knows how to properly "circumvent" the law. And let us convey that it is the one who helps to comply with these laws, protects the interests of people, their rights and freedoms, fights for justice, legality, law and order and humanity, the better it will be for the individual and for society as a whole.

Literature

1. Біленчук П.Д., Сливка С.С. Правова деонтологія / За ред. акад. П.Д. Біленчука. К.: АТІКА, 1999. 320 с.
2. Івашкевич І. В. Специфіка професійної діяльності юриста та структура його професійної компетентності. Психологія: реальність і перспективи. 2016. Вип. 7. С. 80-83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prp_2016_7_24
3. Скакун О.Ф., Овчаренко Н.Н. Юридическая деонтология. (Учебник). Х.: Основа, 1999
4. Електронний ресурс. URL: <https://studfile.net/preview/5483599/>

*Марина Топоркова,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного та приватного права,
Державного біотехнологічного університету
(м. Харків)*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Відповідно до статті 901 Цивільного Кодексу України за договором відплатного надання послуг виконавець зобов'язується за завданням замовника надати послуги (здійснити певні дії чи здійснити певну діяльність), а замовник зобов'язується оплатити послуги. Якщо інше не передбачено договором надання послуг, виконавець зобов'язаний надати послуги особисто. Якщо на стороні виконавця виступають одночасно дві або більше особи, то за неподільності предмета зобов'язання вони повинні визнаватись по відношенню до замовника солідарними боржниками щодо обов'язку надати йому відповідну послугу і, відповідно, солідарними кредиторамі щодо права вимагати прийняття виконання та його оплати. Проте за подільності предмета зобов'язання, а також в інших випадках, передбачених законом, іншими правовими актами чи договором, кожна з цих осіб набуває права та несе обов'язки по відношенню до замовника лише в межах своєї частки. Відносини між громадянами (туристами) та підприємцями (туристичними організаціями та індивідуальними підприємцями) регулюються цивільним законодавством. Обов'язкові відносини між зазначеними суб'єктами виникають з урахуванням цивільно-правових договорів.

Основним документом, що підтверджує наявність взаємних прав і обов'язків туристичної організації та туриста, передусім, є договір про надання туристських послуг. Оскільки одним із поширених договорів, укладених із споживачами послуг, є договір надання послуг з туристичного обслуговування.

Договір на туристичне обслуговування також є публічним. Публічна характер договору тягне за собою деякі особливості його регулювання. Зокрема, «публічний характер договору визначає його суб'єктний склад».

Одним із найпоширеніших договорів, що укладаються із споживачами послуг, є договір надання послуг з туристичного обслуговування. Недосконалість чинного законодавства щодо цивільно-правового регулювання відносин у сфері туризму, у тому числі в частині використання понятійного апарату, що призводить до невизначеності у питаннях правозастосування у випадках суперечок між туристами та турфірмами, що зумовлює необхідність дослідження питань про правову природу даних зобов'язальних правовідносин.

У сучасних умовах розвитку правозастосовної практики не викликає сумніви правова природа договору про реалізацію туристичного продукту, яка визначається його предметом – наданням послуг, тобто. вчиненням дій (діяльності) щодо задоволення потреб фізичної особи, пов'язаних із здійсненням подорожі. Цей

висновок підтверджується також правовою наукою. В основі категорії «туристський продукт» лежить поняття «туристська послуга», під якою розуміються дії чи діяльність із задоволення потреб туриста чи екскурсанта, включаючи, послуги з перевезення пасажирів та багажу, розміщення, харчування, екскурсійні, що відповідають цілям туризму. Усе це дозволяє, без сумніву, визначити місце договору про реалізацію туристичного продукту в системі договорів надання послуг.

Сторонами цього договору є замовник туристського продукту та туроператор або турагент, який діє за дорученням туроператора.

Туроператор та турагент виступають професійними учасниками на ринку туристичних послуг. При цьому туроператором може бути лише юридична особа, тобто організація, створена відповідно до законодавства України, основним завданням якої є створення туристичного продукту, а також його реалізація та надання туристичних послуг. Для здійснення цієї діяльності необхідно отримати ліцензію та мати фінансову гарантію для туроператорів, які займаються внутрішнім туризмом – щонайменше 10 000 євро, а для туроператора, який займається міжнародним туризмом – не менше 20 000 євро [2].

На відміну від туроператорської діяльності, пов'язаної з формуванням, просуванням та реалізацією туристського продукту, турагентської діяльності, тобто діяльністю з просування та реалізації туристського продукту, можуть займатися як юридичні особи, так і індивідуальні підприємці. Турагентська діяльність як певна форма посередництва між туроператором та туристом. У цій практиці відносин, як правило, укладаючи договори з туристами, турагенти діють від імені, реалізуючи тури великої кількості туроператорів, що нерідко призводить до відсутності однакового підходу до визначення як предмета договору реалізації туристського продукту, і переліку його істотних умов у договорах із туристами.

За загальним правилом однією з істотних умов договору є його предмет з огляду на відсутність легальної дефініції договору про реалізацію туристського продукту на практиці укладання даних договорів зустрічаються різні формулювання його предмета.

Крім предмета, законодавство як істотні умови договору з реалізації туристського продукту визначає досить широкий перелік умов.

до суттєвих умов законодавець відносить також такі умови:

- про фінансове забезпечення туроператора
- відомості про туриста
- права, обов'язки та відповідальність сторін
- умови зміни та розірвання договору
- відомості про порядок та строки пред'явлення туристом та (або) іншим замовником претензій до туроператора
- відомості про порядок та строки пред'явлення туристом та (або) іншим замовником вимог щодо виплати страхового відшкодування за договором

страхування відповідальності туроператора або вимог про сплату грошової суми за банківською гарантією, а також інформація про підстави для здійснення таких виплат за договором страхування відповідальності туроператора та за банківською гарантією.

Договори, які укладаються турагентами від свого імені, повинні містити додаткові умови, віднесені до істотних:

- відомості про турагента;
- інформацію про те, що особою (виконавцем), яка надає туристу та (або) іншому замовнику послуги за договором про реалізацію туристичного продукту, є туроператор;
- інформацію про можливість туриста звернутися з письмовою вимогою про виплату страхового відшкодування за договором страхування відповідальності туроператора або про сплати грошової суми за банківською гарантією безпосередньо до організації, яка надала туроператору фінансове забезпечення.

При реалізації турагентом туристичного продукту від свого імені у договорі з туристом та (або) замовником має міститися вказівка на туроператора, що сформував туристичний продукт, зокрема на методи зв'язку з туроператором.

Аналіз законодавства показує досить широкий та не цілком обґрунтований список істотних умов договору про реалізацію туристського продукту. За змістом ст. 638 ЦК України за всіма істотними умовами договору має бути досягнуто угода сторін за для виключення ризику визнання договору неукладеним.

Отже, до істотних умов договору з реалізацію туристичного продукту слід відносити: предмет договору, загальну ціну туристичного продукту та інформацію про споживчі властивості туристського продукту. Зазначені умови визначаються в договорі шляхом волевиявлення споживача послуг, тому, безсумнівно, повинні залишатися серед істотних. Однак цей перелік має бути розширено вищезазначеними умовами про туроператора на випадок, якщо договір укладається турагентом за дорученням туроператора. У сучасних умовах нестабільності в туризмі, пов'язаної з випадками масового призупинення діяльності великих туроператорів, ризиками неплатоспроможності страховиків, умова про виконавця за договором про реалізацію туристичного продукту в частині надання послуг, що входять у туристичний продукт, має важливого значення для споживача, і часом рішення про укладення договору визначається ступенем довіри споживача до туроператора, його діловою репутацією, тривалістю його перебування на даному ринку послуг, відгуками щодо якості його послуг та іншими факторами.

Крім того, важливе значення як для туриста, так і турагента та туроператора має порядок оплати туристського товару. Враховуючи, що в практиці відносин, що склалася, як правило, має місце передоплата послуг і часом завчасна, а також великою популярністю все частіше користуються туристські продукти, що оплачуються з розстрочкою платежу і в тому числі за рахунок позикових коштів, що надаються кредитними організаціями, вважаємо, що серед істотних умов

договору про реалізацію туристського продукту поруч із його ціною може бути порядок її оплати. Інші умови, що відносяться законодавцем до істотних, безсумнівно, повинні бути присутніми в імперативному порядку в договорі з туристом, але їх відсутність не повинна спричиняти визнання договору неукладеним.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості ВРУ*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
2. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 р. № 324/95. *Відомості ВРУ*. 1995. № 31. Ст. 231.

Владислава Труба,
студентка II курсу спеціальності «Адміністративна юстиція»
Науковий керівник: Пузирний В. Ф.
доктор юридичних наук, професор,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів)

СТРУКТУРА І ФУНКЦІЇ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ

Заробітна плата є актуальною темою сьогодення не тільки в Україні, а і у всьому світі, адже заробітна плата - це грошова виплата, яка здійснюється за одиницю часу послуг праці. Головним чинником стабільного розвитку суспільства є зміцнення матеріальної зацікавленості співробітників у підвищенні продуктивності на основі забезпечення того, щоб доходи працівників були тісно пов'язані з кількістю та якістю їхньої праці. Будь-яка робота має оплачуватися - це принцип, за яким закріплені права працівників як у Конституції України, так і в Кодексі законів про працю. Відповідно до цього, слід зазначити, що структура та функції заробітної плати є не менш актуальними в даний час. Без них не можливо повністю розглянути питання заробітної плати, адже структура включає в себе всі види заробітних виплат які надаються працівнику за виконану ним роботу. В свою чергу функції - це її роль та призначення.

Дослідженням поняття заробітної плати, її структури та функції займалися такі науковці як: Н. Б. Болотіна, Я. В. Сімутіна, В. М. Божко, Б. М. Генкін, В.Н. Балкін, Н. В. Павловська та інші.

Для початку слід відзначити, що ст. 94 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП), зазначає, що заробітна плата - це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу. Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства, установи,

організації і максимальним розміром не обмежується [1]. Як юридична категорія заробітна плата розкриває конкретні права та обов'язки учасників трудових відносин щодо оплати праці. З цього стає зрозуміло, що вона є однією з необхідних умов роботи для застосування. Автор зазначає, що законодавство про працю визначає поняття «заробітна плата» та «оплата праці», які ототожнюються. З огляду на зміст найманої праці, поняття заробітної плати є більш точним, оскільки це плата працівникам за виконання робіт відповідно до трудових функцій, передбачених трудовим договором [2, с. 122].

Заробітна плата має свою структуру та функції. Слід зазначити, що в чинному законодавстві немає чіткого розкриття структури заробітної плати, хоча це важливо для визначення правового режиму певних видів виплат, що здійснюють підприємства на користь працівників. В свою чергу ст. 2 Закону "Про оплату праці" передбачає, що структура складається з основної та додаткової заробітної плати, а також інших заохочувальних та компенсаційних виплат. Під основною заробітною платою розуміють винагороду за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці, тобто це наприклад норми часу, вона є обов'язковою виплатою за виконану роботу. Додаткова заробітна плата - це винагорода за працю понад установлені норми, тобто за певні успіхи, винахідливість, за це працівникам надаються надбавки, доплати, передбачені чинним законодавством, а також премії. Щодо заохочувальних та компенсаційних виплат, то до них належать виплати у формі винагород за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами і положеннями, виплати в рамках грантів, компенсаційні та інші грошові і матеріальні виплати, які не передбачені актами чинного законодавства або які провадяться понад встановлені зазначеними актами норми [3].

Аналіз вищезазначених понять дає підстави визначити, що структура заробітної плати – це частка різних компонентів заробітної плати в суцільному її обсязі.

Якщо говорити про функції, то в Законі України "Про оплату праці" зазначаються тільки дві функції, це відтворювальна та стимулююча [3]. В наукових працях, вчені додають ще такі головні функції – це соціальну, регулюючу, функцію формування платоспроможного попиту працівників. Розберемо їх більш детально:

- Відтворювальна функція полягає в можливості підтримувати та покращувати умови їх життя та сім'ї Відтворювальна функція заробітної плати є вирішальним фактором, пов'язаним з іншими функціями.

- Стимулююча функція полягає в мотивуванні працівників до ефективної трудової діяльності, максимізувати ефективність, покращувати якісні та кількісні показники трудової діяльності. Реалізація цієї мети залежить від визначення продуктивності трудової діяльності виконавця.

- Соціальну функцію оплати праці можна розглянути у трьох напрямках: 1) як індикатор економічного розвитку держави; 2) як розподіл загального грошового фонду суспільства між державою, підприємцями та працівниками; 3) як прояв

інтересів та можливість впливу різних верств суспільства на розподіл національного доходу.

• Регулююча функція – забезпечення ефективного та оптимального розподілу і використання трудових ресурсів на національному галузевому та регіональному рівнях, а також на підприємствах і в організаціях. Різниця в рівнях заробітної плати призвела до мобільності робочої сили та трудових ресурсів до найефективніших галузей і відомств економіки, а також до конкретних робочих місць, спонукає працівників до пошуку роботи в окремих районах країни та промисловості, задовільнивши потреби підприємства в працівниках.

• Функція формування платоспроможного попиту працівників – полягає у визначенні їх купівельної спроможності, що впливає на загальний попит, структуру та динаміку національного виробництва. Дія цієї функції виражається в тому, що коригування заробітної плати дозволяє встановити оптимальне співвідношення між попитом і пропозицією [4, с.45-50].

В свою чергу, деякі науковці в своїх працях також згадують такі функції заробітної плати як: статусна, розподільна та функція забезпечення соціальних накопичень. Але вони є не головними, тому про них досить мало інформації.

Виходячи з цього, слід узагальнити, що функції заробітної плати - це її призначення, роль і частина сфери практичної діяльності щодо узгодження та реалізації інтересів найманих працівників і роботодавців, основного суб'єкта соціально-трудова відносин.

На основі проведеного дослідження можна дійти таких висновків: заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу. Вона має свою структуру та функції, які зазначені в Законі України «Про оплату праці». Структура включає в себе як основну заробітну плату, яку обов'язково повинен отримувати кожен працівник за виконану роботу, так і певні надбавки, премії, винагороди, тому це є досить важливим аспектом для заохочення плідно працювати. Аналіз функцій заробітної плати дає змогу зрозуміти її економічну та соціально-психологічну природу, а також притаманні суперечності, що виникають у процесі вдосконалення організації оплати праці.

Список використаних джерел

1. Кодекс законів про працю: Закон України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.
2. Трудове право : навч. посіб. / І. Д. Шумляєва. Дніпро : ГРАНІ, 2018. 188 с.
3. Про оплату праці: Закон України від 24 березня 1995 року № 108/95-ВР *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 17. Ст. 121.
4. Новіков Д.О. Взаємозв'язок функцій оплати праці у трудовому праві з класичною економічною теорією. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені ГС Сковороди. Право*. 2016. Вип. 24. С. 43-51.

Дарина Хойна,

студентка II курсу спеціальності «Право»

Науковий керівник: Поклонська Оксана Юрійівна,

старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ГРОМАДЯНСЬКО-ПРАВОВІ СПОСОБИ ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ У ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Після проголошення незалежності у колишніх союзних республіках розпочали до формування законодавства про охорону пам'яток історії та культури. В період 1992-2000 рр. були ухвалені національні закони про охорону культурної (історикокультурної) спадщини. У деяких державах за основу прийнято модельні акти та міжнародні угоди, а в інших державах (Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан) певний час домінувала радянська концепція охорони пам'яток історії та культури, яка була уточнена у 2010–2017 рр., а у деяких країнах – переглянута (наприклад, у Молдові сформувала принципово нове законодавство). В результаті в науковий та практичний обіг було введено нові терміни та визначення, але тривалий час ще продовжували діяти усталені правові категорії. Як наслідок – виникли певні проблеми з визначенням та розмежуванням наступних понять: «культурні цінності» (використовується у міжнародно-правових актах, укладених у рамках ЮНЕСКО, а також у законодавстві низки країн регіону з метою митного регулювання переміщення через кордон), «пам'ятки історії та культури» (використовувалося у законодавстві Союзу РСР та союзних республік, а також нині у законодавстві Азербайджанської Республіки), «пам'ятник культури» (використовується в законодавстві України), «пам'ятник» (використовується в законодавстві Вірменії), «історико-культурне спадщина» (використовується в законодавстві Білорусі, Казахстану, Киргизстану, Туркменістану, Узбекистану), «об'єкти культурної спадщини» (використовується в, Модельному законодавстві держав-учасниць СНД), «національне історико-культурне спадщина» (використовується в законодавстві Таджикистану та Туркменістану), «історико-культурні цінності» (використовується в законодавстві Республіки Білорусь), «культурна власність» (використовується у міжнародно-правових актах, укладених у рамках Ради Європи та УНІДРУА), «культурне надбання» (використовується у законодавстві Туркменістану). Для їх наукового аналізу та порівняння ми зверталися до робіт В. І. Акуленка [1], Т. Г. Каткової [2], О. І. Мельничук [3].

У Республіці Білорусь прийняття Кодексу про культуру [4] спричинило зміни і у цивільному законодавстві. Так, встановлені такі правові наслідки виявлення скарбу. Нагадаємо, скарб – це зариті в землі або заховані іншим способом гроші чи цінні предмети, власник (власник) яких невідомий і не може бути знайдений, або ж втратив ними право. За загальним правилом скарб надходить у власність особи, якій належить майно (земельна ділянка, будівлі тощо), де скарб був прихований, та

особи, знайшов скарб, у рівних частках, якщо угодою з-поміж них встановлено інше.

При виявленні скарбу особою, яка робила розкопки або пошуки цінностей без згоди на це власника земельної ділянки чи іншого майна, де скарб був прихований, скарб (ч. 2 п. 1 ст. 234 ЦК Республіки Білорусь) підлягає передачі власнику земельної ділянки чи іншого майна, у якому було виявлено скарб. Однак ці правила не застосовуються щодо скарбів, що складаються з археологічних артефактів. Археологічні артефакти - це рухомі матеріальні об'єкти, що виникли в результаті життя та діяльності людини більш ніж сто двадцять років тому, збереглися в культурному шарі (шарі) або на дні природних і штучних водойм, що мають історичне, художнє, наукове чи інше культурне значення, можуть відповідати критеріям для надання їм статусу історикокультурної цінності, передбаченому ст. 92 Кодексу про культуру та на момент їх виявлення не мають власника.

Відповідно до ст. 234 ЦК Республіки Білорусь (у редакції закону від 20 липня 2016 р.), у разі виявлення скарбу, що складається з матеріальних культурних цінностей, які мають відмінні духовні, художні та (або) документальні переваги і відповідають одному з критеріїв для надання їм статусу історикокультурної цінності, такі матеріальні культурні цінності підлягають передачі в державну власність. При цьому власник земельної ділянки чи іншої майна, де скарб був прихований, та особа, яка виявила скарб, мають право на отримання разом винагороди у вигляді п'ятдесяти відсотків вартості скарбу. Винагорода розподіляється між цими особами в рівних частках, якщо угодою між ними не встановлено інше.

При виявленні такого скарбу особою, яка робила розкопки або пошуки цінностей без згоди власника майна, де скарб був прихований, винагорода цьому особі не виплачується і повністю надходить власнику. Правила, встановлені цією нормою, не застосовуються до осіб, у коло трудових чи службових обов'язків яких входило проведення розкопок та пошуку, спрямованих на виявлення скарбу.

Набуття права власності на археологічні артефакти. Даний питання залишалося тривалий час відкритим для юридичної науки і практики. У зв'язку з прийняттям Кодексу про культуру та з дати набуття ним чинності (3 лютого 2017 р.) запроваджено до Цивільного кодексу Республіки Білорусь нова норма – ст. 234-2 ЦК "Набуття права власності на археологічні артефакти". Так, археологічні артефакти, виявлені під час проведення археологічних досліджень чи інакше, підлягають передачі державну власність у порядку, встановленому законодавством. У разі виявлення археологічних артефактів, є скарбом, що мають відмінні духовні, художні та (або) документальними перевагами та відповідними одному з критеріїв для надання їм статусу історико-культурної цінності, застосовуються правила, передбачені пунктами 2 та 3 ст. 234 Кодексу культуру, тобто. ті, що описані нами раніше.

Крім того, відповідно до положень ст. 234-1 ЦК Республіки Білорусь у разі виявлення безгосподарних антикварної, історичної зброї та боєприпасів, іншого озброєння чи військової техніки під час проведення пошукових робіт, розкопок чи іншим чином зазначені речі підлягають передачі до державної власності у порядку, встановленому законодавством.

Цивільно-правові наслідки безгосподарного використання історико-культурних цінностей. Однією з підстав припинення права власності є викуп культурних цінностей, що безгосподарно утримуються. Так, у випадках, коли власник культурних цінностей, віднесених відповідно до законодавства до особливо цінних та держав, що охороняються, безгосподарно містить ці цінності, що загрожує втратою ними свого значення такі цінності за рішенням суду можуть бути вилучені у власника шляхом викупу державою або продажу з публічних торгів.

При викупі культурних цінностей власник відшкодовує їх вартість у розмірі, встановленому угодою сторін, а у разі виникнення спору – за рішенням суду. При продажу з прилюдних торгів власнику передається виручена від продажу сума за вирахуванням витрат на проведення торгів. Належним змістом речей, що належать до культурних цінностей, є: забезпечення їхньої фізичної безпеки, недопущення псування (втрати ними своїх) якостей); здійснення у разі потреби заходів щодо їх ремонту (реставрації) та реконструкції; вжиття заходів щодо недопущення їх розкрадання; недопущення передачі культурних цінностей особі, яка не здатна забезпечити їх належний зміст.

У процесі розвитку суспільства дана цивільно-правова норма зазнала певних змін. У Цивільних кодексах союзних республік (БРСР, УРСР) було багато в чому аналогічне становище, яким регулювалися відносини між державою та громадянином з приводу утримання останнім пам'ятника історії, що належить йому та культури.

Безгосподарний зміст історико-культурних цінностей відповідає всім ознакам цивільного правопорушення. Цивільне законодавство засноване на принцип: здійснення цивільних прав не повинно завдавати шкоди історико-культурним цінностям. Здійснення цивільних прав – це завжди правомірні дії. Зловживання правом має місце тоді, коли особа у межах дозволеної законом поведінки обирає недозволену форму. Наприклад, власник історико-культурної цінності безгосподарно її містить (не здійснює вчасно ремонт, допускає руйнування конструкцій і т. п.), внаслідок чого об'єкт втрачає свої відмінні (ціннісні) особливості.

У Кодексі про культуру не названо конкретних форм безгосподарного змісту культурних цінностей: це можуть бути як активні дії, що завдають прямої шкоду пам'ятнику, а також відверту бездіяльність (систематичне невиконання суб'єктами своїх обов'язків щодо проведення ремонтно-реставраційних робіт). Історико-культурні цінності (пам'ятники) згоряють, руйнуються, розкрадаються, тривале час

не реставруються, використовуються не за функціональним призначенням (наприклад, як складські приміщення). В результаті втрачаються якості об'єкта, які дозволяють відносити його до історико-культурних цінностей. Таке ставлення до культурного надбання народу стало звичним явищем. Тому уповноваженим органам необхідно активізувати позовну діяльність, вимагаючи судового вилучення історико-культурних цінностей, що безгосподарно утримуються.

Висновки: Враховуючи викладене, пропонуємо з метою вдосконалення цивільно-правового захисту історико-культурної спадщини, права власності на пам'ятники, що охороняються законом, встановити нові правила визначення правових наслідків виявлення скарбу, суть яких зводиться до такого: власник земельної ділянки або іншого майна, де скарб був прихований, та особа, що виявило скарб, мають право на отримання винагороди у розмірі вартості скарбу; винагорода розподіляється між цими особами у рівних частках; особа, яка знайшла скарб, що містить культурні цінності, має право до виплати йому винагороди утримувати це майно. З моменту набуття права власності на скарб всі права третіх осіб на предмети, що входять до складу скарбу, припиняються.

Доцільно доповнити гарантії забезпечення безпеки вилучених у судовому порядку культурних цінностей через їх безгосподарний зміст новими положеннями. У разі ухвалення судом рішення про вилучення історико-культурної цінності у власника, який містить даний об'єкт, відповідний орган з управління державним майном викуповує зазначений об'єкт чи зазначена земельна ділянка або організує їх продаж із прилюдних торгів. Власнику культурної цінності відшкодовується вартість викупленого майна у розмірі, встановленою угодою між відповідним органом з управління державним майном та власником майна, що викуповується, а у разі спору судом. При продажу з прилюдних торгів культурної цінності власнику передається виручена від продажу сума за вирахуванням витрат на проведення прилюдних торгів, а також вартості відновлювальних робіт. Новий власник вилучених культурних цінностей повинен мати можливість забезпечити їх належний стан. Тому в законі доцільно визначити додаткові вимоги до майнового стану учасників торгів та вимоги забезпечення безпеки вилучених культурних цінностей, що продаються з прилюдних торгів; організувати державний контроль за безпекою вилучених пам'яток з боку Міністерства культури; встановити гарантії захисту житлових прав громадян, які проживають (мають квартири) у будинках, визнаних пам'ятниками (наприклад, що у складі історичного центру міста). Як видається, примусове вилучення у власника історико-культурної цінності, яка є житловим приміщенням, не може здійснюватися без надання йому іншого житлового приміщення у порядку, встановленому житловим законодавством.

Список використаних джерел

1. Акуленко В. І. Охорона пам'яток культури в Україні (1917–1990). Київ, 1991. 274 с.
2. Каткова Т. Г. Правова охорона культурної спадщини в Україні. Харків: Право, 2008. 216 с.

3. Мельничук О. І. Статус Всесвітньої культурної природної спадщини людства у міжнародному праві: автореф. дис. ... канд. Юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2006. 19 с.

4. Кодекс Республіки Білорусь про культуру: Кодекс Республіки Білорусь від 20 липня 2016. . 02.08.2016. 2/2412.

5. Архів економічного суду Гродненської області за 2016 р. Справа № 04-22/2271 від 01.06.2016.

Хойна Дарина,

студентка II курсу спеціальності «Право»

Науковий керівник: Поклонська Оксана Юріївна

Старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ПРАВОВА ПРИРОДА ПРИНЦИПУ КОНТРАКТНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ У ПРОФЕСІЙНОМУ ФУТБОЛІ

Планомірний розвиток та функціонування трансферної системи у професійному футболі нерозривно пов'язане з реалізацією концепції контрактної стабільності, спрямованої на формування фінансової привабливості та зниження економічних ризиків у цій сфері.

Концепція контрактної стабільності була розроблена та введена в 2001 році Міжнародною федерацією футболу (у російській транслітерації – ФІФА) та закріплена у відповідних регламентних документах.

Принцип контрактної стабільності є взаємним обов'язком футболіста та футбольного клубу не порушувати умов укладеного між ними трудового договору (договору про спортивну діяльність) та не розривати трудового договору достроково без обґрунтованих причин [1].

1. Аналізуючи природу та особливості реалізації концепції контрактної стабільності у професійному футболі, можна зробити висновок, що контрактна стабільність сягає своїм корінням до принципу римського приватного права – «договори повинні дотримуватися» (*pacta sunt servanda*). По суті, дотримання принципу контрактної стабільності пов'язані з наступними аспектами.

По-перше, трудовий договір, укладений між футбольним клубом та футболістом, не може бути розірваний без поважних та передбачених відповідним регламентом причин.

По-друге, сторони договору (футбольний клуб та футболіст) зобов'язані сумлінно та неухильно дотримуватися умов трудового договору та виконувати свої обов'язки за договором.

По-третє, сторони договору (футбольний клуб та футболіст) не мають права укладати договори, що суперечать раніше укладеному між ними трудовому договору. У тому випадку, якщо футболіст, наприклад, уклав одночасно два договори з різними футбольними клубами, до нього застосовуватимуться жорсткі санкції як спортивного, і фінансового характеру. Зі спортивних санкцій, наприклад, можна виділити тривалу дискваліфікацію у конкретній національній асоціації,

федерації чи певних змаганнях. Як санкція фінансового характеру виступає обов'язкова виплата компенсації стороною, яка не виконала або порушила умови договору.

По-четверте, регламентні норми футбольних асоціацій, федерацій прямо забороняють змінювати договір, укладений між футболістом та футбольним клубом, односторонньому порядку. Більше того, зміна умов договору в односторонньому порядку може призвести до дискваліфікації такої сторони та зняття її з усіх змагань, які проводяться під егідою відповідної асоціації, федерації.

По-п'яте, можливість розірвання договору, укладеного між футболістом та футбольним клубом, передбачена лише за умови наявності поважних причин [1]. Такі причини можуть бути як правового характеру, і спортивного. Наприклад, в у разі серйозного пошкодження футболіста та необхідності з цієї причини достроково завершити спортивну кар'єру.

По-шосте, за дотримання умов договору, укладеного між футболістом та футбольним клубом, сторони повинні керуватися вимогами сумлінності, співробітництва та послідовності.

2. При реалізації принципу контрактної стабільності у професійному футболі, національні футбольні асоціації, федерації повинні керуватися поряд із регламентними нормами ФІФА нормами національного законодавства. З цією метою національні асоціації, федерації мають право імплементувати концепцію контрактної стабільності у свої локальні акти з урахуванням існуючої національної правової системи та її особливостей. Зокрема, Федерація футболу України (далі – ФФУ) розробила та прийняла свій Регламент щодо статусу та трансферів футболістів, в якому містяться норми, регулюючі питання дотримання договорів та відповідальності у разі порушення цих норм [2]. З метою реалізації принципу контрактної стабільності, в Регламенті ФФУ щодо статусу та трансферам футболістів було закріплено такі положення:

- обов'язкове дотримання сторонами умов укладених договорів (зокрема трудового договору);

- можливість розірвання договору будь-якої зі сторін без наслідків лише за умови наявності поважних причин;

- можливість розірвання договору будь-якої із сторін без наслідків з поважної спортивної причини;

- неможливість розірвання договору протягом футбольного сезону;

- обов'язковість виплати компенсації у разі розірвання договору без поважної причини та можливість встановити розмір та порядок виплати такої компенсації у самому договорі;

- відповідальності сторін порушення умов договору.

За порушення принципів, що становлять контрактну стабільність, у професійному футболі застосовуються такі види дисциплінарних санкцій:

– виплата компенсації (у всіх випадках порушення). За своєю правовою природою подібна компенсація є неустойкою, передбаченою нормами цивільного права;

– негативні спортивні та фінансові наслідки, що застосовуються до футболіста порушення договору під час захищеного періоду. До негативних спортивних наслідків належить, наприклад, дискваліфікація гравця у національних змаганнях на строк до шести місяців;

– негативні спортивні та фінансові наслідки, що застосовуються до професійних футбольних клубів у разі порушення договору про спортивну діяльність під час захищеного періоду. До таких наслідків належить, наприклад, заборона реєстрацію нових футболістів;

– спортивні та фінансові санкції до інших осіб, які є учасниками відносин у сфері футболу, якщо вони будуть визнані винними у розірванні трудового договору без поважних причин. У цьому випадку йдеться про відповідальність футбольних посередників, які прийшли на зміну футбольним агентам. В тому випадку, якщо їх визнають винними у «підбурюванні» до розірвання договору між футболістом та футбольним клубом, до них можуть застосовуватися значні грошові кошти. штрафи [3].

3. Враховуючи викладені особливості реалізації принципу контрактної стабільності у професійному футболі України, можна зробити висновок про те, що він, своєю природою, є цивільно-правовим та подібним до принципу стабільності цивільно-правового договору.

По-перше, незважаючи на те, що між футболістом та футбольним клубом укладається трудовий договір, розірвати його у порядку, передбаченому трудовим законодавством, не можна. Понад те, це прямо заборонено відповідними регламентними нормами ФФУ. Складається ситуація, за якою трудовий договір розривається фактично в порядку, передбаченому для цивільних договорів.

По-друге, контрактна стабільність нерозривно пов'язані з таким принципом громадянського права, як принцип стабільності зобов'язань. Неприпустимість зміни зобов'язання в односторонньому порядку та заборона на відмову від нього однією зі сторін без згоди другої сторони є фундаментальними моментами у функціонуванні та стабільності трансферної системи професійного футболу України.

По-третє, зміна чи розірвання договору, укладеного між футболістом та футбольним клубом, можливе лише за згодою сторін, якщо інше не передбачено самим договором чи регламентами ФФУ. У договорі можуть бути зазначені особливі умови його одностороннього розірвання, наприклад, у разі, якщо футболіст самостійно виплатить передбачену у договорі суму «відступних» (трансферну плату). Регламент ФФУ містить перелік умов, які вважаються поважними для розірвання договору, укладеного між футболістом та футбольним клубом. Наприклад, якщо футбольний клуб знімається із змагань, договори, які з

ним укладали футболісти, можуть бути розірвані та футболістам надається статус «вільного агента».

По-четверте, Регламент ФФУ передбачає обов'язок відшкодування збитків (компенсації) тією стороною, яка винна у недобросовісному розірванні договору або його невиконанні. При цьому допускається, що під час укладання трудового договору сторони можуть самостійно встановлювати розмір компенсації, що підлягає виплати у разі дострокового розірвання договору або недотримання його умов.

Список використаних джерел

1. Регламент FIFA щодо статусу та переходів футболістів. URL: <https://www.fifa.com>.
2. Регламент ФФУ щодо статусу та трансферів футболістів (у редакції 2014 р.). URL: <http://pfl.ua>.
3. Васькевич В. П. Цивільно-правове регулювання відносин у галузі професійного спорту: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Україна, 2006. С. 6.

*Аліна Шевченко,
здобувачка вищої освіти 2-го курсу магістратури,
фахівець навчально-методичного відділу,
Альона Авраменко,
здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: Ядловська О. С.,
кандидат історичних наук,
доцентка кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
(м. Дніпро)*

ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ ТА ГЕНДЕРНЕ ПИТАННЯ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі розвитку українське суспільство досить успішно долає питання гендерної дискримінації. Протягом останнього десятиріччя прийнято законодавство щодо питань гендерної рівності, діють численні громадські організації, які у своїй практичній роботі вирішують питання гендерного дисбалансу, певні кроки щодо висвітлення гендерного питання зроблено в освіті. Провідну роль у вирішенні гендерної проблематики, на наш погляд, відіграє юридична сфера, адже впровадження відповідного законодавства є проекцією дій самої держави у зазначеному питанні та стає запорукою становлення правового суспільства.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» дискримінація – це ситуація, за якої особа та/або група осіб за їхніми ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного й соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними чи

іншими ознаками, що були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами та свободами в будь-якій формі, визначеній законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними. Виділяють такі види дискримінації: пряма дискримінація характеризується як намір дискримінувати особу чи групу осіб. непряма дискримінація зумовлена впливом політики або конкретних заходів: це відбувається тоді, коли формально нейтральні правила, критерії або практика ставлять де-факто особу або осіб певної меншини у невідгідне становище в порівнянні з іншими [1]. Прикладом прямої дискримінації можуть слугувати ситуації – бюро з працевлаштування відкидає претендента за певною релігійною ознакою або житлова компанія не продає квартири для осіб, що представляють певну національну меншину; прикладом непрямой – мінімальний критерій росту у певній професії для жінок – військова та морська спеціалізація.

Одним із важливих документів, де закріплена гендерна рівність на законодавчому рівні, можна назвати Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Також заборона дискримінації за ознакою статі прописана в основі Закону «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні».

З метою виправлення ситуації дискримінації щодо значного кола осіб і запобігання її майбутнім проявам, застосовують позитивні дії: спеціальні тимчасові заходи, що мають правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, спрямовану на усунення юридичної чи фактичної нерівності в можливостях для особи та/або групи осіб реалізовувати на рівних підставах права та свободи, надані їм Конституцією та законами України.

Рівність є основою демократичного суспільства, яке прагне до соціальної справедливості та поваги до прав людини. Але, на жаль, в силу тих чи інших причин, жінки зазнають дискримінації практично в усіх сферах життєдіяльності. Як свідчення, за рейтингом The Global Gender Gap Report 2017 Україна посіла 61 місце із 144 країн. Цей рейтинг визначає індекс гендерного розриву, його засновано на комбінації загальнодоступних статистичних даних в сфері соціально-економічного розвитку в різних країнах світу й призначено для вимірювання гендерної різниці в доступі до тих чи інших ресурсів й можливостей в окремій країні. Вимірювання відбувається за чотирма ключовими, на думку укладників, областями: економічна участь і кар'єрні можливості; освіта; здоров'я і виживання; політичні права і можливості. За Індексом гендерної нерівності, який відображає такі аспекти людського розвитку, як репродуктивне здоров'я, економічний статус та розширення прав і можливостей жінок у порівнянні з чоловіками, – Україна посідає 83-тє місце зі 150 країн [2, с. 3-4].

Прийнято ряд нормативно-правових актів, що заклали основу для формування політики досягнення гендерної рівності, фундаментальним серед яких

є прийнятий 2005 року Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Гендерний компонент включено до Річної національної програми під егідою Комісії Україна-НАТО. Постановою Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2018 р. № 273 затверджено Державну соціальну програму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року (Офіційний вісник України, 2018 р., № 33, ст. 1165), розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 113 затверджено Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року (Офіційний вісник України, 2016 р., № 18, ст. 748; 2018 р., № 72, ст. 2443), розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2018 р. № 634 затверджено Національний план дій з виконання рекомендацій, викладених у заключних зауваженнях Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до восьмої періодичної доповіді України про виконання Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок на період до 2021 року. Інтенсивно розвивається громадський рух з тематики гендерної рівності. Діяльність громадських об'єднань, акції та кампанії, в тому числі в Інтернеті, демонструють запит суспільства на якісні зміни. Зокрема, 77% населення України (81% жінок і 73% чоловіків) вважають рівність жінок і чоловіків важливою. Поступово збільшується висвітлення питань гендерної рівності у засобах масової інформації [3].

Не зважаючи на прогрес, у сучасному суспільстві поняття дискримінації чи гендерної нерівності залишаються актуальними і на даний час. І якщо жінки переважно зазнають дискримінації при працевлаштуванні, також в основному особи жіночої статі є жертвами домашнього насильства, то чоловіки страждають в питаннях виховання дітей, отримання відпустки по догляду за дитиною, чи для прикладу бути «домогосподаркою». Основою забезпечення гендерної рівності є поєднання політики гендерного інтегрування в усіх сферах життя і за всіма напрямками суспільного розвитку та поліпшення становища жінок у тих сферах, де існує нерівність, а також усунення негативних гендерних стереотипів. Рівність це забезпечення однакових можливостей доступу до державних гарантій для всіх громадян незалежно будь яких ознак. Тому завданням держави і кожного зокрема є – ставати на захист прав тих, кому в них відмовлено, захищати від дискримінації жінок та дітей, що зазнають гендерно обумовленого насилля в сім'ях та в суспільстві в цілому, ставитися до всіх людей із повагою, якої б статі, гендерної ідентичності, раси, віросповідання, національності вони б не були [4].

Таким чином, українське суспільство продовжує стикатись з питаннями гендерної дискримінації, гендерними стереотипами у різних галузях. Разом з тим, відбуваються суттєві зрушення у вирішенні проблем гендерного спрямування як на державному рівні, так і в самому громадянському суспільстві. На наш погляд, подальші законодавчі ініціативи творять позитивне підґрунтя задля реалізації ідей та принципів гендерної рівності у відповідності з європейськими та світовими тенденціями у розвитку та вирішенні питань гендерного напрямку.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2013, №32, ст.412. (Із змінами, внесеними згідно із Законом № 1263-VII від 13.05.2014, ВВР, 2014, №27, ст.215). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>
2. Уварова О. О. Права жінок та гендерна рівність. Програма Європейського Союзу ERASMUS+ 573861–EPP–1–2016–1–EE–EPPKA2–CBHE–JP «European Human Rights Law for Universities of Ukraine and Moldova» – HRLAW. Київ, 2018.
3. Концепція комунікації у сфері гендерної рівності. Кабінет Міністрів України. Розпорядження від 16 вересня 2020 р. № 1128-р Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1128-2020-%D1%80#Text>
4. Протидія та запобігання дискримінації за гендерною ознакою. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/publikatsiyi/protydiya-ta-zapobigannya-dyskryminatsiyi-za-gendernoyu-oznakoju/>

Шкіль Анна,

студентка II курсу спеціальності «Право»

Науковий керівник: Поклонська О.Ю.,

старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ГРОМАДЯНСЬКО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ОХОРОНИ ПРАВА ТА ІНТЕРЕСІВ ЗАПОВІДАЧА

Об'єктивна зацікавленість особи у самостійному здійсненні належних їй цивільних прав законодавчо закріплена у ст. 12 Цивільного кодексу України.

Заповідач – це особа, яка відповідно до чинного спадкового законодавства склала розпорядження щодо долі свого майна на випадок смерті. Принцип свободи заповіту дозволяє будь-якому дієздатному громадянину, який віддає звіт у своїх діях і розуміє їх значення в будь-який час реалізувати такий елемент своєї цивільної правоздатності – як право складання заповіту та призначення своїм правонаступником можна будь-яку фізичну чи юридичну особу, незалежно від наявності чи відсутності родинних чи сімейних зв'язків. Свобода заповіту має певні негативні риси. У спадкодавця можуть бути близькі родичі, члени сім'ї, котрим він був єдиним годувальником і які за його життя мали право на аліментування. Такі особи, при позбавленні їхньої спадщини, залишаються без засобів для існування.

Ще в римському праві в заповіти, де найближчі родичі усувалися від наслідування, визнавалися такими, що порушують природні родинні обов'язки або складені зовсім не у здоровому глузді, а отже, які не мають сили. Так у Дігестах Юстиніана (Титул II «Про призначення спадкоємцями та позбавлення спадщини дітей та постумів») Гай зазначав, що головне правило, яке необхідно враховувати при складанні заповіту, щоб не були позбавлені спадщини діти, оскільки якщо син, який перебуває під владою батька, обійдений, заповіт вважається недійсним [1, с. 54]. Аналогічне судження належить і Папініану (Титул III «Про протиправний, скасований і недійсний заповіт»), який зазначав, що про заповіт говорять, що він зроблено не по праву або він мізерний, якщо буде обійдений син, який знаходиться

під владою батька [1, с. 56]. Для того, щоб заповіт не міг бути згнєблений, кожному з найближчих родичів має бути залишено *portio debita* – тобто частка, яка становила не менше $\frac{1}{4}$ того, що вони могли отримати при успадкуванні за законом [4, с. 226].

У сучасній доктрині спадкового права осіб, які мають право на частину спадщини, незалежно від змісту заповіту, називають обов'язковими спадкоємцями.

Право отримання обов'язкової частки спадщини обумовлено наявністю низки обставин. Спадкоємець за законом, що претендує на обов'язкову частину у спадщині, повинен довести: а) наявність передбаченого в законі ступеня спорідненості з померлим або фактом зареєстрованих шлюбних відносин; б) свою непрацездатність на день відкриття спадщини.

Інститут обов'язкової частини спадщини виступає як своєрідний компроміс між такими принципами спадкового права як свобода заповіту та принцип забезпечення найближчих до спадкодавця непрацездатних осіб.

Оптимальне співвідношення цих двох початків досягається шляхом: а) встановлення у законі вичерпного переліку осіб, які мають право на обов'язкову частину спадщини; б) визначення розміру цієї частини; в) наявністю обставин, які можуть бути підставою для зменшення розміру обов'язкової частки або позбавлення права на неї взагалі.

Ці умови і повинні запобігти перетворення правової норми із соціальної за характером, по-перше, на засіб безпідставного збагачення за рахунок майна померлої особи, а по-друге, якоюсь мірою враховувати і ставлення заповідача до такої особи.

Право на обов'язкову частину спадщини залежить не тільки від волі заповідача, а й згоди інших спадкоємців, не пов'язане умовою спільного проживання зі спадкодавцем або веденням з ним спільного господарства. Умовою отримання обов'язкової частини не є потреба спадкоємця. Тобто якщо особа, яка має право на обов'язкову частину спадщини, матеріально забезпечена; отримує пенсію, що дозволяє задовольняти всі необхідні потреби (і не лише елементарні); має солідний рахунок у банківській установі; володіє нерухомістю і не потребує матеріальної допомоги, все це не позбавляє спадкоємця права на обов'язкову частину спадщини.

В окремих країнах СНД норма щодо права на обов'язкову частину спадщини частково втратила свій імперативний характер. За певних обставин суд має право не лише зменшити розмір обов'язкової частини спадщини, а й взагалі відмовити у її отриманні. Але це може мати місце, по-перше, лише щодо певного майна, яке призначене для проживання (квартира, житловий будинок) або для використання у професійній діяльності (творча майстерня, засоби праці), по-друге, спадкоємець за заповітом за життя спадкодавця повинен був проживати у цій квартирі (житловому будинку) або використовувати ці засоби праці як основне джерело для існування, по-третє, обов'язковий спадкоємець цим майном не користувався.

Практично аналогічна за духом, хоч і не така кардинальна за змістом, норма міститься і у вітчизняному цивільному законодавстві. Так, відповідно до ч. 2 ст. 1241 ЦК України суду надано право зменшувати розмір обов'язкової частини з урахуванням відносин між спадкоємцями та спадкодавцем, а також інших обставин, які мають важливе значення. Однак що це за таємничі «інші обставини», наявність яких дозволить суду зменшити розмір обов'язкової частини спадщини? І яким чином суд встановлюватиме існуючі «відносини між спадкоємцями і спадкодавцем» з урахуванням того, що найцікавіша в цій особі – спадкодавець, свою волю висловив однозначно у заповіті, а через природні причини – не буде в судовому засіданні?

У ст. 15 ЦК України закріплено право будь-якої особи на захист свого цивільного права у разі її порушення, невизнання чи оскарження. Ефективність реалізації права на судовий захист є одним із основних прав людини. Чинне законодавство дозволяє особі звернутися до суду за захистом порушеного права як засобами, прямо передбаченими в законі, так і засобами, що не суперечать чинному законодавству.

Відповідно до ст. 1163 ЦК України фізична особа, життю, здоров'ю чи майну якої загрожує небезпека, має право вимагати її усунення від того, хто її створює. Чому ж заповідач, припускаючи, що хтось, незважаючи на складений ним заповіт, заперечуватиме його останню волю, позбавлений права захисту свого волевиявлення за життя?

Безумовно, звернення до суду не сприяє збереженню таємниці заповіту, але цю таємницю після смерті заповідача в будь-якому випадку буде розголошено, оскільки спадкоємці згідно із законом, які мають право на обов'язкову частину спадщини, його оскаржуватимуть у судовому порядку. Правова охорона – за своїм змістом поняття значно ширше, ніж захист, оскільки містить у собі кошти спрямовані попередження скоєння потенційного порушення права.

Сучасна ідеологія спадкового права базується на ідеології якісно нової історичної формації, на новому розумінні економічних, культурних та духовних цінностей, співвідношенні обов'язків держави, суспільства та приватної особи як суб'єкта спадкових правовідносин, що зумовлює принципові зміни доктринального ставлення до окремих, традиційних положень спадково права [3, с. 413].

Надається доцільним обговорити пропозицію щодо можливості доповнення ЦК України спеціальною статтею «Позбавлення права на обов'язкову частку у спадщині». У цій нормі, з урахуванням існуючої судової практики, слід передбачити обставини, які можуть бути підставою для зменшення розміру обов'язкової частки спадщини або позбавлення права на обов'язкову частку, що обмежить, так зване, суддівський розсуд і виключить елемент суб'єктивізму при розгляді справ подібної категорії. У цій статті слід надати заповідачеві право на звернення до суду з вимогою про усунення обов'язкових спадкоємців від спадкування [2, с. 122].

У тому випадку, коли заповідач перегляне своє ставлення спадкоємцю, усуненого рішенням суду від наслідування обов'язкової частки, він має право реалізувати свою волю шляхом складання нового заповіту, і тоді, так званий, прощений спадкоємець, отримає спадщину вже як спадкоємця за заповітом.

Список використаних джерел

1. Дигести Юстиніана/пер. с лат.; отв. ред. Л. Л. Кофанов. Т. V, полут. 1. М.: Статут, 2004. 614 с.
2. Заїка Ю. А. Захист суб'єктивного цивільного права під час наслідування за заповітом. *Проблеми праворозуміння та правозастосування в минулому, теперішньому та майбутньому цивілізації* / за заг. ред. І. А. Маньковським С. 120–122.
3. Заїка Ю. О. Спадкове право і цивілістична доктрина. *Правова доктрина України: у 5 т.* Харків: Право, 2013. Т. 3: Доктрина приватного права/Н. С. Кузнецова, Є. О. Харитонов, Р. А. Майданик та ін.; за заг. ред. Н. С. Кузнецової. С. 413–432.
4. Римське приватне право: підручник/за ред. І. Б. Новицьким та І. С. Перетерським, 1998. 512 с.

Шкіль Анна,

студентка II курсу спеціальності «Право»

Науковий керівник: Поклонська О.Ю.,

старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

МІСЦЕ ПРАВОНАСТУПНИЦТВА У СИСТЕМІ ГРОМАДЯНСЬКОГО ПРАВА

Під правонаступництвом у цивільному праві слід розуміти перехід прав та/або обов'язків від однієї особи (правопопередника) до іншої (правонаступника) шляхом одночасної їх втратою правопопередником та придбанням їх правонаступником у повному обсязі [1, с. 72].

Саме невизначеність у правовій літературі ознак та правової природи правонаступництва призвела до гострих дискусій, у тому числі щодо можливості правонаступництва у будь-яких цивільних правовідносинах, які до сьогодні ведуться.

Зокрема, дискусійним залишається питання місця правонаступництва у системі громадянського права. Так, згідно з п. 2 ч. 1 ст. 512 ЦКУ (яка, до речі, не має аналогії в жодному із закордонних законодавств), кредитор у зобов'язанні може бути замінений іншою особою внаслідок правонаступництва. Із зазначеної норми видно, що правонаступництво є підставою заміни кредитора у зобов'язанні, тобто, за ідеєю українського законодавця, воно є юридичним фактом, що породжує таку зміну. Розуміння юридичного факту у літературі [2, с. 64], а також той факт, що вольовий елемент (як підстава поділу юридичних фактів на дії та події) не є визначальною характеристикою наявності правонаступництва, приводить нас до висновку про те, що правонаступництво не може бути ні дією, ні подією, тобто під категорію юридичних фактів це явище не потрапляє.

До того ж правонаступництво не може мати місце саме собою, без настання певних обставин. Звісно ж, що у розглянутому разі (при заміні кредитора у зобов'язанні) під правонаступництвом законодавець мав на увазі успадкування чи

реорганізацію юридичної особи. Однак і успадкування, і реорганізація юридичної особи своєю підставою мають сукупність юридичних фактів (юридичний склад), що зумовлює їхнє настання. Напрошується такий висновок: правонаступництво опосередковує зміну кредитора шляхом успадкування чи реорганізації юридичної особи, проте не є її основою (юридичним фактом).

У літературі досить часто правонаступництво називають або методом, або принципом цивільно-правового регулювання, або інститутом цивільного права.

Під методом цивільно-правового регулювання розуміють спосіб впливу на поведінку учасників цивільних правовідносин, заснований на юридичній рівності, яка визнається за учасниками правовідносин, на автономії їх волі (незалежності волевиявлення при вступі до правовідносин, їх змін або припинення), а також на майновій самостійності [3, с. 22;]. Специфіка методу цивільно-правового регулювання знаходить свій прояв, зокрема, у цьому, що суб'єкти громадянського права, будучи юридично рівними, наділені як диспозитивністю, так і ініціативою. Саме тому цивільному праві притаманний метод децентралізації (координації) [4, с. 81].

Принципи громадянського права – це основні засади, що виражають характерні, корінні риси цивільного права, тобто його сутність [5, с. 21], які мають в силу їх правового закріплення загальнообов'язкове значення. [6, с. 22] Адже без принципів неможливо створювати право та вдосконалювати правове регулювання, оскільки незрозумілим буде його зміст.

Принципи можуть бути як глобальними і такими, що підпорядковують собі цілий ряд явищ, дуже часто не схожих один на одного і жодним чином не пов'язаних, так і специфічними, які властиві якомусь одному явищу або їх однорідній сукупності. Перші відносять до галузевих та міжгалузевих, другі – до інституційних усередині однієї галузі права. Найчастіше інституційний принцип немає формального висловлювання, що досить ускладнює їх використання. Викладене зумовило існування різноманітних поглядів як у класифікацію самих принципів, і їх конкретизацію [7, с. 22–23]. Саме тому норми громадянського права не містять вичерпного переліку ні галузевих, ні інституційних принципів.

Цивільне законодавство досить часто оперує поняттям правонаступництва, намагаючись таким чином врегулювати однорідні за змістом правові явища – явища, наслідком яких є припинення права та/або обов'язки в однієї особи та виникнення того ж за змістом права та/або обов'язки в іншій шляхом його переходу. Ця обставина в сукупності з вищевикладеним дає нам можливість говорити про те, що правонаступництво в цивільному праві виступає як інституційний принцип. Такий принцип притаманний, наприклад, інституту реорганізації юридичної особи та спадкового права.

Правонаступництво за своєю суттю є оцінкою та інтерпретацією об'єктивно існуючих елементів предмета цивільно-правового регулювання. Воно відображає категорії та поняття, необхідні для тлумачення та застосування певної сукупності

норм цивільного законодавства. З іншого боку, ст. 512 ЦК України сформулювала правонаступництво як юридичний факт, що склало гіпотезу відповідної цивільно-правової норми. Усе зазначене, і навіть те, що правонаступництво є безпосереднім відображенням об'єктивно сформованих фактичних цивільних правовідносин, доводить, що правонаступництво є цивільно-правовою дефініцією.

Під дефініцією у цивільному праві розуміють коротке визначення поняття, що відображає суттєві, якісні ознаки елементів предмета цивільно-правового регулювання. Проблемам визначення та структурі цивільно-правових дефініцій присвячено чимало наукових праць. Цивільно-правові визначення, закріплені у статтях закону, набувають нормативного значення як учасників громадянських правовідносин, так правоприменителів. Однак, не слід ототожнювати норми-дефініції з цивільно-правовими дефініціями, оскільки перші відіграють провідну роль у системі цивільно-правового регулювання, а другі лише мають характер фактичного твердження.

На жаль, у вітчизняному праві не знайшла свого законодавчого закріплення така правова дефініція, як правонаступництво, та через це становить великі труднощі для її праворозуміння та правозастосування.

Список використаних джерел

1. Валах В. В. Спадкові відносини в Україні, Російській Федерації, Франції, Німеччині та США (порівняльно-правове дослідження): монографія. Харків: Бурун, 2012. 320 с.
2. Цивільне право: підручник: 2 т./відп. ред. Є. А. Суханов. 2-ге вид., перераб. та дод. М: БЕК, 2000. Т. I. 816 с.
3. Гамбаров Ю. С. Цивільне право. Загальна частина/під ред. В. А. Томсінова., 2003. С.816.
4. І. А. Основні проблеми громадянського права., 2001. 353 с.
5. Цивільне право України: підручник: у 2 т. / за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. СпасибоФатєєвої, В. Л. Яроцького. Київ: Юрінком Інтер, 2004. Т. 1. 480 с.
6. Гонгало Б. М. Предмет громадянського права // Проблеми теорії громадянського права. Інститут приватного права., 2003. С. 79-85.
7. Заїка Ю. О. Спадкове право в Україні: становлення і розвиток: монографія. 2-ге вид. Київ: КНТ, 2007. 288 с.

*Шкіль Анна,
студентка II курсу спеціальності «Право»
Науковий керівник: Наливайко Л.Р.,
професор кафедри загальноправових дисциплін, доктор юридичних наук,
професор, заслужений юрист України,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

УЧАСТЬ ЖІНОК У ПОЛІТИЦІ

Гендерна рівність та участь у політичному житті є основними складовими сучасного демократичного суспільства. У відповідності до міжнародних стандартів, чоловіки та жінки мають рівні права брати повну участь у всіх елементах політичного життя. Проте, на практиці, жінкам набагато складніше повністю реалізувати ці права.

Ступінь участі жінок у політичній діяльності та прийнятті рішень можна розглядати як ключовий показник гендерної рівності. Гендерна рівність при прийнятті рішень повинна враховувати, чи є жінки на посадах, обіймаючи які, можуть приймати рішення на рівні з чоловіками або впливати на них.

Представники внутрішніх політичних сил, що перебувають при владі сьогодні, чітко показують несприйняття концепції гендерної рівності та її ролі для суспільства. Дуже рідко можна зустріти жінку, яка займає визначну посаду державної виконавчої влади. Раніше не зустрічалося жодної жінки в Кабінеті Міністрів України і тільки на даний період можна помітити розвиток в цьому питанні. Останнє скликання Верховній Раді налічувало лише 7,5% депутатів-жінок.

Водночас більшість жінок представлені на найнижчому політичному рівні – в сільських радах кількість жінок складає 51%, у селищних радах 46%, серед депутатів міських рад – 28%. [1] За цих умов робота є найскладнішою, оскільки вимагає безпосереднього спілкування з виборцями, вирішувати конкретні життєві проблеми і зазвичай має найменші ресурси. На жаль, активна участь жінок в урядах нижчого рівня та в автономному уряді не є причинно-наслідковим зв'язком, а також не є засобом участі у вищих органах влади та прийнятті рішень на державному рівні.

Завдання політики – публічно представляти та захищати інтереси своїх виборців, певних регіонів, національностей, релігій чи соціально-демографічних груп. Низький рівень представництва та участі жінок у політичному процесі та ухваленні рішень є серйозним викликом демократії, оскільки більше 50% громадян фактично виключені з державного управління. Тому інтереси цих громадян не враховувалися при прийнятті національних рішень, в даному випадку жінок. Очевидно, що деякі серйозні проблеми, які зараз існують в Україні, такі як подолання бідності, нехтування дітьми, охорона здоров'я та освіта, не були ефективно вирішені, оскільки зараз вони знаходяться на дні піраміди інтересів політиків-чоловіків. [2]

Конституція України закріплює принцип рівних прав для чоловіків і жінок. Стаття 24 Конституції гарантує рівні права та свободи для всіх громадян та забороняє обмеження за ознакою статі. Стаття 24 Конституції України також передбачає: «Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти та професійній підготовці, у праці та винагороді за неї». [3]

Характерною рисою національного законодавства є наявність великої кількості норм і правил. Саме в таких відатних документах зустрічаються положення, що обмежують права жінок займати певні посади (наприклад, у військовій сфері). Існують винятки з так званої позитивної дискримінації жінок, проте це може фактично обмежити права жінок. Наприклад, українське законодавство про працю передбачає: «Не допускається залучення до робіт у

нічний час, до надурочних робіт і робіт у вихідні дні і направлення у відрядження вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до трьох років». [4]

Прийняття в 2005 році Закону України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» стало важливим кроком у реалізації принципу рівних прав та можливостей для чоловіків і жінок. Стаття 4 Закону України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» передбачає гендерно-правовий перегляд чинного законодавства та нормативно-правових актів. [5]

Відповідно до статті 15 Закону України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» [6] політичні партії та виборчі блоки під час висунення кандидатів у народні депутати України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі передбачають представництво жінок і чоловіків у відповідних виборчих списках. [7]

Положення чинного законодавства та статутів партій щодо збільшення представництва жінок серед кандидатів на виборні посади не передбачають ефективних заходів та способів реалізації цих прав. Судова гілка влади та правова сфера недостатньо розвинуті для запобігання дискримінації за ознакою статі та притягнення правопорушників до відповідальності.

Гендерний перехід політики, правової системи та всього суспільства – це тривалий і складний процес. Гендерні стереотипи та гендерна нерівність формулювались у суспільстві продовж тривалого часу, тому дії, які спрямовані на їх подолання, мають бути стратегічними та послідовними. Важливо також не допускати зведення концепції рівності лише до антидискримінаційних заходів. Відсутність прояву дискримінації не є достатньою умовою для затвердження гендерної рівності. Необхідно вжити конкретні та позитивні заходи для досягнення «справжньої рівності», які будуть включаючи рівні можливості, рівний доступ до можливостей та рівні результати. [8]

Хоча Україна досягла значних успіхів у досягненні гендерної рівності, нинішня ситуація показує, що участь українських жінок у політичному житті та процесах прийняття рішень на найвищому національному рівні є неприпустимо низькою. Згідно з усіма міжнародними зобов'язаннями та показниками, Україна рухається у неправильному напрямку щодо збільшення участі жінок у громадському та політичному житті.

Незважаючи на досить високий рівень освіти та кваліфікації жінок України та більшу кількість жінок серед українських виборців, політичні партії все ще не визнають потенціалу жінок у політичному житті та часто ігнорують той факт, що інтереси жінок ігноруються. Така статистика впливає на гендерну нерівність у багатьох ключових сферах, таких як зайнятість, соціальне забезпечення, охорона здоров'я, освіта та економічний розвиток.

Прогрес вимагає спільних зусиль та співпраці міжнародних організацій, лідерів громад та представників політичних партій, неурядових організацій, які націлені на політиків-реформаторів та союзників-чоловіків. Підтримка гендерної

рівності та участі жінок у політиці не слід розцінювати як феміністичну боротьбу, а як вимога, якій повинна відповідати будь-яка країна, щоб стати сучасним представником демократії ХХІ сторіччя, тобто бути представницькою та підзвітною.

Список використаних джерел

1. Гендерна арифметика влади: інформація станом на 25 березня 2010 року. *Український жіночий фонд*, Київ.
2. Скорик М. Коментарі – Pro і Contra: жінки і «чоловіча» політика. URL: <http://www.usipr.kiev.ua/>
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/254k/96-вр>
4. Кодекс Законів про працю України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=322-08>
5. Постанова Кабінету Міністрів України № 504 від 12.04.2006 р. «Про проведення гендерно-правової експертизи».
6. Гендерні перетворення в Україні. Укладач М. Скорик. Київ. Надруковано в ТОВ «АДЕФ-Україна», 2007. С. 14.
7. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». URL: <http://www.legislationline.org/topics/country/52/topic/7>.
8. Суслowa О. Практичні аспекти впровадження принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в діяльності Верховної Ради України. *Програма сприяння Парламенту II: Програма розвитку законодавчої політики / За редакцією О.Суслowoї*. К.: Москаленко О. М. ФОП, 2010. С. 15-16.

В'ячеслав Романець

лікар анестезіолог

Комунальне підприємство «Токмацька багатопрофільна

лікарня інтенсивного лікування»

Токмацької міської ради Запорізької області (м. Токмак)

Науковий керівник: Непша О. В.,

старший викладач кафедри фізичної географії і геології

Мелітопольський державний педагогічний

університет імені Богдана Хмельницького

(м. Мелітополь)

ФОРМУВАННЯ ВАЛЕОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ ЯК ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАВДАННЯ ЛІКАРЯ

Проблема збереження й зміцнення здоров'я населення за всіх часів була однією із ключових у суспільстві. Здоров'я нації – це показник цивілізованості держави, що відображає рівень її соціально-економічного розвитку, головний критерій доцільності та ефективності всіх сфер діяльності людини. Наразі в Україні тенденція погіршення здоров'я населення набула загрозливого рівня. Це зумовлено збідненням значної частини населення, погіршенням екологічної ситуації, розповсюдженням здоров'яруйнівних стереотипів поведінки, зниженням доступності до якісних медичних послуг, здоров'явитратністю сучасної системи освіти [7].

Проблема формування валеологічної культури особистості активно обговорюється нині, оскільки. рівень здоров'я населення, незважаючи на активний розвиток медицини та досягнення

науково-технічного прогресу, катастрофічно падає. Слід зазначити, що медицина та система охорони здоров'я в нашій країні меншою мірою впливають на формування у суспільній свідомості ціннісних установок на здоров'я та здоровий спосіб життя. Ставлення до здоров'я, та її зразки формуються не професіоналами-лікарями, а комерційними структурами у вигляді екранної культури. Здоров'я, включене в систему ринкових економічних відносин, стає економічною категорією, товаром і в суспільстві легко піддається ціннісному переосмисленню [5]. В умовах сучасної України ситуація така, що стан здоров'я – це яскравий показник глибини антропокультурної кризи. У країні за даними ВООЗ основними чинниками ризику смертності є тютюнопаління – 17,1%, незбалансоване харчування – 12,9%, надмірна вага – 12,5%, алкогольна залежність – 11,9% [3].

В епоху, коли різко змінюється система ціннісних установок, виникає низка соціальних проблем, від вирішення яких залежить майбутній потенціал країни. Насамперед, це проблема збереження здоров'я молоді – популяційного ресурсу країни. Зазначимо, що останніми роками активізувалися дослідження щодо проблеми формування валеологічної культури та валеологічної освіти особистості, розробки здоров'язберігаючих педагогічних технологій [1; 2; 4].

Педагогічна задача лікаря повинна полягати в тому, щоб сприяти формуванню потреб у зміцненні здоров'я, усвідомленої мотивації на здоровий спосіб життя, через виконання лікарських функцій навчити людей здоров'язбереження.

Виникає парадоксальна ситуація, яку звертають увагу дослідники: з одного боку, здоров'я сприймають як найважливішу цінність, з іншого – відсутня культура здоров'я. Сучасна людина готова жертвувати здоров'ям заради краси, кар'єрного зростання, збереження роботи. Слід особливо наголосити, що суто особистісне ставлення до здоров'я безпосередньо пов'язане з панівним у масовій свідомості образом лікаря. А він досить суперечливий.

Валеологічна культура та валеологічна освіта – поняття, які сформувалися відносно недавно. До кінця ХХ століття стало зрозуміло, що медицина, незважаючи на величезні досягнення, не в змозі забезпечити високий рівень здоров'я, знизити показники смертності, що дана проблема вимагає формування мотивації до здорового способу життя, формування культури здоров'я.

Валеологію можна визначити як метанауку та виділити в ній медичну, педагогічну та психологічну галузі пізнання. Це свідчить про необхідність комплексного пізнання людини. Мета цих зусиль така: людина має бути здоровою, соціально активною, жити довго і реалізувати себе як особистість. І «вирішення цієї проблеми здійснюється різними напрямками валеологічної науки» [6]. Її медична область є найважливішою, тому що саме лікарі у своїй професійній практиці приходять до переконання про те, що існуюча в даний час система охорони здоров'я та медицина через низку об'єктивних обставин не гарантують порятунком людини від недуги або високий рівень її здоров'я [8]. Поняття «здоров'я людини» є медичною категорією, але знання про неї робить пріоритетним валеологічну педагогіку. Необхідно розробляти освітні та виховні технології формування здоров'я [4].

Проаналізувавши роботи [1; 2; 4], присвячені проблемі валеологічної культури, ми дійшли висновку, що це відносно самостійна система у структурі загальної культури особистості, що формується як система особистісних цінностей, основу якої складають знання про сутність здоров'я, шляхи та методи його зміцнення та збереження, і яка є важливим механізмом регулювання поведінки людей у їхній життєдіяльності. Формування валеологічної культури

пов'язані з розвитком валеологічного свідомості. Будучи частиною загальної культури, валеологічна культура безпосередньо пов'язана з індивідуально-особистісним розвитком і проявляється у стилі поведінки, у відношенні до себе та оточуючих.

Лікарська професія для людини стає сферою, де формуються світоглядні установки, у системі яких здоров'я стає домінуючим чинником життя. Лікарська професія тим значуща, що в ній на основі спілкування лікаря та пацієнта нейтралізуються фактори, що негативно впливають на здоров'я, правильно організується система заходів щодо зміцнення здоров'я [5]. У спілкуванні з лікарем має сформуватися переконання, що пізнання себе (а не лише навколишнього світу), своїх генетичних, фізіолого-психологічних особливостей, знання методів та засобів щодо збереження свого здоров'я є єдиним фактором фізичного та духовно-морального вдосконалення людини. Виховувати валеологічну культуру, так само як і культуру в цілому, може і повинен не тільки педагог, а й лікар. Він як фахівець володіє необхідними знаннями про сутність здоров'я людини, про критерії якості життя, механізми адаптації організму до умов середовища. Тільки у спілкуванні з лікарем розкриваються індивідуально-особистісні характеристики здоров'я. У сфері лікарської професії індивід засвоює знання про стан свого організму, виробляються мотиваційні установки на зміцнення та збереження здоров'я, формується переконання, що він сам не споживач здоров'я, а його виробником.

Таким чином, необхідність інтеграційного підходу медицини та педагогіки актуалізує проблему формування валеологічної культури, а це відносно самостійна система у структурі загальної культури особистості, яка формується як система особистісних цінностей, основу якої складають знання про сутність здоров'я, шляхи та методи його зміцнення та збереження і яка служить важливим механізмом регулювання поведінки людей їх життєдіяльності.

Список використаних джерел

1. Бойчук Ю. Д. Культурологічний та аксіологічний підходи до формування еколого-валеологічної культури студентів вищих педагогічних навчальних закладів. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*. Вип. 3. 2009. С. 121–124.
2. Бондаренко О. М. Формування валеологічної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Київ. 2008. 20 с.
3. ВООЗ URL: <https://geneva.mfa.gov.ua/posolstvo/2612-who> (дата звернення: 09.11.2021)
4. Книш Т. В. Валеологічна підготовка майбутніх вихователів дошкільних закладів освіти: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ. 2001. 19 с.
5. Здоровий спосіб життя – базовий професійний принцип чи необов'язкова складова особистісної поведінки лікаря? / М.М. Потяженко, Г.В. Невоїт, О.Є. Кітура та ін. *Світ медицини та біології*. 2017. № 2. С. 97–100.
6. Медико-біологічні основи валеології. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Під ред. П.Д. Плахтія. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2000. 408 с.
7. Непша О.В., Суханова Г.П., Іваненко В.В. Здоров'я як потреба і цінність людини в сучасному суспільстві. *Роль освіти у формуванні життєвих цінностей молоді*: матеріали регіональної науково-практичної конференції студентів і молодих учених (2 грудня 2016 р.). Мелітополь: Видавництво МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2016. С. 180–182.
8. Потяженко М.М., Невоїт Г.В., Соколюк Н.Л., Кітура О.Є., Настрога Т.В., Люлька Н.О. Валеологічний статус лікаря як показник якості його освіти, професіоналізму, рівня особистісного розвитку. *Актуальні проблеми сучасної вищої медичної освіти в Україні* : матеріали навч.-наук. конф. з міжнар. участю, м. Полтава, 21 березня 2019 р. Полтава, 2019. С. 174–175.

Наукове видання

**НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ІННОВАЦІЇ В ГАЛУЗІ
СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК**

Збірник матеріалів

I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції

(24 листопада 2021 р.)

Адреси для листування:

72310, Україна, Запорізька обл., м. Мелітополь, пр. Б. Хмельницького, 18

E-mail: konferenssgn@ukr.net

Сайт конференції: <http://www.tsatu.edu.ua/shn/mizhnarodna-konferencija/>

© Таврійський державний агротехнологічний
університет імені Дмитра Моторного, 2021